

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

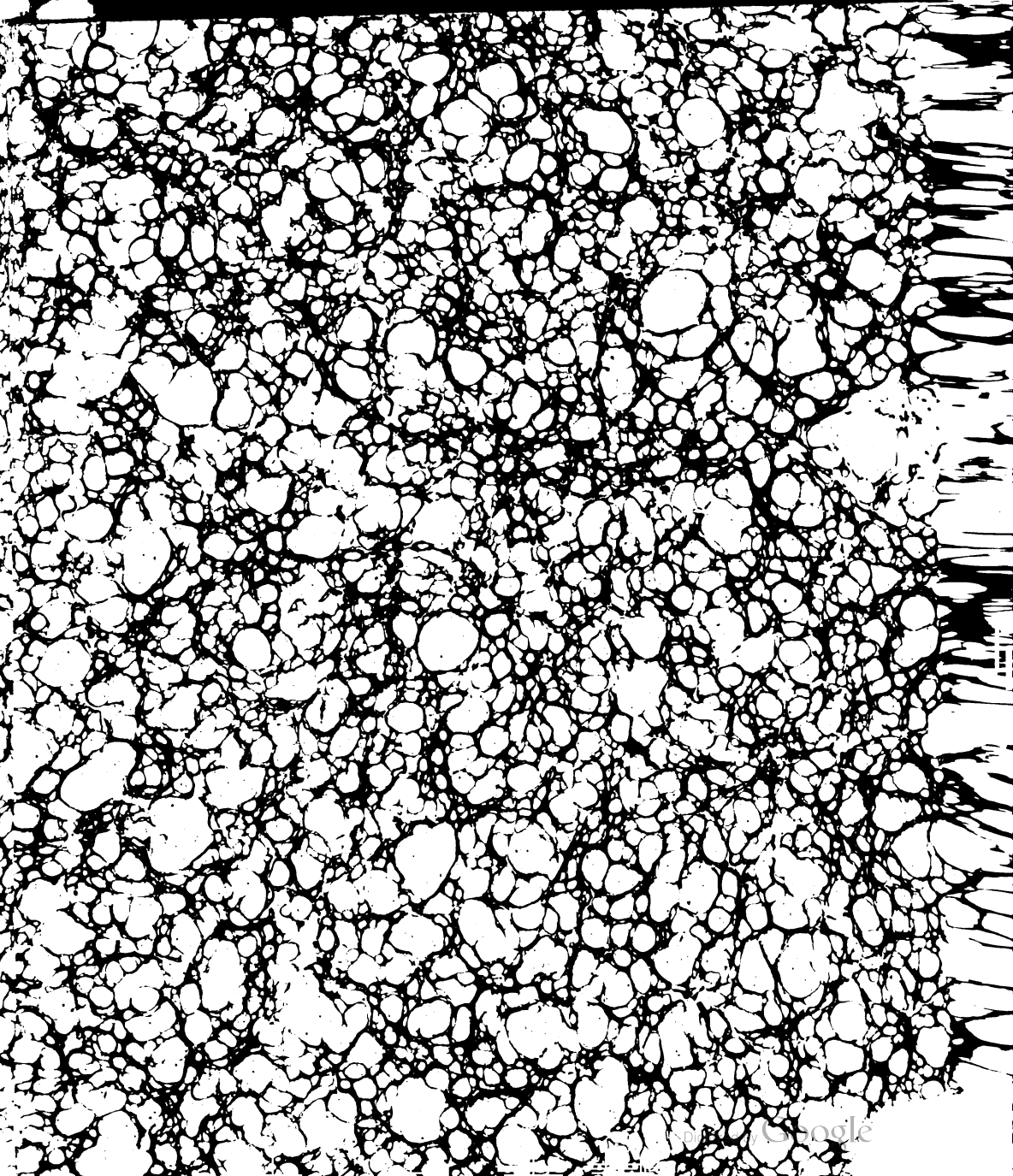
* 28. K. 121.

MENTEM ALIT ET EXCOLIT

K.K. HOFBIBLIOTHEK
ÖSTERR. NATIONALBIBLIOTHEK

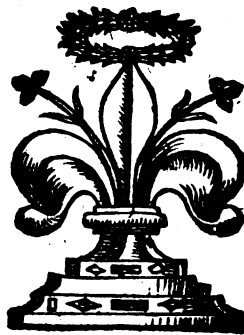
*28.K.121

HERMANNI CONRINGII
DE
CIVILI PRVDENTIA
LIBER VNVS.

Quo Prudentiæ Politicæ, cum Universalis Philo-
sophicæ, tum Singularis pragmaticæ, omnis
Propædia acroamaticè tra-
ditur.

Δεῖ παιδεύεσθαι πῶς ἕκαστα διποδεχέον

HELMESTADII.

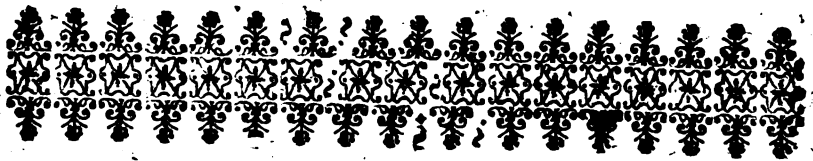
CIO IO C LXII.

Typis & sumptibus HENNINGI MULLERI
Acad Iuliz Typographi.

Comprivilegiis perpetuis Vicariorum S.R. Imperii:

SYMMA PRIVILEGIORVM.

Proximo interregno cautum est privilegiis Serenissimorum Potentissimorumque S.R. I. Vicariorum, ne quis unquam libros Hermanni Conringii cura scriptos vel editos, citra eius heredumque consensum, intra limites Vicariatuum imprimat, aut alibi impresos divendat: pœna delinquentibus dicta, amissionis omnium ejusmodi librorum, & solutionis decem marcarum auri. Prout latius definitur ipsis Privilegiorum tabulis.

SERENISSIMO PRINCIPI
AC DOMINO

AUGUSTO

DUCI BRUNSVICENSII
ET LYNEBURGENSII

DOMINO MEIO CLEMENTISSIMO.

Est inusitata Vitæ Tuæ, AUGUSTE Princeps, felicitas, et diuturnitas, ut quandoquidem vix fidem inventura forte est apud posteritatem.

); (2

ritatem, maxima sit opera danda, quo certum ejus aliquod nunquam non ad posteros exstet monumentum. Annus scilicet vitæ jam tum agitur Tibi quartus post octuagesimum: quem mortalium paucissimi attingunt, qui attingunt autem, fere morbis & senio confecti non habent quod lætentur, in dispendium potius quam augmentum felicitatis superstites. Tibi vero, AUGUSTE, (liceat repetere mea ex gratulatoria natalis Tui nuperi) corporis robur, quale ab aliquot annis. In victu nihil novi. In labore idem qui antehac vigor. Ingenium promptum. Judicium exquisitum. Memoria non recentium minus, (quod senectuti insolens) quam veterum tenacissima. Pristina sciendi omnia curiositas: & agendi omnia, publica, privata, indefessa industria. Non alia quam antehac, in Deum pietas, erga necessitudi-

studines caritas, humanitas erga omnes.
Morum idem lepor: nihil ex senio tetrici aut
morosi. Eadem quæ antehac semper, inter
negotia quamvis gravissima, otij & recrea-
tionis vice, perpetua librorum cura: Unde &
Bibliothecæ Augustæ dudum jam incompa-
rabili, perpetuum incrementum. Nihil e-
jusmodi temere privatæ sortis homini con-
tingit. In Principe mirum est eo magis, quo
plærumque is ordo minus est longævus.
Nemini scilicet majorum Tuorum, Serenissi-
me DUX, hætenus id obtigit. Germaniæ Prin-
cipes quotquot sunt cedunt huic Tuæ felicitati.
Num quis eorum antehac ita floruerit,
haud me legere memini. Præter Masinissas,
Hierones, Agesilaos, ne prisca quidem ætas
dedit temere quenquam, dignum qui in
contentionem venire mereatur. Taceo
nunc, quæ alia Tibi pene indies eveniunt in
):(3 novæ

novæ felicitatis magnitudinem : & tamen nihil non horum etiam, *Ἰσοφιλίας* AUGUSTE, quoties res Tuas volvo animo (nunquam autem illæ animo excidunt) me rapit in admirationem, impellitque ad benignissimo Numini agendas immortales gratias. Et vero in meæ quoque felicitatis non levi parte colloco, quod non favore duntaxat dignum Tantus Princeps me judicaveris, sed etiam cum sis sapientissimus à consilijs esse jusseris. Eapropter desidero equidem memoriam aliquam ad posteros transferre, si possim; meæ quoque hujus fortunæ, quam Tuæ voluisti esse quasi appendicem : vereor duntaxat, ne libris meis inepte ausim illam promittere diuturnitatem. Gratulabitur scilicet aliquando hic orbis nostro ævo, de Te inusitatæ felicitatis ac doctrinæ Principe; me vero etiam æstimabit, quod Tanto Heroi potuerim

tuerim non displicere. Quod si non renueris,
PRINCEPS OPTIME, hic ipse liber, cum
aliud jam nihil ad manum, tentabit, num
possit speratam hanc memoriam conservare.
Etsi enim fortassis ipsa tractandi ratio levior
sit, argumenti tamen ea est bonitas, ut deside-
rium aliquod sui audeat polliceri. Si au-
tem hæc spes decollet, pium affectum saltim
haud dubito à nemine improbatum iri. Ego
interim non desinam precari Tibi, A U-
GUSTE Princeps, Vitam longam, Valetu-
dinem firmam, & perpetuam Felicitatem.

Serenissimæ Celsitudini Tue

ad consilia & obsequia

devotissimus

Ex Acad. Julia
CIS IDC LXII
xiv. Kal. Sept.

H. CONRINGIUS.

AD LE-

BENEVOLO LECTORI

S. P. D.

*V*llius voluminis atque hujus morosa
 mihi & plena tedijs conscriptio fuit hactenus.
 Annus videlicet undecimus hodie agitur,
 quum prioribus capitibus septem typis iusto
 calore editis, ad alia plane abreptus sum. Ne-
 que integro quadriennio reverti ad hasce curas licuit. Illo
 autem elapso, cepi quidem iterum horis succisidiv isti ope-
 ri manum admoveere, simul vero octavum & nonum caput
 fuit additum, coactus denuo fui calamum ponere. Tri-
 ennio post ad intermissa reversum eadem excepit fortu-
 na. Vbi enim decimum undecimum atque duodecimum
 caput absolvissem, præter omnem expectationem, tertia vice
 negotia complura alia ita me occupaverunt, ut non semel (fa-
 teor) constituerim, nunquam telam illam, nescio qui in-
 felicem, pertexere. Et vero cum meus scribendi mos
 fere sit extemporaneus, paulatim excidebant animo que
 subinde meditatatus fueram, τὰ πρῶτα δὲ πικρὰ, nec pa-
 tiebantur quamplurimæ enascentes subinde occupationes ta-
 lia quidem in memoriam revocare, quæ ab ipsomet rerum
 actu remotiora sunt. Nec tamen unquam abijcere pror-
 sua consilium permisit; partim typographus jus aliquod su-
 um ur-

):():(

amurgens, partim probe mihi nota magna utilitas Philo-
sophiæ civilis rectius solito in posteru me xcolenda, partim
denique perpetua flagitatio, cum acri insectatione inter-
dum conjuncta, multorum præstantium virorum, quorum
in manus plâgulæ editæ pervenerant. Ità quartum, superio-
re tamen, maxime autem hoc demum anno, ad abruptam
sepius operam aggressus, ægre illam denique inter pluri-
mos labores absolvi. Vtinam verò non fallat deside-
rium opus jam editum! Vereor equidem ne expectave-
rint nonnulli ipsammet Politicam scientiam, dolituri jam
pro thesauro quod ajunt oblatum sibi carbonem. Non du-
bito, fore qui ægre laturo sint, ea prolixitate, atque illo stu-
dio actum esse de argumento fortasse ponderis reapse non
adeo magni, nec adeo necessarij, imò nullius singularis ad vi-
tam usus. Verumenim vero priores quidem illi non pote-
runt jure de me conqueri. Titulus enim ipsemet libri sa-
tis prodidit, non scientiam ipsam Politicam doceri, sed de
scientia sive de prudentia civili. Quæ inter re vera in-
gens est differentia. Quod si quem igitur fefellerit sua
expectatio, habet quod sese accuset, non me autem; qui
ultra id quod egi nihil sum pollicitus. Si legere tamen
etiam hæc gravatus haud fuerit, certe si intellexerit, quam-
vis spe exciderit, non carbonem tamen reperturum, spon-
deo. Enim vero ita censeo, ad recte parandam quamlibet
scientiam, nihil magis utile, imò nihil magis esse necessari-
um, quam cujusque scientiæ προπαιδείαν, priusquam ad
scien-

*scientiarum ipsas facias accessam, didicisse: vulgò etiam, non
 alia eque de causa, parum saepe opera pretii prestari, à
 magistris pariter & discipulis, quam culpâ ἀπουδείας,
 non illius tantum omnibus scientiis & artibus communis,
 sed etiam ejus quæ cuilibet scientiæ est propria, & quasi do-
 mestica. Qui videlicet iustos queas profectus facere, si
 ignores limites scientiæ, quidnam isthuc pertineat, quid
 alienum sit: si ignores qualibus rationibus probari quæque
 debeant, & quibusnam quæque nitantur: si ordinis in docen-
 do discendoque observandi sis imperitus, & ὕστερον πρῶτον
 progrediare: si deniquè nescias, quibusnam adminiculis
 instructo accedendum tibi sit ad scientiam aliquam capes-
 sendam, atque ita imparatus advenias? Isthæc verò omnia
 docere, est προπαιδείας officium. Id quod alibi demon-
 stratur. Omnibus constat præterea, quoniam bona pars e-
 ruditionis à mutis est magistris petenda, magni ad paran-
 dam scientiam quamvis esse commodi, novisse per quos pro-
 ficere possis: nec cuiusvis esse, facta iusta omnium censura,
 optimos seligere. Quamvis autem hæc opera olim non
 fuerit accensita παιδείας functionibus, revera tamen ist-
 huc potissimum facit: eòq; hætenus, in docenda ἀπουδείας
 scientiæ aut artis alicuius, semper eam adiungere sum solit-
 us, idque frustrante nunquam expectationem successu.
 Atqui hæc illa sunt, quæ hoc volumine docui, de Civili sci-
 entia aut Prudentia universali. Docui vero & integro ca-
 pite duodecimo de Prudentia singularium rerum civili-
):():(2 um,*

um, & seorsim omnium, & integræ alicujus civitatis. Quæ cuncta num utilia sint, aut etiam necessaria, iis qui Politicos præstare se cupiunt, non jam amplius incertum esse, existimo. Inusitata verò prolixitate omnia isthæc me prosequutum, non equidem diffiteor: nec tamen in eo culpam agnosco commissam, sed potius laudem & gratias me pro meritum. Enim vero gravissimis erroribus sensi teneri passim homines, etiam doctos, quique se magistros hujus Philosophiæ profitentur, circa Politicam omnem prudentiam: & fere eò rem illius scientiæ devenisse, qui fuit priusquam à Sophistarum corruptelis eam olim Socrates, Plato, & Aristoteles vindicarunt. Quemadmodum igitur magnis illis viris cum Sophistis multiplex fuit contentio, quòd Platonis scripta quam maxime produnt; ita sine aliqua prolixiore disputatione nec à me in integrum restitui utilissima illa & amplissima Philosophia potuit. Sed & de Prudentia singulari, & cognitione rerum publicarum singularium, à nemine fere quidquam hætenus fuerat dictum. Nec censura scriptorum Philosophiæ huic utilium, tanto in numero, potuit angustos intra cancellos compingi. Bene Galenus: Non oportet intueri multitudinem librorum, sed multitudinem & magnitudinem rerum propositarum: & considerare, num possit de illis dici brevius aliquid, sed ita ne eorum, quæ necessaria sunt, quid omittatur. Ego vero non diffitebor, capite nonnulla abs me disputata quæ alibi jam tractanda fuerant, de Ex-

de *Experientia* *item* *&* *Demonstratione* *quædam* *allatæ*
ἀλλοτεία. Sed excusabit me spero, quod suo loco talia a
magistris aut omissa aut perperam fuerint tradita. Ut pro-
inde quæ ad rem faciebant ex vero doceri abs me haud po-
tuerint, nisi alieno quamvis tempore bene jactis eorum fun-
damentis. Ut sit verò in eo aliquid culpæ, compensabit
tamen, eam spero, quæ ex illis quamvis peregrinis multiplex
potest utilitas accipi. Hisce verò exceptis, nega equidem
brevius hoc argumentum sine dispendio expediri potuisse.
Cum utique ἀρεθαιματικῶς circa hanc methodum philoso-
phari propositum mihi fuerit: cui opera οἰκείον ἐστὶ, τὸ μὴ
παρρηῶν, μηδὲ ἢ κτλείπειν, ἀλλὰ δηλῶν τὴν ὡρεῖ
ἕκαστον ἀλήθειαν; ut præclare loquitur Aristoteles.
Nec equidem diffiteor, cuilibet ad res civiles agendas,
atque adeo ad rerum illarum soli actui inservientem no-
titiam, tam accurata ὡρεθαιδεία non esse opus: nec me
fugit, quam sit λυπηρὸν τὸ ἀχευεῖς iis qui exquisitæ ac
limatæ doctrinæ non assueverint. Verùm nec illis hac
scripsi: ne tamen etiam illis desim, alio ejusdem quidem
argumenti populariore tamen *&* ἐξωτρευχόλεγω scripto,
jam consului. Non licuit tamen in gratiam rudiorum ab om-
ni hac accuratioe doctrina abstinere. Qui potest
capere, capiat. Qui non, ipsemet quidem altero illo
libello sit contentus, aliis tamen haud invideat doctiora *&*
magis expolita. Iniquum sane fuerit, leges quasque

*scribendi ab solo imperitorum captu accipere. Ego vero haud dubito, ut haec tyronibus omnibus non perinde conveniant, aliis tamen utilissima futura, si non statim, saltem ad posteritatem. Spero tamen, etiam dum vivo adhuc, huic meae fiduciae felicem successum responsurum. Id sane uti contingat, quoniam publice expedit, Deum obsecro. Tu vero, Lector, Vale & porro Fave. Helm-
stady in Acad. Julia cl. 10. c. LXII. XIV Kal. Septemb.*

INDEX

INDEX CAPITVM.

CAP. I.

*Politiciam sive Civilem prudentiam non esse peritiã civilitatis mō-
rum, aut facultatem blandiendi & sese conformandi omni-
bus.* pag. 1.

CAP. II.

*Perperam Politicos censerì numinis & honesti omnis contemptores.
Sed & per injuriam multos ita infamari.* pag. 5.

CAP. III.

*Juris peritiã species alias multum, quandam propius abesse à Pru-
dentia civili, nullam tamen idem quidcum hac esse; eaque
perperam Jurisconsultos credi Politicos.* pag. 23.

CAP. IV.

*Rhetoricen falso olim creditam eandem esse cum Politicã: nunc
etiam male à nonnullis, vel singularis alicujus reipublica noti-
tiam, vel omnis generis prudentiam Politicem existimari.* p. 45.

CAP. V.

*Politicen proprie ita dictam versari circa omnes omnino civitates
sive respublicas, & qua ad eas primò ac per sese perti-
nent.* p. 63.

CAP. VI.

*Non quamvis Prudentiam, nec artem militarem, nec ἡγεμονικὴν,
nec Ethicem partes esse Politicã.* p. 80.

CAP. VII.

*Politicen non esse peritiã aliquam mere ἐμπειρικὴν: neque solam ἐπι-
τηνεῖαν sive ad scientiam sive ad usum rerum civilium satis
esse.* p. 99.

CAP.

CAP. IIX.

Civilium rerum certam atque ~~deinde unquam~~ scientiam haberi, demonstrationes tamen Politicas non nisi sequioris ordinis esse.

P. 120.

CAP. IX.

Certam cognitionem rerum civilium mereri nomen & Scientia & Prudentia civilis.

P. 151.

CAP. X.

Quemadmodum quam optime, partim pravia experientia, partim collectione facta ex iis quae per experientiam innotuerunt, partim per demonstrationem, Scientia sive universalis civilium rerum Prudentia, possit accipi.

P. 185.

CAP. XI.

De recto modo & ordine tractandi Politicam, prudentiam, sive integram, sive ex parte.

P. 214.

CAP. XII.

De Prudentia singularium rerum civilium, & seorsim omnium & integra alicujus civitatis.

P. 228.

CAP. XIII.

De iis quae in Politico, cum Philosopho, tum versaturo in actu rerum, requiruntur: deque recta utriusque institutione.

P. 250.

CAP. XIV.

Qua scripta edita ad parandam Prudentiam civilem universalem maxime sint idonea.

HERMANNI CONRINGII

DE

CIVILI PRVDENTIA

LIBER VNVS.

CAPVT I.

*Politicam siue civilem prudentiam non esse peritiam civi-
litatis morum, aut facultatem blandiendi &
se se conformandi omnibus.*

Civilis prudentia quæ & qualis sit, unde qui-
busve modis & possit & debeat compa-
rari, quis ordo in docendo sit observan-
dus si illam integram tradere collibue-
rit, quodnam denique in docenda illa
pretium operæ fecerint omnis ævi scri-
ptores, interque eos qui maxime præstent cæteris, qui
secundum vel tertium locum commiserunt, adeoque
omnem ejus ~~negligentiam~~ quam veteres dixerent, accurate
nonnihil tradituris, ante omnia vocis ipsius recta
significatio & verus usus venit eruendus. Exigit sane
idipsum cum alias semper iusta docendi ratio, tum hic
maxime est necessarium: quoniam illius rei neglectu com-
pertum est pene fieri, ut dum alia atque alia isthoc prudenti-
æ nomine venditantur, veram & germanam vulgo
amiserimus.

igitur idem quid illo civilis prudentiæ vocabulo
notari atque voce politices, certum quidem est; cæte-
rum & hoc nomen ambigui est usus. Et verò quum Po-
liticis

A

liticis

liticus sit is, qui politicâ est imbutus, si vulgus quidem audias, politicus aut homo civilis est quisquis morum aliqua urbanitate & cultu valet præ reliquis; in quo scilicet plus nō nisi est falsi quàm in aliquid de vulgo, quique adeo in communi vita elegantius sese gerit, quâ incessu, quâ sermone, quâ gestu. Ut proinde πολιτικὴ fuerit peritia cultioris illius vitæ morumque omnium elegantiorum.

Verum enimvero est quidem & illa peritia prudentiæ ac virtutis cuiusdam nomine haud indigna, eoque suis quoque constat legibus, quas proinde & scripto viri aliquot præclari comprehenderunt: nec qui eam non tenet vere & ἀπλῶς prudens est. Ad civilem quoque congressum & societatem non utilis tantum sed & quadamtenus necessaria est elegantia isthæc: in pote quum morosum difficilem & agrestem hominem ad res gerendas minus aptum esse, omnibus sit exploratum. Proinde non potest neque debet in politico aut civili homine desiderari hoc quicquid est virtutis ac prudentiæ. Præclarè enim Seneca: *Esse sermone affabilis accessus facilis, vultus qui maximo populos demeretur, amabilis: equis desideris propensus, nec iniquis acerbis.* Multum tamen abest ut illud mereatur politicæ artis laudem & cognomentum, aut uti is qui hac valet eo ipso verè sit Politicus. Inconfessio nimirum est, politici officium maxime occupari in regenda quavis republ. eaque, vel primum instituta, vel corrigenda, vel conservanda, hoc sane agere omnes credunt Politicorum esse. At profecto peritia isthæc elegantioris vitæ quàmquam horum minime omnium effeceris. Imo ut sis aggressior & incultior, fieri tamen potest, ut, et si non omnimoda tamen ex parte recipias

profis plurimum. Quemadmodum C. Marins homo
pebecii ordinis Romanæ reipubl. plus commodi profecto
agultit, quam ex nobilitate elegantes illo, etsi quod
exprobrabant ipsi vulgo, *sordidum illum esse & incultis mo-*
ribus, & parum scite convivium exornare, negare haud po-
tuerit, in excusationem afferens, *mundissias mulieribus,*
virus laborem convenire: quod refert Salustius.

*Vide Ma-
rii oratio-
nem apud
Salust. l.
de bello lu-
gurthæ.*

Sane omnis illa civilitas morumque cultura tantum
ad unum spectat, quo neminrsis eorum quibuscum ver-
bis molestus, sed jucundus potius, ceu rectè observatum
est Aristoteli: id ipsum autem à reipubl. vitæq; humanæ
negotijs potissimis multum est diversum. Hinc etiam
quicquid illius est *ἐμμετρία*, longe iafra naturam reli-
quarum est virtutum, ac proinde haud male vulgo semi-
virtutum titulo solet nuncupari. Politi itaque sunt qui-
dem elegantes illi, & civiles, & urbani, utque Græci
loquuntur *ἀστῆες*: verè politici autem hoc suo schemate
nequaquam sunt nec audire debent.

*Vide Ari-
stotel. l. 4.
Eth. Ni-
comach. c.
6. & seqq.*

Si hæc autem ita sese habent, ut profecto sese habere
negari temere nequit, manifestum etiam est, non mereri
politicorum cognomentum eos, qui blandiri duntaxat
norunt omnibus aut adseruari: quod tamen itidem vulgo
solet haud paucis videri. Ad hunc ordinem verò retule-
ris etiam illos, qui in omnes sese formas commutant com-
modi privati causa. Quo nomine laudatus olim ipsimet
Homero Vlysses, *πάλυξ* & hinc & *πλύμης* passim illi
dictus. Laudatus ab alijs, ab alijs verò exagitatus ea-
dem de causa olim & Theramenes, is qui cum inter tri-
ginta tyrannos primum fuisset Athenis inde verso con-
silio populi partes tutatus est. Et vero virum bonum
fuisse credideris potius Xenophonti, quam vituperanti

eum Lyfia. De illo autem in Raris Aristophanes, ut Latine tantum ejus verba nunc exprimam: *Sapientis est, inquit, & ejus qui multa passim maria navigavit, seipsum potius ad partem feliciter convertere, quam stare ut pictam imaginem eadem specie: verum se flectere ad mollius dexteri viri est, & prae-diti ingenio Theramenti.* Cum primis vero famam hoc ver-

Cornel.
Nepos in
Alcib.

satili ingenio meruit Alcibiades, de quo Cornelius Nepos: *Idem cum tempus posceret laboriosus, - patiens, liberalis, splendidus non minus in vita quam victu, affabilis, blandus, temporibus callidissime inserviens: Idem simul ac se remiserat, nec causa suberat quare animi laborem perferret, luxuriosus, dissolutus, libidinosus, intemperans reperiebatur: ut omnes admirarentur in uno homine tantam inesse dissimilitudinem, tamque diversam naturam.* De eodem Alcibiade Theopom-

apud Ne-
pos: l. cit.

pus & Timæus historici veteres Græci prædicarunt etiam hoc amplius: *cum Athenis splendidissima civitate natus esset omnes Athenienses splendore ac dignitate vita superasse: postquam inde expulsus Thebas venerit adeo studii eorum inservisse, ut nemo eum labore corporisque viribus posset æquiparare: omnes enim Bæotij magis firmitate corporis quam ingenij acumen inserviant: Eundem apud Lacedæmonios, quorum moribus summa virtus in patientia ponebatur, sic duritia se dedisse, ut parsimonia, victus atque cultus omnes Lacedæmonios vinceret: Fuisse apud Thracas homines vinolentos rebusque Veneris deditos, hos quoque in his rebus antecessisse: Venisse ad Persas, apud quos summa laus esset fortiter venari, luxuriose vivere; horum se imitatum consuetudinem, ut illi ipsi eum in his rebus maxime admirarentur: Quibus rebus effecisse, ut apud quoscunque esset princeps haberetur, habereturque carissimus.*

Quantumvis vero & illi olim ita fuerint laudari, & hodiernum qui isthoc sunt ingenio maxime politici ex-

stimentur.

fumentur & audiant, tamen ut prudentiæ aut potius ver-
 futiæ & calliditatis nomen illi rei non detrahas, procul
 abest à civili prudentia, utpote quum isthæc proprie &
 per se munia regendæ reipublicæ ne attingat quidem. Ne
 laudaveris, quidem illam recte, quum ne boni, quidem
 viri sit ita sese gerere, quamvis, ut ille parasitus in Co-
 mœdia inquit, *hic quæssus in vita multo sit uberrimus*. Et
 enim *si vel non honestum ipsi fuerit, vel damnosum, etiam obsequi,*
id minime faciet vir bonus, sed gravare se geret, potiusque mole-
stus esse valet: si item obsequium facientis aut dedecus atque id
non parvum, aut damnum, adversario autem dolorem parvum
allatura sit, non admittet, sed agrè feret ac repudiabit: prout
 rectè docet Aristoteles. Atqui ab honesti viri numero
 excludere politicum, aut extra honestas artes politicam
 collocare, nefas omnino videtur. Bene quidem igitur
 Seneca: *Faciet sapiens* (licet hoc nomine Politicum hic
 designare) *etiam qua non probabit, sed ut ad majora transi-*
tum inueniat: nec relinquet bonos mores, sed tempori aptabit: &
quibus alij utuntur in gloriam aut voluptatem, utetur agenda rei
caussa. Hactenus etiam sese gerere omnino cogitur qui
 reipublicæ præest, ut nunc sunt hominum mores. Tamen
 multum profecto abest, ut hoc ipsum absolvat civilis pru-
 dentiæ ambitum. Id quod ex ijs quæ sequentur longe
 fiet clarissimum.

Aristote-
 les l. 4.
 Eth. cap. 6.

CAPUT II.

Perperam Politicos censeri numinis & honesti omnino
contemptores. Sed & per injuriam multos
ita infamari.

Invaluit hodie tetra quædam & horribilis acceptio vo-
 cis politici, qua is demum ita audit qui ad commo-
 dum

dum reipublicæ unice omnia sic dirigit, ut pietatem, divinumque cultum huic postponat imo habeat insuper. Qua acceptione Politicus omnis est *deus*, & politica est peritia præ utilitate reipublicæ Deum religionemque omnem aspernandi. Non diu vero est ex quo tali sensu vox hæc usurpari cœpit. Illustre illud Gallie sidus & in historia sui temporis princeps Iacobus Augustus Thuanus, superioris seculi anno sexagesimo octavo à factionis henoticæ socijs ita dictos notat, qui majorum religionem amplectebantur, sed à turbis & factionibus, ac proinde à Lotharingorum partibus, erant alieni. *Tunc primum, inquit, Politici nomen in odium tractum in monumentis rerum nostrarum video, in quod postea concionatorum grassante licentia supra modum debacchati sunt: oprimatoris, pacis, qua religio & publica securitas continentur studiosos, evanitates, Et vero tantum in speciem curari religionem majorum ab optimatibus illis, quum reapse essent athei, sinxerunt henotici illi. Ut proinde hæc ipsa sit origo inusitatae illius & novæ significationis.*

Peraffinis huic altera acceptio est: qua Politicus audit sive solus sive quam maxime is, qui ad rationem status quam vocant omnia exigens, fas omne & nefas una illa metitur, adeoque id demum censet agendum quod ratio status expostulat. Est autem & ille vocis usus forte post Machiavelli ætatem noviter exortus: quod hoc magistro eam doctrinam cœpisse, ipse vero politicorum antesignanus existinjetur. Neque vero qui perinde id aperte docuerit, quisquam plurimis seculis est inventus.

Quamvis vero utroque modo politicus curatione reipublicæ censeatur, atque sic politica sit quædam ars regendi

Thuanus.
l. 44. hist.
Spond. in
Annal.
ad an. 68.
p. 15.

regendi civitatem, adeoque hactenus à vero non abluat
 usus; minime tamen eorum quisquam est tolerandus.
 Ac primo quidem argumentum falsi exhibet ipsamet
 illa significationum novitas: cum politici tamen & po-
 liticæ & civilis prudentiæ vocabula jam antiquissimis
 fuerint temporibus recepta, & quidem sensu plane alio.
 Indignus porro est politici nomine is, qui religionis curam
 non accurate & pie in civitate censet observandam.
 Nec profecto ulla civitas absq; hoc vinculo vel ad breve
 tempus sibi constiterit. In quam sententiam omnes utiq;
 gentes hactenus consenserunt experimentis certis indu-
 ctæ. Optimi quoq; legumlatores non apud Iudæos, nec a-
 pud barbaros tantū quos ita olim appellabant, sed & apud
 Græcos ipsos Zaleucus, Lycurgus, Minos, Theseus, ut &
 apud Romanos Numa, religionem pro fundamento habu-
 erunt suam legum. Si qui de divina providentiâ mi-
 nus pie sensere, vulgo tamen in republ. aliter credi uni-
 ce necessarium existimaverunt. Ne in Machiavelli qui-
 dem scriptis ad hæc non commendari, fortassis usquam le-
 geris, si credimus ejus defensori Scioppio: etsi Christianæ
 fidei haud fuisse eo quo par est animo addictum, sic satis
 appareat. Cæterum hanc rem latius alias persequuti
 sumus: neque hujus est loci religionis in republ. necessi-
 ritatem summam ostendere. Vel ex hisce paucis tamen jam
 est manifestum, nullos veros politicos pietatem ac reli-
 gionem deum inutilem spernere aut flocci facere: tantum
 abesse, si quis ejus summi imperetis, ut illos mereri
 politiciæ cognitionem.

Per gratiam suam, porro columniam illi, in quos no-
 minibus significat politiciorum nomen in Gallia tra-
 ctum est, aut quæ alibi ejusdem censentur ordinis, tan-
 quam

*Sciop. l. de
 Pædia pol.*

*Vide Ex-
 ercitur. de
 Marebat.
 civil. an-
 floritate
 circa sacra*

quam a *Diocletio* sive manifesti sive suspecti, per vulgi ora sunt traducti. Multorum sane illius notæ pietas haud fucata etiam toti orbi innotuit. Sed & Martinus Becanus, Vehemens Politicorum istorum quos notari volunt, & acris reprehensor, accurate quidem recenset omnia quæ ab illis disputari solent, negatæ tamen vebetiam in dubitum vocatæ providentiæ diviniæ accusat illorum neminem. *Quæ ab ipsis disputantur, ait, hæc fere & similia sunt.*

1. *An quilibet in sua fide salvari possit.* 2. *An aliquando liceat negare fidem Christi, præsertim ad vitandam mortem?* 3. *An aliquando liceat tacere aut dissimulare fidem Christi ob eandem causam?* 4. *An aliquando liceat simulare alienam fidem & religionem? & speciatim* 5. *An per simulationem liceat cum gentilibus idola colere?* 6. *An cum hæreticis publice orare?* 7. *An conciones illorum audire?* 8. *An sacramenta cum eis participare?* 9. *An illos ad sepulturam comitari?* 10. *An carnes cum illis comedere diebus ab Ecclesia prohibitis?* 11. *An cum illis de fide disputare?* 12. *An libros illorum legere?* 13. *An matrimonia cum illis contrahere?* 14. *An in aliis rebus cum illis pacisci?* 15. *An si paciscaris cum illis, fides servanda sit?* 16. *An Princeps Catholicus possit tolerare hæreticos in sua provincia?* 17. *An possit illos pœna capitis afficere propter hæresim?* 18. *An possit Iudæos tolerare?* 19. *An Reges aut Principes habeant primatum Ecclesiæ?* 20. *An in aliquo casu liceat mentiri?* 21. *An æquivocatione uti?* 22. *An qui iuravit se, permansurum in Libertarianismo, teneatur præstare?* Hactenus Becanus. Qui simul ingenue faterur, non ab omnibus in universum ita *Græcis* Politicis etiam hæc affirmari, sed ab alijs hæc ab alijs illa. Recte autem quædam horum asseri, & secundum Christi placita, jam tum alibi coepimus probare, majori id ipsum industria iterum alias facturi. Etiam sic verò patet, quanta

Becan.
 prof. in
 l. v. Ma-
 nual. con-
 troverfiar.

quanta cum injuria Politici illi atheismi insimulentur, cum nemo hujus criminis notam mereatur, nisi qui aut Deum negat esse, aut quod in actibus reipublicæ est perinde, præmijs & supplicijs, bonis item ac malis, pro merito hominem à Deo negat affici. Inepte sane & contra vim atq; usum vocabuli alios illi atheos fingere, ac in varijs horum ordinibus etiam eos qui symbolum fidei Christianæ Apostolicum animo omni amplexantur, numerare haud erubescunt.

Quid de secunda illa Politicorum specie sit sentiendum, æque facile est dictu. Scilicet perperam illos etiam Politicos haberi, & summa injuria fraudulentam versutiam Civilis prudentiæ titulum consequutam esse. Meretur tamen res accuratiorem nonnihil explicationem, ne sine ratione ita pronunciaffe videamur. Initio vero exponendum est *πολυτροπία* illud *Ratio status*, quo omnia ab isthoc hominû genere tanquam cynosura dirigi, audivimus, quem habeat significatum. Est enim Latinis auribus, prisca quidem, insolens hæc loquutio, nec adeo pridem demum ex Italico verbotenus translata. In ea vera definienda multum reperire est dissensionis, etiam inter eruditos. Videntur verò primum illi omnes longe à vi vocabulorum nativa discedere, quibus *Ratio status* prudentiæ aut peritiæ alicujus nomine definitur. Ut enim objectum sive materiam aliquam (ceuloquuntur scholæ) circa quam occupetur prudentia ac peritia quædam, *rationem status* esse merito concesseris, peritia tamen ipsa aut prudentia isthac voce non indicatur. Iniq; etiam interpretantur hanc vocem, quot quot illam non accipiunt nisi de re ab honesti limitibus abeunte. Certe si vim & originem ejus apud

Italos ipsos quæras, est illa *μὴν*, ac nec virtutis quidquam nec vitij indicat: quamvis abuti illa vulgus soleat in pejus. Optime expresseris illam Latine per Reipublicæ rationem, aut per commodum publicum civitatis vel reipublicæ cum primis qualis ea in præsentis est. Quicquid enim usus reipublicæ alicujus exigit, id ipsum est quod *ratio status* postulat: neque aliud est ad rationem status dirigere consilia quam pro scopo actuum habere salutem illam publicam. Adeoque hæcenus quidem nihil in illa voce latet culpæ: quod vero hujus prætextu flagitia dominationis exercentur, extra vocis innoxiam est significationem.

Hinc vero consequens est, cum non una sed multiplex admodum reipublicæ sit natura, *rationem* quoque *status* per esse variam. Adeoque cum in alijs perinde omnium, in alijs dominantium præcipue (sive ille unus sit, sive pauci, sive plerique de vulgo) utilitas quaratur, etiam *rationem status* flagitare, ut nunc quidem omnibus ex æquo sit bene, nunc vero maxime ut dominantium commodis sit prospectum. Nec tamen id ulla ratione admitti debet quod video nonnullis persuasum esse, omnem rationem dominantium status injustam esse. Si enim dominium aliquod privatum in mancipium, & jure gentium & divino naturalique permissum imo constitutum est; nihil etiam ab æquo discedit si integer populus aut magna aliqua multitudo serviat, cum primis si non serviat mancipij vilitate: id quod per omnem terrarum orbem, ex quo bella cœperunt, usque ad hæc tempora, indubitati ac recepti juris semper est visum. Ejusmodi civitatem minus exacte mereri civilis societatis cognomen, nec omnibus ex voto bene in illa esse, haud diffi-

teor:

teor: at vero hinc non efficitur, eandem injustam esse aut omnino nulli hominum ordini convenire. Imo fieri potest, ut respublica omnium spectans commodum vere injusta sit, quando nimirum per injuriam populus in libertatem sese asseruit, novo illo statu condito. In hac vero statuū differentia, necessum est multis quoque modis inter sese differre *rationem status*, ut & ea quæ ad sui tutelam ac salutem isthæc exigit. Præterquam enim quod alia ad heriles respublicas faciant, alia ad illas magis exoptentur, quæ communis commodi ergo instituantur: singulæ rerumpublicarum species seorsim suis quæque principijs ac remedijs nituntur.

Horum vero cum honestate affinitatem quod attinet, primum non profecto probare possumus quæ præclarissimum illud par eruditorum, Septalius & Claromontius docuerunt, tanquā *ratio status* omnis herilis, sive ejus qui regentium usus maxime est destinatus, mala sit & iniqua. Si enim ipsa ejusmodi respublica ex sese & semper iniqua non est (non esse autem, jam ante diximus) necessum est nec media quibus conservari debet iniquitate semper laborare. Sane ut dominatum in subdito populo integrum serves, (quod utiq; licet, imo par est, si quando populus ille jure subditus est) id fieri non potest nisi rationem herilis status tanquam cynosuram consiliorum regendæ reipublicæ observes unice. Alienum autem à veri est similitudine, justum scopum nunquam nisi injustis auxilijs obtineri posse.

Deinde haud injuria affirmaveris, nihil vere conducere statui alicui justo, quod non etiam honestum sit. Vere inquam conducere. Quoniam multa nobis imponunt specie utilitatis, cum utilia non sint, & paulopost majore

damno læsam ad breve tempus honestatem quasi viaditent. Honestum autem appello nunc id omne quod nihil habet in sese inhonesti, non autem quod ipsa honestatis vi est præditum, etsi hoc maxime dignum sit honesti nomine. Quo sensu si Stoici olim dixissent, nihil utile esse nisi quod & honestum, probanda merito eorum oratio fuisset. At vero illi quidem aliud voluerunt: quasi videlicet id solum utile sit quod honesti rationem intime continet; quemadmodum iidem, quod solum bonum honestum, pronunciauerunt. Ac proinde hanc illorum sententiam, antiquiorum Peripateticorum exemplo, nequaquam excusauerimus: utpote cum in humanis rebus usum aliquem plurima præsent, atq; ad vitam commode agendam sint necessaria, quæ honesti naturam non participant: cuiusmodi sunt præter alia opes omnes cum quas naturales tum quas artificiales nuncupamus. Nihil autem esse vere utile reip. iustæ quod turpe est atque inhonestum, non fert institutum uti hoc loco probemus. Est autem hoc alias probatu facillimum, utpote cum iam tum à viris præclarissimis ostensum etiam sit, in uniuersum nihil in vita omni esse utilius atq; in opinione esse virtutis. Hanc autem nemo temere adsequitur nisi is sit qualis haberi velit. Recte enim Tullius: *Quod si qui simulatione & inani ostentatione, ficto non modo sermone sed etiam vultu stabilem se gloriam consequi posse reuolunt, vehementer errant: vera gloria radices agit, atq; etiam propagatur: ficta omnia celeriter tanquam flosculi decidunt, nec simulatum quidquam potest esse diuturnum.* Taceo nunc in omnem iniustitiã, etiam ipsarummet rerum publicarum, Deum acriter, etsi non ipso statim delicti momento, animadvertere: & *transferri regna de gente in gentem propter iniustitiam.* Haud negauerim

Cic. l. 2.
de off.

Ecclesia-
stica cap.
10. 8.

gaverim, nonnunquam etiam turpe facinus præstare civitati emolumentum aliquid possit. Si probe tamen rem æstimes, momentaneum est commodum illud, & majore malo statim nocet, non dicam nunc de naturæ humanæ inflictæ labe, aut comitante divina pæna, sed bonæ famæ saltem detrimento. Quæ in omni vita, etiam rebus publicis & potentissimis regibus, ad res augendas, imo & firmandas, nihil est utilius: quoniam hæc maxime conciliat animos hominum & ad usus nostros adjungit: absque benevolentia vero nihil in vita præclarum aut stabile potest effici.

Alia est ratio rerum publicarum inique & per vim institutarum, cujuscunque etiam fuerint formæ. Quemadmodum enim origo earum injusta est, ita non est ut solis bonis artibus eas tuearis; quamdiu quidem nondum in illas à populo sit consensus, tum enim naturam justarum sibi jam comparaverunt. Et vero in hisce habet *Plutarch. in Polit.* locum illud Iasonis: *ὡς ἀναγκάσιον ἀδικεῖν τὰ μικρὰ τῆς βυλομένης τὰ μεγάλα δικαιότερα γινῆναι.* Nec de alio regno dictum est illud ab Euripide in Phœnissis, quod in ore semper habuit Iulius Cæsar, Cicero autem non incondite vertit ex Græco: *Cic. l. 3. de offic.*

*Nam si violandum est jus regnandi gratia
Violandum est; aliis rebus pietatem colas,*

Non alibi etiam locum quem inveniunt dominationis, quæ Tacito dicuntur, flagitia, aut scelera regnandi. Par ratio vero est & aliarum rerum publicarum violenter ac per injuriam exortarum. Nec enim malæ artes soli unius tyrannidi conveniunt; ceu multi perperam arbitrantur. Etiam in hisce tamen rebus publicis honesta & moderata quam maximo sunt usui, & longe præferenda illis turpi-

bus : imò ab his abstinendum est omni studio, si salvas ejusmodi etiam respublicas velis. Et verò cum duo sint quæ populùm in officio continent, caritas ac metus :

Cicero l. 2. de offic. constat utique *malum custodem diuturnitatis metum, contra benevolentiam fidelem esse vel ad perpetuitatem.* Injustis verò & turpibus consilijs metum quidem, amorem autem

Aristot. l. 5. Polit. c. 11. populi nunquam comparaveris. Hinc & Aristoteles sapienter ostendit, tyrannidis illam administrationem quæ regiam moderationem imitatur, longè esse securiorem, illa altera violenta : idemque & in oligarchijs & ochlocratijs usu venire præclare observavit. Confirmant id ipsa omnium gentium seculorumq; historia.

Quamquam possit pro exemplis omnibus sufficere solum illud diversum Augusti & Tiberij unius ejusdemque per vim parti imperij regimen : felix illius & securum coque cum populo tum ipsi suave; hujus vero plane contraria omnia. quo de ne dubitemus verat Tiberij ad Senatum

Tacit. l. 6. c. 6. epistola, & illud Taciti : *Tiberium van fortuna non solitudines protegebant, quin tormenta pectoris suasque ipse penas fatereretur.* Usq; adeo sane illud eventu omnium temporum

Mach. Princip. c. 8. manifestum est, ut ipsemet Machiavellus eos qui scelere ad Principatum sunt everti non nisi semel sævitia defungi velit, inde verò omnia in populi utilitatem vertenda esse.

Porro usu reipublicæ, adeoque *ratione statua,* metienda esse civilium actuum momenta, non ex omni parte reprehensionem meretur. Certe quæ sunt mere positiva adeoq; ex constituto arbitrario valent, non aliunde sive laudem sive vituperium commerentur. Sunt autem ejus generis civilia plæraque. Præter hæc tamen sunt fateor & alia, quæ honesta nuncupamus, itidem quidem pro fine ac scopo habentia utilitatem (ut

pro-

proinde etiam ita sit verum illud: *utilitas justi prope mater & equi*) non civilis tamen societatis, sed simpliciter humanæ naturæ.

Verum hæc & similia satius persequi alterius est instituti. Hisce vero probe intellectis jam amplius haud est difficile pronunciatu, num illi qui in universum omnia exigunt ad *rationem* cujuscunque *status*, atque adeo qui ex emolumento reipublicæ cujuscunque quamvis injustæ suspendunt omnem etiam honesti vim, ut illud demum sit justum quod præsentis statui expedit; num inquam illi præ alijs Politici audire, vel num veris Politicis omnibus ejusmodi sententiæ adscribi debeant. Vtiq; enim omnium consensu ij maxime nomen illud commendentur, qui optime consulant reipublicæ, ac humano generi. Ex adverso illi dum enervant honesti vim, naturæ humanæ & communis omnium societatis leges subvertunt. Rebus publicis quoq; juste partis non possunt non illi nocere quam maxime, quando iniquas & tuses artes suggerunt ijs conservandis, h. e. venenum propinant in salutem. Numquam etiam ab orbe condito, in gentibus moratioribus vere prudentes gubernandæ reipublicæ, aut politici, id genus magistri sunt habiti: nec gentes ipsæ artem regendæ civitatis in ejusmodi placitis posuerunt. Non defuere quidem & antehac qui ita censuerint. Nam & Plato Thrasymachum introducit justitiam deficientem τὸ κρείττους συμφέρον, ipsam autem virtutem generosæ stultitiæ titulo deridentem: & ante illum Euphemus Atheniensem legatus non dubitavit publice pronunciat: *Viro principis & urbi imperium tenenti nihil inconveniens esse dum utile, nihil amicum nisi fidum.* Quæ tales sententiæ istæc tempestate Athenicis nonnullis familiariores de-

Plato l. 1.
de republ.

Thucyd.
l. 6.

bito

Plato l. 2. bito fuere: unde & Socrates apud Platonem conqueritur
 de legib. multis civium suorum injustitiam videri, iustitia potio-
 rem. Non rectius Epicurū etiam de iustitiæ natura sensisse
 Laert. in merito dixeris, expensis ejus sermonibus quos Diogenes
 Epicuro. Laërtius recitavit, ut qui dixerit ex sola illam conven-
 tione venire, neque durare ulterius quam duret utili-
 tas, abstinendum autem ab injuria solo pœnæ (nequa-
 quam tamen æternæ quam homo impius non agnovit)
 metu. Iam verò & mundus hic semper habuit, perinde ut
 nunc habet & habiturus est semper, non unum suum Cal-
 licratem h. e. *hominem & callidum & ad fraudem acutum,*
 Cornel. *sine ulla religione ac fide,* qualem illum posteritati depinxit
 Nepos in. Cornelius Nepos. Hactenus tamen semper ab optimis
 Dionc. & laudatissimis civilis prudentiæ magistris, & sententiæ
 ejusmodi sunt damnatæ, & earum auctores ex consortio
 virorum bonorum exclusi. Nec vero repertus est
 ante Machiavellum, qui ejusmodi malas artes tan-
 quam leges prudentiæ, & rationes bene gerendæ justæ
 alicujus reipublicæ, scriptis tradere & orbi commendare
 sustinuerit. Ab omni vero est ratione alienissimum,
 uni illi homini nupero politici aut prudentis nomen tri-
 buere, & omni priscæ sapientiæ laudem hanc detrahere.
 Quo merito vero laudaveris à prudentia Machiavellum,
 qui suis illis artibus & sese & suum Cæsarem Borgiam, cui
 vide. Io- uni à consiliis fuit, florentem rebus & potentia, pessum-
 vium in. dedit?

Igitur quum justæ quidem respublicæ ad sui salutem ni-
 hil exigant quod ab honesto dissentiat, sed illa sola ijs pro-
 sint maxime quæ virtuti congruunt, habebit quidem
 verus Politicus pro scopo consiliorum *rationem status,*
 & salutem publicam supremam legem judicabit, hinc
 tamen

tamen civitatibus nihil commendabit quod sit turpe aut ab honesti limitibus discedat. Qui secus fecerit non magis illo ipso agit Politicum, quam medicinam professus medicum se præbet dum pro pharmaco miscet toxicum. Idem verus Politicus fraudum & scelærum vias, quæ calcandæ veniunt ijs qui per injuriam dominatus aliasq; respublicas parant, exacte quidem caller: non laudat tanquam in numero bonarum artium, prætextu *rationis status* aut publici emolumentati: quinimo ab ijs quam ocysime abstinendum esse suadet, & quidem cum quoniam honestas ita jubeat tum quia *rationi status* conveniens sit. Quandoquidem poro nihil illum ignorare par est, eorum quæ respublicas corrumpunt aut quo minus constituantur impediunt: accurate idem noverit necessum est quantum omne genus scelerum ad respublicas possint labefactandas, quantaq; versutia soleant exerceri. Tenet vero perinde atq; medicus venena. Vti nempe & cavere illa doceat, & a jam grassantibus rempublicam tueri, quoad conceditur.

Saltem hæc itaque per injuriam veris Politicis turpes artes adscribuntur, aut prudentia omnis civilis in ejusmodi scelerum exercitio collocatur: sicut & immerito Politici audiunt illi flagitiorum vafri artifices, & Politicæ prudentiæ nomen turpis vafrities mentitur. Fortassis tamen nec ita quidem satis quæstioni huic factum est, aut Politicæ & veri Politici fama vindicata. Videntur enim etiam optimi quique rerumpublicarum rectores non abstinere à malis artibus, nec rempublicam ullam absque ijs posse vel haberi vel parari. Primo enim omnibus commune est, celare consilia, & magna quæq; vel ardua negotia non nisi arcaneis & in vulgus incognitis modis expedire, utq; id præstent summa vi contendere. Vide-

C

tur

tur autem id ipsum haud esse liberalis aut generosi animi,
 2. eoque non laudem sed vituperium merito mereri. Com-
 mune itidem omnibus est multa in vita civili dissimulare
 3. contra animi sententiam, idque cum in sermone tum in
 alijs actionibus. Huc referas & illud quod omnibus iti-
 dem in more positum est, tolerare nonnunquam quae aper-
 4. te sunt mala, imo ad scelera idem idem connivere. A do-
 lis quoque neminem videas omni ex parte integrum, sed
 & simulare multa, & mentiri sic satis frequenter: imo
 ita alios circumvenire suis fraudibus, in laude pru-
 dentiae collocare. *Verbum autem mendax odio habet justus*
 5. five vir bonus, ut sacra habet *regula*. Fœdera quoque
 & contractus ea qua par erat sanctimonia raro servant,
 eaque violantes ne erubescunt quidem, sed & sæpe glori-
 6. antur. Leges quoque civitatis tantum abest eos semper
 observare, ut & frequenter eas mutant, & pro alijs abro-
 7. gatis novas instituunt, non sine civilium rerum turbatio-
 ne. Privatorum quoque civium non bona tantum sed &
 vitam in usum reipublicae exigere, familiare itidem est
 8. Politicis ac rectoribus civitatum, etiam illis quæ credun-
 tur optimi. Idem id sibi negotij existimant maxime
 datum esse, ut rempublicam suam opibus locupletem,
 copijs firmam, & gloria amplam reddant: quo ipso tamen
 9. alijs vicinis multum plarumque detrahitur, aliae ad in-
 citas rediguntur. Quid? quod interdum aperte in-
 vadant aliena, prætextu tantum emolumenti suae repu-
 blicae, occupantes scilicet loca soli alieni, eaque suum
 in usum munientes, quo hostilem vim aliaque incom-
 moda à sese arceant. Hæc & similia quam recepti sine
 10. moris apud omnes Politicos, omnia tamen ab honesto
 & recto multum abeant, soleant vero non nisi specie com-
 modi.

Proverb.

III. 5.

modi publici excusari, videntur utique sine discrimine
Politici omnes, malarum artium magistri, quique, ius &
fas ratione fluxus metiuntur merito haberi, qui ab ijs au-
rem studijs sese temperant in Politicorum censum admit-
tendos non esse.

Verum enim vero haud negaverim ita comparatum
esse cum rebus civilibus, ut hæc & similia committenda
Politico subinde veniant, quamvis optimo. Omnino
etiam fateor, absq; ejusmodi facinoribus nullam rerum pu-
blicarum sive institui sive teneri posse. Horum vero quide-
quam omni ex parte esse injustum, id vero pernego. Imo
iniquum fore pronuncio, si cum exigit salus publica, ho-
rum aliquid negligatur. Eleganter Tullius: *videntur quædam*

Cic. J. p. de Offi.

*honestæ quæ honestæ non sunt: multa quæ natura honestæ viden-
tur esse temporibus suis non honestæ: sæpe tempore fit ut
quod plerumque torpe haberi soleat inveniat non esse torpe.*

Ejus generis autem esse illa quæ sunt in medium adducta,
haud difficile adeo fuerit & rationibus & consentiente
optimorum, divini humanique juris interpretum testimo-
nio comprobare; modo id ab argumento atq; instituto no-
stro nimis alienum non esset, neq; interea dum in eo labo-
ramus videremur actum agere. Et vero qui non sit li-
beralis animi consilia quædam occultare, quum ipse et
Deus non nisi sensim sua de salute humani generis arcana
decreta orbi patefecerit, & æternæ vitæ *mercedem* etiamnum
abscondat? Omnia sane sine discrimine omnibus pro-
dere, non liberalitas fuerit sed quædam prodigalitas; quo-
niam & inutile id esset, cum non ab omnibus omnia
capiantur, & summe noxium ut nunc quidem est huma-
num ingenium. Pari stultitia incusaveris omnem dissi-
mulationem: quippe quæ ex societate humana plane ijs-

dem de causis tolli nequeat. Quod usque adeo liquet, ut Augustino rigido veritatis exactori; eopse loco quo mendacium omne damnavit; expressum sit: *licet veritatem occultare prudenter sub aliqua dissimulatione*. Et vero etiam hic præeuntem sequimur ipsummet Deum, qui futura raro aliter quam verbis suspensis & obscuris per vates suos solet prædicere. Idem benefacit etiam improbis; nec animadvertit hodie in omnia delicta. Ut solo hoc exemplo pateat, posse tolerari nonnunquam mala, & conniveri ad scelera; non probando quidem aut juvando, sed quod tolli aut puniri illa nequeant sine magno incommodo, adeoque duorum malorum id quod est minimum permittendum necessario veniat. Dolum porro omnem promiscue nemo sapiens unquam damnavit: sed aliquem eælicitum non duntaxat admiserunt omnes, sed etiam laudarunt. Fictionem quæ in sermone committitur nemo itidem fortassis ante Augustinum promiscue reprehendit. Certè non philosophi tantum sed & Sancti Ecclesiæ Patres falsiloquium aliquod omni culpa absolverunt. Multo minus crediderunt, omnem ambigui significatus sermonem in vitio ponendum; cum vix alio populum suum arcana venturi Christi officia per Prophetas ipsemet Deus doceri fecerit. Satis est scilicet ne quem sive simulatis actionibus, sive suspensio sermone, sive deniq; falsiloquio injuria afficias. Igitur & in hostem licet tale quid Politicus, utpote quem lædere sine injuria possis. Vacant quoq; culpa *εὐφραμένη* quæ dicuntur, & *συμποκρίσις* & simulæchra iniuriæ; modo utatur ijs Politicus ad continendum populum in illo officio in quo optimo jure debebat contineri. Neque vero his ipsis aliqua populo fit injuria, quæ in emolumentum ejus cedant: eoque si sapit malit utique sic decipi

L. contra
mend. c. 10.

3.

4.
Vide Grot.
l. 3. de iure
belli c. 1.

decepti, quam perire non deceptus, imo amabit decepto-
rem: perinde ut medici decipulis ægrotus recuperata va-
letudine solet gaudere. Et vero hæc est illa καλὴ ἡγεμονία
ἢ ἀνομιμία S. Basilij, qua sine humana hæc vita consistere
sibi non potest. Non aliud autem mendacium Deus odit
quam quod cum injuria est conjunctum: nec alias quam
malas & in perniciem innocentum excogitatas fraudes
aversatur: eoq; in sacris literis mendacium quando prohibe-
tur solet addi *adversus proximum*. Contractus & cœdera
justissimis de causis rescindi interdum, cum nemo dubi-
tet prudentum juris, iniq; profecto accusantur hoc no-
mine Politici, si nonnunquam idem agi velint. Ne quidem
id temere probaveris, omnem in integrum restitutionem
jure civili niti. Accurate certe rem illam omnem intro-
spicienti liquet, jura quædam civilia Romanæ in hoc ne-
gocio ex æterius æterni juris fonte profluxisse: atque ita
etiam inter illos quos jura Romana non obligant quandam
in integrum restitutionem lege naturæ constitutam esse.
Quidni liceat præterea mutare leges (eas dico quæ non
nisi ex constituto summæ potestatis valent in qualibet
republica) si ita exigat usus publicus, quum uno hoc con-
stet legum illarum justitia? Nec profecto Politicus teme-
rariam & facilem quamquæ legum mutationem laudabit,
sed eam duntaxat quam exigit lex suprema, salus publica.
Stultum verò fuerit rempublicam ad leges semper com-
ponere, & non potius leges ad rempublicam. Est autem
hæc non unius semper vultus sed mobilis huc illuc, ut hu-
manæ res omnes. Præclare Cicero: *Stare omnes debentem Cicer. orat.*
tanquam in orbe aliquo republicæ: qui quoniam versatur, eam pro Cn.
diligere partem, ad quam nos illius utilitas salusq; converterent. Plancio
Alibi item non minus pulchre: *Numquam præstabitibus in idem l. n.*
C 3 *republ.*

epist. fa-
mil. 9.

republici gubernanda viris laudata est in una sententia perpres-
mansio. Sed ut in navigando tempestati obsequi artis est, sic in re-
publica tenere non quiescit. cum vero id possit invidiam vel in-
vidiam affeque, si alium est cum tenere cum periculo cursum quem cer-
perio parum quum, eo commutata, quo velis tandem pervenire.

7.

Quoniam porro in civili societate, quæ omnium utique
est absolutissima, commodo publico unusquisque civium
sele ac sua obstraxerit, servi itidem salutem dominorum
suorum teneantur: nihil utique vitij habet, si privati non
nulli, flagitante id extrema necessitate, cogantur opes
& sanguinem suum reipublicæ ergo profunderere.

8.

Cicero l. 3.
de offic.

Nec
ulla sit injuria alteri populo, si quis rerum suarum magis
solito fatagens lucrum ab alijs hætenus præceptum ipse
vertat in rem suam. Scite ex Chrylippo Tullius; *Qui
studium inquit, currit enim & contendere debet, quam man-
ximo possit ut vincat, supplantare eum qui cum cerat aut magis
depellere nullo modo debet: sic in vita sibi quemque petere quod
pertinet ad usum non iniquum est, alteri surripere jus non est.*

9.

Vide Gros.
l. 2. de inre
ballio. 21
7. 6. & c.

Denique propria rerum possessio non ita excludit com-
munionem omnem, ut non, exigente id summa necessitate,
aliqua parte debeant illæ aliorum usibus cedere. Defici-
ente cibo in commune conferendum esse quod singulis
superfluum est; & ædificium vicini recte à me dirui quo
tueat tæq; ab incendio certissimo, recepti utique in vul-
gus est juris. Inevitabile itaque periculum quidam liceat
Politico à civitate avertere alienæ rei non magnæ tamen
damno multo minore? quis vitio vertet merito, si non
nisi ad tempus, quamdiu durat justus periculi metus, et-
iam in alieno solo sibi caveat, de cætero nihil sibi pe-
tens?

Non est, quemadmodum ante diximus, hujus argu-
menti,

mētra, & hīc & quæ sūt hujus rōe alia abstrigē rōe prol
 hīc quādam opēta maculā iniquitatis, fallacibus vulgō
 judicijs contractam. Nec differt tamen animus est, pte
 abusu & facili & frequente turpia hęc vidēti, & quidē
 usque adeo ut ab hoc cognōmento ne ipsi quidē pu
 ctiores abstinēant. Licet enim fortassis in benignū
 hunc sensum trahere illud latōis: *ως δ' ανωγειοι αδιαιτο τα
 μικρα τες βαλομεναι τα μεγαλα διλασονταυται*, ut & illud
 Catij: *habet aliquid ex iniquo omnis iniquum exemplum quod*
contra singulos utilitate publica rependitur. Possē vero ejus
 modī multa agi abque honestatis omni lāsione vel exijs
 paucis, quæ a nobis sunt allata, patere arbitramur.
 Hinc vero consequens est, summa cum injuria Politicis
 vulgō omnibus animū injustum exprōbati, propterea
 quōd, reliqua licet pij, quāta commemoravi nūc, in com
 modum rēpublicę nonnūquam committant.

*Tacit. Hist.
 Annal.*

CAPIT. III.

*Juris peritia species alias multum, quandam propius abesse
 a prudentia civili, nullam tamen idem quid cum
 hac esse; eoque perperam Jurisconsultos
 credi Politicos.*

Antiquior quidē priorē, tamen nonnisi proximis
 aliquot seculis ortus est mos alius, solis inquit Juris
 sunt consulti Politicis scientiam attribūdi: quā illi
 soli verē sint Politici, & tanquam juris peritia sit illa ab
 omnibus commendata civilis prudentia, ab inclaris Ci
 cum est aliquā mōdū, cum nō sibi passim tum per Germa
 niam maxime, ut vel solam consiliois juris vel ips per
 summa

simum reipubl. curatio fuerit commissa, perinde atque alius nemo huic negotio sit aptior, & is qui in foro valet, idem in sonatu, etiam, aut consilio, reliquis præstet omnibus. Is mos quando & qua cœperit occasione, deinceps apparebit. Ut autem initio constet, num isthæc persuasio sit veritati consentanea nec ne, necessum est ante omnia definiamus Iurisconsultum jurisque peritiam, quoniam & illa vocabula à varijs varie accipiuntur.

1.

Primum itaque vulgo à quamplurimis usque seculis, juris peritia dicta fuit qualibet cognitio juris illius, quod uni alicui est civitati proprium. Ita Romæ periti & consulti juris audierunt, qui civile Romanum jus callere; & Iudæis *τομὸς δάμαλοι, γεαυμαλῆς & τομμοι* fuerunt olim, qui duntaxat circa leges Hebræorum occupabantur. Sed sæculi modi juris peritos quælibet civitas proprios aliquos habet. Et vero quantumvis peritia isthæc minus operosa sit & difficilis, ubicunque sunt leges planæ & paucæ; alibi tamen in immensum sæpe adulescit, cum per numerum tum *per repugnantiam sibi legum dissidia*, ut scite loquitur Ammianus Marcellinus.

Am. l. 30.

6. 13.

2.

Porro cum jus civile cujuslibet civitatis aliud publicum aliud privatum sit, Romæ quidem olim I Cti dicti, non tam qui illius quam qui hujus sibi peritiam comparaverant. Hinc Antonius apud Ciceronem lib. 1. de oratore: *Si quaeretur, inquit, quisquam Iurisconsultum vere nominaverit, eum dicentem, qui legum & consuetudinis ejus, qua privati in civitate utentur, & ad respondendam & ad agendum & ad cavendum peritus esset.* Finem quoq; juris civilis ponit ibidem ipsemet Crassus ex Scævola I Cti mente; *legitime atque usitata in rebus causisq; civium aequalitatis conservatio.* Antonius vero eodem loci non dubitat affirmare:

Iuris-

jurisconsultum ipsum per se nihil esse, nisi legulejum quendam cau-
tum. & acutum, per acutum actionum, captorem formularum, au-
supem syllabarum. Cicero ipsemet lib. i. de LL. dicit, *qui-*
sum jus crude populo interpretari & respondere sum salis, sum-
mos viros. magna profectos in parvis esse versatos: ideoque Q.
 Fratri ad juris civilis scripturam se adhortanti respondet:
Quo moreris, an quis quid horretis? ut libellos conficiam, de stili-
cidiorum & de papierum iure, aut ut stipulationum & iudiciorum
formularum componam? Nec vero Ciceronis tantum a vo intra
 hocce limites continuit sese Romæ civilis juris professio,
 sed multis etiam seculis sequentibus. Quamvis enim
 in Istorum ordine etiam tum quædam creditiores animæ
 fuerint circa jus ipsum publicum occupatæ, quemad-
 modum Attæius Capito Gellio audit *publici privatiq. juris* Noct. Ar-
peritissimum; at tamen nunquam non plerique illius fami- ticar. l. x.
 lia ad solam jus privatam animum appulerunt, & cap. 20.
 nihilominus Iuri sigulum sunt commeriti. Id quod a
 nostri quoq; temporis moribus alienum non esse, nemini
 est ignotum. Quia re nostros prævit quasi ipsemet Tri-
 bonianus; cum in iuris Romani Institutionibus vix se-
 mel fecerit publici juris mentionem, Pandectis autè & Co-
 dici pauca inseruerit quæ juris sunt publici, quæ ad priva-
 tum vero pertinent, in grande volumen diffuderit.

Quoniam porro jamdudum inolevit, ut *vel. l. lxxv*
 jus civile nuncupetur, non id quod in quaque civitate
 obtinet, sed solum Romanum, & quidem illud quod
 Triboniani cura Iustinianus Cæsar quondam digessit, cu-
 jus multa tamen pars in ijs quæ hodie florent rebulsp. lo-
 cum non accipit, hinc passim usque hodieq; ut periti
 juris civilis habeantur & usurpentur, non tam qui jura ac
 leges suarum civitatum, quam qui jus illud verus Roma-
 num

num percillant. Quæ peritia tamen quantum ab illa altera usitati in republica juris scientia differat, in aperto est.

Potest præterea esse juris vere civilis sive publici sive privati peritia quædam sine concomitante aptitudine cavendi, aut ad factum propositum leges applicandi: Certe quamvis posterius quæ potest, verè idem prius valeat agere; tamen reapse aliud esse, peritum esse juris forensis, & idoneum respondere de factis & negotijs hominum secundum jura, vel ex eo patet, quod is qui applicat jus ad factum, legibus utatur tanquam principijs, & pronunciet non tam quid juris quam quid juri consentaneum: secus quam facit is, qui juris peritia tantum est instructus; ignorans modum conferendi leges cum causa. Eo sane discrimine differt uterque hæc juris peritus, quemadmodum philosophus ab oratore distinguitur in opere illo problematum, quod Aristoteli vulgò perperam tamen adscribitur; ut nempe alter quid justitia, alter quis sit justus attendat. Verborum ipsorummet auctoris illius sect. xviii. probl. s. hæc ferè est interpretatio. *Quoniam hominem philosophum differre ab oratore præcimus? Ut quod alter quidnam justitia sit cogitet, alter qui injustus sit spectet; & alter quidnam tyrannis alter qui sit tyrannus doceat?* Observare sane est haud paucos; ita quidem juris peritos, uti quid sit lege constitutum norint optime, non tamen ut iidem & cavere aut causas agere sint idonei. Ut proinde manifestum sit, multum utramque hæc juris peritiam à sese invicem dissidere.

Ius porro cujuslibet civitatis vel nuda tantum scitur, ignorata omni juris illius cum utilitate tum ratione: vel ita accurate intelligitur, ut non tantum per-

noscas.

noscas legis late mentem, sed simul etiam quam illa sit
 vel naturali juri atque æquitati consentanea nec ne, vel
 reipubl. usibus commoda & adversa. Quamvis autem
 prior illa cognitio multum altera illa sit rudior, tamen
 & illa valgo jurisperitia appellatur: imo posterior à
 quam multis creditur jurisperitiæ limites excedere. In
 quam sententiam iuisse & Tribonianum dixeris, utpote
 quo auctore hæc Iuliani: *Non omnium quæ a majoribus con-*
stitutæ sunt, ratio reddi potest; & illa Neratij: *Idea rationes*
arum quæ constituntur inquiri non oportet, alioquin multa ex
his quæ certa sunt subvertentur. in legum Pandectas trans- *ff. de legib.*
 lata sunt. Certum tamen nec minus in propatulo est, si *l. 20. §. 2.*
 commoda, incommoda, rationesque legum sive priva-
 tarum sive publicarum, ana cum earum sensu intelli-
 gantur, longe eam notitiam jurisperitiæ prudentiæque
 titulo esse digniorem, quam est illa rudior; & huic istam
 multam anteferendam.

Si postremo vim verborum spectemus, juris & peritiæ
 & prudentia, eoque ars boni & æqui, divinarum item
 humanarumque rerum scientia dicenda maximo merito vi-
 detur non tam legum unius aut alterius civitatis scientia,
 quàm in universum illa, qua tenemur quæ leges omni reipu-
 blicæ speciei conveniant, cùm publicæ tum privatae, quem-
 admodum illæ ferendæ, aliæ autem sint abrogandæ. Quæ
 cognitio ab omnibus illis quas hætenus enumeravimus
 jurisperitiæ speciebus immane quantum differt. Nec vero
 quæ talis est meretur duntaxat titulum peritiæ juris, sed &
 præ alijs meretur, utpote quæ sola mensuram nominis ex-
 pleat: fere etiam ita vulgo, comparatum est, ut quæ huic
 uni debetur gloria, illis ante enumeratis speciebus per
 errorem à quam multis tribuatur.

D 2

Quum

Quum adeo multiplex & varia autem doctrina uno eodemque juris peritiæ prudentiæque nomine significetur, non potest in universam pronuciari, quantum illa cum vera civili prudentia habeat nec ne affinitatis: omnes quippe illæ peritiæ juris nomine duntaxat idem, reapse tamen plurimum sunt diversæ. Eapropter uti appareat, quo merito jurisperitiæ à quam multis Politicæ ipsa, & jurisperiti Politici censeantur, distinctim agendum, & per singulas quasque species est eundem, eæque ordine cum civili prudentia sunt contendendæ. Verum illud haud commode à nobis præstari poterit, nisi in antecessum impetremus uti jam tum nobis concedatur, Politicam esse artem regendæ cujuslibet civitatis sive reipublicæ, & Politicos quam maxime esse illos qui integra arte isthac sunt præditi, qui autem partem ejus tantum tenent minus proprie isthoc nomen promereri.

1.

Primum igitur quum vere Politicus sit aptus omnibus omnino rebus publ. administrandis, teneatque in universum omnium earum naturam, & sive conservandi sive mutandi sive instituendi rationem; nemo autem eorum qui jura callet unius duntaxat cujusdam civitatis, utur illa exactissime calleat eaq; non privata duntaxat sed publica etiam omnia, eo ipso tamen plus quam uni illi civitati regendæ aliquo modo fiat idoneus: illam vere Politicam prudentiam, à qualibet prudentia juris ejus quod in una alteraque civitate obtinet, plurimum diversam esse, manifestum est. Fieri porro non potest, ut omnia quorum in republ. usus est legibus sint definita; imò identidem præter & contra leges in rebus publ. multa committuntur; eoque Politico in singulis etiam rebus publ. plurima & maximi momenti in deliberationem veniunt

Veniunt, & agenda sunt, & magna quidem cum prudentia, ad quæ à legibus nullum potest subsidium peti. Quamvis igitur nihil te lateat legum tuæ civitatis, & omne ejus publicumprivatumque jus teneas, non tamen hoc unico sufficis ad omnia consilia & negotia vel unius tuæ civitatis, tantum abest ut omnibus par sis; sed aliâ quædam prudentia erit in auxilium advocanda: ea autem ipsa est quam Politicam nuncupamus. Quid quod ipsæ leges sæpe abrogandæ veniunt & cudendæ novæ? Ad quam rem itidem latarum legum cognitio non nisi parum quid confert. Et vero plane hoc ipsum in causa est, cur multi etiam legum minus ignari antecellant nonnunquam in consilio dando ijs qui legum omnium longo sunt peritissimi: sive quod suam rempublicam norint rectius, sive quod illa senatoria facultate præ alijs istis sint instructi.

Quod si vero petita cum publici tum privati juris illius, quod in civitatibus singulis obtinet, adeo multum à civili differt prudentia, manifestum utique secundo est, adhuc remotius ab illa abesse juris privati forensis cognitionem. Enimvero quæ ad publicum jus pertinent negotia, majoris longe in republ. sunt usus & momenti, quam illa quæ privatim in foris solent decidi. Imò vero hæc statum ipsum reipubl. levissime omnium attingunt. Negari quidem haud potest, privatam quoque illud jus expediri non posse nisi aliquid prudentiæ civilis teneas, ceu alias demonstrabitur. Caterum integræ illius civilis artis non nisi partem id attingit; & præterea non qui gnarus est juris privati unius aut alterius civitatis, is eo ipso peritus est simpliciter omnis privati juris, ita ut secundum illud, prout postulat salus publica, in singulis rebus publ. causas omnes queat instituere.

211.

Illa *servio* peritia juris quæ destituitur notitia rationis
 & æquiratis utilitatisque legum, ut & earumdem in usum
 transferendi facultate, tantum abest à civili prudentia, ut
 ne ullum quidem prudentiæ titulum jure, videatur mere-
 ri. Vere prudens enim is demum est, qui norit ad quod homi-
 ni in vita utile est & inutile: similiter prudentia peritia
 quædam est eorum quæ homini obsunt & conducant.
 At vero is qui nihil aliud novit quam quid lege sit consti-
 tutum, eo ipso haud intelligit quid expediat nec ne, nec eo
 ipso aptus est expediendis humanis negotijs, adeoq; eo-
 ipso non est prudens, nec peritia illa est prudentiæ quædam
 species. Ne artis quidem aut scientiæ nomen potest ist-
 hæc peritia tueri, utpote quum & vera ars recta cum ratio-
 ne omnia efficiat, & scientia nulla sit sine certâ ejus quod
 scitur approbatione, eaque potissimum ex causis rerum
 deducta. Certe de hac jurisperitia verum est id quod
 Iacobus Zabarella *lib. de natural. scient. consiruit. sap. 33.*
 & Angelus Thius *in præcogn. Legit.* alijque simpliciter de
 omni juris scientia minus circumspecte sunt professi,
 eam esse *simplicem quandam peritiâ, qua nec scientia nec
 prudentia nec ars appellari mereatur.* Quemadmodum vi-
 delicet Plato *in Gorgia* differit, de nonnullis, ut ipse lo-
 quitur, adulatorijs disciplinis. Videtur autem peritia
 isthæc merito historica legum cognitio dici. Non quod
 ex historijs vulgò ita appellatis petenda sit, aut quasi e-
 jus qui vulgò historicus audit non autem jurisperiti in
 officio sit illam tradere. Sed quoniam scire quid lege
 latum sit, perindè se habeat atq; scire quid dictum gestum
 factum alias sit, quæ utique historica est cognitio: quo-
 niam item docere quænam leges sint constitutæ aut ab-
 rogatæ,

rogata, simile sit quasi historiam narres. Nec vero ad peritiam illam juris utitur accurate consequendam alijs est opus adminiculis, quam quæ requiruntur ad intelligentiam alicujus historię. Præter communia nimirum interpretandi præcepta satis est si teneas, vocabulorum usum, & locorum temporumq; habeas rationem. Et si enim *leges non sūt verba eorum tenere, sed vim ac potestatem*, ut recte inquit Ictus Celsus; hanc tamen quæ de nunc agimus, legum vim ac potestatem percipere in facili est, paucis duntaxat illis adminiculis suffulto. Quemadmodum igitur antiquis grammaticis illa grammaticæ species, quæ circa interpretationem oratorum ac poetarum occupabatur, *ispejunt* fuit dicta: ita hanc juris peritiæ speciem haud incommode historicam appellaveris.

l. 17. ff. de legib.

v

Quam maxime porro conspicua est (quod *quarto* loco venit notandum) historię istius cognitionis naturam in juris Romani peritiâ illâ, quæ itidem omni caret notitiâ ejus quod natura justum est aut reipublicæ utile. Quemadmodum videlicet illius juris permulta in foro hodie usum non habent, ita omnia illa casca & obsoleta perinde à nobis sciuntur atque solent intelligi antiquæ quædam historię. Certe quid Athenis, quid Sparta, quid alibi fuerit constitutum, quidque adeo olim in republ. & judicijs obtinuerit scire, historicum esse fatentur omnes. Nihil autem refert, siq; Atticam legem sive Romanam noscas, si utraque usum amiserit. Nec vero hæc ipsa Romani juris peritiâ æque instructos videas alios, quam qui antiquitatum linguarumque studium sectantur, quales sunt philologi. Certe hi maxime hoc in loco alijs præstant; ceu de Aleiatio, Budæo, Cujacio, fratribus & Pithæis, & Fabris; aliisque viris clarissimis est

IV.

DE CIVILI PRUDENTIA

est notissimum. Ideoque nec abs omni ratione est *Grammaticorum & Humanistarum* nomen, quod in maximis lit-
 tus ordinis jurisperitos per convitium à pragmaticis non
 nullis solet torqueri, quasi nimirum non tam juris sine
 consulti quam grammatici: eum ipsemet Franciscus
 Hotomannus agnoscit, Antitribonianus sui *cap. XL* qui
 etiam *cap. XVI* ejusdem aurei libelli Franciscum Duarc-
 num & Antonium Goveanum de jure accrescendi gram-
 maticæ tantum commentatos esse, ingenue confitetur.

Quamvis *quinto* notanda ejusmodi juris etiam recepti pe-
 ritia nihil habeat prudentiæ, tamen posse eam uti ad dijudi-
 candas hominum actiones est prudentiæ non levis: quoni-
 am utiq; hac ratione intelligitur quodammodo id quod
 in vita rectum justum aut utile est, tale enim est quod
 eum legibus consentit. Prudentiæ quoque eximia est
 fra leges negotijs humanis aptare posse, ut sive ipsimet
 tibi sive alijs secundum eas possis cavere. Id quod ma-
 xime elucet tum, quando in civitate obtinent leges ob-
 scuræ & intellectu difficiles, aut formulis multis intri-
 catæ. Quales quum olim essent Romanæ, hinc prut-
 dentium eognitionum præ alijs tum meruerunt illa
 cavendi peritia præditi. Quapropter de C. Aquilio

*Sic, orat. Cicero ipsemet pronunciat: Ejus prudentiam popu-
 pro Cacin. lus Romanus in cavendo non in decipiendo perspexit.* Iamdu-
 dum ante de C. Ælio Sexto Ennius:

Egregie condasus homo casus Ælii Sextus.

Anteaquam verò definiamus, prudentia hæc quam sit
 affinis Politicæ, aut quam ab illa sit remota, observandum
 primo est, non illam omni ex parte absolvi solius juris pe-
 ritia, nec deinde quamlibet peritiã juris huc facere. Duo
 scilicet requiruntur ad id ut leges componas cum cau-
 sis, si-

his; five negotijs humanis, & legum scilicet & causarum exacta cognitio. Alterutrum certè si absit iudicium iustitiae nullum potest. Etsi vero non aequè sit operosa, factio facti naturam discendi; atque leges ipsas; revera, tamen etiam hoc artis est: cum saepe in obscuro sit, non tantum num quid sit factum sed etiam sponte an invite, & si sponte num deliberato consilio an repentino, animi motu, si a viute an per ignorantiam & qualem illam, vincibilem scilicet an invincibilem quid accidit. Quae omnia tamen accurate pertractas necessarium est, si leges ad factum velis applicare. Quo possis porro id praestare opus quidem est uti in prompta sint leges civiles, ad quas exigendae veniunt causae, cum primis tamen requiritur uti teneas modum ipsum interpretandi leges siue veterum & recentium earum sententiam investigandi, easque explanatione commoda nunc dilatandi nunc restringendi. Est autem hoc itidem artis singularis, & quidem occupatae non circa interpretationem Romanarum tantum legum originem sed simpliciter omnium omnino quae in civitate aliqua solent ferri. Porinde atque artis cuiusdam communis itidem est, posse quodammodo in cujuslibet facti propositi arcanam vim penetrare. Tametsi enim haecenus contra illarum sit literis tradita, reapse tamen inveniuntur, & forsassis haud difficile fuerit illas componere, id quod ex his quae infra disputabimus fiet clarissimum. Imò harum *artium* quoniam instructi sunt qui aliis cavere norunt, & facta secundum leges iudicare, hinc illi prudentes & cetera non capiuntur, non tam vero ob legum ipsarummet civilium notitiam, quae tamen ipsa ut his *artibus* adsit itidem necessarium est.

Hicce ad hunc modum praemissis principio fatemur
 E atique

utili; & nos prudentiam hanc iuris dignam esse prout patet
 cognomento. Faciemus deinde ab his illa nec civitatem ali-
 quam feliciter administrari posse. Hæc scilicet illa est quæ
 iudicem litium forensium quasi absolvit, adeoque ipsamet
 est prudentia iudicialis sive *diuturna*. Est enim nomen
 qui ira respondet de jure sit in sep. constitutus iudex; se-
 ipse tamen coipso dum respondet, iudicis quasi officio
 defungitur. Iam vero prudentia isthæc iudicialis portio
 quædam est ejus integre prudentiæ quæ rempublicam
 administrat, pœtinde ut iudicia pars sume administratio-
 nis civitatum publicæ. Hæc tamen pars politica quæ
 continet prudentiæ isthæc species, eoquæ pars quædam
 est politicæ sive civilis prudentiæ integre quod Acisto-
 tele quoque est observatum. *multa* sub hanc rationem
 -70- Revera autem non nisi minima ejus pars est, æ-
 que ita nequaquam digna quæ simplicitate civilis pru-
 dentia audiat. Infamam scilicet locuminet civilia ne-
 gotia habens controversia privatorum longe autem
 sunt majoris momenti quæ de ipsa legibus ferendis, in-
 que non privatis tantum sed etiam publicis, de bello &
 pace, de fœderibus & societatibus, de motibus
 aut cavendis aut sapiendis, de vestigalibus, de export-
 randis & importandis, aliisque parvis momentis agenda
 veniunt. Multo maius est dignoscere quemadmo-
 dum de hæc omnia & congeneralia in omnibus omni-
 no rebus publicis habere sese, debeant. Nihil vero ad
 omnia isthæc adjumenti adfert foris illa prudentia, sed
 plane alacrius illuc est generis ab ea quæ circa magna hæc
 est graviter occupatum. Hanc adeo sit ut iuris quidem ali-
 quis consultissimus interdum, ad reliqua tamen omnia
 perinde ut ad vitam prudenter institucendam, sit plane
 ineptus.

Ar. 1. 6.
 Eth. 6. 8.

interpres. **Quomodo** laqueolum Priscum, qui *in civile*
 magna nominis estimatione alim *respondis, dubie sanita.* *Plin. l. 4.*
na fuisse **refert** Plinius, ea ab illo facta narrans quae pro- *ep. 5.*
 fructu didicula sunt & infra numeris dignitatem. Omnino
 geminuta vero laqueolo dixeris, magnum illum ICTum,
 quomodo nonna Ictoniamibus, qui *animadvertens, mentem,*
disserere quomodo, sed in cetera non fibris posuit confici. *Principem.* *Hotoman.*
fuerit aditu docuere quomodo in de datur, ut acciperet. & universi- *Antitrib.*
rum postulat, qd. ut non roas subvertetur, aut si id non obtinu- *c. 14.*
isset subiret, ut sic adire daretur. Quid? quod multi co-
 adu cipublicis difficillima negotia sicut inceptiores quo-
 la adhibenda magis totti habere. Nec vero mirum
 concipiendi, tingradisq. libidinem, quandam quasi in-
 morosa habere. Ea autem infesti fieri vix potest quin
 difficiles etiam sint in reipublica negotiis, servandaque
 consuetudine, si ut ino civitatis malo. Pertinet huc quod de
 leone Victorio Iuriconsulto celebri refert Paulus lo-
 vus, illum morosis cautebis suis Florentiam patriam in-
 sumum desertim adduxisse. *IV*
scilicet mala, inquit historicus, una maxime pecunia facile pos-
sunt expediti. Rectorum scientia juris & aequi potius quam his *l. 1. d. de*
ambus instructum, qua ad tractanda res gravissimas necessaria *vita Leon.*
ambitiones, a ratione rem rei componenda fide, corripit. Quom- *X.*
dubio vii. utiq. anima repacius quam agerret, pecunias par-
ceduntur his quos nec externi & milites sui eorum inge-
nia, propter lubricam eorum fidem, uti eorum Iuriconsultus, vel
dasa pecunia confidat. Itaq. dimisso conuenit Florentini hostes
judicant. Ille certe fori ipsiusmet incommoda, quae li-
 tibis perinde atque hirudines cruore laginantur, quo-
 rum o classis aliquot graphice iam olim depinxit Am-
 mianus Marcellinus, tantum abest reipublice gubernan-

deur d.

IV

l. 1. d. de vita Leon. X.

mon

dx ci

*Ammian.
lib. 30. hist.*

*Plato l. 2.
de republ.*

da esse idonea, ut in beata republica non toleranda quidem sint, quemadmodum prudentissima Platonis sententia ante hos bis mille annos jam definitum est. Adsit tamen uti propterea neq; posse quem simul & foro bene consulere & curia. Vtrâque enim prudentia plurimos valere; usu sane quotidiano nemini non competentem est. Nempe si ad ingenii vires utriusque institutio accedat, id quod haud difficile factum est. Nec tamen diffitemur nonnullos hujus ordinis non tam accurata quadam civili doctrina quam nativa *ad hoc aut horum* aliqua reipublicam gubernare; atque ita multam saepe vincat hominibus etiam illiteratis, certe nulla illis parte in reipublica arduis consiliis antestare. Sed de illa peritia juris quae simul negocia & causas secundum leges expendit fortasse nimis multa adferimus.

VI.

Longe majoris vero adhuc prudentiae est, (id quod sexto est loco observandum) si non teneas tantum quid lege sit constitutum, sed simul etiam ponescas, num quod ita constitutum est, utile sit vel simpliciter humano generi vel civitati tuae nec ne, aut in quantum sit utile. Et vero intelligi utique hoc potest, si vel privatum vel publicum jus spectes: estque in illa intelligentia plurimum profecto collocatum. Etsi enim originem legum omnium reipublicae tuae; quaeve earum ferendarum fuerit occasio, non liceat semper assequi; adeoque haec *omnium quae à majoribus constituta sunt ratio reddi nequeat*; tamen aequitas & utilitas legum omnium ab homine prudente facile dignoscitur. Similiter non oportet quidem in rationes legum latarum ita inquirere, ut si ille fortassis laborent aliqua parte, vitra *Barum* in publico *omni* tumultu quodam traducas; nec si tu haud possis ratio-

nem

nonchauti sed sequi prece iudicij, hebetudinis, statimifas est leges illas rejicere aut vocare in dubium: ita enim sane *mutantur hincque certo sunt subvertentur*, ut recte dixit Nera- tius, simulque rei publ. salus periclitabitur. At tamen qui vero est juris prudens, non potest non simul ad legum a- queque eam & usum animadvertere. Expedi quoque res publ. ut nonnulli tales reperiantur: quo laborantibus legibus vite succurri possit nova legislatione, que autem bene sese habent jura queant conservari. Quid quod neutro ex dignitate possit iudicium preesse nisi hac quoque instructus potentia: Nec vero quisquam poterit aut per *divinus* legem corrigere, aut eandem ad alia dilatare nisi sententia ejus intime perspecta, qui autem perspete- ris fontem legis, nisi novis que rationes legistato- rem permoverint ita constituerit? Facile autem appa- ret de equitate & usum legum latarum iudicare, non esse nisi ejus, qui novit primo quid simpliciter humane nature societatisque ut & cuilibet rei publ. conveniat, qui deinde tenet illius populi illiusque rei publ. cuius sunt leges, mores, atque instituta. Perinde nimirum atque medicus iudicaturus de agroti alicujus statu omni, necessum est tenet & medicam autem ipsam & præterea agroti sui constitutionem. Illud vero quid humane na- ture communis quoque omnium societatis, ut & quid cuilibet rei publ. expediat, illud morales & civis est vera ac non fatata philosophia intelligere, cui mox patebit: Ideo- que que de hunc agrotus juris prudens philosophia isthac atque adeo Politicis cognitione oportet sit instructus. At tamen quum singularum legum notitia non sit pru- dentia civilis ejus, que generatim prospicit rebus publ. perinde atque in arte medica de singulis agrotis non agi-

IV

far) Singula autem res publice sunt ista quae intelligantur in
 respublica nostra; consequens est hanc singularem quae
 prudentiam haere quidem periorre parte quod vili mor-
 tali que philosophia non omnino tamen idem quid curis
 illa; sed aliquam ad singularem quandam hanc publici re-
 spectum esse prudentiam. Et si porro militatibus non
 tantum privati juris non legibus quam civilis philoso-
 phia fontibus licet haurire; facile tamen apparet singu-
 laritatem hanc quam privati juris rationes; publicas vero
 legum insigniora; longius a civilis prudentia ambia-
 tu abesse: ut potest quum leges publice antequam
 antecessant & hanc omnium respublicae salutem
 omnino confirmant continent, etiam in hanc
 -ois

VII.

Quo de utroque loco diximus hanc prudentiam; per se
 siquae prudentia civilis; et sic hanc quae in publicis
 serenas est manifestus. Per hanc in qua non
 non tamen ex parte simplicitatem civilis prudentia
 tiam hanc exequatur; ut potest quum ad respublicae
 omnia multa pertinent; quae de quibus actis hanc
 quae; ad hoc consultatio; idem de longe alia
 plurimis instituta; veniat. Pars igitur quidem
 hanc prudentia est Politica; & quidem pars nobilis; non
 tamen omnino ipsa hanc est. Ceterum solo hanc
 per hanc hanc hanc hanc hanc hanc hanc hanc hanc
 dare qui juris prudentes vulgo audient, minime omnium
 tale quid solent profiteri, sed in multis diversis
 sunt, circa forenses nempe per hanc & leges & lites
 civium tantum non toti occupati. Nec respectu
 liberum illum in omni terrarum orbe quae hanc
 dentia hanc quae de nunc agimus civilem doctrinam
 tractet. Nec quicquam ex vulgo prudentium juris propterea

et illi in hanc scientiam profectus in republica locum su-
 bi vertere videtur, sed praeterea potius illi in forensis
 alterius. Quod cum sit notissimum non etiam est for-
 tasse, quam obtem serupulose hanc quidem jurisperiti-
 am cum Politica ulterius contendamus.
 Ceterum iis qui a nobis sunt in medium allata videtur
 haud patum ob stare, primam auctoritas adversa senten-
 tia multis seculis jam roborata & quidem per florentissimas
 Europae regiones, Italiam, Germaniam, Galliam & Hispa-
 niam omnem: deinde usus quotidianus. Nam hic quidem
 decet a Romani juris peritis rebus publicis passim terrarum
 optime consulti, easque feliciter gubernari, et illi iustitiam
 prudentiae speciem praeter istam iuris haud didicerint. Pa-
 lam vero est & consensio illa summorum regum pontificum
 aliorumque maximorum hominum imo & populorum,
 sedis iure consultis gubernacula reipublicae concedendis,
 nulli autem alteri doctorum ordini, quasi reliqui omnes
 illi rei inutiles soli autem isti spem conceptam queant
 implere. Ad hoc iuris illa scientia divinarum humana-
 rumque rerum notitia deficiente Vlpiano, ars item bo-
 ni est & equi. Haec autem si teneas, non videtur magno-
 pere ad rem publicam gerendam aliud quidquam po-
 stulari.
 Verum enim vero ut retrogrado, ordine ad singula
 haec respondeamus, nisi Vlpiani quidem illa verba be-
 nigne interpreteris, nihil illis est factus: habet enim quae
 etiam hic locum illud Tullii: *magna profectus in exilibus vera*
 facti. Ridicula sane est Ateni singloratio, nihil optis esse
 illic ologia studio ad cognoscenda divina ut quae ex de-
 gum Romanarum, libris assatum queat periri. Verum
 non alia est mens Vlpiani, quam id quod de divinis hu-
 manisq;

I
 II
 III
 IV
 V
 VI
 VII
 VIII
 IX
 X
 XI
 XII
 XIII
 XIV
 XV
 XVI
 XVII
 XVIII
 XIX
 XX
 XXI
 XXII
 XXIII
 XXIV
 XXV
 XXVI
 XXVII
 XXVIII
 XXIX
 XXX
 XXXI
 XXXII
 XXXIII
 XXXIV
 XXXV
 XXXVI
 XXXVII
 XXXVIII
 XXXIX
 XL
 XLI
 XLII
 XLIII
 XLIV
 XLV
 XLVI
 XLVII
 XLVIII
 XLIX
 L
 LI
 LII
 LIII
 LIV
 LV
 LVI
 LVII
 LVIII
 LIX
 LX
 LXI
 LXII
 LXIII
 LXIV
 LXV
 LXVI
 LXVII
 LXVIII
 LXIX
 LXX
 LXXI
 LXXII
 LXXIII
 LXXIV
 LXXV
 LXXVI
 LXXVII
 LXXVIII
 LXXIX
 LXXX
 LXXXI
 LXXXII
 LXXXIII
 LXXXIV
 LXXXV
 LXXXVI
 LXXXVII
 LXXXVIII
 LXXXIX
 LXXXX
 LXXXXI
 LXXXXII
 LXXXXIII
 LXXXXIV
 LXXXXV
 LXXXXVI
 LXXXXVII
 LXXXXVIII
 LXXXXIX
 LXXXXX

manifeste rebus legibus est Romanis constitutum, illud omne à prudētia illius Romani iuris intelligi, quoad negotia civium omnia ad illas leges possunt exigi. In omnibus nimirum rebus publicis bene constitutis de divinis pariter humanisq; rebus nonnullae leges fontantur: quas scire per se vultum consilii praeferere in officio est. Nec vero ipse mos Vlpianus istas illas aliter habuit cognitatas, iniquis certe non quia saltem circa sacra legislator futurus. Hic enim ille est quem petunt: iusta illa spicula dolentis Laetantii:

Laetantii.

l. v. de instit. c. xl

Quis equum secleratissimi homicidae. contra pia iura impia candidiorum: nuntio & castissimos sacrilega, & dispersosque generosissimos leguntur iniuste. Domitius de Officio Praefectus libro septimo rescriptis Principum nefaria collegit, ut doceret quibus panis affici oportere eas, qui se cultores Dei confiterentur. Quid in facias qui jus vocant sacrificinas veterum synagogarum ad versus innocentes: ab ide sevlerensium? Et vero qui

l. 12. ff. qui & a quib. mancipi.

l. 1. ff. de

Novell. de scriptis.

triento &

semiff. cap.

confid.

ille Vlpianus aliter senserit; si illi omnis lex lata quamvis iniqua fuit pro amissa? Alibi sane cum iniquum quid retulisset de imanumissione fervorum, subiungit ipse haec verba: *quod quidem perquam durum est, sed ira lex scripta est.* Certe qui tanti facit leges quaslibet, aut qui

Novell. de

triento &

semiff. cap.

confid.

crubescit sine lege loqui, quod à Iustiniano in iuncti iurconsultis, vulgo multi (perperam tamen) credunt, is maiorem ea quam nos ab Vlpiano intelligi diximus, divinarum humanarumque rerum peritiam, imo nec aliam *iusti aut iniusti scientiam* quam quae in idem legibus latis unius alicuius

libra

civitatis tota nititur, potest habere. Eundem vero *artem legis & equi* habere, non perinde liquet. Nec vero qui ditionem legis scriptae existimao haud licite moliri, ille quem admodum equi sive *ne invidias* artem teneat sane non video. Et tamen etiam Celsus ille quem sequitur

l. 1. §. 1. ff. de

inst. & iur.

Vlpia-

Vipianus non simpliciter de æquo & bene omni est lo-
quutus, sed tantum eo quod Romanis legibus fuit quasi
proprium.

Alterum quod attinet, profecto usu ipso doce-
mur, qui præter illam juris scientiam nihil ulterioris
prudentiæ sibi comparare, infeliciter admodum arduis
negotijs & ubi legum adminicula amplius non valent,
admoveri. Imo pene usu venit, eos qui juris illo studio,
prout hodie sane illud sese habet & est amplissimum,
quam maxime eminent, ad consilia reipublicæ difficiliora
minus aptos esse rudioribus. Quotquot vero ejus ordinis
etiam in republ. gubernanda egregios sese præstiterunt
(ut sane præstiterunt sese hodieque præstant perquam
multi) ij omnes, etsi non ex scriptis eorum qui maxime
potuissent juvare, civilem hauserint prudentiam, tamen
vel ingenij nativa solertia, vel longo quodam rerum usu
& experientia, vel lectione historicorum aliorumque
optima quæque monumentum (quæ omnia quantum vim
habeant alias ostendimus) id didicere, quod etsi non ad
omnem, ad suam tamen in qua vixerunt rempublicam
recte gubernandam, si non omni saltim potiore ex
parte, fuit satis.

Ad II.

Ut ad primum denique redeamus: non sane diu Ad I.
adeo est quando illa opinio coepit invalescere: nec tamen
usquam terrarum hætenus quidem in totum obrinuit.
Ut proinde neque à temporum vetustate, neque à late
diffusis terrarum spacijs, sententia isthæc magnum ali-
quod robur accipiat. Antiquitatem videlicet si spectes,
vix ante seculum decimum tertium in ipsa Italia obser-
vare est, potissimum jureconsultos solere adhiberi ad mu-
nia reipublicæ alia quam ad judicia. Florentibus sane

F

Roma-

Romanorum rebus haud legas peritiae illius ergo quentquam admodum ad gravia quaeque negotia, aut ad honores ascendisse. Nec enim tum quidem *muniuit ad consulatum viam* dicente Tullio. Sub Caesaribus nonnulli eorum ad majora ascenderunt & frequentius quidem solito, non tamen praerogativa quadam majoris prudentiae civilis, neque vel tum hoc nomine praecipua aliqua vel in opinione fuerunt praeter alijs vel dignitate. Qui princeps inter

Spart. in vita Hadrian. cap. 18. Capit. in vita Antonin. cap. 12. Capit. in vita Marci Cap. 11. Lampr. in Alexan. cap. 16. Caesares solito frequentius eos in comitatu suo aluit Hadrianus, ad judicia eorum consilij est usus. Discrete enim Spartianus: *Cum judicaret in consilio habuit non amicos suos aut comites solum, sed jurisconsultos & praecipue Iulium Celsum, Sulpicium Iulianum, Neratium Priscum, aliosq.* Usus iisdem & Antoninus Pius *sed cum de jure sanciret, ut loquitur Iulius Capitolinus.* Hujus successor Marcus *usus est Scavola praecipue jurisperito.* sed cum jura diceret, ceu idem Capitolinus refert. Alexandro Severo nemo Caesarum ex pluribus & melioribus jurisperitis collegium instituit. De hoc autem Lampridius: *neq. ullam constitutionem sacravit sine viginti jurisperitis, & doctissimis ac sapientibus viris iisdemq. discretissimis, non minus quinquaginta.* Item: *Fuit praeterea illi consuetudo ut si de jure aut de negotiis tractaret solos doctos & discretos adhiberet; si vero de re militari milites veteres & senes ac bene meritos, & locorum peritos & bellorum ac castrorum, & omnes literatos, & maxime eos qui historiam norant, requirens quid in talibus causis quales in disceptatione versabantur, veteres imperatores vel Romani vel exterarum gentium fecissent.* Haec tenus Lampridius. Non est quod reliquorum Caesarum res moveam: vel ex hisce enim manifestum est, non tam ad ardua quaelibet reipublicae negotia peritos juris tum vocatos, quam ad judicia & ferendas privati

juris

juris constitutiones, & ne sic quidem solos illos consultos esse. Iam verò post renata Juris Romani studia videre quidem est paulatim illuc tractos Cæsarij aut pontificij juris peritos, verum alibi quidem atque alibi sic satis fero. In Germania sane haud observaveris id contigisse ante seculum decimum quintum. Nusquam vero etiam ex eo videtur creditum aut populo alicui aut regibus ac pontificibus, quasi soli illi periti juris consilij de republica dandis sint idonei. Vbivis enim omni tempore etiam alijs compluribus ad honores maximos patuit accessus. Imò nonnusquam pene cum ignominia à principis reipubl. muneribus lege exclusi sunt. Ita in Italia Genus ferunt prohiberi hodie omnem doctorem juris à prætorio munere, quod tamen maxime illi est proprium. Ante hos ducentos annos in Germaniæ nostræ publicis comitijs actum est de ijs non à consilio tantum sed etiam à judicijs removendis. Quod etsi alibi caruerit effectu, alibi tamen hodieque in tantum valet, ut etiamnum à senatu per legem latam excludantur. Non probamus hæc statuta (iniqua enim sunt & rectæ rationi adversantur) tantum in id eorum hîc meminimus, uti pateat etiam post admissas Romanas leges non solis jurisconsultis in Germania rempublicam concedi solere.

Nec vero abs omni ratione jurisperitis potius quam ulli eruditorum alteri ordini commissa est multis in locis ipsa etiam reipublicæ cura. Primo enim ipsa illorum (de ijs loquor qui judicijs præesse idonei sunt non autem de alijs) propria professio, quæ circa leges cum civiles tum gentium & naturæ occupatur, eximiam partem negotiorum reipublicæ sibi vindicat: cum medicorum & qualis hodie vulgo censetur philosophorum

Besold. in

Templo

inst. n. 91.

Vide libr.

nostr. de

Orig. iur.

Germ. c.

22.

Besold. de

stud. &

magistr.

pag. 125.

VValther.

de privi-

leg. doctor.

c. 18.

doctrina non nisi leviter illa attingat, theologorum paulo amplius quidem itidem tamen minus, philologorum vero aut aliorum id genus huc faciat nihil. Quoniam igitur in consilijs non tantum quid utile aut inutile, sed & quid legibus sit consentaneum (hoc autem, ex quo operosa illa coepit juris peritia, nulli alij etiam eruditorum ordini potuit notum esse) veniat attendendum, saltim hactenus merito ad consilia praestata alijs hi sunt admissi. Iam vero qui ita versantur quotidie in rebus humanis (modo quidem instructi ab ingenio sint) usu illo etiam quod reliquum est civilium negotiorum paulatim aliqua ex parte addiscunt. Certe ut usu addiscant in promptu illis magis est quam alijalicui doctorum familiae. Hactenus vero aliquamdiu penes nobis obtinuit, ut regendae reipublicae peritia non nisi usu addisceretur. Ideoque hactenus etiam inter literatos quidem deditos hi maxime non potuerunt non prudentia quoque vere civili alijs praestare: si sane *αγχοβαρ* aliquam *αδελφία* ut ita loquar simul attulere, alias enim fateor iudiciorum usum parum ad reliqua illa facere. Ad hoc dum pacata quidem est respublica (sola autem belli tempora esse omnium rarissima in rebus publicis permultis) magnam partem in iudicijs praestare solent versari; adeoque ad id quod superest gubernandum par est penes quilibet. quidni ergo & ille qui controversijs civium iudicandis sufficit? Igitur ut sumptibus, qui in magistratus sorte sunt faciendi, parcatur ex re etiam esse videtur, ut quibus iudicia illis & consilia curiae committantur. Certe ut alij iudicia alij consilia tractent, civitates renuiores non ferunt praestantia. Et si enim longe sit verissimum illud Aristotelis, naturam facere *δὲ οὐκ*

& optime habere sese instrumentum quodlibet ut
 αὐτῶν ἑαυτοῦ ἀδ' ἐν δὲ λαῶν : tamen civitatum omnium
 conditio tantæ perfectionis non est capax, sed cogitur
 identidem unius operæ ad diversissima uti, perinde ac
 Karuarij olim suo gladio Delphico per inopiam. Ac-
 cedit denique, quod inter eos qui civilium sunt mune-
 rum capaces, præ ruditate temporum, soli aliquamdiu
 jureconsulti occasione causarum agendarum nonnihil
 eloquentiæ sibi comparaverunt (nam etsi & illi, quibus
 verba ad populum in sacris concionibus dare incumbit,
 videm ejus aliquid usu sibi soleant parare, tamen vitæ in-
 firmitas à republica capessenda sunt remoti) non possit
 autem respublica facile carere viro disertio, etiam hac
 ratione paruit merito illis jureconsulis magis quam alijs
 ad reipublicæ administrationem via. Hisce fere de causis
 prælatos illos esse hæcenus alijs, nec immerito prælatos,
 argumento est, quod ubi & eloquentia & vera prudentia
 civilis etiam ab alijs cœpit studiosius excoli, ibi & alijs non
 minus ad rempublicam sint admissi, alibi etiam majo-
 rem existimationem impetraverint. Hæc ratione sane fa-
 ctum est ut Florentiæ, in ipsamet Italia, jam tum olim ante
 hosce ducentos amplius annos, ipsummet magnum can-
 cellarij minus Leonardo Aretino ac deinceps similibus
 nonnullis fuerit potius conceditum.

CAPVT IV.

*Rhetoricen perperam olim creditam eandem esse cum Po-
 litice: nunc etiam male à nonnullis, vel singularis alicu-
 jus reipublicæ notitiam, vel omnis generis pru-
 dentiam Politicem existimari.*

A Ntea ad propositum nobis argumentum propius
 quam

quam accedamus, tres adhuc errores eximendi veniant, quorum primus nunc quidem amplius non multum negotij faceffit, ast olim tamen per fuit receptus, & facile iterum possit vim pristinam recuperare. Alter hodie sic satis est frequens, cum primis per Germaniam nostram, alibi tamen non item. Tertius alibi terrarum magis quam apud nos videtur obtinere. Neutrius tamen eorum in antiquis monumentis vestigia temere invenias. Ita autem omnes illi sese habent, ut absque operosa confutatione hoc quidem labore queamus defungi.

Quemadmodum scilicet nostra ætate jurisperitia, ita Socratis præcipue, & deinceps Platonis atque Aristotelis ævo, Rhetorice sive Oratoria facultas Politicæ speciem assumpsit, Sophistis qui tum appellabantur utrumque (perinde tamen inepte) profitentibus. Excellebant vero Socratica quidem ætate isthoc superbo titulo præ alijs, Protagoras, Prodicus, Gorgias, Hippias, Polus, & Thrasymachus, insigni homines animi insolentia & prætextu doctrinæ intolerabili fastu, eoque multis nominibus vulgo magna in existimatione, donec princeps Socrates inficitiam illorum quasi in arenam & lucem produxit; cujus disputationes in Platonicis dialogis & scriptis quibusdam Xenophontis hodieque superant. Protagoras igitur ipsemet apud Platonem pronunciat de sua doctrina:

Plato in
Protagora.

τὸ δὲ μάθημα ἐστὶν ἐυβουλία πρὸς τὰ τῶν οἰκείων, ὅπως αἰ ἀρῶσι τὴν αὐτῆς οἰκίας διοικῶν, καὶ πρὸς τῶν τῆς πόλεως, ὅπως τὰ τῆς πόλεως δυνατότητι αἰ εἴη καὶ πράττειν καὶ λέγειν: *Disciplina est prudens consultatio & de rebus domesticis, quemadmodum domum tuam optime gubernaveris, & de rebus que ad civitatem pertinent, qua quis ratione illas possit & agendo & dicendo institueret.* Quibus verbis cum So-

eratos

erates dixisset videri sibi artem politicam significari, respondet ille: *ἀλλ' ὁ μὲν τὰ τὸ ἐστὶν τὸ ἐπαγγέλλομαι ὁ ἐπαγγέλλομαι.* Gorgias etiam Leontinus profitetur apud eundem Platonem, sese docere id quod bonum est maximum, adeoque causa virtutis libertatem homines resineant, tum unusquisque imperium & potestatem in civitate in suos resineat. Id autem esse posse verbis persuadere & in iudicio iudicibus, & in senatu senatoribus & in concione auditoribus, atque in alia qualibet congregatione civili. Dixerat vero jam tum ante idem: *rhetoricam in quibus dicendi in eisdem & intelligendi vim prabere.* De hac Sophistarum politicæ scientiæ ostentatione passim multa alia habet Plato, quæ referre non attinet. Et vero plus fati ex Aristotele est manifestum, quid sibi illi hac in re arrogaverint. Solos enim, vel præ alijs certe, isthac tempestate apud Græcos Sophistas, politices scientiam venditasse, non obscure significat. In alijs enim artibus quidem eosdem qui exercent & docere illas solere, τὰ δὲ πολιτικά, inquit, ἐπαγγέλλομαι μὲν διδάσκων ἰσοφροῦναι, πρὸς τὴν δὲ αὐτῶν ὑδεις. Negat vero ab illis vel id satis fuisse cognitum, qualisnam sit politice & circa quæ versetur. ἢ γὰρ αὖν. ait, τὰν αὐτὴν τῆ ῥητορικῆ ὑδὲ χειρῶ ἐπίδοσαν. Pertinet huc quod idem Aristoteles in Rhetoricis affirmat: *Ἐποδύλαξ ἔπὸ τὸ χῆμα τὸ ἴης πολιτικῆς ἢ ῥητορικῆς: rhetorice sibi politices personam induit: nec alij quam Sophistæ sunt οἱ ἀλαπίδινοι ταύτας: quos partim per ignorantiam, partim per arrogantiam, partim alias ob causas & venditare se politicos & vulgo existimari, dixit quidem indubie Aristoteles, non legimus tamen hoc loco, quod verba quædam exciderint & hiet oratio.*

Videtur vero non destitui aliqua similitudine veri isthæc rhetorum ostentatio, quodque rhetorices omni-

Plato in
Gorgia

Arist. l. x.
Ethicor.
c. ult.

Arist. l. ii.
Rhet. c. 2.

omnino saltem aliqua sit pars politice. Docet nimirum rhetorice quemadmodum in concione sive curia, adeoque ubi deliberandum est de reipublica, insti-
tuti oratio debeat quo obtineat consilium optimum. Qui deliberaveris autem de reipublicæ omnibus negotijs nisi civili sis prudentia instructus? Similiter rhetorice versatur circa omnes fori controversias, adeoque necessum utiq; est, uti rhetor gnarus quoq; sit omnium eorum quæ ad judicia pertinent. Iam vero in judicijs & consultationibus, sive in concione aut curia & foro, occupata maxime est omnis reipublicæ curatio. Ut proinde à rhetore nihil sit alienum quod vere *politico* possit censeri, saltem in ijs rebus publicis quæ jam tum in corpore aliquod ut ita dicam cojerunt. *Quæ* autem præter oratoriam *vis alia* (utor verbis Crassi prudentia non minus ac dignitate magni olim apud Romanos quam eloquentia viri) *potuit etiam aut dispersos homines unum in locum congregare, aut à fera agrestique vita ad hunc humanum cultum civilemque deducere, aut jam constitutis civitatibus leges, judicia, jura describere?* Quamvis vero hodie non ea amplius expectari soleant ab oratore, nec pene quisquam hodie sit orator ea qui possit, & oratoria exercitia in ludicrum aliquod pulveris scholastici cesserint: tamen non etiam nunc & præstare eadem quis possit si, uti par est, facultate isthac fuerit instructus: qui sane aliquid vulgo præstant eximij, id agunt facultate dicendi, etsi ipsi minus agnoscant qua vi scopum suum assequantur. Iurisperiti sc. occuparunt simul eam rhetorices partem quæ causas & controversias tractat in foro. Et in consilijs hodieque multum alijs antecellunt qui diserta oratione flectere possunt animos audientium in assensum.

Quam-

Vide Ciceron. l. 1. de oratore

Quamvis vero hæc & similia multa possint aliquam politices opinionem oratoriæ apud imperitos comparare, & olim hac ratione Sophistæ illi in vulgo cognomentum politicorum impetraverint, longissimo tamen intervallo oratoria & politice distant, ac Sophistæ illi civilis prudentiæ fuere imperitissimi. Primo enim unice utique est propositum oratori persuadere posse, & in hoc versantur rhetoricæ artis omnia uti te aptum reddant quo dicendo possis assensionem consequi: prudentiæ autem civilis est scire quod expedit aut nocet reipublicæ. Hoc vero parari profecto potest etiam si nescias quem admodum id alijs liceat persuadere: & usu venit uti sententiam possis persuadere, quæ tamen num vere sit commodareipublicæ nec ne, ignores. Nec vero ipsam rationem recte deliberandi docet rhetorica, nec illam uti teneat à rhetore exigitur; sed tantum illa quidem hoc agit uti possis, quod in deliberationem venit, alijs persuadere, & si hic id valeat, satis officio suæ artis fecit. Sic non docet etiam rhetorice rationem ipsam judicandi de controversijs forensibus, nec ejus peritia necessum est ut rhetor sit instructus, modo noverit quid pro actore possit in judicio verosimiliter in medium adferri. Uno verbo, rhetor omnia dirigit ad id ut trahat in partes suas judicem: qui autem prudentiam civilem sectatur non respicit assensum alicujus hominis, sed nude pro scopo habet emolumentum civitatis, eoque & secreto nonnunquam deliberat & apud sese sciscit quod expediat.

Primū itaq; rhetorice & civilis prudentia ipso sibi proposito sine multū inter sese differunt. Liquet porro utriusq; discrimen ex eo etiam quod Politice omnia agat adminiculo certæ & non fallacis rationis: rhetorice autē ejusmodi

G

auxilia

auxilia nequaquam suppeditet. Prudentiæ scilicet interest non falli, sed id quod verum est assequi. Quibus autem rhetor utitur aut quæ suggeruntur ab oratoria arte, illorum alia nihil plane huc faciunt; alia, oratorio quidem modo usurpata, plurimum obsunt, tantum abest ut prudentiæ inserviant; quod reliquum illius est veritati cognoscendæ non nisi leviter potest ostulari & tanquam ex accidente.

Nec vero quidquam juvat universum illud quod facit ad dictionem, omneque adeo artificium tessellatæ & comptæ orationis. Non juvat ~~verborum~~ ^{verborum} ~~verborum~~, quam tamen primum, secundum, & tertium oratoris auxilium ipsemet Demosthenes censuit. Dispositionis quoque ars prudentiæ plane est inutilis. Potest nimirum prudentia comparari etiam absque omni sermonis usu, & ab homine muro. Et si consilium à prudentia suggestum aut prudens alia sententia fuerit docenda, non profecto opus est cultu sermonis oratorio. Imo quemadmodum alias semper in docendo solus ille tenuis dictionis character invenit locum, ita & hinc singularis aliquis ornatus sine vitio adhiberi non potest: & tamen nemo ferat illa duntaxat sermonis forma utentem oratorem. Non etiam rhetoris est definire, quæ dictio conveniat vero ac non fucato prudentiæ civilis magistro: perinde atque à rhetore non accipit poëta modum & leges suæ orationis sed ab ipso poëticæ suæ artis doctore. Omnem certe sermonis curam perperam rhetori adscribi, majori vero ex parte competere illam singulari cuidam artificio, ita ut rhetoris proprie nihil aliud sit quam sumere congruam officio suo dicendi formam, alibi ostenditur. Multo minus vero actionis artificium prodesse ad sapientiam civilem, haud indiget, arbitror.

bitror, probatione. Neque dispositio illa quæ oratori utilis est sive ad inveniendum sive ad dicendum, prudentiæ consulto potest prodesse: sed potius ista quæ in omni demonstratione & doctrina veritatis venit observanda: id quod cum alias est manifestum tum infra non nihil prolixius explicandum venit. Iam vero quæ faciunt animo iudicium perturbando, illa profecto prudentiæ civilis magistro quemadmodum convenient, cum ne in foro quidem bene constitutæ reipublicæ ferenda sint? Pessimo sane more ijs locus quondam fuit datus Athenis atq; alibi in Græcia, ut & post Romæ atq; in Romani imperij provincijs. Nihil certe magis veritatis professioni & rectæ docendi rationi obstat illis, quibus oratores uti solent artibus ad affectus animi concitandos: cum serenanda potius mens sit, & iudicij acies, quantum fieri ejus potest, eliminanda. Haud diffiteor, illa quæ ab optimo non rhetorum minus quam philosophorum Aristotele, secundo rhetoricæ volumine, de animi motibus varijsque hominum moribus differuntur, apprime in vita omni utilia esse, atque ad prudentiam plurimum adferre commodi posse. Homines quippe nos ita pene instituere vitam actionesque nostras solemus, perinde atque affectibus animi & illis, qui aut à sexu aut ab ætate, aut ab opibus natalibus & potentia, aut à virtute denique & vitio nascuntur, moribus huc illuc trahimur: magnum vero prudentiæ momentum est humanarum actionum rationem & principia exacte novisse, quum sic demum liceat aut impellere eas, aut declinare, aut remorari, prout usus exigit. Cæterum non in illum finem adferuntur isthæc in rhetoricis; eoque hic eorum in vita usus alius plane est, & ex rhetoricis pe-

*Arist. l. 1.
Rhetor.
cap. 1.*

titur *λίαν κατὰ συμβεβηκός.*

Illā postremo argumen-

*Vide Scher-
bis Thes.
philos. 2.
& 4.*

ta quibus quam maxime orator utitur ad persuadendum, veluti nituntur tantum vulgi consensu, ita etiam à vero sæpe multum sunt aliena, non minus atque illa quæ dialecticæ sunt propria. Nec enim usu solet venire, ut id quod verum & rectum vulgo placeat, sed & solet vulgus de iisdem rebus multum inter sese sententijs scindi. Hinc vero patet ad exactam utique prudentiam civilem comparandam æque illa esse inidonea atque sunt ad primam philosophiam argumenta dialectica. Non nihil enim etsi iuverint, non tamen aliud ejus auxilium est, quam quale philosophus accipit à dialectico. Præludium scilicet aliquod civili prudentiæ præstare apta est rhetorice, ut philosophiæ primæ dialecticæ: quam proinde Aristoteles eleganter dixit *πειρατικὴν ἐστὶν ἡ φιλοσοφία ἐπὶ γινωσκῆν*: quoniam in utramque partem quæstionis per τὰ ἐνδοξὰ ventilatio munit quasi viam ad veri scientiam, & qui in promptu habet de re quapiam varias five vulgi five doctorum sententias, facilius, rigido facto examine, statuere potest quid sit vero consentaneum.

*Arist. 1. 4.
Metaphys.*

S.

Multum porro differt rhetorice à civili prudentia, ipsomet etiam, circa quod ars utraque versatur, objecto. Etenim si rhetorices est tantum circa definitas versari quæstiones, (id quod multis visum est rhetorum iisque præstantissimis, quorum partibus accedens eruditissimus ille Topicorum Aristotelis interpret Græcus, qui Alexander vulgo creditur, scribit; *de rebus singularibus magis dicit orator, de his enim sunt iudicia & consultationes & encomia*), ingens sane discrimen est utriusque, quoniam politica scientia (quæ maxime digna est Politices nomine) ad singularia non dimittat sese, sed nullis temporum loco-

*Alexand.
1. 1. Top.*

rum

cum hominumque singularium circumstantijs limitatas
consultationes instituat.

Quod si & infinitam materiam dederis rhetori (quam illi non denegandam censeo, cum nec finitam quaestionem possit recte expedire orator nisi subinde in communia excurrat, & ex locis rhetoricis de promi possit quo ad vulgi mentem æque differas de indefinitis illis atque de alijs, ac idcirco ab Aristotele fuerit olim theses dicendi ad eloquentiam parandam instituta exercitatio) propius quidem ad civiles res omnes accedit orator, utpote quum nihil pene occurrat in Politicis, quo de non possit ille ornate dicere ex vulgi sententia. Nec tamen vel ita omni ex parte in objecto convenit utraque ars, quandoquidem quæ demonstrativi sunt generis, à politico in quantum est talis soleant negligi. Igitur quod orationes rhetorum πολιτικοὶ λόγοι audiant ipsimet Aristoteli, & auctori *Rhetoricor. ad Alexandrum* ipsa rhetorice appelletur *μεθ' ὅτι τῶν πολιτικῶν λόγων*, quodque Hermogeni *civiles quaestiones sola*, ut *rhetoric. ad Herennium* scriptori *res ad usum civilem moribus ac legibus constituta materia oratoris esse* visæ sint: id vero ita accipiendum est, quod in ejusmodi argumento præcipue & cum maxime orator versetur, nec vel laudationes ac criminationes plærumq; in alium quam in civilem usum soleant institui.

Si verum foret id quod Gorgias olim rhetorum antiquissimus & post illum alij, quorum sententiam Crassus apud Ciceronem defendendam suscipit, sunt professi, immensam quandam & infinitam materiam oratoriae arti subijci, ita ut omnibus de rebus orator possit optime dicere; multo maximum esset civilis scientiæ & oratoriae artis discrimen. Verum quoniam de rebus à populi conscientia remotis nullæ ferantur in

Aristot.
Sophist.
Elench.
sub fin.
Rhetor.
ad Alex.
cap. 1.
Rhet. ad.
Her. l. 1.
cap. 2.

Cic. l. 1. &
3. de Orat.

vulgus receptæ sententiæ, ex quibus tamen suas solet rhetor instituire argumentationes, adeoque si de ijs differere velit orator deficiant ipsum sui loci quibus alias unice utitur: manifestum est inanem esse & hanc Gorgiæ ostentationem. Sed & quicquid ejusmodi de rebus accommodate ad vulgi captum dici potest id vel nihil est, vel pertenuè eoque inanis operæ. De illis autem subtilius dicere atque supra aures populi, non amplius potest esse ejusdem artificis, qui popularem assensum unice quærit; id quod tamen rhetoris in officio esse omnes consentiunt: sed planè diversi & longè majoris.

Longè potius videre est quantum à civili prudentia absit oratoria professio in eo etiam, quod simpliciter absque Politica nulla possit respublica vel institui vel gubernari, rhetorice autem non nisi ideo sit necessaria, quoniam optima prudentissimaque consilia apud populum aut quem alium iniquiorem imperitiosemque auditorem non semper inveniunt locum, nisi popularibus argumentis fides illis concilietur. Par est de judicijs ratio: non enim etiam hec opus est oratore, si judex & prudens satis sit & justus. Vere Columella: *sine confiditiis olim satis felices fuere furvæq; sunt urbes.* Nusquam etiam laboraverunt magis judicia quam ubi oratoribus permissum est vim artis suæ exserere, in Græciâ primum, inde Romæ, & serpente contagio passim in provincijs. Agyptiorum judicia quod rhetores non admitterent, ipsemet Diodorus Siculus homo Græcus prudenti oratione, quasi ex Agyptiorum tamen sententiâ, commendat. Certe & hodie sunt & fuere semper olim plurimis in civitatibus sine rhetoribus judicia florentissima. Vbi consilium eorum qui de republ. deliberant ex solis prudentibus

Col. l. 1. de
re rust.
presar.

Diod. l. 1.
sep. 36.

tibus & perspicacis iudicij viris constat, itidem satius videtur esse rem solidis argumentis probare quam rhetoricum loculos excutere. Ipsi rhetores agnoscunt *in senatu Cic. l. 2. de minore apparatu agenda omnia esse*: quod sapiens sit consilium, *orator.* Et vero concio maxime capit omnem vim orationis & gravitatem varietatemque desiderat; quoniam ex rudium hominum coetu constata est. Vno verbo: rhetorice utilis est rei publicæ non nisi ex accidente, politice autem per se summè est necessaria.

Signum denique haud exiguum ejus quod inter utramque artem est differentia, merito dixeris, quod politice nunquam non rei publicæ sit salutaris, rhetorice autem, etiam quando maxime uti ita dicam robusta est & artificio suo munita, magnum sæpe damnum dare soleat. Non est quod per exempla posterius hoc demonstraretur, ut nec quod verbo probemus prius. Pro argumento satis est unius Tullij ingenua confessio. *Sæpe* (inquit ille) *& multum hoc mecum cogitavi, bonine an malis plus attulerit hominibus & civitatibus copia dicendi ac summum eloquentia studium. Nam & cum nostra republika detrimenta considero, & maximarum civitatum veteres animo calamitates colligo, non minimam video per disertissimos homines inveltam esse partem incommodorum.* Paulo post affirmat, diu cogitantem ratione ipsa in hanc potissimum sententiam ductum, ut existimaret, *sapientiam sine eloquentia parum prodesse civitatibus, eloquentiam vero sine sapientia nimium obesse, plerumque, prodesse numquam.* Cujus sententiæ pars ultima iterum novum quasi testimonium nobis præbet ejus quod diximus, etiam tum quando quam maxime viribus suis utitur eloquentia sæpe numero perniciosam illam esse rei publicæ; nec in officio contineri aliter quam per sapientiam

5.
Cic. l. 1. de Invent.

entiam civilem. Hanc autem non parum, quemadmodum Tullio est visum, sed multum prodesse civitatibus posse, licet nullis eloquentiæ adminiculis fultam, jam tum paulo ante ita est à nobis ostensum, ut addere verbum fuerit operam ludere.

Hisce omnibus probe perspectis nullo negotio tollerere licet, quæ pro rhetorum arrogantia in medium vel à nobis leviter, vel ab alijs prolixius & cum aliqua orationis pompa sunt adducta. Fatemur scilicet & nos, porrigere sese rhetorices vim ad omnem Politici materiam, ac de omnibus ijs suppetere docto oratori orate dicendi copiam: fatemur quoque & in foro & in consilio magnam esse eloquentiæ facultatem. Hinc vero nequaquam est consequens ipsam recte deliberandi, & judicandi, ut & rempublicam quamvis regendi scientiam, vel per enthymenata oratoria posse accipi, vel rhetorice esse ipsammet scientiam illam. Multum videlicet etiam inter hæc duo interest. Perinde enim atque ad Analyticam artem non omne pertinet quod demonstrando licet assequi, aut ad dialecticam ipsam id quod probabili argumentatione addiscitur, ita nec artis rhetoriæ est illud omne quod per eam efficitur. Instrumentales nimirum doctrinæ sunt analytice, dialectice, rhetorice, poëtice, grammaticæ: quarum proinde opera ab artibus ipsis sunt distinctæ naturæ. Reapse ergo (ceus recte docet Aristoteles: quicquid cavillettur Quintilianus) rhetorices in eo sita est facultas, quod secundum eam possis perspicere, quid in qua re excogitari potest idoneum ad persuadendum: & rhetoriæ artis doctrinæ non res ipsas suppeditat de quibus, aliquid persuadentitur rhetor, sed rationem duntaxat inveniendi omnium illi,

Quint. l. 2.

cap. 16.

Arist. l. 1.

rhet. c. 1.

illud quod ad persuadendum faciat. Ipsarum autem rerum illam quæ sibi utilis est scientiam, ac proinde & civilem rerum, necessum est aliunde sibi mutuatur. Non posse præterea argumentis rhetorum parari certam aliquam civitatis regendæ, aut deliberationis instituendæ, aut judicandi scientiam, ex ijs quæ adduximus jam tum est manifestum. Et vero quis ignorat certæ scientiæ parandæ certa etiam argumenta esse oportere? Apud vulgus autem fidem quidem mereri illa quibus utitur orator, reapse autem incerta quædam eorum & à veritate esse aliena constas, ad hoc in scientiæ usum assumi non posse, prius quam examine facto veritatem illorum accurate inquisiveris.

Crassi oratio non est quod quæquam moveat, ut enim taceam incertum esse, num ille id senserit quod propugnantem eum in scenam quasi introduxit Cicero (notum quippe omnia ejusmodi ficta à Tullio non vero aut dicta esse aut facta) haud profecto ea est viri auctoritas, ut Gorgiæ partes agenti statim accedamus. Cicero sane ipsemet non assensit: ceu liquet eum ex alijs tum ex opere de *Inventione*, ubi propriam personam non dissimulans sententiam suam nude ac plane depromit. Non assensit Scævola, non Antonius, non Catulus summi viri, quos Crasso objicit quasi Tullius. Quod vero dictum est à Crasso, civitates constitutas primum esse ab Oratore, illud fortasse satis est si verbis Scævolæ confutemus, qualia illa finxit idem Cicero. *Quis tibi hoc concesserit, inquit Q. Mutius, aut ab initio genus hominū in montibus ac sylvæ dissipatum, non prudentium consiliis compulsus potius, quam discretarum oratione delinatum, se oppidis manibusque secessisse: aut vero reliquas utilitates, aut instituendæ, aut conservandæ civitatibus, non à sapientibus & fortibus*

Cic. l. 1. de Invent.

Cic. l. 1. de Oratore.

viris, sed à discretis & ornate dicentibus esse constitutas. At vero tibi Romulus ille, aut pastores, & convenas congregasse, aut Sabinorum connubia conjunxisse, aut fuitimorum vim repressisse eloquentia videtur, non consilio & sapientia singulari? Quid in Numa Pompilio? quid in Servio Tullio? quid in ceteris regibus quorum multa sunt eximia ad constituendam Rempubl. nam: quod eloquentia vestigium apparet? Quid? exactis regibus, (tamesi ipsam exacttionem mente, non lingua perfectam. L. Brasi esse verimus) sed deinceps omnia, nonne plena consiliorum, inania verborum videmus? His inquam Scavolæ liceret fortassis uti. At non dissimulabo, non quia non ornate & discrete loquuti fuissent, qui homines patentes in unum primi conduxerunt, eisdem non & rhetorum argumentis fuisse usos. Igitur malumus potius fateri, non omnes quidem civitatum auctores (quosdam enim armis potius usos: certum est) multos tamen dicendi vim adhibuisse, et hinc non oportuit colligere, constitutionem primam civitatum eloquentiæ potissimum deberi. Scilicet ut debetur hoc eloquentiæ, non primario tamen illi ferendum hoc acceptum est, sed prudentiæ, quæ ministerium eloquentiæ in id usurpaverit, ut nonnunquam & gladium. Haud negamus denique etiam nos, jurisconsultos nostros qui causas agunt rhetoricis auxilijs sæpe plus debere quam suæ juris peritiæ; et si ex genuinis rhetorum monumentis illa non acciperint, sed aut bonitate ingenij paraverint, aut ad aliorum causis patrocinantium exemplum. In consilijs quoque perquam multis, ubi auditores à prudentia non satis instructi sunt aut affectibus præpediti, flexanimam dicentis artem permultum valere, itidem minime omnium negamus. At hinc probare non licet prudentiam ipsam sive judicariam sive

opulentiâ rhetorica comprehendi, & ex ejus loculis petendam esse.

Breviter res hunc in modum sese habet. Magna in civitate & vis est & utilitas eloquentiæ, ceu quæ sese pene ad omnia exporrigat, & ad movendos animos hominum alioquin flecti nefcios vel etiam refractarios valeat plurimum: nequaquam tamen apta illa est regenda civitati, sed opus porro est prudentia civili, quæ si absit ingens reipublicæ damnum conciliat potius quam ut aliquid ferat commodi. Plane quemadmodum & ars militaris multum in omnem partem potest: ast nisi sapienter in reipubl. usum temperetur noxia est. Instrumentaria igitur ars quidem est rhetoriæ, & quidem fortassis una ex præcipuis earum, quæ civili serviunt prudentiæ, ipsamet tamen illa non est: nec docet recte sapere aut civitatem instituire, sed duntaxat quemadmodum possis ea quæ in civitate agenda veniunt minus prudentibus aut amore vel odio vel metu præpeditis alijs persuadere.

Verum in illo veterum quorundam errore confundendo fortasse nimis diu versamur, præsertim quoniam à Platone jam olim in *Gorgia* & alibi in illum graviter est animadversum: quapropter jam ad reliquos duos itidem aggrediamur, paucis tamen. Et verò is quem secundo loco commemoravimus nec magnos viros invenit nec multos qui tuerentur. Quanquam enim occasionem errandi forte dederit Iohannes Bodinus, qui princeps varias de rebus publicis singularibus & prolixas dissertationes doctrinæ politicæ inseruit, non tamen vel ille eo prolapsus est, ut crederet unius Imperij Romano-Germanici notitia ipsam civilem scientiam comprehendî. Nec invenias temere in Gallis Italis aut Hispanis

nis nostræ ætatis scriptoribus hujus quidem erroris læculenta vestigia. Inter Germanos nostros itidem non nisi paucos deprehendere est, nec alios quam qui publicum Imperij jus à patrum usq; memoria excolendum sibi sumserunt. Hujus duntaxat ordinis nonnullos politicæ scientiæ artem professos, videas occupari in Germanicæ reipubl. rebus, nec omnibus quidem sed paucis & exiguis, exponendis, atque illam suam doctrinam politices scientiæ titulo quasi venumdare.

Primum vero merito utiq; ab illis doctoribus rationem exigas, quamobrem Germanicarum rerum peritia præ aliarum rerum publicarum veterum ac recentium, notitia Politices nomen mereatur; imo quare huc pertineant potius res nostri ævi quam majorum, quum & illis sua fuerit respublica, & forte rectius constituta quam est hæc nostra. Inter omnes porro paulo eruditiores constat, (adeoq; non debuissent hoc saltem ignorare etiam scriptores illi) nullam scientiam nullamq; artem (ita recte dictam) circa materiam singularem versari, sed circa genera ac species, vel objectum universale, mentis agitatione à singularum rerum conditione abstractum. Nec vero necessum est ut ad singula quæque individua sese ars aut scientia dimittat: quandoquidem cognitio universalium etsi non actu, virtualiter tamen, ut ita loquar, singularium quoque notitiam ambitu suo quasi complectatur: ac proinde singularium illa notitia ipsi quidem scientiæ vel arti sit superflua. In finitæ præterea numero sunt res quidem singulares & individua, infinitum autem quod est illud humani intellectus viribus comprehendi non potest: adeoque nulla scientia nullaque ars reperiretur, si quælibet quidem earum singu-

singularia omnia sui objecti circa quod versatur, indi-
 dua deberet assequi. Nullam autem scientiam repe-
 riti, dictu est absurdum. Nec vero est quod dicas, non
 omnium individuorum, aliquorum tamen notitiam
 artibus aut scientijs inesse. Nulla quippe est ratio quam-
 obrem tanto in numero alterum præ altero locum in sci-
 entia vel arte occupet. Si non in uniuersum omnium er-
 go singularium cognitio isthuc pertinet, (non pertinere
 autem modo demonstravimus) manifestum est nullum
 non individuum artis aut scientiæ alicujus limitibus ex-
 cludi. Longe alia videlicet ratio est ipsarummet ar-
 tum, alia artificum artibus instructorum. Hi enim
 jam versantur & occupati sunt circa singularia, ijs
 artium suarum præcepta adhibentes: eoque ipsi quidem
 ad id ut opus aliquod exerceant necessum est uti sint in-
 structi non arte tantum sed notitia etiam singularis sui
 objecti. Sic ex gr. ars quidem medica simpliciter agit
 de febricitantibus aut epilepticis, quemadmodum illi re-
 ste dignosci aut curari possunt: medicus vero Petrum,
 Paulum, Ioannem febricitantem aut epilepticum curan-
 dum suscipit: idque uti præstet, ab arte medica quidem
 accipit, quia ratione febricitans aliquis sive epilepticus
 sit sanandus, aliunde autem intelligit Petrum, Paulum,
 Ioannem febre aut caduco morbo laborare. Non alia
 vero est natura veræ Politices atq; artium scientiarumque
 aliarum omnium: eoque nec illa singulares quasque re-
 spublicas, multo minus sigillatim Germanicam, sumit
 sibi illustrandas, sed in communi circa civitatem ejusque
 species omnes tota est occupata. Politicus igitur scien-
 tia isthac civili imbutus singularibus rebus publicis, ma-
 num admovent, ab ipsa tamen illa scientia isthac curatio

aliena est. Vidisse ex parte dixeris hoc ipsum novos illos, sed valde rudes, civilis doctrinæ magistros, quoniam universalia quædam scientiæ hujus præcepta reliqua suæ doctrinæ admiscerent. Vere tamen illos ne faciem quidem istius scientiæ perspexisse, ex ijs quæ attulimus, est perspicuum. Ut nunc taceam ne quidem scivisse illos, quid requiratur ad singularis reipublicæ adeoque Germanicæ accuratam notitiam. Nam ne hoc quidem notum fuisse illis, indicat profecto id quod ea quæ momenti sunt maximi ne attingere quidem soleant.

III.

Evellendus jam est & error tertius, is quem diximus non tam in Germania quam alibi animos hominum occupasse. Existimant nimirum haud pauci, quamvis prudentiam Politicam & esse & merito ita appellandam. Quæ opinione ducti præclari quidam scriptores sententias politicas nuncupant eas omnes quæ non nihil ejus continent quod homini in vita utile est, ut proinde hoc nomine ipsam quoque militarem scientiam comprehendant, Nec alia de causa libris politicis videas accenseri cum vulgo tum etiam à doctissimis bibliothecarum politicarum conditoribus omne librorum genus, quod aliquid in republica usum potest adferre. Videtur vero non destitui hic error suo sic satis valido fundamento. Quoniam scilicet ad artem medicam pertinet illud omne quod ad sanitatem humani corporis sive conservandam sive restituendam facit, quidni pari ratione & civilis scientiæ fuerit omnia illa novisse quæ emolumentum aliquid queunt parere?

Cæterum hoc quidem argumenti genus quæ in re præcipue fallat, quæque illa sint demum quæ veræ Politicæ

litica scientiæ sunt domestica, iterum infra erit accuratius excutendum, eoque nunc quidem non tentabimus illud solvere. Vnum illud jam urgebimus, quod admissa illa quidem ratiocinatione dicendum veniat, omnes omnino artes & scientias Politices partes esse: quod nescio an illi ipsi qui ita ratiocinantur velint concedere. Est autem plana nostra hæc argumentatio. Nulla scilicet non artium & scientiarum aliquid commodi largitur civilitati. Quod si omnia ergo quæ utilia sunt civitati ad materiam Politices pertinent, necessarium profecto fuerit omnes scientias omnesque in universum artes Politica doctrina comprehendere. Sed, ut diximus quoniam iterum hac de re erit nobis differendum, hic quidem nolumus amplius errori huic conpellendo immorari.

CAPVT V.

Politice, proprie ita, dictam, versari circa omnes omnino civitates sive, respublicas, & quæ ad eas primo ac per sese pertinent.

POSTEAQUAM exposuimus varias & Politicæ & Politici vocum significationes, in vulgo quidem usitatas, ab eo tamen quod nobis describere est propositum abeuntes; consequens est, ut subjungamus tandem, quid nosmet ipsi vocabulis illis intellectum velimus, adeoque quid sit Politice illa, quæ de nobis sermo est, quis Politicus, quem nos isthòc titulo honoramus. Hoc ipsum autem ordine fiet, si initio circa quod subjectum, deinde quas circa subjecti sui affectiones, versetur Politice isthæc doceamus. Omnis quippe doctrina materiam aliquam

quam certam certasque affectiones habet; in quibus occupetur; quandoquidem hoc ipso maxime altera ab altera distinguitur.

Ac subjectum quidem quod attinet, id quidem videtur ipsa vi vocum statim indicari; Politicam scilicet sive civilem doctrinam circa civitatem seu rempublicam versari. Est autem proprie quidem civitas (ut rudi eam serilo nunc describamus) liber aliquis & sui stiris multorum hominum coetus bene vivendi causa coalitus: minus proprie, similis aliquis coetus, sed qui non tam commune spectat bonum quam eorum qui praesunt. Eodem sensu licet accipere nunc reipublicam sive *politicam* vocem: licet vero illam accipere etiam pro regimine & constitutione civitatis eiusque, prout vulgo accipi solevit. Haec itaque extra controversiam est, Politicam seu civilem doctrinam quodnam sit subjectum, nempe civitas sive civilis societas. Observandum autem porro est, civitatis vocem modo universaliter accipi, modo magis singulariter. Nunc scilicet civitas dicitur de uno aliquo individuo ejusmodi hominum coetu; interdum vero civitas ut & respublica genus quoddam significat variis diversisque speciebus ambitu suo comprehendens. Eo fit ut Politicam dicatur & illa quae in communi circa omnem omnino rempublicam civitatemque occupatur, & quae particulatim magis agit de negotiis certae alicujus ac singularis, Germanicae exempli causa aut Gallicae aut Anglicae. Et quidem si popularem usum spectes vocis, videtur olim apud Graecos quidem *πολιτικὴν* maxime audivisse eam quae circa singularem rempublicam versatur. Quod ipsum olim ab Aristotele quoque est proditum, illam enim prudentiam quae circa singularia negotia

*Arist. 1. 6.
Eth. 6. 8.*

negotia aut, ut ipse ait, τὰ καθ' ἑαυτὴν laborat alicujus civi-
tatis, adeoque actu ipso πολιτικῆ magis est, commune
πολιτικῆς nomen sibi adsciscere: & id qui agunt solos credi
in republica versari. διὸ (ait ipse) πολιτεύεσθαι τῆς μόνου
λίγχοι· μόνου γὰρ πράττειν ἄπει ὡς πρὸς οἱ χρηστέχνας.

Cæterum nos quidem non. invidemus politice
nomen illi singulari, ut ita loquar, civili prudentiæ, ne-
que hæcenus cum vulgo litigabimus. Quod autem
politices vocem non ulterius extenderint, id vero im-
peritiæ eorum est adscribendum: ut qui animo non con-
ceperint prudentiæ illius veram naturam. Et vero cer-
tū utique est, magis diffuse & uberius posse aliquid
de civitate & republica cognosci, quam licet accipere
de singulari aliqua civitate. Adhoc nec singulari ali-
cui civitati recte poteris consulere, nisi innitatis uni-
versaliori cuiquam civilium rerum scientiæ. Perinde
atque non curaverit recte ægrotum medicus, nisi adjun-
xerit ad singularium notitiam aliquid artis universalis.
Id quod cum alias liquet, tum infra ubi de sin-
gulari isthac prudentia paulo prolixius differemus, red-
detur longe clarissimum. Non tantum vero Politices
nomen non soli illi singulari prudentiæ convenit, sed
minori etiam jure convenit quam illi alteri universalis-
ori. Magis enim utique meretur hoc nomen quæ &
perfectius cognita habet civitatis omnia, & rectius illi
hominum cætui potest consulere. Indubie vero perfe-
ctior est notitia omnis generis civitatum, & reddit illa
te aptiorem regendæ reipublicæ, utpote quū priorē
illa instructus non nisi uni loco prospicere sis idoneus, al-
tera autem hæc & illi loco & præterea alijs compluri-
bus, modo pauca adjunxeris eorum quæ sunt καθ' ἑαυτὴν.

Illæ ergo veræ demum Politicæ aut civilis scientiæ est

quæ non in singulari aliqua detinetur republica, sed in universum occupatur circa plures. Certe singularis illa indigna est scientiæ quidem aut artis nomine. Quemadmodum enim jam tum superiore capite à nobis est dictum, omnes scientiæ omnesque artes circa universalem aliquam materiam laborant, & res considerant *μὴ ἀφαιρέσιμος τῶν καθ' ἑαυτὰν*. Imo vero illa demum perfecta est Politice, & nominis sui mensuram plene adimplet, quæ omne civitatum genus, & sub eo genere comprehensas species, intra limites suæ scientiæ continet. Artium nimirum ac scientiarum aliæ integrum aliquod genus complectuntur, aliæ non nisi particulam quasi abscindunt. Perfectæ vero & numeris suis omnibus absolutæ sunt illæ demum, hæ non item sed quasi laciniæ tantum sunt integrarum. Nec vero demonstrationes recte sese habent nisi de adæquato subjecto instituantur: demonstrandarum autem affectionum aliæ de toto genere aliæ de speciebus demonstrandæ veniunt. Perinde igitur atque integra & perfecta naturalis philosophia est demum illa quæ circa omne omnino naturale corpus versatur, doctrina autem de metallis de plantis aut animalibus non nisi ejus sunt partes: & quemadmodum ita optime procedit illa philosophia, si separatim quæ toti generi naturalium corporum, deinde scorsim quæ singulis speciebus conveniunt, speculeris: ad eundem modum perfecta civilis ars omne civitatum genus omnesque earum species, nulla exclusâ, habet cognitâ, & tum demum omni ex parte sibi constat, quando quid omnibus sit commune quid singulis speciebus proprium, accurate perspicit. Quapropter hæc etiam maxime est digna quæ Politice audiat: utpote cui uni nihil desit quod ad amplitudinem tanti nominis queat desiderari.

Verum

Verum hæc quæ diximus fortassis haud sine caussa quis in dubium vocaverit. Vt enim largiaris scientiam politicam non in singulari republica occupari, tamen dixeris non esse politicæ omnium omnino rerumpublicarum contemplationem aggredi: nec enim tam diffusam cognitionem unius scientiæ videri, quoniã respUBLICÆ omnes non conveniunt in uno quodam communi genere *συνώνυμοι*, sed nomen quidem participant reapse tamen toto genere ita sunt inter se diversæ, ut communis naturæ nihil habeant. planum vero est eorum quæ *ὁμώνυμα* sunt non esse unam scientiam. Eam vero esse differentiam rerumpublicarum, videtur patere primum ex diverso fine, quoniam in alijs spectatur utilitas perinde omnium, in alijs vero quaeritur duntaxat emolumentum eorum qui imperant; ex medijs deinde ad finem propositum facientibus, quandoquidem in alijs ea adhibentur quæ justitiæ & honestati sunt consentanea, in alijs iniqua omnia & scelerata. Inter has vero quædam civitates indignæ sunt nomine civitatum, ipsomet Aristotele iudice; cui *παρεκβέσται* audiunt: civitas quippe societas est hominum liberorum, heriles autem quædam harum sunt, & imperant servis. Quod usq; adeo à veræ civitatis ratione abhorret, ut apud Græcos quidem olim *δύλων πόλις* in proverbium de re quæ fieri nequeat tracta sit, & Anaxandrides dixerit;

ἢ ἐστὶ δύλων ὡγαθὶ ἑδάμῃ πόλις,

Non servientium est civitas usquam ò bone.

Omnium porro rerumpublicarum notitiam sub unam scientiam cogere, dixeris cum injuria civilis prudentiæ conjunctum esse. Vtpote quum nonnullarum rerumpublicarum ea sit prava natura, ut bonis artibus teneri non possint. Politicæ ergo non videtur earum quidem cura incumbere; sicut à medendi arte veneficia aliena sunt.

3.

sunt. Frustra denique videtur exigi omnium rerum-
 publicarum notitia, quum ad usum satis sit novisse unius
 optimæ naturam atque instituta. Quod ipsum plerif-
 que Politicæ rei scriptoribus esse creditum, argumento
 sunt veterum & recentium scripta. Nam & Plato &
 hujus vestigia secutus Tullius unius optimæ curam susce-
 perunt. Et in Pythagoricorum fragmentis pene haud
 aliud hodie legas. Par ratio est nostræ ætatis scriptorum
 complurium eorumq; haud è vulgo. Vt proinde saltim
 non careat applausu isthæc sententia.

Responso
 ad 1.

Hæc speciosa haud immerito videri non equidem
 negaverim: vero tamen nequaquam sunt congrua.
 Principio enim observandum, non ea tantum ad unam
 scientiam pertinere quæ genere conveniunt profus
 συνώνυμος, sed etiam illa quæ Aristoteli olim *πολις ἢ* sive
αἰὲν ἑὸς, nunc vulgo in scholis minus tamen proprie
αἰάλογα secundum attributionem nuncupantur. Igitur
 haud negamus quidem heriles illas & liberarum respublicas
 unum genus vere *συνώνυμον* non participare, nec heri-
 libus illis primario civitatis aut reipublicæ nomen com-
 petere; sed solis illis ubi commune omnium emolu-
 mentum ex pari quæritur. Attamen voces illæ de
 hisce societatum generibus non profus *ἑμῶν* loquun-
 tur, sed ad ordinem pertinent *τῶν* *πολις ἢ*: ita ut primo qui-
 dem & maxime proprie liberæ illæ societates civiles &
 sint & mereantur dici civitates ac respublicæ, quadam-
 tenus tamen & secundario, quoniam haud leviter prima-
 rum istarum naturam æmulantur, jure hæc nomina et-
 iam alijs illis sint tribuenda. Nec vero in alium sensum
 accipiendæ est Aristotelica civitatis definitio, aut Græco-
 rum vetus illud proverbium, aut dictum Anaxandridæ.

Nec

Nec omnis ~~unghis~~ *unghis* universam recti naturam perdit: perinde atque nasus sic satis deformis eo ipso tamen nasus omnino esse non desinit. Ad eundem modum abeunt quidem à recto heriles illæ, ita tamen ut non omnem exuant civilis societatis conditionem. Et vero inter eos qui non ex æquo participant societatis bona, societas tamen quædam est, modo ex parte eorum fiant participes. Et natura cernimus quædam ita inter sese communicare, ut alterum præstet alteri, utque id quod ita præstat alterius quasi ministerio utatur, uti tamen simul etiam hæc communio cedat vilioris commodo. Sic animæ pro servitio corpus est, & ex utriusque unione plus quidem accipit boni anima, tamen & corpori inde usque adeo est bene, ut illud anima privatum compresscat. Par ratio est hominis erga multa animalia; cuiusmodi ex. gr. sunt oves, quæ tueri sese & commodiuscule nequeunt vivere sine opilionis cura, etsi inde utilitatem maximam is potius capiat. Sunt autem integri populi interdum nari ea ingenij ruditate, ut sibimet ipsis nequeant consulere, & habeant sese erga rectores perinde ut corpus erga animam. Alij vel intestinis discordijs vel vi hostili eo rediguntur, ut salutis eorum unice intersit aliorum imperio contineri, etsi imperantium conditio multo hinc fiat melior, & in illorum commodum cum maxime hisce veniat laborandum. Nec enim qui herili dominatui paret populus infimam pennis servitutum servit: multi hujus sunt gradus, & vix usquam videas omnem subjectum populum mancipiorum ritu haberi. Ipsamet perfectissima omnium subjectio suo commodo non caret, dum de victu securum servum reddit: quod sane tanti est ut sola vitæ spe contineri

Arist. l. 9. Polit. c. 6. nonnunquam civilem societatem, Aristoteli quoque sit animadversum. Vnde ille quondam, servus Græcus quantum conijcere est:

Stob. eccl. moral. sect. 62.

ὡς κρείττον ἐστὶν δασπότῃ χρητῆ τυχῆν
ἢ ζῆν ταπεινῶς καὶ κακῶς ἐλεύθερον.

*Quam melius est herum benignum perferre,
Ac liberum misere & maligne vivere!*

Et vero interea dum sibi consulit dominus, necessum est det operam ne servo saltem sit male. Recte enim Aristoteles: ἂν γὰρ ἐνδοξία φθισθῆναι τῷ δούλῳ οὐδένα τῶν δασποτῆων. Adcoque etsi in talibus societatibus potissimum commodum sit dominorum, & illud primario spectetur, non tamen unice quæritur, sed vel illius gratia curanda est etiam servorum salus. Quid? quod hæc usque adeo veniat dominantis etiam in usum sollicitè quærenda, ut omnis boni civilis quadamtenus participem reddere servum hac de causa oporteat. Nec enim nisi is & vivat, & sit sanus, & à victu & amictu sit instructus, & non nihil in bonis habeat, & sit tutus ab injuria cum externa tum domestica, ministerio ejus frui dominus poterit. Amare porro dominum suum debet, & iram ejus metuere. A pietate quoque ac virtutibus moralibus non oportet illum alienum esse, aut omni prudentia destitui: imo si artificiorum fuerit gnarus eo majus hinc domino lucrum nascitur. Talis vero esse non potest aut solet servus, nisi accedat sedula domini cura. Ut proinde servus ex hac servili quoque societate non leve percipiat emolumentum in omni vita. Iam si integer populus ita sive serviat perfecte, sive mitiore ratione sit subditus, uti hæc omnia procuret is qui imperat, necessum est nihil eorum negligat quæ ad civitatem liberorum hominum insti-

instituentiam servandamque pertinent, etsi non eodem modo omnia dirigi debeant: coque & judicia, & magistratus, & arma, ac alia id genus oportet adsint. Etiam sic ergo aliquid simile nascitur illi societati quam primario civitatem nuncupamus: cui licet non sit pro scopo perfecta vitæ felicitas, aliquid tamen ejus. Verum hæc pro dignitate persequi non est hujus loci. Vel ex hisce tamen jam est planum redditum id quod ante diximus, civitates illas heriles quas dicunt non quidem primi ordinis, civitates tamen esse; propterea quod cum primariis illis legum morumque instituto plurimum habeant cognationis, & natura non adeo multum differant, ut non merito dixeris eandem quadamtenus rationem participare.

Multo minus vero fas est civitatum numero excludere eas quæ iniqui aliquid flagitant ad id ut conserventur. Sunt enim ejus generis (quemadmodum ante jam est dictum) solæ illæ quæ per vim & injuriam inceperunt, sive omnino sive magna ex parte. Primo enim etiam illæ salutem suam potissimum collocatam habent in artibus bonis. Nulla sane respublica potest per mera scelera vel ad breve tempus conservari. Itaque etiam illæ respublicæ saltim potiore sui parte naturam referunt earum civitatum quæ jure nituntur, & ob ~~amplius~~ qua laborant non debent excludi censu rerumpublicarum. Deinde etsi iniquis consilijs haud fas sit aut possis id quod vere bonum est assequi, (*nec enim faciendâ mala ut boni quid eveniat*) tamen licet hoc ipso comparate tibi quod speciem habeat boni. Ac proinde etsi vera civilis societas non sit illa, quæ nullis recti fundamentis insistit (talis autem reperitur nulla) tamen saltim propter speciem quam ge-
tit

rit, possit mereri ut uno communi genere quadamtenus contineatur.

Ad 2.

Primæ itaque objectioni (nisi admodum fallor) abunde est satisfactum. Altera multo est levior. Non enim in dedecus cedit artis, si quid teneat minus boni, modo absit nocendi *negatives*. Et vero omnino est medicæ artis venenorum naturam omnem pernovisse: non ut cuiquam noceat tamen, sed ut caveat aut jam adhibita percuret. Ita exigit officium Politici, etiam ejus qui in solis laudabilibus civitatum negotijs versatur, nihil ignorasse scelerum, quibus respublicæ illæ solent & possunt subverti. Nec vera Politice dederit unquam sceleratis consilij locum, nisi interdum in civitatibus inique partis. Etiam hoc vero scire vacat ignominia. Imo & agere illud quanquam viri boni non sit, civis tamen boni illius minus justæ respublicæ possit esse: quum civis & viri boni non semper idem sit officium, quod jamdudum Aristoteli est traditum.

Vide de
dialectica
& rheto-
rica Ari-
stotelem.
l. 1. rhet.
cap. 1.

Arist. l. 3.
Pol. c. 4.

Ad 3.

Quod tertio loco fuit allatum multo maxime à ratione est alienum. Nec vero medicus idoneus est omnibus sanandis, si exactissimam tantum teneat sanitatis rationem. Nec architectus omnis generis ædibus struendis, licet noverit quemadmodum regia domus sit ædificanda. Nec sartor vestimentum cuilibet aptum conferret, si reginæ fortassis quæ convenit vestem sarcire duntaxat didicerit. Par est ratio artificum omnium: quoniam multum est discriminis inter opus cujuslibet artis optimum & quævis alia. Et tamen non semper id quod est optimum itidem convenientissimum est: sed congrua sunt alia alijs, & viliora sæpe idonea magis sunt quam præstantia. Is vero demum in suo quisque genere

genere absolutus est artifex, qui ad omnia artis suæ opera perinde promptus est. Igitur ridiculum profecto est in notitia unius optimæ civitatis plenam civilem prudentiam collocare, quasi illam qui teneat idem omnibus jam possit consulere. Nec unica est ratio optimæ reipublicæ. Est enim quædam omnibus numeris optima, exactam civium omnium virtutem & rerum quarumlibet copiam, gloriæque amplitudinem, verbo uno omnia integræ felicitatis bona postulans. Quædam huic proxima & minus perfecta quidem faciliior tamen comparatu, & qualis vulgo est hominum vita, compluribus civitatibus idonea. Ac priorem quidem vix est ut assequaris, quod multis adeo indigeat quæ optaveris citius quam paraveris: certe hætenus quantum equidem novi, nusquam reperta est. Itaque tanquam Phidixæ aliquod signum habere illam licet quidem: ejus tamen cognitio in vita minus est utilis, tantum abest ut absolvat omnè illud quod ad civitatem quamq; administrandam est necessarium. Ne secundi quidem illam ordinis semper datur institutæ. Imo cum democratarum & oligarchiarum aliarumq; reipublicæ formarum altea alteri multum præstet, ne harum quidem optima semper locum invenit: sed oportet nonnunquam contentum esse statu minus laudabili. Est autem Politici nulli non posse manum admovere, in quantum res patitur cujuslibet civitatis. Hoc autem non præstiteris, si duntaxat noris omnium optimum. Adeoque omnium omnino rerum publicarum, quotquot earum formæ dari possunt, naturam differentiam & vim omnem teneat necessum est Politicus. Plane quemadmodum prudens medicus non propositam semper habet omnibus numeris perfectam sanitatem, sed

Vide Aristotel. l. 4. Polit. c. 11. & 12.

frequentem mediocrem, quam neutram vocant, sæpe contentus est servasse illam quæ non omnino est pessima: quem proinde itidē necessum est tenere: universam prorsus sanitatis morborumq; rationem, quantumvis ingens horum omnium sit diversitas. Non tanti vero est sive veterum quorundam sive nostri ævi Politices magistrorum auctoritas, ut illa nos à plana veritatis via deducat. Sed & Aristoteles longe aliter sua instituit, & præclare cum alibi tum in primis initio quarti Politici voluminis (ut quidem hodie numeramus) pene iisdem quibus nos usi sumus argumentis morem sui ævi minus rectum improbat. Tutius autem est vestigia premere philosophi sine exemplo accurati, quam aliorum popularis ordinis, vel certe subtilitatis longe minoris.

Esto igitur quasi constitutum, eam demum omnibus numeris absolutam esse Politicem, quæ omnes omnino respublicas à summo genere earum usque ad species infimas seu specialissimas quas appellant, accurate habet cognituras. Adhuc tamen superest aliquid haud facile fortassis expeditu. Quum enim civitas omnium humanarum societatum sit perfectissima, imo omnis generis societates quasi sinu suo comprehendat, necessum utique est quidquid potest homini in commodum vel aliquatenus cedere, (cedunt autem pene infinita) id omne ad civilem societatem pertinere. Aut ergo in universum omne illud Politicæ quosque cognitionis est: aut horum nihil, aut postremo aliquid horum; & si aliquid, videntum fuerit, quidnam ergo tandem vere sit domesticum civili huic prudentiæ. Nihil illorum huc pertinere nemo sanæ mentis dixerit. Qui enim perspexeris rem aliquam si nihil cognoveris eorum quæ ad rem istam faciunt ?

eiunt? Hinc sane observare est tantum duas mutuo sibi adversantes sententias. Harum vero altera quidem omne illud quod quocunq; modo juvat civitatem plene pernosci vult à Politica, idq; propterea quoniam salutem reipublicæ nemo Politicus curaverit, nisi norit omnia quæ ad emolumentum civitatis opitulantur. Altera non tantum non omnia isthuc vult pertinere, sed intra perangustos limites omnem Politices ambitum restringit. Communiora enim quæque civitatum duntaxat ad Politices munus pertinere: specialiora autem omnia aliarum artium esse, atque ita ad jurisprudentiam tanquam singularem aliquam & à Politica distinctam disciplinam pertinere omne legum negotium, quando quidem leges jam definiunt speciatim magis quod in republica sit agendum omittendumve. Id quod verosimile reddideris non nihil cum eo, quod alias haud appareat discrimen inter civilem & juris prudentiam: tum isto etiam, quod saltem leges privatæ nihil faciant ad civitatum regimen sive *τὴν πολιτείαν*, utpote quum eadem privatæ leges in varijs rerum publicarum speciebus possint observari, & tamen Politici potissimum sit *ὡς τῆς πολιτείας* agere, aut civitatem quamlibet regendi, rationem præscribere.

Cæterum uti & hac in re id quod rectum est firmis fundamentis constituatur, ponendum ante omnia id quod in Analyticis ostenditur; ad scientiam quamvis eademum pertinere quæ propria sunt, hoc est quæ per sese, non autem per accidens, item quæ *καθ' αὐτὸ* cum scientiæ subjecto cohærent: quæ ad hunc modum autem domestica non sunt, illa aliena esse ab isto quidem loco, ideoque alibi tractanda. Sunt autem ejus generis primum illa quæ subjecti essentiam quasi intime constituunt, aut

ad ejs bene esse faciunt, illa secundo quæ prioribus istis ita insunt, ut intelligi recte nequeant nisi animo simul voluntas subjecti illius potissimi naturam. In univèrsum autem, illa ipsa καθόλου πρώτων inesse oportet; quod perinde est ac si tu dicas, inesse oportere in quantum in considerationem jam veniunt. Quoniam hæc vero percipi probe nequeant nisi & quæ hisce contraria sunt cognoscas, (nec enim si duo quædam existant mutuo sibi adversantia, alterum absque altero plene intelligas) itaq; illa simul eidem scientiæ speculanda veniunt, *μία γὰρ ἐπιστήμη τῶν ἐναντίων*, ceu Aristoteles loqui solet. Hæc vero omnia tum demum plene & perfecte datur cognoscere, quando omne causarum genus mente fueris assequutus. Ut proinde in causas horum omnium inquirere, præcipuum sit cujuslibet scientiæ officium.

Hisce constitutis non amplius forte est difficile dictu, quænam intra Politicæ disciplinæ terminos veniant demum includenda. Primum igitur removenda sunt non tantum quæ nihil omnino faciunt ad civilem societatem, quæque adeo neque profunt illi neque obsunt, verum etiam quæ non primo isthuc faciunt, sed & extracivilem societatem aut esse aut agi commode poterunt. Observandum tamen est, quædam ita esse comparata, ut ipsa quidem citra societatem illam possint esse, societas tamen illa civilis absque illis institui nequeat. Quapropter nec simpliciter illa sunt aliena à Politica scientia, nec omnino tamen huc pertinent, sed aliquatenus tantum hujus loci sunt, aliquatenus nequaquam. Intantum scilicet solummodo Politici sunt fori in quantum faciunt ad civilem societatem: quod reliquum ejus est alienæ est considerationis. Cæterum

rerum quæ unice atque adeo tota (ut ita loquar) ad civilem societatem composita sunt, illa etiam tota hujus unius sunt scientiæ. Est autem inter illa primario ipsa πολιτεία. Quamobrem de hac solius etiam est Politices agere. Imò quoniam πολιτεία potissimam civitatis essentiam quasi constituat, pròinde hanc cognoscere princeps est Politicæ officium, & in ejus natura omni ac differentijs explicandis cum maxime par est sit occupata. Necessum tamen est, ut & reliqua civitatis principia causas & differentias explicet, quoniam non sola πολιτεία omnem civilem societatis naturam absolvit, sed præteream alia quoque ad civilem societatem cum omnem in universum, tum quamque ejus speciem instituentem requiruntur, adeoque civitati sunt essentialia. Instituentem inquam: nam & instituere civitatem prudentiæ est: non vero illa duntaxat circa eam quæ jam est instituta occupatur. Pertinent huc præterea quæcunque conservant omnem omnino civitatem, omnesque ejus species ab interitu tuerentur. Interest enim essentiæ civitatum non conservatio minus quam ipsamet prima earum institutio: eoque nihil illorum quæ salutem rerum publicarum aut civitatem defendunt in Politicæ doctrina debet negligi. Quocirca & morbi omnes cum qui communes sunt civitatibus omnibus, tum qui domestici magis speciebus singulis, morborumque illorum causæ veniunt indicandæ. Sed & remedia par est suggerat Politicæ, quibus vel cavere possis morbis, vel jam tum illis enatis mederi, quoad licet. Vno verbo omne quod ad civitatum naturam pertinet, sive salutem spectes sive mutationes & corruptiones, id omne politicæ doctrinæ expediendum est. Nihil quippe non horum primo, per

seſe (idq; aut per ſeſe primo aut ſecondo) & *ut ſub* cum civitatis natura atq; eſſentia intime cohæreſcit.

*Vide ſupra
69. ſub fin.*

Hinc manifeſtum eſt aliqua quidem parte veram eſſe, aliqua tamen non eſſe eam quam primo omnium produximus ſententiam. Quæcunq; ſcilicet vel profunt civitati vel obſunt politicæ ſcientiæ ſunt, non omnino tamen, ſed in quantum hoc ipſum præſtant, h. e. aut juvant aut nocent. Et vero ſimpliciter omnia illa non pertinere ad Politicam, indicatur eo argumento quod jam tum ſupra attulimus, nempe quod alias dicendum veniat, omnes omnino artes & ſcientias ad Politicam pertinere, ejuſque partes eſſe; quo nihil dictu eſt abſurdus. Nulla ſcilicet non artium & ſcientiarum aliquem in republ. habet uſum; ſi omnia ergo quæ commodi non nihil aut incommodi reipubl. præſtant, Politici ſunt argumenti, omnes utique ſcientiæ & artes omnes Politicæ partes fuerint. Igitur ceu modo diximus eſt quidem Politicæ de omnibus omnino deſpicere, non tamen ulterius quam quatenus illa reipubl. vel utilia vel noxia ſunt; reliqua omnis rerum quarumlibet conſideratio ſcientiarum & artium quarumvis propria eſt. Eoque hætenus artium ſcientiarumque omnium quaſi architectonica & princeps eſt Politica quidem, (*quippe quum ea ſit, ut recte dixit Ariſtoteles, qua quaſiam eſſe in civitatibus ſcientias oporteat, tum qua quemq; diſcere & quomq; conſtituat;*) non tamen ipſamet illa omnia omnino ſimpliciter neceſſum eſt teneat. Multum vero intereſt, uſumne duntaxat civilem rei alicujus intelligas, an vero integram ejus habeas ſcientiam. Nec vero architecti alicujus eſt plenam habere peritiã omnium quæ ad ædium ſtructuram faciunt operum; ſatis eſt ſi noyerit, quantum eorum

*Ariſtotel.
l. 1. Ethic.
Nicom. c. 1.*

eorum unumquodq; ad propositum scopum possit conducere, nam & ita poterit omnia sic satis recte imperare.

Alteram sententiam multum à vero abesse, itidem ex ijs quæ in medium allata sunt, jam tum liquet. Non solum enim communiora quæque, vel quæ ad *πολιτείας* sive regimen-publicum faciunt, ad civitatum essentiam, sive ad earum institutionem conservationemque pertinent, sed multa etiam alia & specialiora, adeoque etiam quæ legibus privatis definiti in civitate solent aut possunt. Ac proinde non tantum jus publicum sed etiam civile privatum hujus disciplinæ est. Quod ipsum Platoni quoque & M. Tullio hujus sectatori olim visum fuisse, perspicere est ex utriusque integro de Legibus opere. Non aliter vero & Aristoteli placuisse, cum ex eo manifestum est, quod simpliciter hæc scientia passim ipsi audiat *νομοθετική*, quo nomine indigna sane esset, si privatū jus ad eam non pertineret: tum vel ex ijs paucis, quæ superstate nobis parte Politici voluminis de optima republ. adferuntur circa connubia, primam nativitatem & educationem liberorum. Alios auctores idem nobiscum sentientes non est operæ pretium in testimonium adducere. Et vero non est quod nos moretur amplius jurisperitiæ & civilis doctrinæ discrimen: postquam prolixè is locus omnis à nobis integro capite quarto est expeditus. Falsum porro etiam est, jura omnia privata nihil mutare *ἐν τῇ πολιτείᾳ*. Etsi enim de multis id haud negaveris, tamen quædam non nisi in optima republica locum inveniunt alibi non admittuntur, quædam democratijs, quædam regnis, quædam oligarchijs, convenientiora sunt.

CAPVT VI.

*Non quamvis prudentiam, nec artem militarem, nec
Ōeconomice, nec γενικωτικην, nec Ethicen
partes esse Politica.*

Fortasse jam defuncti sumus officio nostro in consti-
tuendis limitibus Civilis scientiæ. Et vero, probe
perspectis ijs quæ adduximus, haud crediderim aliquid
superesse quod singularem operam multum requirat.
Ea tamen est auctoritas nonnullorum qui secus sen-
tiunt, ut de quibusdam cogamur scorsim aliquid disse-
rere; de quavis scilicet prudentia, de arte militari, de
Ōeconomica, de pecuniaria arte quam γενικωτικην Græci
appellitant, & denique de morali: quæ omnes à viris
præclarissimis censentur Politicæ partes esse, propter
usum quem civili præstant societati.

Verum enimvero omnes quidem illæ civitati admini-
strandæ per sunt utiles; hinc tamen haud debet colligi,
aut omnes illas aut aliquas earum Politicæ partes esse. Ex ad-
verso harum nullâ ad Politicam pertinere firmo argumen-
to est, quod nihil eorum circa quæ illæ versantur primo
& per sese ad civilem vitam faciat; sed extra etiam illam lo-
cum quæq; suum commodè inveniatur. Iam tum constat ni-
mirum, nihil vere esse Politici argumenti nisi quod primo
ac per sese ad civitatem pertinet: imo quæ Politicæ doctri-
næ conveniunt, non aliter illi conveniunt quam inquan-
tum civili vitæ sive profunt sive nocent. Iam vero
ea quæ enarravimus ad vitam quidem humanam fa-
ciunt, sive hanc sive illam, non simpliciter tamen & pri-
mo ad civilem vitam, cui uni prospicit Politice. Varia
scil,

scilicet humanae vitae ratio est: & ea quam civilem nuncupamus non nisi una est ejus quasi species.

Fortassis tamen nondum vel ita satis constituta est sententia illa nostra. Vitae enim civilis possit videri non aliqua species vitae humanae reliquis quasi è latere apposita, sed una inter omnes vere perfecta vita, & absoluta usque adeo societas, ut reliquae naturae quasi propter illam civilem sint, seu partes naturae sunt propter totam. Et vero in hunc modum ipsemet Aristoteles differuit in libro Politici sui operis, argumentis robustis ostendens hominem naturae animalis civile esse, & civitatem perfectissimam omnium societatum esse imo omnium quasi finem ultimum, quaeque ita habeat sese ad reliquas societates quemadmodum totum erga partes. Aristotelem autem secuti sunt praeclearissimi quique Politices scriptores: ut solent magister sententijs discipuli subscribere. Hoc posito autem, consequens videtur, ut omnia quae societatibus conveniunt pertineant etiam ad civitatem, perinde ut partium affectiones toti sunt communes.

*Arist. l. 1.
Polit. c. 2.*

Ceterum nos discitemur quidem & nos, ex Aristotelis multorumque aliorum sententia, hominis naturalem felicitatem non nisi in civitate obtineri posse, itaque ita hominem naturae compositum esse ad vitam civilem. Quod tamen pace maximi doctoris liceat profiteri, nec rationes quibus illam suam opinionem vel ipse conatus fuit adstruere, vel alij post illum sunt nisi, videntur eam sit satis firmiter probare, nec desunt quibus aliud plane demonstraveris. Satis est attendere nunc ubicum illud id quod vere vim habet. Nempe quod & virtutem liceat exercere, & habere quantum ad vitam est satis nonnunquam, si vivas etiam extra civilem societatem;

ratione adeoque liceat feliciter vivere etiam si non sit patri-
 ticeps ullius civitatis. Id quod si est verum, non utique
 natura constitutum est, ut homo in civitate degat, cum
 naturam non feratur nisi ad id quod ad suam felicitatem
 pertinet. Virtutem videlicet omnis generis invenit locum
 in quo sese exerat, etiam si procul à civili abis societate,
 modo in aliqua vivas, parum est usque adeo notum, ut
 non egeat probatione. Ut nunc taceam, non interesse
 humane beatitudinis, ut timae, omnino virtutis, negoti-
 um semper peragas, modo sis paratus quacumque data
 occasione ejus nihil intermittere. Non est vero etiam
 quod cogitemus, quasi vitæ necessitates: citra civitatem
 expleri nequeant. Parvo scilicet contenta est intra re-
 sti fines coërcita cupiditas, & paucis vita indiget, id quod
 ipsemet Aristoteles professus est. Nec vero quod nunc
 adeo multis videamur indigere, id tam naturali egestati
 quam opinionum hominum, nescio quam elegantiam, imo
 luxuriam sectantium, est adscribenda. Quod primo, vel
 vens Salomus *Deum* inquit *gratum hominibus est, hoc est, sine*
opulenta & parvo contentum, sed ipsi quæstructura sibi cogita-
iones malant. Jam vero illi quidem naturali, ut ita lo-
 quar, indigentia per exiguam, quampiam, arduamque
 societatem potest succurri, certe, in id prolixo aliquo simili-
 cretu non est opus. Id quod usque est adeo verum, etiam
 plurisque sapientibus usumque semper id fuerit confessi
 confirmatum: & hodieque, polli exemplo non uno pro-
 bari. Eudæo primorum hominum vitam fuisse ignarum
 luxurie nostre, eadem tamen ac simplicem, in ætate com-
 hura, & beatissima, constans est omnium prædemonstrati-
 onum, prinde atque omnes ferocur, nondum illo seculo
 in civili societate homines cogisse. Spatium sane an-
 tiqui-

Ecclef.
 vii. 30.

sequitur habitatum, & quemque domui suae cum impo-
 tasse, etiam Aristoteles fatetur, ne id ex sacrae historiae *Arist. 12*
 monumentis probare sit necessarium. Certe si ad veram *Polit.*
 vitam huius felicitatem requireretur omnium rerum quam *cap. 2*
 vis luxuriosae abundantia, nulla civilis societas etiam latif-
 sine patens queat esse felix, utpote quum nulla civitas,
 in qua nulla regio, *(non enim omnis fere omnia cellis)* libere
 repleta par sit. Quid est quod nec universus orbis
 habuisset, etiam si in unam civitatem ille coearet, *(quod*
tanquam factum est ab his) quum in infinitum quasi sese
 porrigit insana cupiditas illa. Coeterum non est huius
 loci licet ostendere quam feliciter homo vitam suam posi-
 sit etiam extra civitatem agere. Eoque non etiam est
 quare hic multis ostendamus, infirmitatem ejus disserta-
 tionis quae hominibus naturam animalis esse, proba-
 re videtur Aristoteles. Quamvis forte non sit opus
 hoc nobis agere, quum attendenti haud difficulter pro-
 mo statim momenta possit apparere, haud effici illius
 argumentis aliud, quam omnem quidem hominem nat-
 urae societatem aliquam desiderare, ceu partem aliquam
 vitae feliciter in hac seorsum degenda, aliquibus porro
 (quae hodie est infelix mortuum conditio) civilem qui-
 dem societatem convenire, non per se tamen sed ex ac-
 cidente, posteaquam scilicet ab antiqua & naturali satis
 stimonia mores ita discesserit, ut tuto aut bene extra civi-
 tatem non possis degere.

Coeterum si prius vitam humanam beatam can-
 dem quoque civilem esse, societatesque omnes partes esse
 naturales ceteris civilibus non tamen etiam hinc conse-
 quens est, quae singulis societatibus ac vitae generibus pro-
 pria sunt illa opinio ad Politicam doctrinam pertinere.

Nec enim unius scientiæ quæ circa genus aliquod univ-
 versale occupatur est, simpliciter omnia quæ speciebus
 illius generis insunt intelligere. Ita sane Metaphysicæ
 versaretur simpliciter circa omnia, & unica illa adeo per-
 teret late, ut scientiâs omnes sinu suo comprehenderet,
 quippe quæ sola contemplatur, & species eius & speci-
 eorum species. Nemo tamen hactenus est repertus qui
 tale quid tribuerit Metaphysicæ, præter unum Antoni-
 um Bernhardum Mirandulanum ab sapientum ordinæ
 hac in re explosum. Ea nimirum demum ad unam per-
 tinent scientiâs, quæ eadem formalis ratio consideren-
 di complectitur: in speciebus autem sub genere aliqua
 contentis multa inveniuntur quæ non unam sed multi-
 plicem considerandi rationem patiuntur. Sic ad Meta-
 physicum quidem pertinet, de ente & omnibus optis spe-
 ciebus agere, non aliter tamen nisi in quantum sunt entia,
 adeoque entis universalem naturam diversimode parti-
 cipant. Ad Physicam pertinent omnia corpora natura-
 lia: etsi vero nusquam nisi in corporibus illis reperitur
 quantitas, tamen quoniam illa quadamtenus intelligi
 potest absque motu quo corpora naturalia sunt vere na-
 turalia, idque per abstractionem quandam mentis; hinc quan-
 titatis illius abstractæ (ut ita loquar) sua est propria scientia
 à Physica plane distincta, neque hæc omnia omnino sine
 discrimine quæ corporibus insunt naturalibus sumit sibi
 contemplanda. Igitur utrum omnes societates humane
 ex natura instituto fuerint partes civilis vitæ, (non esse au-
 tem jam ante affirmavimus,) tamen quoniam multa illa
 eodem intelligi possunt nullo habet ad civilem vitam res-
 pectu, adeoque non omnino pertinent ad civilem socie-
 tatem in quantum illa talis est, patet utique non sine dis-
 crimi-

*Mirand.
 l. 19. vers.
 singular.
 certamin.
 sect. 6. & 7.*

feruntur omnia illa, intra Politicam cognoscenda esse: sed id
 demum in omnibus illis Politicæ esse scientiæ quod recte
 cognosci non potest, nisi mens simul hæreat sese ad civi-
 lem vitam, atque adeo: ita inest civili societati ut quanti-
 tum eius est, omnia isthuc referatur: cuiusmodi sunt solæ
 illa quæ primo & per sese inesse dicuntur.

Quamobrem recte quidem à nobis positos esse Poli-
 ticiæ doctrinæ limites iterum ex his quæ modo statulimus
 esse manifestum. Sed et nunc addendum est, de his arti-
 bus quæ à nonnullis magno nomine scriptoribus intra Poli-
 ticiæ cancellos, vi quadam facta: compingi voluerunt.

Primum igitur cum *Prudentiæ* sese extendat ad om-
 nia humane vitæ bona: adeoque ad omnem etiam vir-
 tam humanam, partem profecto non simpliciter omnem
 prudentiam esse Politicæ accensendam. Nec vero sal-
 tem universalior illa prudentiæ, cujus sepe scita maxime
 communia & ad omne vitæ genus utilia, potest domesti-
 ca videri, nisi civili scientiæ, ut potè quum & res ipsæ lo-
 cum inveniat certam extra civitatem, & cognosci ac cura-
 rissime possit civitatis licet matrem ignoret. Possunt
 quidem communis illius prudentiæ præcepta pleraque
 in civilem usum transferri, atque ita quasi transferri in
 Politicorum scientiam: censum & usum ita non maneat
 illa quod emanant, sed ad civilem matrem restitua-
 amittunt, ut ita loquar, suam universalitatem, atque ex
 communibus sint particularia. Usurpat videlicet Poli-
 ticiæ illa *idea*, seu sepi recte solent in omnibus scien-
 tiis circa definitum magis argumentum occupatis. Spe-
 cialiorem quævis prudentiam videm, quum & exerceri
 & cognosci illa possit extra civilem societatem, esse videm
 nulla forte eorum beata civitas queat carere, non minus

1. 1. q. 1. 9
 2. 2. q. 1. 3
Vide Arist.
 1. 2. 4. 1. 1.
Analyt.
 Posterior.
 & 1. 2. 1.
Metaph.
 1. 4.

DE CIVILIT PRUDENTIA

patet ad Politicos proprie non pertinere, sed sui officii esse. In quantum igitur quisvis illarum possit civitati prodesse, hoc unum dispicere est Politicos, quidem, ut res lingua, ratio, omnia ab illa fuisse aliena. Jam vero prudentia quaedam opus esse in omni etiam non civilis vitae manifestum est; ut quo non profecto omnis prudentia aliunde inferri civitati, ut proinde non omniseriam Politicos esse accensenda. Potest quidem Politicos, nec debet in usum suum addiscere obtingere prudentiam universam, (sed etiam absque his civitati recte consulatis); at tamen ad quando sit, cuius communis precepta non amplius committuntur permanent, sed ad civilem materiam restricta, sunt Politicos domesticis; ad quod in omni doctrina generari recte fieri posse, in o merito fieri, ex Analyticis discimus. Similiter etiam in militari ab unice pertinere ad civilem societatem, patet, quoniam illa uti possunt etiam qui civilem societatem non colunt. Dirigit igitur quidem militiam suam in usum civitatis Politicos, ut et eo non militare subinde unum in tantum in ministris, ut cum sit ipse in usum illam non facit suam. De illo in militiam fere artem Politicos in proprio merito digni sunt verba: Praeposita: Quae cum operis Ethici ad Nicomachum; qui

Paraph. 1. Andromachus Rhodius ait, perperam tamen, a sorpant, Est, c. 2. Civitas (sicut inquit) nec eum qui imperare potest aut ferre iura, non publicum, variatum esse, suis iura, non in medio, in illis et veritate ad imperatorem, non in vocat. Sed in tempera maxime in exercendis virtutibus designantur, quibus, ut quae praestant quiescere, dicitur, et in omni. Et quae de quoniam opus est, imperatorum, mittere, mittit, non Politicos; de quoniam praestabit, quiescere, ut hoc quoque, imperatoribus. Et quoniam enim, non in illis, sibi

Hic exemplum per ascedens imperator, non tamen id facit, ut in sed
 uisari. Oportet enim ut in alienis Regibus ac in illis sit conditio
 iuxta speciem, non ut in hinc in hinc, ut in hinc in hinc, ut in hinc
 fertur, ut est. ut in hinc in hinc, ut in hinc in hinc, ut in hinc
 quando bellum oportet gerere, & ex parte in hinc in hinc
 & pacis causa legatos mittens, ut in hinc in hinc, ut in hinc
 imperatorie artis agis, sed ab hinc in hinc, ut in hinc in hinc
 rionis, que est ipsa Politica. Hæc illi. Est autem hoc Politicæ
 icæ & militaris artis discrimen usque ad hoc clarum, ut id
 doctissimis plerisque fit animadvertum siquid præinde
 vulgo militarem, utem, Politicæ ministris conuene
 rantes. Ut in hinc in hinc, ut in hinc in hinc, ut in hinc in hinc
 o. Iure vero idem censendum est & de Octonibus. Nec
 enim domesticum omne tota natura sua ad civilem spectat
 societatem, uti si domus eius pars sit. Perinde scilicet
 simplicia corpora que elementa appellamus, partes etiam
 sunt compositorum, & tamen circa omnia compositor
 mem quoque recte sibi constant. Alia nimirum ita in
 portium sunt, ut hinc in hinc, ut in hinc in hinc, ut in hinc in hinc
 adeo statu omne essentialiam suam, ut in hinc in hinc, ut in hinc in hinc
 iura sua facta ad totius integritatem, ut in hinc in hinc, ut in hinc in hinc
 remanet. Aristoteles hinc in hinc, ut in hinc in hinc, ut in hinc in hinc
 id est in hinc in hinc, ut in hinc in hinc, ut in hinc in hinc
 hinc in hinc in hinc, ut in hinc in hinc, ut in hinc in hinc
 sunt ad integrandum, ut in hinc in hinc, ut in hinc in hinc, ut in hinc in hinc
 quapiam ea que non hinc in hinc, ut in hinc in hinc, ut in hinc in hinc
 aiantur, ut in hinc in hinc, ut in hinc in hinc, ut in hinc in hinc
 obis hinc in hinc in hinc, ut in hinc in hinc, ut in hinc in hinc
 satis ostendit. (Cum ito auto ut in hinc in hinc, ut in hinc in hinc
 auti hinc in hinc in hinc, ut in hinc in hinc, ut in hinc in hinc
 infelicitati tantum hinc in hinc, ut in hinc in hinc, ut in hinc in hinc
 ut in hinc in hinc in hinc, ut in hinc in hinc, ut in hinc in hinc
 suam

-itoup

Arist. 1. 1.
 Pol. 1. 2.
 et cetera
 et cetera
 et cetera

suam unice debeat civitati. Quam ad hunc modum vero domus se habeat, manifestum est, illam non omnem partem primo & per se ad civilem societatem pertinere, ac proinde nec economicam omnem partem Politicæ positionem conferendam esse.

Averr. paraph. in Polit. Plat. Vide Arist. l. 7. & 8. Politic. Governmentum Economicam partem vel appendicem esse Politicæ, non desunt tamen viri præclari Averroem secuti, qui proficiantur. Quin possit videri haud immo-rito facere curi j. & Aristoteles. Ea enim passim Politicæ adscribit de rebus domesticis tractanda, quæ singulari rem Economicam doctrinam tollunt è medio. Fortassis tamen haud adeo liquet hac in re Aristotelis sententia. Primo enim diversa parte certum est, nusquam ab illo disertis verbis Economicam dictam esse Politicæ partem. Superest deinde hodieque Aristotelis nomina singularia & à Politico opere separatus liber Economicus, utroque ejus hinc statim legitur, utramque doctrinam cum aliis, tum eo etiam inter se differre, quod Politicæ subiectum civitas sit, Economica domus, hanc etiam illa origine esse priorem, proinde ut opus ejus prius est, quam pars urbis sit domus. Sed ille liber nunc sit Aristotelicus, merito dubites: eoque nihil certi docet hoc quidem testimonium. Majoris ponderis dixeris, quod initio statim Nicomachiorum Ethicorum adferant, sinem Economicæ divitiarum esse, quæ finis utique non est Politicæ: Verum ita quidem & Xenophon differit initio Economici sui, fortassis tamen & ille Aristotelis locus est mendosus, legendumque ibi ~~quantumvis~~ vocabulum. Enimvero hujus deum scopum divitiarum & pecuniarum esse, domesticam autem societatem ac desiderare quidem simpliciter divitiarum, sed non nihil tantum opum, quantum ad usum sufficit quoti-

quotidianum, nec Oeconomicum tam laborare debere ut
 vel mediocres illas divitias acquirat, quam potius ut recte
 iam acquisitas disponat & usurpet, præclare Aristoteles
 docet 1. Polit. c. 5. 8. & 10. Magis extra controversiam est
 Aristotelica esse quæ lib. vi. Eth. cap. 8. & passim lib. 1. Pol.
 docentur, ubi *ἡ οἰκονομία ἢ οἰκονομική* distinctim colloca-
 tur non minus à legislatoria sive vera civili philosophia,
 quam à Politice speciali sive consultatoria; Politicus item
 & Oeconomicus tanquam duo distincti artifices nume-
 rantur: quod minus rectè fieri, si vel pars vel appendix
 Politices Oeconomicæ sit habenda, manifestum est. Diffi-
 cile tamen est definitum, quidnam secundum Aristotelem
 Oeconomici proprium sit à Politico distinctum. Nec e-
 nim Aristoteli est consentaneum id quod nonnulli ajunt,
 Oeconomicam versari circa rationem divitiarum acqui-
 rendarum, cui jam tum est dictum. De conjunctione
 vtro & consuetudine omni domestica maris & foeminae,
 de educatione item liberorum, id rei familiaris usu, quæ
 Oeconomica maxime videntur, agere ille Politicum jubet.
 Diserte enim ita loquitur 1. Polit. c. ult: *De femina autem
 & viri, de liberorum & parentum singulis convenienti virtutes
 deq; ea quæ inter illos est consuetudine, quid rectum quid prævium
 sit, & quemadmodum robur quidem persequi oporteat, quod
 prævium fugere; in iis qua de republ. necessario sunt explicanda.*
 Addit rationem: *Quoniam enim omnis quidem domus pars est
 civitatis, hi autem domus, partis autem virtutem ad totius vir-
 tutem spectare oportet, necessario in civitatem inveniunt insti-
 tuere debent & liberos & uxores; siquidem interest adhuc ut ci-
 vitas sit bona, liberos quoq; esse bonos & uxores bonas: interesse
 autem necessarium est, nam femina quidem pars dimidia sunt li-
 berorum capium, ex liberis autem participes civitatis oriuntur,*

M

Hæc

Hæc Aristoteles. Idem VII. & VIII. libro adeo accurate differere incipit de maris & foeminae conjunctione, ut & de educatione liberorum, ut quid ejus tandem Oeconomici maneat argumenti, vix appareat. Certe melior pars eorum, quæ in libro Oeconomico leguntur, rectius in Politicis & accuratius pertractatur. Et vero si domus talis est pars civitatis, qualem esse vult Aristoteles, h. e. quæ totâ naturâ sua ad civitatem feratur, nihil utique ad salutem & conservationem ejus pertinet, quod non omnino Politicæ debeatur, adeoque ex præscripto Politicæ administrandum sit.

Quæcunque vero fuerit Aristotelis sententia, id sane est falsum, ea quæ ad domus salutem pertinent primo & per sese ad civitatem facere. Interesse civitatis ut recte & pro usu reipubl. domus sese habeat, partem item civitatis esse domum, adeoque in Politicis officio esse, definire quemadmodum non in beata tantum reipubl. sed in aliis quoque rerum publ. speciebus domestica omnia habere sese debeant, præclare ab Aristotele est observatum & monitum. At vero partes quoque civitatis sunt omnis generis artifices, nec minus refert publice plurimum, recte an perperam illorum opera exercentur; non tamen quæ ad artes pertinent omnia. Politici est præscribere. Scilicet quum partium aliarumque alia sit natura, non ita domus est civitatis pars, ut tota ad civitatem spectet: ne quidem verum est, domesticæ societati, aut in universum homini, extra civilem vitam felicitatem obtingere non posse. Et tamen hæc adversa sententiæ sunt fundamenta: quibus subrutis etiam ipsa jam eversa est. Igitur id quidem est Politicæ definire, num omnia quæ ad domesticæ societatis salutem requirit Oeconomicæ, sint in beata

aut

aut alia qua republ. observanda; nec ne; & si fiat, num
 præter hæc etiam alia veniant in vita ista domestica com-
 modi publici ergo agenda, an non; præterea num in aliis
 omnibus rebus publ. illa beatæ domus præcepta locum
 inveniant, nec ne; & quæ alia sunt hujusmodi ad reipubl.
 usum spectantia. Simpliciter tamen de felici domus statu,
 quis ille sit; quibusque medijs comparatur, tractare non
 Politicæ sed Oeconomicae est disciplina. Hinc in Politi-
 cis non etiam est cur operose agas de ratione feliciter in-
 stituendæ domus qua est talis; ne quidem est, quare vel
 ad Aristotelis exemplum in istis te diffundas; sed sufficit,
 si in solis jis occuperis, quæ à domo in usum reipubl. pos-
 sunt conferri. Et vero multa simpliciter domui profunt,
 quæ in omni republica locum non inveniunt. Ita tyran-
 nidis interest *γυμνασια γὰρ τῶν ἐπι τοῖς οἰκίαις, καὶ ὄθλων ἀνοσι:* *Arist. l. 5.*
 quæ nequaquam in bene constituta domo merentur lau- *Pol. cap. 11.*
 dem. Educatio quoque juvenutis pro diversitate reipub-
 licæ alia atque alia esse debet. Qua in re tantum est mo-
 menti situm, ut Aristotele quidem iudice nihil perinde ad
 reipubl. conservationem pertineat quam *παιδείαν ὡς
 τῆς πολιτείας.* Domus autem quâ talis illam diversam e- *Idem l. 5.*
 ducandi rationem non exigit. Multa quoque de matrim- *cap. 9.*
 onio sciscit Politicæ, quæ nihil per sese ad domus facit
 felicitatem. Ita ut *ἐπιλεγοῖ* puellæ nubant contribulibus
 juris fuit civilis apud Ebræos, & quidem optime statu-
 tum, quod non curat Oeconomicus. Par ratio est de ser-
 vis, de mercenarijs & omni re domestica: quod infinitis
 exemplis ostendi potest.

Cæterum & *ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΙΚΗΝ* non esse partem Politi-
 ces, in promptu est colligere jis rationibus, quibus Aristoteles probat non esse eam partem Oeconomicas. Primo *Arist. l. 1.*
Pol. c. 6 & 9,

enim ἡ ζῆμιατισμὸν cum pro scopo habeat opes, quilibet autem ars quasi in infinitum quærat finem suum, opes quoque hæc sine fine & modo studet acquirere: respública vero non in alium usum opes desiderat, quam ut sint instrumenta agendarum rerum, atque ita neutiquam pro scopo eas habet, sed expetit eas ut instrumenta: id quod autem toto sine abit à fine Politices, & reipubl. desideria, id Politices esse pars nequit. Deinde quamcunque artem acquirendarum opum respexeris, (sunt enim multæ species τῆς ζῆμιατισμῆς, aliæ naturales magis, ut rusticæ & metallicæ: aliæ magis artificiales, ut omnis generis mercatoriarum & usurariarum: aliæ mercenariæ in quibus operæ locantur, quarum aliæ iterum sunt liberiores, aliæ sordibus dehonestantur ubi corporis labores pro mercede prostant) habet illarum quæq; locum suum etiam extra civitatis: adeoque nulla etiam species τῆς ζῆμιατισμῆς primo ac per sese reipublicæ est domestica. Hinc sane fit quare multi quo expeditius rem faciant nolunt ulli civitati nominè dare: quasi lucro obstat civilis societatis vinculum. Ad hoc, nonnullæ artes ζῆμιατισμῶν vel optimæ reipubl. vel aliquibus reipubl. alijs speciebus potius obesse videntur quam prodesse: itaque saltem hæ non fuerint partes Politicæ, & per consequens ἡ ζῆμιατισμὸν in universum pars ejus censeri non debet. Fieri tamen non potest, ut respubl. sit salva sine opibus, eoque nec sine artibus opum quarendarum. Omnino igitur Politices etiam est scire, quantum quæque illarum artium reipubl. vel omni vel alicui possit inservire, ac proinde præscribere, quænam illarum cum publice tum privatim sit usurpanda: ipsas artes uti teneat Politicus, necessum non est, & si teneat, sit illud per accidens. Et vero (ut Aristotelis verba faciam mea)

dubi.

Subtraherit quis, cur ars quidem rei quarendæ pars sit Politica, ars vero medendi non sit pars; atqui eos qui in ciuitate degunt oportet valere non minus quam vivere, certe magis ex re est ut sani sint eives quam in re lauta. Quia vero aliquo modo quidem est Politici aut reipubl. præfetti videre quog. de sanitate, aliquo autem modo non sed medici: sic opes curare, est quidem quadamtenus Politica, est etiam quadamtenus non, sed artis administra. Administra igitur Politices est ἡ χρηματιστική. Quum vero non sit una natura ministrantium artium, uti recte monet Aristoteles (nam arti textoriæ ex. gr. ministrat & illa quæ instrumenta textoria conficit, & quæ præparat lanam unde pannum artifex texat) haud difficile porro intellectu est, ἡ χρηματιστική omnis cuius generis administra sit: nempe non ejus, quæ circa ipsam materiem ciuitatis (homines enim ipsi materiæ sunt loco) sed quæ in comparandis vitæ civilis instrumentis occupantur.

*Arist. l. 1. c. 2.
Polit. 6. 1.*

*ETHICEN postremo siue moralem doctrinam ab Aristotele esse accensitam Politicæ, clarius videtur quam ut possit vocari in dubium. Primum enim disertis verbis non semel id ab illo est pronunciatum. Primi Ethicorum libri cap. 1. : ἡ μὲν ἂν μέθοδος τῶν ἐθικῶν πολιτικὴ τις ἔσται. Statim *Magnor. Moral.* initio: *Pars igitur est uti videtur & principium Politices illa qua de moribus est tractatio, & in totum jure mihi videtur omnis hæc disputatio non Ethica sed Politica appellanda.* Similiter 1. *Rhetor. cap. 4.* Ethica nuncupatur ἡ ἐθικὴ τῆς πολιτικῆς. Huc spectat quod auditorum moralis doctrinæ appellet ἀγαθὴ τῆς πολιτικῆς. Non tantum vero ita loquitur Aristoteles, sed hanc ipsam sententiam conatus est rationibus ostendere. Ex professo enim 1. *Nicom. cap. 1.* quaestionem hanc in medium proponit, cujusnam sit scientiæ ac facultatis de summo hominis bono*

*Arist. l. 1.
Eth. c. 2.*

nis bono agere, responderetque: *Videtur ejus esse, quæ doctrina principalis maximeq; est architectonica, cujusmodi manifesta est Politica.* Similiter in *limine Magnor. Moral.* proposita quæstione, cujus sit de moribus agere, quum addidisset: *Præsummatim dicam, videtur non aliterim quam Politica paræ esse;* mox subjungit rationem, qua id credit effici posse. Non alia de causa, jam absoluta omni de virtutibus & felicitate humana disputatione, negat tamen *lib. x. Ethic. cap. 10.* finem adhuc operi esse impositum, eoq; Politica cum Ethicis plane connectit. Ea porro de felicitate humana ab Aristotele sunt affirmata, unde necessario consequitur, omnem ejus doctrinam unice ad Politicam pertinere. Sane si homini non obtingit felicitas sua nisi in civitate & per civilia instituta, id quod passim ille docet, utique primo & per sese omne istud ad civitatem facit, adeoque & tractatio isthæc Politicæ prorsus est domestica.

Aver. præf. in Platon. de republ. Fatemur igitur omnino, rectius longe ab Averroë perceptam esse Aristotelis sententiam, quam ab interpretibus Græcis & Latinis plerisque; ac proinde clarissimos viros Franciscum Piccolominium *Introduct. in civil. philos. cap. 11x. & 1x.*, Felicem Accorombonum *in Commentar. Ethicor. Jacobum Mazonium Præludior. Aristotel. & Platon. philosoph. sect. 71. cap. 2.*, Michaëlem Piccartum *Delineat. Aristotel. philos. cap. 111x.*, Conradum Horneium nostrum *lib. 1. Ethic. cap. 2.* & alios, qui Ethicam faciunt Politicam partem, ab Aristotelis quidem placitis non discedere: à Montecatino autem inique hoc nomine Averroë perstringi. Nec tamen convenire satis Aristotelicæ menti videtur, id quod Averroës ille docuit initio *Paraphras. libb. Platon. de republ.*, quasi in Ethicis tradantur *ἡμετέραν*, in Politicis ea quæ *παραμάτρειαν* sunt, ac respondere Ethicæ doctrinæ de

sani-

sanitate & ægritudine illi quam medici instituunt, Politicam vero illi quæ docet modum sanitatis vel tuendæ vel restituendæ in integrum. Etenim illa de sanitate & morbis doctrina non est proprie medicæ artis, sed naturalis philosophiæ, ceu alias ostenditur, medico acceptante in usum suum quæ à philosopho sunt demonstrata. Nec apparet quæ illa quæ ad omne genus virtutum pertinent *ἡγεμονία* sint jis quæ ad regimen faciunt civitatis, cum beatitudo hominis non in habitu aut possessione multo minus in scientia virtutum sed in earum exercitio tota consistat. Rectius sanè & propius ad Aristotelis mentem dixeris, in Ethicis agi de summa hominis felicitate simpliciter, in Politicis de adminiculis quæ ad obtinendum summum illud bonum ex civitatis administratione & possunt & necessario debent proficisci.

Quamvis autem ea sit Aristotelis sententia, non possumus tamen non cum plerisque ejus interpretibus alijsque viris maximis, Moralem philosophiam tanquam specie diversam disciplinam à Civili sejungere, nisi eo argumento, (nec enim nunc urgebo quod intelligi moralia isthæc possint citra civilium rerum notitiam) quod felicitas humana à civili societate non nisi per accidens dependeat, utpote quam detur adsequi non quidem extra omnem societatem (neque enim homini commodum est solitarium vivere) citra tamen societatem civilem: id quod exemplo vitæ ab ipso Deo prima humani generis ætate institutæ jam tunc ostendimus. Et vero quibus probare nititur Aristoteles, hominem naturâ Politicum animal esse, illas rationes non tam hoc quam natum esse hominem societati & benevolentiæ mutæ, evincere, si in vim earum inquisiveris, itidem jam monuimus. Coiisse autem

*Vide Plat.
l. 3. de leg.*

autem primum homines in civilem cœtum, sive per potentiam aliis inferendæ sive arcendæ aliorum potentium injuriæ ergo, & historiæ nos docent, & dudum jam olim observatum est Platoni: Sed & usus docet, jis maxime de causis homines hodieq; in civili societate contineri. Igitur quæ primo per se adeoq; simpliciter faciunt ad felicitatem humanæ vitæ, illa propriè non sunt Politica sed unitus Ethicæ: sola autem quæ per accidens beneficio cœtus civilis eodem pertinent, Politici sunt argumenti. Est nimirum quadamtenus quidem unus idemque finis propositus & simpliciter humanæ vitæ & civitati, quadamtenus tamen diversus. Quo simul fit ut civis boni alia sit virtus seu perfectio, alia viri boni, quod & Aristoteles præclare docuit *111. Polit. c. 3.* Et vero est ubi vir bonus non sit bonus civis: imo in nulla republica nisi quæ veram beatitudinem affectat vir bonus præstiterit bonum civem: in aberrantibus à recto rebus publicis longe est utriusque diversa ratio. Ad hoc etiam quid vere sit honestum & naturæ consentaneum accipiat Politicus à Morali philosopho, proprie tamen ejus est scire tantam, quantum admodum honesta quæ sunt civitati profint, inque ea debeant & possint cum poenis tum præmijs propositis exerceri, & num interdum & quando ad vitia oportet connivere. Similiter rectam colendi numinis divini rationem in quantum illa naturaliter nota est, Ethicus quidem præscribit, atque ab eo mutuatur Politicus; hic tamen porro inquirat num interdum ab isthæ verâ religione liceat normihil abire, num una religio tantum toleranda, num & hæreticæ sententiæ queant admitti, num Muhammedana aut Pagana sacra omnia sint removenda simpliciter, idq; omne respiciens usum aut noxam civitatis.

Vt pro-

Ut proinde quando Ethicus & Politicus circa idem occupantur argumentum alia tamen atque alia agant. Vno verbo scilicet. Quid juris sit naturalis universi humani generis definit Ethicus : idque partem juris civilis quidem Politicus facit, attendens tamen non nisi unius civilis societatis usum & noxam. Quo fit ut saepenumero ad multa juris naturæ illius præcepta nullis præmijs cives invitentur, aut ab iis quæ illi sunt adversa pœnis arceantur : quoniam rigidam illius observantiam sola quæ ex voto optima est respublica admittat : in alijs autem omnibus plus minusve peccatis civium sui indulgendum. De omni igitur virtute & vitio videt quidem etiam Politicus, at non perinde uti Ethicus : sed examinat omnia ad amussim diversam hic & ille. Hic scilicet, ad felicitatem quæ homini qua est homo convenit, ille ad felicitatem societatis civilis. Qua de re latius disputare, non est hujus loci.

NON sunt porro soluta difficilia argumenta quibus Aristoteles Ethicæ Politicæ conjunxit. Nam in Magnis quidem Moralibus non alia quam hæc collectio reperitur : In civili societate opus est virtute, ergo quæ de virtute agit doctrina Politicæ pars est. Atqui in civili societate etiam sanitas, etiam opes necessariæ sunt; fuerint igitur & medica ars & ~~zooiatria~~ partes Politicæ, si firma est consequentia. Revera autem nihil probat aliud syllogismus ille, quam Politicæ incumbere aliquam virtutis curam. Et sanè incumbit illi, ut in bona quidem republica curet per leges & instituta civilia cum roborare quod in Ethicis est traditum, tum vitiorum occasiones quas civilis vita suggerit magno numero, quoad fieri licet è medio tollere; quas virtutes aliæ admittat republica. nec ne, itidem ipsi videndum est, neque enim ubivis par virtuti

N

locus

locus conceditur. In Nicomachijs Politicis adscribitur doctrina de summo hominis bono, præteritum summo quoniam Politice est architectonica aliarum artium, ad tractandam architectonicam autem spectet agere de supremo omnium fine. At vero Politice est quidem architectonica artium omnium, atamen non nisi respectu usus civilis: simpliciter autem dignitatem hanc potius ad Ethicam pertinere, infra probabimus.

NON tantum vero in facili est ab Aristotele adductas illas rationes ita dissolvere: videtur etiam ipsismet magno illi viro confessionem vis veritatis nonnunquam expressisse. Sic septimo Politicorum libro, cum duo proponisset quæ in controversiam venissent, alterum utrum sit vita magis expetenda, ea de quæ in societate regenda civitatis occupatur, an vero *ζωική* illa à civilibus negotijs remota: alterum quænam sit optima reipublicæ constitutio: priorè quidem quæstionem à Politico foro removens solam posteriorem admittit, idque ratione quadam eaq; insigni addita. Verba ejus sunt: *ἐπι δε τῆς πολιτικῆς διανοίας καὶ θεωρίας τὴν ἐστὶν ἔργον, ἀλλ' ἔ το πρὸς ἑκάστην αἰρεσίον, ἡμεῖς δὲ πάντην προσσηματὰ τὸν τὴν σκεψιν, ἐκεῖνο μὲν πρῶτον ἀν ἔη, τὸ δὲ ἔργον τῆς μεθόδου ταύτης.*

Aristot.
7. Pol. c. 2.

Quò liquet, ipso Aristotele fatente non esse πολιτικῆς θεωρίας τὸ πρὸς ἑκάστην αἰρεσίον: Indubie autem illud ad Ethicam pertinet. Ut proinde etiam ita utriusque discrimen appareat. Similiter Ethicorum sexto libro affirmat quidem πολιτικὴν καὶ τὴν Φεσνησίον eundem esse habitum, adjungit ratiem: τὸ, μὲν τοι εἶναι ἔ το αὐτὸ αὐταῖς. Est autem Φεσνησίς illa quam heic innuit ipsa Ethice, ceterè rectè observavit doctissimus ille Græcus Paraphrastes qui vulgo Andronicus R hodie audit: eodemque significato cum alibi tum etiam l. 1. Eudemior. cap. ult. accipitur

Arist. 6. E.
th. c. 8.

Paraph.
l. 6. c. 8. n. 3.

ur, ubi Politicæ & Oeconomicæ quasi à latere adiungitur
 in *Præmissis*.

CAPUT VII.

*Politicam non esse peritiam aliquam, nec peritiam, utque
 solam inveniatur, siue ad scientiam siue ad usum rerum
 civilium satis esse.*

Proxime limites definivimus Politicæ, ultra quos ci-
 trave quicquid est, id ab hac methodo est alienum, con-
 sequens est, uti investigemus, quæ & qualis cognitio eo-
 rum quæ Politicæ diximus esse propria, queat comparari.
 Multiplex videlicet est humanæ cognitionis varietas; &
 quidem alia non nisi sensu & experientia, alia beneficio
 rationationis acquiritur, cuius iterum alia certa est o-
 mnem erroris metum excludens, alia incertior, constans
 dumtaxat quadam verisimilitudine; porro alia tantum
 quid sit res, alia simul & propter quid perspectum habet.
 Est vero haud leve sententiarum dissidium, cuius generis
 sit civilium rerum peritia. Multum quoque refert accurate
 isthæc cognoscere: ne vel frustra adspires ad subtilem quan-
 dam doctrinæ ærimoniam, vel inutiliter hæreas in crasso
 rudimento. Et vero illud ad *peritiam* Politicæ facit u-
 nicæ. Qui enim vel naturam Politicæ, vel quæ ad eam
 ducit viam doceas, nisi iis probe cognitis? Vtrumque ve-
 ro ad *peritiam* pertinet. Eoque ab instituto nostro
 hæc sane tractatio nequaquam aliena est.

Principio igitur videndum, an omnis peritia civilis
 solâ experientia comparetur, sitque adeo non nisi *inveniatur*
 quedam

quædam cognitio nec ne. Quæritur inquam, utrum *omnium* civilium rerum peritia sit ejusmodi. Aliquid enim ejus hujus esse generis certum est: & infra latius docebimus, magnum ad scientiam hanc cum parandam tum faciendam ab experientia & usu *adminiculum* conferri. Verum in hac quæstione prius videtur in vulgo quidẽ pleiisque probari. Et *in vulgo* sepubl. fere committitur ijs, qui experientia aliqua duntaxat valent *genium* civilium: cum velint autẽ omnes indubiẽ ijs qui periti censentur tempubl. committere, apparet utique videri pleiisque Politicem esse empiricam aliquam scientiam. Non videntur autem & *incruditorum* ordine nonnulli *makam* dissentire. Quotquot sine prudentiam civilem usu & memoriã duntaxat parati existimant, dissentire non debent, si suam velint *boni* Op-

Lipf. lib. 1. ad 7. v.

Pol. cap. 8. ex visu vel tractatu: memoriam notitiam similem ex auditu

vel lectu. Sed et in hanc sententiã concedere omnino debet cuncti illi, qui ad comparandam prudentiam unice commendant præter usum historiarum rationem. Fit autem hoc ipsum à non paucis nec indoctis. Est verò utraq;

notitia merè empirica; tantum quod illa propriã, hæc alienã experientiã imitatur.

Quum placeat vero isthæc sententia & pleiisque vulgò & doctis quam multis, jam tum manifestum est eam si non veram saltem per esse verisimilem: pleiisque enim vulgò & doctorum multis placere, id verò est esse verisimile. Videtur autem eadem

confirmari etiam experimento quotidiano omnium gentium & sæculorum. Homines enim usa tantum & experientia instructos videre est optime consulere reipubl.: quod tamen non facerent nisi idem civilium rerum tenerent scientiam. Nec vero aliter edocti sunt, etiam quã

inici

Inter Græcos & Romanos olim prudentiæ dotibus incla-
tuere. Sane non Themistoclis, non Miltiadis, non alio-
rum magistros, ut inde illi prudentiam suam sunt nacti, lau-
dant historiæ, haud temere tacituræ tanti boni auctores.

Imo sola hac empirica eos notitia fuisse imbutos, ipsemet
Aristoteles sine operis Nicomachij probat illo signo, quod
prudentiam ad alios docendo transmittere non potue-
rint; docturi scil. indubie alios, saltem amicos & liberos

*Arist. l. vi.
Nicomach.
sub finem.*

suos, si potuissent; quum in nullo alio par beneficium,
& vere acquisitæ scientiæ signum sit, posse id quod tenes
alios docere. Ipsamet Aristotelis verba sunt: Οἱ πολιτι-

όμενοι δόξουσιν εἰ δυνάμει πρὸς τὸ πρᾶξαι, καὶ ἐμπειρία μᾶλλον ἢ
διὰ τῆς αἰτίας. ὅτι γὰρ γρηγοροῦσι ὑπὲρ λέγοντος ὅτι τῶν τοιούτων φαίνονται
καὶ τοῖς κάλλιον ἢ ἰσως, ἢ λογικῶς δικαιοῦς τὸ καὶ δημοκρατικῶς. εἰ δὲ αὐ-
τοὺς πολιτικῶς πεποιηκότις τῆς σφαιτέρως οὐκ ἢ πῶς ἀλλὰ τῶν φίλων,
ἐυλογοὶ δὲ ἢ ἰππευδοῦναι. ὅτι γὰρ ταῖς πόλεσιν ἀμεινὸν εἶναι κατελι-
πὼν αὐτοῖς. ὅτι αὐτοῖς ὑπάρχειν ὅτι μᾶλλον τῆς παύσης δυ-
νάμει, εἰ δὲ δὴ τῶν φιλικῶν. Hæc Aristoteles. Iam tum

verò monuerat Socrates peneidem, eoq; Theagem, cum
civilis esset prudentiæ studiosus, in hanc fere sententiam

loquentem cum Socrate introducit Plato: *Audivi Socrates* *Plato in*
sermone quosdam, quos tuos asserunt: civilium virorum (τῶν πο- *Theage-*

λιτικῶν ἀνδρῶν) liberos nihilo meliores quam cerdonum esse. Es

teca quidem sententia verum dicis. Insipiens ergo sum ego, qui de

illorum numero esse possim, sed mihi persuadeam aliquem istorum su-

am mihi sapiensiam traditurum, qui quidem suos ipsorum filios mi-

nime eruditæ queant, autemq; eos vel mihi vel ulli mortalium ad hanc
rem posse prodesse. Hæc item Plato. Quæ omnia longe esse ve-
rissima, idque per omnia retro secula, etiam hodieq; ne-
mini paulum in mores hominum intuenti non potest non
probari. Ostendit denique omnium temporum usus, il-
lorum

lorum quam multos, qui aliam aliquam præter hanc empiricam prudentiam sibi visi sunt acquisivisse, alios ad rem publicam gerendam ineptos, alios nihil empiricis illis præstare, haud paucos publici otij turbatores esse & civitatum eversores potius quam solertes rerum administratores. Quod videtur esse argumento, quam isti existimant prudentiam non nisi ejus simulacrum aliquod esse, jure autem solam illam empiricam nomen illud augustum promereri. Iam tum olim autem ita sese rem habuisse, argumento utiq; est primū illud, quod jam Socratis ævo reipublicæ gerendæ minus apti habitū sint Philosophi ipsi Græcorum, ceu liquet ex Platonis *Theateto*. & ea quam idem pro Socrate scripsit *Apologia*; qui Plato perinde atq; Socrates ipsemet & Aristoteles reipublicæ manum non admove- re. Nec uno licet exemplo fidem illi facere quod diximus, eos qui Politices sese jactant scientia, pessime interdum rebus publicis consulere. De Machiavello certe id est notissimū. Sed & de Trajano Boccalino, Politico haud vulgari sane, ita Nicius: *Qui se alijs reip. bene gerenda ducem & magistrum profiteretur ac pias, in suis oppidis quorum illi administratio commissa fuerat regendis. suis ipse præceptis nō paruit, sed multa, ut ajunt, commisit quæ ab illorum rationibus essent aliena: quomobrem fiebat ut Romam crebra de ipsius injurijs querimonia deferrentur.* Alia nostræ ætatis incommoda non est quod in re liquida memorentur. Eadem vero ratio fuit & temporum vetustissimorum. Quapropter cum Appianus, prudens sane scriptor, narrasset quam impotenter Athenis quondam tyrannidem exercuerit Ariston Epicureus philosophus, addit: *Sed non profecto solus iste Atheniensium, nec Critias etiam ante hunc & quiscunq; cum Critia philosophia una dedere operam tyranni extiterunt; Sed in Italia & Pythagoras &*

*Jan. N. l.
& Pinac.
in Boccal.*

*App. in
Mithrida.
noc.*

in rebus

in *Yedique Gracia illi qui septem sapientes dicebantur, quos quor
 stantur in republicam, potentia nisi sunt & tyrannide crudelitas
 plerumque quam ignari literarum.* Taceo nunc quod mul-
 tos ipsa eruditio ad res gerendas videatur ineptos reddere.
 Qua de causa florentibus maxime Romanorum rebus &
 Philosophi & Rhetores Vrbe pusi sunt: & multo post C.
 Marius, optimus utique imperator, laudi sibi duxit *Gracius li- Salustium
 teras non didicisse.* Parum placebat inquit, eas *discere, quippe de bello In-
 qua ad virtutem doctoribus nihil profuerunt.* Ex quibus pro- gurti.
 fecto cui non fiat verisimile, omnem civilem artem usu
 solo addisci, adeoque experientia duntaxat comprehendendi
 posse?

Cæterum ut clare pateat veritas, breuiter (etsi alie-
 no non nihil loco) hic exponendum ante omnia est, quid
 reapse sit Experientia. Habet autem res sese hunc in mo-
 dum. Quæcunque sensuum aliquo percipiuntur, illa sin-
 gularia sunt: intellectus ex aduerso singulare nihil perci-
 pit, sed sola ea quæ abstracta nuntiuntur à singulari ma-
 terie. Si quando ejus quod sensu est acceptum imago te-
 manet in animo post factam sensationem, memoria nasci-
 tur: est enim proprie memoria *ἡμῶν* aut conservatio quæ-
 dam *τῶν φαντασμάτων*, h. e. imaginum sensu acceptarum.
 Talis memoria unius ejusdemque rei sæpius iterata di-
 citur experientia: quæ proinde & ipsa singularium duntaxat
 est rerum, non universalium. Ut, si tu sæpius obser-
 uaveris Petro febricitanti vini potum male cessisse, ejus
 jam experientiam es consecutus, ut tuto pronuntiare pos-
 sis, febricitanti Petro vinum esse noxium: nondum ramen
 hoc ipso habes compertum, nulli febricitanti vinum con-
 venire. Vti ex multis singularibus experimentis univer-
 salem quandam communemque formes notionem, opus
 est

*Aristoteles
 J. de me-
 mor. 6. 1.*

est porro collectione quadam, non multa tamen & operosa, sed illa simplicissima quam inductionem appellitamus. Pertinent autem ejusmodi universales notiones, si proprie quidem loquaris, non amplius ad ipsammet experientiam, etsi ex multis sint experimentis elicitz; sed jam sunt exordia sive principia artium ac scientiarum. Exordia inquam sunt; non enim artes & scientias omni ex parte absolvunt. Ideoque non alio sensu etiam sunt accipienda Aristotelis illa *lib. 1. Metaph. cap. 1. Per experientiam ars & scientia hominibus efficitur*: aut illud Poëtæ veteris

Gellius l. 13. Afranij in Sapientiam:

6. 8.

Vfus me genuit, mater peperit memoria.

Sophiam vocant me Graeci, vos Sapientiam

Manil. l. 1. aut illud Manilij: Per varios casus artem experientia fecit.

Astronom. Et vero ad principia artium scientiarumque ipsemet hæc restrinxit Aristoteles, cum alibi tum sub finem *lib. 11. Analyt. posterior.* Multo minus ad experientiam pertinet ex ejusmodi universalibus notionibus ulterior deductio, etiamsi ad causarum investigationem nondum processeris. Porro historicis monumentis vix alia præterquam singularia narrantur; qualia nimirum cognoscuntur sensu atque experientia. Vt enim historia narret universaliora ex multis experimentis collecta, rarius fit, & à paucis est tentatum; rarissimi certe exempli est historia illa animalium ac stirpium, qualis illa quidē ab Aristotele hæc à Theophrasto est conscripta. Quæ ex historia itaque ejusmodi singularium rerum lecta vel audita proxime quidem oritur cognitio, itidem non diversa est ab eâ quæ per experientiam accipitur, nisi quod aliena fide narrantium illa nitatur, experientia autem ipse propius sensu perceptis inheret.

Hæc

Hæc ex Aristotelicis monumentis deprompta omnem errorem facile discutunt. Primum enim constat utique (id quod jam supra dictum est) notitiam quandam civilium rerum inveniri, & quidem maxime præclaram, quæ in universalibus occupetur. Quum experientia igitur hæreat duntaxat in singularibus, manifestum protecto est, saltem potissimam illam rerum civilium artem empiricam non esse, aut sola *jurisprudencia* comprehendere. Ad hoc, quum impossibile sit ut unus aliquis omnium eorum quæ in quavis reipubl. specie eveniunt, usum & experientiam habeat; ne id quidem fieri potest, ut ex proprijs quidem experimentis unus quis exstruat omnia illa quæ in communi de republ. qualibet sciri aut dici possunt ab experimentis petita: tantum abest ut quis possit ex proprijs experimentis integram hanc prudentiam haurire, aut quod idem est solo usu omnem illam sibi comparare. Facinus quem probe versatum esse in regia administratione, non tamen eo ipso jam usu didicit popularis aut aristocratici regiminis statum, & tamen omnia hæc scire ex æquo est Politicæ prudentiæ. Historia plus experimentorum civilium quam usus ipse exhibet: eoque inservire etiam ac prodesse magis potest ad exstruendam communem illam artem, atque usus ipse. Veruntamen quoniam omnis ejusmodi ex historijs collectio nitatur quidem experientia, non debeat tamen ipsimet experientiæ, sed factæ ex jis quæ experientia suggerit exemplis collectioni, quam ab ipsa experientia diversam esse jam ostendimus, manifestum est, ne quidem illam ex historijs enatam ita peritiam, empiricam merito vel haberi vel nuncupari debere. Vno nimirum verbo: nulla universalis civilium rerum cognitio verè empirica est; ac proinde

O

quot-

quorum eam habent, in quantum habent, empirici non sunt, sed saltem aliquid civilis scientiæ jam sunt confecti, adeoque hæcenus perperam Empirici audiunt, Plant quemadmodum olim medicorum illa ab Aerone Agrigentino instituta schola inique Empiricum nomen affectavit; quum tamen universalia pronuntiata jactaret ex multis experimentis extracta, imò ab his transitum ad similia usu nondum comperta admitterent ejus. *lectæ primores, & si Cornelio Celso credimus evidentes etiam morborum causas ut necessarias amplecterentur.*

*Cornel.
Cels. l. 1. in
prefat.*

Et vero, quod res ipsa expressit Empiricis illis medicis, ut confiterentur, dari in medendo aliquem ad similia nondum usu comprobata progressum, posse itidem universalia medendi præcepta, & causarum morbi sanitatisque aliquam scientiam reperiri, medicinam denique facturo necessariam esse saltem aliquam causarum notitiam, id omne in civilibus quoque habere locum, usque est adeo perspicuum, ut negari sine impudentia aut inscientiæ nota haud possit. *Primum* enim id utique constat, etiam de his, quorum neque experientiam sive usu proprio sive ex historijs, neque scientiam alicunde sumus affecturi, posse nos rectum consilium dare: id vero neutrumquam fieret nisi ratiocinationi alicui, adeoque deductioni ignotæ rei ex notis, esset locus in negotijs civilibus. Communia præterea pronuntiata & præcepta, ex singularibus civilium rerum eventis posse construi, qui negaveris, quum illorum in omnium prudentium ore ingens sit copia? Eorum *porro* quæ in civilibus contingunt certæ causæ non minus sunt, atque naturalium eventuum: neque enim quidquam fit sine suis causis, etiam in humanis negotijs. Certe omnes omnino actiones civiles suos habent

bent quare fiant fines suasque causas efficientes; in eo vero, quod fiant à quibus quomodo quando & ubi oportet, forma sive essentia earum civilis consistit. Non etiam ita abdicæ sunt causæ illæ, ut humani ingenij vim effugiant. Immo à prudentissimis nonnullis auctoribus pleraque horum, si non omnia, jam tum litterarum monumentis sunt prodita. Certe quo quis est prudentior, eo magis perspectas habet civilium rerum causas.

Hæc omnia usque sunt adeo in clarissima veritatis luce posita ut à nemine in dubium queant vocari. Quapropter etiam hoc utiq; fatendum venit, non omnem civilium rerum peritiam *inveniri* esse, quoniam ea quæ modo diximus usu solo comparari nequeunt. Nihili vero est quod quidam prætendunt, certos tamen nos solo rerum usu fieri. Nec enim hoc pronunciato quidquam est falsius: quippe quum *in arithmetica* certissimam præstet fidem eorum etiam quæ usum atque experientiam minime desiderant, qualia sunt mathematica. Non diffitemur ab usu con- *Plin. l. 26.*
firmari mirifice Politicorum communium præceptorum *& l. 17.*
fidem. Credimus enim Plinio, *efficacissimum rerum omnium magistrum, esse usum, & experimentis optime credi*: imo Ciceronis etiam illud admittimus: *Usum omnium magistrorum præcepta superare*. Minime tamen hinc consequens est, certam fidem omnium præceptorum civilium ab experientia unice proficisci. Sed & posito quoque eo, non tamen id quod probandum erat hinc etiam licet deducere. Unicum enim hoc inde sequeretur, robur & certitudinem omnem Politicæ scientiæ ab experientia addi: non verò omnem illam rerum civilium notitiam mere *inveniri* esse, atque solo usu addisci.

Nimium demiq; experientiæ tribui, quando rerum agendarum

harum facultas huic uni adscribitur, facillimum probatum est. *Primum* enim ipso usu omnium seculorum populorumque constat, plurima feliciter peragi in republica nondum usque compertajis qui reipublicâ administrant. Vtiq; enim sapientiam adolescentes magno commoda fuere civitatibus, rerum hæcenus (etenim *seris venit usus ab annis*) inexperiti.

Ovid. l. 6.

Metam.

Quo in numero excellere post Salomonem Alexander Magnus, Scipio, Octavianus Augustus. Imò nemini non in negotijs publicis versanti plurima sobinde veniunt agenda, quorum hæcenus nullum habuerat utrumque, quæ nihilominus feliciter expediuntur. Quod argumento est certissimo, saltem non omnem rerum agenda-
rum peritiam facultatemque usui & experientiam adscribendam esse, quasi quod expertis non sit non etiam queas efficere. *Secunda* fieri non potest, ut omnia civilium rerum, vel unius tuæ cui præses civitatis, commoda & incommoda experiundo didiceris antea quam illas opere ipso præstes. Quædam enim rarissime eveniunt & rariè si quando accidunt magno sunt cum periculo conjuncta, nec patiuntur moram. Et vero plarumque in ætate quamvis longa homini uni pauca admodum contingit experiri. Respublica tamen per est multis casibus obnoxia: imò ejus interdum interest ut usitata mutantur. Jam si talia hæcenus incomperta obijciantur, pereundum sane fuerit tuæ illi reipublicæ, si prudentiam illius regendæ non aliunde quam ab usu queas comparare. Adeoque vel ita patet, eam quæ usu solo nititur prudentiam non esse parem vel uni alicui civitati recte gubernandæ. *Ulla tertio* usu parta prudentia tam demum perfectionis laudem potest adsequi, quando jam corpus senecta est effœrum, h. e. ea ætate quæ magnis rebus designam-

signam-

legandis patrandisque est inepta. Duntaxat enim hac
senam prudentia est: quibus egrediendum est e vita eo ipso
 tempore quo sapientia in rem transferenda videbatur:
 quo nomine cum natura Themistoclem moriturum ex-
 postulasse accepimus, etsi annos natus centum & septem
 moreretur. Pessime igitur consuluerit Natura humano
 generi & civili, cum primis societati, si prudentia omnis
 expectanda ab annis sit, & accipi nequeat nisi tum quan-
 do jam inutilis est. Indubie vero ista bene nobis prospere
 rit: atque adeo necessum est, præter eam qua usu com-
 paratur, aliquam aliam & magis reipublicæ utilem pru-
 dentiam civilem superesse. Illius *quæ* experimentalis
 prudentia addiscendæ ratio reipublicam sæpe in discrimen
 adducit, nunquam vacat periculo. Sane etiam de
 ærum civilium experientia verissimum est: illud quod de
 medicanâ pronuntiavit olim Hippocrates *πείρα ἐπαλξή: Hippol. l. 1.*
 & que madroxum iis qui medicinam usu addiscunt con-
 siliis, ut *experimenta faciant per mortes hominum*, ita sæpe
 numero evenit, imo non evenire non potest empiricam *Aphor. 1.*
 illam prudentiam affectantibus, ut ex malo eorum con-
 silio enata reipublicæ ruina sit: pro experimento ejus *Plin. l. 29.*
 quod in posterum est cavendum, cum tamen his peccare *cap. 1.*
 non liceat. Ad *postremum* illud utique vacat dubitatio-
 ne, si quæ sit regendæ reipublicæ prudentia, quæ sine rei-
 publicæ damno disci, & integra ætate cum haberi tum
 exerceri ita possit, ut ea instructus ad omnes etiam repen-
 sivos casus, quacunque etiam in republica vixeris, ha-
 beat in promptu quid expediatis illam demum ad regi-
 mes reipublicæ omnium esse commodissimam, multum
 sane præferendam illi alteri empiricæ, qua de nunc verba
 facimus. Ejusmodi vero aliquam reperiri & jam tum pau-

Io ante ex parte offendimus, & impoſterum pluribus ostendetur. Quicquid vero sit, empiricam illam ne unquam alicui civitati regendæ sufficere, manifestum est.

Verum hæc possit videri ipsemet Aristoteles non nihil turbare. Nos enim ad res agendas civilium præceptorum communium notitiam, quam artem vel scientiam appellaveris, experientia prætulimus. Ex adverso

Arist. l. 1.
Metaph.
c. 1.

Ἀριστοτελεὶς τὴν ἐμπειρίαν ὡς τὸ πρῶτον ἐμπειρία πᾶσι δὲ δοκᾷ διαφέρει· ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἐπιτηχεύοντες ὁρῶμεν τῆς ἐμπειρίας τῶν ἀνευ τῆς ἐμπειρίας λόγον ἔχοντων. Ad agendam nil videtur differre experientia ab arte; quin imo cernimus eos qui experti sunt magis etiam id quod intendunt consequi, quam illos qui rationem absq; experientia tenent. Nec pronunciat dubitavit ita Aristoteles sed idem demonstrat; ἄλλοι δὲ, inquit; οὐκ ἔστιν ἐμπειρία τῶν κατὰ δίκασιν ἐπιτηχεύοντων; ἢ δὲ πᾶσι τῶν καθόλου αἰετὸν πρᾶξι καὶ γενέσει πᾶσαι αἰετὸν τὸ καθόλου εἶναι. ἢ δὲ ἀνθρώπων ὀφθαλμοὶ οἱ ἰατροῦν πλήν ἀλλ' ἢ κατὰ σύμβουλον; ἀλλὰ καὶ ἄλλων, ἢ Σωκράτην, ἢ τῶν ἄλλων τῶν ἐπιτηχεύοντων ὡς συμβουλοῦντων ἀνθρώπων εἶναι.

Causa est quod experientia singularium, ars autem universalium cognitio est. actiones autem ac generationes omnes circa singulare sunt. non enim hominem nisi per accidens sanat qui madetur sed Calliam aut Socratem, aut alium quompiam eorum qui sic decurrit, cui accidit homini esse.

Quamvis autem queant forte videri hæc ab iis quæ nos diximus dissentire, non dissentiunt tamen. Nec enim in universum Aristoteles artem cum experientia contendit quod nos facimus, sed unam aliquam singularem experientiam. Hæc ratione etiam nos fatemur, qui experiundo didicit quid expediat ex. gr. regi Gallorum, si suam velit auctoritatem tueri, et si in universum quid regis administrationis intersit ignoret, posse tamen illum regi

isti

In honore consilio dare in opere aliter illud habet qui
 dem parte ciquin in iudicium duntaxat tenet servanda
 regis dignitatis praecepta; quoniam ad consilium dandum
 non satis est istas communes posse prudentiae regulas, sed
 ipsius illius singularis Gallici regni status quoque perspi-
 ciondus est. Nec vero id volumus, quasi ad opera ci-
 vilia praestanda satis sit scientia; omnino enim potius opus
 est experientia ad cognoscendum obiectum singulare cir-
 ca quod *in rebus* occupatur, quod infra uberius
 docebimus. Manet nihilominus verissimum, ad regen-
 dam aliquam rempublicam non sufficere etiam experien-
 tiam, aut omnino praesertim aliquam requiri, sed arte
 aut scientia omnino opus esse, quod de omnibus agendis
 experientia haberi nequeat. Ut brevibus omnia com-
 plectamur. Est enim actionem omnem in singulari ope-
 re versari, eoque necessarium esse, ut, quisquis opus ali-
 quod studet efficere, sensu atque experientia omnia illa
 singularia quae ad opus efficiendum requiruntur habeat
 cognita, ac proinde qui tantum in communi tenet
 quid agendum sit, particulatim autem ignorat singulare
 illud obiectum circa quod versatur & media singularia
 quae adhibenda sunt, cum ad rem istam quidem agendam
 minime esse idoneum, adeoque haec quidem experi-
 entiam arti ac scientiae praefereendam esse. Revera ta-
 men is qui sola est experientia instructus, nihil aliud po-
 test quam quod est expertus: itaque non nisi paucissimis
 agendis est aptus, & nihil valet si quid novi agendum ve-
 niat. Iam vero in vita civili plurima occurrunt & perva-
 ris, saepe & inopinato accidunt quae antehac nunquam
 contigerant, quaedam antehac usitata praestat mutare.
 Itaque etiam ad quaedam opera peragenda is qui experientia

ria instructus est sufficiat, simplicitas tamen toti republ.
curandæ non est pars inæque licet illi republ. omnem
tuto committere. Ut proinde ad res agendas multum
interfit inter experientiam & artem, et si aliqua ratione
interfit nihil, & experientia ipsi arti sit præferenda.

Hæc a sic exposita facile jam est quæ initio pro em-
pirtica civilium rerum peritia producta sunt, ordine con-
ferare. Igitur quæ primo loco producebatur in verifi-
i. militudinis argumentum, multitudo eorum qui à nobis
videntur dissentire, illa si recte rem intuemur potius no-
biscum facit. Nec enim vulgo id solum, quod vere debetur
experientia, acceptum huic refertur, sed id etiam omne
quod experimentis superstruitur aut ex his deducitur.
Errore nato inde, quod omnibus his qui ab ingenio non
deficiunt in proclive sit communis quedam præcepta
ex singularibus eventis usu perceptis condere, quæ autem
vicina sunt a quam qualis, præsertim quibus cura non est
manias veri attendere, confusione quadam existiman-
tur eadem. Non temere igitur reperias, qui in commu-
niam civilium præceptorum notitia non collocet præ-
dentiam, aut sine his posse rem publicam geri per sola pro-
prie dicta experimenta arderetur. Ipsi illi, Empirici qui
creduntur, quo prudentiores sunt eo monitis ejusmodi
atque sciris politicis magis abundant. Verum quoniam hæc
sepe nullo magistro inter ipsum usum rerum discuntur,
aut si aliunde fortassis sint accepta ab usu certam apud
quam multos fidem inveniunt, creduntur ad experimen-
ta pertinere, quam ræmon sint aliquid ex his nova ratio-
tinatione enatum atque ad artem sive scientiam civilem
pertinens. In hac sententia sane omnino fuisse Iustum
Lipsum ex libris ipsius clarissimum est. Nec aliud voluere
qui

quæ ex historijs petendam prudentiam, qua tuæ etiam possis consulere reipublicæ, censuerunt. Qui enim alias in rem tuam possis transferre quæ Romanis quondam ex. gr. profuerè, nisi præcepto quodam communi ex historijs singularum rerum condito? Certe id qui non potest frustra etiam in historia legenda perdit tempus. Qua de re infra denuo differemus.

Fluit hinc quid respondendum sit ad *secundam* objectionem. Etenim qui res præclare gerunt in republ. illi tametsi usu tantum valere credantur, non tamen revera usu solo & experientia sunt instructi, sed quidam eorum ingenij beneficio ex usu compertis, aut historiarum monumentis diligenter lectis & expensis, etsi non artem civilem integram aliquid tamen ejus, quantum ad res quasdam agendas satis est, didicere. Hinc Aristoteles ipsemet eos qui rempublicam probe administrant non dixit sola *industria* valere sed etiam *doctrinam*, quæ vis est felicitis ingenij. Enimvero quotquot tali laude præ alijs commendantur, celeritate ingenij solent eminere: qua qui pollent, artes ac scientias proprio; quod ajunt, Marte condere idonei sunt. Sane Græcæ Romanæque gentis illustria lumina quam præclaris animi dotibus fuerint præditi, loquuntur monumenta. Non à solo usu sane proficisci eam quæ in viris magnis, nulla tamen doctrina imbutis, civilium est rerum peritia, argumento est, quod illi subinde multa agant & quidem prudenter agant, quarum experientiam ante sibi non comparassent. Talibus igitur si quando respubl. conceditur, non meritis empiricis illa committitur, sed artificibus, imperfectioribus tamen, propriaq; industria artis partem edocetis. Nec vero etsi magistris usi non sint & docere alios nequeant, destituuntur illi omni

P

arte.

arte. Vt enim doceas, necessum est & artem integram teneas & ipsam docendi viam: hos vero neque nos dixerimus scientiam civilem integram sibi parasse aut docendi rationem callere. Ipsi tamen illi longo rerum usu edocti, etsi non integram hanc prudentiam, plurima tamen ejus scita docere idonei sunt: solent quoque illa alijs identidem in vita inculcare. Non etiam id est verum; eorum qui in republica versantur neminem regendi rationem hactenus docuisse, aut docere potuisse. Talium enim utique monumenta varia sunt in manibus. Nec qui alios non docent illi omnes arte nulla sunt præditi. Alijs non vacat; alijs non lubet: alijs desunt quos doceant. Perinde quemadmodum omnis generis artificibus solet venire usu. Vt in liberos non derivetur à parentibus prudentia, ipsorum sæpe obstat ingenij ruditas aut perversitas morum. Fatemur præterea etiam hoc: solo usu civilium rerum qui sunt instructi, recte præfici posse nonnullis negotijs, in quibus scilicet industriam suam exercuerunt. Minime tamen hinc sequitur, omni civili prudentia eosdem instructos esse, aut rempubl. universam recte jis committi. Obiter observari hic meretur, non fortassis omnes illos veteribus à prudentia laudatos viros, nulla fuisse doctrina institutos. De Themistocle sane id negat Socrates:

Xenoph. l. 4. apud Xenophontem, addens: *Stultum esse existimare exigui quidem momenti artes absq. magistris idoneis percipi à studiosis, haud posse, cum imperio autem civitati præesse foras posse homines, cum opus sit omnium maximum.* Græca Xenophontis elegantiora sunt: *ἐπιθετός, ὁ Φη. εἶναι τὸ οὐδὲν αἰτίας, τὰς μὲν ὀλίγας αἰτίας ἀρχίας μὴ γίνεσθαι σπουδαίας ἀνευ διδασκάλων ἰκανῶν, τὸ δὲ προσεῖναι πόλεως, πάντων ἔργων μάλιστα ὅτι, ἀπὸ τυτομάτε παραγίνεσθαι τοῖς ἀνθρώποις.* Sed fortasse non quod ita sentiret id

dictum

dicuntur est à Socrate, sed quo excitaret Euthidemum, ceu innuit ipse Xenophon: licetq; proinde Thucydidi secure fidem habere, viri illius singularem prudentiam ingenij nativis viribus potissimum attribuenti. *Illum enim fuisse Themistoclem, qui quam maxime indicaret quantum natura valeat, dignus ipse quem quodammodo supra modum ob natura præstantiam magis atq; alium quem miremur.* Ipsemet Thucydides: *ἢ γὰρ ὁ Θεμιστοκλῆς βιβαίουτητα δὴ φύσεως ἰχρὺν δηλώσας, καὶ διαφερόντως τι ἔστι αὐτὸ μᾶλλον ἢ τὸν ἄλλο θάυμαστα. οἰκεία γὰρ ζυῖοσι, καὶ ἔτι προμαθὼν ἐπ' αὐτὴν ἔδδεν, ἔτ' ἐπιμαθὼν, τῶν τε περὶ ζήτημα δι' ἐλαχίστης βελῆς κρείττος γνώμων, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιπλέουσι τὸ γνησιόμεν ἀρίστως εἰκασῆς. Ἰστέ: καὶ τὸ ζύμπαν εἰπέειν, φύσει μὲν δυνάμει, μελέτης δὲ βραχυτήτι, κρείττος δὴ ἔτος αὐτοπροηδίαζειν τὰ δέοντα ἐγίνετο.* Hæc Thucydides. Quicquid vero sit de Themistocle, alijs quam multis, cum primis Pericli, & Epaminondæ, & Scipioni Africano utrique, & Cicroni, & Pompejo, & Cæsari, non defuisse magistros, & notissimum est, & infra ostendetur clarius.

Quod in *Tertio* argumento objiciebatur, nihilo præstare empiricis eos qui creduntur scientiam Politicam didicisse, id profecto à vero alienum est. Nec enim nisi in paucis jusque-usitatis, in ætate item jam senili quicquam hi possunt: è contrario alteri illi ad quævis promiscue reipubl. negotia sunt apti, idque ætate adhuc integra. Quod aliorum nonnulli itidem aliquid ultra usitata possint præstare, non id usui & experientiæ sed ingenij dotibus & per consequens arti acceptum est ferendum, suppleto doctrinæ defectum nativa indole.

Eorum qui instituti sunt si qui minus idonei sint gerendis rebus, non id ipsiusmet doctrinæ Politicæ vitio contingit. Enimvero *primum* multi didicisse creduntur

id quod nequaquam didicere, in longe alienis aut jis que speciem quidē Politicæ mentiuntur versati, ipsammet verò hanc artē plane ignorātes. nec enim doctus omnis Politicē aut veram reipubl. gerendæ scientiam edoctus est. Et verò alienis illis ita sæpe multi afficiuntur, ut ad rempublicam appellere animum nequeant, alij stulto alij prudente consilio ea in re usi. Non enim negotiosa illa vitæ digendæ ratio simpliciter est optima: imo est quando illam quietam in cognitione & contemplatione rerum, aut pietatis exercitio positam, huic merito multum præferas. Aliena igitur eruditio (fateor) avocat sæpe animum à republica: nec temere & huic ea qua par est industria & alteri illi simul vacaveris, nisi divino quodam polleas ingenio: sed si reipubl. velis curam dignam gerere, aliena illa, ut suavia & elegantia, oportet vel non discas vel ubi didicisti aut plane negligas aut raro exerceas. Quicquid ultra est intemperantia est literarum: non quidem simpliciter, istius tamen

Spart. in

Hadriano.

Trebell. in

Gallieno.

Plutarch.

in vita Pe-

rici. & de

præcept.

reg. resp.

Tacit.

Agri. c. 4.

Gell. l. 5.

l. 15.

men civilis vitæ degendæ habito respectu. Et verò Hadriano Cæsari Grammatices ac Sophisticæ peritia, & Gallieno Græcorum Latinorumque carminum pangendorum facultas impedimento potius fuit quam commodo. Ipsimet Pericli & Iphicrati declamationum certamina domestica aliquam maculam inussere, & teste pariter & iudice ipsomet Plutarcho. Eoque socerum Agricolam, operam reipubl. aliquando navaturum, recte laudat Tacitus, quod prudentia matris, studio philosophiæ ac juris ultra quam concessum Romano ac Senatori incenso adolescentis ac flagrante animo coercito, *retinuerit quod est difficillimum, ex sapientia modum.* Hactenus etiam probaveris illud Neoptolemi Enniani: *Philosophandum est paucis, nam manina haud placet.* Illo autem doctrinæ alienæ temperanter ob-

ut observato modo, etiam accuratissima Politicæ cog-
 nitione neminem (nisi qui nomine magnifico, ut ille ait, *segne Tacit. La-*
arum velarunt, aut cuius negotijs abhorret animus) ad res *Hist.*
 gerendas idoneum fecerit. Nec vero hæc hactenus repet-
 tus quisquam, cui illa quidem ars impedimento fuerit,
 quo minus reipublicæ inserviret. Quin nemo isthac qui
 omnino caret ex dignitate rempublicam administraverit.
 Usq; jam compertum est, plurimum illam ad civilia opera
 adjumenti conferre. Nec verò est quod morem sive
 Atheniensium sive Romanorum veterum, aut Marij de phi-
 losophiæ ac Græcorum literaturæ iudicium. Vt enim Sa-
 lomone[m] taceam, in quo nullam philosophiæ partem de-
 siderasses, hæc illorū etiam qui amplissima eruditione apud
 Græcos philosophorum nomen impetravere, & republ.
 tamen felicissime rexerint, complures numerare est: &
 jam tum prolixè numeravit olim Cl. *Al. var.*
 vel Plato vel Aristoteles à republica omnino fuit alienus. *bist. l. 3.*
 Illam hæc constat Dionis Siculo, hunc & Philippo & Alexan- *c. 17.*
 dro & Olympiadi & Antipatro atque alijs Macedonum à
 consilijs fuisse, & Scagiram patriam urbem collapsam le-
 gibus optimis præscriptis rexisse. Qui eorum à republica
 abstinerunt manum, non id ipsum fecere p[er] se, sed ex inepti-
 tudine quadam aut imperitia, sed quod tempora sua re-
 citius impendi posse arbitrarentur. De illis tamen etiam
 Tullius. *Illi*, ait, *quorum studio vizq; omnis in rerum cogni-* *Cic. l. 1.*
tione versata est, tamen ab augendis hominum utilitatibus & Offe-
commodis non recesserunt. Nam erudierunt multos, quo meliores
cives utilioresq; rebus & suis & publicis essent, ut Thebanum Epa-
minondam Lyfij Pythagoricus, Syracusum Dionysium Plato, mult-
iq; multos: nosq; ipsi quicquid ad rempublicam attulimus, à
doctoribus atq; doctrina instructi ad eam & ornati accessimus,
 Neque

Neque salum vivi atq. presentes studiosos discandi erudiuur atq. docent, sed hoc idem etiam post mortem monumentis litterarum assequuntur. Nec enim locum ullum prætermisisset ab iis, qui ad leges, qui ad mores, qui ad disciplinam reipublice pertineret: ut orium suum ad nostrum negocium contulisse uideantur. Hac omnia Cicero. Atqui illum ipsum.

*Juvenal.
Sat. 8.*

Roma patrem patria Ciceranem libera dixit,
Philosophum & Oratorem maximum. Quem nisi fallor Arpinatem licet illi alteri agresti Matio opponere, imperatori quidem illi felici, & belli temporibus desiderato, cætera tamen & pace civi malo & Romæ suæ funesto. Et vero ipsimet Athenienses pariter & Romani suum illud præposterum de Philosophis iudicium meliøre mox sententia emendavere, ad maximos honores evectis qui ex

*Laert. in
Demetr.*

illa schola proficiscerentur. Demetrium sane suum Phaleræum, ex Peripato philosophum, trecentis sexaginta quinque statuis jidom Athenienses sunt prosequuti. Nec profecto ipsemet Pompejus Julius Cæsar & Augustus litteraturæ fuerunt rudes; viri utique in republ. Romana maximi. Ne à Philosophiæ quidem habitu & nomine

*Cap. in
Marco*

*Vopisc.
in Tacit.*

abstinuit Marcus Imperator, nemini Cæsarum secundus: & Tacito Cæstri acclamavit Senatus, *quis melius quam literatus imperat!* Mitto alios sive illius veteris sive sequioris sive & nostri ævi: dum liceat laudare innumeros qui sapientia partum nomen rebus optime gerendis decoraverit. Certe neminem temere reperias non barbarum, qui veram & non fugatam civilis doctrinæ cognitionem cesset administrationi reipublicæ damno esse. Imo qui non rideat illum Galliæ regem, qui filium literas discere prohibuit, ne sibi nimium confusus aliorum consilia sperneret: quasi ejusmodi stultam arrogantiam non etiam literæ dam-

*Æmil.
l. 10.*

re dantur improvidæ temeritatis. Qui tamen res domi-
 alios filio suo sapientiores ex literis reddi posse significa-
 vit, agnovit utique magnum ad prudentiam comparan-
 dam ex literis adjumentum.

Verum non est quod isti quidem errori tollendo
 amplius inmoremur. Vt illud quoque tollatur quod ob-
 jectum est philosophis, quasi male sepe rem gesserint,
 observandum est, esse haud paucos qui doctrina *eratensis* *Acit. l. 4.*
errori animum bonis artibus non imbuerunt: nec satis esse *Annal.*
 ad bene agendum scire quid expediat, sed præterea re-
 quiri & recte agendi voluntatem. Quam interdum de-
 siderari etiam in rerum civilium maxime gnaris, neq; nos
 diffitemur, imo reprehendimus maxime. Placet scilicet
 nobis etiam illud: *Odi hominem ignava opera, philosopha sen-* *Pacuvius*
sententia. Verum hoc quidem nomine ipsimet eruditioni
 omni aut philosophiæ dicam scribere, indignum est
 facinus. Possis sane eodem jure & usum omnem civilium
 rerum proscribere. Ingentem enim licet numerum de-
 prehendere qui in republica male versati sunt nullis licet
 literis imbuti: imo horum præ literatis illis copia longe
 est maxima. Non temere etiam credendum omnibus il-
 lis in doctos aut philosophos sparsis vocibus. De Marco
 Cæsare *Capitolinus*: *Nama fuit quod sub philosophorum specie* *Capit. in*
quidam & rempublicam vexarent. & privatos; quod ille pargavit. *Marco*
 Quæ Appianus profecto refert putidæ sunt calumniæ in
 viros optimos à caudico contra fidem veterum omnium
 monumentorum, exemplo in historiarum scriptore sane
 non ferendo, jactæ. Nec enim quisquam scriptorum
 alius de Pythagora ejusque discipulis, aut de septem Græ-
 ciæ sapientibus, talia memoravit: sed plane contraria in-
 eorum laudem à compluribus disseruntur. Et vero quem
 lateant

larcant Zaleuci & Charondæ Pythagoræ discipulorum in patriam rempublicam merita? Solone neminem alium tyrannidi Pisistrati infestum magis Athenæ olim habuerunt, aut legislatorem meliorem. Pittacus delatum sibi à Mitylenæis principatum, postquam illum decennium integrum magna cum laude administrasset sponte reddidit. Chilo Lacedæmone ephorum egit, imo si Diogeni fidimus, princeps instituit ut ephori regibus adungerentur, magno tyrannidis repagulo. Vnus Periander Corinthi tyrannidem exercuit, omnibus reliquis tamen illius ævi sapientioribus factum detestantibus. Thales, Bias, Cleobulus, ne versari quidem in republica sunt: tantum à tyrannide & quidem læva abfuerunt. Quæ omnia testimonijs veterum demonstrare in facili est, si quod operæ foret pretium.

C A P I T V L U M VIII.

Civilium rerum certam atque æduam scientiam haberi; demonstrationes tamen Politicas non nisi sequioris ordinis esse,

Civilium rerum exactiorem notitiam, etsi innitatur quam maxime usui & experientiæ, tamen non usu sed mentis ratiocinatione comparari, fecimus perspicuum. Nunc porro est videndum quam illa certa sit aut lubrica, eoque num demonstrationem admittat nec ne: & si admittat cujusmodi admittat, cum demonstrationum omnium non æquè exacta sit ratio: num denique adeo accurata & demonstratione nixa cognitio reipublicæ sit utilis.

Igitur

Igitur ponendum hoc loco ante omnia est, id quod alibi copiose ostenditur: non uno sese modo habere rerum peritiã illamquæ rationacione non autem sensibus comparatur, qua de nunc sermo est. Primum enim ipsæ res aliæ sunt singulares aliæ universales: ac proinde alia rerum singularium, alia universalium, specierum scilicet & generum, cognitio est. Ad hoc alia cognitio etsi non sit aliena à similitudine veri, tamen errandi periculo non vacat: alia dubio omni & errandi metu caret, vel omnino quæ omnium est certissima, vel plerumque ita ut rarissime fallat. Porro alia novit duntaxat τὸ ὄν sive quod res sit; alia etiam τὸ διότι quare res sit, sive rei causam unam pluresque. Universalium denique cognitio per rationationem comparatur, aut ex singularibus, aut ex universalibus: cumque universalium nomine non genera tantum sed etiam species usurpentur, ratiocinatio nunc procedit à speciebus ad genera nunc à generibus ad species. Omnis porro cognitio quæ metum falsi habet comitem, ὀψία Græce Opinio Latine solet nuncupari: ut certa illa vulgo ἀπιστήμη dicitur, latissimo vocabuli usu. Singularium cognitio certa quæ ex singularibus oritur dicitur proprie ἐμπειρία. Singularium ex universalibus pariter & experientia deducta certa notitia, habetur per artem & prudentiam, si quidem sint res ποιητικαὶ aut πρακτικαὶ, & in universum audire solet ἀπιστήμη ἢ μέγος ἢ κατ' ἑκάστον. Universalium ex singularibus deducta peritia certa, nonnullis quidem etiam ipsa audit ἐμπειρία ἀπιστημονικὴ aut ἢ κατ' ὄλε; non tamen Aristoteli, quod jam præcedente capite monuimus: in Ethicis autem & alibi solet Philosophus noster illam cognitionem πῦν appellare. Cognitio universalium ex universalibus certa, κατ' ἕξοχὴν ἀπιστήμη aut scientia à Philosophis appellatur; præser-

præsertim si sit *τὴ δῖον*, aut causam rei teneat, & numquam omnino fallat. Attamen & *τὴ ὄν* quæ est aut plerumque duntaxat certa est, *Πιστήμης* titulum meretur: idque ex consensu optimorum loquendi artificum. Collectio vero aut *συλλογισμὸς* scientiam ejusmodi parere idonea, dicitur Philosophis *ἀπόδειξις* aut Demonstratio: etsi latius pateat vox illa in usu vulgi, pro omni omnino certa veritatis collectione usurpari solita. Qui vero syllogismus talem certitudinem non assequitur, is passim *διαλεκτικός* & *λογικός* aut vero & oratorius vel rhetoricus solet usurpari, non quod non interdum & Dialecticus & Rhetor sic factis firmis utantur collectionibus, sed quod id fiat per accidens, cum primò & per se illi *δόξα* huic persuasio sit præposita. Usurpabimus nos illas voces ex consuetudine & more scholarum philosophicarum.

In quaestionem igitur nunc venit, non utrum detur certa aliqua notitia rerum civilium singularium: nam haberi illam posse sensu & experientia, jam est constitutum. Id controvertitur jam, utrum possit rerum civilium universalium haberi aliqua certa cognitio, an mera tantum opinio: potissimum vero, an certa possit scientia eorum comparari per demonstrationem; & si potest, an haberi possit illa omni ex parte certissima scientia ac *τὴ δῖον*, nec ne. Denique & illud expendendum venit, si possit illa accuratissima scientiæ ratio haberi, num ad res gerendas illa utilis sit vel necessaria. De priore primo loco agitabimus.

Et quidem videri queat, non nisi opinionem aliquam civilium rerum ab hominibus nobis comparari posse.

1. non uno argumento. Primum enim laudatissimi quique Politices magistri ad sua probanda solent uti vel nullis vel non nisi oratorijs syllogismis, & rudiore colligendi

gendi modo à consensu aut vulgi aut sapientum petito. Non utiq; hoc facturi, si crederent dari aliquam rationem certam veritatem in civilibus assequendi.

Deinde etiam illi qui data opera demonstrandi artem naturamque omnem tradiderunt, quasi unanimi consensu docent, demonstrationem ut in artibus omnibus ita & in Politicis aut Ethicis nullam reperiri. 2.

Seorsim ipsemet Aristoteles videtur in eandem consensisse sententiam. Primo namque Nicomachiorum ubi præludit toti tractationi Politicæ, negat τὸ ἀκριβὲς in ijs querendum, sed satis esse πυχλῶς καὶ τύπω τ' ἀληθὲς ἐνδείκνυθαι: quo solet non certa scientia sed opinio duntaxat aliqua comparari. Addit idem diserte: τὰ δὲ καλὰ καὶ τὰ δίκαια, ὅθι ἂν ἡ πολιτικὴ σκοπεῖται, ποσὺντι ἔχει ἀσφραγὴν καὶ πλάνην, ὥστ' δοκεῖν νόμον μόνον εἶναι φύσει δὲ μὴ. At vero si ex Aristotelis sententia, illa de quibus Politice agit non nisi ex mero fluunt arbitrio & naturalis certitudinis habent nihil, nihil utique etiam illa habent certæ veritatis; & proinde non habetur eorum scientia certa sed tantum opinio. Idem plane & Theophrasto Eresio, Aristotelis maxime γησίῳ discipulo & in Lyceo proximo successori, visum fuisse, arguit illud ejus olim vulgo jactatum dixerium: τίχη τὴ θεῶν περὶ γυμνατ' εἶναι ἐμβυλία: unde illud expressum est Latinum proverbium: *Vitam regit fortuna non sapientia*. Sane si ἐμβυλία nulla in vita civili habet locum & omnia à fortunæ tantum quasi nutu pendent, non potuit non Theophrastus omnem civilium rerum scientiam è medio tollere. 3.

Ex hisce igitur constat, saltim peresse verisimile, quod nulla detur civilium rerum certa cognitio: utpote quum id ἔνδοξον sit aut verisimile, quod placet aut omnibus;

aut plerisque, aut viris doctis. Potest autem (quantum apparet) idem firmis quoque rationibus ostendi. Omnis enim certa cognitio quæ per ratiocinationem comparatur profuit ex principijs certis, & est de rebus certis ac necessarijs. Humanæ vero negotia, ex quibus & de quibus Politica est cognitio, plane incerta sunt; ab arbitrio quippe profecta vel humano vel divino, queis nihil magis est liberum & contingens. Ut quod ille in Fabula de amore, idtu de republ. omni & civili vita merito forte pronuntiaveris: *Quæ res neq; consilium neq; modum habet ullam eam consilio regere non potes. In republ. enim hæc omnia insunt vitia, injuria, suspiciones, inimicitia, inducie, bellum, pax rarsum. Incerta hæc si tu postulas ratione certa facere, nibilo plus agas quam si des operam, ac cum ratione insanias.*

Præterea si certa aliqua daretur civilium rerum peritia, non videtur eam fore sententiarum circa negotia humana dissensionem; jam vero illi etiam qui maxime creduntur prudentes inter sese dissident, aut certe pendunt animi ita ut nesciant quid agendum omittendumve. Sane etiam callidissima consilia sæpenumero pessime succedunt. Vnde cautiore quique nolunt prudentiam suam ab eventu æstimari.

Caveat (inquit ille) successibus opto

Quisquis ab eventu facta notanda putes.

Ad hoc instituta civilia omnium populorum expendenti, immensa occurrit eorum non varietas tantum sed & dissonantia, dum alibi id justum atque utile existimatur quod alibi ceu injustum & noxium damnatur: imo eadem respublica leges suas sæpe mutat in varias formas & improbat quæ non multo ante approbaverat. Talis vero fluctuatio & animorum dissensio significat utique cognitionem

tionem certam rerum civilium haud haberi, præsertim cum & ipsi prudentes quique tale quid patiantur.

Verumenimvero etsi hæc & decantata multum sint & speciem habeant veri, nobis tamen nunquam probare se potuerunt; quoniam & illa quæ in medium modo sunt adducta non satis id quod debebant evincere, & alia ex adverso longe fortiora esse nobis visa sunt. Tentabimus primum objectis ordine respondere; mox & alia illa nostra proferemus.

A. Politicis ergo scriptoribus quam multis oratoria tantum argumenta adferri, haud negamus. At vero non par est ratio omnium. Sunt enim qui faciant officium suum adhibitis ad docendum demonstrationibus. Utque passim omnes scribendi ratione uterentur, minime tamen hinc sequeretur, deesse ipsi Politicæ doctrinæ meliora argumenta. nec enim scribentium quamvis omnium culpa doctrinæ ipsi est imputanda. Et vero ita pene comparatum est, quod pauci demonstrandi peritiam ad illa *τα πρώτα* in universum hætenus attulerint; assueti proletariæ doctrinæ aut congestis hinc inde testimonijs & historiis: homines ejus ordinis quos notavit auctor *ad min. Metaph.* (sive is Pasicrates est) *cap. 3.* qui neminem temere ferunt, nisi exemplis utentem aut testem producentem poetarum aliquem; quosque adeo *λυπῆ το ἀπειθῆς*, idque propter *ἀπειθῆς* sive imperitiam analytices. Sed & illa ex optimis prudentiæ magistris petitæ sententiæ aptæ interdum sunt conficiendæ demonstrationi: quatenus scilicet sunt universalis pronuntiata usu & experientia comprobata: non autem ab hoc vel illo auctore profecta: ita enim demum vim acquirunt veritatis multitudinis. Fateor tamen nimis multos Politicæ magistros uti illis sen-

Ad 2

tentiolis, tantum quia sunt magnorum auctorum dicta, non quod vim habeant demonstrandi; idque quoniam ipsi haud norunt propositiones apodicticas, dialecticas, oratorias & sophisticas probe distinguere: quo nomine ipsum magnum illum Stoicum Chrysiippum acerrime simul & iustissime perstringit Galenus *cap. 3. & 4. l. 2. de pleurit. Hippocratis & Platonis.* Verum ceu ante dixi, inique inscitia scribentium ipsi doctrinæ Politicæ tribuitur.

Ad 2.

A philosophis nostri temporis plerisque Politicæ doctrinæ vim demonstrationum detrahi, haud diffiteor. Nec tamen miror multum; quum iidem ita differant de Demonstratione, quasi illa pene nusquam locum inueniat, & ineptos interim paralogismos pro demonstrationibus venditent. Etenim non in Physicis tantum & Metaphysicis sed etiam in Mathematicis nonnulli eorum hodie negant demonstrationes reperiri. Quod cum ab omniveteri & solida philosophia alienissimum, ac manifesto sit indicio, eos Analyticam doctrinam neutiquam affectos, non est quare illorum quidem auctoritate terreamur. Longe aliter veteres inque his ipsummet Aristotelem sensisse, paulo post apparebit. Nec tamen & inter nostri ævi præclaros magistros defuerunt hætenus aliter qui senserint. Pro multis laudasse satis jam est nobis, ex Hispanis Ioannem Nunnesium, ex Gallis Raconium, ex Germanis Philippum Scherbiium & Michaellem Piccartum, ex Italis Cæsarem Cremoninum, Iacobum Mazonium & Felicem Accorombonum.

Ad 3.

Aristotelem doctrinæ Politicæ omnem vim demonstrativam abjudicasse, non profecto ex ijs quæ objecta sunt fas est colligere. Nec enim in Nicomachijs aliud vult, quam accuratissimam docendi vel demonstrandi rationem

tionem in doctrina isthac locum non invenire. Diserte vero profitetur, collectiones fieri & de ijs rebus & ex ijs quæ *ὡς ἂν τὸ πλὸν* eveniunt, adeoque & tales esse quarumque veritatem assequuntur: cujusmodi non omnino indignas esse *δοκίμασον* eognoimento, alibi non solum affirmat. Hinc doctissimus Ethicorum illorum paraphrastès capituli tertij (ita enim ille divisit) libri primi hanc fecit inscriptionem: *ὅτι εἰ δὲ ἀκέραια τὴν δόξαν εἶναι ἐν τοῖς νόμοις τῆς πολιτικῆς λόγου ζητεῖν*. Nec asserit Aristoteles, honesta & iusta non natura sed hominum arbitrio sive νόμοις constituta esse, sed posse ita *videri per errorem*, propterea quod iustitiæ & recti aliorumque bonorum cultus multos non felices reddat sed in summam miseriam præcipitet imo plane perdat. At si ex Aristotelis sententia tantum ita possit *videri per errorem*, non profecto ab ipso met id approbatum est. Et vero disertis verbis, ijsque haud paucis, ejusdem operis Nicomachij libro quinto, capite decimo, *τὸ πολιτικὸν δίκαιον* aliud φύσει aliud νόμοις constitui docet, eosque erroris insinuat, qui omnes jus existimant arbitrarium esse argumento capto à mobilitate, quod ibi mox eleganter refellit. Sed & ea omnia quæ integro Nicomachiorum opere de felicitate vitæ humanæ per virtutum opera comparanda differuntur, nihil aliud sunt quam scita Naturalis juris.

Ineptum enim est, quod non nemo docet, omnem naturalis juris notitiam hodie desiderari etiam à Philosophis h. e. à sapientibus & eruditis, quoniam nihil nos juvet ea in re Aristoteles: hunc autem nihil nos juvare, propterea quod desit operi Politico doctrina de optima republica, huc autem pertineat tractatio de naturali jure, *sic cum Aristotele statimus*, *Eth. cap. 10. illud jus & simpliciter*
jus

jus & naturale esse quod in optima republica viget. Ineptum inquam hoc est, ne dicam quam sit hoc *Sophocor* & ab eruditorum mente abhorrens. Nec vero à Philosophis aliquid ignorari, indicio est Aristotelis silentium aut error aut ignorantia. Nec sequitur, ab Aristotelis libris Naturalis doctrinam juris abesse, propterea quod absit tractatio de optima republ, vel hunc doctrinam illam in tractationem istam unice ablegasse, quoniam naturale jus in republ. optima voluit obtinere. Etenim id quidem verum est, in solis rebu publ. optimis nihil committi aut tolerari quod sit adversum naturali juri, idque ipsum docendum esse in tractatione de optima republ. at vero quidnam sit naturalis juris illud omne non propterea ibi duntaxat est docendum, sed aliunde potest peti: quemadmodum doctrinam de felicitate humanæ vitæ, *qua scilicet vitam faciunt beatioram*, (quod utique ad naturale jus spectat) aliunde nos petere ipsemet jubet Aristoteles *l.vii. Politic.* ubi de republ. agit optima. Nec asseruit Aristoteles, id omne quod in republ. optima locum invenit id esse jus naturale: sed quod est jus naturale id in optima republ. locum invenire: quorum posterius est verum, prius falsissimum. Quæ obiter monere, operæ fuit pretium.

Vt redeamus igitur in viam, agnovit profecto naturalia jura quædam Aristoteles, eaque diligenter est executus, etsi non plene, opere integro Ethicorum & alibi. Sed & quamvis nullum esset naturale jus, & omne civile justum bonumque *vôlum* aut hominum mero arbitrio constitueretur, non tamen hinc sequeretur, civilia instituta omnia nihil habere certitudinis: ceu non multo post faciemus palam in responsione ad quartam objectionem. Nec Aristoteli profecto temere assentiendum

endum est afferenti jus omne bonumque interdum ambiguum esse, quoniam illorum cultus homines nonnunquam miseros reddit. Nunquam enim vere miser quis sit virtutis & recti studio, sed non nisi in speciem atque ex illa opinione, quæ omnem hominis felicitatem hac vita definit, animarum immortalitatem earumque à morte hac beatitudinem nullam agnoscens: quo lethali errore etiam Aristoteles fuit imbutus. Non sane id fuisset dicturus ille, si providentiam divinam & animæ nostræ naturam plene perspexisset. Et vero quod in Ethicis Aristotelis valde *παχυλαῖς* plurima tradantur & firmæ demonstrationes frequenter exulent, fatemur id quidem: in causa verò est capitalis iste Aristotelis de Deo & Anima nostra error. Hoc sane vitato, omnem morum doctrinam firmis ac certis demonstrationibus munire non magis est difficile, atque philosophiam naturalem aut quamquam artium: quod alibi pluribus docetur. Postremo neutiquam Aristoteli esse visum, Politicam omnem doctrinam demonstrationibus destitui, argumento est quod libros Politicos suos (ne de Ethicis nunc dicam Nicomachijs) habeat ipse Aristoteles in numero scriptorum acroamatorum philosophicorumque, ceu ostendimus *cap. 3 Introductionis in opus Politicum Aristotelicum*: τὰ ἀνεργαματικά autem voluit utiq; esse & *διποδεικτικά*, quod cum primis præclare persequutus est Octavianus Ferrarius eleganti libello, & hujus ductu in Theibus Philippus Scherbius.

Quod si vero Aristoteles agnovit demonstrationes in civili doctrina, non est quare Theophrastum aliter opinatum esse existimemus. Etsi enim ille nonnunquam ab Aristotele dissentiat, ut recte observavit Franciscus Patritius, non tamen id facere solet in rebus momenti ma-

R

ximi

ximi qualis hæc est, summam scilicet tangens omnis civilis philosophiæ. Et vero videtur Theophrastus notare tantum voluisse suo illo dicto imprudentiam plætorumque hominum: qua fere fit, ut non tam ratione quam forte fortuna id quod sibi est commodum adsequantur. Forte & observavit, prudentibus quoque in vita omni civili multa præter opinionem accidere: atque ita videri non sapientia sed fortuna vitam regi: quorum prius neque nos negaverimus, fatentes proinde, non omnia perinde certasse eventorum civilium, etsi neutiquam inde posterius illud sequatur, fortuna regi vitam omnem; hoc sane nimis *αὐτόματος* & crude dictum est, eoque tanto Philosopho per incuriam excidit, ut interdum solet, & iuste exagitatum est olim in Philosophorum scholis, quod Tullius commemorat.

Cæterum utut aliorum quam multorum vel ipsiusmet Aristotelis ac Theophrasti diversa fuerit sententia, non tamen iusta de causa nos adeo moveremur. Quæ oppositæ nobis sunt binæ reliquæ argumentationes, ex ipsa sciendi rerumque civilium natura desumptæ magis accuratam solutionem exposcunt.

Ad 4.

Atque ad primam quidem forte quis responderit, quod vulgo solet ijs, qui & Naturalis philosophiæ certitudinem oppugnant, reponi. Causantibus enim naturalium rerum mobilitatem & fluxum instabilem, quæ vetet illarum certam scientiam, regeritur, fluxum illum mobilitatemque in singularibus quidem reperiri naturæ rebus, non autem in universalibus, speciebus nimirum & generibus, ac proinde harum scientiam certam posse dari etsi non illarum singularium. Igitur dixeris etiam tu fortassis, civiles res singulares, incertas quidem esse, non vero speci-

species earum ac genera: quorum proinde ne detur certa scientia, haud vetari illa singularium rerum incertitudine. At non videtur hæc responsio omnem dubitationem remove. Singularium enim rerum omni ex parte incertarum species & genera certa dari non possunt. Qui enim universim certa illa sint quæ sigillatim omni vacant certitudine? Nec vero singularia à seipsis universalibus distant, nisi sola illa singularitate atque universalitate; quorum neutrum efficit, ut quod omnino est incertum fiat certum & stabile. Universalia igitur quidem ab illa sunt incertitudine libera quæ singularibus propria est in quantum sunt singularia; at si singularia omni sint ex parte talia, tum etiam ipsa universalia incertitudine isthac laborant. Et vero ita etiam sese habet circa res naturales: nec enim singulares illæ plane sunt fluxæ & incertæ, sed ex parte in quantum sunt singulares, alioquin enim & illæ causas suas habent certissimas: & hinc adeo evenit quare naturalium rerum species & genera suam aliquam habeant quoque certitudinem & stabilitatem. Ergo ut propius stringamus eam quæ nobis facta est obiectio, fatemur incertarum rerum non dari certam veritatem aut scientiam aut demonstrationem, fatemur quoque à divino humanoque arbitrio res civiles quasi dependere: negamus tamen ita illas inde dependere, ut omni ex parte fluctuent & incertæ vagentur. Idque paulo post palam faciemus: ut non sit pretium operæ nunc quidem huic obiectio amplius immorari.

Altera obiectio non nisi ex Scepticorum schola est profecta; nititur certe ea probatione qua Sceptici solent ostendere, nihil certo sciri; eoque & simili quadam argumentatione l. x. *contra Mathematicos* Sextus Empiricus

Ad 5.

R 2

moralem

moralem civilemque omnem certitudinem oppugnat. Summa nimirum omnium Scepticarum ineptiarum est: propterea nullam scientiam certam alicujus rei inveniri, quoniam omni de re magna est sententiarum diversitas: & tamen diffidium illud sententiarum non probat nullam dari scientiam, sed non temere & facile illam dari. Nonnulla nimirum homines possumus quidem assequi, est non nisi via certa observata, & labore aliquo: quibus neglectis, errores multi committuntur, & multi operam ludunt seque ipsos & alios decipiunt. Igitur civilibus de rebus varia quidem sunt placita populorum, hominumque aliorum in republ. versantium, & sibi mutuo adversa: ex eo autem nihil aliud colligere est, quam non omnes ijs in rebus sapere: nequaquam autem id quod propositum erat, sapere homines non posse. Sed nec prius illud certo hinc colligas; instituta enim diversa rerum publ. omnia non ex errore promanant, sed interdum ex diversa conditione hominum locorumque. Nec enim homines omnes recte vivunt eadem republ. forma, sed omnino exigit usus illorum aliam republ. atque aliam, siye instituta civilia multum inter sese differentia. In eadem porro republ. mutandæ identidem sunt leges, quod res ipsæ aliæ sint atque aliæ: utpote quum leges usum publicum spectantes rebus ipsis debeant attemperari. Prudentissimos etiam viros interdum fluctuare sententijs, & ferri incertos, tantum hoc probat, non omnium civilium rerum certam scientiam inveniri: quod neque nos diffitemur. Probandum autem non hoc erat, sed nullam plane scientiam nullam dari illarum rerum demonstrationem.

HACTENVVS ergo id quidem est manifestum, ea quæ
 vulgo

vulgo adferri in medium solent in id, uti probetur res civiles nulla scientia aut certa demonstratione accipi, exigui esse momenti. Nunc promemus & nostram sententiam, eamque suis rationibus conabimur persuadere. Igitur de omni hac re tria asserimus. *Primum* est: rerum civilium plerarumque dari aliquam certam notitiam. *Alterum*: de harum potiore parte nihil tamen pronunciari posse, quod non interdum suam exceptionem patiatur & fallat. *Tertium*: quædam civilium rerum fluxa & instabilia esse, ut de ijs certi nihil haberi possit per aliquam *videlicet*, sed quicquid earum intelligitur illud omne verisimili duntaxat collectione percipiatur.

Hæc omnia quo perspicua fiant paucis aliquid de civilium negotiorum certitudine & mobilitate ponendum est. Cognitio enim nostra à re quæ cognoscitur variam naturam accipit; prout nimirum res illa aut necessaria est aut contingens magis minusve, ita & cognitio certa vel incerta redditur. Quamvis enim & maxime necessariæ rei alicujus non nisi incerta possit cognitio dari, propter illius ab intellectu humano longam remotionem, attamen major aliqua necessitas atque certitudo scientiæ non est quam est rei ipsius quæ scitur. Eoque ante omnia actionum aut negotiorum civilium quæ sit necessitas vel contingencia expendendum est, quo pateat quam, à parte saltim objecti, vel certa vel incerta possit esse Politica cognitio.

Repetendum vero ex prima philosophia nobis est, quædam esse absolute necessaria, quædam ex hypothesi; & quidem utraq; secundum quatuor causarum genera: Contingentium item sive eorum quæ aliter atque aliter habere se possunt, alia raro, alia plerumque, alia indifferenter evenire; casum & fortunam ad primum contin-

gentium ordinem proprie pertinere. Ponendum porro & illud est, quod demonstrare non patitur hic locus: quæ in vita civili hominibus eveniunt omnia non proficisci à causis intra limites naturæ constitutis, sed eorum nonnulla, & quidem ipsas etiam hominum actiones quasdam, ab occulta aliqua Numinis providentia dirigi & moveri.

Igitur actiones aut negotia hominum civilia ex hypothese quidem considerata multiplicem habent necessitatem, idque secundum omnes causarum species: finalem, formalem, materialem & efficientem. Est autem finis ut in alijs ita & in civilibus alius externus alius internus, quorum hic cum causa formali reapse idem est, & τῷ λόγῳ seu modo considerandi duntaxat à forma differt. In universum enim finis negotiorum omnium civilium est salus publica: speciatim autem longe plurima variaque, in quibus salus publica quasi consistit, atque adeo quæ salutem illam publicam quasi respiciunt tanquam scopum, ut tamen & ipsa alijs negotijs itidem pro scopo sint. Qua de re aliàs accuratius. Igitur quoniam finis non potest obtineri per quidvis, sed uno tantum modo, vel plane vel certe omnium optime: utique illa quæ plane faciunt ad obtinendum scopum plane sunt necessaria ad finem, quæ quam optime itidem sunt necessaria si quam optime velis finem assequi. Finis ergo necessitatem quasi imponit, ut si tibi propositum sit illum consequi, necessario & causa efficiens, & materialis, (sive illud circa quod versatur actio civilis) necessario habere sese debeat certa quadam ratione. Imo & forma ipsa consequenter non nisi certa quædam est, utpote quæ & ipsa spectet finem externum instar medij.

Inveni.

Invenitur vero & alia quædam ratio necessitatis, orta itidem ex hypothesi, qualem Aristoteles *l. 2. Physicor. cap. ult.* materialem appellat; dependet autem non à sola materie. Nempe & ab efficiente causa oritur quædam necessitas circa effectum. Posita nimirum hac vel illa causa hic vel ille effectus ponitur. Ita in civitate posita principum civium discordia, oritur perturbatio reipubl. & interitus periculum. Similiter & varia oriuntur necessario in republ. pro diversitate materiæ circa quam negotia civilia occupantur: solent autem occupari vel circa homines aut personas, vel circa res quæ personis opponuntur: quorum omnium ingens est varietas. Nec enim (ut solas personas obiter in exemplum nunc adducant) circa mares, foeminas, infantes, pueros, adultos, senes, probos, improbos, pauperes, divites, potentes, impotentes idem efficere licet: sed negotia civilia quædam necessitatem accipiunt ab objectis illis, ut & ipsa varient pro varietate objectorum illorum, & necessario aliter atque aliter sese habeant. Ad hoc datur & alia quædam necessitas tum in causis efficientibus tum in materialibus quæ non per se quidem illis inest sed per accidens, abesse tamen ab ijs non potest. Ita quoniam illa, & à quibus & circa quæ negotia versantur civilia, sunt entia imò res naturales, habent illa necessario suas quoque affectiones, tum illas entibus communes, tum istas quoque naturales easque suæ etiam speciei proprias: ut personarum aliarumque rerum magna est etiam circa hæc diversitas. Non potest vero non ad illa quoque diligenter attendere qui republ. curat, si facere officium velit, idque in omnibus plane civilibus negotijs, etsi isthuc non pertineant nisi ex necessitate quadam, quam materialem dicere

dicere nihil vetat modo res ipsa probe intelligatur. Vtiq; enim affectiones entium plurimum faciunt ad omnia civilia: nec possunt recte dirigi ad usum civilem sive personæ sive res aliæ, si ignores quibus naturæ mutationibus illæ sint obnoxia.

Igitur quantumvis actiones civiles omnes fuerint contingentes aut ita posita in nostra potestate, ut vel exercere illas vel intermittere queamus prout libet, non tamen hæc necessitas *(moderata)* ab illis aliena est, sed si exercentur tum necessario comitantur illa omnia quæ diximus. Ac proinde nequaquam actiones illæ omni sunt ex parte arbitrariæ, etsi secundum quid tales sint. Est nimirum in civilibus comparatum, prout in omnibus quæ ad artes pertinent. Nam & illa subsunt arbitrio humano, non in totum tamen, sed etiam ipsa patiuntur eandem ex hypothese necessitatem cum civilibus. Sic in potestate hominum est, domum struere nec ne: at si manum operi admoveas multiplex te necessitas involvit.

Cæterum & præter hæc non quidem omnimoda necessitas, aliquid tamen necessitati propinquum, actionibus humanis inest: ac proinde & hac parte non in totum actiones quoq; civiles sunt contingentes. Etenim & natura & assuetudine ita potest voluntas hominum in unam aliquam partem flecti, ut rarissime abire soleat in adversam. Vnde consequens est, hætenus actiones illas ut plurimum in unam partem esse determinatas: quod perinde est atque si non in totum illæ sint contingentes, sed plærumque. Ac natura quidem homines in varios animi affectus, in virtutem item & vitia summe sunt propensi: idque vel à prima usque nativitate, vel per sexum aut ætatem. Usque adeo, ut ipsa corporis species præ se ferat hanc

hanc morum inclinationem: id quod Physiognomones universæ, (non utique vanæ doctrinæ, sed quam ipsemet Aristoteles judicavit dignam quæ tanto ingenio excoleretur) est fundamentum. Pariratione divitiæ, paupertas, potentia, imbecillitas, nobilitas, vilis educatio, suis singula moribus sic homines per assuefactionem quidem imbuunt, ut rari sint alijs. Non ego affirmo naturalem illam propensionem vel assuefactionem ita hominum actiones moderari, ut aliter sese habere nequeant: ultro enim largior, nullum ipsius virtutis vel vitij habitum adeo firmis, ut ita loquar, esse radicibus, quin si non evelli saltim moveri inadversa possit. At vero homines raro utuntur plena arbitrij sui libertate, sed plerumq; illuc quo vergit naturalis illa inclinatio sequuntur, aut patiuntur sese duci ab ijs moribus quibus assueti sunt. Plerumque, ajo, talia fiunt: semper ita fieri, absit ut affirmem. Certe & juvenes & senes, ex causa, & divites & pauperes plerumque suis singuli vivunt moribus; invenias tamen qui aliter sese gerant, etsi rariores.

Magnam quidem mobilitatem rebus civilibus sæpe inducit singularis quædam divina providentia, quam factum vulgo nuncupant. At vero illa rotat & volvit in illum modum res humanas rarius: plerumque laxat frenum hominum arbitrio. Et si quando tale quid fit, etiam hoc certæ est peritiæ, illud *θεῶν* posse discernere ab ijs quæ intra naturæ sunt limites: quod fieri potest ijs indicijs quibus rerum naturalium mutationes supernaturales discernimus à naturalibus, qua de re alias dicendum est. Enimvero etiam hoc non levis est peritiæ: posse dignoscere ea quæ quasi extra potestatem nostram sunt collocata, ab ijs quæ in viribus nostris sita sunt. Perinde ut

S

in

ni Artis Medicæ laude est, similiter & τὸ Θεῶν quod est interdum in morbis dignoscere; (ne frustra sc. cum illo lucteris naturali medicamentorum facultate) & immedicabile malum omne ab eo quod curam admittit, distinguere.

Est præterea & alia quædam in civilibus rebus cathgorica vel absoluta necessitas, competens ijs ratione entitatis seu naturalitatis suæ, ut ita loquar. Omnia certe illa quæ entibus aut corporibus naturalibus interq; hæc animalib^o sunt communia, illa à civilibus numquam possunt abesse. Eoq; tuto illa potest Politicus pronunciare de civilibus suis rebus, transferens illa in suos usus: ut solent scientiæ communia axiomata facere propria, ceu notum est ex Analyticis.

HÆC cum ita sese habeant, non difficile amplius est definitu, num per illam mobilitatem aut contingentiam, quæ in civilibus reperitur negotijs, fiat, quo minus certa aliqua negotiorum illorum notitia queat haberi. *Primum* enim saltim hypothetice sive conditionaliter quædam certa notitia potest accipi: quemadmodum talis certitudo rerum istarum multiplex omnia civilia comitatur. Saltim ad hunc modum profecto de omnium rerum publ. salute, interitu, institutis, & actibus, certi quid potest intelligi, utpote quum ipsa hæc neutiquam fortuita sint, aut omni ex parte liberrimi arbitrij humani. Nec enim hodie regna, aristocratix, democratix, alixque rerum publ. species vel alijs vitijs pereunt vel alijs remedijs servantur, quam sunt illa nostra, quorum ab omni ævo una est comperta veritas.

Porro & cathgorice aut simpliciter de rebus civilibus accipi certa potest cognitio: non quæ numquam fallat, sed quæ tamen fallat perraro. Et vero hæc adeo de causa futurarum quoq; rerum datur quædam prudens divinatio.

Qua

Qua facultate prudentissimi quique magnum semper sibi nomen pepererunt. Ceu jam tum supra ex Thucydidē notauimus inter Themistoclis laudes, quod fuerit *τὸ μολύβδινον τὸ γωνομετρεῖ ἀεὶ ἐὶς εἰρήνην* & Cornelio Nepote teste, Cicero non ea solum qua uiuo se acciderunt fuerit *pradixit, sed etiam qua post usū uenerunt cecinit ut uates,* quo evidente exemplo adductus Cornelius ille recte censuit, quod facile existimari possit, prudentiam quodammodo esse *divinationem.* Talis inquam diuinitio futurorum argumento est, etiam cathegoricam quandam, ut ita loquar, ciuiliū rerum peritiam non omnino deesse. Contingentiū quippe rerum futurarum, in quantum sunt tales, ut ueritas nulla certa ita nec certa aliqua potest esse notitia: quæ tamen plerumque eueniunt non dissimili modo, eorum nihil uetat raro fallentem quoque notitiam inueniri.

C. Nep. in uita Attic. c. 18.

Igitur non profecto mera opinione res civiles intellegere est, sed longe certius, cum primis *ἐξ ἁποδείξεως.* Et quidem potest eiusmodi aliqua certior cognitio parari, cum ex singularibus multis usu compertis facta uersali collectione per inductionem aut similem syllogismum, tum ex alijs universalibus. Et uero ipsa etiam singularia negotia ciuilia suam habent certitudinem non minus atque universalia, si unum excipias illud *τὸ κατ' ἴκασον*: eoque illorum sua etiam aliqua est certa cognitio: etsi multifecus uulgo doceant, non attendentes quam sit dictū absurdum, certæ cognitionis nullum esse usum in gerendis rebus, quales utiq; non universalia sunt sed singularia. Ex singularibus sane, longi usus beneficio, quamplurimæ ortæ sunt certissimæ regulæ ciuiliū negotiorum.

Ex universalibus porro eiusmodi regulis possunt ulteriore ratiocinatione alia magis abdita certo cognosci.

Idque per omne genus demonstrationum. Etenim & deductione ad incommodum sive indirecta demonstratione licet uti, & illa quam ostensivam appellare mos est. Nec licet tantum quid res sit sive τὸ ὄν demonstrare, verum etiam quare sit aut τὸ διόν: & quidem nunc progressu factō ab effectu ad causam, nunc à causa ad effectum. Imo perinde ut in artibus, maxime genuinæ & frequentissimæ ratiocinationes à causa procedunt. Neque finali porissimum, nonnunquam vero ab efficiente & materiali & formali. Enimvero omnis tractatio de recte constituendis aut conservandis rebus publ. per causam finalem quam maxime instituitur. In omni certe deliberatione semper attenditur causa illa: quæritur enim quidnam fini illi utile sit necne, quod expendi non potest nisi oculis in scopum directis, & mediis omnibus ad scopum tanquam ad regulam certissimam examinatis. Simul vero tum subjecti sive causæ materialis & efficientis habetur ratio. Id enim denique est aptissimum medium obtinendo fini, quod & in sese & respectu subjecti commodissimum est. Neque vero potest, quando de lege aut alia aliqua re faciente ad usum rei publ. agitur, id quod utile est ab inutili, aut utilissimum à minus utili distingui, nisi triam illarum causarum natura cum probe explorata, tum inter sese mutuo unum in effectum collata. Porro etiam quid vel rempublicam universam aliquam vel partes ejus corrumpat, optime omnium accipitur, argumento ducto à natura causæ efficientis & materialis. Plane ut in Arte Medica ex duobus illis locis morborum omnium essentia & affectiones demonstrantur.

QVAMVIS autem hunc in modum certitudine sua non sit destituta civilium rerum peritia, non tamen illa assequi-

quitur illum certitudinis gradum quem in Mathematicis deprehendere est. Geometricæ enim & Arithmeticæ demonstrationes plæræque sunt categoricæ, adeoque scientiam gignunt ut plurimum non pendentem ab aliqua conditione, quæ illam ex parte faciat contingentem & lubricam. Ex aduerso in Politicis ut & in Artibus hypotheticæ probationes multo sunt frequentissimæ, categoricæ rariores. Imo Politice minus frequentes habet categoricas atque Ethicæ: utpote quum hæc versetur circa æternas illas leges vivendi quas ipsamet Natura præscribit; illa circa ea negotia quæ ab hominum arbitrio magis dependent. Certe & in Physicis quoque longè plures sunt categoricæ quam in Politicis, propter maiorem naturalium rerum stabilitatem. Categoricæ porro demonstrationes, quas ex Metaphysicis & Physicis suos in usus flectit Politice atque adeo ab ijs scientijs mutuo accipit, sunt illæ quidem certiores, sed minus huic doctrinæ domesticæ. Quæ magis propriæ sunt doctrinæ Politicæ, non nisi plerumque sunt veræ, interdum fallunt longissime. At Mathematicæ perpetuam habent veritatem. Physicæ itidem rarius fallunt, propterea quod res naturales magis sint stabiles quam voluntates hominum, à quibus fluunt & circa quas maxime negotia civilia versantur.

Sunt vero in uniuersum Politica plæræque, non nihil incertiora etiam ob infinitam pene multitudinē circumstantiarum, quæ actionum humanarū naturam immutant, quas omnes prævidere & accurate definire non potest congenita nostri iudicij imbecillitas. Haud equidem dissiteor, sæpè numero leges & instituta civilia posse in multo certiores regulas contrahi atque fit vulgo; ac proinde eam ni-

miam latitudinem aut brevitatem frequenter nasci vitio-
rum remotionem quod corrigi poterat. Quod in traden-
dis alijs quoq; artibus (Grammaticis præcipue) usu venit,
in quibus quæ à nonnullis regulæ incertæ & plurimis la-
borantes exceptionibus sunt traditæ, alij peritiores artifi-
ces correctas & sic satis firmas reddiderunt. Certum tamen
est, illam multitudinem quam diximus circumstantia-
rum impedire, quo minus ab ijs etiam (qui maxima utun-
tur circumspèctione) in civilibus omnia institui possint,
quo citra omnem exceptionem perpetuæ sint veritatis.

ff. de leg.
l. 10. & 12.

l. 202. ff. de
regul. iur.

Arist. l. 5.
Eth. c. 10.
Paraph. l.
5. cap. 16.

*ita scribi possunt, ut omnes casus, qui quandoq; inciderint, com-
prehendantur. Item: Non possunt omnes articuli singulatiim aut
legibus aut SCIS comprehendendi.* Et eodem sensu Iavolenus:

*Omnis definitio in jure civili periculosa est: parum enim est ut non
subverti possit. Non alia de causa ad leges quam multas
censent nonnulli adhibendam tibi imbecitas; quæ ut scite*

*definit Aristoteles; est ἐπιπόθημα διὰ τὸν νότον. Quam
rem prolixius quidem non nihil, adeo eleganter tamen &
perspicue illustravit Ethici operis Paraphrastes Græcus,*

*quem Andronicum vocant, ut sit pretium operæ ejus do-
ctrinam integram huc adferre. Hujus vero, inquit, emen-
dationis (quæ fit per Aristonem) causa hæc est, quod universa-
liter pronunciet lex omnis; quibusdam autem singularibus secun-
dam rectam rationem accommodari hoc non possit.*

*Quia ut de-
finitum quid lex est, ita definitum quid respicit; indefinisa au-
tem sunt, nec uno eodemq; modo se habent singularia. Ve ex.
gr. lex jubet in genere, omnem peregrinum qui muros ascendit
mori. Forte fortuna aliquis ascendit, qui egregium virtutis
documentum dedit. Si ergo legem hæc illi qui rem gestis strenue
accommodemus, atq; interficiamus hominem: præter rectam ra-*

tionem

sionem & id quod justum est agemus. Eodemq; modo in multis habet aliis. Nec tamen hoc erratum sive in lege sive in legislatore est, sed in ipsa negotiorum natura. Etenim legislator, quia impossibile est singularia omnia comprehendere, ut quae numero sunt infinita, id quod ut plurimum fit sumit, eoque respiciens fert legem. Neq; propterea quod vitium tale ignorat legislator, nihil definit in lege: sed quia fieri non potest, ut negotiorum natura definitione circumscribatur, aliter illis atq; aliter sese habentibus. Indefinita enim rerum agendarum est materia, multaq; patitur mutationes. Ideoque illa quae ut plurimum accidunt leges respiciunt. Etenim ut peregrinus aliquis belli tempore muros ascendat, atq; ex iis urbs ferat suppetias, raro evenit: saepius vero ut in detrimentum urbis ascendat. Quum ergo necessario illud sit sciendum, quo pacto ejusmodi sint servanda leges, praeterea quando, & in quibus, oportet quoq; habitum dari aliquem quo emendari errata ejusmodi possunt. Talis vero est aequitas, qua defectus legis suppletur, & quod erratum est corrigitur; novaq; definitio, quam praetermisit ille, quod singularia omnia haud noverit, adjicitur. Dicit enim vir aequus, omnem qui ascendat peregrinam mori debere, si insidandi animo hoc fecerit, sin bene rem gesserit, non modo conservari, sed & praemiis affici debere. Quae eadem & legislator fecisset, si fuisset praesens: aut si hoc ipsam providisset, tulisset ejusmodi legem. Haec omnia ille Paraphrastes. Brevius quidem eleganter tamen Aristoteles ipse, cum leges interdum laborare monuisset, addit: Τὸ γὰρ ἀπὸ τῆς φύσεως οὐκ ἐστὶ τῶ νόμου, ἵδ' ἐστὶ τῆ φύσεως, ἀλλ' ἐστὶ τῆ φύσεως καὶ ἀποφύλαξις. Nec omnino male ad illa Aristotelis Thomas Aquinas: intellectus non est, inquit, de quibusdam potest aliquid verum dicere in universali, in quibus non potest defectus accidere; de quibusdam vero impossibile ut dicat quid verum in universali, ut de contingentibus: de qui-

de quibus etsi aliquid sit verum ut in pluribus, in paucioribus sa-
men deficit, ut sunt facta humana de quibus dantur leges. Ita
ille. In quibus nihil culpes, nisi quod illam definiendi
incertitudinem contingentiae rerum duntaxat adscribat,
cum ex parte illa etiam à varietate circumstantiarum de-
pendeat. Cæterum an illa leges moderandi per *Prætoriam*
potestas concedenda sit iudicibus an summæ soli potesta-
ti relinquenda, quidve hujus reipubl. expediat, alterius
est loci expendere: quin tamen leges tali quadam mode-
ratione egeant interdum non est quod dubitemus. Imo
eundem in modum omnia etiam scita civilia reliqua sub-
inde veniunt corrigenda ope particularis cujusdam pru-
dentiae, circa singula magis occupatæ. In actibus pro-
fecto civilibus oportet sæpenumero *αὐτῶν τῶν ναυγῶν μονῶν;*
Aristot. l. non secus atque in negotijs medicis & nauticis: quarum
a. Nicom. exemplo rem hanc omnem ipse etiam illustrat Aristo-
6. 2. teles.

Vt in compendium contrahamus illa quæ diximus:
Propositiones politicæ aliæ sunt necessario veræ & qui-
dem ferme ex hypothesi; plæræq; non nisi frequentissime
sunt veræ; quædam incertiores sunt & verisimiles dun-
taxat: intelliguntur. Neutiquam enim ferendum est id
quod nonnemo nuper simpliciter & nullo facto discrimi-
nine profiteri est ausus: *scientiam civilem in universalibus*
occupatam esse propositionibus, quæ æterna sunt veritatis. Ni-
mis enim hoc abita veros, & utque adeo inconsiderate est
dictum, ut eadem linea auctor ille idipsum neget. Verba
integra enim illius hæc sunt: *Scientia civilis in universa-*
libus occupata est propositionibus, quæ AETERNÆ sunt ve-
ritatis & necessitatem habent licet NON PERPETVAM-
Sunt enim propositiones contingentes ut plurimum, i. e. in quibus
subjectum

subiectum propensum est natura ad hoc, ut predicatum insit, quamvis quandoq; raro tamen, quid sumi sub subiecto possit cui predicatum non insit, quod fit ex eventu & accidente. Hæc ille, palam utique sibi contradicens: Aeterna enim veritatis esse & non perpetua esse veritatis aut necessitatis, contradictoria sunt, & de iisdem propositionibus asseri salva veritate non possunt. Eoq; reapse idem pene profitetur auctor ille quod nos: nisi quod modo omnibus propositionibus derogat veritatem perpetuam, quam nonnullæ tamen habent; quodq; simpliciter affirmet propositiones Politicas raro fallere, quum tamen nonnullæ fallant frequenter, adeoque minus aptæ sint scientiam ingredi; quod denique affirmet quidem, fallere interdum propositiones ex eventu & ex accidente, quid autem illis sibi verbis velit, non explicet, atque adeo veri avidum lectorem inani verborum specie deludat. Id quod obiter non potuimus non animadvertere.

HIS CE omnibus vero probe expensis, manifestum utique jam est id quod diximus: rerum civilium certam aliquam notitiam dari, etsi maximam partem nitatur illa non nisi conditionali quadam rerum illarum necessitate, aut etiam valeat illa tantum plerumq; non autem citra omnem plane exceptionem: nonnullas tamen res civiles non pati, ut de ijs certi aliquid pronuncietur, sed dumtaxat verisimili quadam conjectura illas intelligi. Nec vero propterea quod interdum exceptionem admittant Politicæ quædam assertiones earumque probationes, vel scientiæ vel demonstrationis nomen ab ijs alienum est, Non enim illarum quæ frequenter fallunt scientiam dari proficemur sed reliquarum, scilicet quarum aut nullæ aut rarissimæ sunt exceptiones. Et vero si talia dixeris sciri,

T

NON

non posse, necessum fuerit fatearis, sola pene mathematica ab hominibus sciri: quod dictu est absurdum. Exactissimæ scientiæ titulum haud meretur illa notitia, fateor; at vero scientiæ nomen etiam apud optimos dicendi intelligendi que magistros ulterius extenditur. Aristoteles profecto ipsemet in Metaphysicis asserit: *Omnia scientia ejus est quod aut est semper aut ut plurimum*: imo in ipsis Analyticis posterioribus docet, demonstrationem conferri ex ijs quæ aut omni sunt ex parte necessaria aut *ὅς πάντοτε πᾶσι*. Et vero si teneas quæ plærumque eveniunt, in ijs quæ ab his deviant interdum homo intelligens facile verum invenit, pleniore unius rei notitia aliarum defectum quasi supplente. Quæ raro in vita civili contingunt, sive fortuna aut casu eveniunt, ab hoc scientiæ censu aliena sunt. Imo error grandis est, illarum certam notitiam polliceri. In universum sane, atque adeo & de civili doctrina, verissimum est illud quod Galenus scribit: *Omnia doctrina ex universalibus recipit incrementum; quæ si perpetua fuerint, primam habent utilitatem: si vero magna ex parte, secundam: quod si anceps quippiam vel rarum fuerit, id ad doctrinam inutile censendum est*. Certe nullum ex raris illis eventis consruui præceptum potest, quod reipubl. sit utile. Eoque verum est quod dixit Ictns Celsus: *Ex his quæ forte uno aliquo casu accidere possunt, jura non constituuntur*. Recte etiam Pomponius probavit illud Theophrasti: *jura constitui oportere in his quæ πάντοτε πλείστον accidunt, non quæ ἐκ τῶν ἀσυνεπειῶν*.

Nequaquam porro toti doctrinæ Civili detrahenda est sua certitudo aut scientiæ dignitas, prætextu nonnullorum quæ certo nequeunt intelligi. Alioquin enim & ipsis Mathematicis disciplinis derogandum fuerit: utpote quum multa problemata mathematica hætenus sint incerta

*Arist. l. 6.
Metaph.
l. 1. Anal.
posterior.
c. 24.*

*Galen. l. 4.
de rat.
viti. in
morb.
acus.*

*l. 3. & 4. ff.
de legib.*

cerra aut plane ignota. In Physicis iidem plurima occurrunt de quibus ultra id quod est verisimile nihil percipimus, nec forte unquam certi quid accipietur. Et vero quidni multorum certa peritia reliquorum incertitudinem tegat potius aut excuset? Habet utique & heic locum illa suavissima oratio Aristotelis, qua minus accurata alicui de coelestibus doctrinae petit veniam: Περὶ τῶν λόγων τὸ φαινόμενον, αἰδῶς ἀξίαν εἶναι νομίζοντας τὴν ὀρθομίαν μᾶλλον ἢ θράσους, εἰ τις διὰ τὸ φιλοσοφίας διψῆν καὶ μακρῆς ὑπαρξίας ἀγαπᾷ πρὸς ὧν τὰς μεγίστας ἔχουσιν ἀπορίας.

Arist. l. 2°
de cael. 6°

Qui secus profecto sentit propter eiusmodi defectus de Civili doctrina, aut etiam majorem adhuc certitudinem & ἀκριβολογίας exigit, ille prodit ἀπαιδούσιαν suam, quodq; nondum didicit doctrinae cujusvis vim ac naturam suo pretio aestimare. Περὶ παιδευμένην γὰρ εἶναι τὴν πᾶσιν τὴν ἀκριβῆς διζητήριαν καὶ ἕκαστον γένος, ἐφ' ὅσῳ ἢ τὴν πλείω ματρῶν φέρει, & διὸ δεῖ περὶ παιδευθῆναι πῶς ἕκαστα ἀποδεικνύονται. Est enim hominis probe pädia instituti in tantum querere id quod est exquisitum in quovis genere, in quantum natura rei permittit, ac proinde oportet probe institui pädia, quo intelligas, quemadmodum unumquodq; sit acceptandum. Quae sunt praecleara monita magni sapiendi docendiq; magistri Aristotelis. Cujus & alibi existant quidem eadem de re scita optima, sed illa huc transferre non patitur institutum. Et sane de certitudine qualem admittat doctrina Civilis & non admittat, plus satis forte jam dictum est.

Arist. l. 1°
Nicom. c. 1°
l. 2° Meta-
phys. c. 3°

Vide l. 2°
Nicom. c.
2. l. 1. End.
c. 6. l. 1. de
partib.
animal.
integro.

VENIMVS ad illud quod ultimum capite hoc expediendum suscepimus, visuri, an accurata illa civilium rerum cognitio, quam non deesse jam probavimus, gerendae reipublicae necessaria sit aut utilis. Nec vero omnis accuratior doctrina gerendis rebus expedit. Agnovit

Arist. l. 3. sane Aristoteles in ipsis Politicis, non parem tractandi rationem exigi ab ijs qui respiciunt duntaxat *οεις το πατριον* quæ exigitur à philosophantibus: quo videtur pertinere illa Senecæ querela, *de literarum intemperantia*; qua fit, ut non *vita sed schola discamus*. Possit itaque videri, accuratam illam rerum civilium notitiam scholæ quidem aptam, at rerum ad sui nullum usum præbere. Quod ipsum habeat sese ita nec ne, hujus est loci expendere; quo sciamus num ad prudentiam gerendæ reipublicæ illa faciat nec ne: aut quod idem est, num Prudentiæ civilis nomine veniat illa an non veniat.

Est autem hæc quæstio non fortassis multum difficilis expeditu, si factò discrimine aliquo illam excutiamus. In republica videlicet alij imperant alij parent: quos inter & alias ingens est differentia, & hæc ipsa in re qua de instituta est quæstio. Igitur in ijs qui præsumt civilibus negotijs sive constituendis sive exequendis, non profecto satis est si adsit rudis duntaxat & incerta opinio agenda-rum rerum. Sæpenumero enim fallatur ille & fallat alios, atque ita rempublicam in periculum adducet: facile, imo totam perdet. Id quam maxime usu venit temporibus difficilibus, & laborante republica. Perinde ut in re nautica *de praliaribus Aquilonibus*, & in Medica si quando corpora sunt *maxima* aut morbis acutis affliguntur, solis peritissimis nautis & medicis cura tuto committitur, etiam corporibus bene constitutis & serena tempestate etiam imperitior aliquis sine noxa eam susceperit. Quo sane quis exactius noverit ea circa quæ versatur in republ. eo melius fungetur officio, & quod propositum habet adsequetur, non minus atque sit in omnibus artibus. Dico *circa qua versatur*, illorum oportere esse quam accuratissi-

me pe-

me peritum: alij enim circa nonnulla tantum reipubli-
 ciana occupantur, alij circa ejus summam: eoque ad res
 probe gerendas accurata peritia semper, etsi non eadem
 aut omnino par in omnibus requiritur. Diversa plane est
 eorum qui parent & ab alijs reguntur ratio. His enim
 sufficit bona de rebus gerendis opinio. Sufficit inquam
 opinio: si enim peritior quis talis fuerit sapit jam supra
 suam conditionem. Nec vero nulla opinione potest esse
 imbutus rem aliquam ex mandato acturus, utpote quum
 sit homo atq; adeo saltem ex parte rationis compos. Nec
 tamen in adversa sententia debet esse: alioquin enim vel
 aegre facturus est id quod est iustus, vel etiam intermissurus.
 At si bona opinione ducatur, potest prompte obsequi.
 Et vero ut unusquisque etiam eorum qui in parendi sunt
 conditione plene accurateq; teneat omnia, nunc impedit
 ipsa rerum agendarum nunc ingenij natura. Nec enim
 omnibus par est acumen ingenij & judicij, & naturæ quo-
 que rationem spectemus. Eleganter Aristoteles: ὁ δὲ ἄλλο
 ἴσθις ποτὶστίμων qui φύσιν talis est) ἄλλος οἷον ἔχει τὸ βυλλε-
 τικόν, ἔδὲ ἡλὺ ἔχει μὴ αἰδᾷ ἀκροῦν, ὁ δὲ πᾶσις ἔχει μὴ αἰδᾷ ἀπὸ λῆ-
*Seruus omnino non habet vim facultatemq; deliberandi, fœmina
 habet quidem sed minus accuratam, puer habet quidem sed non
 dum perfectam.*

Arist. l. 2.
 Polit. c. 2.

igitur exquisita illa peritia rerum civilium in repu-
 blica & utilis admodum est & necessaria, præsertim rebus
 non satis confirmatis: non tamen omnibus civibus in-
 sit necessum est sed solis imperantibus.

Vidit hoc jamdudum & docuit maximus magister
 Aristoteles. Prudentiam enim (quo nomine accuratam
 peritiam rerum civilium significatam voluit) imperanti
 propriam, magis scilicet quam ceteras virtutes morales, esse

pronunciavit, parentum virtutem (διαπονηκῆς, scil.) esse δόξαν ἀληθῆν. Verba viri digna sunt quæ hic recitemus. ἡ δὲ
Arist. 1.3. Φρόνησις ἄρχοντος ἰδίῃ δέσπῃ μόνῃ πᾶσι γὰρ αἰτίας δοικὸν αἰαγαυῶν
Polit. 6.4. αἰαὶ κοινὰς καὶ τῶν δεχομένων καὶ τῶν δεχόντων. δεχομένη δὲ γὰρ αἰεὶ
 ἴσῃ δέσπῃ Φρόνησις, ἀλλὰ δόξα ἀληθῆς. ὡσαύτ' αὐλοποιὸς γὰρ ὁ δε-
 χόμενος, ὁ δ' ἄρχων αὐλητὴς ὁ χροῖται. *Prudentia est solius re-
 gentis propria virtus. Alia enim videtur necessum commu-
 nes oportere esse & regentium & eorum qui reguntur. Ejus au-
 tem qui regitur virtus non est prudentia, sed opinio vera. Is qui
 regitur enim est tanquam is qui tibiatis conficit, ac qui regit
 tanquam is qui tibia canit atq. utitur. Cum quibus mercen-
 tur conferri & quæ alia disputat cum cap. isthoc quarto
 libri tertij, tum l. 1. Politicor. cap. nono, de diversâ vir-
 tutum quoque moralium ratione in parentibus & im-
 perantibus; huc enim illa adducere, nimis fuerit ope-
 rum.*

Ante Aristotelem non nihil aliter possit videri docuisse
 Plato in Menone. Ita enim Socrates disputat cum Me-
 none, quasi opinio vera tantumdem valeat ad res probe ge-
 rendas atque ipsa scientia. Cæterum præterquam quod
 ille dialogus est πικραστικῆς ordinis, ut non liceat hinc petere
 tuto Platonicas sententias; ipse Socrates mox comparat
 bonas quidem opiniones Dædali statuis, quæ avolant nisi
 ligentur: scientias vero ipsidem statuis sed vinculo astringis;
 quasi nimirum scientiæ demum numquam fallant, secus quam
 sese res habet de opinionibus veris. καὶ γὰρ, inquit Socrates,
 αἱ δόξαι αἱ ἀληθεῖς ὡς κὼν χροῖται ὁφθαλμοῖσι καλὸν τὸ χρῆμα καὶ
 πάντῃ τ' ἀγαθὰ ἐργάζονται: πολλὸν δὲ χροῖται αἱ ἐπιθυμῶσι ὁφθαλμοῖσι,
 ἀλλὰ δρασκελεύουσιν ἐκ τῆς ψυχῆς τῷ ἀνθρώπῳ: ὡς ἡ πᾶσι ἀξίῃ
 ἴσῃ ἴσῃ εἰν τῆς αὐτῆς δόξῃ αἰτίας λογισμῶν. *Veræ opinionibus quæ
 diu supersunt bene sese habet, & efficiunt recta opinia. Ἀ-*
ποίνη

volunt diu permanere, sed ex anima hominis aufugiunt. Ut non multum sint utiles, donec quis eas ligaverit ratiocinatione à causis deducta. Iam vero in republ. probe administranda necessario requiruntur stabiles & fixæ bonæ sententiæ, non vero satis est ut adsint illæ quæ quovis ventulo (ut ita dicam) fugiunt & loco suo dejiciuntur.

CAPVT IX.

Certam cognitionem rerum civilium mereri nomen & scientiæ & prudentiæ civilis.

Rerum civilium certam & qualis demonstratione comparatur notitiam dari, secus quam vulgo multis est persuasum, firmis nisi fallor argumentis constituimus. Ea vero res jubet nos deinceps statim inquirere, paucis tamen, qualenam ergo nomen & quem dignitatis gradum cognitio isthæ commereatur. Etenim non est quidem illa consideratio magni alicujus momenti, nec habet eximiam aliquam *subtilitatem*, ceu nonnulli jactitant. (est enim occupata potissimum in reâa nominis impositione) quoniam tamen & creditur tanti, & à multis multa heic etiam turbantur, non etiam hac in re non patiemur quidquam desiderari.

Tantum quinque vero numerantur Aristotele auctore mentis nostræ habitus, qui certam rerum veritatem percipiunt, Sapiëntia, Scientia, Prudentia, Ars, & quem *Græci* appellant: neque possumus nos idem qui valeant plures habitus mentis numerare. Quamvis vero apud scriptores passim hæ voces non semper eodem sensu accipiantur, adeoque sæpius altera pro altera per imperitiam soleat poni, nos tamen nunc sequemur accuratio-

rem

rem illam doctrinam, quam hac de re instituit Aristoteles *lib. vi. Ethic. Nicomach.*; adeoque extra controversiam nunc collocabimus, quas ibi significationes vocibus illis Aristoteles adscribit, eas maxime observandas sectandasque esse, nobis quidem in Philosophicis scholis versantibus. Ut eo expeditius deinde liceat nobis definire, cujusmodi sit mentis habitus nostra, qua de agimus, civilium rerum cognitio.

Antequam vero id præstemus, unus alter tertiusque error est eximendus, quem nonnulli qui Aristotelem vultunt videri quam maxime sectari, solent errare. *Primo* enim creditur, ita hos quinque memoratos habitus inter sese distingui, quasi circa unum idemque objectum nulla ratione occupentur. *Deinde* cum Aristoteli ars *πρωτη* dicatur, prudentia *πραξις*; *πραξις* & *πρωτη* existimantur eo inter sese differre, quod hæc semper opus aliquod sensibile producat, illa non item. *Ad binos* hosce sic satis receptos passim errores accessit nuper inusitata nonneminis doctrina, prudentiam & artem in solis singularibus occupari, quæ itidem excutienda est & in herba quasi opprimenda antequam incautiores pergat decipere.

I.

At vero *primum* quidem illud Aristotelicæ doctrinæ non esse consentaneum, vel inde liquet, quod Sapientiam ex scientia & intellectu quasi componi Aristoteles docuerit. Hinc sanè consequens est, scientiam aliquam & intellectum versari circa easdem res, circa quas & Sapientia versatur; etsi non vicissim omnium illarum rerum quarum est scientia aut intellectus, etiam sit Sapientia. Liqueat vero idem etiam ex eo, quod Aristoteles in libris *Acroamaticis*, ubi quam accuratissime loquitur, non ex præscripto illo vulgi, vocabula isthæc scientiæ, prudentiæ, artis,

artis, indistinctim usurpet. Et vero *l. vi. Topicor. 3.* scribit: τῶν γὰρ πρὸς τὴν καὶ αἰ διαφορὰν πρὸς τὴν κατὰ φύσιν καὶ ἑκείνης τῆς ἁπλοῦς. θεωρητικῆ γὰρ καὶ πρακτικῆ καὶ ποιητικῆ λέγεται. Libro item octavo *Topicor. c. 2.* verba ejus sunt: τῶν ἁπλοῦς αἰ ἢ θεωρητικαὶ, αἰ δὲ πρακτικαὶ, αἰ δὲ ποιητικαὶ. At vero dixerit quis, hæc depromi ex opere exoterico, ubi populum loquendi rationem admittit doctrina. Cæterum & in libris indubie Acroamaticis non aliter Aristoteles loquitur. Statim initio quippe operis ad Nicomach. memorat *l. 1. Nicom.* πρακτικὰς ἁπλοῦς *L. VI. Metaph. c. 2.* inquit ἕδεμᾶ γὰρ ἁπλοῦς ἁπλοῦς ἐστὶν αἰ, ἢ πὲρ πρακτικῆ, ἢ πὲρ ποιητικῆ, ἢ πὲρ θεωρητικῆ. *Lib. XI. Metaph. cap. 6. & 7.* ἁπλοῦς ποιητικὰς invenimus, addito medicinae, gymnasticæ, architectonicæ & musicæ exemplo. *Lib. 1. Metaphys. cap. 1.* mentio fit ἁπλοῦς ad vitam utilium, quæ ipsæ ibidem mox artes appellantur: imo diserte scribitur, τὴν τέχνην τῆς ἁπλοῦς οἰόμεθα μάλιστα ἁπλοῦς εἶναι. *Lib. 1. Polit.* statim ipso *cap. 1.* scribitur: ὅταν καὶ λόγος τῆς ἁπλοῦς τῆς πολιτικῆς (sermo autem est de Politica) καὶ μὲρ ἁπλοῦς καὶ ἀρχομῶν πολιτικὸν appellandum esse. Sed fortassis ex sententia Platonis hæc ita dicta. At vero ab ipso Aristotele ejusdem *libri c. 4.* memorantur ἁπλοῦς δουλικάι, item ἁπλοῦς διοικητικῆ, quæ sit χρηστικῆ δούλων. *Lib. 11. Polit. c. 6.* ubi dictum fuisset, profuisse nonnullis scientiis antiquorum institutorum mutationem, additur pro exemplo: οἰον ἰατρικῆ, καὶ γυμναστικῆ, καὶ ἄλλας αἰ τέχνας πᾶσαι. *Lib. 119. Polit. c. 6.* fit mentio ἁπλοῦς χειρουργικῆς, ut *5. Eudemor. c. 5.* ἁπλοῦς πρακτικῶν & *11. Eudemior. c. 3.* πρὸς ἁπλοῦς. Mitto alia Aristotelis loca, quæ passim reperiuntur haud pauca. Non est vero quod dicas, Aristotelem minus exacte locutum esse. Vtique enim debuit ille in Acroamaticis loqui quam accuratissime. Hic

itaque pretextus est Aristotelis accusatio, eaque cum ejus injuria conjuncta. Et vero *1. Metaphys.* statim atque artes scientiæ nomine appellasset, subjungit: *Dicitur autem in Moralibus est, quanam sit Artus & Scientiæ differentia.* Unde liquet, saltem tum Aristoteli in animo fuisse definitiones Artis & Scientiæ in Ethicis propositas. Eam porro in Ethicis & Analyticis alibique Scientiæ definitionem attulit Aristoteles, quasi cognitio demonstrativa omnis debeat scientia appellari. Possunt vero & artium & prudentiæ præcepta universalia demonstratione cognosci, ceu præcedente capite ostendimus.

Vid. Monsecatinum prof. in Polit. p. 7.

Eadem porro significatione loquuntur etiam optimi Aristotelis nonnulli interpretes. Vnus pro omnibus, is qui familiam ducit inter eos Alexander Aphrodisiensis (nec enim me movet F. Patricius ut aliter sentiam) ad *l. 6. Metaph. sect. 2.* scribit interprete quidem Ioanne Sepulveda, nec enim Græce hætenus in lucem prodijt: *Est autem effectiva Scientia, ut in Moralibus Nicomachiæ latius explicatur, ea cujus opus post actionem manet, ut ars adificandi: nam post adificationem opus ejus h. e. domus permanet. Activa vero ut ars salandi, siquidem post salationem nihil superest.* Idem *l. xi. Metaph. sect. 25.* Effectivam porro scientiam vocat Aristoteles, cæmentariam lignariamq; artem, & simpliciter omnes quarum post actionem opus aliquod ac effectus manet: cum sit ea Activa, cujus post actionem nihil reliquum sit, qualis est ars salandi aut fidibus canendi: de quibus in *Moralibus* quæ Nicomachiæ inscribuntur, accurate dicta sunt. Possimus & Andronici forte Rhodij consensum adferre. Nam in libro *Θετικῶν* disertè ἡ Φεῖσις definitur, *ἡ δὲ ἀγαθῶν καὶ καλῶν καὶ ὑδοτήριον*, Ethices quoque Dialectices & Rhetorices proximum genus *ἡ δὲ ἀγαθῶν* usurpatur

patur. Verum tamen si curante D. Hoeschelio libellus ille Græce sit editus nomine Andronici, imo dudum ante ex illo libello Latine verso Andronici nomine in secundam secundæ partis Summæ suæ Theologicæ quædam translulerit Thomas Aquinas, non ausim tamen libellum illum Peripateticum dicere, cum dogmata plæraque sint Stoica, multo minus ausim Andronico Rhodio tribuere. Et vero eadem Prudentiæ definitio habetur etiam in libello incogniti auctoris *Ἐπι ἀγνῶτων* quem Hoeschelius in eodem priori libello adjunxit, est autem omni ex parte Stoicus. Nolumus igitur nunc ad Andronicum quidem provocare.

II.

Similiter & ALTERVM illud arbitramur non esse Aristotelicæ doctrinæ consentaneum: quantumvis Aristotelem ita fere acceperit etiam Alexander Aphrodisiensis ille, cujus verba modo recitavimus, ut & Eustratius *lib. v1. Eth. c. 5.* immo & alijs jam olim ita visum fuisse, liqueat ex *lib. 11. Institut. c. 19.* Quintilianii. *Primo* enim certum est, nusquam id disertis quidem verbis ab Aristotele doceri, quod fieri tamen debuisset saltem in Ethicis h. e. loco proprio. *Deinde* Aristoteles utique non alias Artes agnoscit, quam *ἰσχυραὶ*; & tamen passim hoc nomine dignatur eas, quæ nequaquam *ἔργα ἢ ἔργα* subjicitur *consummatione finem accipiunt*, prout tamen loqui amabat Fabius. Ita Aristoteli passim Artes audiunt: musicæ omnes, inque ijs citharistica, orchestrica item, dialectica, rhetorica, medica, gymnastica: quarum nullum opus est sensibile nisi per accidens, ut oratio scripta opus est rhetoricæ. Quod usque adeo clarum est, ut Eustratius & alij coacti fuerint artes quasdam *ἰσχυραὶ* agnoscere: non profecto ad mentem Aristotelis, utpote qui

simpliciter artem definiverit *ἔξιν ποιητικὴν*. Disertis porro verbis de praxi pronunciat Aristoteles, non illam semper propter seipsam esse, sed interdum ob finem quendam alienum. Quod possit videri idem esse, quasi & *πρόξιος* aliqua efficiat interdum sensibile aliquod opus, ut hoc non sit soli *ποιήσαι* proprium. Verba Aristotelis sunt: *τῆς μὲν ἰδίᾳ ποιήσεως, ἐπιγενεῖ τὰ τέλη*, τῆς δὲ πρόξιος *ἕκαστος αἰεὶ*: quæ totidem verbis reperias *lib. v. Eudem. c. 5*. Verum huic testimonio parum tribuo cum sit mendosum, ut infra dicemus.

*l. 6. Nicom.
c. 5.*

III.

TERTIUM usque est adeo novum ac *ἄδοξον*, ut qui idem affirmaverit præter illum unum nemo forte reperiat. Mihi sane nemo est notus. Ipsemet fatetur, *hodiernos philosophos pene omnes à sese dissentire*. In univ-
sum vero ab omni retro memoria, Prudentiæ vocabulo audit Universalis quoque juris, civilium, moralium & domesticarum rerum gerendarum cognitio. Similiter Artes dictæ sunt itidem citra omnem dubitationem universales doctrinæ circa *τὰ ποιητικά*, ut Medendi, disputandi, orandi, bellandi & plures aliæ: idque apud omnis generis scriptores. Sufficere vero vel una illa omnium dissensio potest convincendæ mustæ illi sententiæ: utpote quum controversia sit de vocabulorum significatione, quæ solonitur hominum usu,

Quem penes arbitrium est & vis & norma loquendi.

Nè nunc dicam, illam omnium dissensionem saltem merito suspectum reddere novum illud, & objicere nobis id quod ille dicebat: *καλὸς θεὸς ἐρεται, ἢ μόνον ἀνθρώπων ὄρα*.

Attamen Aristotelis consensum jactant illi novi doctores: & vero tanti viri assensione munitis, quamvis errantibus

rantibus, veniam nemo temere denegaverit. Cæterum Aristotelem ab illo communi more loquendi discedere, non est quod illi novo scriptori quisquam credat. Vtique enim & ille doctrinam Rhetoricam universalem illam τέχνην appellavit vel centies : pari ratione & Poetica & Dialectica & Medicina passim illi Artes audiunt. Nusquam profecto ille aperte asseruit id quod huic scriptori placuit : sed deceperunt virum nonnulla dicta Aristotelis perperam accepta. Imo vero Aristoteles discretis verbis asseruit plane alia & contraria. Nam de Arte quidem verba ejus hæc sunt in Rhetoricis :

ἐδοξία τέχνην l. i. Rhetor.
 σκοπεῖ τὸ καθήκασον, οἷον ἡ ἰατρικὴ ἢ Σωκράτης τὸ ὑγιεινόν Ἰβν. ἡ. c. 2.

Καλλία ἀλλὰ πὶ τῶ ποιῶδε ἢ τοῖς ποιῶσδε· τὰ τε γὰρ ἔντεχον, τὸ δὲ καθήκασον ἀπειροὶ καὶ σὺν ἄλλοις τὸν ἔδῃ ἢ ῥητορικὴ τὸ καθ' ἑαυτὸν ἐνδοξον Ἰωρήση, οἷον Σωκράτης ἢ Ἰππία ἀλλὰ τὸ ποιῶσδε, καθάπερ καὶ ἡ Διαλεκτικὴ. Nulla ars singula considerat : Vt Medicina non quid Socrati aut Callia, sed quid ita affecto, aut ita affectis salutare sit : hoc enim arte comprehendi potest, at id quod ad punctumque singillatim pertinet, infinitum est, neq. sub scientiam cadit. Ne Rhetorica quidem quid cuiusq. probabile sit considerat ut Socrati aut Hippia, sed quid talibus, quemadmodum & Dialectica.

Sed forte testimonia ex Rhetoricis desumpta parvi sunt momenti ; quoniam scriptum est Exotericum. Esto. At vero Acroamatici utique sunt libri & Metaphysici & Nicomachij.

In eandem vero plane sententiam quoque differitur initio operis Metaphysici. γίνεται δὲ τέχνη l. i. Μετα-
 ὅταν ἐκ πολλῶν τῆς ἐμπειρίας ἐνοσημάτων καθόλου μία γένηται ὡς phys. c. 1.

τῶν ὁμοίων ἐπιλήψις. τὸ μὲν γὰρ ἔχει ἐπιλήψιν, ὅτι καλλία κάμνουντι τήδε τῆν νόσον τόδε σνήσιγμε, καὶ Σωκράτη, καὶ καθήκασιν ἔτω πολλοῖς, ἐμπειρίας δὲ· τὸ δ' ὅτι πᾶσι τοῖς ποιῶσδε κατ' εἶδος ἐν ἀφορμῶσει, κάμνουντι τήν δε τῆν νόσον σνήσιγμε, οἷον τοῖς φλεγμα-

πέδων,

τάδιον, ἢ χολαΐδιον, ἢ πυρέτησι καύσω, τέχνης. Paulo post ἢ ἰδίῃ ἰμπειρία τῶν καθέκαστι τῶν γούσι. ἢ δὲ τέχνη τῶν καθόλου. *Nascitur autem Ars, quando ex multis Experientia notis unus fit universalis de similibus existimatio. Etenim tenere, quod Callia hoc morbo laboranti hoc profuerit, Socrati item, & eodem modo singulatim pluribus Experientia est: At vero tenere, quod omnibus qui secundum unam aliquam speciem distincti hoc morbo laborant profuerit, velut pituitosis, aut biliosis, aut febre ardente laborantibus, Artis est.* Paulo post: *Experientia est cognitio singularium, Ars autem universalium.* Porro & in Nicomachijs eadem sententia occurrit, quod opus maxime est ἀνεγναστικόν, & studiose habituum mentis naturam omnem exponit. Cum enim Aristoteles notasset incertitudinem moralium rerum exemplo medicamentorum, addit: τοῦτ᾽ ἐστὶ τῶν καθόλου λόγων, ἐπὶ μάλιστα ἐστὶ τῶν καθ' ἕκαστον λόγων, οἷον ἔχειτ' ἀνεβέβη: ἔτι γὰρ ἰσὺς τῆς τέχνης, εἴδ' ἰσὺς τῆς ἑλληνικῆς ἰατρικῆς πρῶτον. *Quum ita sese habeat sermo universalis, longe minus ille qui de singularibus agit habet aliquid accuratum. Ille enim nec sub Artem nec sub preceptionem aliquam cadit.* Hæc etsi longesint clarissima, novus tamen iste scriptor illud ex Metaphysicis adductum (quod unum videtur vidisse) censuit eludi ab sese posse, si dicat: Artes in universalibus versari, quoniam *universalibus* utuntur *propositionibus*. At vero secundum ipsum propositiones istæ universales non nisi principia sunt Artium; in quibus autem versatur doctrina aliqua (quod de universalibus Aristoteles aperte adeo profitetur) non sunt principia sed illa quæ ex principijs deducuntur.

Æque aperte vero Aristoteles asserit etiam Prudentiam circa universalia occupari, idque ipsomet libro sexto Nicomachiorum, h. e. in ipsa sede doctrinæ de dianoëtis

l. 2. Nicom.
6. 2.

ticis habitibus. Verba ejus sunt *cap. 8.* hæc: *ὃ δὲ ἔστιν ἡ 1.6. Νίκομαχου*
Φρόνησις τῶν καθόλου μόνον, ἀλλὰ δὲ καὶ τὰ καθέκαστα γνωρίζειν & *6. 8.*
paulo infra: ὡς δὲ ἀμφοῶτερον (universalium sc. & singula-
rium cognitionem) ἡ ταῦτην μάλλον. Neq. est Prudentia
universalium duntaxat, sed oportet & singularia nosse: ut proinde
oporteat utramq. habere cognitionem (universalium & singu-
larium) vel posteriorem potius. Quæ totidem verbis haben-
tur 1.5. Eudemior. cap. 7. Posteriora ita illustrat Paraphrastes
Græcus: Cum in agendo occupetur Prudentia, utrumque adesse
illi oportet, aut singularia magis. μὲν γὰρ τὸ καθόλου μόνον ἢ δυνάταί
οἶται πραγματικῆ. Priora optime exponit hunc in modum
Donatus Acciajulus ad cap. 7. n. 68: Sapientia est tantum
de universalibus, Prudentia non est tantum de universalibus sed
etiam de singularibus. Major est clara, quia tam intellectiva
quam Scientia, est tantum circa universalia, ergo Sapientia qua
est simul ex utrisq. constans, erit solum circa universalia. Mi-
nor probatur à Philosopho. Nam Prudentia est universaliums,
quia in rebus agendis sunt principia universalia, de quibus nulla
alia virtus considerat quam Prudentia. Consultat etiam Prudens
utrum sit faciendapax, utrum magistrarus sint electione consti-
tuendi, & alia hujusmodi. Verum non solum universalium sed
etiam singularium est. &c. Eodem pertinet illud quod habe-
tur cap. seq. Cum enim Aristoteles quævisisset, quei fiat ut
juvenes queant mathematici esse non tamen prudentes,
adijeit: ἀπορίδῃ, ὅτι καὶ τῶν καθέκαστα. ἔστιν ἡ Φρόνησις. Non-
nulli enim quidem in vertendo negligunt illud καὶ, qui
proinde deceperunt & illum novum scriptorem, ut pro-
inde hæc acceperit quasi Aristoteles nude dixerit: singula-
rium esse prudentiam: at revera Aristoteles nihil aliud voluit
quam etiam singularium non autem solum universalium
prudentiam esse. Quod ad hunc locum Acciajulus quo-
que

que annotavit. Et vero etiam si vocula illa *non* esset omi-
 sa, tamen non aliter propositio illa esset accipienda. Hinc
 cum paulo post dixisset Aristoteles: *Prudentiam non esse scienti-*
am patet, est enim ipsius extremi: Acciajulus ita commen-
 tatur: *Scientia versatur circa universalia tantum, Prudentia*
non versatur circa universalia tantum, sed etiam circa singularia,
ergo Prudentia non est Scientia. Patet ratio, quia Prudentia
non solum circa universale, sed etiam circa extremum quod est
singulare versatur. Eundem in modum Aristotelis illa
 dicta exponunt reliqui interpretes Græci, Arabes, Latini.
 Indubie vero ex illo libro uno depromere longe plura
 ejusdem sententiæ liceret, si liber ille non esset adeo fæde
 lacunis deformatus & partibus suis disjectus. Sed &
 omnino huc faciunt loca illa omnia ubi Politice Ethice
 Oeconomice Prudentiæ appellantur. Vtiq; enim illis vo-
 cibus intelligit Aristoteles doctrinas illas, quæ Politico-
 rum Ethicorum Oeconomicorum libris sunt traditæ, a-
 deoq; hæc sunt universales. Sed non est quæ talia ad-
 vocemus. Vel hæc pauca enim ita aperte nobiscum
 faciunt, & Aristotelis assensum attestantur, ut instar mul-
 torum esse merito possint.

Et vero una illorum vis ipsimet adversario tantum
 non confessionem veri expressit. Etenim etiam ille Ar-
 tem & Prudentiam etiam *versentur in singularibus, nihilominus*
tamen & universalium esse, profitetur: Item, parare sibi habitum
prudentia esse scientem fieri h. e. fieri peritum universalium:
Item, rectam rationem qua agit Prudentia & Ars esse universa-
lium cognitionem: Item: vere Prudentes censeri, qui non modo
agenda verum etiam eorum qua aguntur causas norunt. Vult qui-
 dem ille & causarum & universalium cognitionē Scientiam
 aliquam esse quæ comiterur prudentiam; at vero hæc ex-
 plicatio

plicatio adyersatur usitatæ loquendi rationi. Si enim universalia sunt extra notitiam illam quæ prudentiæ interna est, absurde dixeris illa omnia. Nec enim prudentia est eorum quæ ad objectum ejus non pertinent; nec habitus prudentiæ paratur ijs quæ extra prudentiam sunt: nec agit prudentia illa facultate quæ ab ipsa est distincta: nec prudentes reapse causas norunt, si causa- rum cognitio à prudentia est quid diversum. Tam ~~atque~~ ut persuaseris forte imperitis tyronibus, & incan- tis indoctisque, *sedens*, ceu ludebat ex Carcino lam- borum scriptore in Thessalum Galenus,

— *Ἐν ἐπιτηλῶ βεβήρη*

ἐν ἀεριομύθῳ ἀνδραγα:

attamen recte loquendi gnarus aliquis haud admittet.

SIC igitur sese res habet. Quod *primum* quidem illud attinet. Circa unum idemque objectum diversi mentis habitus occupantur, diversa tamen ratione considerandi, qua efficitur, ut ipsum objectum quoque sit diversum. Perinde atque circa corpus humanum & Physicus & Medicus, & carnifex versatur: at quoniam non unus est considerandi modus, eo ipso fit ut reapse objectum illorum sit diversum. Objectum scilicet Physici est corpus illud quatenus simpliciter est obnoxium mutationibus; Medici quatenus est capax morbi ac sanitatis; carnificis quatenus potest graviter puniri. Vnum igitur idemque est, & non unum idemque: materialiter nempe unum non formaliter, ut cum Scholasticis philosophis loquamur. Hac ratione fit, ut res eadem & contingentes sint & perpetuæ. Potest nimirum illa contingentiâ nonnunquam mente à rebus quasi abstrahi, ut hætenus videantur perpetuæ. Imo ipsa contingentiâ rerum universim consideratur à

X

mente

mente nostra tanquam aliquid perpetuum. Id sane fit in Metaphysicis. Physicus quoque agit de omni motu naturalium corporum, qui maximam partem contingens quid est. Etsi igitur Scientia non sit nisi eorum quæ eodem sese habent modo vel omnino vel plerumque: nihil vetat tamen Scientiam & de rebus contingentibus comparari, modo non attendatur ipsa illa contingentia. Certe id nisi statuas, non Physice, non magna pars Metaphysicæ scientiæ nomen merebitur. Imo nec Geometria fuerit scientia: omnis enim quantitas continua quam Geometra contempletur, in solis pene contingentibus corporibus actu reperitur. Potest igitur & de humanis negotijs quæ aut *πραγμα* sunt aut *ποιήσεως* scientia haberi, etsi sint contingentia: quatenus nimirum seposita illa contingentia suam quoque illa habent necessitatem. At si eadem illa consideres simul quatenus in actum secundum possunt transferri aut transferuntur, jam amplius eorum non potes scientiam habere nisi improprie. Igitur & Scientia aliqua est *πραγματι* & *ποιητικῆ*, occulata scilicet *ἐπι τὰ ποιητὰ & πρακτὰ*, at percepta à nobis per *ἀφαιρέσιν* aliquam. Hac ratione in uniuersum Geometria dicitur scientia: & tamen illa versatur non tantum circa *δωρημάτα*, sed etiam *περὶ βλήματα* quæ aliquid faciendum iubent. Nec vero problemata illa ad Artem aliquis germanus Aristotelis sc̄tator & philosophus gravis hæcens retulit. Scientiæ scilicet est etiam circa problemata illa occupari, quoniam de effectione eorum non nisi in abstracto agitur: non quasi effectio ipso actu secundo non pertingat ad opus aliquod singulare, quod non nemo per cavillationem inter meas sententias refert, sed quoniam ipsa illa effectio in abstracto & uniuersim à Geometra consideratur.

deratur. Nihil prohibet tamen etiam ad Artem illa referre alio considerandi modo. Observandum porro est; alia digna esse speculatione, solere etiam ab hominibus nobis libenter cognosci, etsi in usum non transferantur, adeoque esse talia, quorum cognitio per se se expetatur non alterius commodi causa. Aliorum vero notitias rarissime ab hominibus appeti, & fere non mereri ut ijs cognoscendis operam impendas, nisi ut illa actu ipso exerceantur. In prioribus Scientia magis locum habet quam in posterioribus. Hinc in problematibus suis enodandis solius speculationis & Scientiæ gratia Geometra libentissime versatur; at in humanis rebus quales expediuntur per Prudentiam & Artem cognoscendis pauci versantur, & ut verferis non est adeo magnum operæ pretium. Hinc etsi circa humana illa versetur Scientia aliqua, attamen plerumque & majore cum fructu Prudentia & Ars occupata est: quippe quum utraque illa, Prudentia inquam & Ars magis spectent exercitium ipsum agendi. Igitur & Scientia aliqua datur eorum quæ ab hominibus aguntur & Prudentia aut Ars, sed diversimode; quo fit ut eorum tamen objectum diversum etiam sit. Scientia nimirum eorum datur in quantum sunt *scipitæ*; Prudentia vel Ars quatenus illa sunt *regulæ* vel *regula*. Quoniam autem magis sunt *regulæ* vel *regula* quam sunt *scipitæ*, hinc malunt per Prudentiam vel Artem accipi quam per Scientiam.

Hæc quidem non invenias ab Aristotele in Ethicis æque perspicue & prolixè tradita: at memineris librum esse mutilum & lacerum. Aristotelij tamen esse consentanea nullus dubito, quum & res ipsa hæc doceat, & alioquin non appareat, qui potuerit ille Scientias *regulas*

& ποιητικῆς agnoscere, quæque alia supra adduximus. Viderunt vero hoc ipsum saltim ex parte & nostro seculo multi viri præclari; qui proinde Artem Medicam non dubitaverunt & Scientiæ cognomento appellare. Adducam hoc loco tantum unum Ioannem Baptistam Montanum Philosophum & Medicum sui seculi facile principem qui ad cap. 1. fen. 1. lib. 1. canon. Avicennæ ita est locutus: *Ars duplītiter considerari potest: uno modo, ut versatur circa materiam & subiectum extrinsecum, circa quod operatur, altero, ut versatur circa universalια & rationem faciendi. Priori modo medicina est ars, posteriori scientia. Respectu Platonis vel Socratis quem curare debet, Medicina est ars: respectu vero artificis, ut ipse mēderi novit in mente, est scientia.* Non sunt quidem illa ἀνεπαρκῆς satis dicta, aut potius ab auditoribus excepta, viri tamen consensum attestantur.

Sed de primo satis: pergendum est ad secundum. Differentiam *πρῶτης* & *ποιητικῆς* ergo quod attinet, *πρῶτης* interdum latius accipitur ut sit idem quod *ἐπιτεχνια*: qua significatione omnis *ποίησις* est *πρῶτης* etsi nequaquam versa vice *πρῶτης* sit *ποίησις*. At magis proprie si vocabula hæc accipiantur, tum utique multum differunt, prout Aristoteles quoque affirmat, & alterum sub altero non consistitur. Non attulit vero in Nicomachijs utriusque definitionem Aristoteles, sed rejicit nos potius ad Exotericâ sua scripta: quæ tamen illorum signet non indicans, etsi fuerint varia. Haud vana fortassis conjectura fuerit, si quæ Magna Moralia appellantur signari suspiceris. Exotericum sane opus est, & plane talia ibi diserte leguntur.

i. Magn. Moral. cap. 35. Verba hæc sunt: *ἔτι δὲ τῶν ποιημάτων καὶ πραγμάτων ἔπειτα τὸ ποικίλον καὶ πραγματικόν· τῶν μὲν γὰρ ποιητικῶν ὅτι ὅσα τῆς ποίησις ἄλλο τίδ' ἔστιν ὅσα τῆς οὐσιολογικῆς· ἐπειδὴ ὅτι οὐκίως ποιητικῆ, οὐκίως*

οἰκία αὐτῆς τὸ τέλος. ὡς τῆς ποιήσεως ὁμοίως καὶ ἐπὶ τεκτονικῆς καὶ τῶν ἄλλων τῶν τεκτονικῶν ἐπὶ δὲ τῶν πραγματικῶν οὐκ ἔστιν ἄλλο ἔστιν τέλος παρ' αὐτὴν τὴν πράξιν ὅσον ὡς τὸ κρηρῆζον οὐκ ἔστιν ἄλλο τέλος ἔστιν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ τέλος ἡ ἐνέργεια καὶ πράξις. Hoc itaque proprium est πράξεως, non alium finem spectare præter ἐνέργειαν sive actionem: ποιήσεως proprium est operari propter aliud quid ab operatione diversum. Accipiunt hæc lucem ab iis quæ initio Nicomachiorum disse-
runtur: διαφορά τις φαίνεται τῶν τελῶν τὰ μὲν γὰρ οἰοῦν ἐνέργειαν καὶ δὲ ὡς ταύτας ἔργα πιά. Prioris nimirum ordinis sunt αἱ πράξεις, posterioris αἱ ποιήσεις. Et verò ipsa vox ποιήσεως sive effectationis intendit ἔργον aliquod: eoque ποιήσεις omnis & ars versatur circa γένεσιν h. e. circa productionem alicujus operis. Illud opus verò omne non est aliquid stabile & palpabile quale est domus τῆς οἰκοδομικῆς, sed satis est si sit aliquid distinctum ab operatione ipsa: quomodo sanitas efficitur & opus Gymnasticæ & Medicinæ, victoria Artis militaris. πράξις ex aduerso non producit tale aliquod ἔργον, sed seipso est contenta.

l. 1. Nicom.

c. 1.

l. 6. Nicom.

c. 4.

l. 6. Nicom.

c. 5.

Hanc doctrinam Aristoteles confirmat etiam in Nicomachijs, inquit: τῆς ποιήσεως ἔργον τὸ τέλος, τῆς δὲ πράξεως οὐκ αἰεί ἐστὶ γὰρ αὐτὴ ἡ ἐνέργεια τέλος. Idem hoc loco dicit Aristoteles quod in Magnis Moralibus, modo non nihil aliter quam fit vulgo sermo legatur aut interpungatur. Ut enim vulgo legitur, Aristoteles videtur agnoscere, interdum τῆς πράξεως ἔργον εἶναι τέλος perinde ut semper sese habet ὡς ποιήσεως. Et verò ita acceperunt interpretes plerique, etiam Græci: aduersatur tamen ijs quæ ex Magnis Moralibus recitavimus & ipsi illi quod subijcitur in probationem ejus: ἐστὶ γὰρ ἡ αὐτὴ ἐνέργεια τέλος: hoc enim nequaquam probat, interdum τῆς πράξεως ἔργον εἶναι

εἶναι πάλῃ, sed plane contrarium: nempe τῆς πράξεως alium finem non esse præter ipsam πράξιν sive ἐνπραξίαν. Mendosus igitur locus est. Et legendum, quomodo est in Basileensi Sengrinij editione, inque suo veteri codice reperit Camerarius: τῆς δὲ πράξεως οὐκ ἄν εἴη· Ἥ γὰρ αὐτῇ ἡ ἐνπραξία πάλῃ: Vt sensus sit is fere quem idem Camerarius Latine expressit: *Etenim in cæteris operibus quæ elaborantur faciendo, finis ab ipsa elaboratione diversus, sed actionum nullo modo.* Vt tamen paulo aliter vertenda sint quæ sequuntur, ita nempe: *Ipsi enim, scil. operationi, bonitas agendi finis est.* Vel vero interpungenda est oratio, aut in hunc modum: τῆς ποιήσεως ἐπιγενὸν πάλῃ, τῆς δὲ πράξεως οὐκ αἰεὶ: *Effectiõnis alius est finis, actiõnis vero non, idq. semper:* aut in illum: τῆς ποιήσεως ἐπιγενὸν πάλῃ, τῆς δὲ πράξεως οὐκ αἰεὶ ἐστὶ γὰρ αὐτῇ ἡ ἐνπραξία πάλῃ. *Effectiõnis alius finis, Actiõnis vero non. Semper enim est ipsa bonitas agendi finis.* Vno sane horum modorum constat sibi deum genuina Aristotelis sententia.

Et vero illam operationem omnem quæ alium præter se finem spectat ποιήσων: qui non spectat πράξιν Aristoteli esse; liquet etiam ex ijs quæ *l. 1. Politicor.* differuntur de diversitate instrumentorum. Radium nimirum textorium esse instrumentum ποιητικὸν (quoniam ab illo aliud quid efficitur ὡς γὰρ τῆν χρῆσιν,) possessionem vero seu supellectilem domesticam esse instrumentum πρακτικὸν, quia ut vestis nullus aliusejus finis est præter usum. Quod consentaneū esse ijs quæ in Ethicis tradita erant ipsemet affirmat, ad Ethica illa provocans. Non aliter pene ab Alexandro Aphrodisiense acceptam Aristotelis sententiam, liquet ex verbis quæ supra adduximus. *Effectivum enim appellat cuius opus post actionem manet: Activum cuius post actionem nihil*

Vide pag.
154.

nihil superest. Idem habent & alij interpretes; nisi quod Artes quasdam activas agnoscant; quod Aristoteli directa fronte adversatur.

Hæc vero quum ita sese habeant, facile jam quoque apparet. *ἰσχυρίας* nonnullas, alias alijs *πομπικωτάτας* esse: nempe quæ opus relinquunt stabile magis quam reliquæ *ποιήσεις* sunt. Hinc extractio domus magis est *πομπής*, quam saltatio: etsi hæc forte respiciat *ἰσχυρίας* corporis: aut pulsatio citharæ, etsi respiciat voluptatem aurium. Quædam sane *ἰσχυρίας* pene *ἐπιπομπικωτάται* inter *πράξεις* & *ποιήσεις*: eoque nunc his nunc illis accensentur. Apparet hinc etiam fieri posse, ut eadem quodammodo operatio & *πράξις* & *ποίησις* sit, pro diversa finis ratione. Eadem a quo quodammodo: accurate enim si loquaris, revera non est eadem, utpote cum fine distinguantur, fini autem potissimum essentiam suam operatio quæque debeat. Iustitiam enim exercere alter potest lucri causa aut honorum, alter ipsiusmet ergo iustitiæ & amore virtutis: quorum prior eo ipso efficit sibi divitias, posterior exercet & *πράξις* virtutem. Vnde porro consequens est, Artem & Prudentiam, quarum illa circa *τῆς ποιήσεως*, hæc *πράξεως* occupatur, etsi maxime scopo differant, fieri tamen interdum posse, ut quodammodo Ars & Prudentia, unum idemque operetur. Ex his quoque lucem accipit Aristotelis doctrina, cum alia, tum illa quam habet lib. ix. Polit. c. 6. ubi ingenium & ad optima quæque educandum juvenem negat in Musicis instituendum esse *πυκνὴ παιδεία*. *Τεχνικὴ δὲ*, ait, *πρόκειν τὴν πρὸς τὰς ἀγῶνας ἐν ταύτῃ γὰρ ὁ πρῶτον ἔστι τῆς αὐτῆς μάχης ἐξέταται χάρις ἀρετῆς, ἀλλὰ τῆς τῶν ἀκρόατων ἡδονῆς.* Verum hæc plenius agere non est hujus loci.

Denique quod *Tertium* attinet, longe verissima sunt & recepta

recepta omnium consensu quæ diximus: Artem nempe & Prudentiam intime includere universalium τῶν ποιητῶν & τῶν πρακτῶν notitiam. Faremur tamen, utramque simul etiam ad singularia pertingere, imo horum gratia potissimum utramque comparari. Et vero de Prudentia id aperte dicentem Aristotelem jam tum audivimus. Non difficulter autem etiam de Arte, ex ijs quæ ille differit, licet colligere. Artem enim utique operatricem vult esse & versari ἐπι γίνεσιν: quum constet, effectiorem omnem perinde ut actionem reapse esse aliquid τῶν κατ' ἴδιον. Igitur non profecto sola Universalium sed & singularium τῶν ποιητῶν notitia Artem aliquam plene absol-

l. 6. Eth. vit. Vnde Aristoteles: ἐπι δὲ πᾶσι πᾶσι ἐπι γίνεσιν, καὶ τὸ
6. 4. μηχανάζειν καὶ διαρεῖν ὅπως ἂν γίνηται τι τῶν ἐπιδεχομένων εἶναι καὶ
μὴ εἶναι. Idem in Metaphysicis, volens ostendere omnia
quæ ab Arte fiunt, fieri quasi ab illa idea operis quæ men-

l. 7. Meta-
phys. 6. 23. te concepta est; scribit de Artium motionibus: τῶν δὲ
γίνεσιν καὶ κινήσιν, ἢ μὲν νόσις καλεῖται, ἢ δὲ ποίησις· ἢ μὲν διὰ
τῆς δεξιᾶς καὶ τῆς εἰδὸς νόσις, ἢ δὲ διὰ τῆς πλωταίας τῆς νοήσεως ποίησις.
Nec vero huic contradicunt ea quæ supra attulimus, qui-
bus Aristoteles ab Arte, visus est constanter excludere
omnem singularium notitiam, Alia scil. ratio est Artis
quatenus illa docetur & discitur; alia quatenus opus
suum exercet. Vel ut scholarum vocabula abhbeamus:
Alia est ratio Artis docentis, alia utentis. Prior in solis
universalibus occupatur: Posterior sine singularium no-
titia omnino esse nequit. Aristoteles vero illis quæ ad-
duximus locis agit de Artibus quatenus doctrinæ partes
sunt, non autem quatenus in usum transferendæ. Nec
vero mirum esse debet Artem & Prudentiam in univer-
salibus pariter & singularibus occupari, quum idem fa-
ciat

ciat Intellectus practicus : quod dudum jam Aristoteles quoque monuit illo decantato sexto Nicomachiorum libro cap. xii. Verum etiam hoc ex dignitate agere non est hujus loci.

HISCE autem erroribus jam profligatis non fortassis adeo est difficile amplius, id quod instituimus præstare, hoc est justo aptoque cognomento Politicam illam accuratorem notitiam ornare, & collocare loco digno. Igitur *Scientia* quidem nomen haud sane dubitamus illi attribuere : quandoquidem de civilibus licet universim multa per demonstrationes assequi, ceu præcedente capite ostendimus, eaque vi nostri intellectus à singularibus actibus abstrahere : qualia sunt *ἡθικῆ*. Quoniam tamen civilia plæraque non aliam habeant necessitatem quam illam quæ ex hypothesi est, atque adeo de reliquo illa sint contingentia, contingentium autem non possit dari certa scientia; manifestū hinc est, non assequi Politicam illum gradum Scientiæ quem obtinent Mathematicæ, aut etiam theoreticarum reliquæ. Hæ quippe versantur circa ea quæ simplice & absoluta pollent necessitate, atque adeo demonstrationibus nituntur categoricalis, saltem maxima ex parte. Ad illarum igitur naturam expensa Politica non meretur, absolute quidem, Scientia appellari. Quin ex hypothesi tamen eam mereatur, non est quod dubitemus. Accedit quod civilium rerum sola *ἡθικῆ* raro quenquam afficiat, & fortassis haud multum adeo sit digna, cui operam prudens aliquis studiorum dispensator impendat. Hinc vero fit, ut plærumque notitia illa ad *τὴν πολιτικὴν* referatur, atque adeo simul involvat methodum agendarum rerum. Hoc autem nonnihil alienius est à natura Scientiæ, utpote

Y

quæ

quæ ad talia sese haud queat dimittere propter objecti incertitudinem, quam Scientia non patitur. Est igitur quidem accuratior Politica illa Scientia quædam: non tamen par cum Mathematicis alijsque theoreticis dignitate.

Vt Scientiæ autem nomen illi indamus, prævit nos summus dicendi docendique magister ille noster Aristoteles. Locutus sane ad eum modum & Aristoteles est non semel. Etenim initio Nicomachiorum non obscure illam appellat *Ἠθικήν ἀρχιπολιτικήν*. Ipso lib. vi. ubi quam accuratissime voces illas exponit, cap. 7. *Ἠθικήν πολιτικὴν* memorat distinctim *διὰ τῆς Φρονησεως*, qua voce κατ' ἔξοχην

Lib. I. Pol.
statim
textu se-
cundo oc-
currit vox
Ἠθικήμης
de Politi-
ca.

Ethice audit, Lib. etiam iv. Polit. c. i. scribit disertis verbis: *τῆς αὐτῆς Ἠθικήμης esse describere & optimam rem publ. & qua maxime sit ex voto, & qua quibus conveniat*. Alia loca adducere non attinet. Omnino vero huc pertinet excusatio, quam proluxiori de rerumpubl. differentijs doctrinæ præmittit lib. iii. Polit. c. 5: *τὸ δὲ πρὸς ἐκάστην μέθοδον Φιλοσοφῶντι καὶ μὴ μόνον διποβλέποντι πρὸς τὸ πρότερον, οἰκείον ὄντι τὸ μὴ παρορᾶν μηδὲ παραλείπειν, ἀλλὰ δηλῶν τὴν πρὸς ἕκαστον ἀλήθειαν*. His sane verbis aperte significat, Politicam omnem non unice τὴν προᾶξιν spectare, sed habere aliquid θεωρητικόν, quod tamen in doctrina Politica negligi non debeat sed accurate tradi. Similiter l. i. Polit. c. ii. quum de omni arte *χηματιστικῇ* proluxe egisset, subiungit: *Ἐπεὶ δὲ τὰ πρὸς τὴν γνώσιν διωρικαμεν ἰκανῶς, τὰ πρὸς τὴν χεῖρσιν δὲ διελεπέν· πάντα δὲ τὰ τοιαῦτα τὴν μὲν θεωρίαν ἐλάττωσθαι ἔχει, τὴν δ' ἐμπειρίαν ἀναγκαῖαν*. Vnde itidem patet, theoreticum aliquid occurrere in doctrina Politica, quodque proxime ad τὴν προᾶξιν non faciat. Proxime inquam: revera enim nihil non istuc facit, etsi non æque proxime; quod enim nullo modo usui civili inservit, non etiam est Politici argumenti.

gumenti. Indubie porro, etiam Politica in animo fuit Aristoteli, quando cunque agnovit *ἡσθητικὰς πρᾶξεις*: agnovit autem sapius, ceu liquet ex ijs dictis quæ non multum ante attulimus in medium. Vt proinde & illa dicta merito queant huc transferri si opus sit.

Si Politica autem Scientiæ nomen meretur, patet utique liquido, Iuris quoque aut Legum Scientiam aliquam dari, non immerito à nonnullis asseri. Enimvero non quidem eo nomine dignabimur temere quamlibet plebeiam aut quæ totam se occupat in legibus unius alicujus singularis reipubl. qualis fuit Romana. At vero generaliore illam quæ circa leges omnium reipubl. specierum versatur, modo ex ijs quibus par est fontibus & accurata ratione accipiatur, quum sit pars Politicæ, ut supra docuimus, itidem veram aliquam esse scientiam, nihil est quare negemus.

Sapientia appellatione nequiquam dignam esse *1.6. Nicom* Politicam, ipsemet Aristoteles demonstrat, quando ostendit discrimen quod est inter Sapientiam & Prudentiam; idque eo maxime argumento, quod sapiens occupetur in eo quod est præstantissimum, cujusmodi non sunt res humanæ. Et vero saltim res civiles non sunt omnium optimæ: ac proinde hætenus profecto earum cognitio non meretur Sapientia appellari, utpote quum ipsa Moralis philosophia objecti nobilitate Politicam antecellat. Cæterum vox Sapientiæ à quam multis accipitur pro quavis præstante cognitione, & quidem cum primis earum rerum quæ homini agenda veniunt. Et vero ea significatione vox illa accipitur, non à Stoicis tantum, sed etiam à sacris scriptoribus passim, ut vel ex uno Salomonis encomio & libello Siracidæ palam est

est. Neque quisquam temere negaverit ea ratione Politicæ Sapientiæ titulo haud indignam esse, et si minus quam Ethicæ. Politicæ inquam h. e. accuratam regendæ reipublicæ notitiæ, sapientiæ quis haud immerito hac significatione appellaverit.

Nequaquam enim propterea, quod prisca Romani *σοφία* aut *Sapientem* suum Sempronium ob Romanarum legum & Actionum juris quæ appellabantur cognitionem cognominare non dubitaverint, nos etiam Politicis nostris *Sapientum* nomen jure deberi asseruerimus. Reapse enim omnis illa peritia à sapientiæ laude plurimum absuit. Etenim & tenuis fuit, si objectum videas, & plus habuit ineptiarum quam recti & veri. Et vero quamdiu callide Iuris illæ Actiones celatæ sunt olim tanquam in sacris, rudis plebs Romana magnum credidit in ijs mysterium aliquod sapientiæ latitare: at simul illæ in lucem cœperunt protrahi justo pretio æstimata omnia evulserunt; eoque post Sempronium *σοφία* cognomento neminem illorum Iurisconsultorum plebs ipsa dignata est, quod Pomponius quoque annotavit, et si ille causam rei vel affectus non sit vel dissimulaverit. Verum non passus est eam nos latere Marcus Tullius. Hinc ea oratione qua Murenæ causam defendit contra Servium Sulpitium magni nominis Iurisperitum, scribit: *Dignitas in tam tenui Scientia que potest esse? Res enim sunt parva, prope in singulis literis atq; interpunctionibus acceperata* (talis sc. erat tum Legum Decemviralium interpretandi ratio.) *Deinde si quid apud majores nostros fuit in isto studio admirationis, id enunciatis vestris mysteriis totum est contemptum & abjectum. Posses agi lege necne, pauci quondam sciebant: Fastos enim vulgo non habebant. Erant in magna potentia qui consulebantur, à quibus etiam dies tanquam*
à Chal-

l. 1. ff. de
orig. iur.

Cic. pro
Mur.

à Chaldaeis petebantur. Inventus est scriba quidam Cn. Flavius, qui cornicum oculos confixerit & singulis diebus ediscendos fastos populo proposuerit, & ab ipsis causis Iuriconsultis eorum Sapienciam compilaris. Addit mox Cicero, pervulgata dierum ratione, excogitatas à Iuriconsultis arcanas *novas* aut formulas agendi: etsi & has à Cneo Flavio scribat Pomponius populo proditas. Illarum quum ridiculum specimen unum & alterum attulisset Cicero, subjungit: *Quæ dumerant occulta, necessario ab eis qui ea tenebant petebantur; postea vero pervulgata atq; in manibus jactata & excussa inanissima prudentia reperta sunt, fraudis autem & stultitia plenissima.* Et sane saltim jus illud formularium nemo bonus aut intelligens non rideat & explodat. Imo in univcrsum recte Cicero: *Sapiens existimari nemo potest in ea prudentia, qua neq; extra Romam usquam, neq; Romæ rebus prolatis h. e. evulgatis, quidquam valet, qui non multo post Sapienciam talem, recte itidem ait, esse verbosam simulationem prudentia.* Nec vero quicquid id est peritiæ non est plenum stultitiæ & inanis fastus, eoque indignissimum quod *Sapiencia* titulo gaudeat. Tantum abest igitur ut ab exemplo illo jurisperitiæ Romanæ veteris *Sapiencia* titulum Politicæ dandum censeamus, ut potius cavendum sit, ne illo exemplo motus quispiam *Sapiencia* titulum Politicæ deneget. Et vero etiam hoc iniquum fuerit, utpote quum Politica longissimo intervallo, & amplitudine pariter dignitateque objecti, & accurata docendi ratione illam formulariam Sapienciam simulationem exsuperet.

Porro si *Ars* est quæ opus efficit permanens, possit existimari & Politica *Ars* esse: utpote quum respubl. non minus sit opus ali quod permanens atque sanitas humana, quam effici ab arte medica omnes consentiunt. Plato

porro in dialogo cui Politico nomen est, βασιλικῶ καὶ πολιτικῶ τέχνῃ agnoscit. Aristoteles quoque *l. vi. Polit. c. 5.* τὸ τεχνάζειν usurpat de civilibus sophismatibus quæ appellantur. Obscure idem *lib. 11. Polit. c. 8.* Politicam videtur accensere artibus. Cæterum Platonis quidem testimonium non est quod nos moveat: usque enim adeo ille abusus in dialogo illo est voce Artis, ut contemplativas quoque scientias ea comprehenderit, perinde ut à Quintiliano, Galeno, Luciano, & alijs factum est. Ab Aristotele Artis titulum Politicæ esse inditum *lib. 11. Polit.* non sane liquet: immo videtur potius scientiam ibi appellatam. Perperam item Respublica creditur opus esse tale quale est sanitas. Etenim Reipublicæ essentia in operationibus civilibus consistit: quas edit quidem Politica, sed non efficit tanquam opus à se se distinctum. Itaque Artis definitio Aristotelica neutiquam potest Politicæ Aristotelicæ quidem convenire, quum πρακτικῆ sit potiore ex parte non autem ποιητικῆ. Hinc nec simpliciter operationes Politicas Artis operationibus recte annumeraveris, nisi forte per aliquam μεταφορὰν. Et vero hoc modo τὸ τεχνάζειν ut & τέχνας tribuitur Politicis nonnullis: quod nimirum & hi ad modum peritorum artificum multa excogitent ad scopum suū obtinendum. Certe etsi non simpliciter tota Politica jure ac proprie Ars dici possit, ex parte tamen Artem imitatur: quoniam leges quasi opus queunt videri νομοθετικῆς, & sententiæ ac decreta τῆς δικαστικῆς; haud multo minus quam syllogismus est opus Dialecticæ & oratio opus Rhetoricæ.

Rectissime omnium *Prudentiæ* nomine potest audire illa nostra, qua de agimus, accuratior civilium rerum cognitio. Is omnis enim mentis habitus qui despicit quid rebus

rebus humanis expediat, omnium consensu Prudentia audit: Philosophis item universis Prudentia nuncupatur quæ circa τὰ πρᾶκτὰ occupata, quid agendum omitendumve sit disquirat & sciscit. Iam vero Politice de ijs quæ societati civili hominum expediunt, aut de bonis civilibus, unice agit: talia vero sunt non πρᾶκτὰ sed ποικίλα. Nec vero leges condit Politicus tanquam verum aliquod opus; sed operis tantum illæ speciem aliquam habent; cum reapse nihil sint aliud quam propositiones πρᾶκτικαί, de ijs nempe quæ agenda sunt omittendaque. Nec satis est Politico si bonæ leges sint in republ. latæ, sed quam maxime ille dat operam ut eadem usu ipso observentur. Secus quam sese res habet de Rhetore & Logico. Rhetor enim si teneat modum conficiendi orationem aptam ad persuadendum: & Logicus si itidem noverit syllogismi artificium, jam satis officio suo fecit; nec ab Oratore amplius quid exigas posteaquam persuasit.

Non derogat quoque Politicæ titulum Prudentiæ, quod tantum illa hæreat in universalibus, cum tamen Prudentia ad singularia quoque sese demittat. Fatemur quippe & ipsi: Rerum civilium illam ἀνεργασιατικὴν peritiam, qua de nunc agimus, non in ipsis singularibus occupari, sed in communi res civiles tractare: attamen & illa, si omnibus est numeris perfecta, conjuncta est cum aptitudine bene consulendi singularibus rebus civilibus quæ offeruntur. Talis inquam est si sit absoluta. Si desit enim illa aptitudo, ut sit interdum quando non est satis perfectus ille mentis habitus, tum verò nec ipsi Prudentiæ nomine illam honoraverimus sed forte Scientiæ: in quam sententiam nonnulla jam capite tertio de varia juris peritia differuimus. Et vero talis aptitudo satis est ad

Vide pag.
26. 30. &
32.

tuen-

tuendam titulum sive Prudentiæ sive Artis. Is sane usus loquendi obtinet apud omnes doctos indoctosque: ut pote qui nemine excepto Artium peritos illos dicant, qui communi illa notitia imbuti simul idonei sunt artem facere: & Prudentes vel Prudentia instructos laudent illos, qui negotijs humanis expediendis sunt pares. Certè si ad Prudentiæ aut Artis titulum exigas singularium notitiam, nulla uspiam plena sive Ars sive Prudentia reperitur, nec potest

*Arist. l. 1. comparari: cum singulariū numerus sit infinitus, τὸ δὲ ἀπείρο-
Phyf. c. 3. οὐν ἀγύωστον*, ut recte loquitur Aristoteles. Absurdum autem dictu est, Artem & Prudentiam non nisi vana esse nomina & reapse nusquam dari, & nunquam comparari posse. Nec fraudamus tamen Prudentiæ titulo illam in singularibus hærentem; imo eam proxime jam *πρακτικὴν* esse affirmamus cum Aristotele. Verum tamen non nisi germen illa est universalioris Politicæ doctrinæ: hæc quippe quasi pro radice est omnium illarum numero infinitarum in singularibus hærentium policarum.

Quemadmodum porro plena perfecta que rerum agendarum universalis cognitio involvit quasi sinu suo aptitudinem universalis illa scita in usum transferendi; sic eadem simul & voluntatis assensum (ut ita loquar) quasi secum trahit. Is enim qui serio probat quæ agenda sunt omittenda que, is simul eadem vult agere si possit: Si nolit, non plene quoque illa intellectus assensu comprehendit; quod jam dudum præclare Aristoteles docuit.

*Arist. l. 6. Fatemur igitur & nos, si non comitetur constans voluntas
& 7. Nic.* res civiles secundum scita Politica administrandi, tum nec Prudentiam, exacte si velimus loqui, civilem adesse, etsi forte adsit scientia. Forte inquam: reapse enim nec illa potest plena esse & perfecta, si desit officio voluntas: prout

prout modo diximus, sed non nihil degeneratum à seipso per aliquam inadvertentiam ipsa scientia.

Dixi porro, rem ita sese habere si exacte velimus loqui. Fatemur quippe, illam exactam loquendi rationem si non observemus, aliquatenus tamen etiam sine illa voluntatis probitate Prudentiæ nomen posse superesse. Omnis quippe mentis habitus potest considerari, nunc in actu primo, nunc in actu secundo: eoque fieri potest, ut actui secundo vitium aliquod insit, quo minus ille adsit, salvo tamen actu primo. Igitur ut interdum non adsit Prudentia in actu secundo per vitium aliquod voluntatis, nihil prohibet tamen integrum esse actum ejus primum. Quamquam nec is sit integer, si voluntas omnino reluctetur omnibus veræ Prudentiæ Civilis monitis.

Etsi vero Prudentia sit Politica nostra, non tamen exhaurit omnem Prudentiæ amplitudinem. Nec enim Politica agit de omni humano bono *regulæ* sed de solis negotijs civilis societatis: prout jam supra cum alias passim tum præcipue capite sexto plene constituimus. Non nisi *Vide cum-*
speciès igitur quædam est Prudentiæ Politica, aut si mavis *primis*
integri Prudentiæ corporis pars aliqua. *pag. 85.*

Primum videlicet, omnes Prudentiæ species ita cohærent, ut earum præcepta possint ad omnibus communes & generales regulas revocari; quarum comprehensio merito dici possit Prudentia generalis. Differt vero ab generali hac Politica non minus atque Ethica & Oeconomica: eoque tamen utatur illis communibus scitis generalis Prudentiæ; tamen solis civilibus rebus applicans efficit sibi proprias. Speciales porro prudentiæ, quales sunt Moralis, Domestica, Militaris, aliæque, plane diversæ sunt ipso objecto suo à Politica aut civili. Quod quoniam prolixè jam

tum supra ostensum à nobis est, nolumus illis nunc in-
harere.

Cum vero Politica non nisi illa species sit Prudentiæ,
quæ circa civitatem occupatur, fatendum omnino nobis
venit, minus huic Prudentiæ titulum convenire quam
Ethicæ; utpote quum ex communi hominum usu illi potissi-
mum habeantur & sint Prudentes, qui sibi recte sapiunt,
quales utique sunt Ethici, alij vero potius censentur *πλύ-
πεγυμοτες*: quod ipsum jam tum olim monuit Aristoteles.

Aristotel.
i. 6. Ethic.
c. 8.

Manifestum porro est ex ijs quæ jam diximus, quum
in civilibus negotijs occupata Prudentia alia sit universa-
lis, alia magis singularis; illam qua de nunc agimus esse il-
lam Prudentiam Civilem universalem. Altera enim illa
est ea quæ jam in usu ipso civilium negotiorum versatur,
cujus naturam infra sigillatim explicabimus. Appellave-
runt autem veteres Græci eam potius *νομοθετικὴν*; ut alte-
ram illam in actu ipso rerum versantem *κατ' ἐξοχὴν* malue-
runt *πολιτικὴν* vocare. Nec tamen hoc voluerunt, quasi vel-
duntaxat *ἐπὶ νομοθεσίας*, reliquis omnibus sepositis, illa agat
(qua sc. cautione & quænam leges sint novæ condendæ
& abrogandæ veteres) vel ad solam illam omnis *νομοθεσία* per-
tineat: id quod quidam existimaverunt. Nam & hoc ex
parte ad particularem illam prudentiam pertinet & qui-
dem eam quæ *βουλευτικὴ* deliberativa dicitur: cum utique
in singulis rebus publ. deliberationes frequenter instituan-
tur de legibus ferendis, eoque ab Aristotele inter argu-
menta deliberationum civilium in Rhetoricis numeretur
νομοθεσία. Sed & in Politicis utique nostris & de bello ac
pace, & de exportandis importandisque, & de vestigali-
bus, & de custodia civitatis agendum omnino est, præte-
rea de judicijs deque consilio aut senatu dicendum, quo
facto

pacto omnia hæc institui debeant varijs modis secundum omnia discrimina civitatum & rerumpublicarum. Etsi enim in Politico opere Aristotelico non nisi obiter isthæc tangantur, unice tamen ad Politicam pertinet omnis hæc doctrina, in quantum sane de ijs universaliter aliquid sciri potest. Legislatoria vero dicta est olim nostra hæc Politica, quod dum in genere docet, quid agendum omittendumve in omni republica, eo ipso quasi leges præscribat omnibus rerumpublicar. actibus, de quorum multis tamen proprie dictas leges nullas ferri, interest civitatum. Imò multa legibus vinciri nequeunt, ut alibi late ostendimus.

Non abit hæc doctrina nostra ab ijs quæ Aristoteles docuit ipso libro Nicomachiorum sexto, etsi illa non nihil sint obscuriora. Agnoscit enim ille discrete Prudentiam civilem aliquam ὡς δεξιπρακτικῶν, quæ sit νομοθετικῆ, eamq; distinguit ab illa quæ est ὡς τὰ καθ' ἑκαστα, estq; jam περικληῖ προπρεα, quod hac instructi soli operentur ὡς οἱ αἰ χειροτεχνοι. Unde pater illam δεξιπρακτικῶν & νομοθετικῶν civilem prudentiam Aristotelis, non in ipso actu rerum versari sed hære in universalibus. Idque præclare assequutus est doctissimus paraphrastes Græcus. Eoque scribit: *Prudentiam aliam singularium esse aliam universalium, eamque esse καθ' ὅσας δεξιπρακτικῶν. ἡ δὲ περὶ καθόλου εἰδὼς πρὸς τὸν ἔμπειρον ὡς οἱ δεξιπρακτικῶν ἔχει λόγον: qui novis universalia architecti instar se habet ad experientia præditum.* Non multo post verba ejus hæc sunt; prout quidem illa Latine reddidit Daniel Heinsius. *Rursum in Civili (τῆς δὲ πολιτικῆς) alia est architectonica, quasi prudentia, quæ Legalis (νομοθετικῆ) dicitur: alia singularis (ἡ δὲ μερικῆ) quæ est sub illa & Civilis dicitur. Civilem jam dico quæ in agendo occupatur & consultando, quæque in decretis*

(Ψηφισματα) versatur actionibusque. Ad actionem enim decreta quoque pertinent. (τα γὰρ Ψηφισματα κανοναί εἰσι) Non quemadmodum prima quidem quam architectonicam dicimus prudentia, sed quemadmodum extrema, qua proprie quoque activa est. Ideoque hos solos in republica versari dicunt, & in quo illi versantur republ. vocant: quia hi soli agunt inter prudentes, quemadmodum manu artifices. Hi enim soli agunt proprie. Architecti quippe quia actiones dirigunt solum modo agere dicuntur, proprie tamen (non sunt κανοναί) non agunt: Perperam profecto illi interpretantur Aristotelem, qui architectonicam illam existimant esse itidem prudentiam aliquam singularem, sed quæ occupetur circa summam sive τὸ κίερον reipubl. alienius singularis. Ita enim & illa fuerit μερικὴ, & proprie κανονικὴ, conditrixque Ψηφισμάτων: qualem esse suam δεξιαντικτικὴν discrete Aristoteles negat. Ex ijs porro quæ sub finem operis Nicomachij differuntur palam est, Politicam doctrinam universalem ab Aristotele νομοθετικὴν appellari. Quo loci etiam occurrit, νομοθετικὴν esse partem Politicæ: quod quemadmodum sit accipiendum ex doctrina libri sexti est manifestum. Politicæ nimirum vocabulo venit omnis circa rempublicam occupata peritia, Universalis & Particularis; hujus pars est νομοθετικὴ, universalis nimirum. Omnia sane hæc liquida sunt, si paraphrasin Græcam itidem consulamus: cujus verba tamen omnia transcribere vetat brevitatis studium.

HISCE vero ita expeditis videndum jam porro est idque paucis, num Politica nostra præstet Morali Prudentiæ, & utra earum magis sic δεξιαντικτικὴ. Ac Politicam quidem magis splendidam esse, magisque oculos hominum perstringere quam Moralem, videtur carere controversia. Moralis enim uni alterique homini consulit, at Civilis in-

tegræ

regre reipublicæ, adeoque corpori magno, amplo, forti,
& honorato. Aristoteles quoque Politicam Morali non
uno loco disertis verbis videtur præferre, imo hanc com-
mendare quasi simpliciter sit *δεξιπαιθία*.

Cæterum Aristotelem ita iudicasse non quidem ne-
gauerimus. Factum autem illud est errore quodam, quod
existimaverit extra civilem societatem non posse homi-
nem suæ felicitatis esse participem, ac proinde Ethicam
ipsam partem sive ministram esse Politicæ: quem errorem
nos jam supra capite sexto confutavimus. Est porro qui-
dem Politicæ directrix & *δεξιπαιθία* omnium artium &
scientiarum, quæ in civitate possint aut debeant exerceri,
non nisi hætenus tamen; quatenus scilicet illæ usum in-
veniunt in civili societate. Bene videlicet Aristoteles de
Politica scribit: *πῶς ἐκαστὸν τῶν ἀπαιτητῶν ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ
πῶς ἐκαστὸς μανθάνειν, καὶ μετὰ τὴν αὐτὴν ἀνατάσσει. ὁρῶμεν δὲ
καὶ τὰς ἐπιμορφώσεως τῶν διωμάτων ἐπὶ ταύτην ἕσται: ὅσοι στρατηγικῶν,
οἰκονομικῶν, ῥητορικῶν.* Quas in civitatibus scientias esse oportere,
& quas quisque discere debeat, & quatenus, seu usque ad quod
tempus, ea statuit. Facultates autem etiam eas quæ summo in
honore sunt, ut artem imperatoriam, & tuenda rei familiaris
& bene dicendi, huic esse subiectas videmus. Græcus para-
phrastes hoc sensu illa illustrat. Politicæ alius ordinem summi
tempusque præscribit artibus. Etenim & quas esse in Urbibus &
quas à quibus hominibus disciplinas & quousque disci oporteat,
despicere unius Politicæ est. Sola enim Politicæ & inutiles ex
urbe reiciit, nec eas quæ sunt utiles ut, discantur ab omnibus
aut exerceantur permittit. Siquidem nec eum qui imperare
potest aut servare rempubl. coriarium esse finit; nec eum qui
melius inter milites versatur ad imperatorium munus vocat. Sed
& tempora maxime exercendis idonea artibus designat: ne quis

exempli gratia cum præstus quiesceret ducat exercitum;
 c. 6. p. 36. Omitto reliqua, quandoquidem jam tum supra illa ex
 parte allata sunt in medium.

Plato in
 Theage
 Nicom.
 c. 2.

Igitur hætenus quidem omnino est Politica artium
 scientiarumque omnium architectonica, adeoque hæte-
 nus eam cum Platone *omnium reginam atq; principem*, vocare
 non dubitamus: non tamen Aristoteli assentiri possumus,
 Politicam esse simpliciter *κοινωνία τῶν καὶ μάλιστα δεχνομένη*
κινῶν. Nec enim hæc dignitas videtur competere nisi soli
 illi quæ circa felicitatem humanam occupata est. Hæc sola
 enim omnes artes & scientias valet expendere, quantum
 quæque illarum felicitati humanæ profit aut obsit. Hoc au-
 tem præstare est in officio unius Moralis prudentiæ. Et
 verò hujus etiam est dispicere num civilis societas & in-
 quantum profit felicitati humanæ; atque adeo num & in-
 quantum utilis sit civilis societatis reatrix prudentia Poli-
 tica. Enimverò est & Politici expendere, an & quem
 usum civili societati præstent ea quæ in Moralibus discun-
 tur; num scilicet & in quantum legibus illa possint civilibus
 definiri: Majoris tamen omnino est operæ ad felicitatem
 ipsam humanæ vitæ aliquid exigere, quam ad usum civita-
 tis. Quod sane ad felicitatem juvat illud simpliciter utile
 est; quod non nisi civitati prodest id tantum utile est
κατὰ τὴν.

VERUM de hisce forte plus satis. Concludemus
 hanc disputationem omnem, ubi paucis disceperimus,
 num Civilis hæc prudentia Philosophiæ nomen mereatur,
 aut num Philosophiæ aliqua pars sit, nec ne. Non dignam
 esse eam isthoc cognomento, indubie olim judicavere, qui
 Philosophiam omnem naturalium rerum contemplatio-
 ne definierunt. Etiam Epicuri asseclarum eadem fuit sen-
 tentia,

sentia, quando in voluptate & otio vitæ felicitatem posuerunt: nec enim assequi eam licebit reipublicæ administratione, ut quæ laboriosa sit & multum molesta, eoque nec administrandæ reipubl. prudentia fuerit pars sapientiæ quæ hominem felicem reddat. Longe plurimorum tamen alia plane mens fuit: cui & nos calculum addere haud dubitamus, non tamen sine aliqua addita limitatione.

Ponendum igitur ante omnia est extra controversiam, & tanquam disceptationis hujus primum quasi fundamentum; Philosophiam non esse quarumlibet rerum vel quamlibet scientiam, sed eam demum quæ certa est, & earum rerum quarum cognitio animum hominis beatorem reddit. Jam vero fatemur quidem, civilem societatem non simpliciter ad beatitudinem vitæ humanæ facere, ac proinde non simpliciter quoque animum felicem reddi regendæ illius societatis peritra.

Ut nunc tamen vulgo vivitur, atq; ut nunc sunt tempora, sine civilibus institutis atque extra civilem societatem misera est vita: ac proinde interest hodie humanæ felicitatis tenere prudentiam recte gerendæ civilis vitæ, utpote quum regere illam nequeas nisi prudentia instructus. Est igitur Politica hodie jure merito Philosophiæ pars: non simpliciter tamen, sed tanquam ex eventu quodam. Atque adeo est illa & hac parte Morali prudentia inferior: utpote quo simpliciter ignorari nequeat absque felicitatis dispendio.

Vereor ut hoc accuratè sint affecti illi omnes, qui Civilem hanc scientiam & olim magni adeo fecere, & nunc inter prima numerant. Imo, Aristotelem, qui intra civilem societatem omnem humanam felicitatem limitat, aliter

aliter non nihil sensisse certum est. Quicquid sit, illi omnes saltem ex parte sententiæ nostræ accesserunt, qui sapientiæ aut Philosophiæ cognomento Civilem prudentiam honoraverunt.

Fecerunt autem hoc ipsum non duntaxat scholæ quædam sapientum aut Philosophorum Græciæ, sed etiam omnes in univetsum moratiores gentes, idque omnibus pene seculis.

Illi sane populi ut & alij quivis, qui prudentia hac pollere vult sunt, in ipso sacro codice sapientes audiunt. Tyrriorum & Sidoniorum hoc elogium in Zachariæ cap. 9. ut & Aegyptiorum passim in Prophetiis scriptis legere est. Nec alia fuit sapientiâ quam a summo numine sibi Salomon expetiit rex juvenis. Imo in univetsum sapientiæ titulo sola fere prudentia passim in veteris testamenti codice solet usurpari. Jam verò & apud Græcos, illorum qui præ alijs Philosophi audiebant potissimi quique, aut ipsi rexerunt rempublicam, aut alios five voce viva five scripto regendæ reipublicæ doctrinam tradiderunt: neutrum facturi nisi hoc ipso sese philosophari existimassent. Jam tum supra id professi sumus: eoque non est quod ijs

Vide c. 7. pag. 117. denno immoremur. Huc vero omnino pertinet illa celebrata passim Platonis sententia: *Tam demum beatas fore respublicas, si aut philosophi regnent, aut Reges philosophentur.* Ipsi porro etiam Romanorum Jurisconsulti illam suam legum peritiam eorumque forensis Philosophiæ titulo jactantes, indubie ipsam Legislatoriam & Civilem scientiam cognomento isto dignam judicaverunt. Sunt sane præclara illa Ulpiani de Jureconsultis, non utique indigna quæ Pandectarum initio auctoritate Cæsarea fegerentur: *Justiniani volumus: & boni & aequi illiusmodi profiteamur: æquum ab ini-*

ab iniquo separantes: licitum ab illicito discernentes: bonos non solum metupnarum verum etiam pramiorum quoque cohortatione efficere cupientes, veram, nisi fallor, philosophiam non simulatam affectantes. Jam tum ante Vlpianum vero idem docuerat Plinium Euphrates, philosophus illa ætate inter primos clarus. Ut enim ipse testatur, affirmavit ille: *Esse hanc philosophia & quidem pulcherrimam partem, Plinius agere negotium publicum, cognoscere, judicare, promere & exercere justitiam, quæque ipsi (magistri scilicet philosophiæ) doceant in usu habere.* 10.

Sed postquam ratione firma adstruximus, in quantum prudentia hæc nostra philosophiæ cognomentum mereatur, parum refert scire, an alij huic sententiæ faverint nec ne. Itaque possumus jam & hunc locum deserere.

CAPVT X.

Quemadmodum quam optime, partim prævia experientia, partim collectione facta ex iis quæ experientia innotuerunt, partim per demonstrationem, Scientia sive universalis civilium rerum Prudentia, possit accipi.

Rerum civilium universalium cognitionem, aliam ex singularibus, aliam ex universalibus principijs; & quidem aliam non nisi verisimilem, aliam raro fallentem ac plærumque certam, aliam omnino certam, quæque adeo mereatur scientiæ nomen, posse accipi: ex ijs quæ proximis duobus præcipue capitibus dissertata sunt, jam est manifestum. Ne quid hujus argumenti desideretur,

paucis addemus, quemadmodum cum ex singularibus tum ex universalibus principijs, illa vel omnino, vel plarumque certa cognitio, sit comparanda; initio facto à cognitione quæ ex singularibus peti debet.

Ac rerum singularium quidem ipsarummet multitudinem pariter & certitudinem insignem ex usu actuum civilium, tarde licet, addisci; majorem autem earum copiam, & quam citissime, minus certæ tamen fidei, ex diligenti optimarum quarumvis historiarum civilium lectione parari, non semel jam tum monuimus: nunc igitur tantum dicendum, qua ratione feliciter Experientia singularium, ex singularibusquæ sive usus sive historia suppediavit, ut & certa quædam Prudentia universalis aut Scientia quædam Politica ex singularibus extrui possit: Quædam inquam: nam multo majorem ejus partem ex universalibus elici oportere, jam dictum est. Agitanda autem illa quæstio, ut & omnis de Experientia doctrina, in Organica Philosophia in universum quidem & proprie venit; quia est illi utrumque hoc domesticum. Hic igitur duntaxat illa quæ ibi disputantur civilibus rebus sunt quasi applicanda.

Principio igitur, ut alias, ita & in civilibus cumprimis, danda est opera, ut ipsa illa singularia ex quibus universalia elicienda sunt, certo consent: impossibile enim alioquin est, saltim ut quæ hinc fluunt universalia certo cognoscantur. Triplici autem potissimum modo possumus hic decipi. *Primum*, si fallamur aliorum, experimenta (ut ita loquar) civilia narrantium, sublesta fide. *Secundo*, si in ipso usu sive experientia rerum nos fallamur, credentes id usum nobis compertum esse, quod compertum non est. *Tertio*, quando non nisi paucorum quæ ad rem aliquam

quam faciunt experimentum faciamus, cum tamen de re integra sit pronuntiandum. Et sane *primum* quod attinet, in historijs nonnunquam ipsa historici fides vacillat. Cæterum illud quidem non multum adeo obstat rerum civilium quæ ex historijs capiuntur certæ notitiæ comparandæ; quoniam historiarum illarum ingens est numerus, atque adeo unius aut alterius historiæ fides dubia, facile vel convinci falsitatis potest, vel reddi tuta aliorum historicorum de rebus similibus narratione. Et vero si desit alia similis narratio, tum vero plerumque suspecta est merito historia, nisi historici fides adeo fuerit nota, ut nefas sit illam in dubium vocare. Ut igitur certa experientia civilium rerum ex historia accipiatur, hanc primam utique curam adhibere oportet. Hinc vero manifestum etiam est, nullam historiam fictam, quamvis sit elegans & prudentiæ laudem mereatur, idoneam esse, ut præbeat universalis prudentiæ civilis principia. Si historia autem nulla ficta ad id est apta, multo minus hoc poterunt apologi, quales etiam sunt Æsopi, vel quæ aliarum parabolæ. *Secundi generis* deceptio porro quoniam tum potissimum oritur, quando experimenta capiuntur confuse; atque adeo cum ea quæ per se ab ijs quæ per accidens aut etiam fortuita sunt, non probe distinguuntur, vel quando quæ parti conveniunt tribuuntur toti: etiam heic circa civilium rerum experimenta cauto sane opus est. Habet scilicet etiam in Politicis non minus quam in Medicis locum illud Galeni: *In omni experientia periculum est, ut de Nos. me propterea quod non sit adhibita distinctio, erremus. Id aut. Hum. rem sit duobus modis. Tum quod id quod commune est in suis comm. i. differentias non sit distributum. Tum quod in causis rem mutans non attendamus, quæ præcipue, aut primo, aut ut ap-*

pellare libeat, quaque fortuito sunt consecuta. Ideo periculum de rebus faciendum est, adhibitis suis propriisque distinctionibus. Ut plena rei alicujus denique Experientia habeatur, volvenda illa exercitatio est & quidem frequenter per omnia ad rem istam pertinentia. Vtpote quum ad omnium quoque causarum cujuslibet rei & omnium quæ cuique rei insunt notitiam Experientia queat facere. Id quod tamen quemadmodum circa civilia sit institendum non est hujus loci prolixè ostendere, cum facile sit ex ijs quæ alibi de Experientia differuntur huc idonea transferre: ceu jam ante significatum est. Exinde vero illud etiam huc in memoriam est revocandum; quod per Experientiam primo habeatur (suo tamen modo) quid res sit, secundario autem quid non sit: idque quoniam obiectum sensuum, quibus Experientia comparatur, proprie sit aliquid reale, secundario autem & quasi per accidens, id quod non est. Et quidem uno eodemque actu utrumque accipitur: quoniam eo ipso dum ponitur unum contrariorum tollitur alterum. Sic acceptum est usu & sensibus: statum Romanæ reipublicæ mutasse primum ex Regio in Aristocraticum: simul ergo eo ipso acceptum est, statum reipubl. Romanæ non semper mansisse eundem, aut non superstitem semper mansisse statum Regium, aut non statum oligarchicum vel democraticum mox exceptum esse à statu Regio.

Coeterum hæc forassis queant leviora videri, quum tamen etiam in hisce quamplurimi errores vulgo committantur, unde ingens mox copia aliorum enascitur: ita ut fieri solet si quando in ipsa principia impingitur. Majori cura opus est, in colligendis universalibus propositionibus ex singularibus per Experientiam cognitis: idque

Idque quoniam universalium cognitio demum partim constituit partim parit scientiam, nec tamen leve quid est ex singularibus universalia quasi fabricare. Antequam vero aliquid & de eo dicamus, breviter observanda quatuor sunt. *Primum* est: Universales propositiones hic appellari omnes quæ non sunt singulares, atque adeo non illas solum quæ aliàs κατ' ἐξοχήν ita nuncupari solent, sed etiam particulares quæ vocantur. *Secundum*: In scientijs potissimum quidem locum generalibus, proximum specialibus, aliquem tamen etiam etsi infimum deberi illis, quas particularissimas dixeris, quoniam non sunt acceptæ ex multorum singularium sed unius aut perpaucorum usu & experientia. *Tertium* est: Ex singularibus universalia disci posse, partim per se; facta ex singularibus collectione: partim non nisi occasionaliter; dum nimirum mens versans singularia atque exinde universalia quasi fabricans, occasionem arripit investigandi causam, qua perspecta universalis quædam enunciatio formatur, quæ tamen reapse non accepta est ex singularibus, atque adeo collectioni ex singularibus institutæ non reapse debetur. *Quartum* denique est: Ex singularibus facta collectione, non affirmativas duntaxat, sed etiam negativas enunciations confieri; primario tamen affirmativas, idque quoniam sensus atque experientia, ceu modo diximus, primo ac per se entitatem rerum percipit, unde primo resultant propositiones affirmantes. Nec vero paucæ fortassis Negantes enunciations sic confieri queunt, sed numero longe etiam plures quam affirmantes: quia essentia rei uniusmodi est, & non ens autem, quale expriment negantes, ferme quid infinitum.

Iam verò vel semel observata unica etiam aliqua singulari re, intellectus potest statim conficere propositionem quadantenus universalem, abstractione scilicet instituta à singularitate; quæ tamen enunciatio revera nonnisi illarum est ordinis quas particularissimas appellavimus. Sic observato illo Taciti: *Urbem Romanam ab initio reges habuerunt, libertatem & consularum L. Brutus instituit;* illico manifesta multa sunt; nempe aliquam urbem regie haberi, regium statum interdum ab initio obtinere, aliquod regnum interdum mutari in statum liberum, mutationem reipublicæ interdum uni homini deberi, & jam olim talia omnia evenire solita. Quæ omnia hætenus nonnisi admodum particularem propositionem efficiunt. Si de pluribus singularibus rebus publicis idem fuerit observatum, magis universales propositiones formari poterunt, & quidem prout latius aut minus late protensa fuerit illa observatio; omnes tamen ita formatae propositiones manent particulares, quamdiu incertum est num quod singulare aliter nec ne sese habeat. Quod si certum jam sit de nonnullis singularibus, diversa illa esse, simulque innotuerit quænam illa sint; itidem propositiones sunt particulares, pro numero tamen majore minoreve aliter sese habentium majorem minoremve habent communitatem. Hac ratione igitur colligere quidem licet tandem, quid plærumque fieri aut non fieri soleat, quid semper autem, non item. Tum demum vero simpliciter universalem, sive de toto genere, per se ex cognitis per experientiam formare enunciationem possumus, quando experientia per omnia singularia sese diffudit. Per se inquam. Ratio autem hujus est, quoniam per se collectio quæ fit ex singularibus, illa per inductionem instituitur, indu-

Inductione autem nihil de toto genere potest affirmari aut negari, nisi per omnia singularia factum experimentum fuerit. Coeterum ut de plerisque rebus naturalibus ita nec de civilibus haberi potest simpliciter omnium singularium experientia: utique enim illarum pars magna adhuc futura est, nullius autem futuri jam accepta experientia est. Ne quidem eorum quæ vel ante facta vel nunc sunt, plena experientia haberi potest. Propria enim cuiuslibet experientia angustis admodum terminis comprehenditur. Quæ ex historiis aliena fide acquiritur, illa multo latius protensa quidem est, præsertim quarum rerum historia complures veteres novæque reperiuntur: attamen nec ab historia res singulares quæque possunt narrari, tantum abest illas narratas esse. Unde patet, nec inductione posse per se confici de rebus civilibus propositiones omniter universales, quibus quidem liceat indubitatum fidem adhibere. Perquam probabiliter tamen fieri id potest; si ponamus scilicet: non alia imposterum futura quam qualia antejam tum contigerunt, & si quæ antehac evenere, saltim quamplurima, comperissent. Id quod cum primis Historia præstat. Nec tantum narrando sed silendo etiam: si nempe historiae res civiles omnis ævi accurate narrantes nihil insolens referant, jam per se fit verosimile nihil etiam insolens accidisse. Quamvis igitur omnis omnino expertus dubij Universalis de civilibus rebus enunciatio inductione haberi nequeat, perquam verosimilis tamen potest accipi: quæque merito firmiter tenenda est, donec adverso exemplo universalitas illa labefactata fuerit. Id quod etsi fiat, manet tamen propositioni secundus universalitatis gradus, quod nempe de plerisque vera sit & rarissime fal-

me fallat. Ac proinde etiam sic summe est utilis civilium rerum scientiæ sive prudentiæ universali comparandæ: ceu jam tum docuimus. Si occasione inductionem conficiendi causa ipsa rei fiat manifesta, longe certius & facilius ad omni exceptione carentem universalem propositionem pervenitur quidem; verum illa sciendi ratio longe est alia ab inductione, nec nisi rarius & tardius solet obtineri sine magna difficultate. In ijs solis nimirum quæ facillima sunt perceptu (cujusmodi sunt omnium communissima sciendi principia) talis cognitio & cito & semper accipitur: in reliquis autem quæ ex sensu perceptis conficiuntur universalibus enunciationibus, quarum numerus maximus est, omne hoc multum est difficilius & infrequentius. Quoniam tamen potest occasione isthac comparari ejusmodi causarum cognitio, eaque per adeo est utilis, facile apparet, omni bono studentum esse quo eam consequamur. Ita sane saltem non fuerit opus multum sudare amplius in curiosis experimentis, atque hinc deducendis inductionibus.

Vt vero revertamur ad illam universalium ex singularibus structuram quæ inductione comparatur, animadvertendum est: solere ut alibi ita etiam in Politicis, inductiones alias esse Meras ex singularibus collectiones, alias quasi conjungi cum alijs colligendi modis, atque ita esse veluti Mistas. Posterioris generis, per frequentes sunt syllogismi habentes conclusionem *περιλοιπῆ*. Ex causa: Quicquid respublicas corrumpit est vitandum: At discordia civium corrumpit Aristocracias, Democratias, Oligarchias, Monarchias, omnesque alias reipubl. species: Discordia igitur civium vitanda. Minor utique propositio syllogismi per inductionem quasi instituitur: contra

Major

Major nititur proxime illo axiomate, omne quod rem perdit illi rei vitandum est. Et hoc porro observandum venit, ejusmodi inductione posse colligi omnis generis enunciationes, quibus & effectus de suis causis, & causæ de suis effectis declarantur, quibus item quod res sit, quid res sit, & quæreres sit, exponitur: adeoque experimentalem inductionem ad omnis fere generis civilium rerum scientiam plurimum conducere, ac proinde apprime esse utilem.

VERUM de Experientia, quemadmodum & quam optime institui & scientiæ civili comparandæ usui esse possit, pro instituti quidē modulo, satis multa attulimus. Consequens est, ut non nihil etiam monstremus, qua ratione Demonstratio ad scientiam illam possit adjuvare. Faciemus autē id ipsum vocabulis utentes, non ex Mathematicorum, qui post Aristotelem, scriptis illius non usque adeo multum usi, *vel dōdōdōdōdōdō* excoluerunt, sed Peripateticæ scholæ consuetudine: quamvis ipsummet Aristotelis Analyticum opus, xvi vitio mutilum, hiulcum, lacunis & trajectioibus crebris deforme, utilissimam doctrinam & obscure, & minus perfecte, nec justo ordine, prosequatur.

Igitur cum multiplex sit demonstrandi ratio, nulla non demonstrationis species (cujam tum supra etiam diximus) in Politicis locum invenit. Primo enim indirectæ demonstrationes, siue illæ quæ ad incommodum ducunt, multo utique sunt hîc frequentissimæ. Si quando sane in promptu non sunt firmæ rationes, idoneæ ostensivis demonstrationibus, illas indirectas merito Politicus adhibet: Nec vero non illis tuto licet fidere, quamvis minus directe id quod vel expedit vel noxium est civitati

doceant. Cum enim etiam in Mathematicis scientiis, quæ præ aliis laudem demonstrationum obtinent, haud raro ab ipso Euclide, Apollonio, Archimede, adhibeantur, nihil est causæ quare non & in civilibus negotiis locum inveniant. Quin tamen etiam Politicus studere potius debeat demonstrationibus ostensivis sive directis, iisque potius uti, equidem minime negaverim. Perinde porro atque alibi demonstrationes hic usui sunt, cum negativæ & affirmativæ, tum particulares & universales: licet universales & affirmativæ etiam hic præpollent. Denique non minus in Politicis quam in scientiis aliis licet demonstratione accipere, cum quod res sit sive *res sit* tum quare res sit sive *res sit*: utque ibi ita & hic quam optime habent sese omnia, quando causas civilium eventuum per demonstrationes intelligimus.

Quoniam vero nulla demonstratio ex quibusvis summationibus, sed ex solis iis quæ aptæ sunt infallibilem conclusionem producere, solet confieri, de principiis Politicarum demonstrationum cum primis sollicitum quoque oportet esse, qui scientiam Politicam per demonstrationes affectat.

Primum igitur cavendum est, ne alia admittantur, quam quæ sunt *propria*. Sunt autem propria, quæ per se insunt ejusdemque sunt cum demonstrandis affectionibus generis. Unde consequitur, quæcumque propositiones nihil de rebus civilibus enunciant, non posse inter principia demonstrationum Politicarum numerari: quæ per se vero ad res civiles pertinent mereri hactenus locum Politicorum principiorum. Perinde scilicet atque jam hujus libri capite quinto definiimus, agentes de subiecto & affectionibus Politicæ scientiæ propriis: Cum vero ad societatem

Vide supra pag.
75.

tem civilem primario faciant quidem personæ, secunda-
 tio tamen res etiam cum animata tum inanimata, imo &
 ipse Deus optimus maximus huc pertineat; necessum est, in-
 quantum sive personæ sive res sive ipse Deus ad civilem soci-
 etatem faciunt, quicquid de ijs intantum enunciari potest
 id idoneum esse principium Politicum. Ut alias autem ita &
 in Politicis talia sunt triplicis ordinis. Alia enim in totum,
 quanta quanta sunt, Societati civili sunt in primo ter-
 tio vel quarto modo propria: quales sunt actiones huma-
 narum morum civiles. Alia vero faciunt quidem & ipsa ad civi-
 lem usum, non hoc tamen solum præstare sunt idonea:
 suntque adeo quasi secundi ordinis propria. Alia demique
 non simpliciter per se ad societatem civilem pertinent, ex
 necessitate tamen materiæ quam appellant, numquam so-
 lent abesse: id quod jam tident libri hujus capite octavo
 attingimus. Quæquam enim illa quæ primæ sunt classis
 præ aliis sint Politica, etiam illæ tamen quæ in classe sunt
 secunda vere talia sunt. Imo nec tertii ordinis illa ex-
 cludi hinc possunt, cum Politica negotia sive actiones ci-
 viles, propter ista etiam multum variant, & aliter atque
 aliter veniant instituenta. Ita sane, quia homines egent
 alimentis & amictu & defensione ab elementorum
 aliarumque rerum injuria, quia item morbis & morti
 sunt obnoxij: res item quarum in vita civili usus est
 quoniam variæ sunt naturæ; hinc in civitate qualibet
 & republica plurima vel agi vel omitti oportet. Ac pro-
 inde omnes propositiones formatæ de ijs quæ classis sunt
 secundæ, principia germana sunt Politica et si secundi ge-
 neris. Propositiones porro quæ enunciant aliquid de ijs
 quæ tertie sunt classis, aptæ etiam sunt ut præsentent inter-
 dum principia Politica; in quantum scilicet illæ cum ci-

*Vide su-
pra pag.
135.*

Vid. l. II.
Metaph.
s. 4. § 1.
posterior.
c. 1. 2. 4.

vilis vite usu possunt conferri. Pertinent verò cum primis ad secundam illam classem, & omnes propositiones Metaphysicæ quæ de omni ente aliquid enunciant, & quamplures Physicæ ac Mathematicæ, si restringantur ad personas ac res civilis societatis: utpote cum hac ratione Politicus utatur illis *vis rationis idior*, ceu loqui Aristoteles solet. Ad secundam, ajo, classem illa pertinent, non verò sunt principia politica primaria. Qua in re gravissime lapsus est Matthæus Gribaldus, dum instituta Metaphysicarum & Physicarum aliquot propositionum ex Romanis legibus collectione, principia propria Legum illarum civilium à semet tradita esse, jactitare haud dubitavit.

Omnino porro necessum est, ut principia demonstrationum Politicarum *vera* sint: & quidem *necessario vera*, omnisque adeo falsitatis expertia; si sane ostensive quid demonstrandum veniat. Demonstratio scilicet quæ ad impossibile vel incommodum ducit, atque adeo non nisi indirecte demonstrat, illa consulto utitur etiam falsisumptionibus; atque adeo in illa demonstrationum specie non est necessum, principia omnia vera esse, sed potius oportet saltim unam sumptionum esse falsam; cum ultro conclusionem falsam producant, idque in id ut ostendant sive utramque sive alterutram præmissarum falsam, harumque proinde contradictorias esse veras. Cæterum ostensiva demonstrationis longe est alia ratio. Eoque si ostensive demonstrandum quid veniat, non nisi certo veris præmissis est utendum: quia propositum est huic demonstrationi conclusionem certo veram elicere. Quod non licet, nisi & principia certo sint vera; ex falsis quidem nonnunquam vera etiam conclusione sequente, non certo tamen sed admodum contingenter. Ex quo manifestum

rum est, non quaslibet Politicas sententias, nec illa quæ in Oratorium usum summa diligentia collegit Aristoteles, sine discrimine quidem convenire Politicis demonstrationibus, utpote quorum numerus haud exiguus non est accuratæ veritatis.

Ex his vero consequitur, saltim nobis etiam notam esse simul debere, quod principia quibus in Politicis demonstrationibus utimur & domestica sint & certo vera. Sane scientiam in nobis parere nequeunt, nisi illa eorum notitia antecesserit. Usque adeo necessarium utique & hoc est, ut verisimile fecerit Aristoteles, principia nota etiam esse oportere ipsamet conclusione: id quod saltem de tempore quæ demonstrationem præcessit tantum non omni vacat controversia. Neutiquam enim admitti potest (ut obiter hoc moncamus) inter demonstratorias vias, illa quam Mathematici Aristotele posteriores *ἀναλυτικὴν* appellaverunt. Habetur hujus ut & *οὐδίωνος* definitio, sive ipsiusmet Euclidis, sive (quod mihi præplacet) Theonis ad primam propositionem libri tertij decimi Elementorum, perquam obscura tamen. Plenior & magis perspicua est hæc quam adducit Pappus Alexandrinus: *ἀναλυτικὴ ἢ ἐπιλυτικὴ ἐστὶν ὁδὸς ἀπὸ τῶν ὀπίσθεν ὡς ἐκ τῶν ἀρχῶν, ἕως ἄν φθάσῃ εἰς τὸ ἀπαιτούμενον, ἢ εἰς τὸ ἀπόδεικτον, ἢ εἰς τὸ ἀπόδεικτον, ἢ εἰς τὸ ἀπόδεικτον.* In resolutione enim id quod queritur, tanquam factum & verum supponentes, quid ex hoc sequatur consideramus, quocumque incidamus in aliquod jam cognitum, vel quod sit à numero præcipiorum: quod quidem est signum evidens, quæsitum quoque verum esse. Est autem illa ἀναλυτικὴ ratio etiam hodie multis Mathematicis recepti usus. Dupliciter vero peccat hæc ἀναλυτικὴ in bonæ demonstrationis leges: Primum quod ex ignoto ad notum progrediatur: Secundo quod ponat,

*Arist. l. 1.
post. o. 2*

*Pappus
libro l. 7.
Mathem.
collectione*

id omne verum esse ex quo vera conclusio producta est, cum tamen ex falsis etiam præmissis conclusio vera solet nonnunquam consequi. Nec vero Aristoteles, qui *ἀναλύσις* vocem, ut alias multas, à Mathematicis in usum doctrinæ Apodicticæ est mutuatus, ea in significatione *ἀναλύσις* usquam usurpavit: etsi de ipsis Mathematicis inquisitionibus loquens vocem isthac utatur. Ut perquam sit verosimile, à nonnullis veræ demonstrandi artis imperitis mathematicis in falsum sensum vocem deflexam. Verum hoc obiter: ne quis scilicet quorundam mathematicorum & veteris & nostri ævi pravo exemplo etiam in Politicis fallaces instituat *ἀναλύσις*.

Cum præcognita autem esse oporteat illa ex quibus conficiendæ sunt demonstrationes, & simul in universum certissimæ veritatis, sola vero demonstratio atque proba ex singularibus experimentis instituta collectio, universalis cujusque propositionis indubitatam veritatem notam queant facere; consequens est, quævis demonstrationum etiam Politicarum principia, vel demonstratione, vel ex singularibus civilium negotiorum experimentis facta inductione, jam præcognosci debere. Accipere autem illa demonstratione jam cognita licet, vel ex ipsismet Politicis vel ex aliis scientiis; alibi atque alibi scilicet jam demonstrata. Quorum hæc toti scientiæ civili, illa singularis hujus aut illius rei Politicæ notitiæ, inservire idonea sunt. Quæcunque videlicet, ceu jam ante monuimus, in Metaphysicis de omni ente, quæ in Physicis de omni naturali corpore, aut de omni animali, aut seorsim de homine, ut & quæ de metallis lapidibus plantis demonstrata sunt, illa inquamcum simul aliquid pronunciant de iis quorum in vita civili est usus, (est autem usus cum

cum personarum tum rerum, vocibus illis ex Romanis juris consuetudine acceptis) ex scientiis illis, Metaphysica & Physica scilicet, petita in nullis non Politicis disquisitionibus vim habent principiorum. Eaque ut Politica expediturus præcognita habeat, necessum est. Neque verò ulla Politica quaestio expediti potest, si non tanquam certum aliquid sive de rebus sive de personis accipiatur, quod aut Metaphysicæ aut Physicæ est considerationis. Etiam quæ in Ethicis, de iis quæ simpliciter ad felicitatem vitæ humanæ pertinent, demonstrata sunt, non oportet ignorare illum qui accurate velit demonstrare τὰ Πολιτικά: utpote cum & illa sæpenumero, etsi non semper, ad demonstrationes Politicas necessariò sint principiorum vice adhibenda. Fieri autem hæc sine vitio ἀποδείξεως, quæ exigit ut principia sint propria, paulò ante ostensum est. Quæ in ipsismet Politicis sunt demonstrata, subinde itidem in aliis quaestionibus Politicis principiorum vicem præbent: etiam hic nimirum, perinde ut in aliis scientiis, demonstratione una ex altera quasi nascente. Cæterum longe majorem copiam principiorum Experientia civilium negotiorum Politico in demonstrandi usum subministrat. Adeo ingens certe eorum quæ ex singularibus experimentis innotuerunt numerus est, præ illis ex demonstratione acceptis, ut vix (ratione quidem multitudinis) in contentionem venire mereantur. Velut sane in aliis nonnullis scientiis, Physica imprimis, ita & in Politicis, plæræque demonstrationes consunt ex iis principiis, quæ nulla demonstratione innotuerunt, sed per inductionem ab experientia sunt accepta. Quæ ingens multitudo efficit, ut hic etiam locum habeat id quod Aristoteles dicit:

Arist. l. 1.
τὰς μὲν ἀρχὰς τὰς πρὸ ἡμετέρας ἐκ ἀποδείξεως λέγουσιν, αἷον prior. An.
 τὴν

την Ἀρεθλογικὴν ἐμπειρίαν τῆς ἀρεθλογικῆς Πραξιῆς. ἀφ' ἧν τὴν γὰρ
 ἰκανῶς τῶν Φαινομένων ἕως εὐρίθηναι αἱ Ἀρεθλογικαὶ Δοκασίξεις. ἐ-
 μοίως δὲ καὶ εἰς ἄλλη. ὅποιαν ἔχει τὴν τε καὶ Πραξιῶν. In u-
 niversum sane, quæcunque sive de personis sive de rebus
 ad civilem usum facientia per experientiam atque ex sin-
 gularibus experimentis innotuerunt, illa præcipuè sunt
 principia Politicarum demonstrationum. Ex hisce eti-
 am quando instituitur demonstratio, tum illa verè fit ἐκ
 τῶν αἰμάτων sive ἀναποδείκτων: qualibus principiis demonstra-
 tionem quamvis constare potissimum oportere, scitum est
 Aristotelis.

Vt denique (nec enim omnia huc addicere pati-
 tur institutum) omni ex parte, quantum quidem fie-
 ri licet, exquisita sit Politicæ demonstratio & plenam sci-
 entiam pariat, necessum est ut ab ipsis causis civilium
 rerum petita sint demonstrationis principia: perinde
 atque fieri par est in accuratissima quavis alia & vere
 Πραξιῶν Δοκασίξει. Etiam in Politicis nimirum tum de-
 mum vere aliquid scimus, quando rei cuiusque civilis
 causam plene cognoscimus.

CÆTERUM quum non una sed multiplex sit causarum
 ratio, neque adhuc à quòquam explicatum invenire te-
 mère vel hoc sit, quæ & quot causæ in civilibus locum ob-
 tineant; antequam doceamus modum arguendi ex
 causis, qui in civilibus disquisitionibus adhibendus est,
 præmittendum omnino venit aliquid de causis ipsis re-
 rum civilium. Quod ipsum simul proderit ad id, ut ve-
 ram plenamque civilis cuiuslibet rei scientiam, à prole-
 taria aut rudi aut imperfecta quavis illius notitia, que-
 amus discernere: utpote cum plena rei cuiuslibet scientia
 in omnium illius causarum cognitione sit constituta.

Princi-

Principio vero reperendum est : Politicum versari potissimum circa actus civiles: quinam eorum vel exercendi, vel omittendi, vel permittendi sint. Sicut enim in universum felicitas humanæ vitæ in virtutis non habitu aut quasi possessione sed actibus posita est, ita & civilis vitæ perfectio versatur tantum non unice in ipsismet illis civilibus actibus. Quæcunque sane alia in disquisitionem Politicam veniunt, illa ut natura sua spectant actus & propter actus sunt, ita desiderantur cognosci præcipuè actuum illorum gratia.

Sive actuum vero sive aliorum civilium operum, quatuor causas observare est: quemadmodum & in Naturalibus sese habere, præclare ab Aristotele adversus Physicos veteres est probatum. Nam & finalis, & ^{l. 2. Phy-} formalis, & ^{sc. 6. 2.} materialis, & efficiens aliqua causa, etiam in actibus omnibus civilibus reperitur. Est autem Finalis, cujus gratia actus est: Materialis, objectum illud circa quod actus versatur: Efficiens, ipsa actrix: Formalis, ratio civilis sive politicus modus actionis. Exempli causa. Creatio magistratus est actus civilis: cujus finis est commodum civitatis regimen, efficiens is qui creat, materia personæ ex quibus magistratus creandi sunt, forma ipse modus creationis, quæ nimirum nunc fit per suffragium, idque vel prudens vel imprudens, vel vere liberum vel ambitu corruptum, nunc per sortem idque itidem variè, nunc partim suffragio partim sortito. Similiter & aliud quodvis civile suas causas quatuor habet. Ceu regni forma est, ipse regiminis regij modus; rex, efficiens causa; materia, homines & res quæque aliæ quæ reguntur; finis, vel populi vel regnantis præcipuè utilitas.

Vt alibi præterea, cum primis vero in Naturalibus,

Cc

sic

sic & in Politicis quatuor causarum illarum multiplex
 est diversitas. Ita *Finalis* causa etiam hic alia est inter-
 na, alia externa: alia porro remota magis minus-
 ve, alia proxima: alia denique universalis alia particu-
 laris. Interna hic quoque, ut in Naturalibus, reapse idem quid
 est cum formali, differt tantum modo considerandi. Sic
 Forma quælibet regiminis est finis omnium constitutionū
 quæ *ratio* magistratum summæ potestatis, quæ Aristoteli
 est *ἡ πόλις*, attinent; simul vero est cuiusque reipublicæ
 forma, sive id, quo est quod est. Similiter quæcunque
 faciunt in id ut creatio magistratum hoc aut illo mo-
 do instituat, illa modum illum creandi pro scopo ha-
 bent, & tamen ipse ille modus est pariter forma actus. In-
 ter fines externos vero actuum omnium & constitutio-
 num civilium, ultimus semper est (aut saltem esse debet)
 ipse scopus cuiuslibet reipublicæ: qui ex instituto homi-
 num varius esse solet, nec omni reipublicæ speciei est idem
 & uniusmodi. Intermedii item fines perquam multipli-
 ces sunt & diversi: solentque sese illi fines alter alterum
 quasi gradatim ita excipere, ut unus sit propter alterum,
 adeoque unus quasi medium alterius obtinendi, cum aliis
 etiam in Physicis & Artibus solet venire usa. Sunt deni-
 que finium alii universales, ad quos scilicet vel omnia vel
 multa quæ ad commune aliquod negotium faciunt conti-
 nent: alii particulares, qui plerumque universales il-
 los pro scopo habent. Veluti reipublicæ cuiusvis uni-
 versalis finis est utilitas populi aut rectorum; atque ad il-
 lum obtinendum complurimi faciunt particulares actus &
 particularia civilia instituta, quorum singulis sui sunt pro-
 prii & proximi fines. Ad eundem modum in Politicis
 quoque non una est ratio *Effettrici* causa. Alia enim

est.

est principalis, à qua maxime actus aliquis aut opus aliquod peragitur. Alia instrumentalis: qua scilicet principalis causa utitur ad effectum producendum, tanquam instrumento. Et vero etiam in civilibus negotiis nihil pene efficitur sine adminiculo instrumentorum quorundam: ut proinde ad plenam efficientis causæ notitiam non sufficiat solius principalis naturam rationemque novisse, sed non minus ipsa quoque instrumenta accuratè sunt pernosceda, quoniam ea quemadmodum sese habent per multum interest. Et verò cum effectrix causa alia itidem soleat remotior esse alia proxima, sæpenumero usu venit ut remotior proximâ fere tanquam instrumento abutatur. *Materialis* quoque causæ in civilibus ut in naturalibus non una est conditio. Versantur enim instituta & actus civiles vel proxime atque immediate circa objectum aliquod, vel non proxime sed aliquo mediante: quorum illud proximæ hoc remotæ materiæ nomine potest usurpari. Vtriusque verò, etsi potissimum proximæ, cognitio ad accuratam negotii civilis-cujuslibet scientiam requiritur.

Attendi porro unice meretur, quod substantiæ quædam, quarum in societate civili est usus, duplicis præcipue sint ordinis: Personæ nimirum & Res; utriusque vocabuli significatione illa servata quæ Romani juris auctoribus usitata est; cujus discriminis non multo ante jam facta est mentio. Personæ enim voce homo omnis nobis venit, Rei autem omnis præter hominem civili vitæ utilis substantia. Attamen & præter has Deus ipse & Angeli boni maliq;, ingens ut ad alia omnia ita & ad civilem vitam momentum adferunt: ceu alibi luculente ostenditur. Nec vero Personarum, multo minus Rerum nomine

mine, summum Numen aut quicquid reliquorum est Spirituum illorum intelligi solet. Ad illam Personarum tamen classem haud immerito retuleris: quum homines maxime Deo & Spiritibus illis sint similes. In Personis vero duo cum primis semper attendenda veniunt. Voluntas & Facultas. Hæc autem nonnunquam conformia sunt, nonnunquam verò plane disparata. Ita ut interdum Voluntas quidem propensa sit, Facultas autem desit: interdum Facultas in promptu non autem Voluntas. Pertinent vero ad Facultatem illam intellectus pariter & corporis potentia, imo & externa quædam auxilia: utpote cum pro diversa horum omnium ratione etiam Facultas aliter sese atque aliter habeat. Voluntas quoque haud parum à corporis & Fortunæ, quæ appellatur, ratione dependet. Quamvis enim ipsa quam maxime sit suæ spontis, quæ Facultas caret; attamen & illa nonnullam vim quasi patitur ab affectibus corporis & à Fortunæ in utramq; partem conditionibus; ne quid nunc dicam de consuetudine, cujus in voluntatem pene aliquod est imperium. Id quod jam tum supra monuimus, quum de certitudine civilis scientiæ disputarem. Usque adeo sanè multum interest Voluntatis, quemadmodum corpus aut Fortunæ quæ vocantur ope sese habeant, ut plerumque quidem Voluntas hominum isthuc propendeat, quo affectus corporis, cum consuetudine pariter & natura, idque secundum vel ætatem vel sexum vel alium aliquem prædominantem corporis dispositionem, tum fortunæ bonorum illorum ductu, vergunt. A Personarum vero sive hominum conditione abit quidem in nonnullis Deus Spiritusque omnis alius intelligens, ex parte tamen cum eadem convenit. Præ aliis enim Voluntas divina circa res etiam civiles humanas est longe

Cap. 8.
Pag. 136.
137.

longe omnium liberrima, & Facultas agendi omnium potentissima, utraque à nullis corporum affectibus multo minus ab ullis externis suspensa. Restrictior quidem multo est Spirituum aliorum cum Voluntas tum Facultas, ad nutum scilicet summi Numinis compositæ; artamen & illa utraque à corporis vinculis & fortunæ incitamenti est expedita. Rebus proprie jam ita dictis nulla inest voluntas; præterquam quod ejus aliquod rudimentum in ratione carentibus animalibus, magis minuscve, reperiatur. Una igitur Facultas his inest: & quidem pro ratione essentia quarumlibet alia atque alia, idque certa quadam necessitate, omni hinc exulante qua voluntas prædita est libertate. Sunt autem Rerum ejusmodi aliæ animatæ aliæ inanimatæ, mobiles item aliæ aliæ immobiles, ut ratione possessionis aliæ publicæ aliæ privatæ.

Hæ omnes substantiæ porro in civilibus, perindè ut in Naturalibus, imò & in Moralibus & artificiosis negotiis, modò effectricem, modò materialem causam præbent. Atque Effectrix principalis quidem causa Res numquam est (nec enim opus aliquod civile edere idoneum est quod anima imò quod ratione destituitur) sæpenumero autem instrumentalis. Utimur enim homines Rebus sive animatis sive inanimatis plurimis ad civiles effectus, tanquam instrumentis. Personæ quoque complures instrumenta nostra sunt in civili vita. Hujus sane conditionis sunt cum alia tum servitia omnia, & quicquid est civiliter ministrantium imò & sociorum vel amicorum. Omnia enim ejusmodi sunt instrumenta civilis societatis, non animata duntaxat, (cæu de servis loquebatur Aristoteles) talia enim nobis sunt & bruta animantia, verum rationis etiam

*l. 1. Poli-
tic. 6. 3.*

capacia. Principalis verò causa civilium effectuum, fere

in universum solummodo est Persona aliqua. Fere inquam. Namque & Deus interdum seu princeps causa civilia regit negocia, rarius tamen, & non nisi occultè, nobisque vix advertentibus. Quod reliquum est Spirituum facit idem occultè suo modo ad civilia opera: fortassis tamen non aliter quàm tanquam summi Numinis instrumentum. Materialis causa, sive objectum circa quod civiles actus occupantur, potissimum itidem sunt Personæ. Circa homines enim regendos præcipue versatur curatio omnis civilis. Est autem & hic spectanda Personarum cum Voluntas tum Facultas; & quidem petenda utriusque conditio ex iisdem, unde illam modo diximus suspensam esse. Prout sane Voluntas & Facultas eorum circa quod agendum aliquid est in civili vita comparatæ sunt, ita & effectuum civilium ingens diversitas enascitur. Præter Personas vero, etsi secundarium quadamtenus, objectum civilium actuum Res etiam sunt complures quarum in civili vita usus est: æq; mobiles vel immobiles, & animatas vel inanimatæ, & mere naturales vel arte factæ. Ingens sane & horum copia est: sine quibus velut rectè institui non potest civilis vita, ita & sine eorum curatione nulla civitas commode administratur. Modo præterea quodam & Deus ipse nonnunquam objectum atque adeo materialis causa est civilium occupationum. Inter primas enim utique civiles curas est, divini favoris conciliatio: quæ religioso fit cultu summi numinis. Id vero quando fit, cum civilis curationis objectum & materia circa quam ipse Deus est.

Notandum porro hic venit, si unam quæstionem *est* excipias, reliquas omnes etiam Politicas (seu alibi quocumque venit usu) quæstiones agere, aut de omnibus illis qua-

rior causis in uniuersum, aut de carnis una aliqua. Etenim quando queritur, *an quid existat*, non statim de causarum aliqua queritur eoq; hanc questionem licet expedire etiam argumento ab effectu aut signo aliquo duntaxat accepto. Sunt autem tales questiones in Politicis rariores: ingens uero numerus est aliarum. Et quidem quandoquocumque propositum est integram scientiam alicuius civilis astus, aut optris investigare, necessum est, ut questio ad quatuor causas sese exportiget, utpote cum negotiorum civilium scientia sit demum in omnium illarum causarum accurata noticia collocata: quod paulo ante ostendimus. Reliquae questiones circa unam aliquam causarum semper versantur. Et uero aut queri solet *quid sit*: quinae scilicet actus sit ille quo ex. gr. magistratus creatur: aristocratia quanam sit respublica. Omnis autem eiusmodi questio, ut & ex parte qua queritur *quale quid sit*, est de causa formali. Aut queritur, *circa quod* uel *ex quo* aliquid agendum aut constituendum sit. Vt ex. gr. quanam res sint exportandae quae importandae, aut ex quibusnam debeat fieri magistratum cooptatio. Talia autem questiones occupantur circa causam materialem. Porinde enim est ac si queratur, circa quas res exportatio & importatio institui debeat, uel quinae possint esse materiae loco in magistratu constitutione. Aut queritur porro, *a quoniam* uel *quibus* *adminiculis* opus aliquod sit peragendum. Cuiusnam scilicet praetura, quaestura, consulatus sit conferendus; quibus socijs, quibus armis; quanta ui pecuniae; bellum sit gerendum. Quod genus questionum est de causa efficiente: siue principali siue instrumentali. Aut queritur postremo, *an* hoc uel illud siue agendum siue omittendum siue permittendum sit: quod est de causa finali querere.

Prae-

Præter quatuor horum generum quæstiones, si illas *an sit* exceperis, nullam sane adferre est, quæ Politici sit usus. Vt proinde manifestum sit id quod diximus: omnẽ ferè quæstionem Politicam esse de causis aut omnibus aut singulis.

Nihil refert autem, siue de præteritis siue de præsentibus siue de futuris quæstio instituat, Omnia quippe sine discrimine, siue jam præterierint, siue adhuc persistent, siue futura sint, à quatuor causis in uniuersum dependent; & quæcunque tandem inciderit quæstio, nullo temporis discrimine, quærit aut omnes aut aliquã causam. Vt & Dubitatio omnis est saltim de aliqua causarum; semper tamen excipio quæstionem aut dubitationem de eo, *an sit res.*

Quæstionibus verò & Consultatio omnis an numeranda est. Et si enim non omnis quæstio sit consultatio, consultatio tamen quæstio est. Qui consultat enim quærit. Et vero de singulis quatuor causarum consultatio quælibet solet institui, non minus ac quæstio. Quod sane dicit Aristoteles, *non consultare nos de finibus sed de iis qua ad fines faciunt obrinendos*, non simpliciter verum est, sed de solis finibus remotis & externis. Hi enim poni solent in consultationibus tanquam extra aciem consultatiõnis; reliqui vero fines, quoniam spectant in hos remotos & externos, naturam induunt eo ipso mediõrum ad fines. Ita sane ipse Aristoteles Nicomachiorum & primo & decimo libro consultat de conveniente & naturali fine humanarum actionum in uniuersum: tantum positis nonnullis confusis de beatitudine aut felicitate, quam scilicet ultimo intendunt humanæ actiones, certis notisque axiomatibus. In qua disputatione Beatitudo confusà cognitione animo concepta habetur quidem finis, operationes autem virtutum honores diuitiæ & voluptates tanquam media

*Arist. l. 3.
Nicomach.
c. 3.*

media ad finem illum, cum tamen reapse in uno horum beatitudo sit collocata.

VERVM de causis, quæ & quot in civilibus negotiis habeant locum, solere etiam de ijs tantum non omnes Politicas disquisitiones institui, & hisce cognitis demum sciri Politica quæque, satis forte dictum est: instituti sane ratio uberiora non patitur. Redeundum nunc est in viam unde sumus digressi, atque adeo docendum, quemadmodum in singulis ferè Politicis quæstionibus accurata & certa principia demonstrationum ex causis possint accipi. Idque quoniam nec hoc, ceu par erat, in superstitibus Analyticis libris universim traditum est; quasi liceat hic tantum remittere lectores ad Analytica aliorum scripta. Non nisi breviter verò etiam hoc agemus: per singulas tamen quæstionum, quæ de causis institui possunt, classes diffundentes doctrinam: ex quibus scilicet causis in omnibus illis quæstionibus peti demonstrationum principia debeant ad accuratam certamque scientiam comparandam. Proprius sane huic disquisitioni locus est in Analyticis: quæ fortassis aliàs pleniore opera à nobis illustrabuntur.

Ante omnia quidem igitur in universum observandum firmiterque tenendum est; ut alibi ita & in civilibus, cujuslibet effectus suas certas & necessarias causas esse, nec posse unumquodque confieri à causa qualibet: inter quatuor porro causas ad unum effectum producendum necessarias connexum etiam quendam necessarium esse, ita ut singulæ pro aliarum diversitate aliter atque aliter necessario sese habeant.

Vt de causa Finali igitur primo agamus loco; quandoque in disceptationem venit, utrum hic vel ille scopus propositus esse debeat civili alicui operi vel actui, de-

finiri illud certo poterit propositionibus desumptis à natura finis remotioris vel etiam omnium ultimi & maximè universalis; à natura item & formæ & effectricis causæ illorum actuum, sine quibus scopum illum non licet assequi; à natura denique materiæ, circa quam illa quæ ad scopum faciunt necessariò versantur. Enimvero ita comparatum est, ut is cujuslibet particularis operis scopus deum recte sese habeat, qui & convenit scopo universali totius ut ita loquar corporis, vel certe illi non adversatur, quique pariter effectu possibilis est. Nec enim prudens quis scopum sibi proposuerit, quem neutiquam possit assequi: aut qui noxius est toti reipublicæ. Vtrum vero possibilis sit scopus aliquis nec ne, ex trium causarum natura unice cognoscitur: utrum utilis sit nec ne, accipere est, primario quidem à magis universali & denique ab ultimo fine, etiam secundo tamen à reliquis causis. Dum enim ex illis sit manifestum quatenus aliquid possibile sit nec ne, simul dignoscitur, num sine noxa aut cum qua noxa & quanta, aliquid præstandum veniat. Exempli causa. Si quæstio sit, num in republ. sine discrimine omnes civium filii ad eruditionem parandam institui debeant; Negativa sententia primum illo potest adstrui, quod salutem reipublicæ adversetur omnes promiscue intentos esse parandæ doctrinæ, utpote cum salus illa exigat ut omnibus pacis & belli artibus cives sint instructi, multo magis illa cives velit esse bellicosos, siquidè reipublicæ isti propositum sit late fines imperij in alios populos extendere, qui scopus præcipuus erat Romanorum. Potest secundo adstrui etiam ex eo, quod non possint omnes ita institui; idque quia & promiscue omnes non sunt idonei ad capeffendam doctrinam (quæ argumentatio à causa materiali proecedit) & quia

quia deficiunt commodi magistri institutoresque (quod est argumentum peti- tum ab effectrice causa) & quia denique sola institutio non sufficit ad iuventutem solida eruditione imbuendam: quod postremum pertinet ad causam formalem actus. Potest & tertio adstrui ex eo, quod privata plurimis id noxium fuerit. qui nimirum ingenio ad doctrinam idonei non sunt, hi inani institutione perdent tempus & opes, atq; adeo jam adulti inutiles fere erunt; qui ab opibus instructi satis non sunt, cogentur sæpe in cursu medio subsistere vel ad incitas redigi: qui corporis non sunt ea sanitate ut meditationibus queant vacare, illi institutione isthac quod superest sanitatis vel amittent vel saltim cor- sumpent. Tales noxæ autem non sunt ferendæ in bona quavis republica. Consimili modo poterunt omnes de fine quæstiones, non futuri tantum sed præsentis etiam & præteriti temporis *indivisi- biliter* expediri; si sane causarum cujuslibet rei controversæ naturæ probe cognita, atque ad illas omnes scopus dubius tanquam ad normam fuerit exactus.

Quum porro Formalis causa cum fine interno idem reapse sit, tantumque ab eo differat *ἢ λόγῳ*; quando- cunque de Forma sive actus sive operis alicujus certi quippiam est demonstrandum, principia apodictica primaria itidem à fine quidem, non nisi externo tamen & proximo, recte possunt accipi. Nec enim ob finem remotum sed so- lum proximum Forma quælibet per sese est; interq; hunc demum & formam per se necessaria datur connexio. Et vero internus finis ineptus ad principium exhibendum, cum ipse ille sub Formæ conceptu sit in quæstione, & probatio omnis ex solis jam notis instituenda sit. *Primaria an-*

tem peti solent argumenta à Fine in quæstionibus de forma: quoniam Forma quælibet quam maxime finis est gratia, atque finem maxime tanquam pro norma habet. Ut proinde illa demum Forma recte sese habeat quæ fini proposito congruit. Etiam peti tamen hîc argumenta quædam Apodictica possunt à materiali pariter & efficietice causa: utpote quum nulla Forma non versetur circa aliquam certam materiam, & non dependeat itidem à certâ quadam efficietice causa: quarum alterutra proinde vel utraque si inidonea sit ad formam illam producendam, frustra in futurum quidem de illa aliquid speratur, cum sit impossibilis effectus: in præteritum etiam secure pronuciari potest illam non obtinuisse: ut & in præsens, non existere. In exemplum sufficit quæstio de forma creandi magistratus in statu vere Aristocratico, num creatio scilicet sola vel sorte vel suffragatione fieri debeat. Sorte enim minime fieri debere, colligi & primum & primario potest ex fine illi reipublicæ in creando magistratu proposito, qui est solis hominibus idoneis magistratus committere: secundario tamen etiam ex causis reliquis. Scopum nempe illum non licet sola sorte assequi: quoniam ut optimi constituantur opus est, uti creatio fiat ab eo h. e. à tali efficietice causa, quæ judicandi pollet facultate, quali fors solitaria destituitur: opus etiam fuerit si soli sorti committenda res sit, ut saltim pleriq; ex quibus tanquam è materiali causa, magistratus legi oportet, dotibus magistratui aptis sint instructi, quibus sæpenumero plerique tamen destituntur.

De his etiam quæ Efficientem sive principalem sive instrumentalem causam attinent quæsitis aliquid demonstrandum si fuerit, principia arcessenda erunt à causis tribus:

reli-

reliquis. Est enim quidem in causa quoque principali & nonnullis instrumentalibus civilium operum & voluntas pariter spectanda & facultas; attamen non facultas duntaxat sed voluntas etiam ex tribus illis causis judicari potest. Cujus sane etiam voluntas aversa est à fine quodam, illum non esse bene aptum ad propositum istum finem obtinendum, rectè colligitur. Similiter qui avertatur materiam illam circa quod laborandum forte quid est, itidem hunc pronunciare licet non satis idoneum ad opus peragendum. Par ratio est modi sive formæ actus præstandi, si forte acturo ille omnino displiceat. Nec enim invitis, quod ajunt, canibus venari commode licet, De facultate id jam tum manifestum est, cum idem habeat locum in Naturalibus quoque operibus. Non sane opus est ullo hæc exemplo illustrare.

Idoneitas postremo aut ineptitudo eorum *circa quæ* aliquid est agendum, firmiter definiri atque demonstrari potest principiis desumptis ex natura finis, efficientis, & formæ. Sic juventutem omnem in civili societate non esse instituendam ad eruditionem, demonstratur primum ex fine civilis societatis, cui hoc repugnat; secundo, ex forma instituendi, quam omnis juvenus non admittit; & tertio, ex eo quod non sit invenire quenquam qui omnes reddat eruditos.

In Hunc modum, quotiescunque in singulas causas civilis cujusdam negotij inquiritur, ex ipsis causis de causis certa per demonstrationem scientia acquiri potest. Quodcumq; sane ex talibus principiis, simulq; ex veris & notis, & quidem sive per experientiam sive aliam quam demonstratione notis, probatio aliqua instituitur, tum semper proba sit ac genuina & quidem optimæ notæ demon-

stratio: præsertim si perpetuo vera sint: si non nisi plurimumque autem, demonstratio quidem fit itidem vilioris tamen ordinis. Quicquid etiam ejusmodi proba aliqua collectione ostensum est, id omne vera & propriè dicta scientia tenetur, non minus atque aliud aliquod cujuscunque etiam disciplinæ. Quoniam porro non obscurum jam perspectu est, in civili doctrina ejusmodi ostensionum ingentem esse copiam simul etiam confirmatum plus satis jam est illud à nobis supra astruam, quod vulgo *ἡδαιζον* hætenus est visum, non Politicæ minus quam Physicæ suas demonstrationes esse, nec illam minus hac veræ scientiæ nomen commereri. Patefacta jam etiam vera demonstrandi methodo, hucusque quasi in occulto latente, non poterit usque adeo, ceu hætenus, imposterum esse difficile, veris demonstrationibus magis solito & illustrare & augere Politicam prudentiam.

Antequam hoc argumentum deseramus, illud unum adhuc forte non abs usu fuerit memorasse: etiam quando non in promptu sunt verè idonea demonstrationi principia, sed tantum verisimilia, quam optime tamen & commodissime peti illa posse ex locis cujuslicet causæ. Ita sanè probabiles collectiones demonstrationibus reddi maxime affines quæunt. Id quod observasse interest veritatis.

CAPVT XL

De recto modo & ordine tractandi Politicam prudentiam, sive integram sive ex parte.

Quemadmodum Experientiæ pariter & Demonstratio- nis auxilio accurata certa & perfecta civilium scientia

tiā universalis queat comparari, prolixè, si non nimirū prolixè, ostensam est: addendum nunc proximè aliquid de modo atq; ordine, qui in docendo est merito observand⁹. Nec vero quidquam commode vel discitur vel docetur nisi iusto modo & ordine observato. *Disponere autem apud Aristotē dicitur negatum est*; ut rectè loquitur Plinius. Sunt verò & hæc de re sententiæ diversæ: quantum liquet utiq; ex varia tractandi via, quam scientiæ hujus magistri veteres & novi instituerunt: nec desunt & aliæ quædam hætenus non perinde motæ dubitationes. Quæ omnia tamen quoniam operosa explicatione haud indigent, nos etiam brevitate studebimus. Quoniam verò institui possunt & solent tractationes, aliæ de partibus quibusdam civilis prudentiæ, aliæ in universum de tota illa; quæ autem in prioribus illa & in posterioribus locum habeant; de posteriorum vero iusto ordine propriæ quædam sint dubitationes; principiò ea quæ communia sunt atque ad omnes pertinent expediemus.

Plin. l. 5.
ep. 15.

Ante omnia igitur tanquam certum indubitatumque fundamentū ponemus, primo quidem: sine quibus illa quæ probanda sunt probari nequeunt, illa ut necessario sunt præcognoscenda ita etiam omnibus probationibus præmittenda esse, nisi quidem adeo illa fuerint jam nota, ut aliqua singulari nova repetitione non sit opus. Talia sane frustra denuo quis inculcaverit. *Secundo: natura quoniam esse, communia primo tractare deinde de particularibus deinceps*: quod Aristotelis dictum est, aut ut idem ait alibi: *Propriorum contemplationem communium consideratione posteriorem esse*. *Tercio: si dubium sit an sit res, hoc omnium primò, inde quod sit, ultimo demum propter quod sit, expediendum esse*. *Quarto: inter ea quæ natura ejusdem sunt gradus it-*

1. Phys. 7.
3. Phys. 14.

aud

Iud quod nobis cognitu est facilius prius tractandum, ut ex hujus notitia reliquorum cognitio adjuvetur. *Quinto* denique: inter ea quæ diversi sunt gradus, id quod perfectius primo loco proponendum, uti itidem ad illud tanquam ad regulam comparatio imperfectiorum possit institui. Hæc inquam veluti certa atque indubitata jam ponimus: quamvis haud nescij quantis contentionibus isthæc soleant hinc inde à nonnullis agitari: ponimus autem, quoniam non est hujus loci isthæc disputare, sed quasi jam a libi constituta accipere.

Ne quidem illud nunc disputabimus: utrum omnia illa quæ præmittenda sunt, ita seorsim sint proponenda, ut universim isthæc omnia omnino quæ illius sunt ordinis quasi unum in conspectum sint producenda, an vero quædam eorum duntaxat, quæ scilicet maxime huic aut illi rei sunt utilia, reliquis sepositis. Est enim alibi jam à nobis probatum: posse commodè & seorsim omnia illa unò loco tradi, & sparsim. Sparsim, si non nisi aliorum gratia adferenda in medium sint: seorsim vero, si & per se, non habito ad alia respectu, mereantur suam considerationem.

Acceptandum postremo & hoc jam tum est; quemadmodum Naturalium, Moralium & earum quibus artes constant, ita & Civilium rerum, sive universim omnium sive particulatim aliquarum, integram plenam perfectamque scientiam comprehendere, *partim* definitionibus nominalibus, sive earum vocum quarum in doctrina aliqua usus est explicationibus; *partim* singularibus experienciis; *partim* universalibus propositionibus, sive ex singularibus experienciis elicitis sive alibi demonstratis; *partim* denique collectionibus ex illis universalibus propositionibus confectis.

Iam

Iam vero vocum utique Definitiones, uti alibi semper ita & in Politica quacunque doctrina, præ omnibus aliis cognita sint oportet. Nec fuerit absque usu illas omnes simul præmittere. Quo consilio & Aristoteles ipse & alii istius ævi peculiare libros *ἰερομῶν* olim conscripserunt: quamvis eorum nihil hodie supersit præter libellum Speusippi. Id quod postea imitatus est & is qui Andronici nomine scripsit *ἡσπάλων*, & anonymus ille cuius opuscula Andronici libello vulgi jungi solent. Omnino tamen, saltim quotiescunque vox aliqua in Politica doctrina capienda est in sensu haud ita recepti usus, significatio illius definitione ante omnia, quatenus usus poscit, sparsim est exprimenda. Saltim, inquam, tum id faciendum est; ne laboret obscuritate doctrina, & discipulus operam atque tempus fallat: si enim jam passim innotuit acceptio vocis, nulla definitionem necessitas exigit, eoque omitti illa tum potest. Quod ab Aristotele quidem perquam religiose est observatum.

Earum quæ Experientia innotescunt singularum civiliū rerum omnium narratio, quin seorsim perquam commode institui possit, videtur dubio vacare: cum videamus id usu venire in numero pene infinitis historicis monumentis. Est vero illius causa ista, quam ante addimus; nempe quia & per sese, non spectata utilitate illa, quæ ad propositiones universales Politicas fabricandas hinc potest peti, civilium eventuum historia propriam contemplationem promeretur. Cum tractatione vero apodictica rarius potest permisceri, & huic quasi inspergi. Idque fit, quia (ut ex ijs quæ de Experientiæ ad scientiam universalem Politicam usu capite proximo disseruimus, est manifestum) ex una atque altera historia raro aliquid

Ec
tuto

into colligere est ad pronunciatum faciens universale. Atque ita raro singulares aliquot narrationes adiumentum certum adferunt Politicæ Philosophiæ : quæ autem non adferunt, illa nec inter demonstrandum admitti debent, ceu quæ turbent potius quam verè juvent. Multæ vero eiusdem rei repetitæ narrationes, numero suo itidem turbant tractationē apodicticam. Nec, proxime quidem, demonstrationem adjuvant : quia demonstratio proxime instituitur ex propositionibus universalibus jam tum ex singularibus experimentis deductis. Ut proinde plurimorum singularium istorum recensio alibi jam debuerit institui; non autem ibi fieri eam oporteat, ubi jam demonstrationes ipsæ conficiendæ sunt. Ceu ante itaque diximus, raro usum inveniunt in ipsa Politicæ Philosophiæ tractatione, singularium eventuum narrationes. In probationem quidem. Præterea vero non nisi exempli loco merentur ibi adferri. Quod ipsum quum paucis quam optime præstari possit, facile apparet, etiam sic saltim operosiores quasque aut prolixiores ejusmodi narrationes in tractatione *ἁπλῆς* tolerari non posse. Quælibet igitur ejusmodi diffusiores historiæ seorsim potius extra philosophicum demonstrandi, ut ita loquar, campum recitari debent. Quod itidem omne Aristoteles accurate observavit : paucis tantum, nec nisi breviter, inspersis historiis ipsimet Politico operi : separatim autem distincto volumine enarratis ac descriptis *ὀμνίων ἢ πόλεων, ἢ βασιλείων, ἢ ἑλευθέρων, ἢ δουλείων, ἢ ἀριστοκρατίας, ἢ δημοκρατίας, ἢ τυραννίδος, ἢ βασιλείας, ἢ ἑλευθερίας, ἢ δουλείας, ἢ ἀριστοκρατίας, ἢ δημοκρατίας, ἢ τυραννίδος, ἢ βασιλείας*, h. e. ut Laërtius quidem numeravit, rebus publicis centum quinquaginta octo, ut Anonymus alius Aristoticæ vitæ scriptor, ducentis quinquaginta. Longe commodius possunt historiæ jungi principiis aut propositionibus

Cic. l. 1. s.
 de Finib.

nibus illis universalibus, quæ ex singularibus historijs educuntur. Attamen *primum* illæ demum historiarum collectiones, quæ in certas classes Politici argumenti sunt distributæ, huc faciunt: quales nimirum ex veteri ævo sunt libelli Stratagematum Polixeni & Frontini: qualia item sunt quæ leguntur libro Oeconomicorû secundo de modis variis extorquendæ pecuniæ: quales denique fortassis fuerunt illæ Aristotelis respublicæ separatim scriptæ *δημοκρατικαὶ ἀριστοκρατικαὶ καὶ βασιλικαὶ*, quarum Diogenes Laërtius meminit. Quoniam porro illæ collectiones operosæ sunt & per se dignæ lectu, itaque & illæ possunt utique non inutiliter seorsim tradi, non adjunctis illis propositionibus. Cum tamen ad conficiendas ejusmodi propositiones perquam utiles sint collectiones ejusmodi, nec aliundé propositionum illarum pars magna possit constitui, hinc adeo palam est, saltem collectiones illas cum propositionibus istis utilissime una tractatione proponi posse.

Laert. in
ind. libror
Arist.

Propositiones porro Vniversales ex usu aut historia civilium rerum jam deductæ, videntur itidem insigni cum fructu seorsim unum in locum quasi conducî posse; etsi non omnes, magnâ tamen earum vim. Cujusmodi cumprimis sunt quæ de voluntate hominum circa res civiles per experientiam innotuerunt: qualis videlicet illa variis sese modis habeat, pro diversa ratione ætatis, sexus, fortunarum, item pro animorum diversis motibus pariter & habitibus. Quæ de hisce scilicet habemus per experientiam comperta haud exigua sunt copia, & merentur etiã per sese singularem considerationem. Interest porro etiã scientiæ Politicæ, universa isthæc uno quasi adspectu contemplari: quoniam per omnes fere deliberationes Politicas horum usus sese diffundat, nec possit

commodè consultatio aliqua *ἡ ἀποκρίσις* institui nisi velut in tabella præ oculis sint posita isthac universa. Longe certe ad usum scientiæ civilis parandæ maxime facit, non tam sigillatim ac sparsim quam universim ejusmodi omnia animò comprehendere. Certe quæ causâ movet Mathematicos potiora suarum demonstrationum axiomata & hypotheses initio conjunctim præmittere, imò verò quæ movit Aristotelem, in Physicis quidem animalium historiam in universalibus propositionibus totam occupatam (est autem similis in plantis labor Theophrasti) seorsim à demonstrativa doctrina de partibus, generatione, incessu, aliisque affectionibus animalium proponere, in Rhetoricis autem locupletissimum illum thesaurum propositionum colligere in unum; eadem Politicum quemvis doctorem non potest non jure merito movere, ad principia demonstrationum Politicarum plene & separatim exhibenda. Eadem tamen & spargenda omnino erunt per omnem demonstrativam tractationem; cum quoniam sine illis principiis demonstrationes Politicæ confici nequeunt, tum quoniam non suppetentibus demonstrationibus hæc sola sufficiunt. Sæpe sane non opus est demonstrationes quærere, modo notum sit illud omne quod experientia & usu compertum est: quandoquidem non semper æque perfecta rei alicujus cognitio postuletur, & satis sit interdum *τὸ ἴσθαι* novisse ignorato *τὸ διόν.*

In ipsamet Demonstrativa denique civilium rerum tractatione id utique semper est observandum, ne quidquam fiat, via isthac, quam semper tenendam esse ante diximus, neglecta, aut ordine præpostero. Quandounque scilicet proposita quæstio fuerit resolvenda, tum vero (si qui-

quidem opus sit) ante omnia esse definitione liberandas
 vocum usurpandarum ambiguas significationes, præmit-
 tendaque necessaria quævis axiomata & propria princi-
 pia. Quoniam vero omnis quæstio Politica (si unam il-
 lam an sit excipias) quærit vel omnes vel aliquam quatuor
 causarum, nulla porro eatum possit expediri nisi ex prin-
 cipiis ejusmodi, quæ accepta sunt cum ex aliis tum præci-
 pue ex finali causa, seu præcedente capite ostendimus; Cap. xi.
pag. 207.
 manifestum est saltim prærasque Politicas tractationes
 ordinis *διδασκαλικῆ* illam speciem quæ vulgo analytica
 audit (bene an secus, jam non disputo) exigere. Parum
 tamen fortassis refert ordinem illum strictim sequi; mo-
 do ne quid omittatur quod ad rem facit, atque si ex prin-
 cipiis certis propriisque doctrina instituat.

Attendendum autem hic etiam atque etiam venit;
 non semper eadem facere ad rem aliquam, sed pro insti-
 tuti varia ratione nunc omitti quædam posse nunc non
 posse. Et vero si propositum fuerit ea sola docere ad
 quamvis *ᾠδὴν* quæ sufficiunt, non perinde omnia tradi-
 tu erunt necessaria. Imo & omitti multa debent, quæ sei-
 licet necessaria non sunt: quoniam nihil adferendum est,
 in accurata quidem tractatione, quod à scopo proposito est
 alienum. Ex aduerso illi, qui philosophari velit circa
 rem aliquam, vitio jure est vertendum, si vel minimum ne-
 gligat eorum quæ ad rem pertinent. Ipsemet hoc ipsum
 jam dudum monuit Aristoteles, hæc in verba prorumpens:
*τὸ δὲ περὶ ἐκαστὴν μέθοδον φιλοσοφῆναι, καὶ μὴ μόνον σκοπεῖν τὸ πρᾶττειν, οὐκ εἶναι δεῖ τὸ μὴ καταλείπειν, ἀλλὰ δη-
 λῆναι τὴν περὶ ἕκαστον ἀλήθειαν.* lib. 3. Ro-
let. cap. 5.
*Illius enim qui circa unamquamque
 doctrinam philosophatur, & non respicit solum ad τὸ agere,
 proprium tenuis est nihil præter videre, neque quidquam omit-
 tere,*

tere, sed veritatem aperire de re qualibet. Pertinet vero huic & illud, quod Crassū fecit dicere Cicero: *Omnes artes aliter ab ijs tractantur qui eas ad usum transferunt, aliter ab ijs qui ipsarum artium tractatu delectati nihil in vita sunt aliud acturi.* Habet autem & πρᾶξις sese haud uno modo, idque in omni vita & arte. Recte sane Antonius apud eundem Ciceronem: *Aliud est esse artificem in ijsdam generis atque artis: aliud in communi vita & vulgari hominum consuetudine nec hebetem nec rudem.* Scorsim luculente id ipsum apparet in actionibus civilibus: aliud enim est in officio eorum qui tantum obtemperant, aliud in eorum qui imperant, cum primis vero ejus qui quasi architectum agit. Idem supra autem ostendimus; non eandem peritiam civilium rerum in ijs qui ad nihil nisi ad obtemperandum tenentur, & in ijs qui imperare aliis debent postulari; atque illis quidem sufficere rudiorē aliquam, hisce vero accuratam & plenam necessariam esse. Indubie vero longe accuratissima requiritur in illō quasi architecto: si sane mensuram nominis & dignitatis velit adimplere. Igitur in usum obtemperantium aut vulgi promiscui, satis est civilium argumentorum tractatio minus exquisita: accuratior illis inutilis est, eoque & sperni solet. Et vero recte Plinius: *Quotus quisque tam sapiens, ut velit discere quod in usu non sit habiturus?* In usum vero eorum qui imperare & regere debent, longe accuratior doctrina exposcitur; cum primis in eorum, quos summos quasi artifices in negotio aliquo civili oportet agere. Omnibus denique numeris perfecta instituenda tractatio fuerit in commodum philosophantium: ut nihil scilicet omittatur, nihil agatur obiter & Minerva ut ajunt rudi.

SED DE IJS QUÆ IN UNAQUAVIS POLITICÆ DOCTRINÆ TRACTATIONE

Cic. l. 1.
de Oratore.

Cic. l. 3.
de oratore.

cap. 8. p.
148.

Plin. l. 8.
ep. 14.

ne sunt observanda, hæcenus satis forte est dictum: addendum nunc seorsim aliquid de integræ doctrinæ illius conveniente dispositione. De dispositione inquam: quoniam, cum reliqua pertineant ad tractandi modum atque à communibus illis haud differant, non est quare denuo repeti debeant.

Igitur cum doctrina civilis tum demum integritatem suam consequatur, quando & in communi & per species traditum est, qua ratione civiles societates omnes, ac singulæ earum species, recte institui, conservari, & corrigi debeant, societates autem illæ nonnulla habeant communia, quædam & propria; manifestum est, & communium & priorum nihil negligendum, non autem in unius aut alterius speciei expositione integram Politicæ doctrinæ tractationem collocandam esse. Ex iis etiam quæ initio *Cap. xi. pag. 218.* hujus capituli attulimus jam constat, communia omnia seorsim & ante particularia quæque esse pertractanda.

Exordium proinde faciendum fuerit ab expositione eorum, quæ in universum ad civitatis sive civilis societatis naturam pertinent. Et quidem, quoniam vox civitatis est non nihil ambiguae significationis, nonnullæque societates humanæ creduntur interdum esse civitates sive republicæ nec tamen sunt; hinc omnino necessum est, primo omnium exponere quid demum sit civitas aut civilis hominum societas, seclusis nimirum hinc societatibus aliis. Inde in genere dicendum fuerit de civitate. Id vero fieri demum recte posse, ad quatuor causarum ordines flexa contemplatione, cum ex superioribus constet, hic etiam id faciendum est. Inquirendum igitur in materiam *Cap. xi. p. 720.* omnis civitatis: hæc autem constat & hominibus societa-

te si

re civili cohærentibus, & rebus quæ publice privatimque in usum civilem possidentur. Quod ergo ab Aristotele primo libro ac capitibus tribus prioribus tertii Politici voluminis est actum, illud omne huc arcessendum venit. Nimirum ad simplices usque partes dividendus erit coetus ille hominum: quemadmodum fieri par est in omnium compositorum corporum contemplatione. De rebus quoque civili vitæ necessariis agendum aliquid est: ut quæ & ipsæ ad materiam civilis societatis pertineant: quam Aristoteles suæ de possessionibus instituendæ tractationis causam videatur aliam attulisse. Nequaquam tamen omnia quæ de partibus coetus civilis aut rebus civili usui propriis dici possunt, huc adferenda; sed sola ea quæ huc faciunt, tanquam ad commune subjectum circa quod negotia civilia versari oportet: qui limites videlicet sunt cognoscendi subjecti in omnibus artibus, & in Ethicis cognitionis animæ humanæ. Quemadmodum nempe societas conjugalis, institutio liberorum, usus servorum aliarumque rerum, habere sese debeat, non potest exponi, nisi in ipsa tractatione de republica. Hæc scilicet quomodo habenda sint simpliciter, etiam extra civilem coetum, œconomicæ methodi: in coetu autem civili, doctrinæ quæ circa reipublicæ institutionem versatur, expedire est. Idque quoniam, primo multum refert, societas domestica in civitate an extra civitatem sit, secundo aliter illa atque aliter hæc componenda est pro diversitate reipublicæ: non eandem rationem possessionum aut bonorum, multo minus educationis liberorum, servorum, uxorum, maritorum, nuptiarum, qualibet reipublicæ specie citra discrimen admittente. Vbi porro de materia civitatis fuerit satis dictum, commodum vide-

Arist. l. 1.

c. 5.

Vide supra pag. 21. cap. 6.

tur,

tur, agere nonnihil de fine vel scopo civilis societatis omnis: mox de causa efficiente, quæ scilicet cogit homines aut cogere potest in cœtum civilem: & postremo *ἡ πολιτικός* quæ formam dat civili societati, & civitati quasi pro anima est. Non potest autem non nisi brevis hæc etiam doctrina esse: cum universim pauca sint civitati omnium communia. Eoque hæctenus quidem & de reipublicæ natura non nisi pauca dicenda fuerint: præsertim cum vox illa sit una earum quæ *πρὸς τὴν* dicuntur, atq; adeo de iis prædicetur quibus parum est commune. Hæc sane de causa etiam ipsemet Aristoteles non nisi *ὡς ἐν τῷ* de republica in genere disserit, causam rudioris tractationis hisce verbis adferens: *Nemini obscurum esse debet, quibus in rebus subiecta specie differunt, & eorum aliud est primum aliud deinceps subsequens, earum rerum aut nihil prorsus esse commune qua ratione sint sales, aut perquam tenuiter & anguste.* Ad hunc communem tamen locum omnino pertinet accuratior doctrina de potestate imperantium in obsequentes, siue cives siue incolas civitatis, omnesque res quæ intra civitatis fines existunt: in quantum quidem generatim hæc de re dici quid potest. Pertinet etiam inquisitio in ea, quæ simpliciter ad omnem civitatem sunt necessaria. Nec vero argumentum hoc utrumque à Politica doctrina abesse potest, quamvis ab Aristotele tactum non sit: alibi tamen commodior illi locus nullus est.

Præmissa illa communissima tractatione, proximum fuerit agere de civitatum siue civilium societatum communioribus generibus ac differentiis. Etsi enim Aristoteles statim subjungat doctrinam de differentiis rerum publicarum: quoniam tamen civitates differunt inter sese plurimum, hæc duntaxat ratione diversæ *πολιτικός*, ve-

*Arist. l. 3.
Polit. c. 1.*

rum etiam secundum diversam rationem materialis quæque & effectricis & finalis causæ, atq; hæc etiam discrimina magni sunt ad civilem vitam momenti; omnino etiam illa merentur hinc suam considerationem. Et vero ut de Fine civilium societatum quasi verbo uno tantum in exemplum quid moncam: omni quidem civitati propositus est scopus beata vita; aliz tamen felicitatem illam ex æquo omnibus civitatis partibus quærunt, aliz non ex æquo omnibus sed præcipue imperantibus: nec beatitudinem omnes civitates in re eadem collocant; aliz quippe potentiam amplam & imperium in vicinos populos, aliz divitias, aliz voluptates, aliz denique virtutis omnigenæ exercitium cum rerum sufficientia conjunctum, credunt esse illam felicitatem sibi propositam. Inter illa discrimina tamen civitatum omnino præcipua sunt quæ à differentiis πολιτείαις dependent: atque adeo hæc præcipue erunt exponendæ. Ita tamen, ut adhuc quidem in communissimis earum differentiis hæreamus. Id quod & Aristoteli est accurate observatum: ceu apparet ex doctrina libri tertii, quæ non descendit ad species varias democratiarum, oligarchiarum, regnorum, aliarumque reipublicæ formarum enarrandas, multo minus agit de variis speciebus rerumpublicarum mixtarum. Etsi vero etiam plane nihil agatur illo libro de mixtis: non tamen id ipsiusmet Aristotelis forte culpa est omissum, sed periit illa doctrina vitio ævi, quo totus ille liber per quam mendosus redditus est. Nec enim divisio illa rerumpublicarum in simplices & mixtas à communi tractatione de differentiis sine vitio abesse potest.

Post expositas communissimas rerumpublicarum differentias, Aristoteles quidem seorsim docuit de omnium optima republica: ejusque omnia instituta quatuor inte-

gris libris prolixè est persequutus : ut quidem à nobis alibi demonstratur. Fortassis autem minus idoneus ille *Introdu.*
quidem ordo est. Etsi enim optima respublica præstet *cap. v.*
omnibus aliis, atq; illi primò competat reipublicæ nomen, adeoq; primum sit analogatum (ut sequamur jam morent loquendi Latinæ philosophantium scholæ) deq; ea primo loco proinde tractandū sit, ad quam scilicet tanquam normam aliquam alia possint exigi; universa tamen quæ de reipublica illa dici debent statim subjungenda esse, minime hinc sequitur. Et verò sunt porro quædam communissimæ rerumpublicarum affectiones, quas seponere utique non decet post integrè absoluta demum omnia optimæ reipublicæ instituta. Ad hoc ratum est institutum reipublicæ optimæ, quod non & in reliquis formis quadamtenus venit attendendum. Si omnia verò reipublicæ optimæ fuerint unum in locum conducta, non poterit non de reliquarum rerumpublicarum utilibus institutis commode differi, nisi sæpius repetitis illis ex doctrina de reipublica optima : utpote sine quibus non possit juste illa comparatio fieri, ad optimam tanquam ad amissim.

Ex re proinde fuerit, post expositas communiores differentias, agere de iis quæ communia magis sunt sive corumpendis sive conservandis rebus publicis illis ita jam distinctis. Cum primis, quemadmodum juxta differentias illas simplicium & compositarum rerumpublicarum aliter sese atq; aliter habere debeant : *Primum* ratio ferendarum legum, belli ac pacis arbitrii, & similium; *Secundò* ratio constituendorum magistratuum; & *Tertio* ratio iudiciorum. Atque adeo huc trahenda fuerit omnis communior doctrinæ de ortu, interitu, conservatione, & corruptione rerumpublicarum civitatumque.

Hiscæ absolutis forte conveniens fuerit docere, quidnam seorsim optimæ quidnam alteri civitatis speciei proprium sit: quod alibi locum haud invenit.

Vide In-
trodult.
cap. 7.
p. 635.

Ad ultimum fuerit tractandum, de differentiis maximè specialibus rerum publicarum ab optima declinantium, ut & quæ cuius sint domesticæ, quæ in quavis observanda. Quod ipsum & Aristoteles postremo loco persecutus est, etsi nunc sextus liber hanc doctrinam polliceatur.

In hunc modum sane omnia omnino, quæ ad Politicam doctrinam pertinent, iusto ordine ita tradi poterunt, ne quid omittatur, ne quæ fiat inanis repetitio, ne quæ ad extremum ullâ obscuritas oriatur, sed ut omnia facile animo & memoria queant comprehendi: quod ordinis διδακτικῆῦ unicum est propositum.

CAPIT. XII.

De Prudentia singularium rerum civilium, & seorsim omnium & integræ alicujus civitatis.

Cap. 11.
pag. 11.

Expeditis iis, quæ ad prudentiæ civilis universalis sive scientiæ Politicæ πολιτικῆς pertinent; nihil nunc superest, ejus quidem quod initio agere instituimus, quam ut de scriptoribus, quorum monumenta ad illam accipiendam adjumento queunt esse, differamus. Cogit me tamè boni publici studium adhuc duo præmittere: ac primo quidem ea, quæ ad πολιτικῆς faciunt Prudentiæ civilium rerum singularium, secundo autem quædam de justa indole & recta institutione Viri Politici. Viderur sane hisce omissis debitum fructum ex libri hujus lectione expectari non posse. Et vero ad πολιτικῆς quidem civilem non satis est viam ad universalem prudentiam illam tenere; sed necessum porro scitu est quemadmodum ad ipsam πολιτικῆς idonea pos-
sit

se prudentia comparari. Etiam hoc vero non perinde est notum vulgo, sed magnis adhuc erroribus obnoxium. Iam autem nisi universalis illa prudentia etiam actibus civilibus exercendis sit idonea, tantum non inutilis fuerit: rarissime sane eam quis velit addiscere. Non poterit prætereā quis pervenire ad civilem prudentiam, saltem non ad ejus apicem; nisi & ingenio apto fuerit instructus & recte iam id educatus exercitatusque. Quænam autem illa sit ingenii ratio, quæ educationis, à quam multis itidem ignoratur. Ne quidquã ergo desideretur, hæc etiam nunc docebimus.

Ac prudentiæ quidem illa singularis est, quæ instructus quis idoneus est singulis negotiis civilibus recte, quantum licet, consulere. Hinc vero statim liquet id quod diximus; esse eam ab universali prudentia distinctam: utpote quum universalis illa nihil sciat rerum singularium, hæc autem iis consulat, non possit autem consulere nisi iis perspectis. Ab universali tamen illa omni ex parte non potest distincta esse: utpote quum singulatim consulere non liceat, nisi suffultus sis prudente aliquo universali pronunciatore. Ergo ad consilium singulatim dandum & ab universali prudentia accipiendum aliquid est, & simul addendum aliquid de re illa singulari, quæ de consilium datur. Consistit autem hoc in notitia illius rei singularis, non alia tamen quam quæ ad propositum requiritur. Plenior enim hæc quidem est inutilis. Omnis nimirum prudentia singularis consulit, quidnam agendum, omittendum, permittendum; usu syllogismi, cujus Major propositio ab universali prudentia accepta est, Minor ex re ipsa singulari. Perinde atque usu venit in omnibus etiam artibus. Ex gr. ut consulas, regi Philippo operam unicæ dandam quo contemptum suorum evitet, syllogismus:

ejusmodi conficitur: Omni regi vitandus est contestiptus, Philippus est Rex: Ergo Philippo vitandus contemptus erit. Non solet quidem semper explicatus ejusmodi syllogismus confieri: neque ut fiat semper, est necessum. Ea enim intellectus nostri celeritas est, in iis equidē quæ non multum sunt obscura, ut non attendentibus conclusio sæpenumero ipsas præmissas quasi antecedit: quale quid in omni animalium motione contingere, eleganter est Aristoteli observatum.

*l. de com.
animal.
mos. 6. 7.*

Cœterum qua ratione liceat pervenire ad universalem prudentiam, sive plenam Majoris propositionis syllogismi practici notitiam, jam tum abunde est monstratum. Minor propositio itidem sæpenumero sensibus ipsis aperta est: eoq; tum quidem nulla ad parandam notitiam opus est manu ductione. Interdum vero illa sic satis est obscura: Cujus proinde cognitio quemadmodum parari possit, nunc dicendum.

Igitur singularia quæcunque in dubitationem Politicam venire solent, sunt plærumque, vel personæ atque earum actus & affectiones, vel res aliæ quæque & quæ iis accidunt. Estque quæstio omnis de eo quod vel præsentis vel præteriti vel futuri est temporis. Possit porro de hisce aliquid sciri vel certo vel nonnisi verisimiliter. Certo autem ita, ut vel nunquam vel raro fallat: nam & quæ raro aliter sese habent certis quadamtenus merentur accenseri. Certo etiam ita, ut vel duntaxat sciamus rem aliquam esse aut non esse, vel vero etiam causas ejus rei propter quas illa sit aut non sit intelligamus.

Verum hæc nonnulli turbant; non posse videlicet singularium rerum certo quidquam sciri, quoniam illa nimium quantum contingentis h. e. mutationibus sunt ob-

no-

noxiæ, certa autem scientia non sit nisi eorum quæ aliter
 sese habere non possunt h. e. non nisi eorum quæ necessa-
 ria sunt. Salm civilia singularia non certò teneri; quoni-
 am illa ex parte maxima à liberrimo sanctissimi Numinis &
 hominum arbitrio unicè quasi suspensa sunt. Qui tamen
 ita sentiunt valde inconsiderate loquuntur. Tollunt e-
 nim simul omnem universalium certam scientiam pru-
 dentiamque. Vtique enim jam tum constat, demonstra-
 tivam quamque universalium cognitionem nisi propo-
 sitionibus universalibus indemonstrabilibus, quæ autem
 sint eductæ ex singularibus per experientiam acceptis. Si
 autem singularium nulla datur certa cognitio, nec pro-
 positionum illarum universalium certa notitia poterit
 parari; si nulla autem fuerint principia certa indemonstra-
 bilia non etiam ulla supererit demonstratio. Par ratio
 est singulorum prudentiæ universalis humanorum a-
 ctuum. Hæc enim etiam quasi pro fundamento habet,
 sive per demonstrationem sive per inductionem habenda
 sit, actus singulares humanos: qui si certo sciri haud pote-
 runt, nec indemonstrabiles propositiones universales pra-
 cticæ, nec demonstrativæ ullæ sunt reliquæ. Si porro
 singularia omnia incerta sunt, ergò nullum certum consi-
 lium dari, nulla ars, nulla prudentia certo exerceri possit,
 atque adeo & ars omnis & prudentia fuerit frustra. Quæ
 quoniam per quam absurda sunt & ab illorum etiam dispu-
 tatorum sensu abhorrentia, & falso & inconsideratè ab il-
 lis singularium certam notitiam tolli consecrarium est. Est
 verò jam tum supra à nobis manifestum redditum, & hy-
 potheticæ & ex parte absolutam necessitatem obtinere in
 humanis negotiis. Quæ sane ibi in universum disputavi-
 mus, illa de singularibus quibusque iidem vera sunt, co-
 que

Cap. II. X.

pag. 135.

que rursus heic nulla nunc indigent isthæc illustratione, neque est quæ illæ quidem dubitationes nos amplius turbent, quo minus pergamus in ostendenda ratione ad singularum rerum notitiâ perveniendi.

Quoniam ergo jam tum notitiâ illam quæ sensibus nostris externis accipitur, tanquam nulla indigentem manuductione semovimus: superest ut de illa sola quæ sit ope alicujus collectionis, utpote cum alia nulla sit reliqua, non nihil pro instituti ratione dicamus. Observandum autem prius est, etiam propositiones quam multas singulares æmulari naturam universalium, cum quæ proprie tales sunt h. e. genericarum, tum quæ particulares appellantur. Ita hæc propositio: *Petrus interdum est perjurus*, quasi particularis: hæc vero: *Petrus semper est perjurus*, quasi vere est universalis. Et vero perinde ut alix particulares aut universales magis minusque tales sunt, ita & singulares huic illuc magis minusve inclinant. Ita *Petrus saepe est perjurus*, *Petrus plarumque est perjurus*: multum inter sese differunt ratione universalitatis.

Ergo jam, perinde ut alix enunciationes universales, singulares omnes, (quæ quidem ope alicujus collectionis innotescunt) intelligi solent deductione facta aut ex meris singularibus aut mixtim ex universalibus principiis. Mixtim inquam: nec enim conclusio singularis conficitur ex utraque præmissa verè universalis.

Cap. x.
pag. 190.

Ex singularibus autem ad illum fere modum fiunt collectiones singulares, quomodo supra docuimus ex singularibus experimentis fieri universales enunciationes. Et vero conclusiones illæ singulares sunt ejus ordinis, quas paulo ante diximus æmulari naturam enunciationum universalium. Hinc etiam hîc, ut ibi, ex unico etiam experi-

fimentis, tanquam per Syllogismum Expositorium, quem vocant; aut similem aliquem syllogismum imperfectum (quales vulgo, perperam tamen, Enthymemata appellantur) colligitur singularis enunciatio, sed quæ refert quodammodo speciem particularis. Ut: *Petrus fecit contra quam iuravit, Ergo Petrus interdum est perjurus.* Ex pluribus porro ejusdem singularis rei experimentis, pro earum numero majore, minore, conficiuntur, ope quasi inductionis, singulares enunciationes, sed quæ magis minusve itidem vim quasi habent universalem. Ita ut possis de re aliqua pronunciare quemadmodum sese habeat nec ne; vel sæpe, vel admodum frequenter, vel plerumque. Quasi generica autem propositio (cujusmodi illa est, *Petrus semper est perjurus*) etiam hic per inductionem quidem certo colligere non licet, nisi tantum probabiliter: posito nempe, etiam imposterum rem aliquam sese habituram qualiter hætenus sese habuit. Id quod in vita civili scitu per est utile: quia vita illa singulorum veniat componenda ad id, prout unumquodque singulare vel raro vel frequenter vel plerumque est; atque haud immerito, etiam futuro tempore aliquid sese habiturum, possit debeatque existimari, prout hætenus illud sese semper habuit. Manifestum autem est; omnem ejusmodi collectionem confieri ex singularibus experimentis, ac proinde & heic etiam atque etiam attendendum esse, ne quis error in experiendo sit commissus: cæteroque sane certa collectio institui non potest. Omnino igitur etiam hic & alia & cum primis illa quæ supra de Experientia docuimus summa cura fuerint observanda.

Ad tales argumentationes quam proxime accedunt illæ, quæ instituntur ab experimentis singularibus non

noſtris ſed aliena fide acceptis. Nec vero plane ſunt eadem cum illis prioribus; utpote quæ tacite ſaltim, interdum & aperte, quaſi involvant propoſitionem univerſalẽ fere hunc in modum: *Quicquid Ioannes refert de Petro, id Petrus eſt: At Ioannes refert Petrum plarumque eſſe perjurum, Ergo Petrus eſt plarumque perjurus.* Etſi vero hæ argumentationes nonnihil differant ab illis prioris ordinis, cum tamen perquam affines ſint, non eſt cur de iis ſigillatim addamus. Hoc duntaxat unum meretur notari: quod fides illa quæ nititur alieno testimonio, interdum non niſi verosimilis ſit, interdum plene certa atque infallibilis (qua de re alias, & ſuo loco) eòque collectionem quæ ex aliorum narrationibus inſtituitur nunc certam, nunc dubiam: nequaquam vero omnem ſine discrimine eodem ceſtitudinis cenſu habendam eſſe.

Complura porro de ſingularibus, cum aliàs tum etiam in civilibus, collectione inſtituta mixtim ex una aliqua univerſali & ſingulari præmiſſa, ſolent intelligi. Et quidem ſi univerſalis illa nonniſi verosimilis eſt, etſi altera præmiſſa ſingularis ſit certa, tantum opinio oritur non certa cognitio. Par eſt ratio, ſi ſingularis ſit incerta, univerſalis autem altera certa. At ſi utraque præmiſſarum certa ſit, tum vero firma & fida dubioque carens collectio neceſſariò ſubſequitur.

Et vero etiam ſingularium cognitio certa aliqua poteſt accipi, argumentatione plane ſimili illi quæ demonſtratio appellatur. Imo ſi quod eſt reſtatendum, etiam ſingularium vera datur interdum demonſtratio: quod recte annotavit etiam ante nos Bartholomæus Viottus. Hinc ergo de ſingularibus quoque rebus demonſtrari aliquid poteſt, nunc indirectè facta deductione ad incommodum, nunc

*Vior. l. 1.
demonſtr.
c. 11.*

nunc directe & ostensive: interdum porro affirmative vel negative: nonnunquam quasi particulariter aut quasi generice: & denique demonstratione partim τὴ ὄν, partim τὴ δίων. Id quod infinitis exemplis illustrare liceat, si opus sit: non est autem opus, cum exercitatio ejusmodi cuius in omni vita sit quam maxime, ipsi vulgo etiam, prompta atque expedita, etsi nemo ex vulgo sciat se demonstrare. Omnino autem etiam in hisce singularum rerum demonstrationibus adhibenda erunt principia, similia iis quæ in aliis demonstrationibus requiruntur. Quæ qualia oporteat esse, majore ex parte supra à nobis est traditum: itaque & hic repetere necessum haud est. Cum primis vero etiam hinc sunt attendenda, quæ ibi de quatuor causis rerum civilium earumque recta demonstratione differuimus. Omnium quippe etiam singulorum civilium sive actuum sive operum quatuor sunt causarum ordines: & in harum plena atque exacta cognitione perfecta singulorum notitia denique est collocata. Nec singulorum causæ quæque aliter, quam quo supra dictum est modo, possunt accipi. Quod exemplis ostendere, non patitur institutum, etsi id fieri facile possit infinitis. Et vero quæ in universum de omnibus probata sunt, necessum utique est in singulis etiam usum suum obtinere: ut naturam suam in universalibus singularia comprehenduntur.

Cum ea porro quæ collectione quadam facta intelligenda sunt, alia ad personas & personis nonnihil similia, Deum inquam & Spiritus, alia ad res (vocibus ex Romanis juris usu acceptis) pertineant; illorum cognitio, (cum primis si de præteritis & futuris quæstio sit) difficilior quidem redditur, propterea quod illa omnia partim à voluntate partim à facultate dependeant, in rebus autem

nihil forte præter facultatem attendendum veniat; modo tamen illa quæ itidem supra jam attulimus exacte etiam hîc observentur, omnia expeditu erunt longe faciliora, utpote quum via quadam certâ possit ita de omnibus quæ in quæstionem veniunt inquisitio institui: à qua si discedamus, temerario & incerto fluctu quasi agitamur, nunc prospero nunc etiam infelice eventu.

EA postremo de quibus quæstio solet in vita civili institui, ceu antè diximus, vel præsentis vel præteriti vel futuri sunt temporis. Etsi enim quæ jam præterierunt non solcant trahi in deliberationem (quæ potissimus est actus Politicæ in singularibus prudentiæ) facit tamen haud parùm etiam ad deliberationem isthæc novisse: quandoquidem persequentèr in futurum probe consulere haud possis, nisi noveris qua ratione vel constituta, vel corrupta, vel correctâ antehac fuerint illa de quibus forte nunc deliberatur. Neque enim nunc adducam, quantum talia scire ad persuadendum profit: quoniam non est hujus loci oratorem instruere, cujus proprium munus est persuadere, sed Politicum Virum, qui non adeo sollicitus est de persuadendo quam de bene consulendo. Etiam vero extra deliberationes saltim jucundum est, & decet virum Politicum, nihil eorum temere ignorare, quæ in republica quam curandam suscepit, jam etiam olim acciderunt.

Quæ præterierunt vero ea aut nos ipsimet meminim⁹, aut non meminimus. Illa, ut sensibus nostris jam percepta, non indigent ad parandam sui notitiam adjumento. Hæc vero innotescere possunt vel aliorum narrationibus vel aliqua certa ex aliis collectione. Igitur ut antiqua quidem illa cognoscamus, opus fuerit fide digna quævis testimonia advocare, eaque sive vivorum adhuc hominum, sive eorum qui

qui narrationes posteritati tradiderunt. Quænam autem horum vere fidem mereantur aliàs explicamus, ubi de humani testimonii auctoritate disputatur. Collectio autem certa in hunc quidem usum institui optime potest, accurate cognitis iis quæ ad causas quasque eventuum civilium faciunt. Nec enim quidquam fieri potuit, nisi quatuor causarum ad illum eventum idonearum vi: ac proinde si vel adfuisse vel non adfuisse eas notû sit, non potest non nota simul esse eventui veritas, utrum scilicet ita factum aut non sit factum. Potest tamen illa collectio fieri etiam à posteriore, ut loquuntur Scholæ Logicæ, h. e. ab effectu aliquo aut certo signo: nam etiam hinc licet quæstiones *an sit* expedire.

Præsentia cognoscimus, præter sensum proprium, itidem, & testimonio sed hominum non nisi adhuc superstitem non autem mortuorum, & collectione non quidem ex effectu sed à causis sive à prioribus facta.

Futura vero nec sensu nec proprie quidem dicto testimonio intelligere est. Ad testimonia tamen quadamtenus referre liceat prædictiones eorum qui vel ipsimet rem facturi sunt; vel conscij sunt eorum quæ gerentur: quales sunt, aliæ ab hominibus, aliæ à Deo aut Spiritibus futurorum generis profectæ. Maxime vero propria Politico homini futurorum prænotio fit, collectione instituta ex causis singulorum eventuum accurate & plene cognitis. Hæ sane si habeant necessitatem hypotheticam, tum hypotheticam, si categoricalam categoricalam, potest à prudente & causarum eventuumque civilium gnato viro, etiam futurorum eventuum institui prædictio. Deficiente autem alterutra necessitate, nulla terra ab homine, per collectionem quidem, divinatio futurorum haberi potest. Quo simul manifestum est, futurorum eventuum prænotionem colle-

ctione prudentē habere semper non posse: habere autem interdum, sed non nisi conditionalem; omnium rarissime verò categoricalam. Patet etiam, illam vim prænoscenti solis admodum gnaris rerum civilium concessam esse, atque adeo prudentis acuminis esse certum signum: coque merito inter summas Themistoclis & Ciceronis laudes, divinatoriam πολιτική ab antiquis memoratam esse.

Vide supra
cap. 8.
pag. 139.

COETERVM de via communi qua ad singulorum sine discrimine omnium prudentem notitiam pervenire liceat, fortasse plus satis est dictum. Quamvis enim de illa & prolixius & plus differi queat, tamen alienum id fuerit ab hoc loco; cum ne hæc quidem licuisset promere in medium, nisi alibi & quidem suo loco soleant à magistris negligi, nos vero amor promovendi civilem omnem prudentiam in melius, operam hanc suscipere compulisset. Dicendum nunc non nihil est seorsim, quænam illa singularia sint, ad quæ rempublicam aliquã integrã curaturum attendere potissimum, quæve eorū scire cumprimis, oporteat. Erit autem & hoc non sine insigni fructu: cum videamus multos regendæ reipublicæ integræ curationem non dubitare aggredi ignaros prorsus non tantum universalis prudentiæ (hoc namq; in præsens non urgebimus) verum etiam eorum singulorum sine quibus civitas curanda commode regi haud potest. Qui edocti, saltem quorum singularium paranda sibi notitia sit, poterunt impofterum, studia & operam rectius impendentes, in reipublicæ suæ usum sese præparare.

Repetendum vero prius memoria est: & integræ singularis civitatis cujuslibet, & singulorum civitatis cujusque actuum operumque, quatuor esse causas, inque horum
noti-

notitia demum perfectam singulorum cognitionem consistere. Quemadmodum ergo ad universalem omnium civitatum, ita etiam ad particularem singularis alicujus civitatis prudentiam, unice requiritur, ut omnium civitatis illius rerum causas quatuor plenè pernoscas. Quantum sane horum aliquid deficit, intantum imperfecta est particularis-quæque prudentia singularis cujusque civitatis. Ac proinde aspiraturo ad prudentiam hanc accuratam particularem integræ cujusque civitatis, perinde ut ad singulorum quorumvis civilium negotiorum, necessarium est, uti omni studio allaboret ediscere, quicquid ad quatuor istas causas integræ singularis reipublicæ attinet.

Observandum porro & hoc in antecessum, ad plenam civitatis alicujus singularis notitiam postulari, primario quidem, nihil ignorare quæ interna & (uti sic loquar) domestica sunt civitati illi: secundo tamen loco etiam requiri, ne nescias ea quæ foris in aliis civitatibus obtinent aut geruntur. Ac illa quidem prioris ordinis necessaria esse ad plenam & omnibus modis absolutam notitiam, non indiget probatione. Etiam externa vero illa pernoscenda esse ad id ut tuæ reipublicæ omnia plene scias, aut ut integræ civitatis alicujus plenam habeas prudentiâ particulare, argumento est, quoniam sine illorum cognitione nemo aptus esse potest, omni sane ex parte, alicui reipublicæ rectè consulere. Id quod manifesto est indicio, sine tali integræ civitatis notitia particularem prudentiam haberi non posse. Causa vero hujus est, quoniam civitas & respublica quæque, vel indiget aut favore aut auxiliis aut bonis nonnullis alterius reipublicæ, vel habet quod ab illa sibi metuat, vel denique potest aliquid rerum suarum emolumentum inde expectare. Nihil horum

rum vero cedere in usum reipublicæ illius, cuius notitiam primario spectas, potest, nisi probe cognitis iis omnibus etiam alterius reipublicæ quæ isthuc faciunt. Non sane expleveris ex alieno indigentiam reipubl. tuæ, nisi scias quænam alibi reperiri queant & quemadmodum sint acquirenda. Pari modo caveri non poterit, si quid aliunde ex vicinia fortè imminet maligni, nisi omnia ejus civitatis teneas quæ cavenda fortasse sunt. Non denique foris emolumentum parari potest, nisi scias & ubi & quomodo possit obtineri. Quoniam vero talia omnia & numero & præstantia & utilitate superantur ab iis quæ reipublicæ tuæ propria sunt & interna, manifestum est, externæ reipublicæ notitiam non nisi secundariò & quasi ex accidente ad tuæ reipublicæ plenam notitiam facere: longe maxime verè & primò ea quæ interna sunt ad notitiam illam & prudentiam particularem pertinere. Etiam hoc patet; non requiri externæ reipublicæ notitiam plenam, sed satis esse si illa ejus haud ignorentur, quæ tuæ civitati vel prædesse vel obesse poterunt: eoque prout externa reipublica magis minusve ad id facit, ita illius notitiam magis minusve utilem vel necessariam esse.

In memoriam denique revocandum hîc est, quod paulo ante diximus: quantum sit commodum etiam in præteritorum civilium eventuum notitiâ collocatum, ad deliberationes quasque politicas instituendas. Hinc sane patet, ad omni ex parte absolutam peritiam alicujus singularis reipublicæ, non præsentis tantum sed etiam præteriti status cognitionem per esse utilem. Quæ origine scilicet singula in civitate ceperint, quas passa sint mutationes, unde firmitudinem acceperint, quodnam denique noxæ vel commodi civitati attulerint. Patet iti-

ret itidem, ut præterita illa quæ ad quamvis rempublicam pertinent si ipsimet haud simus experti, addiscamus, nihil non monumentorum prætorum, quæ huc faciant, parandum omni studio & consulendum, quosvis etiam peritos rerum adeundos, & quæ fide certa sic sunt accepta, diligenter annotanda esse.

Atque hæc quidem in universum sunt necessaria ad singularis cujuslibet reipublicæ prudentem notitiam, non nihil tamen speciatim magis exponere fortassis in rem fuerit, quænam illa sint, in quibus cognitio illa singularis reipublicæ integræ versatur. Turbant scilicet hæc nonnulli hoc ævo, ita differentes, quasi jus publicum, ut alii, & privatū civitatis alicujus novisse, sit tantundem atque novisse ea quæ ad civitatem illam attinent, quasque hoc unum satis sit ad reipublicæ singularis administrationem.

Verum illud quidem quam sit erroneum, jam olim ostendimus: estque dijudicatu facillimum. Etenim cognitio plena singularis reipublicæ excludit utique ignorantiam omnium quorum in republica illa usus est. At vero juris publici vel etiam privati notitia, quamvis accurata, cum plurimorum ignorantia conjungi potest. Fit autem hoc, quia primum quamplura in republica quavis magni sunt momenti, quæ ex legibus sive publicis sive privatis nequeunt accipi: & secundo, quia ex legibus discere quidem est, quemadmodum in quam multis habere sese debeat respublica, non autem quemadmodum sese habeat, cum sæpenumero leges minime observentur, & ipsamet secundum leges regiminis forma longe aliena sit ab ea quæ reapse obtinet; ceu cum primis observare est circa tempora magnarum in republica mutationum, dolere mutantium manentibus quidem in speciem legibus &

*Profat.
ad Tacit.
pag. 25.*

*Arist. l. 4.
Polit. c. 5.*

vocabulis priscais, re tamen ipsa prorsus inversa.

Hic quidem igitur error, quamvis haud paucos hodie teneat, non est quod nos quidem nunc moretur. At verò longerectius dixeris, absolvi illam notitiam iis, circa quæ deliberationes civiles institui potissimum solent. Sunt autem isthæc numero fere quinque, ceu probe ob-
Arist. l. 1. servatum Aristoteli: quæ nempe pertinent *primo* ad vecti-
Rhet. c. 4. galia & reditus publicos, *secundo* ad bellum & pacem, *ter-*
tio ad custodiam regionis, *quarto* ad ea quæ exportantur
 & importantur, *quinto* ad leges. Quorum *primi* notitia
 posita ferè est in notitia, & ejus quantum ex quaque re ci-
 vitas capiat, & sumptuum quos faciat civitas. *Secundi*, in
 cognitione virium & copiarum civitatis, tum quantæ sint
 eæ quæ nunc supererunt, tum quæ parari possint, & cujus
 generis utraque sint: quomodo item & quæ bella civitas
 antehac gesserit: ut & quemadmodum circa arma instru-
 ctæ sint civitates aliæ quibus cum vel bellum vel pax ci-
 vitati intercedere debet. *Tertii*, in accurata peritia, & re-
 gionis, & præsidii ad custodiam regionis collocati: cuius-
 modi sit, & quemadmodum pro conditione loci & tem-
 poris aliarumque rerum sit instituendum. *Quarti*, in sci-
 entia eorum, quorum civitas vel eget vel abundat ad om-
 nem civilis vitæ usum: ut & quidnam alibi, & ubinam lo-
 corum, vel deficiat vel superfluum sit. *Quinti* denique, in
 eo, ne ignores, quænam leges in civitate obtineant, aut
 olim obtinuerint, idque an cum noxa an cum salute civi-
 tatis. Et verò horum omnium notitia præcipui est mo-
 menti in quavis civitate, quive hæc tenet multum est ido-
 neus singulari alicui reipublicæ regendæ. Certe vel ex his
 manifestum est, juris publici aut privati peritiam partem
 quidem esse peritiæ illius singularum civitatum, non nisi
 partem

partem quintam tamen; longe plurium vero cognitionem ad reipublicæ regendæ usum exposci.

Non tamen horum etiam quinque peritiâ integram & omnibus partibus plenam civitatis cujusque notitiam licet impetrare: utque vulgari usui sic & oratori satis quidē conformis est isthæc enumeratio, nec perfecta tamen est nec sapit philosophiam. Et vero Aristoteles divisionem illam tantum ibi instituit in usum Rhetorum non autem philosophi civilis: nec voluit omnia in deliberationem venientia adducere in medium, sed præcipua duntaxat, vel ut ipse loquitur, τὰ μὲνιστα. Philosophia nimirum civilis ut perfectam notitiam à quatuor causis arcessit, ita jubet in quatuor causarum classes distribuere quicquid ad civitatis cujusque facit cognitionem, & nihil negligere.

Igitur ante omnia attendendum; quem scopum præcipuè civitas propositum habeat; num omnium civium ex æquo salutem quærat, aut verò dominantis præcipuè utilitatem reliquorum non nisi ex accidente: tum qua in re felicitatem suam collocet, in potentiane, an in divitiis, an in otio & voluptatibus, an denique in virtutum exercitio cum sufficiente rerum copia conjuncto: num denique singula quæque reipublicæ ad communem illum scopum faciant, an nonnulla potius aliud agant. Quæ omnia *finalis* sunt causæ. *Secundo* videndum, quæ sit conditio rerum omnium in civitate, immobilium & mobilium, publicarum & privatarum: interque immobiles ipsius præcipue regionis: quemadmodum scilicet res illæ omnes sese habeant ad propositū civitati scopum, ad formam regiminis, atq; ad eos quorū in manu est respublica. Ut proinde huc pertineat etiam pars plæraque eorum, quæ ad primas quatuor classes illorum quæ in deliberationem

veniunt ex Aristotelis recensione. Videndum porro, quæ sit conditio personarum, sive civium sive reliquorum incolarum, composita cum scopo & forma regiminis ipsisque regentibus. Ac proinde inquirendum, quis & quantus illorum numerus, quæ dotes aut qualitates corporis, quæ animi, idque ratione virtutum cum moralium tum intellectualium omnium, quæ denique ipsorum conditio circa fortunæ quæ vocantur bona. Est verò & personarum examen instituendum veluti rerum: spectatis & scopo & forma regiminis & ipsis reipublicæ administratoribus. Prout sane hæc alia sunt atque alia ita & tota reipublica multum accipit diversitatis; ceu jam tum supra docuimus. Pertinent vero isthæc omnia ad genus causæ *materialis*. *Tertio* contemplanda venit ipsamet forma regiminis, sive ἡ πολιτεία. Cum autem illa sit (quod recte observavit & Aristoteles) dispositio aut τάξις potestatum civitatis omnium inprimis verò ejus quæ summa est: præcipuè attendendum, quænam summæ potestatis aut τὸ κρυβύτον, quæ deinde magistratuum, quæ denique judiciorum sit in civitate ordinatio. Num porro illa regiminis ratio conveniens sit nec ne, exanimandum est; facta comparatione cum iis quæ ad finalem materialem & efficientem civitatis causam pertinent: perinde atque in universalis prudentiæ negotiis faciendum esse, supra monuimus. Hæc autem omnia sunt propria *formali* causæ. *Quarto* denique investigandum, primariò quidem, quemadmodum sese habeant omnes, quotquot aut summam potestatem exercent, aut funguntur magistratibus, aut jus dicunt, nec ipsimet duntaxat sed quomodo & horum primarii quoque ministri ac domestici: idque respectu habito partim ad facultatem eorum partim ad voluntatem. Inquirendum porro, quis

nume-

Cap. X.

pag. 212.

numerus, quæ qualitates (ut vocant) sint, eorum quorum famulatio ad res potissimas belli ac pacis primarii istitutur. Inquirendum denique, quantum rerum illis ad manum sit, animatarum pariter atque inanimatarum, idonearum ut sint instrumenta gerendarum rerum. Quæ nunc itidem probe sint composita, factio examine ad causas tres, materialem nempe finalem & formalem, dispiciendum est. Pertinet vero omnis eiusmodi consideratio ad classem causæ *efficientis*.

In hunc modum civitatis cujusque rebus spectatis atque examinatis, nihil utique potest ejus fugere quamvis curiosissimum indagatorem. Tam studiose autem querenda omnia sunt, si quidem omnibus numeris perfectam civitatis notitiam acquirere fuerit animus. Observandum nempe est: non requiri in quolibet curatore rei publicæ negotiorum, integræ civitatis exactam adeo notitiam; sed satis esse, ut qui non nisi partem civitatis curant, illius suæ partis plenam habeant notitiam. Sunt autem tales plane omnes qui circa civitatis regimen occupantur: idque quoniam excedit vires hominis unius, in universum omnia agere quorum civitas indiget. Quoniam vero ille *Vid. cap. 8. pag. 149.* qui summa fungitur potestate, communem omnium curam necessum est habeat; hinc liquet, non esse fas, ut hic quicquam eorum in civitate ignoret, quæ communem illam curam attingit: liquet etiam, huic potissima saltem civitatis perspecta esse oportere. Nisi profecto & rempublicam perdere & se prudentibus deridendum velit exponere. Quam rem quoniam eximie illustrat illud Socratis cum Glaucone, nobili adolescente Attico, patriæ rei publicæ regimen inepte affectante, colloquium, quod summa *Xen. l. 3. memo-* suavitatis & elegantiæ, apud illa Attica, Xenophon memo-

ravit, libet illud addere, eoque hanc de notitia singularis cuiusque civitatis doctrinam claudere. Quamvis enim non nihil sit prolixius, compensabitur tamen lectio diffusior insigni fructu pariter & voluptate: præsertim cum hodie rari antiquorum scripta evolvant, Xenophontem multo rarissimi, nimis multi contra juvenum pariter ac seniorum ad Glauconis exemplum insaniant. Nec tamen suamet lingua loquentem producemus Xenophontem, sed qua illum expressit Joannes Leonclavius, etsi minime leporem Attici sermonis assecutus: tantum ne cui videamur molesti aut tædium creemus Græce indoctis. *Cæterum* (inquit) *Glauconem Aristonis filiū, quum is necdum viginti vatus annos Oratoris usurpare munus ac Præses esse civitatis cuperet, nemo ab hoc instituto poterat abducere; quamquã alios & propinquos & amicos haberet, ac de tribunali detraheretur, planeque ridiculus esset. Hunc Socrates, qui ei bene cuperet ob Charmidem Glauconis filium & ob Platonem, solus ab hoc instituto avertit. Nam quum in eum incidisset, primum verbis huiusmodi prolatis detinuit hominem, ut se audire vellet. Præesse civitati nostra cogitas, mi Glauco? Cogito equidem mi Socrates, inquit. Profecto, ait Socrates, si quid aliud humanis in rebus hoc certe præclarum est: perspicuum est enim, futurum, ut si hoc impetres, tum possis, & ipse consequi ea qua concupiveris, & amicis usui esse, & familiam paternam extollere, & amplificare patriam: præterea celebritatem nominis adipisceris primum in hac urbe, deinde in Græcia, ac fortassis etiam uti Themistocles apud Barbaros: ubicumque autem fueris nusquam non eris illustris. Hac quum audiret Glauco, efferebatur animo, lubenterque manebat apud Socratem. Is verò deinde: Planum est omnino, ait, mi Glauco, necessarium esse, ut siquidem esse in honore velis, aliquam reipublica utilitatem*

tatem adferas. Omnino, ait. Non igitur rem celaueris, per Deos, inquit Socrates, sed dicito nobis, unde principium adficiendi beneficijs rem publicam facturus sis. Heic quum Glauco subiceret, ut qui tum consideraret unde potissimum inciperet. An non, ait Socrates, perinde ac, dum amici domum vis amplificare, locupletio rem efficere niteris, ita & civitatem conserberis opulentio rem reddere? Omnino, inquit. Fueritne igitur opulentior si proventus ei plures accedant? Hoc quidem consentaneum est, ait. Dic ergo: quibus ex rebus nunc civitas hac proventus habeat & quanti sint; nam planum est, hac te considerasse, ut si quidam ex eis exigui sint eos tu expleas, si qui autem omittuntur eos prater ea compares. Ego vero, ait Glauco, numquam hac profecto consideravi. Quod si hoc neglexisti, ait Socrates, saltem sumtus quos facit civitas nobis expone; nam certum est cogitare te jam, ut supervacaneos tollas. Ne his quidem, ait, unquam vacavi. Ergo, subiecit Socrates, differamus aliquantulum rationem locupletandae republicae; nam qui possit fieri, ut harum rerum curam aliquam suscipiat is qui & sumtus & proventus ignorat? Verum mi Socrates, inquit Glauco, potest etiam ab hostibus republica reddi locupletior. Ac vehementer quidem, ait Socrates, si eos superet: at si eis inferior sit etiam sua amiserit. Vere dicis, inquit. Ergo qui de bello gerendo adversus illos quos oppugnare necesse est deliberat, eum civitatis & adversariorum vires habere cognitae oportet; ut si majores sint civitatis bellum suadeat, sin ea minores sint quam hostium auctor suis sit ut caute agant. Recte dicis, ait. Ergo nobis primum indicato, subiecit Socrates, qua hujus civitatis tum pedestres tum navales sint copia, deinde qua adversariorum. Ego vero, inquit, non possim hoc tibi profecto de memoria promptum exponere. At si quid conscriptum habes profer, ait: nam lubens hoc

hoc

hoc audiero. At ne conscriptum quidem hoc unquam est à me, inquit. Ergo, subjecit Socrates, etiam deliberationem de bello non nihil initio suspendemus; nam ob rei magnitudinem fortasse nondum explorati quidquam habes, praesertim quum nuper adeo praesse reipublica ceperis. Caeteram custodiam regionis hujus scio tibi cura fuisse, teque tenere, quot ejus praesidia sint opportuna nec ne, quot praesidiarj milites sufficiant, quot non: denique consulere te, ut opportuna praesidia adaugeantur, ac superflua tollantur. Immo verò, subjecit Glauco, equidem tollenda universa arbitror, quod ita custodiant ut ea quoque attingantur qua nostro in agro sunt. At si quis praesidia tollat, inquit Socrates, an non existimas cuius rapiendi potestatem fore? tu verò num profectus eò rem investigasti, aut quomodo scis eos malas excubias agere? Conjectio, inquit. Ergo de his quoque tum deliberabimus, quum non amplius usemur conjectura, sed cognitam rem habebimus. Forassis hoc fuerit potius, ait Glauco. In argenti fodinas quidem certè, subjecit Socrates, non venisse te scio: ut dicere possis, quam obrem nunc minus inde quam antehac proveniat. Equidem eò non sum profectus, ait. Profectò, inquit Socrates, fertur is locus esse gravis. quam obrem ubi de hoc consultandum erit, hac tibi excusatio sufficiet. Hoc equidem me ditor, ait Glauco. Et Socrates: Hoc autem, ait, non neglexisse te scio sed omnino considerasse, quam diu frumentum, quod nostro in agro nascitur ad alendam civitatem hanc sufficiat, quantumque praeerea in annum requiratur: ne te in scio civitas inopia ejus laboret, sed quia tibi de hoc constiterit. possis consulendo de necessarijs rebus reipublica prospicere, eamque conservare. Rem magnam dicis, ait Glauco, si quidem erit etiam talium habenda cura. Enim vero, subjecit Socrates, ne suam quidem domum recte quis administraverit, si non omnia quibus opus sit teneat;

& omnia

& omnia diligentè cura suppleat. Sed quum civitas ex pluri-
 bus quam decies mille domibus constet, ac difficile sit tot do-
 mumum curam simul habere, cur non patru tui domum unam pri-
 mum augere conatus es? Te quidem ille rogat. Id facere si possis,
 etiam ad plures animum adjicies. Sin uni prodesse nequeas, qui
 pluribus profts? Quemadmodum si quis unum talentum gesta-
 re nequeat, qui non manifestum est, huic ne conandum quidem
 esse ut plura gester? Ego vero, subiecit Glauco, prodessem
 patru familia, si mihi vellet obtemperare. Ergo, ait Socrates,
 quum patrum persuadere non possis, effecturam te putas, ut
 Athenienses universi unà cum patruo tibi pareant? Cave
 mi Glauco, inquit, ne gloria cupiditate in contrarium prolaba-
 ris. Annon vides, quam periculosum sit ea vel dicere vel age-
 re aliquem, quæ ignorat? Etiam de alijs, quos cunquæ tales no-
 sti, cogites velim, quales esse videantur, dum vel dicunt ea
 quæ nesciunt vel tractant: num tibi videantur propterea
 tandem potius quam vituperationem consequi, atque utrum
 in admiratione magis quam in contemptu esse. Itidem cogites
 velim de ijs qui norunt quidquid vel dicunt vel agunt: inve-
 nies, mea quidem sententia, in omnibus actionibus eos, qui cum
 gloria sunt & in hominum admiratione, maximè ex illorum
 esse numero qui rerum periti sunt, inglorios autem hominum-
 que contemptui expositos ex imperitis simorum esse numero.
 Quamobrem si & clarus esse vis in republica & in hominum
 admiratione, imprimis operam dato, ut ea noris quæ suscipere
 cogitas. Nam si cæteris in hoc præstans tractare negotia rei-
 publica ceperis, mirum mihi non videbitur, si facile consequa-
 ris ea quæ concupiscis.

Hæc omnia præclare atque eleganter Xenophon.
 Conferentibus autem illa quæ ab Aristotele differuntur
 quarto capite primi Rhetoricorum libri facile apparet,

longe rectius & plenius ab Aristotele esse traditum, quidnam in publicas deliberationes venire soleat. Et verò locus ille de argentifodinis Xenophonteus, pertinet ad primum Aristotelis deliberandorum, ultimus vero de frumento ad exportanda & importanda: quæ tamen longius multo patent quam uti ad solum frumentum possint restringi. Ne tactus verò quidem est à Socrate locus Aristotelicus de Legibus: qui in qualibet republica potissimæ est considerationis, & rempublicam plene curaturo summe est cognitu necessarius. Ab ipsomet verò etiam Aristotele non omnia quæ cujusque civitatis notitiam attinent allata esse in medium, jam tum monuimus. Ut multo minus Socratica illa esse numeris omnibus perfecta, jam sit clarissimum.

CAPVT XIII.

Deiis quæ in Politica, cum Philosopho, tum versaturo in actu rerum, requiruntur: deq; recta utriusq; institutione.

EXpediendum nunc denique est etiam id, quemadmodum quis institui quam optime possit ad civilem prudentiam, cum universalem illam pariter *ἡσθητικὴν*, tum singularem quæ jam in actu rerum occupatur. Prius verò docendum, quis idoneus sit sive ad hanc sive ad illam comparandam. Nec enim quivis sine discrimine ad id aptus est; frustra autem institueris hominem ineptum. Sed & qui est aptus Politicæ philosophiæ, non statim eo ipso est par Politicæ, ut ita dicam, pragmaticæ & vitæ negotiosæ. Eoque distinctim de utraque agemus; & quidem de priore prius.

Atque

Atque Aristoteles quidem, ceu Aulus Gellius testatur, (quantum conijcere est, ex Andronici Rhodij commentarijs acceptum) olim ad accuratas quasque Philosophiæ auditiones admisit neminem, nisi cujus ingenium, amorem discendi, laboris tolerantiam, & denique elementa eruditionis explorasset. Quod ejus institutum quantæ fuerit prudentiæ, à nobis prolixè alibi est traditum. Cùm in omni autem accuratoris Philosophiæ auditore sive studioso quatuor isthæc merito exigantur, utique idem faciendum fuerit circa eum qui ad Civilem Philosophiam affectat gradum: quandoquidem illud Philosophiæ genus subtilitate & amplitudine non temere cuiquam alij cedit.

Gel. l. 20.

cap. 40.

Laud. al-
tera Ari-
stotelis, &
singulari
Disserta-
tione.

Igitur initiò ingenij quædam singulares dotes adferendæ sunt ad Philosophiam hanc discendam; & quidem planè illæ ipsæ, quæ in quolibet Philosophiam aggressuro requiruntur. Sunt autem *primum* vis eximia, & percipiendi, & judicandi, & memoria comprehendendi omnia, quæ à magistris Philosophiæ civilis proponuntur. Et verò non sufficit in auditore, posse percipere mentem magistri, aut meminisse eorum posse quæ accepta sunt, sed, idq; cum primis quidem, posse etiam judicare. Tantum scilicet scimus quantum iudicio assequimur. Propositum autem est auditori, scientiam sibi comparare. Eòque nec idoneus auditor Philosophiæ est is qui haud pollet facultate, illa quæ sibi audita sunt judicandi; vera sint nec ne, quamve habeant certitudinem. Pertinet huc *deinde* & quædam vis, proprio, ut ita dicam, Marte, ex singularibus experimentis subitò colligendi aliquod assertum commune, & ex hinc ulterius ratiocinandi; cum primis verò indita quædam eum curiositas de causis rerum atque

I.

eventuum cognoscendis, tum illas causas inveniendi se-

Arist. 1. licitas. Quæ utraque dos illa est ἀγχινοια, quæ Aristote-
Analys. li scite definitur, εὐστοχία τις ἐν ἀκούειν το χεῖρ τὸ μέγιστον: veluti
post. cap. (addit) si quis videns quod luna lucidam sui partem semper ob-
vis. versam soli habeat, illicò excogitet cur ita sit, nempe quod
 luna luceat à sole: aut si quis cum divite colloquentem quem
 videns, statim coniciat peti mutuo pecuniam: aut ob id esse
 amicos, quoniam habeant communes inimicos. Πάντ' ἔδ τὰ ἀίτια
 τὰ μέγιστ' ἴδων τὰ ἀνεγὰ ἐγνώριστο. Definitur etiam eleganter,

Andr. 1. nec non magis ad usum practicum, in libello qui Andro-
ubi. pu- nico Rhodio tribuitur: ἔστι ἐξ ἐπινοίας τὸ καθ' ἕνα εὐεργεσίας,
ἴω. καὶ κατὰ σοφὰ ζούσιν τὸ δάων. Est scilicet quædam ὀξύτης
 τῆς ψυχῆς, ut Plato in Charmide loquitur, cujus contra-
 rium est stupiditas sive ἀραιωθῆναι. Hæc porro felicitas in-
 genij, saltim ex parte semper Naturæ debetur beneficio:
 Nisi sane à Natura saltim ex parte sit hac in re felicior
 quis, nunquam in Philosophia ulla atque adeo nec in ci-
 vili discenda fecerit laboris pretium. Ea autem vis in-
 terdum est Naturæ, ut quidam pene nulla adhibita indu-
 stria stupendos in omni Philosophia progressus faciant,
 alij seorsim in civili ejus parte, modò animum istuc appu-
 lerint: quos meritò hætenus εὐφροῆς dixeris. Possunt
 vero illæ ingenij vires, etiam cum exercitio tum arte pro-
 moveri atque intendi plurimùm. Exercitij certe vis ad in-
 genij judicijque acumen parandum nota est. Nec teme-
 re quem later Mnemonicæ artis & Logicæ ingens facul-
 tas. Quibus proinde instructum esse oportet Philosophiæ
 civilis affectatorem, ut scilicet & cito possit quæ illi-
 us sunt loci invenire ac judicare, & quæ didicit firmâ me-
l. 9. de moria continere: Citò inquam. Haud pessime enim
Orat. Crassus apud Tullium: *Res quidem se mea sententia sic ha-*
bes.

bet, ut nisi quod quisq; cito poterit nunquam omnino posse perdere.

Inesse secundo debet comparaturo sibi prudentiam accuratam Politicam, η Φιλομαθεια: non quavis sine discrimine quidem, cupido tamen discendi illa civilis. Sunt nimirum nonnulli Φιλομαθεις quidem, sed horum alij feruntur impetu quodam promiscuo ad omnia, alij usque adeo ad certum aliquod & singulare doctrinae genus, ut reliquum omne despiciant, nec animum queant ad alia appellere. Scorsim igitur postulatur hic ardor quidam addiscendi civitatis regendae prudentiam: sive sit conjunctus ille cum propensione ad universam eruditionem omnem, sive soli illi disciplinae addictus, aut unice aut potissimum. Quoniam vero amor discendi seu veritatis affectus est non tam intellectus quam voluntatis, manifestum est, quae moralibus virtutibus, quarum sedes idem est voluntas, eadem quoque huic cum obstacula esse tum incitamenta, easdemq; parandi rationes. Etiam hic scilicet haud parum valet natura, longe plus autem proba consuetudo removens quicquid solet animum a veri & scientiae civilium rerum studio reddere diversum: cujusmodi sunt, praecipue quidem vana gloriae lucri & voluptatum cupido, interdum vero etiam sive nativa sive electitia quaedam in μαθηματibus alia propensio, cum angustiâ ingenij, quae nimirum vetat multis intendere, conjuncta.

Minimè Terrio deditus otio aut segnis, sed ignavus, industrius, imò Φιλόπνοος esse debet Philosophiae hujus aemulator omnis; quando quidem, plena quidem & accurata, ejus cognitio, diffusior est, nec leviter comparari potest. Enimvero ex ijs quae antehac disputavimus manifestum utique est, perfectam undique civilem prudentiam

ciam ad omne genus rerum publicarum pertinere; & parati illam partim extructis universalibus pronuntiatis ex singularium eventuum, sive proprio usu sive aliorum relatu acceptorum, peritia. Ad quæ labore utiq; opus est, & magnâ diligentia. Nec vero perfunctoriæ est operæ, in rerum publicarum singularum quarumvis mores, instituta, disciplinam & actus inquirere, saltim inspectis monumentis jam conscriptis: ne quid dicam de usu proprio. Industriam quoque singularem necessum est adhibeas, si ex omnium temporum gentiumque rebus communia velis præcepta condere. Quod omnino faciendum est. Ex illis porro communibus experimentis (sit fas ita loqui) ulterius philosophari, & quæ omne genus rei publicæ constituere mutare conservare idonea sunt, docere, itidem non est nisi hominis gnavi ac laboriosi. Observandum vero φιλοπνίας dum requirimus, non studium nos duntaxat sed simul & laborandi facultatem requirere. Est enim ut quis velit quidem laborare, non possit tamen, præ corporis fortasse invaliditudine. Opus verò est non studio solo laborandi sed & facultate. Quoniam vero studium illud itidem opus voluntatis est, idem omnino quod ante *ἡ τῆς φιλομαθείας* monuimus, etiam hîc in considerationem meritò venit. Sed non est quare heic quidem isti rei immoremur, ut à proposito alienæ.

IV.

Sunt *quarto* & singularia quædam velut præcedania elementa doctrinæ civilis, quibus nisi fueris ante imbutus, non possis debito cum fructu in tractatione civilis Philosophiæ versari. *Ante omnia* videlicet prænoscenda fuerit propria hujus Philosophiæ *ὑπαυδεία*: qualem hoc ipso libro docemus. Ut enim & in alijs Philosophiæ partibus venit usu, ita nisi *ὑπαυδείας* hanc adferat ad Philosophiam

sophiam hanc sive addiscendam sive docendam, nec quæ propria quæ aliena huic sint doctrinæ, nec unde & in quantum possit debeatque illa accipi, nec quo sit ordine in docendo discendoque progrediendum, poterit novisse: ac proinde non poterit non gravissime identidem impingere. Instructus porro idoneus hujus Philosophiæ cultor sit necessum est, ceu jam tum significavimus, saltem communi Philosophiæ omnis Organo quod appellant: & quidem cum primis Apodictices peritiâ: ut & Artis Experimentalis, qua ratione scilicet possit experientia & usus rerum accipi & quemadmodum experimento comperta possint redigi in univèrsalia pronuntiata: & denique doctrinâ de ordine docendi discendique. Quamvis enim hæc nondum sint ex dignitate hætenus tradita, omnino tamen Organicæ disciplinæ partes haberi debent. Omnibus enim illis utendum esse Philosopho civili, luculentè jam ostendimus. Porro & singularium omnis generis civilium rerum experimentalis peritia, sive proprio experimento sive ex historijs comparata, præmittenda meritò venit Philosophiæ hujus studijs: utpote quum & circa talia versetur omnis hæc Philosophia, atque hæc adeo principia sint demonstrationum omnium Philosophiæ civilis; perinde atque τὰ Φαινόμενα quæ appellantur Astronomicæ, & in universum observationes atque historiæ naturalium rerum principia sunt Naturalis Philosophiæ. Cæterùm & qui hæc omnia Civilis Philosophiæ θεωρητικὰ atque ὑφαντικὰ nullo magistro didicere, non nullos posse nihilominus eximios progressus facere, jam ante facti sumus: nec tamen est cur assertionem nostrarum ullam mutemus. Id enim qui præstant, etsi nullo magistro sint usi, tenent tamen etiam illa, adjuti eximiâ Nature

tura

turæ benignitate, vi scilicet ingenij nativa magistri defectum suppleante. Qui porro ea valeant felicitate nativa, illorum numerus oppidò est rarus: plerique nisi edocti fuerint illa *πραυδελνία* & historica priusquam ad Civilem Philosophiam fecerint aggressum, vel nihil vel parum possunt proficere præ *ἀπαιδελνία*. Id quod nimium frequenter venire usu, inscitiam & erroribus eorum qui circa Philosophiam hanc cespitant, cum scripta docentium, tum discensium inanis prudentia, satis est manifestum.

ATQUE hæc quidem par est adsint illi qui Philosophiam civilem velit aggredi. Pene eadem verò postulantur ab illo qui in negotijs civilibus insigne aliquod pretium operæ est præstiturus. Et intellectus scilicet & voluntas recte penitus sint instructa oportet, ratione habitâ illius scopi: perinde atque omnis reipublicæ alicui recte consulturus, necessarium est ut & possit hoc agere & simul velit.

I. Quod intellectum igitur quidem attinet, ante omnia est opus vivida quadam & erecta ingenij vi. Consistit autem etiâ illa in facultate inveniendi iudicandi & memorandi. Et vero etiam hîc maxime utilis est illa paulo ante laudata *ἀγχινοία*. Circa singularia sane negotia etiam illam ex Aristelis quoque sententia versari, significant exempla, quibus in describendâ illâ Aristoteles, verbis paulo ante adductis, utitur. Solet autem ingenij vis talis, quatenus quidem est *πρακτική*, ab Aristotele *δευότης* singulatim appellari: scilicet vis ea, quæ ad scopum aliquem facientia prompte invenire & agere adeoq; scopum assequi idonea est: ceu illam describit sexto Nicomacheorum libro: versari scilicet *δευότης* & circa singularia *πρακτικά*, ut scribitur l. 2. Magnorum quæ appellantur Moralium cap. ult. Videtur quodam-

Vid. pag.
251.

6. Ethic.
cap. 12.

quodammodo & illa esse quam *σύνεσις* appellant: qua de idem agit Aristoteles sexto Nicomachior. cap. x. Nisi quod *ἀγχιθνα* ex parte quidem sit dos naturæ ex parte autem & comparata, *σύνεσις* autem pariter & *δαιμόνης* Aristoteli sint facultates tantum naturales: in quâ arcta significatione tamen ab alijs Græcis auctoribus neutra vox semper accipi solet. Cæterum parum interest quâ voce velis vim istam ingenij appellare: satis est sciamus, requiri in eo qui Politicis negotijs est admovendus promptitudinem, inveniendi, judicandi & memorandi, illa quæ pertinent ad negotia civilia. Et verò quo magis illa eximiè sese habet, eo ad res civiles quisque magis est idoneus.

Neque verò est cur aliam indolem Politico practico convenire credamus. Testatur enim quidem Thucides: *hebetiores quam acutiores ut plurimum melius rempublicam administrare*. *οἱ Φαυλότεροι*, inquit, *τῶν ἀτθρότων πῶς εὐεστέρως, ὡς εἴη τὸ πλεῖστον ἀμεινον οἰκῆσι τὰς πόλεις*. Cui sententiæ astipulatus Justus Lipsius adducit causam: *quia subtilia illa & ignea ingenia in assiduo motu, novandis quam gerendis rebus aptiora*. Idem alibi acria ingenia etiam duabus alijs de causis improbat. Quarum altera nimirum sit, *quod in multiplici inventione & rationum copia plerumque natant, & agre expediunt aliquid cui insistant: Tertia, quod ea sibi proponunt qua non sunt non erunt, & mentem consilia adversarii astimant à subtili sua mente; at qui ille saepe stipes*. Cæterum, quod illi improbant ingenium, acre quidem est ad inveniendum, judicandi tamen facultate destitutum, quod diserte idem Lipsius addit. Quale profecto à nobis neutiquam est laudatum. Qui utique fatemur, longe potiorem esse vim judicij quam inventionis; & si alterutra

Cic. pro l.
Manil.

carendum sit, hujusmodi minore cum damno esse conjunctam. Acria porro ingenia sæpenumero corrumpit nimia sui fiducia, quæ, ut recte inquit Cicero, cum sapientia non commiscetur, aut præcipitantia sive nimia celeritas vitia voluntatis non intellectus ipsiusmet, quamvis impediunt judicandi facultatem. Utrum verò acribus ingenijs plerumque adhæreant illa vitia nec ne, hæud fortasse facile est definitu: sæpe ijs infici certius est. Quicquid sit, non probatur etiam nobis indoles nisi quæ pleno valeat judicandi robore: qualis à temerarijs novationibus multum aliena est. Requirit verò in Politico artifice etiam vim eximiam inveniendi id quod salutare, argumento est, quoniam ea sæpenumero in vita civili inopinato occurrunt expedienda, de quibus vix quisquam facile cogitaverit: in hisce verò quo quis acrior est in excogitandis & inveniendis quam multis eo magis præstat, certè talis aliquis multum hic antecellit omnem eum qui sola judicij pollet gravitate. Quid è quod & sæpe incidant tempora, quæ deliberandi moram non ferunt, utque ceu in arena capiendum sit consilium. Tunc certe opus est non tantum acumine inveniendi, sed simul & celeritate. Illud igitur ingenium non possumus non commendare, quod supra vim judicij valet quoque eximiâ facultate varia quæ ad rem faciunt excogitandi.

Cap. VII.
pag. 115.

Est autem indoles illa laudatissima quidem ipsiusmet Naturæ benigna dos. Et verò hinc interdum longe est liberalissima Natura: quod nos docent exempla quam multa illorum qui præ alijs res maximas præstiterunt. Themistoclis sane felix ingenium jam tum supra Thucididis testimonio laudavimus. De eodem Cornelius Nepos scribit: *Celeriter quæ opus eras reperiebat: neque minus*

minus in rebus gerendis promptus quàm excogitandis erat, quod & de instantibus verissime iudicabat, & de futuris callidissime coniciebat. Idem Nepos Datamin mirifice laudat ab eo quod maximi consilii fuerit, Eumenem item à celeritate ingenij, nec non Hamilcarem & Hannibalem Pænos. Et verò hos naturæ potissimum beneficio valuisse vel illud documento est, quod res magnas jam tum adolescentes gesserint. Plurimos alios similem in modū ab ingenio felices ex omni ævo licet laudare: sed non est hujus instituti. Quantumvis autem non nisi paucis contingat tanta Naturæ dos, in omnibus tamen Politicis viris saltim eximium quid hujus exoptatur. Qui sane omnino vi illa destituuntur ad reipublicæ negotia inepti sunt, nec proinde admittendi ad hæc studia. Quo consilio Glauconem dehortatus quondam est Socrates, Charmidem verò accendit: ceu memorat Xenophon. Non à sola Natura tamen illa vis omnis est expectanda. Potest enim utique insignem in modum etiam exercitatione atque arte intendi: perinde atque illa quæ ad Philosophiam ipsam civilem parandam exigitur. Enimvero etiam ad singularia τὰ περὶ αὐτὰ promptè atque probe sive inveniendâ sive iudicandâ, ars Logica, præsertim illa quæ circa demonstrationem occupatur, plurimum potest acuerè ingenium: quoniam & in singularibus locus suus est Demonstratoricæ, sicut quam vulgo creditur. Verùm quemadmodum acuendâ sint ingenia varias in partes, non est hujus instituti docere.

Retinde porro atque φιλομαθία ad parandam Philosophiam, ita & singularis amor quidam gerendæ reipublicæ poscitur in eo qui ad vitam sive πολιτικὴν civilem affectat gradum. Absque certe ille amor si fuerit, etiam heic frustra laboraveris. Est autem ille non sane in omnibus

Xen. l. 3.
memorab

II.

promiscuè. Nonnullos quippe inertiaẽ videre est totos deditos & socordiaẽ. Alij amore quidem eximiarum rerum ducuntur, interque eos doctriña variaz quidam sunt cupidissimi, contemplativam tamen potius vitam amplexantur, ab omni negotio prorsus alieni. Alij studijs negotiosis, qualia utique sunt artium omnium, delectantur quidem, nec tamen illos capit reipublicaẽ administratio. Est autem omnis ejusmodi amor non intellectus sed voluntatis quidam affectus: ideoque ut alia voluntatis, ita & hic amor partim naturali inclinationi maxime autem assuetudini, præmiorum spe præcipuè excitata, debetur. Enimvero est quædam occulta etiam animorum inclinatio ad varij generis studia, sive illa diviniorem habeat causam, quod in multis sic satis est evidens, sive vim quandam nativam. Potissimum tamen hinc assuetudo valet. Quò manifestum fit, si qui ad reipublicaẽ negotia debeant aliquando admoveri, ijs cavendum esse; ne aliorum studiorum quaz vitaz illi negotiosaẽ possunt impedimento esse, amantitate ac dulcedine nimium afficiantur, sed assuescieri illos oportere, hæc potissimum *regum* æstimare hæc diligere. Sunt nempe nonnulli vasto admodum ingenio; ut nulli penè non scientiaẽ comparanda sufficiant & simul tamen rebus gerendis sint perquam intenti. Qualem sacra litera narrant nobis Salomonem; quem Regem populo regendo componendoque statui suo unice deditum fuisse dixeris; nisi accepissemus,

*Reg. 1.3.
cap. 7.*

eundem locutum esse tria millia parabolarum, & cantica ejus fuisse quinq; ac mille; distatasse porro super arboribus à centro qua est in Libano usq; ad hyssopum qua egreditur de pariete; differuisse item de quadrupedibus animalibus, reptilibus & piscibus

piscibus, quæ omnia ad studia pertinent contemplativa. Consimili quadamtenus amplitudine animi fuisse & Marcum Tullium Ciceronem, testantur ejus & res gestæ pariter civiles & locupletissima omnigenæ eruditionis scripta. Cæterum paucis data est illa capacitas ingenij; neque ad unius exemplum componi poterunt omnia. Itaque consultissimum est, ut quisque suo sese metiatur modulo; atque universim ne assuescat amare nimium illa, quæ aliquando officere possint reipublicæ curationi. Quod in educando ad rempublicam Julio Agricola filio suo prudens mater Julia Procilla præclare observavit. Ex re fuerit, quæ hac de re Tacitus Agricolæ gener in Historia vitæ soceri commemorat, huc adducere. *Memoria seneo, inquit, solitum ipsum narrare, se in prima juventute studium Philosophiæ ac juris; ultra quam concessum Romano & Senatori, hausisse; ni prudentia matris incensum & flagrantem animum coercuisset. Scilicet sublime & erectum ingenium, pulchritudinem ac speciem excelsa magnaq; gloria, vehementius quàm caute appetebat: mox mitigavit ratio & atas, retinuitq;, quod est difficillimum, ex sapientia modum.*

Indole præterea oportere esse laborum non tolerante sed avida, illum omnem qui rempublicam aliquando vult capessere, hæud indiget probatione. Nec enim obscurum cuiquam est, quanti sit laboris civitatem regere, aut saltim curare civilia cum reipublicæ commodo ceu fieri par est. Dies, noctes ipsæ reipublicæ impendendæ veniunt, Bene enim Homerus:

ἢ χρὴ πάνυχιον εὐδαίμνιον βελήφροσιν ἀνδρῶν.

Eos sane quam maxime utiles reipublicæ, & magnis rebus gerendis idoneos experimur, qui laboris sunt indefessi. Desides, inertes, ignavi ad reipublicæ curationem

inepti sunt. Adhoc, etiam quò comparatur prudentia opus est studio & industria singulari: nec enim facilia plane comparatu sunt quæ ad illam faciunt. Quemadmodum vero jam ante diximus, *Φιλοπονία* illa partim Naturæ est beneficium, partim exercitio acquiritur. Certe Natura necessum est saltim faveat, ne nimirum valetudo officiat laborum patientiæ. Est autem quædam & *Φιλοπονία* congenita. Magna verò præcipue ad eam intendendam vis est exercitij: quemadmodum & homines quamvis solertes redduntur otio desides. Sed & quasi pro calcaribus esse ad laborem possunt gloria, potentia, & opes: quæ consequi solent gravos civilium rerum curatores; ne quid nunc dicam de virtute ipsa quæ sibi met sufficit fortassis in præmium; ut sententio etiam præteream æternum *βραβειον* à Deo bene meritis destinatum. Ex adverso manent utique in poenam inertibus, contemptus, paupertas, & divina ipsa indignatio. Etiam illis itaque cum præmijs tum poenis invitandi sunt ad laborem animi rudiores aut nonnihil proniores in segnitiam: propositis quoque in medium utriusque generis hominum clarissimis exemplis. Et vero Themistocles ipse quondam fassus est somnium sibi excuti trophæis Miltiadis; P. quoque Scipio & Q. Fabius excitari sese affirmaverunt ad operas, illustrium virorum conspectis imaginibus.

- IV. Sunt præterea admoturo animum ad reipublicæ negotia, atque adeo ad Prudentiam Politicam Singularem, parandam, necessaria quædam *επιπαιδιματα* sive elementa illius prudentiæ: à quibus diversa sunt illa quæ Politico artifici ad res gerendas per quam utilia esse solent, de quibus nonnihil deinceps scorsim subjungemus. Revocandum

Vid. cap.
XII.

candum verò in memoriam heic est, id quod supra jam probavimus, Singularem prudentiam esse illam quæ apta est consulere reipublicæ alicui singulari; ut autem hoc rite possit fieri, opus esse cum universali aliqua & communi notitia eorum sub quibus singularia quæq; comprehenduntur, tum notitia ipsorummet singularium circa quæ versandum est. Hinc patet verò primùm universaliorē doctrinam Politicam Singulari esse quasi pro elemento sive aliqua *μεγαλειαι*. Sine quo scilicet haberi non potest doctrina aliqua illud ad doctrinæ illius *μεγαλειαι* pertinet. Est verò duplex doctrina Politica universalis: alia rudior scilicet, alia omni ex parte accurata: itaque in controversiam hoc etiam venit, num rudior illa sufficiat in actu rerum versaturo, an verò postuletur accurata illa & verè Philosophica. Verum hanc quæstionem antehac jam agitavimus, & discrimine quodam facto inter eos ipsos qui in actus rerum versaturi sunt, modò hanc requiri, modò & illam satis esse, demonstravimus; non itaque est quæ illi dubitationi iterum nunc tempus & operam impendamus. Reperenda hæc sunt illa superius adducta.

Cap. IIX.
pag. 148.

Cæterùm etiam hoc manifestum est, modum quo singularia quæque sive præteriti, sive præsentis, sive futuri temporis possunt addisci, præcognitum esse oportere. Nec enim semper illorum cognitio perinde est facilis, sed quasi arte opus est ad illum modum animo obtinendum. Qui quoniam itidem à nobis jam supra non nihil est ostensus, saltim illa quæ ibi docuimus nos, præcognosci debere, jam constat. Quod si præter nos alij idem argumentum hoc cum cura persecuti sunt (qui nos latent tamen) consulere etiam illos fuerit operæ pretium. Quantumvis sanè nonnulli ejusmodi adminiculis haud adjuti

Cap. XII.
p. 282. &
seqq.

adjuti, felici quadam nativa benignitate, saltim pluraſq; licet arcanas, præteriti præſentis ac futuri temporis, res aſſequantur: nihilominus ſatius eſt, bene compoſita quadam arte adjuvari, quoniam ſcil. pauciſſimis data eſt illa ingenij felicitas, ut ſcilicet erroribus ſolo naturæ beneficio evitatis non sæpenumero circa ſingularia iſthæc impingant atque fallantur. Sed & *ἰνὸς* illi arte certâ adjuti majorem adhuc ſibi poterunt felicitatem comparare. Qui adeo feliciter nati haud ſunt, qualès ſunt plæri- que, illorum defectum ars ejuſmodi quam optime expleverit.

Sed & in quaſtionem merito hîc venit, utrum quilibet ſine discrimine, qui aſpirat ad Politicam *πολιτικὴν* ſive actus rerum civitium, debeat præcognoscere univerſam Politicam philoſophiam nec ne. Eſt autem quaſtio iſthæc haud fortassis expeditu difficilis, modò illud ceu certum conſtituatur, prout certum eſt, nihil eſſe neceſſarium ad *εὐπραξίαν* quàm ſolum illud quo ſine doctrina ipſa accipi non poteſt. Jam verò multis haud eſt propoſitum univerſam aliquam rempublicam ſingularem curare, ſed ejus duntaxat partem aliquam. Hiſce igitur videtur ſufficere, ſaltim illam Philoſophiæ civilis partem addiſcere, quæ parti iſti reipubl. reſponder: quod jam tum antè docuimus. Alia verò ratio eſt eorum qui architectos quaſi velint agere alicujus civitatis integræ, & curare ſummam ipſammet rerum: vel Regni ſcilicet alicujus, vel Ariſtocratix, vel Tyrannidis, vel Democratix, aut Oligarchix. Hiſce profeſto doctrina omnis de Ariſtocratia, vel Regno, vel Tyrannide, vel Democratia, vel Oligarchia, accurate tenenda ante eſt. Imo rarò ſufficit, unam illam reipublicæ ſpeciem in qua verſari velit, prænoviſſe.

novisse. Quandoquidem prudentis reipubl. administratoris est non suam duntaxat, sed etiam omnes omnino respublicas, quibuscum suæ aliquid commercij intercedit, accurate cognoscere. Illæ verò sæpenumero à suæ civitatis regimine multàm formâ omni differunt. Vt proinde vel ideo etiam doctrina ista quæ est de aliarum rerumpublicarum constitutione sit comparanda. Quod si porrò velit quis idoneus haberi ad varij generis respublicas gubernandas, saltim huic necessum fuerit, non intra breves cancellos unius alicujus formæ rerumpublicarum commorari, verum ulterius si non per omnes saltim per plærasque vim ingenij extendere.

Quoniam præterea qui integram aliquam rempublicam singularem curandam suscipit, illi necessum est ut integram illam teneat (perinde atque illi qui partem curat sufficit partis illius notitia) non cujusvis autem est vel illud scire, quid ad integræ civitatis cognitionem requiratur; facile apparet etiam id prænoscere ad *negotiorum* Politicæ Singularis pertinere. Tradidimus autem illam doctrinam itidem jam tum supra. Itaq; saltim illa nostra (nec enim fortassis ab alio quoquam hoc argumentum est tactum) prænoscenda fuerint, integræ alicujus civitatis notitiam sibi comparaturo. *Vide pag. 241. & 249. cap. XII.*

Atque hætenus quidem Philosophia civilis cum Politicâ practicâ Singulari in prærequisitis haud parum convenit; habet autem hæc etiam nonnihil peculiare, quod de nunc aliquid est adjiciendum. Non potest scilicet quilibet promiscue moratus rempublicam curare. Et verò ita comparatum est cum rebus humanis, ut quemque opus aliquod homines inter effecturum, moribus ad id efficiendum idoneis præditum esse oporteat. Quibus si destis

tutus fuerit frustra opus illud aggreditur. Itaq; & demoribus pragmatico homini convenientibus hic non nihil est addendum. Perinde ac Hippocrates iudicavit, non alienum esse ab instituto suo etiam docere, qui mores requirantur in artem medicam facturo. Id sane est argumentum Hippocratici opusculi *περὶ ἐπιχειρημάτων*, ut & ex parte τῶν *ἰατρικῶν*. Atque nonnulli quidem de plano quasi statim pronunciant, Politicum virum omnem oportere esse & virum bonum. Quod si verum sit, saltim ijdem mores debeant esse utriusque. Est autem in vocabulo *bonus vir* non nihil ambiguitatis. Alijs enim audit demum

Anson.

*Vir bonus & sapiens, qualem vix reperit unum
Millibus à multis hominum consultus Apollo:*

*Cic. l. 3.
de Off.*

vel is, *cujus nomen innumerabilibus officiis contineri*, affirmat Cicero. Alijs etiam vir bonus est, qui malus non est, quamvis nãvis haud careat aut vitijs quoq; modicis: quã ratione

optimus ille est

Qui minimis urgetur.

Ne quid verò dissimulemus, posteriore tantum significato virum bonum volunt esse nonnulli Politicum omnem; non illo priore. Ex adverso autem non desunt, qui negent quenquam simul virum bonum posse esse & Politicum. Quibus affines sunt, qui existimant, non esse fas Christiano homini, magistratum gerere. Propemodum enim idem est vir bonus & Christianus; nisi quod Christianum bonũ esse non nihil plus sit quam esse bonum virum. Haud obscure exprobrant & illi Politicis pragmaticis omnibus improbitatem, qui vitam asceticam professi, soli inter Christianos Spirituales & mundi desertores cupiunt audire: quasi nimirum reliqui omnes sint *ψυχικοί* sive animales

males & mundani; quæ appellationes in Sacris volumibus nonnihil habent infamiæ.

Verum enimverò contra illos quidem posteriores Politicorum criminatores jam tum sic satis prolixè disputavimus hoc ipso libro, & quidem integro capite: itaque *Cap. II.* supervacuum fuerit denuo illam quidem disputationem heic agitare. Possit videri inutile etiam esse cum illis, qui Politicum omnem virum bonum esse docent, contendere, quandoquidem ab ipso jam Aristotele accurate *I. III. Pol. cap. IV.* disputatum est: Vtrum boni civis & boni viri eadem virtus sit. At juvare quidem nos Aristotelica illa idonea sunt: isthæc tamen Aristotelica disputatio ab hac nostrâ multum est diversa. Enimverò *bonus civis* non idem est atque bonus Politicus. Est enim civis is etiam cujus in officio est obtemperare, vel cujus gloria est in obsequio collocata. At Politicus pragmaticus omnis ad imperantium ordinem pertinet. Eoque omnis quidem ejusmodi Politicus est civis; sed non omnis civis est Politicus. *Vir bonus* porro Aristoteli est *καλοκαγαθός*: nobis autem hîc qui malus non est. Et quæstionis Aristotelicæ hic tantum sensus est: Utrum viri boni & boni civis eadè sit perfectio. Hac significatione enim hîc capitur vox *virtutis*: quo sensu Poëta ait: *est in juvenis est in equis patrū virtus*. Nostra autè disputatio in eo vertitur, utrū Politici viri moralis virtus eadè sit quæ viri boni. Quæ proinde à nobis hîc instituenda est.

Ut autem res illa omnis ex vero definiatur, observanda ante omnia tria sunt. *Primum* est, munia rei publicæ gerendæ atque adeo Politici pragmatici varia esse. *Alterum*, respublicas ipsas plurimum differre; atque earum alias unice vel potentiam quærere vel divitias vel voluptates, sive totius civitatis sive regentium: alias autem veram

vitz hujus felicitatem sectari: item alias secundum, alias contra receptas leges administrari. *Tertium*, esse virtutes & ὁμιλητικὰς præter verè morales.

Cum igitur mores debeant convenientes esse operi quod agendum est, Politici pragmatici autem opus sit varium & multiplex, cum in una eademque republica, tum in diversis: manifestum est, mores quoque Politici cujuslibet hominis non eisdem esse posse, sed itidem diversos esse oportere. Rerumpublicarum tamen varietas non videtur exigere magnam varietatem morum homileticorum: nec enim hætenus quidem necessum est mores illos differre, nisi quod in omni vita componendi illi quodammodo sint ad cuiusque loci innoxiam consuetudinem. At pro varietate rerumpublicarum, reliqui mores quos veræ virtutes perficiunt, non possunt non multum diversi esse. Aliquæ scilicet resplicæ, quæ utique ad veram felicitatem sese non componunt, aut ipsismet legibus suis adversantur, iniquæ sunt, & solis bonis artibus non possunt regi. In ijs igitur non licet, simul virum bonum agere & bonum Politicum, saltim non summum rectorem. Ut sane in tali aliquâ republicâ privatim te præstes virum bonum, vere atque exacte vir bonus esse tamen ibi haud poteris: nec enim vir exacte bonus nisi in omnibus bonus est.

Olim talem rempublicam fuisse Atheniensem, passim legimus: sufficit autem in testimonium unus libellus Xenophontis istius argumenti. Hinc hujus civitatis magni nominis civis Aristides, à singulari virtute Justii quidem cognomentum consecutus est; quum bonum civem tamen Politicumque pragmaticum voluit præstare, haud parum & ille à rigore virtutis desciscere coactus est. Memoratu digna.

signa sunt quæ hanc in rem de Aristide tradidit Plutarchus. *Plut. in Aristide.*
 In leges scilicet certas & pacta adegisse Aristidem Græcos ad iurandum, ipsamque Atheniensium nomine iurasse, cum imprecatione in mare projectis massis ferreis candentibus. Inde verò quum res viderentur poscere vim imperij in Socios intensiorem, cohortatum esse Athenienses, ut perjurio in sese verso ipsi prout conduceret imperium exercerent. In uniuersum igitur hunc virum *οὐδὲ τὰ δίκαια καὶ τὰς πολιτίας ἀκρωσόντα δίκαιον, ἐν τοῖς κοινῶς πολλὰ πράττειν οὐκ ἐπιποθήσει τῆς πατρίδος, ὡς συχρῆς ἀδικίας δομῆται.* Non aliter gesserunt sese optimi quique Laconum. Imò & in Romana republica (nam & huic tandem.

Petrarchum.

*si quis sinus abditus ultra,
 Si qua foret tellus quæ fulvum mitteret aurum,
 Hostis erat, fatiscq; in tristi bella paratis
 Quarebantur opes)*

tales plane fuisse ipsimet etiam Catones. Utrique Cato Minor, ille à virtute usque adeo laudatus, non dubitavit, iussus duntaxat à Senatu, spoliare Cypri Regem omnemque insulam, tantùm quod immensæ opes viderentur Romanis aptæ magis quam illi Regi. Quod bellum ob iniquitatem etiam M. Tullio fuit improbatum.

*Cic. li. 3.
 de Offic.*

Nec in istis tamen Rebus publicis nemo bonum Politicum agere poterit sine vitio. Varia nimirum cum sint munia reipubl. quæ omnia per Politicos homines sint administranda, nonnulla eorū sine injuria geri possunt. Illa cum primis quæ ad peregrinos non faciunt: quoniam persuasum fere est, domi iustitiã colendam in externos autem omnia utilitate motienda esse. Hinc sane legimus, sanctissimos etiam viros magnis dignitatibus perfundos in rebus publicis non profecto optimis. Qualis utiq; fuit Daniell

Propheta apud Babylonios pariter & Persas. Igitur illis qui rectores agunt ejusmodi rerumpublicarum, aut qui regentium illorum summa vel consilia vel opera adjuvant, probis quidem esse non licet. Quin laudem merentur si sint *πανδραμοι*, vel dolosi ac fraudulentissimi, interdum & sævi, & raptores, omnia merentes præsentis utilitate reipublicæ aut imperantium. Cæterorum tamen qui in magistratu etiam versantur, alia ratio est.

Neutiquam verò pravi illi mores necessum est insint cuiquam vere Politico, in rebuspublicis quibus sincera felicitas civilis est cordi. Imo in his quàm maximè postulantur mores probi. Ita ut Optima respublica non nisi viros merè bonos admiserit ad gubernaculum. Vera felicitas nempe rebuspublicis illis est pro Ratione status quam vocant: coque nihil improbum est committendum à rectoribus earum. Hoc autem fieri non potest nisi illi sint virtute undique imbuti. Germana videlicet felicitas tantum bonis artibus comparatur: artes bonæ autem duntaxat à bonis queunt rite exerceri.

Etiam corruptas tamen respublicas nemo administraverit qui omninò improbus est. In omni enim rectore exigitur fides & justitia saltem erga suos: quum ne latronum quidem societas vel tantillum duraverit, omni plane justitia exulante. Igitur quales tyrannos esse vult Aristoteles, ijs moribus hi Politici sint oportet: non malè affecti nimirum ad virtutem, *ἡμίχρηστοι καὶ μὴ παντρεῖς, ἀλλ' ἡμιπροβὸι*. *Semiprobi, & non mali sed semimali.*

Ar. I. V.
Polit.
cap. XI.

Quantumvis verò bonæ respublicæ omnes nihil exigant mali moris in rectoribus & magistratibus suis, vel quod idem est, in suis Politicis: attamen modò quisq; moraliter haud malus, & virtutibus præditus sit ijs, quales cum-

cumprimis ad munus suum gerendum commodæ sunt, fieri id potest sine magnâ reipublicæ noxa. Si autem illis virtutibus fuerit destitutus, ad munus etiam illud Politicum gerendum est inidoneus. Sic qui ad Judicia appellere vult animum, necessum est ne sit avarus, ne præcipitis iracundiæ, ut sit amans justis, Dei reverens. In alijs Fortitudo: in alijs Taciturnitas: in alijs Liberalitas: in omnibus Temperantia & Justitia maxime requiritur. Quæ omnia singulatim hîc exponere non fert institutum. Et verò satis est demonstrasse, virtutes morales non eodem modo in quovis Politico homine habere sese oportere, sed hanc morum partem admittere magnam varietatem: accuratior & magis distincta morum inquisitio non est hujus argumenti.

Eadem de cæussa non etiam est, quare prolixius hîc velimus differere de moribus homileticis viri Politici cui juslibet. Monuisse satis est paucis, quod nonnulli eorum magis nonnulli minùs in Politico hoc aut illo postulentur, prout varia reipubl. munia sunt exercenda. In universum tamen videtur utile esse vitæ civili: *esse sermone affabilem accessuq, facilem: vultu, qui maxime populum demeretur, amabilem: aquis desideriis propensum, nec iniquis acerbum:* quod *Cap. I. Senecæ* verbis jam tum ante docuimus. *Qui certe sunt µι pag. 2. οὐδὲ μὴ, &* morosi multum, ad res civiles aut Politica negotia inepti sunt. Qua de re cumprimis legi merentur, etiam quæ à S. Guazzo libro *de civili conversatione* disputata sunt. Debentur autem omnia hæc partim Naturæ partim exercitio, ceu ex Ethicis notum: eoque necessum est utrumque beneficium bono Politico uti contingat.

QUANDOQUIDEM autem & de moribus Politici Pragmatici jam satis differuimus, nihil nunc quidem superest quod ulterius, de prærequisitis ad Politicam sive pragma-

I. pragmaticam sive Philosophiam, adferamus in medium. Ex ijs verò quæ allata sunt hoc utique *primum* licet colligendo definire: non omnem qui idoneus est ad Philosophiam civilem eundem etiam aptum esse ad negotia expedienda. Quoniam nimirum inter alia saltim illa morum ratio, ut & amor negotiosæ vitæ in Philosopho civili haud postulatur: ne cætera nunc repetamus. Et vero hinc videmus usu venire, ut optimi etiam & prudentissimi Philosophi Politici manum tamen gerendæ reipublicæ non admoveant: sive quod amor studiorum & otij literarij eos maxime afficiat, sive quod & moribus vitæ civili convenientibus destituantur. Priore sane de causa & Plato pariter & Aristoteles alijq; olim rempublicam haud attigerunt. Posteriore autem nonnulli & risum & contemptum & sannas, pragmaticorum hominum imò & vulgi, cum jam olim incurrerunt, tum hodieque coguntur experiri. Mores nempe quales ad civilem conversationem postulantur, non necessum est insint Philosophiam sectaturis. Fieri igitur potest, ut quis sit indole austera, morosa, & subagresti, & tamen summa cum laude Philosophum agat. Sed & si quem fortasse natura genuit minùs aptum conversationi, ille quo magis studijs totum sese dedit, vitato hominum consortio, non potest non ipsa illâ assuetudine eò sensim reddi planè inurbanus atque intractabilis. Si quis, inquam, ita natus fuerit: non autem si comitate & humanitate eximiâ ornaverit illum ipsa generatio. Porrò cum Philosophus omnis debeat esse vir bonus (possit certe esse, quantumvis Politicarum artium omnium etiam vitiosarum peritissimus) respublicæ autem illæ quotquot à vera felicitate aberrant, aut (ut nostro more loquar) in quibus Ratio status honesta

honesti non est, bonum virum rectorem haud admittant, facile apparet, mores bonos aut virtutes hominis Philosophi interdum haud pati, ut rempublicam in qua vivit gubernandam suscipiat. Et vero fortassis hac etiam de causa olim magni Politici Philosophi, Athenis cum primis versantes, alieno à republica illa gerenda animo fuerunt: quod nimirum id agere sibi non licuerit sine virtutis læsione, in illo corrupto reipublicæ statu. Et vero reipublicæ Atticæ admoverat quidem antehac manus Solon vir optimus, sed quando reipublica ipsamet euperet bene regi: gubernandam componendamq; illam post etiam accepit Demetrius Phaleræus, sed abolito jam per Macedones impotente illo & improbo civitatis statu. Quod si autem absque hisce duabus causis fuerit, nihil obstat quo minus & Philosophus civilis quis sit perfectissimus & simul Pragmaticus optimus. Nec enim aut morum illud homileticorum vitium, aut negotiosæ vitæ aversio, necessum est semper Philosophiam comitetur; sed interdum possunt, imo solent per frequenter, illa abesse. Qui sane cum malitioso vulgo sine discrimine doctis omnibus ineptos objiciunt mores aut aversionem à republica, quales sane & jam olim haud defuerunt, iniquissime calumniantur. Quapropter nonnulli Philosophorum civilium jam tum antehac summa cum laude rempublicam rexere. Id quod prolixius supra demonstravimus. Imo vero illæ demum vere beatæ sunt reipublicæ quas vel Philosophi regunt vel quas qui regunt philosophantur. Quod fuit olim sapientissimi Platonis dictum. De cujus sententiæ veritate dubitare nemo potest, saltim qui intelligit, Philosophi hoc nomine venire virum & bonum pariter & reipublicæ ad veram felicitatem componendæ

M m

sapien-

Cap. VII.
Pag. 117.

sapientem. Nec enim profecto per alios respublica aliqua veram felicitatem poterit consequi, quam per eos qui & sapiunt simul & amant ea, quæ isthuc faciunt. Quales cum bona ex parte sint etiam *γῆραι* Jurisconsulti, haud injuria Ulpiano auctore, veram & non simulatam philosophiam profiteri sese, gloriantes, sunt adeo rebus publicis & ipsi longè utilissimi. A quo vere prudentum juris ordine tamen cum plurimum distent Leguleji non minus quam qui *Φιλοσοφίματῶ* quædam docti, pallio & barba tenus olim, nunc titulo solo sese efferunt, veri Philosophi non sunt; absit ut hos promiscue omnes reipublicæ rectæ gubernandæ idoneos pronunciemus. Sed & jam tum supra eos hinc rejecimus.

f. de Inst.
S. Iure.

Cap. VII.
Pag. 119.

II.

Potest *secundo* & hoc colligi; non adolescentem, multo minus puerum, esse idoneum ad plene accipiendam civilem Philosophiam, ut nec ad *πολιτικὴν* Politicam omnino exquisite exercendam. Est autem hoc quadamtenus idem cum illo Aristotelis pronunciato: *ὅτι τῆς πολιτικῆς οὐκ εἰναι οὐκ εἰς ἀνεργατῆς ὁ νέος* quod juvenis non sit aptus vel proprius *Politicæ* audire: aut quod alibi affirmat *ὅτι γεωμέτρικοι μὲν ἔσονται καὶ μαθηματικοὶ γίνονται καὶ σοφοὶ τὰ πρῶτα. Φερίμω δὲ ἔσονται γίνονται, quod juvenes Geometrici quidem sunt & mathematici, & salibus disciplinæ eruditi, prudens autem non videatur fieri.* Et vero iisdem de causis omnia hæc ita asserenda veniunt; modò etiam hoc observes: illum denique esse disciplinæ alicujus verè idoneum auditorem qui planè judicare potest omnia ea quæ proponuntur: qui novit quæ proponuntur in disciplinis, illa firmis rationibus probanda à magistris esse, cum ita demum liceat ad scientiam pervenire: judicari autem quod prolatum est non posse, nisi per-

specta

L. 1. Nicomach. c. 3.

L. 6. Nicomach. c. 8.

speâa intime rationum firmitate. Versatur scilicet Politica omnis Philosophia circa ea quæ per experientiam accipiuntur, & ex ejusmodi unice extruitur. Est autem juvenis rerum civilium inexpertus: atque ita nec judicare illa potest quorum fides soli experientiæ innititur; utque verbo ijs assentiatur animo tamen firmiter ijs nequit assentiri. Accedit quod juvenis nondum soleat esse satis compositis ad virtutem moribus: atque adeo corruptas & improbas respublicas à probis & laudandis; haud perinde constante & generosa sententia, ceu fieri par est, discreverit. Qui sane virtute non instructus satis est, facile improba & iniqua (cujusmodi plurima sunt rerum-publicarum nonnullarum instituta) rectis prætulit. Utitur verò ad primum quidem pronunciatum suum roborandum Aristoteles argumento hoc utroque: ad posterius primo duntaxat, quoniam illud unum tunc exigebat instituta tractatio.

Quæ Politicæ Philosophiæ autem eadem est & Pragmaticæ ratio. Exercere scilicet illam itidem non est plene aptus juvenis aliquis. Idque itidem *primariò* quidem, quod cum in universum sit rerum humanarum non satis peritus, tum ejus populi, cujus fortè curationi est adhibendus, indolis, morum, institutorum rerumque omnium, per ætatem haud possit temere plenam notitiam sibi acquisivisse. Et tamen utrumque præscire oporteat, priusquam possis feliciter rem gerere. Tametsi sane talia omnia interdum & audierint juvenes & lægerint, probent etiam; quoniam tamen non satis animo infixa tenent, perinde sæpè est quasi non didicerint. Itaque & nimis creduli plerique sunt & ad sperandum faciles nimium, eoque & idonei multum qui decipiantur, & dum minus circumspiciunt

M m 2

agantur

*Arist. l. 2
Rhet. 6. 12.*

agantur in præceptis. Qui morbi omnes ab inexperientia profluunt.

Obstat *porro* juvenili ætati ad prudens omni ex parte regimen, affectuum animi nondum satis temperata violentia. Moribus enim plerique sive affectibus rapiuntur; quin omnem in partem nunquam pene non sunt nimij, sive ament sive oderint, celeres item in cupiditatem pariter omnem atque iracundiam, & vicissim facile mobiles in adversum. Quibus moribus non potest non civitatis quodque regimen in grave discrimen adduci.

*Arist. l. 1.
Pol. c. 9.*

Eleganter Aristoteles, in juvenibus ait esse τὸ βυλδοπικὸν ἀπλῶς, ut in foeminis ἀκνεγν: sive, vim animi consultatricem imperfectam juveni, foeminæ minus certam. Est vero hoc usque adeo notum, ut in proverbium abierit *senum prudentia*, & nusquam gentium non sit juventutis imbecillitas isthæc observata; utque in multis benè constitutis civitatibus per leges annales à muneribus reipublicæ potioribus capessendis juvenes arceri soleant.

Cum primis inidoneus est in republica quidem bona, discendis vitiosarum rerum publicarum artibus, juvenis aliquis potens simul atque ambitiosus, aut rerum novarum cupidus: idque quoniam interest reipublicæ, ut omnis ejusmodi indoles, quantum fieri licet, ab artibus illis discendis arceatur; ne scilicet abutens aliquando ijs rempublicam patriam in discrimen conjiciat. Magnæ scilicet est virtutis tenere malas artes ijsque non uti si offerat sese occasio: qualis in republ. sæpè offertur. Sicut in universum *plus valet ignorantia vitiorum quam virtutis cognitio*. Nisi fallor, hac de causa Theagem, juvenem Atticum avidum discendi artes tyrannicas, noluit in disciplinam admittere Socrates, prætexens à dæmone sese vetari: estque adeo
scopus

scopus Platonici dialogi, docere: non admittenda ad
 quasvis Politicas auditiones ambitiosa ingenia: et si aliud
 ejus voluerit esse Marsilius. Confimili certe de causa
 noluit Hippocrates peruersæ indolis homines ad Artem
 medicam discendam admittere, quod nimirum & Ars illa
 ut valetudini conducentium ita & adversantium peritiam
 profiteatur, eaque proinde malus quispiam facile abuti
 possit. Hinc quo ille usus est exemplo huc quoque
 pertinet: *τα ιερὰ δὲ τὰ κτήματα ἱερῶν ἀνθρώπων δέκνυται,*
βιβλίοι δ' ἔστιν ἡμῶν; κερὴ πλοῦτων ὀργίῳσι δῆκνυται. *Quæ sa-*
cra sunt negotia sacris hominibus ostenduntur, profanis autem
fas non est, priusquam sint initiati orgiis scientia.

Hæc quamvis clarissimæ sine veritatis, videntur ta-
 men duo obstare eorum luminibus, quo minus omnibus
 perinde sint conspicua. *Primum* enim, juvenes non esse
 idoneos Philosophiæ civili discendæ videtur repugna-
 re ijs quæ reapse experimur: nempe illos felices in ad-
 discenda illa progressus facere, docet usus. Si addisce-
 re eam juvenes nequeant, tum verò ne conatus quidem ad-
 ferri ab illis debeant ad Philosophiam istam addiscendam.
 Id quod iidem laudato omnibus mori adversatur. *Secundo*
 omnium gentium historiæ docent, nonnullos quamvis
 adolescentes res magnas gessisse, nec ulla sapientiæ parte
 fuisse senibus inferiores. Et verò Salomonis, Alexandri
 Magni, Scipionis, Octaviani Augusti exemplis ipsimet nos
 antehac idem docuimus. Addi autem possunt & aliorum
 ex veteri pariter & nostro ævo, si opus sit.

Verum hæc tanti non sunt ut sententiæ profolæ quid-
 quam mutemus. Ut enim ad *primam* objectionem primò
 respondeamus; aliud est progressus facere indiscendo, a-
 liud scientiam ipsam plene assequi. Illud qui potest non

statim hoc etiam potest. Opinionem scilicet sive *dis*urbonam parare sibi juvenis potest, & hactenus tendunt juventutis non in Politicis duntaxat, sed in Arte Medica & Naturali Philosophia profectus: nititur nimirum fides paratæ omnis cognitionis auctoritate potissimum docentium non adeo rebus ipsis. Ut vel hanc verò consequatur juvenis, admitti utiliter potest ad Philosophicas auditiones. Etenim haud nihili sed eximium

est, quadam prodece tenuis si non datur ultra:

Vide cap. II. p. 150. quandoquidem illa ipsa opinio, ubi sensim rerum usu fuerit confirmata, facili negotio in perfectam abit scientiam: & sæpenumero ad res agendas etiam opinio bona satis est, quamvis scientiæ major & vis sit & certitudo. Quum tantam vero utilitatem ex studijs Philosophiæ civilis possit juvenis capere, quidni, etsi plenum laboris fructum assequi nequeat, ad auditiones Philosophicas admittatur? Non potest sanè placere Pythagoræ institutum licet etiam Augustinus laudaverit. Ita nimirum hic loquitur:

August. 1. Efferre laudibus salco Pythagoram, quod regenda reipublica disciplina de Orplinam auditoribus suis ultimam tradebat, jam doctis, jam perdisis, jam sapientibus, jam beatis. At verò usus nos docet, nihil esse causæ quamobrem in seram istam ætatem omnis regendæ reipublicæ disciplina differatur.

Gesserunt porro (fateor) & juvenes magnas res: horum autem numerus perquam est rarus & habet aliquid inusitatum. Nobis autem sermo faciendus fuit de eo, quod plærumque obtinet atque adeo naturæ maximè est consentaneum. Sed & haud difficulter apparet, nonnullis eorum datum sapere, & res gerere, divina extra naturæ ordinem liberalitate. De Salomone utique certos reddit nos Sacra historia. Felicitas quoque armorum

Alexan-

Alexandri ea fuit, ut non tam hujus prudentiæ quàm di-
vino regimini debeat, quicquid ex aduerso disputet
Plutarchus. Idem in Hannibalis, Scipionis Africani,
Augusti Cæsaris aliorumque nonnullorum rebus obser-
uare est. Tali vero insolita & diuina non utique in exem-
plum eorum quæ plerumque hominibus nobis contin-
gunt trahenda sunt. Juuenum alijs non defuerunt bo-
næ opiniones: quibus suffulti qui sunt illos posse inter-
dum egregios sese præstare, jam tum professi sumus. A-
lijs fuere ad manum prudentes consiliarij: iuuenum gloria
tantum in eo collocatâ, quod prudentum monitis regen-
dam rempublicam permiserint. Qualem primo quin-
quennio Neronem Burro & Seneca ducibus Romana,
Joasum Israël's Regem Jojada Pontifice vivo Sacra Histo-
ria prodidit. Itaque hi quidem posteriorum ordinum
iuvenes assertionem nostram haud faciunt dubiam. Et
verò plerumque illos, qui adulti non sunt, per impruden-
tiam nocumento rebus publicis esse cum volumina illa sa-
era tum ipsiusmet Salomonis paræmia doceat: *Da tibi
terra cuius Rex puer est.*

Plut. de
Fort. At.

l. 4. Reg.
cap. XII.

Eccles. cap.
X. p. 16.

EST igitur satis sic certum illud quod diximus:
non iuuenem multò minus puerum, omni ex parte ido-
neum esse Politicæ sive Philosophiæ sive Pragmaticæ
discipulum. Quoniam verò simul ostendimus, posse ju-
uenem insignicum fructu utramque Civilem prudentiam,
Universalem nempe illam & Singularem, aggredi, eaque
imbui; illud quoque disquirendum fuerit; quemadmo-
dum institutio Politica omnis quam rectissime possit per-
agi. Et verò etiam hæc controversa quædam sunt: *Primum*
de modo & ordine institutionis, Secundo de magistris, &
Tertio de loco institutioni apto. Reliqua scilicet omnia
plana

plana sunt, ac proinde non est quod à nobis heic moveantur. Ne quid ergo nostræ desit tractationi, de hisce etiam tribus nonnulla, pro ratione tamen instituti breviter, disputabimus; seorsim & heic de Philosophiæ Civilis seorsim de Politicæ Pragmaticæ institutione agentes, ne quæ ob confusionem utriusque (quoniam itidem nonnihil differunt) vel obscuritas oriatur, vel error, vel defectus.

I

Primum verò (ut ab institutione Philosophiæ civilis faciamus exordium) quod in quæstionem venit hoc est: Philosophiæ civilis æmulator, utrum debeat à singularium rerum peritia pergere demum ad scientiam civilem Philosophicam; an vero aggredi hanc, nondum versatus licet in singularibus, singularium verò notitiam demum addere oporteat jam cognitis universalibus scientiæ Politicæ præceptis. Via prior videtur & jam olim Politices magistris placuisse, & perquam multis etiamnum placere. Sophistæ sanè qui præ alijs apud Græcos Socratis ætate Politices doctores sese professi sunt, quantum ex Aristotele colligere est, nihil aliud egere, quam quod multarum rerum publicarum singularium leges discipulis proposuerint, eligendi meliores quasque commisso ipsis arbitrio. Hodie pro legibus historiæ sunt: fortassis quod historia paululum melioris notæ Sophistarum ævo fuerit apud Græcos prope nulla, (Herodotum scilicet si excipias, quoniam & Thucidides ipse ac Xenophon tum demum innotuerunt) nunc autem præclarorum Historicorum in promptu sit manus ingens. Hinc hodie videas, ad parandam civilem prudentiam nihil prius, nihil aptius, à multis censerì, quàm Historiæ lectionem: ac proinde & juvenibus τὰ πολιτικά indoctis commendari, adductis

Aristoteles
I. X. Ethic.
cap. ult.

ductis omnibus hinc inde conquisitis Historiæ laudibus, Saltim igitur multorum Politices professorum auctoritas pugnat pro via isthac priore. Corroborari illa videtur & Gerardi Johannis Vossii, Viri utique citra controversiam magni, ac effione. Hic enim non dubitavit contra Bartholomæum Keckermannum Viam illam discendi improbantem prolixè disputare in suo de Arte historica libro. Videtur autem ideo etiam præferenda, quoniam omnes artes omnesque pene scientiæ principiorum loco utuntur singularibus experimentis, & natæ demum sunt ulterius, que parantur augenturque non alia quàm illa via, quâ à singularibus usu observaris ad universalialia progredimur.

Voss. l. de
Arte Hi-
stor. cap.
V. pag. 30.

Cæterùm nec auctoritas ita sentientium, nec addita ratio me quidem hætenus potuit trahere in assensionem. Sophistæ certè non illi fuerunt, qui movere quenquam debeant: ut qui Politicam sapientiam reapse ignoraverint, quod post veteres à nobis quoque jam est monstratum hoc ipso libro. Vereor ne in eodem luto hæreant & illi hodie, qui nihil perinde atque historias commendant: haud sane illorum quenquam temerè invenias in civili Philosophia ipsâ ceu par erat versatum. Vossius quæ adfert nihil ad hanc rem faciunt: ac proinde nec adstruunt quo de nunc est questio. Distinguit enim & ipse, idque rectè, inter historiam simplicem, & quam vocat *ιστορικὴν πραγματείαν* quæ cutate in circumstantias & eventuum causas inquirat. Illam simplicem existimat juventuti convenire. Sed non illa, verum altera inservit Prudentiæ comparandæ. Quum igitur ipsemet agnoscat, simplicem duntaxat illam & rudem juventuti aptam esse, non alteram quæ unice Politicæ ancillatur, liquet nec Vossium reapse dissentire à nostris sententijs. Sed & tota illa quam

Cap. V.

Na

laudat

laudat Vossius Historicæ lectionis instructio, ad usum Grammatici Historici facit quidem, ad Politicum Historicum non item: quod obscurum esse non potest cum cura & iudicio legentibus. Ratio etiam quæ adducta est valet nihil. Nec enim necessum est, eodem ordine discere quod jam est inventum, quo aliquid inventum est aut porro oportet inveniri: possumus enim utique ex quibus partibus minimis content composita quæq; addiscere, sola instituta compositorum dissolutione, non opus autem est, ut videamus primum omnia ista componi: imo esse illud expeditius quàm hoc, manifestum est.

Igitur fatemur quidem & nos, omnium optime proficere quem posse in addiscendâ civili Philosophiâ, si fuerit antehac usu rerum singularium probe instructus, imo hunc demum esse omni ex parte idoneum illius discipulum, multis evicimus. At verò minime hinc consequens est, omnem promiscue isthac via progredi oportere. De juvene igitur si queratur, nego huic viam illam convenire. Idque *primum* idèo, quandoquidem juvenis plerumque non valet facultate, ex singularibus eventis univèrsalem scientiam condendi: non iudicio recte atque utiliter gesta à pravis & imprudentibus ac reipublicæ noxijs facinoribus discernendi, aut verò etiam attendendi ad momenta rerum eaque observandi. At verò ut scientiam ex singularibus compares, utiq; necessum est recto pede progredi à singularibus ad communia sive univèrsalia enunciata, quibus nempe solis scientiæ & ars omnis constat. Est autem illud vel idèo juveni perquam difficile, quoniam hætenus nemo artem ex singularibus proficiendi scripto tradidit: quod jam tum conquesti sumus: ut proinde unusquisque hætenus debuerit

buerit proprijs hic viribus inniti, quæ in iuvene sunt plerumque per imbecillos. Longe vero adhuc est, difficilius. ex sola historiarum lectione observare, quid cuique statui reipubl. utile quid noxium, & quævis observatu digna. iusta attentione prosequi.

Valent autem eadem hæc argumenta etiam adversus illos, qui variarum legum collectionem ad parandam prudentiam sufficere arbitrantur. Pat enim fere historię & huiusmodi collectionis ratio est, nisi quod historie aptiores sint ad docendum noxia & utilia; quoniam simul narrant consiliorum factorumque eventus, prosperos aduersos, secus quam fit in Legum collectionibus. Quid Aristoteles Sophistis sui ævi, collectiones legum iuventuti pro civili prudentia venditantibus objecerit, hæc legi atque expendi omnino fuerit pretium operæ. Recitabimus itaque illa, saltim (quanquam eorum vim interpres vix assequatur) prout Latine versa sunt à Dionysio Lambino: spreta interpolatione Bergiana. ceu minus hic commodâ, ne Græce indocto cuiquam sim molestus. Jam verò (ait) *Sophista qui hanc facultatem Lib. X. se traditurus profitentur, ab eo longissime videntur abesse, ut Nic. cap. docere possint. Omnino enim neque quid ea sit, neque quibus. ult. in rebus versetur, sciunt. Non enim, si scirent, eandem esse, atque artem dicendi, vel deteriorem statuerent: neque ferre leges esse facile putaræ, qui leges omnium opinione comprobata collegisset: quædam (inquiunt) præstantissimas eligere licet. Quasi verò delectus non sit intelligentia: aus quasi non sit maximum, rectè judicare: quemadmodum in iis, quæ ad musicam pertinent. Nam qui cuiusque rei usu periti sunt, cum de artu operibus rectè judicant, tum quibus rebus, ut quomodo ea, quæ per est, effici, perficiantur & quæ quibus*

congruant & concinant, sciunt. Imperiti verò præclare secum agi putant, si non ignorent, rectene an perperam opus effectum sit: quemadmodum sit in pictura. Leges autem operæ civilia videntur esse. Quoniam igitur pacto quis aut ad leges ferendas aptus, his effici, aut, quæ sint optima, judicare possit? Nam ne medicina quidem satis periti fieri videntur ex commentariorum lectione. Atqui commemorare & tradere conantur illi non solum curationum genera, sed & quibus remediis agros sint curaturi, & quemadmodum medicinam facere oporteat, de cuiusque habitudine corporis distinctè ac distributè differentes, sed hæc usuperitis & exercitatis prodesse posse credibile est: imperitis autem atque insciis, nequaquam. Fortasse igitur etiam legum, rerumque publicarum genera collecta, eis, qui animo cernere & judicare possant, quid bene, quid contra constitutum sit, & quæ quibus apta sint, usui esse poterunt. Ii autem, qui hæc sine animi habitu profecuti fuerint, rectè judicandis facultatem quidem sibi nunquam comparabunt, nisi fortè temerè & aliquo casu: intelligentiores autem fortasse in his esse poterant. Hactenus de Sophistica docendiratione Aristoteles.

Ad hoc (quod secundi argumenti vicem esse potest) diffusior est ratio discendi universam quidem Civilem Philosophiam ex Historijs, quàm ut illi par sit juvenilis ætas, præsertim si & alia agere debeat. Nec enim nisi ex quamplurimis libris peti possunt historix omnis generis rerum publicarum. Utque tu velis non nisi unam Reipublicæ speciem, Regnum fortassis & quæ illi commoda sint addiscere, itidem tamen versandi fuerint historici complures: quoniam nimirum & Regnorum varia sunt discrimina, mutationes item & utilitates variæ, singuli autem Historicorum rarò ultrà unam Regni formam excurrunt,

currunt, nemo eorum omnia quæ vel uni formæ solent evenire attingit.

Plerosq; Tertio præstantium Historicorum videas de rebus quas narrant iudicium sibi sumere, vix quenquam verò inveniri, qui in assignandis eventuum causis non multum subinde aberret, non observato scilicet discrimine inter *causam* initium & veram actuum causam. Eâ sanè in re peccatum à scriptoribus belli Punici monet Polybius: *Pol. l. 9.* Aristoteles, errorè illum non causam pro causa adducendi, *Aristot. l. 2. Rhet. cap. 24.* *τὸ μὴ εἶναι αἰτίας εἶναι* capiendo, maxime committere eos qui in reipublicæ tractatione versantur. Hic autem error nisi vitetur, non possunt non falsissimæ nasci sententiæ Politicæ. Vitare autem, imò errantem Historicum posse corrigere, superat utique vires iudicij juvenilis. Legum variarum electio multo minus juveni potest prodesse, quoniam inter leges addi rationes rerum vix soleant: excogitare autem rationem, supra captum sit juvenis.

Hæc cum longè sint verissima, manifestum utique est, illam rationem discendi Prudentiam civilem universalem quæ à singularibus incipit, haud convenire juvenuri. Unde consequens est viam Alteram juveni quidem ambulandam esse. Et verò quamvis non scientia exactâ sed opinione duntaxat instruatür juvenis, doctrinam Politicam systematicam Aristotelis aut aliorum ediscens, illa ipsa tamen opinio mirum quantum vim iudicij Politici acueridonea est. Oculum dixeris additum, saltem oculare aliquod *ὄργανον*, pervidendi minuta quæq; & aliàs abdita, aut discreti difficillima; quæ certe juvenem non ita instructum, vel omnino fugere vel non nisi confuse & quasi in tenebris apparere solent. Id sanè omne quod primo loco alteri via objecimus hoc ferè unico modo

Nn 3

subla-

sublatum est, tantum si accesserit ars ex singularibus universalialia constituendi. Similiter licet utique hæc ratione quamvis juveni discrimina rerumpublicarum multiplicia, omnisque generis mutationes & conservationes exiguo temporis spacio addiscere; quantum quidem ad bonam sufficit opinionem. Quod factu impossibile esse modo illo priore, paulum ante ostensum est. Ita porrò instructus causas veras eorum quæ in civili vita solent contingere jam didicit: ac proinde sic satis paratus jam est veras à fictis causis eventuum civilium distinguere, atque ita ab erroribus aliorum sibi cavere. Expeditissima denique hæc ad plenam scientiam via est: quippe cui nihil deest præter robur illud quod ab experimentis sive historia potest accipi. Et verò, si quis singularium rerum historias conferat cum doctrinâ Politica Aristotelis & aliorum (quod utiq; & à juvene interdum fieri potest) opinio in plenam scientiam solet transire.

II.

Cæterum de prima quæstione plus quam satis fortasse. Breviores erimus in *Secundâ* quæ de idoneis est magistris. Etenim vacat dubitatione, utendum esse magistris si qui haberi possint: cum non usu duntaxat sed disciplina etiam Politicam prudentiam disci posse jam sit constitutum. Haud negamus, sine etiam magistro posse profici: ut sunt etiam in alijs Artibus & scientijs nonnulli *avvidantur*. Quin tamen doctis adhibitis magistris, & tutius, & facilius longe, unusquisque quamvis ingenio valens, quamvis possit esse *avvidantur*, discat, nemo temere ibit inficias. Hoc igitur duntaxat hîc superest controversum, quales magistri adhibendi sint: utrum nempe illi qui versantur in actu rerum civilium, an qui extra negotia positi vitam magis in studijs degunt: & si hi sunt ad-

mitten-

mittendi, utrum qui scripto docent & quasi mibi sunt an qui instituunt ore.

Ad hæc autem definienda necessum est ponere, id quod omnibus est in confesso & omnino certum: illum esse cuiusque doctrinæ magistrum idoneum, qui doctrinam illam exactè tenet, & cum ordine tum perspicua dictione quæ tenet profert; qui ullâ hujus parte instructus non est, nec idoneum esse doctorem.

Jam verò Pragmaticorum hominum bona pars vel non tenet ipsammet civilem Philosophiam, vel docendi modum aut ignorat plane aut quoniam non exercuit nec exercere aptus est, vel & vitio quodam laborat quò minus id possit. Adduximus jam tum supra in eandem sententiam differentes cum Platonem tum Aristotelem, & hunc quidem sua loquentem lingua. Meretur hic denuo au- Cap. VII.
pag. 101.

diri saltim Latine interprete Lambino: *Verum igitur, inquit, videndum deinceps est, unde & quoniam modo quis legibus ferendis idoneus esse possit? An, ut sit in cæteris artibus, ab his, qui in republica gerenda versantur, hanc facultatem comparaturus est? Civilis enim prudentiæ pars esse videbitur legum ferendarum facultas. An verò aliter se res habet in ratione reipublice gerenda, atq; in reliquis sum scientiis, & in facultatibus? In cæteris enim eosdem videmus artem, facultatemque agendi tradere, & facultatis munere fungi: ut medicos & pictores. At rerumpublicarum administrandarum scientiam docere ac tradere se profitentur Sophistæ, eorum tantum administrat rempublicam nemo: sed ii, qui in republica gerenda versantur: qui quidem vi & facultate quadam freti, usuque potius, quam mentis agitatione ac ratione hoc agere videri possunt. Nam neq; eos scribere, neque dicere de talibus rebus (atqui præclarissimum hoc erat fortasse, quam araxi- X. Ni-
com. cap.
ult.*

mes

nes judiciales aut conciones scribere) neque vel filios suos, vel illos alios ex amicis suis ad rempublicam gerendam aptos effecisse videmus; quod quidem probabile & consentaneum erat eos fuisse facturos, si id ulla ratione consequi potuissent. Nam neque quicquam civitatibus melius reliquissent, neque aut sibi, aut amicissimis quicquam hac facultate prestantius exoptare possent. Hæc Aristoteles, & recte quidem. Vbi tamen obiter monendum venit, videri lectiorem Aristotelis mendosam & hiatum aliquem esse circa illa verba Græca: ἀλλ' οἱ πολιτικοί. οἱ δὲ γὰρ αἱ sed si qui in republica gerendo versantur, qui quidem. Quid tamen velit sibi Aristoteles haud difficile conjectu est. Rectius vero longè ex eo quod Politici præcipui neminem docere solent, colligit Aristoteles, eos vi potius ingenij feliciter in republica gubernanda versari quam quod à scientia civili sint instructi: atque ex eodem principio vult persuadere Crito Socraticus sive quis alius auctor, virtutem atque adeo & Prudentiam doceri non posse, sed omne illud Naturæ aut Dei donum esse. Quanquam largimur facile, quo minus Politici nonnulli Pragmatici suos instituant, interdum in causa esse defectum ingenij in filiis, aut aliorum quæ præneccessaria esse ad scientiam illam comparandam, paulò ante docuimus.

Dial. de
Virt.

Licet autem Pragmaticus omnis Politicus ad docendum aptus non sit, eo quod scientiæ sit expertus, indubiè tamen, si quis ejus ordinis fuerit simul ijs quæ ad docendum requiruntur instructus, idque laboris velit possitque suscipere, ille omnibus alijs præferendus fuerit, cum primis quod valeat auctoritate persuadendi, atque ita apud auditores majorem fidem inveniat, præ ijs qui rerum actui admoti non sunt.

Quoniam

Quoniam verò Pragmaticos inter rari vel possint vel velint docere, facile apparet plærumque utendum esse magistris extra negotia civilia vitam degentibus. Inter hos autem in universum prævalere, qui saltim à multa historiâ instructi simul sunt juxta præceptorum civilium peritiam, consequens itidem est ex eo quod præmissimus principio. Itaque horum quidem nihil amplius probatione indiget. Notum verò etiam est, quanta sit ad docendum vis vocis vivæ, præ muta. Itaque magistrum Politicum qui ore doceat, itidem præferendum esse in confesso est. Quoniam tamen rarò contingit, ut quis unus doceat quem plene omnia, utique & muti magistri illi audiendierunt.

Etiam Altera itaque quæstio jam expedita est. Superest ultima. Est autem illa longe omnium definitu facilissima, modò rationes velis audire, atque ire quò eundum est, non quò ducunt forte antecedentium greges. Sunt enim, hodiè cumprimis, perquam multi, qui non nisi foris quærendam censeant civilem Philosophiam, & quidem potissimum remotis in regionibus; rationem tamen hujus suæ sententiæ nullam adferunt. Vnicum Ulyssis exemplum pro omni ratione est, qui nempe humanarum rerum fuerit perquam peritus, quoniam

Multorum mores populorum vidit & urbes.

At Ulysses quidem ad rem hanc probandam nihil omnino facit. Videtur enim ille potius ingenij bonitate valuisse quam Philosophia. Neque ille comparavit sibi sapientiam peregrinando, sed domo attulit. Ut fabulæ enim habent, peregrinatus demum est finito bello Iliaco: dudum verò ante versuræ suæ præclara ediderat specimina. Fac autem, peregrinationes demum perfecerint

O o

Ulyssis

Ulyssis prudentiam; minimè tamen hinc est consequens, ad unius illius, aut paucòrum aliquot exemplum, comparare sese omnes oportere.

Igitur est hoc quidem certum atque constitutum, ubicunque reperiantur magistri optimi, ibi doctrinam quærendam esse. Jam verò etiam id constat, nunc domi nunc foris, & vel in vicinia vel procul, haberi illos posse. Hinc vero sequitur infallibili consequentia, alibi atque alibi magistros sectandos esse, domi, foris, prope, procul, prout accipi possint: atque adeo eà in re nec domesticis semper præferendos exteris, nec hosce illis, multò minus sola longinquitate idoneum sapientiæ magisterium metiendum esse. Quod si domi profectò possit parare juvenis illam philosophiam, cum sumptuum parcendorum causa, tum & melioris educationis gratià (utpote quæ fieri possit in conspectu quasi parentum & cognatorum, quo nihil juveni consultius est) domestica institutio omni-

Proverb. XXVII. 8. transmigrans de nido suo, sic is qui derelinquit locum suum.

alij est anteferenda. Recte sane Salomon: *Sicut avis* De Tribus igitur quæstionibus, quantum illæ nonnihil dubiam reddebant institutionem Civilis Philosophiæ aut Universalis Prudentiæ, nihil addere necessum est. Prius vero quàm ad Institutionem Pragmatici quoque Politici progrediamur, observandam venit: ex re esse, ut qui sive ad Philosophiam sive ad Pragmaticam Politicam aliquando affectabit gradum, statim in ipsa pueritiâ sentim addiscat quæ possint illi instituto esse utilia. Enimverò fatemur ultrò, longe minus quàm juvenes esse aptos pueros qui Civilis Prudentiæ studijs occupentur, est tamen, quo & illa ætas commode imbui possit. Igitur ubi animadversum fuerit illud esse pueri ingenium, quod aliquando

quando possit Civilis Philosophiæ esse capax, aut reipublicæ gerendæ idoneum (*Ex studiis autem suis intelligitur Proverb. puer, si munda, & recta sint opera ejus, ut sapienter pron-* XX. 11.
 nunciavit Salomon Rex) saltem addiscat & mandet memoriæ scita aurea sapientum de omni vita, cum primis autem de civili. Etsi enim horum vim minime assequatur puer, adultus tamen, excussa memoriâ, poterit illis uti tanquam collecto thesauro. Videre hunc usum jam tum olim prudentiores quique: neque nostro ævo non multi id ipsum observaverunt. Hinc illud natum Æschinis: *Διὰ τὸ τοὺς τῶν παλαιῶν γράμματα παιδὲς καταβάλλοντες, ἵν' ἀνδρες γινόμενοι αὐταῖς χρῶμεθα: Ideo pueri discimus veterum sententias, ut viri facti eis utamur.* Sunt autem inter sententias ejusmodi facillimæ omnium, quæ disci pariter possunt & firma memoria teneri, illæ quæ numeris inclusæ sunt, ceu notum est; itaque & illæ præ alijs indubie teneræ istî ætati quàm maximè conveniunt.

Nunc & de Pragmatici hominis institutione non nihil addendum est. Sunt autem omnia expeditu non multum difficilia. *Primum* enim, quoniam in Pragmatico Politico requiritur & prudentia universalis, sive tota sive ex parte, & notitia singularum, cum reipublicæ ejus in qua versandum fuerit tum earum quæ illi vicinæ sunt, rerum, facile apparet addiscendum omnino ipsi venire utrumque, alterum horum non sufficere.

Secundò (ut de magistris prudentiæ universalis nunc nihil dicamus) ad intelligenda illa cujuslibet reipublicæ singularia, faciunt magistri partim muti, ut ita loquar, partim vivi. Omnis scilicet generis monumenta scripta, sive typis fuerint edita sive hætenus publicata non sint, quæ saltem aliquid habent de negotijs reipublicæ alicu-

jus singularis, studiose colligenda & volvenda fuerint. Potest autem horum dispositio commodissime institui secundum illas classes, illoque ordine, quem in republica quavis singulari cognoscenda sequendum esse, capite duodecimo docuimus. Cum primis vero hinc valent magistri vivi, qui in actu rerum diu versati, mores, leges, instituta, consilia, statumque omnem reipublicæ, plene didicerunt. Certè & citius & tutius omnia ab illis discuntur. Quantum igitur fieri potest, hinc sectandi, cum his conversandum, hi reverenter habendi, hi consulendi, hinc credendum maximè est. Nec verò non & multum prudentiæ universalis juxta singularem ab ijs didiceris. Huc sanè spectat sapiens dictum illud Salomonis: *Qui cum sapientibus graditur sapiens erit: Amicus stultorum similis efficietur.* Hac sanè de causa, in omni republica, prudens quisque longo usu peritos rerum magistratus & consulit & magni æstimat, quamvis Rex fuerit. Quale quid proinde in sacra Estheræ historia etiam de Ahasuero rege proditur: quod nimirum *interrogaverit sapientes, qui ex more regio semper ei aderant & illorum faciebat cuncta consilio, scientium leges ac jura majorum.* Et de Alexandro Severo Augusto in vita ejus: *requisivisse cum alios tum literatos, maxime eos qui historiam norant, quid in talibus causis quales in disceptatione versabantur, veteres imperatores vel Romani vel exterarum gentium fecissent.* Quamvis ad illa vetera exempla recurrere non sit necessum, cum hodieque nemo prudens dubitet, passimque id observetur. Quin itaque tales magistri auro contra carius sint habendi, & ad horum monita consilia sint componenda, non est quod quis dubitet. Cerre quod de moralibus Seneca idem quàm maxime & de Politicis valet

Esth. I. 13.

Lamp. c. XVI.

valet: *Longum iter est per præcepta; breve & efficax per exempla. Zenonem Cleanthes non expressisset, si eum tantummodo audisset. Vita ejus interfuit, secreta perspexit, observavit illum an ex formula sua viveret.*

Utrum *Tertio* domi an foris & apud exteros instituentus quis sit ad Pragmaticam prudentiam civilem, haud difficulter ex ijs quæ jam dicta sunt apparet. Vtiq; enim illius reipublicæ in quâ est quis versaturus statum & arcanâ quælibet qui rectius doceant quam qui in illa versantur? Foris ergo & apud exteros frustra illos quidem magistros quæsieris. Vicinorum tamen, aut simpliciter eorum quibuscum tuæ reipublicæ commercij aliquid necessario intercedit, statum exactum alibi rectius didiceris. Quantum tamen reipubl. tuæ interest etiam domi talia disci possunt, præcipuè à prudentibus & in rebus magnis versatis. Nec verò Philonis istud ulla quis verosimili ratione comprobaverit, (nisi fortasse quis sit

Vervæcum in patria crassos, sub aère natus)

τοφλοι ως ὁ ζῦ βλέπωντας, ἀναπόδημητοι ως τὰς ἐκδημηκίτας:
*eos qui non sunt peregrinati respectu eorum qui peregrinati sunt esse quasi cæcos cum acute videntibus comparatos. Nisi inquam ita quis natus sit. Qui enim infeliciter adeo est natus, illi utique necessitas imposita est alibi sapientiam quærendi, & ipsum patrium statum foris addiscendi. Interim rarissimum est, ut juvenis Pragmaticæ Politicæ studiosus possit peregrinationis justum fructum capere: id quod docent quotidiana Germanicæ juventutis exempla. De quibus id vere affirmaveris quod olim Attico adolescenti Socratem dixisse, narrat Plutarchus. Querenti scilicet cuidam quod peregrinationes sibi nihil profuissent, respondisse fertur Socrates: *Non immerito tibi**

III.

*Plut. in
 Apophr.*

istud evenit: tecum enim peregrinaberis. Est verò & cum-
 primis aureum Aristotelis præceptum quod non possu-
 mus non integre huc adferre. *Maximum eorum quæ dicta*
Ariff. V. sunt facere ad conservationem rerumpublicarum est, cujus
Polit. 6.9. nunc nulli curam gerunt, institui apte ad respublicas, in quibus
 scilicet quis civem agere velit. *Nullum enim emolumen-*
tum capitur ex utilissimis legibus & quæ prolata sunt judi-
cio cunctorum qui dant operam reipubl. nisi erunt affuesi &
instituti, si leges populares sint populariter, si Olicharchica
Oligarchice. Cum nihil hoc scito sit verius, facile pro-
 fecto apparet, (ut momento temporis liceat sine incom-
 modo foris degere) saltim non educandam juventutem
 apud exteros, ubi alijs quam in patria moribus & institu-
 tis vivitur, si quidem in patria tandem vivere placeat.
 Peregrini sane mores nocent reipublicæ usque adeo, ut
 propterea prudentum multi peregrinum omnem è re-
 publica exesse jusserint. Est autem perinde sive natalibus
 sis peregrinus sive educatione aut consuetudine.

Est porrò observandum, Pragmatico futuro nihil
 proficuum magis esse, quàm cito admoveri gerendis re-
 bus. Facile scilicet deses otium allubescit, itaque ad la-
 borestrahi quàm citò potest fieri prodest, quo animus ni-
 mirum ab otio plane alienus laborum autem fiat cupi-
 dus. Incredibile porrò dictu est, quantum juvet, præce-
 ptorum civilium vim usu statim confirmare. Benè pro-
 fecto Plinius: *Vsus efficacissimus rerum omnium magister:*
 & Cicero: *Vsus omnium magistrorum præcepta superat.* Sed
 & nemini est ignotum; plurimùm antecellere eos qui in
 actu rerum sunt exercitati præ ijs etiam qui longe doctio-
 res sunt τὰ πολιτικά, non nisi ex libris tamen. Nec vero
 huic

Plin. l.
 XXVI.
 Cic. de
 Oratore

huic sententiæ obstat, quod non sit fas quasi illotis manibus rerum administrationem aggredi. Volo enim duntaxat jam non nihil doctum ad sapientum collegia admitti; ut sensim discat & mature quidem, instructus tot aliorum sapientibus consilijs aut deliberationibus, quarum reipublicæ suæ noxia quarum commoda sint.

CÆTERVM & de hisce pro ratione quidem instituti satis. Paucis adhuc monendum aliquid est de ijs studijs quæ Politico Pragmatico non quidem necessaria, per tamen sunt utilia, sive semper, sive plerumque, sive interdum, pro more & instituto gentium. Inter ea *primo loco* ponendum existimo, ut quis discat eum simpliciter omnis religionis, tum ejus quæ tot inter sectas potissimum amplectenda est, saltim vera atq; accurata principia. Enimvero *initium* aut fundamentum *sapientia est timor Domini*. Quin & prudentiam interdum singulari beneficio divino dari, notum est exemplo Salomonis. Id quod nec alios latuisse, intelligere est ex illo Dialogo qui Platoni quidem adscribitur, est autem potius Critonis Socratici, *de eo quod virtus doceri non possit*: ubi docet auctor, viros prudentes non minus divinitus institui & dari quam vates aut fatidicos. Quod etsi simpliciter haud temere probaveris, hoc tamen omnibus populis semper notum fuit, sæpenumero divinitus extra ordinem consuetum regi consilia humana, nunc in bonum nunc in noxam. Verùm hæc potissimum docent pietati studendum esse. Fundamenta autem simpliciter cultus divini ideo discenda sunt, ne quis ab atheis patiat se decipi: quoniam ille error reipubl. etiam capitalis est. Sunt & optimæ religionis ediscenda principia, quandoquidem

item

item publice interest ut optima religio foveatur quam maximè in republica: quod fieri non potest si rectores re-
 rumpublicarum principiorum quoq; ignorantia laborent. *Altero loco* Philosophiam omnem moralem constituo. Comprehendo autem illa voce omnem simul peritiam Ju-
 ris naturalis: utpote, cum hæc non ad aliam Philosophiæ partem pertineat. Non commendabo tertio loco inter
 utilia, peritiam Legum ejus reipubl. cui quis præesse vult: utpote cum revera pars sit plenæ peritiæ singularis illius reipublicæ. Anima quippè reipubl. lex est. Absurdum igitur fuerit, plena singularis reipublicæ peritiâ sese jactare ignoratis legibus. *Tertio* autem loco utilium in numero ponimus Eloquentiam: cujus profecto in omni vita civili, cum primis in concionibus aliisque conventibus eximia vis est, quæque adeo id persuadere apta est quod Politica non nisi sciscere potest. *Quarto* non possum non laudare & linguarum exoticarum, quarum in vita civili usus esse solet, studium. Solet autem ille usus alibi atque alibi diversus esse. Itaque pro cujusque loci ratione aliæ atque aliæ linguæ peregrinæ addiscendæ fuerint. *Ad ultimum* summe fuerit utile, didicisse πῶς γινώσκειν, & magnatum γενεαλογικὰ saltim nostri & proximi ævi. Cum primis verò si non historiam saltim statum præcipuarum sui temporis rerumpublicarum per orbem, quantumvis cum ijs tuz reipubl. nihil sit commercij. Apprime certè horum cognitio in vita civili utilis est; ad dignitatem & existimationem Pragmatico Politico conciliandam summè etiam necessariâ. Quemadmodum vero hæc omnia quam rectissimè parari possint, non est hujus loci docere.

*Quæ scripta edita ad parandam Prudentiam civilem
universalem maxime sint idonea.*

Eorum quæ agere & instituti nostri & officij fuit, nihil non perfectum hucusque sumus, præter unicum illud de editis hætenus libris, qui ad parandam prudentiam civilem queant esse adminiculo. Id quod ultimum in locum rejecimus: ac proinde nunc est expediendum.

Cum duplex autem sit prudentia civilis, alia communis alia singularis, de ijs qui ad hanc quærendã queant facere, non est quod tentemus docere. Infiniti enim quasi id laboris est, quoniam & respublicæ singulares, si præteritas futuras & eas quæ nunc sunt spectes, numero itidem quasi infinitæ sint. Sed & status earum, quæ quidem hodie sunt per universum terratum orbem maximè celebres civitates, ex quibusnam scriptoribus possit accipi, alibi seorsim docuimus. Multò minus omnia, quæ quovis modo civili societati inservire idonea sunt scripta, sub censuram vocare, hujus nostri est propositi: quamvis tale quid factum videamus cum ab alijs tum à Gabriele Naudæo in Politica Bibliographia. Cui enim supra jam ostendimus, latius longè patent etiam prudentiæ nomine venientia. Quæ proinde nihil ad rem nostram faciunt, Igitur hoc duntaxat nobis nunc agendum: ut indicemus illa in publicum edita monumenta, quorum lectio universalem Prudentiam Politicam quàm maximè possit adjuvare. Quoniam verò illa varijs sunt linguis conscripta, non est nostri instituti ire etiam per ista omnia: sed quandoquidem literatorum ordini cum primis operam nostram quasi

consecravimus, non alia quoque tangemus quàm quæ lingua literatorum hodie communi, hoc est Latinâ, sive ex primo auctorum consilio, sive interpretum ope, nunc leguntur; præsertim quoniam illa reliquis omnibus multum prævaleant, ut qui hæc habeat cætera non sit quare desideret. Quamvis autem hæc tractatio calumnijs imò infestis sit odijs obnoxia, præponderat tamen apud nos boni publici studium. Conscij videlicet sumus, quantum valeat omni in doctrinâ, ad eruditionem acquirendam, optima quæque & maxime utilia scripta novisse, cum à vivis magistris omnia accipi nequeant; quàmque multum superet primæ juventutis captum, scripta quævis non ineptâ censurâ distinguere.

Exijs verò quæ antehac prolixè disputavimus manifestum est, ex actibus civilium rerum singularibus colligenda primò omnium universalia pronunciata, quorum certitudo proinde innitatur experientiæ, ex illis porro firma ratiocinatione ulterius parari quæ sunt Politicæ scientiæ. Igitur videndum ante omnia, *quænam* scripta ita exhibeant illos singulares actus & eventus, ut ex ijs queant universalia ista pronunciata quàm commodissimè confici: *quænam* deinde ipsamet illa universalia pronunciata possint promere: *quæ* denique tradant plenam scientiam sive omnium sive quarundam civilium rerum.

Atque HISTORICIS scriptis civilibus unicè hoc agi, ut singulares actus eventusque humanarum rerum (nec enim naturalium rerum aut astronomicarum similiumque historiam nunc quidem moramur) narrentur, vacat dubitatione. Sunt autem illa perquam varia, eoque opus est exacto discrimine. Summa Historiæ differentia est, quod alia sit ficta, alia vera, sive rerum quæ verè con-

contigerunt narratio. Apud Sextum Empiricum Historia in veram, fabularem, & quasi veram, ab Asclepiade dividitur: *quasi vera* autem definitur, quæ sit eorum quæ non contingere quidem contingere tamen potuerunt, ut sunt argumenta Comædiarum: *fabularis*, eorum quæ ne contingere quidem potuerunt. Verùm hæc divisio proprie est in usum Grammaticæ Historiæ excogitata: bene an secus non disputo, quoniam tota nihil facit ad usum Politicum. Res præterea humanæ aliæ ad privatam magis vitam pertinent, aliæ ad publicam. Publicæ res porrò aliæ sunt reipublicæ & civitatis vere-civilia negotia, aliæ alterius nonnihil ordinis, cujusmodi exempli gratia sunt mere bellicæ aut navales commerciorum causa institutæ expeditiones. Hinc & Historia cum vera tum ficta pro rerum illarum diversitate iterum est multiplex.

Cæterum facile apparet, privatæ vitæ Historiam ad Politicam parandam prudentiam nihil facere. Militarium item rerum similiumve quamvis publicarum, et si ad militarem aliasque artes quarum in vita civili magnus est usus plurimum juvent, narrationes itidem non esse vere Politicas, constat utique ex ijs quæ de artis militaris & Politicæ prudentiæ discrimine supra docuimus. Unde *Cap. VI. pag. 87.* consequens est, solam illam Historiam, quæ circa actus vere-civiles occupatur, ad nostrum hoc institutum pertinere.

Ejus generis verò etiam FICTÆ historiæ reperiuntur perquam elegantes; quamquam rariores alijs, quarum bona pars ludicri aut vitiosi est argumenti. Enimverò si non & Odysea saltim Ilias Homericæ Politici generis figmentum est Poëticum: ut & hujus æmuli Virgilij Æneis. Quî cum ex parte convenit etiam Lucani poëma. Ex parte inquam; plæraque enim ejus ex vero tracta sunt: quo

nomine jam olim inter Historicos potius numeratus est ab Aristarchis, quàm Poëtas. Citra controversiam verò hujus notæ est Xenophontis *Κύρου παιδεία*, sive *de vita & disciplina Cyri*, ut Cicero vocat, opus. Etenim, ut idem Tullius scribit ad Q. fratrem: *Cyrus ille à Xenophonte non ad historia fidem scriptus est, sed ad effigiem justì imperii.* Et verò quæ ibi narrantur tantum non omnia à reliquis de Cyri vita monumentis plurimum dissentiunt. Patrum quoque & nostra memoria præclari argumento simili libri prodierunt. Palmam verò inter omnes merentur Thomæ Mori Utopia, quo vitæ elegans & prudens optimæ reipublicæ sed qualis nusquam reperitur imaginem exhibere est conatus: & Joannis Barclaji Argenis plenissima bonæ frugis. Minus enim huc pertinet Barclaji ejusdem quod Euphormionis nomine adolescens conscripsit Satyricon, quamvis perdoctum: & Thomæ Campanellæ Civitas Solis laude quidem digna, multum est tamen infra Utopiam.

Ad hanc classẽm haud immerito & Apologos retuleris. Agunt enim & ipsi fiste de rebus humanis, quasi tamen in simulacro. Pro hominum scilicet personis animalia ratione carentia aut plantas aut res alias substituentes. Quod Historiæ genus prisicæ sapientum ætati videtur perquam familiare fuisse, Asiaticis & Libycis præcipue: unde & in sacris monumentis nonnulli reperiuntur.

Tamenetsi vero ejusmodi scripta haud exigui sint usus (quapropter & Græcis olim prudentiæ æmulatoribus Homeri Ilias summo semper in pretio fuit, à Dione Chrysostomo alijsque isthoc nomine item maximè commendata; & Cyrum Xenophontis non dubitavit ipsemet Scipio Africanus pene nunquam è manibus deponere) si
verum

verum tamen est fatendum, non sunt idonea, ut exinde promi possit firma aliqua Politica ratiocinatio, vel ut ex fictis historijs possit elici universale aliquod Politicum pronunciatum, cui indubitatam possis fidem adhibere. Nec enim utrùm veris humanis rebus aliquid sit convenienter fictum nec ne, aliter scitur quam propter auctoritatem scriptoris. Qui cum interdum falli possit (nam & Flacco iudice,

quandoq; bonus dormitat Homerus)

non potest non & narratio nonnunquam fallere. Non potest sane non esse suspectæ certitudinis. Prudentia nempe certa & immota nititur unicè certis atque immotis principijs: qualia cum ex historijs fictis peti nequeant, manifestum est ad hunc quidem scopum scripta illa quamvis elegantissima, non perinde utilia esse. Enimverò & in Rhetorum usum Exempla atque Apologos Enthymematibus rectè posthabuit Aristoteles: multo minus ergo hæc apta sunt ad veras demonstrationes, quibus solis constat Politica prudentia. Hæc tamen non nisi de narrationibus fictis ipsis accepta velim. Alia ratio est dissertationum sive sermonum qui narrationibus istis solent inseri. Quales sane perquam egregios habet cum primis Barlaiana Argenis. Hi scilicet non proprie sunt Historici: eoq; veluti aut Oratorium quid sapiunt aut Philosophiam, ita quoque ad illos Historiæ fictæ censura haud pertinet: sed æstimandi veniunt ex vi rationum quibus utuntur, alijs atque alijs.

*Arist. l. 2.
Rhet. c. 20.*

VERA rerum civilium historia est quidem unicè vivus quasi fons Prudentiæ Politicæ; attamen quandoquidem & illa non unius est structuræ, hinc nec promiscue universa illa est æquè idonea ad Prudentiam istam. Est

autem primaria Historæ civilis veræ divisio ab objecto petita: quod alia narret civitatis alicujus integræ mores instituta & statum publicum, alia non nisi res sive pæce sive bello gestas. Utriusque iterum alia res omnes refert: alia pauca quædam. Proximi ordinis differentia est, quod alia tantum memoret quid fortè contigerit, alia verò simul & causas eventuum adjiciat, quarum illa est τὸ ὄν hæc τὸ διόν. Tertij generis discrimen est, quod alia exhibeat collectionem similium ætuum, alia scorsim civitatis alicujus res pertractet, alia postremo nullo justo ordine observato confuse nunc hæc nunc illa prosequatur. Quæ reliquæ differentiæ sunt veræ Historiæ civilis, quoniam ad doctrinam Politicam non faciunt, aut ab Historia alienæ sunt (quo pertinet, quod aliæ Historiæ sententias aut etiam prolixiores dissertationes interserant, aliæ non) jam non moramur.

Ac me quidem judice, in *primo* ordine maxime utilis est Prudentiæ Politicæ comparandæ, Historia quæ πολιτείας narrat & quidem integrè narrat, præ illa quæ res tantummodo gestas commemorat. Constitutio quippe status publici est ipsa civitatis forma, eoque ejus historia tota quanta est Politica est, & potissima comprehendit: ad quæ res civitatis cujusque gestæ tanquam ad normam sunt exigendæ, & unde etiam plæraque earum promanant. Indubie idem sensit quondam summi vir judicij Aristoteles. Nec enim aliam adduxeris causam, quamobrem paraturus in Philosophiæ Politicæ usum Historiam, hoc genus unicè excolendum sumpserit: aut cur suam in Philosophia isthac tractanda methodum proponens doceat, sese persequuturum ὅτι τῶν συνηγμένων πολιτειῶν quid civitatibus profit quid sit noxium, aliarum historiarum nullâ facta mentione.

Facile

*Arist. l. X.
Ethicor.
sub fin.*

Facile præterea liquet, plus iuvare Historiam quæ civitatis alicujus res omnes exactè tradit, quàm quæ circa unum aliquod vel circa nonnulla duntaxat occupatur. Ita enim discere demum licebit ortum, progressum, mutationes, conservationesque civitatum: quod scire apprimè est utile, quia ita potissimum intelligitur quid civitatibus expediat quid incommodum sit. Negotia porro pacis quia in omni civitate præ ijs quæ ad bellum faciunt saltim debent esse momenti maximi, manifestum hinc etiam est, Historiam pacis actuum ad Prudentiam Politicam plus conducere quàm illam quæ res duntaxat bellicas persequitur.

In ordine *secundo* itidem manifestum, præferendam esse Historiam ἢ διόν alteri quæ tantum τὸ ὄν attingit: quàm illa demum maxime sit idonea scientiam, in causarum notitia utique collocatam, parere. Non equidem nego illius etiam insignem esse usum, præsertim apud eos qui jam tum valent causarum peritia; hanc prævalere tamen nemo temere negaverit. Polybius gravis Pol. l. 3. scriptor non dubitavit quondam plus dicere; ἰσορίας, ἰν-
 quiens, εἰὰν ἀφέλη τις καὶ διὰ τὴν, καὶ πῶς, καὶ τίς χάριν ἰ-
 περάθη, καὶ τὸ περὶ τὴν πᾶσι εὐλογοὶ εἶναι τὸ τέλος, τὸ ἔργου-
 πίμνοι αὐτῆς ἀγώνισμα μὲν μάθημα δ' ἔστι γνηστῶν. *Si quis historia
 adimat Quare, Quomodo, Quem in finem, unumquodq; actum
 sit, & numquid exitum habuerit rationi consentaneum:
 quicquid in illis reliqui fuerit inania erit ostentatio non do-
 cumentum.* Verùm nos agnoscimus, ex rudiore etiam hi-
 storia documenti aliquid Politici pete posse, etsi non
 perinde multum: itaque omni ex parti assentiri Polybio
 non audemus. Cautius Dionysius Halicarnassensis; Dion. l. 5.
 jus verba Latine tantum recitabimus. *Enimvero, ait,
 alius*

alius quispiam hoc satis esse putasset, ipsum rei caput dicere, illam eos qui secreta consilia inter se agitaverant morte multasse: tanquam rebus hujusmodi brevis declaratio sufficiat, at ego ipsum etiam modum, quo illi comprehensi fuerunt, memoria dignum ratus, stitui minimè silentio præterire. Quispe qui considerem, historiarum lectores non satis ex iis utilitatis capere, si tantum qui rerum exitus fuerit intelligatur, sed eorum unumquemq; postulare, ut sibi commemoretur & cur & quo singula modo acta fuerint, & consilium illorum qui ea egerunt, nec non qua divinitus intervenerunt, ac nihil non audire eorum qua res comitari consueverunt. Hæc ille. Quamvis autem Polybius & Dionysius potissimum loquantur de gestarum rerum historia, verissimum tamen idem est & de historia rerum publicarum. Imò hæc si doceat simul, quare & quo eventu unumquodque in civitate sit constitutum, tum demum scientiam Politicam parere reapse est idonea: utpote quum hæc denique sit Politica Legum institutorumque civilium cognitio. Quod quia & alibi & hoc ipso libro jam docuimus, non est quare nunc porro demonstramus.

Cap. III.
pag. 36.
Præf. ad
Hopper.
Ad l. 1.
Cod. The-
odosi

Quandoquidem præterea quo plura sunt experimenta eò facilius est scientiam acquirere, Collectiones historicas ejusdem civilis argumenti ad Politicæ Philosophiæ usum plurimum conducere, nemini itidem non compertum jam est. Non nisi secundum sane hoc in Historiarum tertio ordine merentur ad propositum scopum Historiæ simplices uniusfortè rei. Potest scilicet etiam unicum experimentum præbere materiam conclusioni Politicæ, non tamen nisi particulari hinc deductâ enunciatione. At multitudine experimentorum longe majorem communioremque notitiam efficit. Id quod itidem jam à nobis antehac exposi-

Cap. X.
p. 190.
Cap. XII.
p. 232.

expositum est. Minime omnium autem Confusa Historiæ miscella docere apta est: quoniam nihil plene discitur vel docetur nisi ordine observato. Quamvis igitur multum sæpè voluptatis pareat illa Historiæ ratio, nec omnino nihil ad Philosophiam civilem faciat, (perinde atque videmus Naturalium rerum Historias ejusmodi haud sine fructu illius Philosophiæ legi) tamē non meretur cum alio quovis Historiæ modo, si nostrum quidem institutum spectes, comparari. Quæ Historiæ deniq; insertas habent præclaras de civilibus rebus dissertationes perquam sunt utiles. Sed, ceu paulo ante significavimus, illæ dissertationes alienum ab Historia opus sunt, neq; adeo docent uti Historiæ solent sed tanquā Philosophici sermones. Itaque ad Historiæ classē ista quidē docendi ratio non pertinet.

IN communi igitur hæc quas diximus Historiæ maxime sunt sectandæ illi qui ad Philosophiam civilem aspirat. Addemus nunc paucis aliquid magis speciale de omnis illius Historiæ potissimis atque optimis auctoribus.

Cæterum RERUM PUBLICARUM scriptores (ut ab ijs faciamus initium) habuit quidem vetus ævum præclaros multos: Aristotelem cum primis, de *Introd.* cuius opere illo latius aliàs agimus, & secundo post *in Polit.* hunc loco Heraclidem Ponticum, quorum uterque com- *Aristot.* plures respubl. sui ævi descripsit; Cortam item Romanum *c. 2.* qui Athenæo teste scripsit *ἡ Ῥωμαίων πολιτεία*, & qui eodē teste memoravere Lacedæmoniorum rempublicam, Aristoclem, Critiam, Molpidem, Perseum, Proxenum, Sacum ac Sphærum, ut & quem *περὸν πολιτείας* scripsisse meminit Plutarchus, Agatoclem Samium. Verum hi quidem omnes dudum perierunt. Imò ex omni veteri ævo, quod hujus argumenti seorsim sit, habemus hodie nihil,

*Plut. lib. de summi-
notis.*

Vide E-
pistol. ad
Bunon.
prefixam
Geogra-
phia Clu-
verii.

præter Xenophontis exigua opuscula de Atheniensium & Lacedæmoniorum republica. Nam & quæ supersunt Aristotelici & Heraclidæ operis fragmenta, Grammaticis magis inserviunt quam Politicis. Idem argumentum verò olim, perinde ut sit hodie, attigere & Geographi, quam illorum opera isthuc nequaquam jure pertineat. Non alia sane de causâ Aristoteles, ad deliberationes de ferendis legibus, commendavit olim solas *ἠθολογίας*, quasi inde, accipi debeant variarum gentium leges, quod fortassis illa cum scriberet nondum produisset in lucem vel suum vel Heraclidis opus, Eudoxi autem Cnidij aliorumque *ἠθολογίας* & celebri essent fama hoc nomine, & versarentur in manibus. Perierunt verò & illæ Aristoteli laudatæ *ἠθολογίας*: si excipias Scylacis & Hannonis opuscula, perexigui ad Politicam philosophiam usus. Quæ Strabo tamen Augusti Cæsaris ævo operi suo Geographico haud pauca ejusmodi inseruit, superant hodieque. Est autem cum primis prudens descriptio Massiliensium reipublicæ. Reliqua Geographica veteris illius ævi, quæ quidem sunt reliqua, rerum publicarum notitiam pene nihil juvant. Cæterum & in Polybiano opere Historico reperire est hujus argumenti alia strictiora quædam varias, diffusiora alia quibus ille Romanam rempublicam illustravit. Num qui alij idem olim præstiterint ignoramus. Certè ad nos nihil ejus pervenit.

Quinimo nulla reipublicæ alicujus justa descriptio videtur mille quadringentis annis post Strabonem vel tentata esse; donec seculo Christiano quintodecimo cum Politica doctrinâ aliâ hæc quoque curatio non nihil cepit in usum revocari. Et verò jam tum Æneas Sylvius, cum Romano Pontificatu post Pij secundi nomen consequ-

tus,

tus, quo tempore à secretis fuit Friderico III Cæsari Viennæ Austriacorum, illius civitatis statum omnem prolixâ epistola, sed quæ libelli instar est, descripsit: ejusque exemplum secutus Conradus Protucius Celtes librum exiguum at non temerè spernendum, de urbe & republica Noribergensi quæ inter Germanicas sine dubio eminet, Maximiliano Imperatore edidit. Superiore sætém nostroque seculo adeo ab multis atque præclare hic locus est illustratus, ut omnem antiquitatem non provocare tantum liceat sed fortassis etiam vincere, nostri ævi rebus publicis omni ex orbe claram in lucem productis.

Fecerunt autem illud alij singularibus voluminibus, alij inspersa diversi argumenti scriptis tractatione. In quo posteriore ordine excellit in primis Joannes Bodinus, multa hujus generis, novo exemplo, inter communem de republica doctrinam complexus: quem secutus post est Arnifæus noster in opere Relectionū Politicarum, imparibus tamen non nihil vestigijs. Carolus Sigonius reipublicæ Bononiensis imaginē exhibuit itidem aliud quasi agens, in Regni Italicæ sub Henricis Cæsaribus historiâ. Sebastianus quoque Munsterus Cosmographico operi inseruit hujus argumenti nec pauca nec contemnenda: ut suo Historico Thuanus, ne de alijs nunc dicam. Primo autem in ordine non dubitavere nonnulli, Aristotelis fortè quadam æmulatione, singulatim tantum non omnes, præstantissimas saltem, universi orbis respublicas describere, vel Hispanicè ut Tercera & Hieronymus Romanus, vel Italicè ut Sansovinus & Joannes Boterus, vel Gallicè ut ille Anonymus auctor Thesauri statuum omnium. Ex quibus tamen solus Boterus & Gallus ille in Latinum sermonem translati sunt. Nec enim hac lingua nisi unus Daniel

de Linda, juvenili quamvis opera, tale aliquid conatus est. Equè autem diffusum opus, sed varijs auctoris tamen, in Italia nonnulli colligere in unum studuerunt: quod deinceps Latine versum in Germania nostra prodijt, curantibus Casparo Ens, & hujus versione Latina ingratis usis Philippo Honorio & Nicolao Bello. Hollandorum curâ non uno quidem volumine sed per complura enchiridia, habemus tamen itidem, descriptiones optimas omnium ævi nostri illustrium rerum publicarum, à viris præclarissimis seorsim compositas. Citra controversiam autem præstant omnibus in genere eorû qui separatim respublicas florentissimas illustrare, Caspar Contarenus & Donatus Jannottus qui Venetam, Ubertus Folieta qui Genuensem, Josias Simlerus qui Helvetiorum, Martinus Cromerus qui Polonorum, Thomas Smithus qui Anglorum, Joannes Tilius qui Gallorum, Ubbo Emmius qui Frisiorum, Martinus Schoockius & Boxhornius qui Belgij foederati, Joannes de Laer qui præter Belgij illius foederati, Hispanorum, Gallorum, Italiæ Principatum, Persarum, Magni Mogoris aliarumque civitatum publica instituta, cum prudentum omnium & qui gerendis rebus admoventur summo applauso, literis tradiderunt.

Ad hoc nonnulli & in antiquis rebus publicis, ex varijs veterum libris describendis, singularem industriam adhibere. Et quidem Græcas potiores, ille paulo ante memoratus civis meus Ubbo Emmius, eximio simul prudentiæ civilis lumine illustravit. Jam ante verò rempublicam Atticam Guilielmus Postellus, & Carolus Sigonius egregiè, hic cum primis, descripserunt: & circa Laonicam non nihil, quamvis minus feliciter, tentaverat Nicolaus Cragius. Post Ubbonem multum ad eò in Atti-

eis laboravit Joannes Meursius, ut omnium diligentiam longo intervallo superaverit, in Grammaticum tamen usum potius quam Politicum: cui solo suo Arcopagitico & Solone commodum sese præstitit. Achæorum quoque clarissimi olim fæderis, ut & Vejentum, historiam satis Politicam seorsim exhibuit non adeo pridem is quem paulo ante laudavimus Schoockius. Non contemnendam quoque operam in colligendis quinque veterum rerumpublicarum, Hippodamiæ, Laconicæ, Creticæ, Carthaginiensis, & Atheniensis, contra quas Aristoteles posteriore parte secundi Politici disputavit, fragmentis impendit, Politicus & Philosophus eruditissimus Montecatinius. Quæ ad Persici regni statum faciunt operose congestit Barnabas Brissonius: exiguo tamen Politicæ prudentiæ fructu. Sacram quoque Hebræorum rempublicam Carolus Sigonius, Cornelius Bertramus, Petrus Cunæus, Menochius, alijque, illustrandam sibi sumpserunt; dignitatem argumenti tamè haud assecuti, omnium quamvis optime sese gerente Sigonio. Præcipue vero Romana respublica eruditorum complurium, quos vel numerare longum foret, calamos occupavit; ut tamen hîc etiam prudentiæ Politicæ peritum præ alijs sese probaverit idem Sigonius.

Non patitur hic locus in singulorum recte minusque dicta me late digredi. Nec id necessum est, quandoquidem, quam multa historijs illis desint ad plenam perfectamque civitatum notitiam, haud obscurum esse possit, non tantum ijs qui in rerum civilium actu versantur, sed etiam quibus curæ fuerit exigere illas ad normam absolutæ peritiæ singularis cujusque civitatis, qualem illam esse oportere, à nobis capite duodecimo prolixè est demonstratum. Enimverò aliæ alijs præstant, nullam

Vid. pag. 236.

ramen deprehendere fuerit, in qua non multum merito desideres: idque nunc culpâ scribentium, quorum bona pars ipsos officij sui limites ignoravit, nunc defectu eorum unde instituta quævis addiscenda sunt, nunc denique & quia scriptores, contenti pauca quadam pertractasse, quod reliquum est etiam attingere consulto neglexerunt.

Pertinet verò ad reipublicæ cuiusque notitiam, quod sitidem nos jam ostendimus, etiam LEGUM, quibus civitas aliqua utitur, peritia; estq; apprime ad Politicam prudentiam comparandâ utile, complurium civitatum leges & consuetudines addiscere; ad Legum certè rationem juvat maximè. Recte scilicet Aristoteles in Rhetoricis: (verba ejus tantum Latine dabimus Mureto interprete, ne Græcis recitandis cuiquam molesti simus) *Vtile est ad leges ferendas, non tantum, scire qua gubernandi ratio conferat ad civitatem tuendam, considerantem id ex superiorum temporum historia, sed & nosse quibus legibus alij populi utantur, & quales qualibus conveniant. Constat igitur, ad leges quidem ferendas, utiles esse libros quibuserrarum situs ac descriptiones continentur; nam ex iis leges & instituta gentium haberi queunt; ad dandum autem de rebus publicis consilium, historias eorum qui res gestas literis prodiderunt.* Illi finis sane olim Sophistæ discipulis suis collectiones variarum legum tradiderunt: quamvis perperam eo ipso Politices magisterio perfunctos sese arbitrarentur, & videatur adeo fuisse illas collectiones ineptas, ut Aristoteli oratorem Politicum instituenti, inter utilia legislationi scripta eas laudare, religio fuisse videatur.

Vid. pag. 283.

Cæterum Aristotelis ut in schola successor ita in omnigena doctrina æmulus Theophrastus Eresius, plurimum profectò illo in studio laboravit. Tullius sanè testatur,

tur, ut ab Aristotele omnium fere civitatum non Græciæ solum sed etiam Barbariæ mores instituta & disciplinae, ita à Theophrasto leges descriptas esse: & à Diogene Laërtio memorantur Theophrasti Legum libri viginti quatuor, & Epitomes Legum libri decem: quod posterius tamen videtur fuisse Epitome librorum Platonis de Legibus, quorum excerpta etiam Aristoteles dederat libris quatuor, ceu idem Laërtius refert. Verum illius præstantissimi operis vix titulus hodie superat. Quod si ex illo sine desumpta quæ recitat Stobæus de varijs legibus emptionum & venditionum, (quod verò haud est absimile) apparet, actum ibi esse de legibus, juxta rerum non autem civitatum ordinem: quod ad prudentiam legislatoriam summè frugiferum. Num quis post Theophrastum simile quid vel sit conatus, equidem ignoto. Non multum disparis notæ tamen fortassis fuere collectanea de Moribus gentium, unde varia deprompsit passim idem Stobæus, Nicolai; qui videtur esse Damascenus ille Augusto Cæsari & Regi Herodi familiaris Peripareticæ sectæ Philosophus, maximi quondam nominis. Patrum quoque memoria tale quid conati sunt Alexander Sardus & Joannes Boëmus libellis de gentium moribus, non aspernandis quidem, longè tamen imparibus tanto argumento. Quod mirere autem, magno in numero etiam eorum, quibus Legum disciplinam excolere ab Irnerio usque aliquot seculis unice fuit curæ, nemo illi nobili argumento de industria quidem manum admovit. Non enim, nec nisi obiter, varia instituta & leges inspergere commentarijs suis; nostra patrumque memoria, capit à nonnullis Jurisconsultorum doctissimis institui, (quos inter cum primis mihi videtur laude dignus Petrus Gregorius Tholosanus) nec in commodum Legislationis

Stobæus
serm. 42.

lationis (ut quæ raro cuiquam fuit in animo) sed vel ostentandæ variæ lectionis causa, vel in Romani juris illustrationem aut usum forenses. Quæ scripta tamen possunt quodammodo cedere in tanti defectus solatium: cogimur certe illis uti dum meliora alia desiciunt. Duo autem cumprimis sunt, quæ desideramus tali in opere doceri. Alterum est, quid lege sit variis apud civitates constitutum circa res quaslibet civiles: Alterum, quamobrem civitas quæque leges istas suas ita condiderit. Horum prius autem cum diligentis collectoris, posterius accurati sit censoris Politici, atque adeo quoniam illa curatio facilior hæc difficilis maxime & rarissima sit, magis optari tale quid posse quam expectari, facile est manifestum.

Prodierunt tamen in lucem, passimque existant scorsim, variarum gentium & antiquæ & recentes leges, scriptæ pariter & consuetudines. Quas magno in pretio habere merito debet quisquis ad legislatoriam prudentiam aspirat: etsi usum illum præbere nequeant, quem desiderata illa à nobis Legum collectio præstiterit. Et verò ideo etiam Leges illæ singularum civitatum minus profunt, quoniam ratio latæ cuiusque legis ignota ferè est; idque quandoquidem rarissime adjici quæ soleat, aut quæ additur in speciem plerumque adferatur, dissimulatâ vera Legis causa: ac proinde vix quisquam, nisi sagax sit admodum ac rerum temporum locorumque, peritus arcanam legis causam quasi divinando possit assequi. Quod paucis est concessum; minus tamen difficile paratu, si alicunde, regiminis scopus & ratio, quæ tempore conditæ legis fuerit, possit accipi. Quam in rem auxilio est cumprimis Historia prudenter scripta.

Inter Leges autem illas nullæ utique magis divinæ sunt

sunt ijs Hebræorum quæ Mosaicis libris continentur: (nec enim nunc moror quas Judæorum Rabbini itidem Mose adscribere non erubescunt) quoniam solæ illæ Deo ipso Legislatore sunt conditæ. Quo saltem verisimile pariter fit, esse illas non æquas tantum, sed etiam ad felicitatem civilem per quam idoneas, atq; adeo prudentissimè latas: præsertim quum Hebræum suum populum Deus voluerit esse quàm felicissimum. Cum plurimi verò sacros codices Mosaicos erudite illustraverint, qui tamen Politicam Legum illarum prudentiam ostenderit, inventus, quantum equidem novi, hætenus est nemo. Imo num quis tale quid hucusque vel conatus sit, præter Philonem in varijs opusculis, Josephum libro contra Appionem secundo, & libello de republica Hebræorum in paucis legibus Petrum Cunzum, perquam dubito. Nec tamen Politico sapiente & pio hac operâ possit esse quid temere dignius.

Omnium numerosissimæ porro & amplissimæ & maximæ famæ hodie sunt Leges Romanæ. Non loquor nunc de illis veteribus, aut Regijs, aut duodecim Tabularum, aut per Senatusconsulta, Plebiscita, Prætorum edicta, responsa Prudentum, & Cæsarum constitutiones, promulgatis: horum enim omnium bona pars dudum periit, ut indefesso studio nostri temporis præstantium virorum vix tenuia quædam fragmenta potuerint in lucem revocari. Ne quidem sermo mihi est de ijs quæ Codice Theodosiano, aut Basilicis, aut Græcorum Cæsarum Novellis continentur. Nec enim illæ hodie sunt in magnâ aliqua existimatione quamvis & ipsæ ad Legislationem haud inutiles. Loquor autem nunc de solis illis quæ Justiniano Cæsare curante unum in grande corpus receptæ sunt, & Civilis juris nomine *nov. iſta* passim usurpantur.

Rr

Enim-

Enimvero non in usum forensem tantummodo (ceterum sit vulgo) sed & prudentiæ Legislatoriæ causâ hæ leges cum primis lectionem diligentem merentur: non adeo quoniam tantæ sunt auctoritatis quam quoniam alterius civitatis nullæ ita per omnia, quorum in civili societate est usus aliquis, sunt diffusæ, ac proinde ex nullis alijs Legibus temere liceat æque multa in civilem quamque societatem recipere; præcipuè vero, quandoquidem ex hisce Legibus depromi instituta quam plurima possunt, idonea cum in universum herilibus rebus publicis quibuslibet, tum quam maxime talibus Monarchijs. Et verò cum Cæsareum Romanorum Imperium reapse herilis fuerit Monarchia, hisce Legibus autem & institutis longo tempore & steterit & floruerit, manifestum utique vel hinc est, quanto Leges illæ, talibus cum primis rebus publicis (habent autem heriles etiam Democratiæ & Oligarchiæ cum Monarchijs ejusmodi multa communia) queant esse commodo. Probavit vero jamdudum etiam sequior ætas hunc Legum illarum usum, in quam plurimis reipublicæ dominicis statibus: qui magna illarum Legum parte in civitatem suam recepta, feliciter res suas administraverunt: quamvis ipsi illam vim Legum istarum, atque adeo causam fortunæ suæ hætenus ignoraverint. Alij status pauciora quidem ex Corpore illo Justiniano potuerunt transferre in usum; attamen nonnulla, quæ nimirum in omni reipublicæ forma inveniunt locum, hinc accepta, illis quoque à dominatu & monarchia alienis perquam utilia deprehensa sunt. Cæterum fateor hunc fructum ex Legum illarum lectione perquam difficulter carpi posse: quandoquidem illum qui ostenderit, imo qui tale quid agere vel aggressus sit hætenus, equidem scio neminem: etsi tantum

tum non infiniti, aliquot jam seculis, in jure Justiniano enucleando atque interpretando occupati sint: & Politicam Legum *ἡλιων* instituire, sit omnibus numeris absolutæ demum civilis prudentiæ pariter & reipublicæ singularis, cujus sunt Leges, peritiæ, opus; ac proinde Romanarum omnium quidem Legum arcanam sapientiam nemo possit assequi, nisi & Romanam Historiam simul & civilem philosophiam accurate doctus fuerit. Certe, quod jam ante monuimus in universon de rationibus quæ addi Legibus à Legislatoribus interdum solent, id verissimum quoque est de ijs quæ aut præmittuntur aut subjunguntur Justinianeis quibusdam: non tuto videlicet ipsis credi, & sæpenumero aliud longe, quam loquuntur verba, prudentissimum Legislatorem intendisse.

Verùm hæc prolixè docere non est instituti hujus. Non possumus tamen non paucis refellere, quæ de Justinianeis istis Legibus, earumque infinito pretio & commodo, à nonnullis juris istius Doctoribus in vulgus solent deprædicari. Nam & late serpunt errores illi, & ij sunt qui valeant respublicas quamvis optime constitutas convellere imò planè destruere: est autem hujus utiq; loci non dissimulare, quantum à vero absunt, quæ de Legum Romanarum utilitate in rebus publicis, à quam multis imprudenter jactitantur. Est autem horum hæc summa: quod Leges istæ *primum* ejus sint æquitatis, ut quicquid ab ijs dissidet iniquum sit: quod *secundo* ejus sint perfectionis, ut illis quidquam addere superfluum sit, demi itidem sine damno publico nihil possit: quod *deniq;* omnibus in universon rerum publicarum formis regendis sint idoneæ.

Nihil vero horum non esse saltim vero absimile, vel hinc potest colligi, quod quamvis hæc elogia aliquot jam secu-

lis ab Itherio usque fundi passim solcant à Doctoribus istis, nulli tamen reipublicæ per universum terrarum orbem quidquam hujus persuaderi hætenus potuerit, ipsis adeo Doctoribus, simul rebus gerendis fuere admoti, longe aliter regimen omne instituentibus, & damnantibus quasi post usum rerum scholasticas suas declamationes. Nulla scilicet respublica hætenus Justinianeas leges universas admittit: nulla non earum multas rejicit, illis multas alias non adjicit: quæ respublicæ vel heriles non sunt, vel non planè monarchicæ; in universum omnes, quamplurima Legibus Justinianeis directa fronte opposita, & sancire solent & sanctè observare. Nec enim quæ post alios quosdam Arthurus Duyck de Legum Justinianearum late diffusa per orbem observantiâ operose collegit, aliud quid persuadere apta sunt, quam illarum Legum aliquem esse usum passim receptum: eoque ne Anglos quidem suos trahere in sententiam potuit, saltim ut Romanis Legibus aliquam in republica Anglicana vim concederent, qui tamen unicus fuit illius libri scopus. Jam verò quæcunq; respublica non dubitat Justinianeas multa non observare, alia vero constituere, utiq; nec primo nec secundo pronuntiato consentit: multò minus quæ plane contrarijs institutis regitur; quæ sine ijs plane adversis salvam sese non esse opinatur, illa nec tertium istud elogium approbat. Non tantum verò hæc rerumpublicarum omnium à Doctoribus illis Romani juris dissensio vero absimilem eorum sententiam esse ostendit, sed simul haud obscure indicat usum rerum illam refelli. Fuere scilicet jamdudum ferè primo in rerumpublicarum Europæ plærisque loco, certè primâ civilis prudentiæ famâ, Doctores isti, magnâque adeo

adeò auctoritate, ut ab illorum consilijs passim respublicæ aliquamdiu pependerit. Quî igitur nemo tanto in Doctorum numero potuerit illis elogijs fidem invenire, nisi usus rerum absurditatis & falsi illa convicisset?

A vero præterea alienas esse laudationes istas Romanarum Legum, argumento haud exiguo est, quod talia ipsimet Romani numquam de suis Legibus sint professi sed plane contraria. Maximam enim utrique partem suarum legum non nisi ex constituto valere, & latas esse non quòd æterna justitiæ ratio eas exegerit sed utilitas reipublicæ, cum discrete affirmaverunt, tum semper ostenderunt opere ipso, mutantem scilicet leges suas plurimis vicibus simul id commodum visum fuit: quæ est natura positivi juris, neutiquam vero ejus quod ipsa sanxit natura. Leges porro suas ita perfectas esse, ut nec addi nec demijis quidquam possit, haud arbitror cuiquam veterum Romanorum vel in mentem venisse. Nemo certe id asseruit: & perpetuæ Legum Romanarum vicissitudines plane contrarium loquuntur. Nec profecto ipsemet Justinianus non idem discrete agnovit. Verba ejus saltim illa nunc adferam quibus usus est illâ constitutione quâ Digesta confirmavit, notum nihil tamen à nobis emendata. *Sed quia, inquit, divina quidem res perfectissima sunt, humani vero juris conditio semper in infinitum decurrit, & nihil est in ea quod stare perpetuo possit (multas etenim formas edere natura novas depererat) non dubitamus, quadam posse emergi negotia, quæ adhuc legum laqueis non sunt innotata. Mox addit Cæsar. Si quid tale contigerit, Augustum implorandum esse remedium: quia ideo Imperialem fortunam rebus humanis Deus præposuerit, ut possit omnia quæ noviter contingunt & emendare & componere, & modis & regulis competentibus tradere.* Similiter affir-

II.

mavere quidem Prudentes Romani, *privatum jus suum collectum esse ex parte ex naturalibus præceptis aut gentium, & populum Romanum partim quoque communi hominum jure uti*; attamen simul professi ultro sunt, jus illud suum præcipua ex parte esse *proprium sua civitatis, & ita civile Romani populi, ut Atheniensium Atticum*. Tantum abest certe illos arbitratos, jus suum illud idoneum esse omnibus civitatibus omnibusque rerumpublicarum formis, ut ne quidem suo statui idem semper aptum esse existimaverint: in universum enim, *naturalia quidem jura, quæ apud omnes gentes peraque observantur, divinâ quadam providentiâ constituta, semper firma atq; immutabilia permanere*: ea vero *quæ ipsa sibi quæq; civitas constituit sæpe mutari solere*.

Vide præ-
fation. in
Ioach.
Hopperi
Verâ In-
visprud.

Alibi hoc argumentum prolixius persequuti sumus: eoque nolumus nunc illi amplius immorari, præsertim cum res clarissima sit saltim Romani juris historiam edoctis, & ad Justiniani juris verba attendentibus.

III.

Non opus verò est provocare hîc vel ad Romanos ipsos vel ad alios quosque, eorumque dissensu perpetuo infirmare absurdas illas Romani juris laudes: quandoquidem simpliciter est impossibile, uti Leges aliquæ civiles condantur quarum non pars maxima sit mere positiva, atque adeo non idcirco duntaxat habeatur justa, quoniam ita lata est & naturali justitiæ non adversatur vel non est injusta: quæ item non interdum additamenti aliquid exigant aut mutationis: quæ denique non alijs civitatibus & rebuspublicis sint incommodæ imò noxiæ. Egregiè profecto S. Cæcilius, optimorum veterum Romani-juris consultorum unus, fassus est: *Legum oportunitates & medelas pro temporum moribus, & pro rerumpublicarum generibus, ac pro utilitatibus presentium rationibus, proq; vitiorum qui-*
bus

A. Gell. l.
20. c. 1.

bus medendum est feruoribus, mutari atq. flecti, neq. uno statu consistere, quin ut facies cali & maris, ita rerum ac fortuna tempestatibus varientur. Sunt hæc apud prudentes & doctos quosque in confesso, & nobis itidem aliàs per partes illustrata prolixius. Cùm nullius vero non civilis juris hæc communis sit conditio, utique manifestum est, nec alium esse Romani juris posse; ac proinde illa inuidenda ejus encomia non nisi deliria esse, merces suas improbe apud imperitos laudantium umbraticorum hominum.

Possit tamen fortè cui videri non abs ratione dictum: Leges illas Justinianæas omni civitati omnique republicæ formæ convenire, si id accipias de jure privato: saltim id enim usu & experientia comprobari. Verùm enim verò certum est quod itidem alibi demonstravimus, jus etiam privatum cujusque civitatis debere statui ejus publico esse aptum, nec unum idemque privatum jus statibus omnibus posse congruere. Nec vero experientia quidquam aliud docet, quam nonnulla juris illius privati Romani promiscue ubivis posse recipi. Habent scilicet omnes omnino reipublicæ quædam communia: quæ igitur eodẽ modo institui possunt. Ita exempli causâ, in omnibus civitatibus merè subditi quidam inveniuntur quorum felicitas non nisi per accidens attendi solet: circa hos itaque etiam illa possunt ubivis usurpari, quæ promiscue in subditorum usum jure privato Justiniano constituta sunt. Non tamen illa apta sunt civibus ullius reipublicæ, quorum salus primariò & per sese quæritur. In hisce scilicet curandum, ut ante omnes originarij cives bene sese habeant, quorum proinde familiæ & res unicè conservandæ sunt. At Justinianæum jus nullo discrimine censet originarios a novosq; cives, proinde & nullã familiarũ, nullã nobilitatis

tatis rationem habet : imo quicquid adhuc supererat
 prisce moris, de jure Quiritum, de filiorum præ filiabus cir-
 ca bona parentum legitima prærogativa familijs conser-
 vandis aptum, laxato simul testandi freno, omne abrogavit.
 Recte quidem & convenienter dominatui : at minime ijs
 civibus quorum salus primò ac per sese quærenda fuerit.
 Unde etiam usus docet, etsi rectæ civitates nonnulla Justi-
 nianei juris admiserunt, reliquis civibus suis tamen longe a-
 lijs institutis consulere solere. Quoniã porrò in omni etiã
 herili imperio, quamvis non primò sed secundario, salutis
 civium habenda est ratio, eaq; propterea etiã hætenus ha-
 bita sit per Justinianas leges, hinc nihil vetat, leges illas
 in quantum continent aliquid civibus salutare, in usum
 promiscuum accipi : minime tamen hoc extendi potest
 ad privatum jus omne. Et verò perquam verosimile est,
 illam inusitatam hætenus in muliebrem sexum & servos
 indulgentiam Justinianeam, itidem in arcanum potius
 dominationis instrumentum institutam esse, quàm in ve-
 rum populi commodum : certè minus huic aptam esse
 aliàs docetur : jamque tum Aristoteli fuit observata inter
 dominatus arcana, *γυναικονετία τι ἐστὶ τὰς δικίας, καὶ δέλωσ*
Pol. c. 11. αἰσις, nimia potestas faminarum in domibus & servo-
rum indulgentia. Imo ipsa Legum forma, quum litibus
 & contentionibus civilibus serendis alendisque perquam
 sit idonea, reapse haud congruit ubi salus civium prima-
 rio quæritur : quamvis ad auctoritatem judicijs concilian-
 dam, ad distrahendos item populi animos, ad enervandos
 cives plurimum faciat, & hætenus itidem dominatui sit
 commoda. Verum de his pro ratione instituti satis.

Juxta Romanum verò etiam Canonici Pontificum juris
 magna est auctoritas. Igitur & illud est in Politicum usum
 diligen-

diligenter volvendum. Quantumvis enim ad omnia civitatis negotia non dimittat sese & sacrum potius videri possit, reapse tamen Civilis est argumenti, plerumque dominandi artium, cum primis in Decretalibus. Et verò capere hinc est nonnulla aliàs insueta imò & ignota. Nec verò alibi usquam legere est, forenses etiam processum formatum in monarchici dominatus instrumentū, specioso justitiæ prætextu: ceu hinc vafre institutum observare est. Enimverò admittit frequentes ad Curiam appellaciones, & impense favens reo, moroseq; invitum quamvis trahens detinensque actorem, utramque partem in diuturno tenet Curie obsequio, & non nisi meliore exhausto succo languentes dimittit. Ne nunc tangam alias artes quam multas. Vix tamen invenias, qui arcana ejus juris hastenus prodiderit, in illa interpretum lectorumque copia: sive religioso quodam silentio, sive inscitia occultorum Politices stratagematum, sive talium incuria præ fori studio, sive denique periculi ex doctrina metu. Non fugere autem queunt facile dominatus artium probè conscium, & sacre Pontificum monarchiæ gnarum.

Ut seorsim alias Leges nunc nominatim memoremus, haud opus est. Sufficit scilicet in genere omnes commendasse; præsertim quæ prudentioribus quibusque civitatibus fuerunt aliquando aut sunt hodieque in usu. Et verò possumus videri nimis diu jam immorati recensendis ijs scriptis, quæ circa singularium rerum publicarum notitiam occupantur. Eoque & relinquemus nunc illum locum, simulac duo monuerimus.

Alterum est de ijs monumentis, quibus mores & ingenia singularium gentium descripta sunt. Enimverò pertinent & illa quodammodo ad singularium civitatum intellectum:

certe nisi ingenio populi cujusque perspecto, plenam civitatis alicujus singularis cognitionem haud acceperis.

Præter autem illa quæ Geographicis & Hodeporicis passim libris inspergi solent, veterum quidem nemo hoc argumentum separato scripto tradidit. Etiam nostro ævo hæc cura hætenus fere itidem non nisi illorum Geographorum & Hodeporicorum fuit. Unus, quod sciam, Joannes Barclajus peculiarem dedit librum, Iconem dictum animorum, ita sane elegantem ut & amulandi conatus videatur omnibus præreptus. Memorat

*Naud. in
Bibliogr.
Polie.*

Gabriel Naudæus & Garciam quendam, & Auctorem Anonymum Sortianarum questionum: quorum ille Hispanorum simul ac Gallorum ingenia minutissime delineavit: hic vero Italorum artes, ac in rebus & urbibus singulis receptas consuetudines tanta diligentia expresserit, ut nauseam aliquando & fastidium vel patientissimis lectoribus injiciat. Verum neuter mihi vilis: forte etiam neuter Latino calamo est usus: itaque de ijs quod addam nihil est causæ. Et sufficiunt hæc pauca de priore.

Alterum monitu dignum est: quod occurrunt Veteres pariter recentisque libri, qui etsi respublicas integras non describant, circa partem tamen versantur. Etiam hos proinde in usum saltem aliquem cedere posse Politicæ prudentiæ. Ejus generis est Notitia utriusque Imperij: quam doctissimo commentario Guido Pancirollus illustravit: ut & Georgij Codini liber de officialibus palatii Constantinopolitani, & officijs magnæ Ecclesiæ. Recentiorum similis argumenti libros non est quod commemoremus. Juvare autem scripta talia saltim in id possunt: uti ejusmodi exemplis addiscas, quemadmodum magnarum rerum publicatarum administratio per varios magistratus & diversa

diversa officia, quam commodissime instituat: id quod scire utique ad Politicum pertinet.

Consequens nunc est, uti ad HISTORICOS magis proprie sic dictos progrediamur.

In historiarum vero ordine illam, quæ constat quadam velut in locos communes Politicos Civilium multorum actuum collectione, merito maximo dixeris *Φιλοσοφίας ἐν ᾠδοῦν γράμματα*, quod de Historia omni affirmavit olim Dionysius Halicarnassensis, estque proxime & paratæ utilitatis; verum vix quenuquam laudare est qui in hoc genere fecerit pretium operæ. Etenim habemus quidem similem aliquam *συλλογὴν* libro qui Aristotelis dicitur secundus Oeconomicus: Sed illa non attingit nisi pecuniæ cogendæ artificia æqua, iniqua; qualia conducunt soli Oeconomiz politicæ sive ærarij curationi. Quod illi quidem instituto satisfacit, non item reliquæ Civili philosophiæ. Ex illo tamen omni vetere ævo par nihil superest, Tiberio imperante vixit Valerius Maximus. Cujus memorabilium collectanea Politicum multis locis juvare idonea sunt quidem: morali tamen potius philosophiæ inserviunt, & in hujus usum præcipue sunt composita. Trajano Cæsare Sextus Julius Frontinus Latine, Marco Polyenus Græce Stratagematicâ collectiones perquam egregias posteritati reliquerunt: sed ad artem bellicam illæ faciunt, ad Politicam, etiam militarem, vix quidquam. Sequiore demum tempestate, qua jam omnia pene barbaries occuparat, seculo Christiano scilicet decimo, Constantinus Porphyrogenetus Leonis Philosophi filius, Imperator Novæ Romæ & princeps literatus studiorumque sapientiæ patronus maximus, viso historiæ ad rem omnem civilem summo commodo, supino ta-

Dion. l.
de Arte.

men ipsius in Consiliarijs quoq; neglectu, in usum Politicū ex quam multis historicis fecit colligi quasi flores unum in corpus, & in quinquaginta tres partes, velut totidem communes locos, digeri, singulos locos duobus libris comprehendens. Illud opus quin fuerit magnæ utilitatis equidem haud dubito. Verū est jamdudum quod eruditus orbis illud desideraverit. Nec enim hætenus in manus nostras nisi loci duo pervenere. Alter videlicet de Legationibus, cujus librum priorem Fulvio Ursino, posteriorem Davidi Hoeschelio debemus: Alter de Virtute & vitio, quem in Cypro ære Nicolai Peirescij redemptum, Græce Latineque edidit Henricus Valesius. Qui profecto incenderunt desiderium reliquarum quinquaginta & unius partium.

Postilla nemo quod sciam simile quid aggressus est, nostra etiam & patrum ætate, quæ infinitos aliàs orbi scriptores dedit. Exstat tamen Justii Lipsii liber Monitorum & exemplorum Politicorum: sed longe infra nostram expectationem. Addidit & Aphorismis Politicis suis congeriem aliquam historicam Gregorius Richterus, parum vero utilem & judicio exiguo. Majorem multò vim & ingenij & doctrinæ attulit ad simile opus Joannes à Chokier: per pauca tamen & ille verè Politica attigit. Et Baptistæ Fulgosi opus sicut ad exemplum Valerij Maximi compositus, ita ejusdem est notæ. Ut proinde hic locus hætenus incultus haberi debeat.

Inter Historias reliquas præ omnibus utiles arbitror ad rerum publicarum salutem illas, quæ divino Veteris præcipue pacti codice continentur. Expediit scilicet unice mortalibus nobis, semper animo obversari providentiam divinam, occulto ductu commoda eum omnis privatæ vitæ

tæ nostræ tum cumprimis rerumpublicarum gubernan-
 tem. Est quidem illa non difficilis observatu, iusta atten-
 tione actus atque eventus rerum quosque considerantibus.
 Arcanam sane ac maximæ roboris vim, integras civitates
 populosque versantem, etiam Nicolaus Machiavellus *Vide A-*
 advertere potuit, minime omnium cæteroquin religiosus. *nimadv.*
 Perquam pauci tamen Historici solent illam diviniorem *nostr. ad*
 causam iusta commemoratione profæqui: quidam imò de *Mach. c.*
 industria hoc videntur agere, ut excutiant lectorum animis *21.*
 et hæc curam: quo vitio & Polybium teneri vereor ne ma- *Cas. pref.*
 nifestius sit quam ut Casauboniana exorsatio tegendo illi *ad Poly-*
 sufficiat. Nullæ Historiæ igitur magis hæc juvant quam *bium.*
 illæ sacræ. Optime videlicet S. Augustinus: *Quoniam di-*
 vina providentia, non solum singulis hominibus quasi privatim, *Aug. l. de*
 sed universo generi humano tanquam publice, consulit: quid cum *vera re-*
 singulis agatur Deus scit, atq; ipsi cum quibus agitur sciunt; quid *lig. c. 25.*
 autem agatur in genere humano, per Historiam commendari *voluit & per Prophetiam.*

Ex Græcis scriptoribus (nam de his primo loco dicere
 & antiquitas jubet & doctrina) Herodotus, recte con- *Cic. l. 2.*
 scriptæ historiæ parens jure Tullio dictus, argumento va- *de L. L.*
 rio & amplo idoneus est Politicorum magister, minus ac-
 curata tractandi ratione tamen non perinde satisfec-
 rit desiderio. Qui hunc verò æmulatus est Thucydides,
 in consilijs rimandis narrandisque perspicax & accu-
 rarus, velut verbis pressus & prope aridus ita sententijs
 densus & locuples, quæ ad popularis belli & dissidiorum
 negotia attinent, feliciter docet; at præter hæc aliud pene
 nihil attingit. Cui Thucididem debet posteritas Xeno-
 phon plus docet Politicæ prudentiæ in ficta historia, quam
 vera: multum certè hac parte inferior, quem Historiâ re-

rum Græcarum exceperit, Thucidide. Quamvis autem fere totus idem sit in narrandis turbis & moribus populatibus, neutiquam tamen aspernandus prudentiæ studioso. Longo autem hos etiam omnes intervallo post sese reliquit Polybius. Est enim stilo quidem minus comptus, at Civilis prudentiæ maximus magister. Etenim pacis non minus quam belli negotia tractat longè exactissime, & quidem cum primis Romani populi, quo tempore ille magnitudine rerum maximam sui admirationem peperit, ut & aliarum Græciæ florentissimarum civitatum. Ne quid nunc dicam de artis militaris peritiâ quam eximiam ostendit, ut & de Historiæ mistis præclaris dissertationibus. Etsi enim in hisce non tam Historicum quàm Philosophum aut Tacticum agat Polybius, attamen dictu est incredibile, quàm illa omnia apta sint augendæ omnigenæ prudentiæ. Quò magis dolendum, magni & in quadraginta libros diffusus operis minimam partem integram, reliquam non nisi per levia excerpta superesse. Magis exilem obscuramque Romanæ historiæ portionem, ipsa scilicet reipublicæ illius exordia, illustrandam suscepit Dionysius Halicarnassensis, minus item in actu rerum ipse versatus armorumque tractandorum peritia valuit, quàm Polybius, etsi hunc æmulatum suspiceris, perducta illuc historia ubi Polybius suam fuit orsus: ita tamen argumentum suum tractavit, ut palmam sapientiæ politicæ nemini non fecerit dubiam. Artem certe bene temperandi regni per leges pace belloque aptas, ut & Regni & Aristocratiarum mutationes varias, & utriusque temporis instituta, feliciter pleniusque haud temere ex historiâ aliâ in exemplo didiceris. Inferior hoc Dio Cassus est, ut tamen & ipse Politicum sese probet, aptumque docendis τῶν πολιτικῶν: fortassis & in

Aristo-

Aristocraticis & Democraticis institutis parem laudem à nobis referens, nisi amplissimæ historiæ totos triginta quatuor priores libros quibus res ab Urbe condita ad Lucullum usque tradidit, ævi infelicitas detraxisset. Insignes certe sunt superstites viginti quinque libri quamvis in morte Claudij desinant: & nihil vulgare sapiunt ipsa reliqui operis Xiphiliana excerpta. Quod si profecto haberemus integros, & hunc, & Dionysium, & Polybium, possemus sine magno prudentiæ dispendio ipsamet Latinâ Romanorum historiâ carere. Ætate suppar non tamen scriptione Dioni est Herodianus; bonus verò & ipse nec indoctus.

Post hosce qui Romani Imperij res gestas digne sit persequutus Græcus quidem scriptor haud reperitur. Quis Justiniani tamen Cæsaris bella memoraverunt *σύγγραμματα* duo Procopius & Agathias, saltem prudentiæ bellicæ inserviant. Illius *αἰνολόγος* etiam alia doceant: modò fidem mereantur. Inter sequioris ævi Græcos Nicetæ Choniatae laudes in Politicum usum præclare persequutus est Justus Lipsius, idque ex merito, nec enim Colesii sententiam est quod moremur. Idem Lipsius nec Nicephorum Gregoram hoc ordine exclusum voluit. Qua in re isidem me consentientem habet. Debuisset verò jure addi & Johannes Contacuzenus, & Anna Comnena: & hæc & ille Cæsarei generis, imo ille Imperatoria etiam quondam dignitate functus. Habet sane utriusque historia perquam multa ad vitam Politicam utilia. Et vero fuerunt tempora illa insignibus rerum vicissitudinibus obnoxia. Quin & Basilij Macedonis vita, à Constantino Porphyrogenito Imperatore nepote Basilij conscripta, quæ inter *σύνγραμμα* Leonis Allatij, paucos eis annos demum prodiit in lucem, digna

Lips. in

Nor.

Col. in

epist. de

Scud. Pol.

digna est quam manus Politica verset diligenter, utpote quæ simul ignavi stolidique Michaëlis fatum doceat.

Præter hosce Romanarum rerum scriptores duo adhuc sunt memorandi in primis. Alter est Plutarchus: cuius vitæ parallelæ sunt sine exemplo, & accuratissima prudentia civili planè refertæ. Alter Flavius Josephus. Et si enim hujus historiam illam quam ex sacro codice descripsit, utilius & rectius ipso ex fonte petieris, attamen quod reliquum ejus est, præcipuè totus de bello Judaico commentarius, prudentiam viri non minus ostendit quam scribendi promptitudinem. Non pænitebit itidem quenquam operæ in lectionem Diodori Siculi impensæ; valuit enim cum variorum populorum notitia tum bono judicio, idque præ sese ferunt quæ supersunt volumina. Non contemnendus quoque est Appianus: utilior tamen viro militari quam Civili.

Cæterùm de Historicis Græcis pro instituti ratione satis. Latinorum alij sunt antiqui res Romanas præcipue narrantes, alij sequioris, imo alij & nostri propemodum ævi.

Primi temporis princeps citra controversiam est Titus Livius. saltem si argumentum spectemus, & quæ hinc oriuntur ad varias civilis prudentiæ partes utilitatem. Persecutus est enim res populi Romani à prima usque origine non pace minus quam bello gestas: quæ profecto præclaræ fuerunt & simul obnoxia maximis mutationibus. Utinam haberemus integrum! Æque amplius argumento est Vellejus Paterculus, & Florus: sed uterque non nisi compendium dedit eorum quæ justa ubertate Livius exsecutus est: uterque licet prudens imo civilium rerum peritiâ insignis. Quæ supersunt hodie Sallustiana, civiles motus & cor-

& corruptæ reipublicæ mores docere cumprimis sunt idonea: proœmia tamen cum Catalinarii tum Jugurthini belli etiam ad alia lectorem ducunt. Multo magis illum instruxissent Historiarum volumina, ceu ostendunt fragmenta, (quæ Grammatici, non nisi suos in usus tamen, excerpterunt) nisi periissent.

Si iudicium politicum, si accuratam tractandi rationem videas, omnibus Græcis pariter Latinisque auisim præferre Cornelium Tacitum. Recte de illo Lipsius: *Quis illo verius narrat aut brevius? In moribus quid est quod non tangat? in affectibus quod non revelet? Mirabilis omnino scriptor, & qui seriò hoc ipsum agit quod non agit: nec enim historia solum est sed velut hortus & seminarium præceptorum.* Cæterum quia Tiberios tantum & Cajos & Claudios & Neronos, portenta tyrannica, nobis narrat, nec multo meliores Galbas, Othones, Vitellios, Vespasiani autem & Titi paucula delibat, præter illa Tyrannico statui familiaria, parum docere est idoneus. Nec enim ferendi, qui unum Tacitum omnis prudentiæ fontem æstimant, imò unum hunc omnibus in universum Principibus, & in Principatu viventibus, unde vitæ præcepta illi hauriant, solent commendare. Optime id ipsum vidit animadvertitque Isaacus Casaubonus: *cujus ea de re sententia præfationi ad Polybium inserta lectu est dignissima.* Mihi Tacitum cereæ indolis & ad populi salutem instituendus Princeps nullus legat: parum siquidem abest à scelera dominatus docente, ista quum narrat Cornelius. Non carebit fructu suo & Tranquillum trivisse: illius tamen scribendi ratio non perinde apta est momentis negotiorum explicandis. Multo minus juverint reliqui Cæsarearum vitarum scriptores. *Quam utilis verò quondam*

*Lips. in
Not. ad
Polit.*

*Cas. Præf.
ad Polyb.*

T t

fuerit

fuerit Trogus Pompejus, monstrat Epitome ejus Justiniana, abundans illustribus exemplis pariter & præceptis. Militaribus consilijs multum item profunt Julij Cæsaris commentarij, at minus civilibus. Non alia etiam quam bellica narrat Q. Curtius, Politico tamen homini ipsomet Cæsare tantò commodior, quantò diffusior est, docens non vincere duntaxat sed victa etiam retinere. Ætate & stilo omnibus hisce inferior, neutiquam tamen prudentiâ, Ammianus est Marcellinus, pacis bellicue negociorum, eorum præsertim quæ in regnis solent venire usu, præstans narrator. Alios vetustioris illius ævi heic laudate, nihil attinet.

Sequiore barbara tempestate omni, qui nostro instituto profuerit, vix quenquam jure laudaveris. Majorem tamen ævo illo prudentiam observare est in Matthæi Parisi Anglicanarum, Lamberti Schafnaburgensis Germanicarum, Saxonis Selandici Danicarum, Roderici Tolerani Hispanicarum, & Theoderici Nihemij Pontificiarum rerum historijs: qui proinde lectores suos nunquam non prudentiores dimisere.

Cæterum ex quo bonis literis suis iterum splendor rediit, (quod tempus à Maximiliani primi id nominis Cæsaris imperio fas est ordiri) nullus non Europæus populus consecutus aliquem est, qui ad Græcorum Romanorumq; veterum sublimitatem sese erexerit. Eoque licet illorum indicem texere haud exiguum. Non patitur tamen hic locus vel optimorum, nisi tanquam per saturam, meminisse.

Igitur in Italis, accurato civilium quarumq; rerum judicio, omnium princeps est Franciscus Guicciardinus. Licet enim hunc memorare, etsi Italicè scripserit, quoniam Coelium Secundum Curionem nactus est interpretem,

tem. Proximus huic Paulus Jovius, imo eruditione & diffuso argumento major: impar tamen fide pariter & prudentia, venali ad hoc calamo, & amicis inimicis favore atque odio obnoxius. Tertium locum merentur Bembus, Justinianus, ac Maurocenus, in Veneta: Pontanus, Facius, & Collenutius in Neapolitana: Platina, Onuphrius, Ciacconius in Pontificia: in Genuensi P. Bizarrus & Folietta: Hieronymus Rubeus in Ravennatensi: Joannes Baptista Pigna in Atestina, & Possevinus in Mantuana historia: ut ultimum tamen dixeris merito fortè hujus classis primum. Quandoquidem Machiavelli etiam Florentina Historia Latine versa est, optimeque docet reipublicæ illius varias vicissitudines ac civiles motus, quasi in exemplum similem, non sine culpâ sileri hîc poterit. Certè Leonardum Aretinum longè superat: qui res ejusdem civitatis Latino stilo illustravit. Laude digna quoque hîc est Insubrica historia Erycij Puteani: nisi auctoris Belgæ opus non debeat inter Italica laudari.

Res Germanicæ justo pauciores acceperunt scriptores à prudentia commendandos. Perquam egregij verò sunt Joannis Sleidani Commentarij: & quæ his jungi debet, Historia Concilij Tridentini Petri Suavis aut rectius Pauli Servitæ Theologi Veneti, planè est incomparabilis, quicquid nuper egerit Pallavicinus. Bellum Caroli V cum Smalcaldicis fœderatis doctè narravit Lamb. Hortensius. Nuperrimè quo Germania omnis laboravit, arcana consilia & eventus, videntur omnium optime persecuti Caraffa Italus, & nescio quis Anonymus auctor Epitomes rerû Germanicarum, quanquam à studio partis suæ minime vacui. Multos præclaros scriptores invenit bellum Bellicum, sed horum in primis quatuor idonei sunt juvandæ

prudentiæ: Joannes Reidanus Dionysio Vossio interprete, Famianus Strada, (nec enim est quod nos moremur Grammaticam infamiam à C. Scioppio illi inustam) Nicolaus Burgundus, & felicissimus Taciti æmulator *in vno* Hugo Grotius. Proximi illis, Dominicus Baudius Induciarum Belgicarum historiâ, & Joannes Meursius, magnum illud in literis nomen, cujus Guilhelmus Ayrault & Ferdinandus Albanus ut & de Inducijs libri, digni profecto sunt qui & Politicæ discendæ causâ legantur cum curâ. Non etiam spernendi sunt in Bajaricis Joannes Aventinus & Andreas Brunnerus: cum primis verò excellens est Ludovici IV Imperatoris historia à Nicolao Burgundo conscripta, & cum melioribus Græcis Romanisque comparanda, prudentia, fide, eloquentia. Austriaca non insipienter tradidit G. de Rhoo: at in Helveticis magis sese præbavit Franciscus Guillimannus. Frisica gens mea historicum accepit Ubbonem Emmium, nulli quamvis veterum temere secundum, judicio Politico, stili elegantia, & accurate tractata narratione. Nec inferiora est secutus qui eum excepit Pierius Winsemius, ut & Geldricarum rerum scriptor Joannes Isaacius Pontanus. Hamburgensium binos jam tum libros edidit Petrus Lambecius: insigne specimen popularis reipublicæ descriptæ: (quale historiæ genus paucis datum est hætenus juste tractare) desiderantur tamen illius florentissimæ urbis adhuc potissima.

Francorum res à prima usque origine, Gallicas tamen præcipue, insigni non prudentia minus quam eloquentia & industria persecutus est Paulus Æmylius Veronensis Italus, ad annum usque seculi quintidecimi Christiani duodenonagesimum. Non minor virtus est, ejus qui Paulum excipit, ad Henrici id nominis secundi Regis tempora, Arnol-

Arnoldi Ferronij Burdigalensis Galli, viri magnis in re-
publica negotijs admeti. Ab excessu Francisci ad horribi-
lem Henrici quarti Regis cædem, non Gallica duntaxat
sed universi orbis negotia, inusitato studio & fide, sum-
mo etiam cum prudentiæ Politicæ commodo, posteritati
narravit Jacobus Augustus Thuanus; cujus operis tamen
ultima, offensam seculi metuentia, lucem nondum vi-
dère: verè princeps Historicorum nostri temporis, saltim
tanto ausu pariter & judicio & integritate. Intra sola Gallica
continuit sese, nec ultra annum seculi hujus nonum vi-
cesimum hætenus in publico quidem excurrit Gabriel
Bartholomæus Gramondus: prudentia tamen, & *καρπύσια*,
non temere cuiquam secundum dixeris. Utinam veri o-
dium non invideat nobis tanti viri & reliqua! Latinos in-
terpretes quoniam nati, & prudentiâ instruere lectores
apti sunt, Philippus Cominæus, Petrus Matthæus, & Ru-
dolphus Botoceus, merentur laudatis auctoribus accen-
seri. Multùm vero eminet inter hos Philippus Comi-
næus. Quamvis enim Matthæus affectaverit etiam scho-
las Politicas historiæ miscere, tamen illo ipso tenuitatem
judicij potius prodidit. Eundem in lapidem impegit quo-
que scriptor Historiæ Ministerij binorum Cardinalium
Richelij & Mazarini: quem Latine versum legere nihilo-
minus haud abs re fuerit.

Quod in Francica Æmylius, id in Anglicana historia
fere est Polydorus Virgilius Urbinas: etsi ipsi Angli exactio-
rem rerum peritiam in ipso desiderent. Non inferiora cer-
te est sectatus. Plenum autem variæ est prudentiæ opus,
cum illud de rebus Elisabethæ Guilielmi Cambdeni, tum
alterum Francisci Verulamij de gestis Henrici septimi:
perinde atque Henricus ille rex fuit perquam cautus &

felix, & Elisabethæ sapientia ac fortitudo captum sexus multum excessit, verè miraculum sui ævi.

Scotiâ in sua gente nacta est, nemini prudentiæ & eloquentiæ laude cedentem, rerum suarum scriptorem, Georgium Buchananum: dignum qui unus pro multis æstimetur.

Hispania etiam genuit præclarum sibi Historicum Joannem Marianam: in quo nec judicium, nec studium, nec scribendi facultatem desideres, licet à prima usque memoria Hispanicæ res universas tradere conatus sit. Scorsim verò Lusitania dedit Hieronymum Osorium, felicissimos Emanuelis Regis actus non impari virtute enarrantem.

Dania Batavis duobus debet sapientem suarum rerum historiam Joanni Meursio & Joanni Isaacio Pontano: ut Sveciâ suam J. Loccenio Holsato. Nec tamen aspernandus est is etiam labor, quem patriæ impenderunt, Joannes & Olaus Magni fratres, imo jam ante hosce Ericus Olai Upsaliensis.

Hungarorum res bellicosæ acceperunt scriptorem insignem Italum Antonium Bonfinium. Præstitit autem in eodem argumento operæ quoque pretium Stephanus Istuanus Hungarus.

Cæterum Poloni plures disertissimos Historicos in magisterium prudentiæ producere possunt & quidem suæ gentis. Præcellunt vero in hisce quam maxime Martinus Cromerus, Stanislaus Orichovius, Stephanus Lubienkianus, Stan. Kobierziccius, & P. Piascius quanquam stilominus comptus. Etiam exteri nonnulli in Polonicis rebus narrandis ostendere suam prudentiam: Salomon Neugebauerus imprimis, Reinoldus Heidenstenus, & his ætate major Alexander Guagninus Italus.

Histo.

Historicos alios hîc laudare supervacua fuerit operâ. Sufficit nempe præcipuos commendasse. Nullæ scilicet non historiz, utut rudes, juvare Politica studia idoneæ sunt. Satis vero est in hunc quidem usum, illas duntaxat trivisse, quæ præ alijs sunt commodæ. Ut hæc proinde solæ etiam hîc commemorari debuerint.

PROTULIT porrò nostra patrumque ætas, qui Dissertationibus & Annotatis ad Historicos aliquot meliores conscriptis, apprimè hæc prudentiæ civilis studia in melius promoverunt. Quorum tamen institutum non idem deprehendere est; alijs scilicet theses politicas tractantibus, alijs in hypothesebus duntaxat occupatis. Quamquam verò potius utriq; illi, præcipue primi, mereantur aliû in ordinè referri, fortassis tamen licebit uno omnes loco comprehensos, statim ipsismet Historicis subjungere; saltim illos qui præstant. Igitur in pretio esse commerentur, quæ ad Thucydidem Enenckelius, ad Polybium J. Casaubonus annotaverunt. Prævalent verò hisce etiam perquam multùm Nicol. Machiavelli ad Livium Dissertationes, (non enim Grammatizat sed Philosophatur, ceu bene olim judicavit Albericus Gentilis,) ad Tacitum Scipionis Ammirati. Nec verò quid verat, illarum hîc meminisse, quum ex Italico Latine versæ sint. Post Ammiratum ad Tacitum doctè prudenterque disseruit Janus Gruterus. Sed hunc etiam longo intervallo superarunt Christophorus Forstnerus & Joan. Henricus Boeclerus, viri ad politicam ævi nostri gloriam nati & compositi. Quæ Annibal Scottus ad eundem Tacitum annotavit, boni conatus gratiâ quis laudaverit, non tamen facti operæ pretij. Cui enim lectori non talia in mentem spontè veniant? Meliora sunt quæ congeffit Berneccerus, etsi ad laudem eorum quos paulo ante

ante commendavi non assurgant. Perquam elegantes præterea sunt Observationes Politicæ ad Florum & Svertonij Julium Cæsarem Jacobi Zevcotij. Verum ad omnia Svertonij & Flori præterea; quasi regnat nunquã satis laudandus Boeclerus: cui simul Vellejum Paterculum, Cornelium Nepotem, & Herodianum illustratos debemus, ut Tacitum Curtium & Justinum Freinsheimio ac Berneccero. Aliorum similes labores non est quare nominatim tangamus, quandoquidem infra expectationem istam abjecti sunt.

Præter Historicos porro in singularium rerum expositione ita versantur nonnulli scriptis EPISTOLIS, ut etiam illæ plurimum possint adjumenti ad prudentiam civilem conferre. Et vero in Epistolis videas accuratissimas & plenissimas nonnunquam narrationes de ipsi negotiorum maximorum arcanis: interdum & consilia aut divinationes prudentissimas de futuris.

Quamvis autem supersint hodieque ex antiquo ævo etiam Græcorum illustrium virorum Epistolæ haud paucæ, illæ tamen parum juverint Politices studiosum. Inter Latinos etiam veteres, nec Plinij, nec Symmachi, nec Sidonij Apollinaris ad rem hanc faciunt. Marci Tullij vero cum quas ad Atticum tum quas ad Familiares alios exaravit, sunt bonam partem πολιτικῶν. Et quidem de illis jam Augusti ævo ita præclare judicavit Cornelius Nepos. Quum enim memorasset illam quæ T. Pomponio Attico cum M. Cicerone intercessit familiaritatem, hæc verba subjungit de Cicerone. *Ei rei sunt indicio, præter eos libros in quibus de eo facit mentionem, qui in vulgus jam sunt editi, sexdecim volumina epistolarum, ab consulatu ejus usq; ad extremum tempus, ad Atticum missarum. Quæ qui legat non multum desideret historiam contextam illorum temporum*

*Nep. in
vita Att.*

porum. Sic enim omnia de studiis principum, vitiis ducum, mutationibus reipubl. per scripta sunt, ut nihil in iis non appareat; & facile existimari possit, prudentiam quodammodo esse divinacionem. Non enim Cicero ea solam qua vivo se acciderunt, futura pradixit, sed etiam qua nunc usu veniunt cecinit ut vates. Dixeris idem de quamplurimis epistolis alterius operis, quod ad Familiares inscribitur; si justo temporis ordine servato, quam in vita Ciceronis Franciscus Fabricius indicavit, & in sua editione securus est Siberus, eas attente legeris. Omnino verò tales sunt ad Brutum & Quintum fratrem scriptæ. A Ciceronis usque ætate per complura secula nihil simile natum est. Quin imo, etsi post resuscitatas literas haud pauci grandia epistolarum volumina ediderint, non perinde tamen Politicos juverint. Hujus notæ nihilominus reperire est epistolas complures in opere epistolico Æneæ Sylvij, Desiderij Erasmi, Philippi Melancthonis, & Joachimi Camerarij. Quæ non adeo pridem in lucem sunt editæ epistolæ Huberti Langueti ad Philippum Sidneium & Camerarios, ut Jacobi Bongarsii itidem ad Camerarium, tantum non omnes agunt de rebus civilibus maximis. Sed & Augerij Gislenij Busbequij Epistolas Turcicas summo jure in Politicum hunc ordinem retuleris, ut & paucas aliquot Justij Lipsii. Cæterum omnes, me judice, superant eo in genere epistolæ Christophori Forstneri: quibus nec prudentius nec disertius, nec elegantius quidquam lucem vidit: quo magis doleas, earum paucitatem. Ubi Grotianæ omnes publicabuntur, habebunt scholæ Politicæ quare etiam Grotio hoc nomine æternas debeant gratias. Nostre id genus editæ literæ quoniam sub alienis latent nominibus, satius est illas silentio præterire.

Si verò linguæ Latinæ limites egredi ferret insti-

Vu

tutum,

tutum, possem multò plures præclare hoc functos scribendi genere laudare: sed non licet absque culpa à proposito abire. Alia tamen est ratio earum quæ Latine sunt versæ, quales majore numero, cum primis in Thesaurò Politico Honorij, reperire fuerit.

Ab Epistolis, deliberativi quidem argumenti, parum diversa sunt OPUSCULA CONSULTATORIA: magni certe ad prudentiam parandam usus. Superfunt vero ejusmodi nonnulla etiamnum ex ævo vetere. Ut Xenophontis libelli, Alter de Magisterio equitum, Alter de Proventibus seu rationibus reddituum: uterque in commodum Atticæ civitatis conscriptus. Quinti item Ciceronis ad Marcum fratrem de Petitione Consulatus liber eximius. Nostra ætas hætenus scripta ejusmodi justo pauciora in lucem protulit, cæteroquin aliorum feracissima. Plæraque sane agunt de Turcis oppugnandis; eminente inter hæc opusculo Busbequiano & Soranziano. Sed non est operæ pretium per singula nunc digredi.

De singularibus porro negotijs civilibus summo cum Politicæ prudentiæ fructu agunt & ORATIONES; illæ quidem potissimum quæ generis sunt deliberativi, non tamen non & demonstrativi generis, ex quæ in laude aut vituperio eorum qui in republica magnis rebus præfuerè, occupantur. Benè scilicet etiam de Panegyricis sermonibus Erasmus: *Qui Panegyricos nil aliud quam assentationes esse putant, prorsum ignorare videntur, cui rei genus hoc scripti sit à prudentissimis viris repertum: nempe ut objecta virtutis imagine improbi Principes emendarentur, probi proficerent, rudes instituerentur, extimularentur oscitantes, deniq; ipsi apud se pudeferent deplorati.* Dudum ante Erasmum Plinius Panegyrici hunc esse fructum dixerat: *Vt futuri Principes*

Erasm.
epist. ad
Palud.

Plin. l. 1.
ep. 22.

NON

non quasi à magistro sed tamen sub exemplo præmonerentur, quæ
 potissimum via possent ad eandem gloriam niti. Nam præcipere
 qualis esse debeat Princeps, pulchrum quidem sed onerosum
 ac prope superbum est, (inquit) laudare verò optimum Princi-
 pem, ac per hoc posteris velut è specula lumen quod sequantur
 ostendere, idem utilitatis habet, arrogantia nihil. Reapse au-
 tem, saltim plæraq; cum ex vero in Panegyrico narrentur,
 discere inde etiam est, quænam feliciter quæ infelicitèr
 gesta evenerint. Quæ bona prudentiæ pars est.

Sunt autem deliberativi ordinis Isocraticæ plæraq; et
 plenæ profecto prudentiæ senilis: Demosthenis item
 Olynthiacæ ac Philippicæ; sparsim & quædam aliæ vete-
 rum decem Græciæ oratorum: Marci etiam Tullij Philippi-
 cæ in Antonium, ut & pro lege Manilia, ac contra Legem
 Agrariam aliæq; prudentissimæ orationes: nonnullæ porro
 Dionis Chrysostomi: complures vero & argumenti insi-
 gnis Libanij, Sophistæ sive Rhetorices Professoris publi-
 ci Antiocheni. Exinde illius quidem generis raras repe-
 riri fuerit: nostro etiam seculo vix quidquam tale suppedi-
 tante, quod quidem laudem nomine prudentiæ Politicæ
 mereatur. Non enim annumerabo nunc huic loco quæ Hi-
 storijs passim inseruntur suasorias: quando quidem pars sunt
 Historiarum: etsi & seorsim prodierint in lucem à viris præ-
 stantibus excerptæ.

Cæterum demonstrativi generis quæ juvare Politi-
 cum possint, Græcæ quidem orationes paucæ supersunt.
 Latinæ autem varix, primis quatuor Christianis secu-
 lis natæ, legi possunt eximio cum emolumento: maxi-
 me Panegyricus Trajano Imperatori à Plinio juniore
 dictus. Parentum ætas id genus abunde largita est.
 Quarum potissimis in duo volumina collectis atque ex of-
 ficina

ficina *W*echeliana editis, bene de Republica nonnemo meritus est, seculi hujus septimi decimi anno post decimum tertio. Insignes etiam sunt *Lansianæ* declamationes, in laudem & vituperium illustrium *Europæ* regionum *Tybingæ* habitæ. Sed observandum unicè venit, oratorium enthymema non semper habere vim *ἀποδείξεως πολιτικῆς*: eoque non temere omnes ratiocinationes oratorum in seria veritatis *Politica* tractatione locum invenire.

- Profuerint ad hoc *Politico* & *TRAGÆDIÆ* veterum, maximorum in dramate artificum. Et quidem *Græcæ* *Sophoclis* atque *Euripidis*, *Latinæ* vero quæ *Senecis* solent tribui. Agunt enim & illæ de fatiis tristioribus illustrium in republica aliquot hominum: idque sermone gravi & prudentissimis sententijs referto. Recentiores non commendo, quandoquidem vix unus eorum & alter laudem majorum potuit assequi: & quia omne hoc argumentum ficti multum habeat.

Pertinent denique huc & *MONITA* illa Regum maximorum quibus filios successores instruxerunt. Quæ sunt illa mediæ ætatis *Manuelis Palæologi* & *Basilij Imperatorum*, ut & *Constantini Porphyrogeniti* de administrando imperio libri. *Nostri* vero temporis, *Monita* *Caroli V. Imperatoris*, *Ludovici noni* & *Philippi secundi Franciæ* atque *Hispaniæ regum*, *Papæ* item *Pauli Tertij* & *Gregorij decimi quinti*: denique & *βασιλικὴν δάξην* *Jacobi Scotiæ regis*. In hisce enim omnihus præcepta universalia rebus singularibus applicantur.

ATQUE hætenus quidem ea scripta, quæ circa singularia negotia civilia ita versantur ut prudentiam parere sint idonea, recensuimus. Consequens est, ut lustrem etiam illa quæ suggerunt universalia *Politica* axiomata ex singu-

singularibus jam experimentis elicitæ, quæque adeo Alterum ordinem Politicorum librorum constituunt, quem *Vid. supra pag. 298.* secundo loco nos allaturos antehac promisimus.

Sunt autem ejusmodi universalia axiomata ac præcepta partim diversis libris sparsim permixta, partim congesta in unum, & quidem seorsim vel in Politicum vel in Oratorium usum.

Enimverò talia inspergi solent, cum primis Historicis optimis quibusque monumentis. Itaque & ex re est prudentiæ civilis seduli æmulatoris, excerpere ex varijs scriptis quæ hujus sunt generis. Hoc enim demum operæ est Politicæ: multum diversæ ab ea quæ Grammatici aut Philologici studij est, quamvis eodem ex libro. Quâ de re hanc in sententiam eleganter differit Seneca. *Non est quod mireris ex eadem materia suis quemq; studiis apta colligere. In eodem prato bos herbam quarit, canis leporem, ciconia lacertum. Cum Ciceronis libros de Republ.prehendit hinc Philologus aliquis, hinc Grammaticus, hinc Philosophia deditus: alius aliò curam suam mittit. Philosophus admiratur contra justitiam dici tam multa potuisse. Cum ad hanc eandem lectionem Philologus accessit, hoc subnotat: duos Romanos reges esse, quorum alter patrem non habet alter matrem: præterea notat, eum quem nunc dictatorem dicimus, & in Historiis ita legimus nominatum, apud antiquos magistrum populi vocari; aque notat, Romulum perisse solis defectione, provocacionem etiam ad populum à regibus fuisse. Eosdem libros quum Grammaticus explicuit, primum reapse dici à Cicerone pro re ipsa, in commentarium referre, nec minus seipse pro seapse: deinde transit ad ea quæ consuetudo seculi mutavit. Reliqua mitto, quæ pari tamen elegantia Seneca adjicit.* *Sen. epist. 108.*

Nontemere verò quidquam hujus generis, undecunque

queat peti, à Prudentiæ civilis studio neglegendum est. Certè poterit quis sibi haud difficulter, suâ industriâ, hinc inde divitem sententiarum thesaurum conquirere, summo cum prudentiæ profectu. Passim enim in omnibus, quæ jam tum laudavi, scriptis dicta aurea reperire est.

Exstant porrò & libelli integri pleni Politicorum axiomatum. Enimvero & Salomonis regis & Siracidis opuscula aphoristica, quamvis omnem vitam instruant, non autem solam tangant rempublicam, tamen multa continent & merè πολιτικά, atq; ex ipsis abditiis illius prudentiæ latebris eruta. Eiusdem notæ sunt etiam Isocratis nonnulla, ad Nicoclem, atque ad Dæmonicum. Ut & fragmenta pleraque Pythagorea, à Joanne Stobæo, post ævum Justiniani ante Photium tamen, collecta. Imo Stobæana collectanea pleraque, saltim quæ moralia auctori sunt dicta. In cuius operis sententijs poetiis Latine vertendis multum profectò præstitit Hugo Grotius. In mediò porrò sunt Publij Syri Mimi aliorumque versiculi, cum disertissimi tum prudentissimi, jam olim unum in libellum collecti: quem post alios quàm locupletissime edidit Janus Gruterus. Vere enim Seneca: *Quantum disertissimorum versuum inter mimos jacer! Quàm multa Publij, non excalceatis sed cothurnatis dicenda!* Pertinet huc & Agapeti ad Justinianum libellus: cujus bonam partem suo operi & Stobæus inseruit. Quo simul apparet, non vanè me de illius ætate paulò ante fuisse suspicatum.

Sen. ep. 8.

Recentior quoque ætas dedit publico bono tales libellos, eosque notæ optimæ. Laudari merentur præ alijs: Francisci Guicciardini Hypomneses, postquam Latine versæ sunt: & Lamberti Danzj Aphorismi Politici, quibus tamen alij recentibus adjectis exemplis

pro

pro luce tenebras foenerati sunt: Hieronymi item Cardani unum alterumque opusculum, nisi quod sine discrimine præcepta misceat etiam minus honesta, qualia profecto omnibus rebus publicis nequaquam conveniunt.

Quin & Paroemiarum & Apophtegmatum libellos in hanc ordinem haud injuria forte retuleris. Sane de paroemia ita quondam scripsit Synesius in suo ludicro Calvitij encomio, si quidem liceat Latine versa exhibere: *Paramia quiddam sapiens est. Quidni enim sapiens quid? De quibus Aristoteles inquit, quod sint veteris philosophia magnis hominum calamitatibus perdit a reliquia, servata ob nervosam brevitatem & dexteritatem. Paramia enim & hoc & præterea dictum est, dignitatem habens veteris philosophia unde nata est, unde & isthuc respicit. Veteres enim nostri avi hominibus veritatis fuere perspicaciores.* Hæc tamen omnia non equidem probare ausim: quandoquidem ab adagio abesse potest τὸ γινώσκον, & multa eorum nihil vetus sapiunt, sed recentis sunt futuræ. Quamplurima tamen adagia nata ex longo rerum usu, ac multæ esse prudentiæ & quidem civilis, certum est. Quo simul liquet, omninò ad hanc classẽ, saltim illa πολιτικά, pene tanquam sapientia longæ experienciæ civilis oracula, pertinere. Apophtegmata etiam politica merentur utique itidem hunc locum: præsertim si sint profecta ab ijs qui rerum civilium usum sibi comparaverunt.

Cæterum nusquam utilium ejusmodi axiomatum congestam copiam eam reperias, quam in Rhetorico illo opere, quod Aristoteles Theodecti inscripsit. Quum enim apprime ad negotia Politica tractanda conducatur, hominũ mores & affectus novisse, horum omnium per nudas propositiones optimum sanè & incomparabile speculum exhibet illud

illud Rhetoricum volumen: libro secundo cum primis usq; ad caput octavum decimum; bonâ tamen etiam parte libri primi, quâ propositiones continentur generi deliberativo & judiciali potissimum idoneæ. Quid, quod Politico itidem perquam utiles sint propositiones plæræque illæ communes, de quibus agitur decimo octavo & nono decimo secundi libri capitibus? Certè propositionum illa omnis collectio non minus Politico infervit quàm Oratori. Imo ex re Politici etiam est, præmittere, quasi in antecessum, Philosophicæ civilium rerum doctrinæ, talem propositionum congeriem, perinde atque Mathematici solent dare sua axiomata: utpote quum reapse sint principia Politicarum demonstrationum. Quæ de re jam tum nonnulla monuimus.

Vid. cap.
XI. p. 218.

Observandum verò etiam atque etiam est, non tutò semper illis propositionibus vel axiomatibus credi. Et si enim quæ ut plurimum veritati sunt consentanea usum suum Politicum habeant; quædam tamen nimis præcipitanter solent, unius aut alterius duntaxat eventus gratiâ, ab imperitis subinde pronuciari. Qualia ad Politicas consultationes, quippe quæ debeant per demonstrationes non autem per incertas Dialecticas argumentationes institui, inepta sunt. Docuimus verò jam tum, quàm circumspicte & caute ex singularibus universalia debeant axiomata elici: itaque non difficile fuerit ad illam amussim Politicarum propositionum veritatem explorare.

Operæ autem præterea pretium fuerit ad tria cum primis attendere. *Primum* à quo auctore profecta sit sententia aut propositio aliqua: num scilicet is sit, cui secure possis fidere. Hoc est: num valuerit rerum usu, & iudicij aliquo insigni acumine: An unus id dixerit, an vero multi alij: porrò

pru-

prudentes in idem contenserint. Nec enim temerè mag-
 nus prudentum numerus solet falli. Estq; verissimum illud
 Aristotelis: δὲ ἀποδείξεν τῶν ἐμπειρῶν καὶ πεσοβυτέρων καὶ Φθ- Arist. 1.6.
 νίμων ταῖς ἀντιποδείξουσιν Φάσει, ἔχ' ἤτιον τῶν ἀποδείξεων: Διὰ γὰρ τὸ Nicom.
 ἔχειν ἐκ τῆς ἐμπειρίας ὄμμα ὁρῶσι τὰς ἀρχάς. *Vsu peritorum & cap. 12.*
senum & prudentium pronunciatis, etsi haud demonstrata
fuerint, non minus quàm demonstrationibus attendendum est.
Quia enim per experientiam quasi oculum consecuti sunt per-
vident ipsa principia.

Est secundo animus semper flectendus ad experimen-
 ta, atque cum illis comparanda propositionum quarum-
 vis certitudo: in quantum fieri potest.

Tertio indaganda statim est, quoad licet, pronun-
 ciati cujuslibet, causa. Hac sanè inventâ non est quod am-
 plius dubites.

Cæterum tempus est uti ad TERTIAM classem Po-
 liticorum scriptorum jam aggrediamur. Cujusmodi sunt
 quæ magis *Πολιτικῶς* Politica negotia pertractant.

Sunt autem id genus libri ratione quidem argumenti,
 triplices. Aut miscellanei scilicet, aut circa partem ali-
 quam Politices seorsim occupati, aut integram Philoso-
 phiæ hujus methodum promittentes. Tractandi verò ra-
 tio, alia est inepta planè, alia popularis & quasi *ἑξωπραχὴ*,
 alia denique verè Philosophica & *ἀκροαματικὴ*. Docui- *Vide cap.*
 mus vero jam tum prolixè satis, quemadmodum habere X.
 sese debeat accurata quævis Politici cujuslibet argumenti,
 siue integræ nimirum illius civilis philosophiæ, siue partis,
 tractatio: eoque non jam multum difficile cuiquam
 fortassis fuerit, illâ quidem regulâ observatâ, censuram Po-
 liticorum id genus librorum suapte operâ instituire; at-
 que adeo licuerit nobis ab illo quidem invidioso labore
 Xx abstinere

abstinere. Dicemus tamen sententiam, prout incepimus, saltim de ijs scriptis quæ præ reliquis in pretio haberi novimus: omissis nimirum quæ inepta planè, aut communi omnium calculo quasi jam improbata, aut denique & raræ sunt frugis. Nec vero omnes hîc tangere operæ est pretium, & fuerit hoc laboris propè insuiti.

Igitur ad *miscellaneos* meliores pertinent, illi etiam ex parte, qui ad Historicos veteres commentantes, *Στοιχειογραφικὰς* varias agitavere: quales præcipue sunt Scipio Ammiratus, J. Gruterus, Nicol. Machiavellus, & Christoph. Forstnerus, jam ante à me hoc nomine laudati. Præter hosce autem insignem operam hic præstitere Marnixius, Maretrus, Erachetta & Zuccolus. A Naudæo inferiore his loco positi quidem sunt, Piccartus, Junius & Scherbius. Verum Scherbij quidem id genus haud recorder me videre: Piccartum autem nemini ego secundum dixerim. Non etiam hisce cum Naudæo ego accensuerim Paulum Parutam, quem ille non dubitavit *Deum in hoc genere summum* appellare. Nec enim theses ille politicas pertractat, sed hypotheses (perquam egregie tamen) de rebus scilicet Romanis, Græcis, aut Veneris agens. Forte etiam Parutæ nulla hic mentio fieri debet, quia Italice tantum legitur: dubito sane num lucem viderit Latina interpretatio quam Christophorum Warsæviciam curasse testatur Simon Starovolscius. Pleni porrò sunt prudentiæ Verulamij Sermones fideles quos inscripsit, & Didaci Saavedræ Symbolica. Nec aspernandæ Politicæ Disquisitiones anonymæ illæ, quæ Boxhornium videntur auctorem agnoscere. Aliæ videlicet ab ijs Dissertationibus quæ de Romanorum imperio eundem auctorem habent, & non tam theses quam hypotheses Romanæ rei Politicæ illustrant.

Vide pag.
335.

Starov. l.
de script.
Polonicis.

illustrant. Dignæ præterea lectu sunt Clapmarii, Kirchneri, Felvvingeri, & aliorum Germanorum nostrorum Politicæ disputationes. In primis vero laudandæ veniunt Boecleri dissertationes Academicæ. Non infimæ quoque sunt notæ Comitum Malvezij illa quæ varijs opusculis Latine prodierunt, à Naudæo autem supra meritum extolluntur. Miscellanei argumenti est & Policraticus Joannis Sarisberienfis, supra temporis sui conditionem multa sapientia refertum scriptum.

Eorum verò qui *partem aliquam Philosophiæ hujus at-* tingerunt librorum prope immensus est numerus. Horum autem bona pars ingenuè professæ est argumenti sui angustos limites, nonnulli tamen videri voluerunt exhibere integrum prudentiæ Politicæ, ut ita loquar, Oceanum. Eam sane culpam jam tum olim in sui ævi Politicis scriptoribus Aristoteles notavit: qui scilicet dum optimam rei-publicæ formam tradere conarentur, credidere satis sese *Arist. l. 4. Pol. 2. 1.* fecisse universæ Philosophiæ illius institutioni. Et verò ex omni isto quidem ævo vetere, præter Aristotelem, qui non illum in lapidem impegit, habemus neminem.

Superant vero hodieque illius generis aliquot ex Pythagoræ præcipuè schola libelli Philosophici, pleni sanctorum præceptorum; non integri tamen sed potius librorum segmenta nec nisi in opere Stobæano, imo *περὶ γυμνασίου* magis quàm *διπολιτικῶν*, ac proinde in secundam Politicorum scriptorum classem jam tum à nobis relata. In quibus hoc etiam desideraveris, quod nec universa illa *Vide pag. 342.* quæ in optima republica agenda veniunt vel attigerint.

Omnes ante se natos longo intervallo hoc in studio superavit Plato, cum alijs aliquot dialogis conscriptis tum maximè præclaris duobus istis operibus, quorum al-

teri de Republica nomen est, alteri de Legibus, quæ rarâ felicitate ad nos usque, ut Platonica alia plæraque, incorruptè pervenerunt.

Agit autem Plato primo quidem opere de optima republica ejusmodi, quam optare quidem licet non autem consequi: atque adeo animo & oratione quasi formavit ideam duntaxat aliquam & exemplum bonæ reipublicæ.

Hinc legere est libro quinto: τί ἐν, ἢ καὶ ἡμεῖς ὀρθότατα ἐπιϋῖμεν λόγῳ ἀγαθῆς πόλεως; Libro sexto: ἐδ' ἡ πολιτεία ἢ μυσολογῆμεν λόγῳ, ἔργῳ τελευτῆς ἀλήθειαν. Libro item nono civitas hæc appellatur, πόλις ἐν λόγοις κειμένη, addito: ὅτι γὰρ ἔ-

Proclus. δαμῶ ὀμιᾶ ἀπὴν. Proclo hæc respublica dicitur ὀρθότατα
i. comit. πολιτείας τῆς τῶ ὄντι θείας Maximo Tyrio ξυνοίκησης καὶ ἡ πολι-
Maxim. τεία γηρασμένη λόγῳ, καὶ τὸ ἀκριβέστατον μᾶλλον ἢ ἡρεώδেষτατον.
Dissert. Apulejo eleganter *figmentum veritatis*. Non tantum ve-
VII. ro hætenus talis reipublicæ forma nusquam est reperta,

sed etiam reipsa nec institui potest: ceu recte judicavit Gregorius Nazianzenus. Ut omnino deliraverit Plotinus, ejusmodi rempublicam condere in Campania molitus: quod in ejus vita narrat Porphyrius. Vel hinc igitur patet, illud quidem opus Politicum parum utile esse humanis rebus. Laborat vero simul monstrosâ etiam doctrinâ de communiione mulierum: ut & alienis quidem quam multis, defectu verò eorum quæ maxime docenda fuerant.

Vide Lau-
dar. Ari-
stotel. al-
ter.

Quæ vitia jam tum alibi prolixius notavimus. Non tamen & nulla perquam egregia docet opus illud, estque dignum quod cum cura versetur. Utilitate autem & fructu longe superatur hoc volumen ab eo quod de Legibus inscribitur. Agit enim quidem & illud non nisi de beata republica, at tamen major ibi habetur ratio ejus sortis qua
 huma-

humanum genus potest fieri. Plurima sane docet de omnibus pene quorum in civili societate potest usus esse, non summa duntaxat sermonis suavitate, sed & insigni prudentia. Præclarum profecto opus & nulli temere eo in genere secundum, etsi itidem vitij suis non careat.

Quo magis dolendum, lectores utriusque operi hodie raros reperiri, commentatores itidem idoneos penè nullos. Superest nimirum Procli quidem in Politicen commentarius, quem Conradus Gesnerus Latine vertit: est tamen non nisi *Expositio difficiliorum questionum, qua in decem de republica libris possunt occurrere, circa poesin & fabulas Homeri*. Fertur & Plethonis commentarius in primum de Legibus, sed hætenus non nisi manuscriptus & momenti exigui. Manuducere interim non nihil ad lectionem utriusque operis poterit summa à Joanne Sleidano confecta: tantum vero manuducere & quidem tyronem. De tribus alijs ita scribit Naudæus: *Ad Platonem quod attinet, tres quos noverim commentatores solummodo nactus est. Antonium nempe Montecatium, qui libros de republica Platonis & Aristotelis diexodicis notis, tabulis, distinctionibus explicare conatus, neq; sibi neq; lectori suo satisfecit: & Sebastianum Foxium Marzilianum, qui multa paucis, ac Pompejum Gariglianum, qui pauca multis, complexi sunt.* Quam sententiam nec probare nec rejicere possum, quoniam eorum nihil mihi lectum est hætenus: quamvis haud ignorem in alijs cum Montecatium tum Foxium ita se gessisse, quemadmodum hîc judicavit Naudæus. Cujus quæ subjungit verba non possum non & ego hîc addere. *Vtriusq; verò libros, Platonis videlicet & Aristotelis, Ludovicus Regius, Henrici secundi Galliarum Regis aulicus, Grace ac Latine eruditissimus, ornate primum in lin-*

Naud. in
Bibliogr.

quam nostram (Gallicam nimirum) translato apparere fecit, eisdemq; demum tanta doctrina copia, & exemplorum apparatu nobilissimo illustravit, ut licet gravitate ceteris sit inferior, varietate tamen atq; uberrimo fructu qui ex ipsius lectione percipitur, veniat inprimis commendandus. Hæc Nau-dæus, & quidem rectè. Sed Regij illa desiderant Latinum interpretem.

Ad Platonis exemplum componens sese Marcus Tullius Cicero, itidem alterum de Republica, alterum de Legibus volumen conscripserat, utrumque in usum reipublicæ optimæ. Hinc Atticum ita loquentem facit l. i. de LL. *Quoniam scriptum est à te de optimo reipubl. statu, consequens est, ut scribas tu idem de Legibus. Sic enim fecisse video Platonem illum.* Libro 3. de LL. ipsemet Cicero sic scribit: *Quoniam leges damus liberis populis, quæq; de optima reipubl. sentiremus, in sex libris ante diximus, accommodabimus hoc tempore leges ad illum quem probamus reipubl. statum.* Verùm primi nihil est reliquum præter fictum Scipionis somnium: Alterius tres superant libri item mutili: eoque parum juvant studia Politicæ prudentiæ, nec tamen aspernanda, cum sint frugifera.

Plutarchi quæ superant Politici argumenti opuscula *ἑλληνιστὰ* magis sunt, aut popularia, quàm verè *ἑλληνιστὰ*.

Præter hæc vero ex omni præscò ævo neque Græcum neque Latinum hujus classis scriptum reperitur. Imo nec Arabicum quidquam existat quod quidem Latine verti hæctenus meruerit, præter exiguum Averrois libellum, & parvi commodi.

Seculo demum Christiano terriodecimo prodire scripta Politica duo, utrumque de Regimine Principum. Alterum

Alterum referri vulgo solet in Thomam Aquinatem auctorem: sed error jamdudum à doctis est animadversus. Forte est scriptum illud Thomæ Anglici, ac demum quartodecimo seculo exaratum. Quamvis autem Aquinatis acumen & doctrinam non sapiat, non tamen est vacuum bonæ frugis. Alterum esse Ægidij Columnæ sive Romani, Aquinatis discipuli & sectatoris, certius est. Testatur enim Paulus Æmilius, in gratiam Philippi Pulchri Galliarum Regis, cui Ægidius ille fuit perquam carus, monumenta illa quæ extant de regimine Principum conscripta esse. Sunt vero ejusdem cum prioribus illis notæ. Exstant autem & genuini de eruditione Principum Thomæ Aquinatis libri septem, satis docti & commodi.

Ludovico IV. Imperante posteritati non minus quam Cæsaris causæ nomen & doctrinam probavit Marcellus Patavinus, suo Pacis Defensore, libro eximio.

Excitatis verò jam literarum humaniorum studijs, ingens numerus variorum hoc genus librorum passim terrarum in lucem editus est, cum primis autem de Principatu. Hos inter varia est famâ & perquam nobilis Nicolai Machiavelli labor. Arde illo silere nunc nobis licet, quoniam in medio sunt nostræ in illum Politicæ Animadversiones. Eminent verò maximè argumenti hujus Politicæ Justo Lipsio auctore conscripta. Idque merito: ob perspicuitatem, brevitate, ordinem in docendo, doctrinæ amplitudinem, & vim magnam hinc inde ex optimis scriptoribus selectarum sententiarum, eamque inusitatâ felicitate connexam. Ne quid tamen dissimulemus, elegans etiam liber ille non uno laborat modo. *Primum* enim non profecto omnia quæ argumento illi propria sunt persequitur sed omittit multò utilissima. Dum scilicet non enumerat varias Principatum

Vide Bell. l. de ser. Ecclesiast. & l. V. de Pontif. c. 3.

Æmil. smitio l. 8.

cipatuum differentias, quæ tamen multum inter se & specie differunt, ac suas quæque mutationes suam conservandi rationem postulant: dum nihil de ortu, nihil de interitu, nihil de diversis mutationibus Principatuum docet: dum tacet quemadmodum pro populi, temporis, locique discrimine Principatus quilibet debeat institui: dum denique pauca duntaxat attingit conservandorum Principatuum remedia. Multus *secundo* est in ijs, quæ ad communiorem attinent de rebus publicis doctrinam, ab hoc loco autem sunt aliena. Imo nihil pene totius operis magis ad Principatum pertinet quam ad quamvis reipublicæ speciem aliam. Agnoscit ipse Lipsius, librorum *prionotis ad rem partem velut commune esse negotium ad quamq; reipublicam, & passim præcepta dari ad civilem vitam.* At vero nec liber secundus quidquam habet, excepto cap. secundo & tertio, quod non sit observandum omni summæ potestati cujusvis reipublicæ: Libri tertij item & Quarti per pauca unice Principatum attinent: Quinti & sexti nihil non commune est. Non nego, etiam illa elegantia esse, peregrinitatem duntaxat accuso. Utitur quidem *tertio* Lipsius plærumque aureis hinc inde petitis sententijs, sæpe tamen abscissas autorum *Opinionis* pro sententijs, sententias etiam in diversum plane sensum à se flexas identidem adducit: quo vis probationibus subducitur. Mitto nexos formosi corporis alios.

Et vero hisce morbis ostensis, non opus etiam est ut seorsim de aliorum ejus argumenti libris quidquam adferamus. Facile scilicet cuivis fuerit & his longe plura majoraq; vitia in omnibus alijs deprehendere, etsi singulis sua merito laus maneat.

Nimis operosum porro fuerit quasi ad censuram huc convo-

convocare quosvis recentioris ævi libros Politicos alios
mens. Ac proinde nec illam operam nunc aggrediemur:
 contenti quasi verbo tetigisse solum Christophorum Be-
 foldum, quo nemo unus plura id genus & magis varia edi-
 dit volumina. In ijs autem omnibus meritò laudaveris
 auctoris industriam, multam lectionem, & ingenuum
 candorem. Ut igitur non possint non esse commoda. Quia
 verò scriptionis ratio tantum non omnis est, & tumultua-
 ria, & scatenis alienis atque ad rem non facientibus, &
 justo argumentorum robore passim destituta, subnixæ verò
 identidem loco testimonij nominibus inanibus, nunc qui-
 dem magnorū nunc autē & nullius pretij hominum: quid
 ex operosis illis libris expectari possit, jam manifestum est.

SUPEREST ut de ijs etiam voluminibus, quæ integrum
 corpus civilis prudentiæ tradere pollicentur, (de eorum ta-
 men ijs duntaxat quæ præ alijs in magna sunt opinione: nec
 enim operæ fuerit pretium omnia sollicitare) saltim pau-
 cis sententiam nostram adferamus.

Est autem horum ut antiquissimum ita & omnium
 primum Aristotelis opus Politicum. Nec enim Aristo-
 tele prior quisquam tale quid vel conatus fuit. Quo-
 niam verò singulari libello de opere isto Aristotelico pro-
 lixe jam differuimus, non est quare hîc agemus actum. *Introd.*
 Ibidem verò etiam de Aristotelici illius operis cum in- *in Polit.*
 terpretibus tum commentatoribus sententiam diximus: *Arist.*
 igitur etsi etiam hi pertineant ad classem hanc Politico-
 rum auctorum ultimam, hîc tamen non minus sine inju-
 ria præteriri possunt.

Ne vero statim ad alia pergamus, vetat hîc sese inex-
 spectatò obijciens nobis novitèr enata quorundam haud
 inepta tamen opinio. Docuimus scilicet, Aristotelem inte-

gram de omnis generis rebuspublicis philosophiam tradere conatum, atque adeo si & gens aliqua in unam civitatem coëat, hujus quoque reipublicæ constituendæ conservandæque scientiam Aristotelem promittere. Hi ex adverso, de urbium duntaxat liberarum republica isthoc in opere agi, nec aliud agere Aristoteli fuisse propositum, eoque *usum scientiæ Politicæ quam Aristoteles proponit, angustis admodum terminis inclusum esse, nisi præcepta ejus per similitudinem & analogiam quandam aliis societatibus accommodemus*, existimant. Et verò possit cui videri verosimilis hæc opinio. Etenim certum utique est, Aristotelicam doctrinam istam tantum *περί πόλεως* aut de civitate agere. Atqui civitas à gente palàm distinguitur, cum multis locis tum præcipue illo illustri cap. 3. libri tertij, ubi Babylonem gentis potius quàm civitatis circumscriptione contineri dicitur. Quoties *secundò* exempla civitatum adducuntur non nisi urbium fieri videtur mentio, ut toto libro Politicorum altero. Quæ *tertiò* Aristoteles in civitate vult observanda aut constituenda esse, illa solarum urbium non gentium rebuspublicis conveniunt: ut de publicis convivijs aut ludis instituentis, de prohibendo nequis usque à certo ad civitatem loco agrum possideat, de divisione eorum quæ ex vestigalibus proveniunt, de magistratuum in civitate numero & differentijs, de partibus civitatis, sive civium divisione in divites, pauperes, agricolas, mercatores, artifices & operarios. Est *postremò* ex ijs quæ ab Aristotele differuntur manifestum, finem bonæ reipublicæ, h. e. viram beatam, nisi in sola urbe obtineri, non in ulla gentis integræ republica.

Quantumvis autem hæc sint speciosa à vero tamen multum absunt. Alibi pro dignitate id demonstrabitur, nunc

nunc pro instituti ratione sufficerit paucis hæc sola notasse. In antecessum scilicet observandum venit, Aristotelem nusquam vel verbulo egisse de distinctione inter urbis & gentis rempublicam: nec tamen vero est simile, tantum Politices magistrum hoc discrimen silentio voluisse præterire, atque ita imperfectam tradere hanc Philosophiam. Jam vero fateor & ego, vocem πόλις aut civitatis significare etiam urbem; significat autem & quemvis hominum cœtum qui est sui juris, atque adeo & illum qui unâ urbe non comprehenditur. Posteriore utique significatione πὸ civitas ab optimis quibusque Latinis scriptoribus solet accipi, etiam de integris gentibus una communi republica utentibus. Par est ratio vocis Græcæ. Eoque πόλις vocabulum æque late patet atque πολιτείας, & in Politicâ doctrinâ propria hæc demum est vocum πόλις & civitatis acceptio. Verum igitur quidem est, aliud gentem aliud civitatem esse: quippe quum unius gentis multa interdum sint civilia corpora: nihil vetat tamen, interdum & integræ gentis unam civitatem esse. Hoc certè nusquam est negatum ab Aristotele, etsi illi visum fuerit civitatem beatam angustis finibus contineri. Nihil porro est falsius, eo quod Aristoteles non alijs civitatum exemplis sit usus, quam urbium. Utique enim ipso libro secundo Politico agitur de republica Cretensî, quæ non constitit una aliquâ urbe sed totius insulæ ambitu. Passim fit mentio reipublicæ Thessalorum, Achæorum, Chiorum, Cnidiorum, Cypriorum, Rhodiorum, Persarum, Egyptiorum, Macedonum, similiumq; non urbium amplius singularum sed gentium. Totidem autem indubie agnovit Aristotelis πόλις quot πολιτείας. Falsum etiam est, quæ Aristoteles docet omni civitati communia esse

esse oportere, non etiam in gentibus integris habere locum. Tantum hoc verum est: non omnia, quæ Aristoteles docet in civitatibus vel plerisque vel exacte beatis inveniri, pari modo in civitatibus quibusvis etiam amplissimis habere sese. Sunt autem talia bonam partem quæ enumerata sunt tertio loco: quædam tamen eorum & in gentium civitatibus observare est. Et vero agnoscit utique Aristoteles inter Regni species & Barbaricum regnum Persarum atq; Ægyptiorum, quorum utrumque fuit gentile. Nulla denique vis sequelæ est: si omnibus numeris beata civitas non potest integram gentem comprehendere, ergo id nulla potest civitas. Imo verò nulla reipublicæ forma exigit (præter fortè beatam, & illam ultimam Democratiam, ubi populus magistratui & legibus nihil fere relinquens qualibet negotia publica curanda suscipit) eam civium vicinitatem quæ unis moenibus possit comprehendi. Nec civitatem Atticam tum demum cœpisse quisquam hactenus docuit, quando Thesei ductu Athenienses unam in urbem commigraverunt.

Non fert hic locus prolixius hoc argumentum tractare. Ex hisce paucis verò haud dubiè jam tum liquet, sine causâ Aristotelicæ doctrinæ amplissimæ justam laudem à nonnullis detrahi, intra urbium angustias omni Politicâ Aristotelis prudentiâ quasi per vim compulsâ. Redire ergo licet nobis in viam, unde digressi sumus.

Post Aristotelem (de Theophrasto enim non habeo quod dicam, quoniam scripta ipsius Politica Laërtio memorata dudum periere) mille octingentos amplius annos, nemo quisquam nobilissimam hanc & splendidissimâ Philosophiam integram docere, suo pte quidem ductu (nam Aristot-

Aristotelici operis commentatores jam tum sejunxi) ag-
gressus est. Patrum denique & nostra ætate non defuere,
qui magno ausu id tentaverint. Quorum bene de repu-
blica merendi studium qui non laude dignum censeat,
improbis sane fuerit: vereor autem ut quisquam eorum
spem justam expleverit. Ut ego sane haud dissimulem
quod sentio; bonæ eorum parti usu fere id contigit, quod
in Sophistis olim, post Socratem ac Platonem Aristoteles
animadvertit, nempe ut ignoraverint id etiam, quid vere sit
Politice, atque adeo præ ἀπαιδευσία Philosophiæ hujus, in
ipsa janua, quod dicitur, impeggerint. Alij ultra tyroci-
nia Politica vix progressi sunt. Quidam ad aliena delapsi,
τῶν κίεργων quidem operosè tractaverunt, τὸ ἕργον autem parcè
admodum, imò jejune, Rari aliquot locis ultra Aristotelem
excurrerunt, nec tamen nisi aliquot paucis locis, atq; ita, ut
alibi Aristotelis laceram quamvis mutilamq; doctrinam ne
quidem assequi valuerint. Nemo omnium hætenus Philoso-
phiam hanc universam integra methodo comprehendit.

*Arist. 1. 1.
Rhet. 6. 2.*

Dedit autem tantos magistros & Italia & Gallia &
Germania nostra, numero perquam magno. Verum satis est,
paucorum hæc duntaxat meminisse: quoniam reliquos ad
idem examen revocare, non poterit amplius esse difficile.

Italorum verò huic classi nolo accensere Cyriacum
Strozzam, quamvis supplementum Aristotelici operis ex-
hibere voluerit. Nec enim nisi partem dare ipsemet vo-
luit hujus doctrinæ. Nec satis tenuisse illum, quidnam de-
sit Aristotelico operi, liquet (nisi fallor) abunde exijs quæ
prolixè in Introductione sumus persequuti. Nec temere
quis tractandi rationem Strozianam, verè Philosophicam
aut Aristotelicam dixerit: imò ipse Strozza id agnovit. Fran-
cisci Philelphi de Republica libri gravitate scribendi sunt

*Introd.
cap. 6 & 7.*

eximij: ad Platonis tamen imitationem magis quam Aristotelis compositi; ac proinde de republica optima quidem differunt aliquid, non autem de omni. Francisci Patritij de Republica opus quod inscripsit distinctum plane est ab illo ejusdem de Principatu: quod unum satis est indicando, neutiquam omnem civilem Philosophiam ab isthoc volumine expectandam. At vero nec ille de Principatu satisfecit suo titulo. Non male de utroque volumine id dixeris quod de priore Naudæus. Verba ejus hæc sunt.

*Naud. in
Bibliogr.
Polit.*

Eodem sermè tempore Franciscus Patricius Senensis farraginem quandam exemplorum sub Reipublica titulo, puerorum credo usui, ac chriarum in scholis compositioni, evulgavit: tantum dissimilis alteri Francisco Patricio Romano, qui nonnihil pariter de hac re inter opuscula juvenilia protulit, quantum noctua aquila aut anser dispar est olori. Non indocti quoque sunt libri quos de civili facultate inscripsit Adovardus Guallandus Pisanus: at Politicæ prudentiæ perparum, plus moralis continent. Omnibus hisce præstant, licet mole exigui, & in carcere sine omni librorum auxilio alienum ad calamum dictati, Politici Aphorismi Thomæ Campanellæ, quos Latine versos partem tertiam Philosophiæ Realis inscripsit Thobias Adami. Arguunt sane capax atque versutum Auctoris ingenium: perinde atque liber de Monarchia Hispanica prodit peritiam rerum publicarum præcipuarum hujus ævi, in dudum captivo utique admirandam. Cæterum hi Aphorismi tangunt quidem Politicæ Philosophiæ perquam multa, plenè nihil exsequuntur: plura etiam docent perpetam, quàm à Grotio animadversa sunt: quod nos forte aliàs demonstrabimus. Palmam omnibus præripiunt Ludovici Septalij de Ratione Status libelli, quos ex meo consilio Latine dedit Joannes Garmers doctissimus

ctissimus Hamburgensium Medicus. Nectamen ultima primis accuratâ docendi ratione respondent, deficiente in postremis magni senis (fuit enim Septalius Philosophus pariter & Medicus *χαριστάτης*) sive industria, sive animo ipso. Utque illa quæ ex usu sunt cujuslibet formæ regiminis, hinc non incommode accipias, alia tamen omnia Politicæ Philosophiæ capita frustra expectaveris.

Inter Gallos duo excellunt in primis, vastis uterque voluminibus, uterque simul & Romani juris peritia clarus, quod rarissimum. Alter est Petrus Gregorius Tholosanus, alter Joannes Bodinus. Ille verò potissimum occupatus est in ijs quæ ad *νομοθεσίαν* faciunt, non omnium tamen reipublicæ specierum ceu fieri par erat, sed vel optimæ vel Regiæ: reliqua vix leviter attingit, etsi sint momenti ad rempublicam gerendam maximi. Disputat quoque plerumque, suffultus magis auctoritate Legum Romanarum & nostri ævi Juris doctorum, quàm veris solidisque Politicæ prudentiæ principijs. Et tamen auctoritas illa Legum & Doctorum Juris demonstrationem Politicam suppeditare nequit, sed duntaxat Dialecticam verisimilitudinem. Nihilominus si Legislationem spectemus, eo majore fuerit in pretio habendus Gregorius, quo pauciores sunt in Politicis nostri ævi, qui in hac Civilis Philosophiæ parte quidquam operæ collocaverint.

Per alia quæque sese magis quidem diffudit Joannes Bodinus, nec tamen quæ ad Leges attinent planè neglexit. In utroque tanto felicius Tholosano, quanto major fuit ingenij capacitate, & historiarum omnis generis inusitata peritia. Et verò princeps hic, omnium pene & sui & veteris ævi rerumpublicarum cognitionem, ad culturam Civilis hujus Philosophiæ, rarissimo post Aristotelē exem-

plon

plo, attulit. Illa certè insignis peritiam passim claret & in
 Methodo Historica pariter & in illo de Republica opere:
Vide su- in aliorum scriptis Politicis per est infrequens. Attamen
pra cap. debuissent illæ historiæ non ea prolixitate ipsi doctrinæ Po-
XI. p. 218. liticæ commisceri, sed tradi seorsim: ceu prudenter factum
 ab Aristotele, & faciendum esse jam demonstravimus. Tur-
 bant certè lectores plurimum illæ frequentissimæ digressi-
 ones historicæ, sæpe ad rem parum aut nihil facientes. Solet
 verò Bodinus & alia quam multa plane aliena doctrinæ suæ
 omni miscere, ac tumultuaria isthac descriptione lectori quasi
 crucem figere; à quo vitio Aristoteles sibi studiose ca-
 vit. Nimis porrò manifestum est, nec universum argu-
 mentum Politicum à Bodino vel levi brachio esse attactū,
 nec quidquam penè iusto ordine, aut ex solidis principijs
 ἀποδεικνύως esse traditum. Ne nunc dicam, quàm Bo-
 dinus, dum est novitatum iusto studiosior, sæpe pas-
 sim soleat vapulare. Ut consentiam igitur quidem Nau-
 dæo, ceteros recentiores quosque ab illo memoratos, *uni*
Bodino tantum concedere quantum lenta solent inter viburna
cupressi: in universum tamen omnes, *quicumq; unquam de*
republica libros edidere, atque adeo & ipsummet Aristote-
 lem, à Bodino victos, à veritate quàm longissime recedit.
 Proindeque nemo etiam temere *παυιδουμένος τὰ πολιτικά*
 fatebitur, quod *fatendum* esse Naudæus scripsit: Rempubli-
 cam Bodini, *opus esse elaboratum ingenio, ex politis indu-*
fria, perfectum iudicio, & ita numeris omnibus absolutum,
ut qui ab ipso discesserit, haud dissimilis videri possit nautis il-
lis antiquioribus, qui neglecta vel ignorata cynosura prastan-
tia, navigationis suæ cursum ad avicularum quarundam pla-
citum dirigebant, sapiusq; per cautes & saxa precipites fere-
bantur. Mihi Politicus magnus est Bodinus, (nec enim
 probatur

Naud. in
Bibliogr.
Polit.

probatur illud Cujacij *ἀναγεγραμμένον ἐν τῷ ἔκτῳ βιβλίῳ* *Andius sine bono* major futurus si ipse voluisset esse minor, & vastum ingenium ac diffusam lectionem freno Apodicticæ artis coercuisset intra modum, & in magis solido collocasset. Quod Thuanus refert Bodinum, de *Henoticorum motuum* *Thuanus: l. 117.* *clausula, admirando presagio, annum & mensē quo pax, cum minus putabatur, coitura esset prædixisse, eventum indicium comprobante, id vereor, ne non tam civilium rerum prudentiæ, quàm illi, cujus Bodinum jam sua Damonomania suspectum haud immerito fecerat, malæ arti sit tribuendū. Cum præsertim à religioso veri Numinis cultu alienum hominis animum, opus impium Arcanorum plusquam manifestum reddiderit.*

Serius Gallis pariter atque Italis Germani nostri operam suam ad Politicam Philosophiam tradendam appulerunt: sed tarditatem saltim multitudine librorum compensasse credi possint, si omnium par esset bonitas. Deprehendere autem est, nostratium illos libros, paucis exceptis, ab Imperij Germanici, quod tantum singularis quædam respublica est, notitia haud potuisse Politicam Philosophiam discernere, pudendo sane & neutiquam ferendo errore. In paucis autem illis familiam ducit Relectionum Politicarum opus Henningi Arnisæi, æterni Juliæ Academiæ & incomparabilis ornamentum. Fuit enim in Arnisæo ingenium capacissimum, industria sine exemplo, iudicium nullo non Aristotelicæ Philosophiæ aliarumque artium genere subactum. Verum enim vero vir alibi occupatissimus, maximi operis non nisi primam nobis partem dedit. Nec cavere sibi potuit à Bodini illis vitijs, intempestivarum ad aliena digressionum, cum historicarum tum aliarum nihil ad rem Politicam facientis arguenti. Dum porro

multam lectionem ostentat raro sibi temperat calamus, ne quid stilus accipiat sribliginis illius qua Juridica hodie scripta vulgo laborant. Plenior est Doctrina Politica: sed juvenilis opera multum abest à justa maturitate. Reliquorum, de Jure connubiorum, de Jure Majestatis, de Subjectione Clericorum, de Auctoritate Principum, nihil non doctissimo Auctore dignum; attamen nec ad hunc locum universalis Politicæ methodi faciunt, & dum nimium frequenter plæraque ad normam receptorum apud nos legum exigunt minus sapiunt Philosophiam. Iisdem morbis laborant Althusii & Hoenonij scripta Politica: quin imo tanto sunt magis conspicua eorum vitia, quanto nihil pene habent scripta illa Arniszænarum virtutum, tegendis aut excusandis illis vitijs idoneum. Accedit quod uterque fundamentum doctrinæ suæ collocet in eo, quod summa reipublicæ cujusvis jure sit penes solum populum: qui error pestilens est & turbando orbi aptus. Melius est Keckermanni Systema: multum tamen itidem distans à perfecta methodo. Clapmarij de Arcanis rerumpublicarum, elegans est & ad omnes reipubl. species pertinentis bonæ frugis plenissimum opusculum: ne quidem propositum autem habuit Politicam integram tradere. Sic & Boxhornij Institutiones & Cellarij nostri Compendium ipsamet inscriptione & titulo significant quid polliceantur. Præstant autem abunde quod promittunt, nec fallunt expectationem. Ex adverso Adami Contzenij opus mole fatis magnum, & titulo dives, sed fere deludit lectorem. Atque hi quidem saltim potissimi sunt Germanicorum.

Aliarum gentium nihil vidi quod mereatur in hoc quidem genere insignem laudem. Nam Hispanus quidem

dem Simanca tantum vulgaria docet, de republica secundam virtutem instituenda, quædam & minus recte. Andreas Fricius Polonus plura ac doctiora longe adfert magisque idonea gerendis rebus, pluraque tamen τῶν πολιτικῶν ne attingit quidem. Anglus Hobbes libro Elementorum Philosophicorum de Cive edito, non dubitavit hisce verbis gloriari. *Physica res novitia est. Sed Philosophia civilis multo adhuc magis, ut qua antiquior non sit libro quem de Cive ipse scripsit.* Insano profecto factu. Perinde atq; stultum illud est de Naturali Philosophia: hujus partem priorem aperuisse Galilæum, humani corporis scientiam detexisse primum Harvæum libris de Motu Sanguinis & Generatione Animalium: *ante hos nihil certi in Physica fuisse præter experimenta sua & Historias naturales: de Astronomiâ item, ejus initium referendum in Copernicum.* Satis autem apertum est, in illis quidem de Cive Elementis, nihil esse boni, quod non ab omni retrò memoria fuerit notum. Ne quidem illud autem potuisset superesse, si præ judicij defectu vidisset Hobbes, quàm multum alia deduci debeant ex illo horribili principio: *naturâ inter homines non societatem sed discordiam institutam esse.* Et vero illo posito, omnis societas humana contra naturæ fuerit institutum. Quo asserto nescio num quid excogitari possit absurdum magis aut improbum.

Sed relinquimus hominem illum insanienti suæ sapientiæ. Quoniam etiam nulli alij occurrunt Politicæ Philosophiæ nomine nunc quidem magnopere laudandi, toti huic argumento tandem finem imponimus.

Pag. 7. l. 20. *credimus ejus occulto defensori Scioppio.*

Pag. 13. l. 18. *Jasonis*, præclari illius Thesſalorum ducis, cujus magna ad eò laus ſuper eſt in ſexto Hiſtoriz Xenophontæ libro: &c.

Pag. 16. l. 3. *potiorem.* Hac de cauſſa ipſemet Ariſtides Athenienſis, quamvis juſti cognomentum adeptus, in regimine tamen rei publicæ Atticæ, more aliorum civium ſuorum, juſ utilitate definire non dubitavit: ceu diſcimus ex Plutarcho. Similia quam multa legere eſt in libello Xenophontis de republica Attica. Scribit verò &c de Lacedæmonijs in Ageſilao Plutarchus: *Ius nec aliud diſcunt, nec norunt, quàm unde exiſtiment Sparta magnitudinem & incrementum promoveri poſſe.* Non rectius

Ibid. l. 9. *metu.* Quo pertinet illud Senecæ in Episto-
la nonageſima ſeptima: *Illic diſſentiemus cum Epicuro, què dicit nihil juſtum eſſe naturæ, & crimina eſſe vitanda quia vitari metus non poſſit.* Jam verò

Ibid. l. 10. *Non unum ſuum Menonem Theſſalum,* quem accuratè poſteritati depinxit Xenophon l. 3. Expeditionis Cyri: vel *Callicratem.*

Pag. 21. l. 12. *agi velint.* Benè Tullius l. de Officijs primo: *Si conſtitueris, te cuiſpiam advocatum in rem præſentem eſſe venturum, atq; interim graviter filius agrotare caperit, non eſt contra officium non facere quod dixeris.* Adhuc elegantius Seneca quarto de Beneficijs libro c. 35. *Tunc fidem fallam, tunc in conſtantia crimen audiam, ſi cum omnia cadens ſint qua erant promittente me, non præſtitero promiſſum: alioquin quicquid mutatur libertatem facit de integro conſulendi, & meam fidem liberat.* Ne quidem

Pag. 30. l. 5. *mereri:* quod Antonio etiam Fabro præ-
fatione

ratione ad libros de erroribus Pragmaticorum est annotatum. *Verè prudens*

Ibid. l. 27. *Illam tradere*: nam & medicarum rerum historiam Medicus, & naturalium Physicus, & seorsim celestium Astronomus, aliam alij sibi vindicant. *Sed quoniam*

Pag. 35. l. 16. *Civitatis malo*. Usque fanè ad eò hoc verum est, ut post Alciatum ipsemet Antonius Thesaurus, summo utique nomine Consultus Juris, in *prafatione Decision. Sab.* observaverit, eos, qui perpetuà *advocatione sunt usi*, minus etiam Iudicijs idoneos esse: id ipsum Palladæ Græci poëtæ sententia ista confirmans, quod venali lingua servire causis assueti rarò sincerum aliquid ac defecatum pronunciant. *Pertinet huc*

Pag. 37. l. 7. *Laborantibus quidem legibus.*

Ibid. l. 10. *Iud. praeffe* (ut quidem illa nunc sese passim habent: an enim expediat tantam vim iudicibus in republica concedere, nec ne, non est hujus instituti disputare) *nisi hac*

Pag. 38. l. 31. *traffet*. Nisi fortassis existimes, eximendum I. Hopperi opus de Vera jurisprudentia inscriptum: cuius tamen non nisi prima pars agit *περὶ νομοθεσίας. Nec quisquam*

Pag. 40. l. 8. *legislator futurus*. Circa sacra inquam. Absit enim ut simpliciter id affirmem, de viro in forensi utique Romanorum prudentiâ magno, & quem Zosimus l. 1. Historiæ non dubitavit ita laudare: *καὶ νομοθέτης ἦν ἀειστος, καὶ τὸ παρῶν ἐνδιαθεῖναι, καὶ τὸ μέλλον ἐυσύχως συνιδεῖν δυνατός*. Circa sacra verò futurum illum fuisse minus bonum legislatorem, quamvis latarum de ijs Romanarum legum perinde ut aliarum peritissimus fuerit, negari non potest. *Hic enim*

Pag. 46. l. 15. *proffitentibus*. Etiam diu post idem proffessos Rhetores Athenienses, colligere est ex eo, quod cathedram

thedram suam appellaverint *ἔργον πολιτικόν*: ceu in non uno loco libri quem de Vitis Sophistarum Philostratus conscripsit videre est. Cicero certè in dialogis suis de Oratore, hanc sententiam propugnantem non dubitavit producere ipsum Crassum. Apertè verò etiam Quintilianus: *Vir ille verè civilis, & publicarum privatarumque rerum administrationi accommodatus, qui regere consiliis urbes fundare legibus, emendare judicis possit, non alius profectò est quàm Orator.* Excellebant verò

Ibid. 46. l. 27. *Disciplina (mea scilicet) est.*

Pag. 47. l. 10. *præbere.* Isthac sanè Gorgiæ professione videtur quondam fuisse illectus etiam ille Xenophonti l. 2. *Expedis.* Cyri laudatus Proxenus Bœotius; ut qui, cum à prima ætate in eum virum evadere cupiebat, qui magnis rebus gerendis idoneus esset, Gorgiæ Leontino mercedem dedit, ejusque consuetudine sit usus. *De hac*

Pag. 49. l. 21 *pro actore & reposit.*

Pag. 71. l. 17. *qua vel scopum minus rectum sibi propositum habent, vel per vim.*

Pag. 72. l. 13. *civitatibus*, aut minus laudabili scopo utentibus, aut *inique.*

Pag. 79. l. 10. *possunt.* Legum sanè quarumlibet ferendarum cura atque auctoritas, inter præcipua munia ejus qui rempublicam aliquam administrat, ab omnibus semper est prudentibus habita, perinde ut ipsa legislatio potissimus est ejusdem actus. *Ac proinde*

Ibid. l. 15. *simpliciter*, Lex quidem *ἔργον πολιτικόν* l. x. *Eth. cap. ult.* hæc scientia

Ibid. l. 20. *liberorum.* Usque adeò verò id sapienti antiquitati fuit cognitum: ut non dubitaverint Græci quidem, Cererem Legiferam & sacra Cereris *θεσμοφύγια* appellare.

pellate; quoniam videlicet credebatur, ab ejus consilio agrorum divisionem (quæ privati juris censetur) profectam, hinc verò demum nata esse civilia jura: quod etiam Servio est ad quartum Æncidos notatum. *Alios auctores*

Ibid. l. 30. *convenientiora sunt* Nemini fanè paulo rerum peritiori non constat: omnes leges privatas convenire statui publico, & longè aliter, circa res pariter & personas, in civitatibus usum publicum ex æquo spectantibus, aliter in herilibus, habere eas oportere.

Pag. 82. l. 15. in margine scribe: *Vide Aristotel. l. x. Eth. c. 8. t. 76.*

Pag. 88. l. 11. *è medio.* Disertè quoque ita scribit in Aristotelis. vita Diogenès Laërtius: βέλτεται δὲ διττὸν εἶναι τὸν κατὰ φιλοσοφίαν λόγον, τὸν μὲν πρακτικὸν, τὸν δὲ θεωρητικὸν. ἢ ἔπρακτικῶν τὸν τι ἠθικὸν, ἢ πολιτικὸν, ἢ τὰ τι καθ' ἑαυτὸν, ἢ τὰ καθ' ἄλλον ἐπιλογέσθαι. Sed Diogenem non injuriâ quis censcat inidoneum, quide Aristotelicis sententijs ferat testimonium. *Fortassis*

Pag. 96. l. 11. *Vita & verè beatæ civitatî.*

Pag. 101. l. 28. *Plato.* In Platonis porrò dialogo cui Menoni nomen (qui tamen merè *πρακτικός* est) Socrates hoc ipsum, adductis exemplis Themistoclis, Aristidis, Periclis & aliorum, etiam probat. Cum cujus dialogi hac doctrina planè consentit, nothus alter, De eo quod virtus doceri nequeat. *Quæ omnia*

Pag. 103. l. 21. *propriè memoria ἐξίς* h. e. habitio, ut ita loquar, sive possessio aut conservatio (tale enim quid hoc loco notat τὸ ἐξίς, non verò animi qualitatem crebris actionibus comparatam, ut vulgo multi interpretantur) *quadam*

Ibid. l. 23. *sepius sensu acceptæ iterata.*

Ibid. l. 31. *Communemque & quidem verè genericam*
(nam

(nam ad particularem unica sufficit experientia) *formes notionem*

Pag. 104. l. 2. *sa, sed* ut plurimum *illa*.

Ibid. *appellamus*: præsertim si accedat ἀγχινοια mentis, five vis animi causarum perspicax. *Pertinent*

Pag. 117. l. 18 in margine *cap. 17*. Vide & Alcidasantis, dissertationem apud Aristotelem l. 2. Rhetoric. cap. 29.

Pag. 118. l. 11. *Roma sua funesto*. Quanquam Mario ipsius adversarium Sullam liceat etiam hic objicere: quem Sallustius refert, *litteris Græcis atq. Latinis juxta atq. doctissime eruditum*. Et vero

Ibid. l. 20. *maxime*. De utriusque in literis sedulitate, satis fuerit unicum Ælianum l. 7. cap. 21. *Var. histor. consuluisse*. *Ne à*

Pag. 120 l. 9. *repagulo*. Alcidas certè, antiquissimus scriptor (Aristotele teste l. 2. Rhetor. c. 23.) Chilonem in Senum ordinem à Lacedæmoniis allectum esse narrat. Quod est indicio, Lacedæmonios mores tyrannicos in Chilone haud deprehendisse. *Vnus*

Pag. 126. l. 26. *Ex Italis* Bartholomæum Viottum, *Cæsarem*.

Pag. 130. l. 10. *moveremur*. In Græcis sane Aristotelis interpretibus, Ammonius ejusque discipuli Johannes Philoponus & Simplicius agnoverunt, τὴν ἀποδεικτικὴν idoneam esse, non Practicæ minus quàm Theoreticæ Philosophiæ inservire. Mitto veteres alios, ut & nonnullos recentis ævi: idque quandoquidem hoc prolixè disputare alienum est ab opere instituto. *Quæ opposita*

Pag. 132. l. 27. *rerum certam*, aut potius non facilem, *scientiam*.

Pag. 136. l. 22. *Etenim*, cum in homine ad agendum duo

duo requirantur, voluntas ac facultas, & natura

Ibid. l. 23. *hominum* ipsamet, quamvis omnium sit liberri-
ma, in unam

Pag. 137. l. 19. *etsi rariores*. Multò magis necessitati ab-
solutæ obnoxia est in homine agendi facultas: equippe quæ sit
merè naturalis, ac proinde non minus atque alia quædam res
naturalis necessitatem suam habet. Quæ de necessitate paulo
post iterum aliquid dicendum est. *Magnam*

Ibid. l. 20. *mobilitatem*, ut & fatalem aliquam necessita-
tem, rebus

Pag. 138. l. 5. *civilibus* cum personis tum rebus.

Ibid. l. 9. *civilibus*, sive personis sive rebus, nunquam

Ibid. l. 31. *prudens*, non hypothetica duntaxat, sed cathe-
gorica etiam & absoluta, *divinatio*.

Pag. 146. l. 9. ὡς ἔπ' τὸ πολὺ. Quem secutus celeberrimus
interpretum Græcorum Alexander, l. Prior. cap. 13 loquutus
ἐπὶ ἑὸς ὡς ἔπ' τὸ πολὺ ἰνδοχομένῃ, scribit: ἀλλὰ καὶ ὁλως ταῖς ἐβλάσειδ
λαμβάνομενα διὰ ἑ τούτων ἰνδοχομένῃ δέκνυται. Et verò

Pag. 149. l. 4. *requiritur* Notandum nimirum; non in singulis
illis qui vacant alicui muneri reipublicæ, necessariò requiri ex-
actam illam peritiam, sed tantùm circa singula munia. Nemp-
pe curatio cuiusque muneris potest etiam multis committi;
qui modò universi exactè teneant isthuc quæ faciunt, satis
est, etsi singulis eorum haud parum interdum desit. Perinde sci-
licet atque in republica populari, necessum quidem est, ut po-
pulus universus nihil ignoret eorum quæ ad status sui conserva-
tionem pertinent, non tamen ut idem teneant in populo singuli.
Id quod egregiâ similitudine, accepta de convivijis quæ symbolis
collectitijs instruantur, illustrat 3. Politic. Aristoteles. *Diversa*.

Pag. 153. l. 28. Ἐπισημοικῆς. Libro X. Nicomachiorum binis
repetitis vicibus probat, oportere artifices novisse τὸ κατέλυ, eo
argumento: ὅτι ἐπὶ ταῖς αἰ ἐπισήμαι: vel, τὴ κοιῆ αἰ ἐπισήμαι λέγον-
ταί πᾶσι. *Mitto alia*

Pag. 155. l. 12. *vocare*. Nec enim accedere ijs audemus, qui Andronicum Rhodium credunt auctorem doctissimæ illius Græcæ Paraphrasios Nicomachiorum Aristotelis, quam Daniel Heinsius publicavit. Ille verò quisquis sit omninò noster est; cum alibi, tum præcipuè *libro X.* vestigia Aristotelis secutus. Scribit enim *Paraph. l. X. c. 13.* Medicum Gymnastam & Legislatorem optimè quemvis functurum suo officio, *ἵπαιδι τὸν καθόλου λόγον τῆς ὀπιστήμης συνάψη τῶν μερικῶν: ἔ κοιῦ γὰρ αἱ ὀπιστήμαι λέγονται π ἂν ὄσω.* Quibus verbis disertè affirmat utique auctor ille doctissimus, universalem sive Medicam sive Gymnasticam sive Legislatariam cognitionem *scientiam* esse. Paulo pòst nonnulla in eandem sententiam subjungit, quæ nunc prolixitatis vitandæ causâ Latinè tantùm versa recitabimus: *Omni studio incumbendum Scientia, & ad universalia est eundum ei qui artifex vult evadere, aut rectè contemplari. In universalibus enim versatur Scientia. Ita autem scire oportet id quod est universale, sive id in Medicina sit, sive in Legislatoria, sive in aliâ quacunque simili Scientiâ, non tanquam immobile, & quod semper eodem se habeat modo, sed quàm maximè contingens. Ex contingentibus enim, non ex immobilibus tales sunt Scientia. Et tamen querenda nihilominus in singulari est Scientia. Similiter &*

Pag. 158. l. 20. *cadit*. Eiusdem operis libro decimo capite ultimo ait Aristoteles: *ἰν τῶν καὶ γυμναστῆς, καὶ πᾶς ἄλλῃ ὅ τὸ καθόλου εἶδος.* At Medicus ac Gymnastes uterque est artifex, & intelligit universalia. Si artifex autem novit universalia, necessum est Artem quoque circa universalia occupari. Ibidem dicitur: *quicumque velit esse πηκτικός, ὅτι τὸ καθόλου βαδιστέν ἐναὶ δόξουν αἱ κακῆσθ γωρεσίον ὡς ἐνδέχεται.* Si *πηκτικῶ* etiâ est universalia scrutari, fuerit utique hoc etiam Artis, ex Aristotelis quidem sententiâ. *Hac est*

Pag. 160. l. 18. *sunt universales*. Ita porrò in Magnis quoque Moralibus quæ appellantur, de Prudentia differitur, quasi illa tantùm hæreat in universalibus. Disertè enim traditur, Prudentiam esse *πρᾶκτικῶ*, non nisi ad modum architecti, qui singula-

gularium curam non habet: in singularibus autem occupari τὴν δυνάμειν. Sed non est cur

Pag. 164. l. 20. Sit πολιτικός. Ea sanè significatione l. 2. c. 3. Eudemiorum scribitur: ἐὶ ἰσοιανῶν πρῶτον, καὶ ἰσημοτικῆ καὶ ἀνεπημοτικῆ, καὶ τεχνικῆ καὶ ἀτεχνῶν. At magis

Pag. 170. l. 14. quibus conveniat. Libro etiam i. Rhetoric. cap. 4. agens de ijs quæ in civilem veniunt deliberationem, ait, illorum considerationem relinqui τῇ πολιτικῇ ἐπιστήμῃ. *Aliæ loca adducere*

Pag. 172. l. 9. dubitaverint, aut ut in Ciceronis Lælio dicit Fannius, L. Acilium Sapientem appellatum, quia prudens esse in iure civili putabatur; nos etiam

Ibid. l. 11. absuit; quantumvis Crassus sapientes illos Romanos nihil ignorasse profiteatur, quæ tum quidem civitas noverat. *Etenim*

Pag. 189. l. 23. affirmativas, præsertim si plena experientia fuerit: alias enim negativæ facilius accipiuntur, idq.

Ibid. l. 30. infinitum. Quæ etiam causa est, quare quid non sit res facilius disci possit, quam quid sit, atq; adeo cur propositiones negativæ magis sint faciles comparatu, quàm affirmativæ.

Pag. 190. l. 2. potest statim, ope syllogismi quem Expositorium vocant, conficere.

Ibid. l. 30. collectio vere universalis, quæ fit,

Pag. 250. l. 14. clarissimum. Relinquemus hunc locum, simulac audierimus & Tullium, de hac singularis reipublicæ notitiâ differentem. *Est, inquit ille, Senatori necessarium nosse rempublicam. Idq; late patet. Quid habeat militum: quid valeat arario: quos socios respublica habeat, quos amicos, quos stipendiarios: qua quisque sit lege, conditione, fædere: tenere consuetudinem decernendi, nosse exemplum majorum.* Hæc Cicero. Quæ tamen itidem non satis esse ad plenam notitiam, ex ijs quæ docuimus palam est.

Pag. 268. l. 16. diverse esse. Huc facit illud quod Aristoteles l. v. Polit. cap. 9. docet, omnem administratorem reipubli-

l. 3. de
Ll.

cæ oportere præditum esse virtute, & iustitia illa quæ facit ad statum reipubl. *Si enim, addit, non est idem in omnibus rebus publicis iustum, necessario varia sunt differentia iustitia.* Et verò magna est rerum publicar. hac in re varietas, Eodem porrò spectat etiam illud, quod Aristoteles dicit l. 4. Polit. cap. 7. in sola verè optima republica eundem esse virum & civem bonum, *οἱ δ' ἐοικῶς ἀλλοιοὶ, ἀγαθοὶ περὶ τὴν πολιτείαν εἰσὶ τῶν αὐτῶν.* *Aliqua*

Ibid. l. 23. *ex æte vir simul & civis bonus*

Pag. 288. l. 16. *persuadere* in Menone Socrates, ut & *Crito*

Pag. 300. l. 17. *Solis*, ut & Verulamij Atlantis Nova, *laude*

Pag. 304. l. 20. *demonstremus.* Ubi obiter observare est, quantum fallantur illi, qui existimant, Acta quæ nunc vulgò ita appellantur publica, plus ipsis historijs, non tantum ad veritatem gestarum rerum cognoscendam, sed etiam ad parandam prudentiam valere. Nec enim in illis nisi perquam rarè causæ veræ motuum actuumque civilium, sed frequenter inanes *μετὰ φάσιν* reperiuntur, nec ulla cernitur iusta rerum consiliorumque connexio. *Quandoquidem*

Ibid. l. 25. *nisi locum secundum*

Pag. 309. l. 17. *Menochius Seldenus, alijs*

Pag. 336. l. 20. *veteres, nec Senecæ, nec Plinij*

Pag. 339. l. 16. *Chrysofomi, Themistij & Synesii: complures*

Pag. 346. l. 29. *Nec aspernanda* Dissertationes Joannis Loccenij, ut & *Politica*

Pag. 355. l. 7. *Philosophiam.* Idem cum in Ethicis accurate species Prudentiæ enumeret, ne quidem verbulo tamen memorat singularem speciem, quæ gentis integræ rebus consulat, tanquam illa sit distincta à Prudentia civili. Ut proinde etiam hîc non fuisset boni doctoris functus officio Aristoteles, si vera fuisset illa novæ sententia. *Iam verò*

INDEX RERVM ET VERBORVM.

Accorombonus laudatus. pag. 94. 126. Accurſi ridicula gloriatio. 39. Accurata rerum civilium peritia requiritur in imperantibus. 148. 222. Achzorum foederis hiftoriam exhibuit Schoockius. 309. Aeta publica. 372. Actio omnis in ſingulari opere verſatur. 111. Actionis artificium non prodeſt ad civilem ſapientiam. 50. Actiones civiles non omni ex parte ſunt arbitrariae, nec in totum contingentes. 136. Actiones humanae merè civiles quomodo ſint civili ſocietati propriae? 195. Actiones quaedam hominum ab occulta Numinis providentia diriguntur. 134. Actiones juris olim callidè celatae 172. Actionum humanarum principia & rationem exacte noviffe, magnum prudentiae momentum eſt. 51. Actionum humanarum naturam immutat multitudo circumſtantiarum. 141. Actus circa civiles potiffimum verſatur Politicus. 201. In illis civilis vitae perfectio tantum non unice verſatur. ibid. illorum quatuor cauſa, ibid.	Adagia multa ex longo rerum uſu nata. 343. Adami Latine vertit Aphoriſmos Politicos Campanellae. 358. Adoleſcens non eſt idoneus ad plenè accipiendam civilem philoſophiam, & ad praxin politicam exquiſitè exercendam. 274. 275. 276. Adoleſcentes quidam rerum inexperiti magno ſæpe commodo fuerunt civitatibus. 108. quidam illorum res magnas geſſerunt. 259. 277. Advocatione perpetua uſi minus idonei ſunt iudicij. 365. Aedificium vicini quando rectè dirui poſſit? 22. Aegidij Columnae liber de regimine Principum. 351. Aegrotus Medici decipulis recuperata valetudine gaudere ſolet. 21. Ejus conſtitutionem noſſe debet Medicus. 37. Aegyptiorum ſapientia. 184. Aemylus Gallicarum rerum ſcriptor. 332. Aeneas Sylvius Pontifex factus Pius II eſt appellatus. 306. Fuit à Secretis Friderico III. 307. Deſcripſit ſtatum omnè Viennae Auſtriacorum. Ibid. ejus opus epistoſicum. 337. Aeneis Virgilij. ogle 299.

Æquitas legū ab homine prudente facile dignoscitur.	26.	Ἀρεταματικὸν scriptum Politica Aristotelis. 129. ut & Metaphysica & Ethica ad Nicomachum.	157.
Æquitas juris privati è quibus fontibus sit haurienda?	38.	Ἀρεταματικὸν Aristoteles voluit etiam esse ἰσοδικικὸν . 129. in illis accuratissime loquitur.	152. 153.
Affectus hominum novisse ad negotia politica tractanda apprime conducit.	343.	Ἀρεταματικὴ civilium rerum pericia quænam non occupetur in singularibus?	175.
Affectus animi concitandi artes veritatis professioni & rectæ docendi rationi obstant.	51.	F. Albanus.	332.
Affectuum animi nondum satis temperata violentia obstat juvenili ætati ad prudens omni ex parte regimen.	276.	Alciatus laudatus.	31.
Affectibus animi huc illuc trahimur.	51.	Alcibiades versatili ingenio famam meruit.	4.
Affirmativæ universales enunciationes primario consistunt ex singularibus factâ collectione.	189.	Alexander Magnus adhuc adolescens res magnas gessit. 108. 277.	
Agapeti ad Iustinianum libellus.	342.	Ejus felicitas armorum non tam ejus prudentiæ quam divino regimini debetur.	278. 279.
Agathias Iustiniani Cæsaris bella memoravit.	327.	Alexander Severus ex melioribus juris peritis collegium instituit. 42.	
Agathocles Samius.	305.	consilium literatorum in dubiis causis requisivit.	42. 292.
Ἀγχοῖα quid? 252. 368. Ejus contrarium ἀγαροθνοῖα 252. maxime illa est utilis alicui in negotijs civilibus versaturo. 256. illius & δευόπητο discrimin.	257.	Alexander Aphrodisiensis Græcus Aristotelis interpres laudatus 52.	154. 166. 369.
Ἀγχοῖα πολιτικὰ.	44.	Aliena eruditio à republica animum sæpe avocat.	116.
Agrestis homo ad res gerendas minus est aptus. 2. interdum tamen reipublicæ magna ex parte potest prodesse.	ibid.	Alienum quod est à scopo proposito in accurata tractatione non debet adferri.	221.
I. Agricola quare à genero Tacito sit laudatus? 116. Quid in illo educando mater observaverit? 116. 261.		Althusij scripta politica. 362. Quodnam doctrinæ suæ fundamentum posuerit?	Ibid.
Ahalverus Rex sapientum consilio cuncta fecit.	292.	Ambitiosus juvenis in idoneus est in republ. bona discendis vitiosarū rerum publicarum artibus.	276.
		Ammianus Marcellinus. 24. Litigiosorum Ictorum classes aliquot	

- graphicè depinxit. 35. Pacis bellique negotiorum est præstans narrator. 330.
- Ammirati notæ in Tacitum. 335. 346.
- Amor populi non comparatur turpibus & inhonestis consilijs. 14.
- Amor discendi non tam intellectus est quam voluntatis. 253.
- Amor singularis gerendæ reip. proficitur in eo qui ad *πρόξεν* civilem affectat gradum 259. ille non omnibus est promiscuè. 259. 260.
- Naturali inclinationi, maximè a assuetudini debetur. *ibid.*
- Ἀνάλογα* secundum attributionem. 68.
- Analytica instrumentalis est doctrina. 56. ad illam non omnia pertinent quæ demonstrando licet assequi. *ibid.* quænam Politicæ tractationes illam exigant? 221.
- Analyticum Aristotelis opus est mutilum. 193.
- Ἀναλύσις* definitio. 197. Est recepti usus apud multos Mathematicos. *Ibid.* ab his illam vocem in doctrinæ apodicticæ usum est mutatus Aristoteles. 198. quomodo peccet in bonæ demonstrationis leges? 197. 198.
- Anaxandridæ dictum 67. Quomodo intelligendum? 68.
- Andronicus Rhodius laudatus. 98. 127. 242. 359. Perpetam paraphrastæ Ethic. Aristotelis ad Nicomach. censetur. 86. Ejus nomine libellus *πείρασθῶν* est editus. 155. 252.
- Hujus libelli dogmata pleraque sunt Stoica. 155.
- Ἀνάδοτος* Procopij. 327.
- Angeli boni & mali ingens etiam ad civilem vitam momentum adferunt. 203.
- Angelus Thius de omni scientia juris minus circumspiciè est locutus 30.
- Anglicanæ reipublicæ scriptores. 308. 330. 333.
- Animus injustus omnibus Politicis summa cum injuria exprobratur. 23.
- Animi motus. 51.
- Anima reipublicæ lex est. 296.
- Animæ corpus est pro servitio. 69. Hoc illâ privatum putrescit. *ibid.*
- Animarum immortalitatem earumque à morte beatitudinem non agnoscens fit miser. 129.
- Animalium historia Aristotelis rarissimi est exempli. 104. in universalibus propositionibus tota est occupata. 220.
- Annæ Comnenæ historia. 327.
- Annibalis Scotti notæ in Tacitum. 336.
- Anonymus auctor epitomes rerum Germanicarum. 331.
- Antiqua ut cognoscantur opus est fide digna quævis testimonia advocare. 236.
- Antiquitatum scripta hodie rari volvunt. 246.
- Antiquorum studium sectantes sunt Philologi. 31.
- Antitribonianus Hotomanni. 32.
- Aphorismi politici Richteri. 324. Danzi. 342. Campanellæ. 358.
- Ἀπόδειξις*. 122. certissimam præstat fidem eorum quæ usum & experientiam

- Minime desiderant. 107. exigit ut
 principia sint propria. 199.
 Apodictices peritiâ debet esse in-
 structus idoneus Civilis philoso-
 phiæ cultor. 255.
 Apodictica principia quomodo &
 à quo fine rectè possint accipi? 211.
 Apodicticas, dialecticas, oratorias
 & sophisticas propositiones qui-
 dam haud norunt distinguere.
 126.
 Apologi non sunt idonei ut præbe-
 ant civilis prudentiæ universalia
 principia 187. ad historiam fictam
 sunt referendi. 300. Familiares
 præcipuè fuerunt Asiaticis & Li-
 bycis ibid. nonnulli in S. monu-
 menti reperuntur. ibid. Hos
 enthymematibus rectè posthabu-
 it Aristoteles. 301.
 Apophtegmatum libelli. 343.
 Appellationes ad Curiam frequen-
 tes admittit Ius Canonicum Pon-
 tificium. 321.
 Appianus laudatus 102. ejus calu-
 mniæ in viros optimos jactæ. 119.
 utilior est ejus historia viro mili-
 tari quam civili. 328.
 Architectus aliquis non omnis ge-
 neris struendis ædibus est idone-
 us. 72. ejus non est plenam habere
 peritiâ omnium operum quæ
 ad ædium structuram faciunt. 78.
 Αρχιτεκτονικη Civilis prudentia quæ nã?
 179. de illa nonnullorum Aristo-
 telis interpretum error. 180.
 Arcopagiticus Meursij. 309.
 Argens Barclaj 300. Habet egre-
 gias dissertationes narrationibus
 insertas. 301.
 Argumenta persuasoria sæpe à vero
 multum sunt aliena. 52. ad ex-
 ctam Civilem prudentiam com-
 parandam sunt inidonea. ibid.
 Argumenta dialecticæ propria sunt
 inidonea ad primam Philosophi-
 am comparandam. 53.
 Argumenta Oratoria in scientiæ u-
 sum assumi non possunt. 57.
 Argumenta certæ scientiæ parandæ
 debent esse certa. 57.
 ARISTOTELES laudatus. 51. 74. 147.
 149. 170. 302. Ejus dictum de of-
 ficio boni & honesti viri. 5. Ejus
 præclara observatio de tyranni-
 dis administratione. 14. illi per-
 peram opus Problematum attri-
 buit. 26. Ejus ævo Politicæ spe-
 ciem Rhetorica assumsit. 46. re-
 prendit Sophistas. 47. qualis ab
 ipso ad eloquentiam comparan-
 dam instituta fuerit exercitatio?
 53. argumentis quibusdam osten-
 dit hominem naturâ animal civi-
 le esse. 81. Sed ejus rationes hanc
 sententiam non firmiter satis vi-
 dentur probare. ibid. Quid ejus
 argumentis efficiatur? 83. 95. illius
 quidam locus correctus. 88. Num
 Oeconomicus liber ejus sit, meritò
 dubitatur. ibid. Accensuit Ethicæ
 Politicæ. 93. sed aliam sententiam
 ei vis veritatis nonnunquam ex-
 pressit. 98. ipse manum reip non
 admovit. 102. 272. ejus Historia
 animalium est rarissimi exempli.

104. Hæc tota in universalibus propositionibus est occupata. 220. Ejus dicta de experientia explicantur. 110. Non omnino à republica fuit alienus. 117. Quibus fuerit à consiliis? ibid. Stagiram patriam urbem collapsam legibus optimis conscriptis erexit. ibid. ubi prædat toti tractationi politicæ? 123. Ejus *γῆρας* discipulus & in Lyceo proximus successor Theophrastus Eresius. 123. 310. Doctrinæ politicæ non omnem demonstrandi vim abjudicavit. 126. *τὸ πῶς ἀγαθὸν διακρίνει* aliud *φύσει* aliud *νόμῳ* constitui docet. 127. Agnovit quædam naturalia jura. 128. Ejus capitalis de Deo & anima nostra error. 129. Quare in ejus Ethicis firmæ demonstrationes frequenter exulent? ibid. Libros suos Politicos in numero scriptorum acromaticorū habuit. ibid. Ejus suavissima quædam oratio. 147. Prudentiam imperanti propriam esse pronuntiavit. 149. 150. In libris acromaticis accuratissimè loquitur. 152. 153. Quomodo artem definiverit? 156. Ejus Ethica mutila, lacera & lacunis sunt deformata. 160. 163. Ejus Rhetorica scriptum exotericum. 157. Ejus quidam libri acromatici. ibid. Ejus Magna Moralia scriptum est exotericum. 164. quidam ejus mendosus in Ethicis locus correctus. 165. 166. Alii ejus loco lux illata. 167. Ejus Analyticum opus mutilum est & hui-

cum. 193. Quædam in oratorum usum summa diligentia collegit. 197. Verisimile fecit principia notiora esse oportere ipsamet conclusione. ibid. Quomodo & ubi consulat de conveniente & naturali sine actionum humanarum? 208. Ejus libri *ἰεραμῶν* deperditi. 217. Paucas historias operi Politico inspersit. 218. 360. Multas republicas sui ævi descripsit. ibid. 305. In Rhetoricis locupletissimè propositionum thesaurum in unū collegit. 220. 343. Quare non nisi *ὡς ἢ τύχη* de republica in genere differat? 225. Illius Politicorum liber tertius perquā mendosus. 226. In Rhetoricis *τὰ μέγιστα* duntaxat in deliberatione venientia adduxit. 243. Quosnam ad accuratas Philosophiæ auditiones admiserit? 251. Accuratè disputavit utrum boni civis & boni viri eadem sit perfectio? 267. Quid Sophistis objecerit? 283. Rhetoricum volumen Theodecti inscripsit. 343. Ejus opus Politicum. 353. Integrā ille de omnis generis rebus publicis philosophiam tradidit. 353. 354. Illum de urbium duntaxat liberarum republica in opere Politico egisse, falsum est. 354. 355. 356. Ejus operis Politici supplementum exhibere voluit C. Strozza. 357.]

Aristides à singulari virtute cognomentum Iusti consecutus est. 268. Quid de illo tradiderit Plutarchus? 269. In regimine reip. Atticæ jus

- et jus utilitate definire non dubitavit. 364.
 Aristion Epicureus philosophus Athenis tyrannidem exercuit. 102.
 Aristocles Lacedæmonicæ reipublicæ scriptor. 305.
 Arithmeticæ demonstrationes pleræque sunt categoricæ. 141.
 Arnisæi Relectiones Politicæ 307 361.
 De illis iudicium. 361. Ejus Doctrina Politica & alia scripta. 362,
 Ars quælibet in infinitum quasi quaerit finem suum. 92. Vera res cum ratione omnia efficit. 70. Quomodo detur eorum quæ ab hominibus aguntur? 163. Illa est quæ opus efficit permanens. 173. Quomodo nulla plena reperitur. 176.
 De hac verba Aristotelis. 157.
 Ars & prudentia quomodo unum idemque operentur? 167. Vtraque includit universalium τῶν ποιητῶν & τῶν πρακτικῶν notitiam. 168. quomodo utraque etiam pertineat ad singularia? ibid. utramque in solis singularibus versari inaudita est doctrina. 152.
 Ars quævis acquirendarum opum etiam locum habet extra civitatem. 92. sine illa respublica non potest esse salva. ibid.
 Artis cujusdam communis est posse in cujuslibet facti propositi arcanam vim penetrare. 33. Talis ars literis non est tradita. ibid.
 Artis in dedecus quomodo non cedat, si quid teneat minus boni? 27
 Artis voce abusus est Plato. 174.
- Artis integræ cognitio ad docendum requiritur. 114.
 Artis docentis & utentis diversa ratio. 168.
 Artem quomodo Aristoteles definiaverit? 155. 156. Eam nusquam dari, absurdum est dictu. 176.
 Arte omni opus est ad regendam rempublicam. 111.
 Arte & exercitio ingenij vires plurimum possunt promoveri. 252. 259.
 Artes largiuntur aliquid commodi vitæ civili & reipublicæ. 63. 78. Quæ ad has pertinent non omnia Politici est præscribere. 90. Patiuntur necessitatem ex hypothesi. 136. In illis hypotheticæ probationes sunt frequentissimæ. 141. Quænam tales etiam Aristoteli dicantur? 155. 157. Dicitæ sunt universales doctrinæ circa τὰ ποιητά. 156. Bonæ duntaxat à bonis queunt rite excerci. 270. His vera felicitas comparatur. ibid.
 Artium & artificum diversa ratio. 61.
 Artium aliæ integrum aliquod corpus complectuntur, aliæ non nisi particulam quasi abscindunt. 66.
 Artium omnium directrix & δεξιτερη quomodo sit Politica? 78. 98. 181.
 Artium exordia quomodo sint universales notiones? 104.
 Artium ministrantium natura multiplex. 93.
 Artium periti quinam dicantur? 176.
 Artes πρακτικὰς nonnulli cognoscere sunt

re sunt coacti. 155. Hoc Aristoteli
adversatur. 155. 167.
Artes malas tenere ijsque datâ occa-
sione non uti, magnæ est virtu-
tis. 266.
Artifex in suo quisque genere quis
nam sit absolutus? 72. 73.
Artifices omnis generis sunt partes
civitatis. 90.
Artificiales opes necessariz ad vitam
humanam. 12.
Artificioz gnarus Servus majus lu-
crum Domino adferre potest. 70.
Arthurus Duyck Anglis non potuit
persuadere, ut legibus Romanis
in sua republica aliquam vim con-
cederent. 316.
Assentari omnibus non est Politici. 3.
Ασπίοι politi quidem, nequaquam au-
tem verè Politici sunt vocandi. 3.
Astronomicæ principia Φαινόμενα.
255.
Astronomiæ initium referendum ef-
se in Copernicum stultum est do-
gma Hobbesij. 363.
Astronomus cœlestium rerum histo-
riam sibi vindicat. 365.
Atestinæ historiæ scriptor. 331.
Atheismus in Machiavelli scriptis
non commendatur. 7. Illius sive
suspecti sive manifesti per gravis-
simam calumniam Politici in Gal-
lia traducti 7. 8. Quinam hujus cri-
minis notam mereantur? 9.
Athei ineptè illi finguntur qui sym-
bolum fidei Christianæ Apostolicū
omni animo amplexantur. 9. Atheos
Politicos vocare quando

coceptum? 6. Ab illis ne quis se de-
cipi patiatur, fundamenta cultus
divini discenda sunt Politico pra-
gmatico. 295.
Athenæ legislatorem meliorem So-
lone non habuerunt. 120.
Atheniensis respublica qualis fuerit?
268. ejus magni nominis civis A-
ristides. ibid. Quando illi manum
admoverit Solon? 273. Quinam il-
lam descripserint. 306. 308. 309.
Athenienses 365 statuis Phaleræ-
um sunt persecuti. 118. Thesei du-
cti in unam urbem commigra-
runt. 356.
Athenienses Rhetores cathedram
suam appellarunt θεόνοιοι πολιτικοί.
365. 366.
Atlantis Nova Verulamii. 372.
Attejus Capito à Gellio laudatus. 25.
Atticam quandam legem noscere
historica notitia est si usum ami-
serit. 31.
Avarus non debet esse qui ad judicia
animum vult appellere. 271.
Auditor alicujus disciplinæ idoneus
quis? 274. Quid illi sit proposi-
tum? 151.
Auditor philosophiæ inidoneus
quis? 251.
Aventinus. 332.
Averroes quo nomine à Montecatini
no inique perstringatur? 94. Quæ-
dam ejus dogmata non conve-
niunt cum mente Aristotelis. ibid.
Ejus libellus quidam Politicus. 350.
Augustinus rigidus veritatis exactor.
20. Ante illū nemo fictionem in ser-
mone

- mone promiscue reprehendit. i. bid. Pythagoræ institutum quod-
 dam laudavit. 278.
 Augustus Imperator literaturæ non
 fuit rudis. 118. Illius & Tiberij di-
 versum unius imperij regimen. 14.
 Auræicus. 332.
 Austriacarum rerum scriptor G. de
 Rhoo. 332.
Αυτοδίδακτος. 286.
 Axiomata Politica. 341. 342. Inspec-
 ta sunt historicis optimis monu-
 mentis. 341. Sunt excerpta. ibid.
 Illis non semper tutò creditur.
 344. Quid in illis veniat attenden-
 dum? 344. 345. Horum congesta
 copia reperitur in Rhetorico Ari-
 stotelis opere. 343.
B.
 Barba & pallio tenus olim quidam
 erant Philosophi. 274.
 Barclaij Argenis. 300. Ejus Satyricon.
 ibid. Ejus Icon animorum. 322.
 Basilij Imperatoris Monita. 340.
 Basilij Macedonis vita à quonam sit
 conscripta? 327. Politico est legen-
 da. 328.
 Basilij *καλή ἐς πικρὴν πικρυία*. 21.
 Basilica. 313.
Βασιλικὸν δῶρον Jacobi Scotiæ Regis.
 340.
 Baudij induciarum Belgicarum hi-
 storia. 332.
 Beatitudo hominis consistit in exer-
 citio virtutum. 95.
 Beatitudinem omnes civitates in ea-
 dem se non collocant. 226.
 Beatæ respUBLICÆ ex sententia Pla-
 tonis quænam sint? 384. 273.
 Becanus acris quorundam Politicorū
 reprehensor. 8. Recenset omnia
 quæ à quibusdam Politicis dispu-
 tari solent. ibid.
 Belgij fœderari scriptores. 308.
 Belgici belli scriptores. 331. 332.
 Belgicarum induciarum historiæ
 scriptor. 332.
 N. Bellus ingrati usus versione La-
 tina C. Ens. 308.
 Bellum est argumentum civilis deli-
 berationis. 178. 242.
 Belli & pacis arbitrij ratio quo loco
 in politica doctrina sit tradenda?
 227.
 Belli tempora omnium rarissima so-
 lent esse in permultis rebus publi-
 cis. 44.
 Belli Germanici scriptores. 331.
 Belli Punici scriptores in quonam
 peccaverint? 285.
 Bellum Catonis Minoris cum Cypri
 Rege ob iniquitatem etiam Cice-
 roni fuit improbatum. 269.
 Bella Justiniani Cæsaris quinam de-
 scripserint? 327.
 Bembus Venetæ reipublicæ scri-
 ptor. 331.
 Benevolentia. 13. Absque hac nihil
 in vita præclarum aut stabile pot-
 est effici. ibid. Fidelis est vel ad
 perpetuitatem. 14.
 Bernæcerus quosnam historicos e-
 diderit? 336. Ejus notæ in Tacit-
 tum. 335.
 Bertramus reipublicam Hebræam
 descri-

- descripsit. 309.
Besoldi varia volumina Politica 353.
 de illis iudicium. *ibid.*
Bias nō est versatus in republica. 120.
Bibliothecarum Politicarum conditorum error. 62.
Bibliographia Politica Naudæi. 297.
 322. 346. 349. 358. 360.
Bizarus Genuensis reipublicæ scriptor. 331.
Blandiri valens omnibus non est Politicus. 3.
Boccalinus non bene reipublicæ suæ consuluit. 102.
Bodinus varias de rebus publicis singularibus dissertationes doctrinæ suæ politicæ inseruit. 59. 307. 360. Vnius Imperij Romano-Germanici notitiâ ipsam civilem scientiam comprehendere non credidit. 59. Fuit historiarum omnis generis inusitatâ peritiâ. 359. De ejus scriptis iudicium. 360. In illum Cujacij comma. 361. Ejus Demonomania & Arcana. *ibid.*
Boeclerus laudatus. 335. Ejus notæ in Tacitum. *ibid.* Ejus notæ in Suetonium & pleraque Flori loca. 336. Illustravit Velleium Paterculum, C. Nepotem & Herodianum. 336. Ejus Dissertationes Academicæ. 347.
Boëmi liber de gentium moribus. 311.
Bonz artes duntaxat à bonis queunt rite exerceri. 270.
Bonfinius Hungaricarum rerum scriptor. 334.
Bongarsij epistolæ ad Catherarium 337.
Bononiensis reipublicæ imaginem exhibuit Sigonius 307.
Bonus vir quotupliciter quis esse possit? 266.
Bonus vir exacte esse non potest in tali republica quæ solis bonis artibus non potest regi. 268.
Bonus civis non idem est atque bonus Politicus. 267.
Boterus universi orbis præstantissimas respublicas Italicè descripsit. 307. Ex Italico in Latinum sermonem est translatus. *ibid.*
Botoreus Gallicarum rerum scriptor. 333.
Boxhornius Belgium fœderatum descripsit. 308. Ejus dissertationes de Romano Imperio. 346. Ejus Institutiones Politicæ. 362.
Brissonus quæ ad Persici regni statum faciunt operosè congestit. 309. de illius labore iudicium. *ibid.*
Brunnerus laudatus. 332.
Buchananus Scotticarum rerum scriptor. 334.
Budæus laudatus. 31.
Burgundus belli Belgici scriptor. 332. ut & historia Ludovici IV Imperatoris. *ibid.*
Busbequij epistolæ Turcicæ. 337.

C.

- Cæsar** Cremoninus laudatus. 126.
Cæsari Borgiæ Machiavellus fuit à consilijs 16. Illum hic possumus de dit. *ibid.*

- I. Cæsar dictum aliquod Euripidis** semper in ore habuit. 13. Non defuit illi magister. 115. **Literaturæ non fuit rudis.** 118.
- Callicrates qualis fuerit?** 16.
- Calliditas procul abest à civili prudentia.** 5. Ne quidem recte laudatur. *ibid.* Non absolvit civilis prudentiæ ambitum. *ibid.* De illa quæ in Politico requiratur Senecæ dictum. *ibid.*
- Callidos homines mundus habet, habuit & semper habiturus est.** 16.
- Calvitij encomium Synesij.** 343.
- Cambdeni opus de rebus Elisabethæ.**
- Camerarij epistolæ.** 337. (333.)
- Campanellæ Civitas Solis.** 300. **Ejus Aphorismi Politici & liber de Monarchia Hispanica.** 358.
- Cancellarij munus Florentiæ Leonar- do Aretino commissum.** 45.
- Canibus invitis venari commodè non licet.** 213.
- Caraffa belli Germanici scriptor.** 331.
- Cardani opuscula.** 343.
- Caritas populū in officio cōtinet.** 14.
- Carminum pangendorum facultas Galieno potius impedimento quam commodo fuit.** 116.
- Carnificis objectum quomodo sit corpus humanum?** 161.
- Caroli V. bellum cum Smalcaldicis fœderatis quis enarraverit?** 331.
- Ejus Monita.** 340.
- Casaubonus.** 325. 329. **Ejus notæ in Polybium.** 335.
- Casus ad primum contingentium ordinem pertinet.** 133. 134.
- Categoricè de rebus civilibus accipi potest certa cognitio.** 138.
- Categoricæ sunt pleræque demonstrationes Geometricæ & Arithmeticæ.** 141. **Illæ sunt rariores in Politicis & artibus.** *ibid.* **Quænam doctrinæ Politicæ minus sint domesticæ?** *ibid.* **Illis maxima ex parte nititur Mathematica.** 169.
- Cati quinam dicantur?** 33.
- Catonæ in republica Romana quales fuerint.** 269.
- Cato Minor quare Cypri Regem omnemq; insulam spoliaverit?** 269.
- Causæ civilium rerum non minus sunt certæ atque naturalium eventuum.** 106. **Causarum species** 134. **Causa positâ ponitur effectus.** 135. **A causa maximè genuinæ & frequentissimæ ratiocinationes procedunt.** 140. **Ad omnium causarum notitiam experientia facere potest.** 188. **Causâ perspectâ universalis enunciatio formatur.** 189. **Causâ cujusque rei civilis plene cognitâ in politicis vere aliquid scimus.** 200. **Ab ipsis causis civilium rerum peti debent demonstrationis principia.** *ibid.* **Causarum ratio multiplex.** *ibid.* **Quæ & quot causæ in civilibus locum obtineant à nemine est explicatum.** *ibid.*
- Causæ quatuor actuum & aliorum civilium operum.** 201. 238. **Illarum multiplex diversitas.** 202. **Omnia vel præterita, vel præsentia, vel futura in universum ab illis depen-**

- dependent. 208. De causarum harum saltim aliqua omnis est dubitatio. *ibid.* Inter illas ad unum effectum producendum necessarias etiam quidam connexus est necessarius. 209. Ex ipsis causis de causis certa scientia per demonstrationem potest acquiri. 213. In quatuor causarum plena atq; exacta cognitione perfecta singulorum notitia est collocata. 235. 238. 239. A quatuor causis philosophia civilis perfectam notitiam arcescit. 243.
- Causa materialis.** 140. In Politicis quanam sit? 201. Illius in civilibus non una est conditio. 203. Circa illam quanam quaestiones versentur? 207. Quanam ad eam pertinent? 243. 244.
- Causa formalis in Politicis quanam?** 201. Quanam quaestiones circa illam versentur? 207. Quomodo à fine interno differat? 211. Quanam ad eam pertineant. 244. cū illa finis internus quadatenus idē est. 134.
- Causa finalis in omni deliberatione semper attenditur.** 140. In Politicis quanam sit? 201. Ejus in Politicis diversitas. 202. Quanam quaestiones circa illā versentur? 207. Illius utilitas in quaestionibus politicis. 209 seq. Quanam ad eam pertineant? 243.
- Causa efficiens.** 140. Quanam sit in Politicis? 201. Illius in Politicis non una est ratio. 202. 203. Ejus divisio. 203. Quanam quaestiones circa illam versentur? 207. A certa quadam effeetrice causa nulla non forma dependet. 212. Quanam ad eam pertineant? 244. 245. Causas suas efficientes habent omnes omnino actiones civiles. 106. 107. Pleraque à prudentissimis nonnullis auctoribus literarum monumentis sunt prodita. 107. Causa principalis civilium effectuum ferè in universum solummodò est persona aliqua. 205. 206. In illa spectanda est voluntas & facultas. 206.
- Causa legis vera interdum dissimulatur.** 312.
- Causas rerum civilium eo magis perspectas habet, quo quis est prudentior.** 107.
- Causas rerum & eventuum inveniendi felicitas requiritur in civilis Philosophiæ auditore.** 251. seq.
- Celeritas nimia saepe corrumpit acria ingenia.** 258.
- Celeritate in consilijs interdum est opus.** 258.
- Cellarij Compendium Politicum laudatum.** 362.
- Celsus.** 31. 40. 41. 106. 146. Hunc secutus est Vlpianus. 41. Quomodo de æquo & bono sit locutus? *ibid.*
- Cererem quare Græci appellarint Legiferam?** 366. 367. Ejus Sacra *ἱεροφεία.* 366.
- Charondas Pythagoræ discipulus.** 120.
- Chilo Lacedæmone ephorum egit.** 120. A Lacedæmoniis in senum ordinem est allectus. 368.

Ioh. à Chokier Aphorismi Polit. 324.
 Χρηματιστικῆς scopus divitiæ & pecu-
 niæ. 88. 92. Opes sine fine & mo-
 do studet acquirere. 92. Ejus
 multæ sunt species. ibid. Non est
 pars Politicæ. 91. 92. Politices est
 administra. 93. Cujus generis sit
 administra? ibid. Ejus nulla species
 primo & per sese reipublicæ est
 domestica. 92.
 Christianum bonū esse non nihil plus
 est quàm esse bonum virum. 266.
 Chryssippum Stoicum quo nomine
 perstrinxerit Galenus? 126.
 Ciacconius Pontificiæ historiæ scri-
 ptor. 331.
 Cibo deficiente in commune quid-
 quid singulis est superfluum con-
 ferendum est. 22.
 Cicero laudatus. 118. Ejus dictum de
 simulatione & ostentatione. 12.
 Item de honestis & turpibus. 19. I-
 tem de mobilitate reipublicæ. 21.
 Quædam ab eo sunt ficta. 57. Pla-
 tonis vestigia secutus unius opti-
 mæ reipublicæ curam suscepit. 68.
 350. Non defuit illi magister. 115.
 Futura prædixit. 139. 238. 337 Fuit
 amplo ingenio. 261. Illi bellum Ca-
 tonis Minoris cum Rege Cypri ob
 iniquitatem fuit improbatum. 269.
 Epistolæ ejus ad Atticum & ad
 Familiares sunt bona in partem
 πολιτικώταται. 336. Ejus aliquot o-
 rationes politicæ. 339. Ejus volu-
 mina de Republica & Legibus. 350.
 Q. Ciceronis liber de petitione con-
 sulatus. 338.

Citharæ pulsatio respicit volupta-
 tem aurium. 167.
 CIVILIS PRVDENTIA. I. Hujus
 vocis recta significatio & usus est
 eruendus. ibid. Ejus vocabulum
 est ambigui usus. ibid. Quomodo
 vera & germana civilis prudentia
 vulgo amittatur? ibid. Hac voce
 idem notatur atque voce Politi-
 ces. ibid. vocabulum civilis pruden-
 tiæ antiquissimis temporibus fuit
 receptum. 7. Civilis prudentiæ ti-
 tulum versutia & fraudulentia sum-
 mæ injuriæ est consecuta. 9. 17. Illa
 per injuriam in scelerum exerci-
 tio collocatur. 17. Illa habita est
 peritia juris. 23. Quantum cum illa
 juris peritia & prudentia habeat ad-
 finitatis in universum non potest
 pronuncari. 28. Ab illa multum
 differt peritia juris publici & pri-
 vati quod obrinet in singulis civi-
 tatibus. 29. Quænam juris peritia
 ab illa multum absit? 30. Ejus mi-
 nima pars est prudentia judiciaria.
 34. Ideoque hæc civilis prudentia
 simpliciter non est vocanda. ibid.
 Cujus civilis prudentiæ sit Legum
 notitia? 37. Quisnam à civilis pru-
 dentiæ ambitu longius absit? 38.
 Quænam juris peritia sit ipsissima
 pene ejus pars? ibid. De negotiis
 omnibus reipublicæ deliberaturus
 hac debet esse instructus. 48. So-
 phistæ ejus fuerunt imperitissimi.
 49. 281. Ejus est scire quodnam ex-
 pediat aut noceat reipublicæ 49.
 Qui hæc sectantur nudè pro sco-
 po ha-

po habent emolumentum civitatis. *ibid.* Vero civilis prudentiæ magistro quænam dictio conveniat Rhetoris non est definire. 50. Ad illam inidonea sunt argumenta persuasoria. 52. Illi præludium aliquod præstare apta est Rhetorice. *ibid.* Illa ab hac objecto differt. *ibid.* Multum prodesse potest civitatibus absque eloquentiæ adminiculis. 56. Ad civitatem rectè regendam jungi debet eloquentia. 59. Quænam sit perfecta? 66. Eam plenam collocare in notitia unius optimæ civitatis, ridiculum est. 73. Huic uni non est domestica universalior prudentia. 85. Illam quidam usu & memoriâ duntaxat parari existimant. 100. Illam integram ex proprijs experimentis haurire, impossibile est. 105. C. P. ἀρχιτεκτονική & νομοθετική in universalibus hæret. 179. Illa integræ reipublicæ consulit. 180. 181. An Philosophiæ nomen mereatur? 182. *seqq.* Quinam illam Sapientiæ aut philosophiæ cognomēto honoraverint? 184. Illâ qui valent in sacro codice sapiētes audiunt. *ibid.* Illi universalia principia ut præbeat historia ficta, idonea non est. 187. Ad illius apicem nemo potest pervenire, nisi ingenio apto intrusus, & rectè in id educatus exercitatusque. 229. C. P. perfecta ad omne genus rerum publicarû pertinet. 253. *seq.* Quomodo paratur? 254. Ad illam parandam nihil prius, nihil aptius à multis gen-

setur quàm historiæ lectio. 280. Pueri longe minus quàm juvenes sunt apti qui ejus studijs occupentur. 290. Quinam libri ad illam parandam queant esse adminiculo? *vid. toto cap. xiv. pag. 297 & seqq.*

Civilitas quidnâ spectet? 3. Semivirtutû titulo solet nuncupari. *ibid.* Civilis Philosophia. *vid. Philosophia Civilis.*

Civiles & elegantes polito sunt, non Politici. 3.

Civilis Societas omnium absolutissima. 22. Est subiectum politicæ doctrinæ. 64. Nonnunquam continetur solâ spectatæ. 69. 70. Quid ad illam pertineat? 74. Absque quibus institui nequeat? 67. Ad illam quæ tota sunt composita, sunt scientiæ politicæ. 76. 77. Ad illam præter πολιτικήν etiam alia requiruntur. 77. Extra illam etiâ viventi licet virtutem exercere. 81. 82. In illam primorum hominum seculo homines non coisse, omnes fatentur. 82. Ad illam non spectat omne domesticum. 97. Citra illam datur assequi felicitatem humanam. 95. Quibus de causis homines in illam coierint & contineantur? 95. 96. De illius negotijs agit Politica. 177. Extra illam misera est vita. 183. Ad illam primario faciunt personæ, secundario res animatæ & inanimatæ, imò ipse Deus. 195. Illius instrumenta animata etiam sunt bruta ani-

animantia. 205. Illi dat formam

φαιτρία.

225.

Civiles societates liberae, sunt & merentur dici civitates & respubli-
caz. 68.

Civili vitæ nulla non artium & scientiarum aliquid commodi largitur. 63. Huic uni prospicit Politica. 80. Ejus non nisi una est species. 81. Qualis esse videatur? *ibid.* Ad illam naturam hominem esse compositum docuit Aristoteles. *ibid.* In illa plurima & per varia occurrunt. 111. Illam regere nequis, nisi prudentia sis instructus. 183. In illa usus est personarum & rerum. 198. 199. Ejus perfectio tantum non unice versatur in ipsismet. civilibus actibus. 201. Ad illam præter personas & res etiam Deus ipse & boni malique Angeli ingens momentum adferunt. 203. In hac personarum complures sunt nostra instrumenta. 205.

Civilia pleraque merè positiva sunt, & ex constituto arbitrario valent. 14. Non aliam habent necessitatem quam hypotheticam. 169.

Civilium rerum omnis peritia an sit empirica? 100. Harum peritiarum qui valent, ijs vulgò committitur respública. *ibid.* Illarum notitia maxime præclara, quæ in universalibus occupatur. 105. Nulla illarum universalis cognitio verè empirica est. *ibid.* Illarum causas perspicuas habet prudentior aliquis. 107. Illarum diversitas. 108. Illarum

peritia quæ est in viris magnis nullam doctrinam imbutis, non à solo usu proficiscitur. 113. An illarum accurata cognitio sit necessaria respública gerendæ? 147. seq. Quomodo illæ à divino humanoque arbitrio dependeant? 131. Non omnium illarum certa scientia reperitur. 131. De illis varia & diversa sunt placita populorum & aliorum hominum in republica versantium. *ibid.* Plerarumque certa notitia datur. 133. 145. Quædam illarum sunt, fluxa & instabilia. 133. Illis magnam sæpe mobilitatem inducit singularis quædam divina providentia. 137. In illis est cathégorica quædam necessitas. 138. De illis cathégoricè accipi potest certa cognitio. 138. Quomodo illa possit parari? 139. Illarum sola *divina* rarò quemquam adficit. 169. Non sunt omnium optimæ. 171. Itaque earum cognitio non meretur sapientia appellari. *ibid.* Illarum *ἀνεραματινῆ* peritia non in ipsis singularibus occupatur. 175. Si hæc sit absoluta, apta est consulere singularibus rebus civilibus quæ offeruntur. *ibid.* Illarum quæ ex historia capiuntur certæ notitiæ comparandæ non multum obstat, quod historici fides nonnunquam vacillet. 187. De illis propositiones omni ex parte universales inductione confici non possunt. 191. Probabiliter tamen id fieri potest & quo-

quomodo? *ibid.* Civilium rerum singularum, quæ experientia innotescunt, narratio seorsim commode institui potest. 217. In illarum demonstrativa tractatione quid semper debeat observari? 220. Illarum peritia accurata in imperantibus requiritur. 148. 222. Rudior illarum peritia obtemperantibus sufficit. *ibid.* Circa civiles res humanas voluntas divina est longe omnium liberrima. 204.

205.

Civiles actiones omnes habent fines causasque efficientes. 106. 107. In quibus essentia earum civilis consistat? 107. Non in totum sunt contingentes. 136. Non omni ex parte sunt arbitrariae. *ibid.* In illis sæpe numero oportet *περὶ τῶν καίρων ἔκτασιν.* 144. In illis quæ his præsent non satis est, si tantum adsit rudis & incerta opinio agendarum rerum. 148.

Civiles circa actus versatur Politicus.

201. Inter illorum omnium & constitutionum civilium fines externos, ultimus semper est ipse scopus reipublicæ. 202. Ex illorum usu rerum singularium multitudo tarde addiscitur. 186.

Civilia negotia ex parte quinam paulatim addiscant? 44. Circa quæ illa occupentur? 135. Illorum finis est salus publica. 134. Quandam necessitatem accipiunt ab objectis. 135. Circa voluntates hominum maxime versantur. 141.

Illorum experientia magnam sapientiam principiorum in demonstrandi usum Politico subministrat. 199. Illorum scientia in omnium causarum accurata notitia est collocata. 207. Quid in illis versaturo requiratur? 256.

Civilia hominum negotia ex hypothese, multiplicem habent necessitatem. 134.

Civilia negotia singularia suam etiã habent certitudinem. 139. Illorum certissimæ regulæ ex quibus sint orta? *ibid.*

Civilia instituta multum inter se differentia, aliam atque aliam rempublicam exposcunt. 132. Illorum varietas & dissonantia. 124. Illa sæpe in certiores regulas possunt contrahi. 141. Sæpeveniunt corrigenda ope tujusdam particularis prudentiæ. 144.

Civilium præceptorum vim usu statim confirmare, plurimum juvat.

294.

Civilis omnis curatio præcipue versatur circa regendos homines. 206. Quomodo ejus objectum etiam sit Deus? *ibid.*

Civilis doctrina quomodo integritatem suam adsequatur? 223.

Quam nullus liber hætenus pertractaverit? 38. Ejus quidam novi magistri, sed valde rudes 61. 62. Ejus cognitionem administrati-
oni reipublicæ damno esse, nemo non barbarus censet 118. Quare illi certitudo non sit detrahen-

dat 146. Illius quædam sunt singu-
laria præcedanea elementa 254.
seqq.

Civis & viri boni non semper idem
est officium. 27.

Civis boni & viri boni non una est
virtus & perfectio. 96. Vir bonus
interdum non potest esse bonus
civis. ibid.

Civis bonus non idem est atque bo-
nus Politicus. 267. Civis is etiam
est, cujus in officio est obtempe-
rare. ibid.

Cives ut sint sani è re magis est, quàm
ut sint inrelauta. 93. Illi ad mul-
ta juris naturalis præcepta nullis
præmijs invitantur. 97. Cives o-
riginarios & novos nullo discrimi-
ne censet jus Iustinianicum. 319.

Civium bona & vitam in usum rei-
publicæ exigere videntur nonnul-
li Politici. 18. Illorum unusquis-
que commodo publico sese & sua
obstrinxit. 22. Illorum privata
controversiæ infimum habent lo-
cum inter civilia negotia. 34. Cir-
ca illorum lites vulgò Iurispru-
dentes tantum non toti sunt oc-
cupati. 38. Illorum salutis in o-
mni herili imperio, quamvis non
primariò, secundariò tamen ha-
benda est ratio. 320.

CIVITAS nulla absque religionis
vinculo consistere potest. 7. Illius
commodum publicum est Ratio
status. 10. Quæ servit minus ex-
actè meretur civilis societatis co-
gnomentum. ibid. Nec in illa o-

mnibus ex voto bene est. ibid!
Non tamen est injusta, aut omni-
no nulli hominum ordini conve-
nit. ibid. & seq. Civitati interdum
turpe facinus aliquid emolumentum
præstare potest. 13. Sed commo-
dum illud est momentaneum &
majore malo statim nocet. ibid.
Civitatibus verus Politicus nihil
turpe commendabit. 17. Illius le-
ges non semper observare, sed &
frequenter mutare dicuntur Po-
litici. 18. Quomodo ab illis peri-
culum per Politicos sit avertend-
um? 22. Cujuslibet civitatis jus
civile est duplex. 24. Civitatis u-
nius jura callens, non plus quàm
uni illi regendæ est idoneus. 28.
Civitatis suæ leges duntaxat no-
visse non sufficit ad omnia consilia
& negotia civitatis. 29. Civitas
idemidem cogitur unius operâ
ad diversissima uti. 45. Illius e-
molumentum pro scopo habent
qui civilem prudentiam sectan-
tur. 49. Civitates ab oratore pri-
mum constitutas esse, dixit Craf-
sus. 57. Illarum auctores multi, di-
cendi vim adhibuerunt. 58. Illa est
subjectum politicæ. 64. Quid sit
proprie? ibid. Quid minus pro-
prie? ibid. Modò vox illa univer-
salius, modò magis singulatim ac-
cipitur. ibid. Quædam indignæ
sunt nomine civitatum. 67. Civi-
tatis definitio Aristotelica. ibid.
Quomodo hæc sit accipienda? 68.
Civitates quædam sunt heriles res-

publica, sed non primi ordinis. 68
 71. Civitatum numero fas non est excludere eas quae iniqui aliquid ad sui conservationem postulant. 71. Salutem suam potissimum habent collocatam in bonis artibus. *ibid.*
 In unius optimae notitia plenam civilem prudentiam collocare, ridiculum est. 73. Civitas omnium humanarum societatum est perfectissima. 74. 81. Omnes societates sine suo comprehendit. *ibid.*
 Illarum communiora quaeque ad Politicos munus tantum pertinere, quidam adserunt. 75. Quod est falsum. 79. Ejus potissimam essentiam constituit *πολιτεία*. 77. Civitatem instituere est prudentiae. *ibid.* Illarum essentiae inter est non conservatio minus, quam ipsamet prima earum institutio. *ibid.* Omne quod ad illarum naturam pertinet politicae doctrinae expediendum est. *ibid.* Non nisi in illa hominum felicitas hodie obtineri potest. 81. Ut homo in illa degat naturam non est constitutum. 82. Nulla luxuriae expletae par est. 83. Beata civitas nulla specialiori prudentia carere potest. 85. Absque civitate primorum hominum vita est instituta. 87. Ad hanc primo & per sese facere quae ad domus salutem pertinent, falsum est. 90. Ejus partes sunt omnis generis artifices. *ibid.* Extra illam homo etiam feliciter potest vivere. 82. 90. Quare illi

multi nolint nomen dare? 92. Illi & humanae vitae quadamtenus unus, quadamtenus etiam diversus finis est propositus. 96. Illis saepe etiam adolescentes magno commodo fuerunt. 108. Quod non nisi civitati prodest, id tantum utile est *κατα τὴν*. 182. In illa & republica qualibet plurima vel agi vel omitti oportet. 195. Civitatis vox est ambiguae significationis. 223. In illius materiam est inquirendum. *ibid.* & seq. An in illa, an extra illam societas domestica sit, multum refert. 224. Illi quasi pro anima est *ἡ πολιτεία*. 22. Civitates differunt inter se plurimum. 225. 226. Omnes non in eadem re beatitudinem suam collocant. 226. Illarum finis & scopus diversus. *ibid.* Ad civitatis alicujus singularis plenam notitiam quam postulatur? 239. Civitatis integrae exacta notitia non requiritur in quolibet curatore reipublicae negotiorum. 245. Illius potissima debent esse perspecta illi, qui summam fungitur potestate. *ibid.* Illius regendae prudentiam addiscendi ardor postulat in accuratae prudentiae politicae auditore. 253. Civitatis alicujus integrae architectura qui velit agere, quid debeat tenere? 264. In omni civitate negotia pacis praeter ipsas quae ad bellum faciunt, saltem debent esse momenti maximi. 303. Civitatibus quid expedit, quid incommodum sit

- quomodo potissimum intelligatur? *ibid.* Civitatis vocabuli significatio. 355. Interdum integræ gentis una potest esse civitas. *ibid.*
- Civiles deliberationes *vid. Deliberationes civiles.*
- Clapmarij disputationes Politicæ. 347. Ejus liber de Arcanis rerum publicarum. 362.
- Claromontius laudatus. 11. Ejus error de Ratione status herili refutatur. *ibid.*
- Cleobulus non versatus est in republica. 120.
- Codici Justinianæo pauca juris publici sunt inserta. 25.
- Codex Theodosianus. 313.
- Codini liber de officialibus Palatii Constantinopolitani & officijs magnæ Ecclesiæ. 322.
- Cœlius Secundus Curio interpres Guicciardini. 330.
- Cognitio quotuplex? 121. Ejus aliquot appellationes. *ibid.*
- Cognitio juris duplex. 27. Quenam juris peritiæ titulo sit dignior? *ibid.*
- Cognitio juris forensis privati remotius abest à civili prudentia. 29.
- Cognitio legum latarum ad abrogationem legum non nisi parum confert. 29.
- Cognitio legum historica. 30. Hujus natura in quam juris Romani peritia sit conspicua? 31.
- Cognitio nulla universalis civilium rerum verè empirica est. 105.
- Cognitio rerum singularium & ea quæ per experientiam accipiuntur quomodo conveniant? 104.
- Cognitio universalium quomodo comparetur? 121.
- Cognitio universalium demonstrativa nititur propositionibus universalibus indemonstrabilibus. 231.
- Cognitio nostra à re quæ cognoscitur, variam accipit naturam. 133.
- Cognitio non nisi incerta quomodo dari possit rei alicujus maximè necessariæ? 133.
- Cognitio certior rerum civilium quomodo possit parari? 139.
- Cognitio certa quomodo ex singularibus & universalibus principijs, vel omnino vel plerumq; sit comparanda? 186. *seq.*
- Cognitio quarundam rerum per sese expetitur non alterius commodi causâ. 163.
- Cognitio causarum qua occasione possit comparari? 192.
- Cognitio rei alicujus æquè perfecta non semper postulatur. 220.
- Cognitionis humanæ multiplex varietas. 99.
- Cognitionis omnis paratæ fides nititur potissimum auctoritate doctentium. 278.
- Cognitione Politices Iurisprudens debet esse instructus. 37.
- Colerus notatus. 327.
- Collectio ex historijs nititur quidè experientiâ, sed non debetur ipsi experientiæ. 105.
- Collectio ex singularibus experientis

- mentis instituta, universalis cu-
jusq; propositionis indubitatam
veritatem notam potest facere. 198.
- Collectio quæ fit ex singularibus per
inductionem instituitur. 190. 233.
- Collectio firma & fida, dubioque ca-
rens, quando sequatur? 234. Quo-
modo illa non observatis quibus-
dam institui non possit? 233.
- Collectio quæ ex aliorum narrati-
onibus instituitur, nunc certa est,
nunc dubia. 234.
- Collectio præteritorum quomodo
feri possit? 237.
- Collectione factâ quæ intelligenda
sunt, alia ad personas & his simi-
lia, alia ad res pertinent. 235.
- Collectiones probabiles quomodo
demonstrationibus reddi queant
maxime affines? 214.
- Collectiones variarum legum So-
phistæ olim discipulis suis tradi-
derunt. 310.
- Collenutius Neapolitanæ historiz
scriptor. 331.
- Cominæus Gallicarum rerum scri-
ptor. 333.
- Commentatores aliquot historico-
rum meliores. 335. 346.
- Commodum dominorum in qui-
busdâ societatibus primario spe-
ctatur. 70. Illius gratiâ curanda
etiam est servorum salus. ibid.
- Commodo publico unusquisque ci-
vium sese & sua obtrinxit. 22.
- Comœdiarû argumenta ad quasi ve-
ram historiâ sunt referenda. 299.
- Composita quæque quomodo pos-
simus addiscere? 282.
- Communicant quædam ita inter se,
ut alterum præket alteri. 69.
- Communiora quæque ad civitatum
essentiam, institutionem & con-
servationem non tantum perti-
nent. 79.
- Communia præcepta & pronuncia-
ta ex singularibus rerum civilium
eventis possunt construi. 106. Il-
lorum fidem usus confirmat. 107.
- Communia quædam præcepta ex
singularibus eventis usu perceptis,
quinam possint condere? 112. In
horum notitiâ plerique ponunt
prudenciam. ibid.
- Communia ad præcepta, ex omniû
temporum gentiumq; rebus con-
denda, singularis industria est ad-
hibenda. 254.
- Communium consideratione pro-
priorum contemplatio est poste-
rior. 215. 223.
- Concionatores aliquid eloquentiæ
usu sibi solent parare. 45. Vitæ in-
stituto à republica capeffenda
sunt remoti. ibid.
- Concilij Tridentini Historia P. Sua-
vis laudata. 331.
- Conclusio vera nonnunquam ex fal-
sis præmissis solet consequi. 198.
Singularis non conficitur ex u-
traque præmissa verè universali.
232.
- Conclusionem ipsa principia notiora
esse oportere, verisimile fecit Ari-
stoteles. 197.

- Conditionalis tantum futurorum eventuum plerorumque prænotio haberi potest.** 237. seq.
Confusa historia miscella minime docere apta est. 305.
Conradus Protucius Celtes edidit librum de urbe & republica Noribergensi. 307.
Consilium rectum potest dari de ijs, quorum nec experientiam nec scientiam sumus assecuti 106. **Ad consilium dandum non satis est nosse communes prudentiæ regulas.** 111. **Consilium interdum ceu in arena est capiendum.** 238.
Consilia celare omnibus Politicis commune esse dicitur. 17. **Quædam occultare liberalis est animi.** 19. **Omnia sine discrimine omnibus prodere, est quædam prodigalitas, est inutile, imò noxium.** *ibid.* **Ad omnia consilia civitatis non sufficit leges tantum civitatis novisse.** 29. **In illis quid veniat attendendum?** 44. **Consilia curiæ & judicia interdum uni possunt committi.** *ibid.* **Quinam in illis antecellant?** 48. **Non semper inveniunt locum, nisi popularibus argumentis fides illis concilietur.** 54. **Callidissima sæpenuero pessimè succedunt.** 124. **Illia sæpenuero divinitus extra ordinem consuetum regi, omnibus populis semper fuit notum.** 295.
Consiliorum tanquam cynosura quando sit ratio herilis status? 11.
Consilijs inhonestis & turpibus me-
- tus populi comparatur.** 14. **Consilijs iniquis haud fas est, aut potest quis verè bonum assequi.** 71.
Consilijs sceleratis vera Politica nunquam dedit locum. 72.
Consuetudo proba longe plurimum valet in φιλομαθεία. 253.
Consuetudini in voluntatem penè aliquod est imperium. 204.
Consultatio quæstionibus est annumeranda. 208. **Quælibet solet institui de singulis quatuor causarum.** *ibid.* **Quomodo in illis fines poni soleant?** *ibid.*
Consultationes Politicæ per demonstrationes sunt instituendæ. 344.
Constitutio status publici est ipsa civitatis forma. 302.
Cantacuzeni historia. 327.
Contarenius descripsit Venetâ rempublicam. 308.
Contemptus in poenam manet inertibus civilium rerum curatoribus. 262.
Contingentium alia rarè, alia plerumque, alia indifferenter eveniunt. 33. **Ad illorum primum ordinem casus & fortuna propriè pertinent.** 133. 134. **Illorum non potest dari certâ scientia.** 169.
Contingentiũ futurorum, in quantum sunt tales, ut veritas nulla est certa, ita nec certa potest esse notitia. 136.
Contractus Politici raro servare dicuntur. 18. **Iustissimis de causis illi**

- illi interdum rescinduntur. 21.
 Contraria juxta se posita magis elucescunt. 76.
 Contzenij opus politicum. 362.
 Copernico Astronomiæ initium stultè attribuit Hobbes. 363.
 Corinthi tyrannidem exercuit Perian-
 ander. 120.
 Corpus animæ est pro servitio. 69.
 Illud hac privatam putrescit. 2-
 bid.
 Corpus humanum quomodo diversa
 ratione sit objectum Medici
 Physici & carnificis? 161.
 Corpora naturalia omnia pertinent
 ad Physicam. 84. Nusquam nisi in
 illis corporibus reperitur quanti-
 tas. ibid. Illorum motum consi-
 derat Physicus. 162.
 Corpora simplicia partes sunt com-
 positorum. 87.
 Corpus juris Justinianæum. 313. 314.
 Cotta Romanus scripsit *περὶ Ρωμαίων*
πολιτείαις. 305.
 Cragius circa Laconicam rempubli-
 cam aliquid, minus tamen felici-
 ter, tentavit. 308.
 Crassus laudatur. 48. Rhetorum
 quorundam sententiam defenden-
 dam suscepit. 53. Incertum est num
 id senserit quod eum propugnans
 attulit Cicero. 57.
 Creatio magistratum in statu vere
 Aristocratico, num solam sorte fieri
 debeat? 212.
 Critias Lacedæmoniorum reipubli-
 cæ scriptor. 305.
 Critonis Socratici dialogi cun-
 dam summa, de eo quod virtus
 doceri non possit. 295.
 Cromerus Polonorum rempublicam
 descripsit. 308. 334.
 Cujacius laudatus. 31. Ejus anagram-
 matisticum scemma in Bodinum.
 361.
 Cultus divini fundamenta quare et-
 iam Politico pragmatico sint
 discenda? 295.
 Cuneus rempublicam sacram He-
 bræorum descripsit. 309. Politi-
 cam prudentiam in paucis legibus
 Mosaicis ostendit. 313.
 Curia & foro simul quis consulere
 potest. 36. 44.
 Curiositas de causis rerum atque
 eventuum cognoscendis requiri-
 tur in auditore Philosophiæ Ci-
 vilis. 251. 252.
 Curtius bellica narrat. 330. Illum e-
 diderunt Freinsheimius ac Ber-
 neccerus. 336.
 Custodia civitatis & regionis est pars
 civilis deliberationis. 178. 242.
 Cyropædia Xenophontis est histo-
 ria ficta. 300. Illam penè nunquam
 è manibus deposuit Scipio Afri-
 canus. ibid.

D.

- Daedali statuis Socrates comparat
 bonas opiniones & scientias. 150.
 Danæi Aphorismi Politici. 342.
 Danicarum rerum Historici. 330. 334.
 Daniel Propheta magnis dignitatibus
 perfunctus est apud Babylonios
 & Persas. 269. 270.
 Daniel

Daniel de Linda conatus est Latina lingua præstantissimas universi orbis respublicas describere. 307
308.

Datanis à Nepote ab eo mirifice laudatus quod maximi consilij fuerit. 259.

Declamationum domestica certamina Pericli & Iphicrati aliquam maculam inusserunt. 116.

Deductionis rei ignotæ ex notis ubi sit locus? 106.

Definitio vocis quando possit omit-
ti? 217. Illâ liberandæ sunt vocum usurpandarum ambiguarum significationes. 222.

Definitiones vocum in Politica etiam doctrina debent esse cognitæ. 217.

Ambrusius quid? 256. Circa quæ versetur? ibid. Illius & Aristoteli & Aristotelis differentia. 257.

Deliberatio raro fit de præteritis. 236. Ad illam tamen haud parum facit præterita novisse. ibid.

Deliberationes civiles circa quænam potissimum institui soleant? 178. 242. Illarum doctrina in quantum ad Politicam pertineat? 179.

Deliberativi ordinis Orationes Politicæ quænam? 339.

Delphicus gladius. 45.

Demetrium Phaleræum 365 statuis Athenienses sunt profecuti. 118.
Quando ille reipublicæ Atticæ manum admoverit? 273.

Democratiarum & Oligarchiarum altera alteri multum præstat. 75.

Harum optima non semper locum invenit. ibid.

Demonstratio. 122. Hæc vox latè patet in usu vulgi. ibid. Nullam ut in artibus omnibus, ita etiam in Politicis & Ethicis dari quidam adserunt. 123. Huic consociendæ quomodo sint aptæ sententiæ ex optimis prudentiæ magistris petitiæ? 125. De illâ quomodo plerique nostri temporis Philosophi differant? 126. Certa demonstratio rerum incertarum non datur. 131. Ex quibus illam conscribi docuerit Aristoteles? 146. Illâ universalis artium & prudentiæ præcepta possunt cognosci. 154. Illâ cum τὸν τὸν τὸν τὸν licet accipere. 140. 194. Ex quibusnam potissimum sumptionibus illa consiat? 194. Quæ ad impossibile vel incommodum ducit utitur consultò falsis sumtionibus. 196. Ostensivæ propositum est conclusionem certò veram elicere. ibid. In bonæ demonstrationis Reges quomodo peccet ita dicta ἀνάλογος? 167. Univerfalis cujusque propositionis indubitatam veritatem potest notam facere. 198. Illius principia debent ab ipsis causis rerum civilium peti. 200. Per illam certa scientia ex ipsis causis potest accipi. 213. Optimæ notæ demonstratio quomodo fiat? 213. 214. Ex quibus illa proximè instituitur? 218. Vera demonstratio rerum singularium interdum datur. 224. 225. Quæ circa illam occupat.

- cupatur ars Logica plurimum potest acuer ingenium. 259. Ostensivâ & indirectâ demonstratione quomodo liceat uti? 140.
- Demonstrationes** quando se rectè habeant? 66. Has ad docendum adhibent quidam Politici scriptores. 125. Illas non tantum in Physicis & Metaphysicis, sed & in Mathematicis dari negant nonnulli Philosophi. 126. Quare illæ frequenter in Ethicis Aristotelis exulent? 129. Per illas de civilibus multa licet assequi. 169. Indirectæ in Politicis sunt frequentissimæ. 193. Ostensivis Politicus uti debet. 194. Universales & affirmativæ in Politicis, particularibus & negativis præpollent. ibid. Ex quibus principijs pleræque in Physicis & Politicis confiant? 199. Demonstrationes querere sæpe non est opus. 320.
- Demonstrationes Geometricæ & Arithmeticæ** pleræque sunt categoricæ. 141. Mathematicæ demonstrationes perpetuâ habent veritatem. ibid.
- Demonstrationum Politicarum principia.** 194. 198. 344. Quando debeant esse necessariò vera? 196. Quomodo debeant præcognosci? 198. Sine illis demonstrationes Politicæ confici nequeunt. 220.
- Demonstrationum omnium Philosophiæ civilis principia** quanam? 255.
- Demonstrationibus categoricis** nititur Mathematica scientia. 169.
- Demonstrationibus Politicis** non conveniunt sine discrimine quælibet sententiæ. 167.
- Demonstrationibus** qua ratione maxime affines reddi queant probabiles collectiones? 214.
- Demonstrationibus veris** ipsique solis constat Politica prudentia. 301.
- Demonstrata** quæ sunt in Ethicis de felicitate humanæ vitæ non oportet ignorare eum, qui τὰ πολιτικά vult demonstrare. 199.
- Demonstrativa universalium** cognitio quibus propositionibus nitatur? 231.
- Demonstrativi generis Orationes** Politicæ quanam? 339.
- Demonstrandiperitiam** pauci ad τὰ πρακτικά attulerunt. 125.
- Demonstrandiratio** multiplex. 193.
- Demonstrandivera** methodus huc usque quasi in occulto latuit. 214.
- Demonstrandarum affectionum** aliarum de toto genere, aliarum de speciebus demonstrandarum veniunt. 66.
- Demonstrari** quomodo aliquid possit de rebus singularibus? 234. seq.
- Demosthenes primum secundum & tertium oratoris auxilium** ἰπρόκειναι censuit. 50. Ejus Olynthiacæ

thiacæ & Philippicæ orationes.

339.

Desideræ ad reipublicæ curationem sunt inepti. 261.

DEVS in injusticiam acriter animadvertit. 12. Transfert regna de gente in gentem. *ibid.* Sensim sua de salute humani generis arcana decreta orbi patefecit. 19. Aeternæ vitæ mysteria abscondit. *ibid.* Futura rarò aliter quàm verbis suspensis & obscuris per vates suos solet prædicere. 20. Benefacit improbis, nec animadvertit hodie in omnia delicta. *ibid.* Quomodo venturi Christi officia per Prophetas doceri fecerit? *ibid.* Qualemendacium odio habeat? 21. Quasnam fraudes averteretur? *ibid.* De illo capitalis Aristotelis error. 129. Quomodo ille pertineat ad civilem societatem? 295. Ingens ille momentum adfert ad civilem vitam. 203. Quomodo regat civilia negotia? 206. Quomodo sit objectum & materialis causa civilium occupationum? *ibid.* Illius reverens debet esse qui ad iudicia animum vult appellere. 271. Ipse fuit Legislator apud Hebræos. 313. Hebræum suum populû voluit esse quàm felicissimum. *ibid.*

Dialectica ars audit Aristoteli. 155. Illi propria argumenta à vero sæpe multum sunt aliena. 52.

Hæc ad primam Philosophiam sunt inidonea. *ibid.* Illa præludium aliquod præstat primæ Philosophiæ. *ibid.* Quidnam ad illam non pertineat. 56. Ejus opus est syllogismus. 174.

Dialectico primò & per se *δὲ* est proposita. 122.

Dialecticas, apodicticas oratorias & sophisticas propositiones quidam haud norunt distinguere. 126.

Dicendi facultate nonnulli vulgò aliquid eximij præstant. 48. Dicendi vim adhibuerunt multi civitatum auctores. 58.

Disidio non facit ad prudentiam. 50. Ejus tenuis character in docendo locum invenit. *ibid.* Quænam conveniat vero civilis prudentiæ magistro, Rhetoris non est definire. *ibid.*

Διδασκαλικῷ ordinis propositum quodnam? 228.

Didicisse id multi creduntur, quod nequaquam didicerunt. 115. 116.

Δικαστικῆ prudentia quænam? 34.

Dio Cassius aptus est docendis *τοῖς μοναρχικοῖς*. 326. Ejus Historiæ triginta quatuor priores libri perierunt. 327. Illi ætate suppar est Herodianus. *ibid.*

Diodorus Siculo quare Aegyptiorum iudicia commendaverit? 54. Valuit cum variorum populorum notitiâ, tum bono iudicio. 328.

Diogenes Laërtius. 16. 120. 218.

29. 311. Inidoneus est qui de Aristotelis sententijs ferat testimonium. 367.
 Dionis Chryostomi orationes. 337.
 Dionysius Halicarnassensis. 303.
 323. De illius Historia Iudicium. 326.
 Discendi amor non tam est intellectus quam voluntatis. 253. Illum in accuratæ Philosophiæ auditore requisivit Aristoteles. 251. 253.
 Disciplina alicujus idoneus auditor quis sit? 274.
 Discordia civium in civitate efficit perturbationem reipublicæ. 135. Illa est vitanda. 192.
 Discordiam naturam inter homines institutam esse, improbè asseruit Hobbes. 363.
 Diserto viro respublica facile carere non potest. 45.
 Disertâ oratione animos in assensum flectere valentes alijs multum antecellunt. 49.
 Disponere aptè eruditos decet. 215.
 Dispositio integræ doctrinæ Politicæ conveniens quænam? 223. seq.
 Dispositionis ars prudentiæ planè est inutilis. 50. Quænam dispositio prudentiæ consulto sit utilis? 51.
 Dissertationes Historijs nonnunquam insertæ propriè non sunt historicæ. 301. 305. Tales egregias cum primis habet Barclajana Argenis. 301.

Dissertationes Academicæ Boecleri. 347.
 Dissimulare multa in civili vita omnibus Politicis esse commune, vulgò asseritur. 18.
 Dissimulatio omnis quibus de causis è societate humana tolli nequeat? 19. 20. De illa dictum Augustini. Ibid.
 Divinatio quædam prudens datur rerum futurarum. 138. Hæc argumento est, etiam categoricam quandam civilium rerum peritiam non omnino deesse. 139.
 Divinandi facultate prudentissimi quique magnum sibi nomen pepererunt. 139.
 Divina indignatio pro pœna manet inertibus rerum civilium curatoribus. 262.
 Divina providentia occulto ductu commoda cum primis rerum publicarum gubernat. 325.
 Divini favoris conciliatio est inter primas civiles curas. 206. Quomodo illa fiat? Ibid.
 Divini cultus fundamenta quare etiam Politico pragmatico sint discenda? 195.
 Divitiæ sunt scopus *γενναωτητων*. 88. Illas simpliciter nequidem desiderat societas domestica. Ibid.
 Docendi requisita. 114.
 Docentium potissimum auctoritate nititur fides omnis paratæ cognitionis. 278.
 Doctis omnibus qui sine discrimi-

- ne ineptos mores obijciunt ,
aut averfionem à republica , i-
niquiffimè calumniantur. 273.
- Doct̃or iuris Genuæ à Prætorio
munere prohibetur. 43.
- Doct̃ores Iuris Romani jamdu-
dum in rerumpublicarum Eu-
ropæ plerifque fere primo fuê-
re loco. 316.
- Doctrina omnis habet materiam
certasque affectiones. 64. Qua-
renda est ubicunque reperiu-
tur magiftri optimi. 290. Huic
ipfi non est imputanda fcriben-
tium quamvis omnium culpa.
125. Nullâ doctrinâ non omnes
à prudentia laudati viri institu-
ti fuerunt. 114.
- Doctrina de potestate Imperanti-
um ad quem locum pertineat?
225.
- Doctrina communior de ortu, in-
teritu, confervatione & corrup-
tione rerumpublicarum, quo
loco fit tradenda in Politica
prudentia? 227.
- Dolum omnem promifcûè nemo
damnavit. 20. Aliquem ceu li-
citur omnes admiferunt. ibid.
- Domesticum omne naturâ fuâ
non fpectat ad civilem focieta-
tem. 87.
- Domestica focietas in quonam
partium fit numero? 87. Illa
non fimpliciter defiderat divi-
tias. 88.
- Domestica institutio quomodo
omni alij fit anteferenda? 290.
- Domi an foris quis ad pragmati-
cam prudentiam civilem fit in-
ftituendus? 293. feqq.
- Dominantium Rationem Status
omnem injuftam effe , nullâ ra-
tione admitti debet. 10.
- Dominationis flagitia prætextu
Rationis Status exercentur. 10.
Vbi illa locum inveniant? 13.
- Dominatum in fubdito populo
integrum fervare licet. 11. Sine
quo id fieri non poffit? Ibid.
- Dominatui herili parens popu-
lus, non omnis infimam servi-
tutem fervit. 69.
- Dominium privatum in manci-
pium quo jure fit permiffum?
10.
- Dominus dum fibi confultat debet
operam dare, ne fervo faltem fit
malè. 70.
- Dominorum falutem fervi tenen-
tur tueri. 12. Illorum commo-
dum in qualibus focietatibus
primariò fpectetur?
- Domus non omni ex parte ad ci-
vilem focietatem pertinet. 88.
Per illas vita primorum homi-
num fuit instituta. 87. Quæ ad
ejus falutem pertinent prin. ò
& per fele ad civitatem non fa-
ciunt. 90. Quomodo illa fit
pars civitatis? 90. De felicitus
ftatu tractandû est Oeconomica.
91. Illi fimpliciter multa
profunt, quæ in omni republi-
ca locum non inveniant. 91.
- Duarenus de fure Accrefcendi

Grammaticè est commentatus.

32.

Dubitatio omnis saltim est de aliqua causarum. 208.

Δύλων τίς τις quale proverbium? 67.

Δύλων ἀρετής. 91. 320.

Δύταμι quid? 113.

E.

Educatio juventutis pro diversitate rei publicæ debet esse alia atque alia. 91. Quantum in ea momenti situm sit? ibid. Dea ubi Aristoteles disseruerit? 89 90.

Effectus ponitur positâ causâ. 135. Cujuslibet etiam in civilibus sunt certæ & necessariæ causæ. 209.

Efficiens causa. vid. *Causa efficiens.*

Elegantes politii sunt, non Politici. 3.

Elegantia morum ad civilem societatem non utilis tantum est, sed & quadamtenus est necessaria. 2. Non potest nec debet in civili homine desiderari. ibid. De illa Senecæ dictum. ibid. Non meretur Politicæ artis laudem & cognomentum. Ibid.

Elegantioris vitæ peritia non valet ad regendam, instituendam, corrigendam & conservandam rempublicam. 2.

Elisabetha Angliæ Regina miraculum sui ævi. 334. Ejus historiam descripsit Cambdenus. 333.

Eloquentiæ non nihil solis Ictiâ quamdiu sibi comparaverunt.

45. Ejus etiam aliquid Concionatores usu sibi solent parare.

Ibid. Qualis ad eam comparandam ab Aristotele fuerit instituta exercitatio? 53. Sæpe numero illa perniciosa est rei publicæ. 55. Absque ejus adminiculis sapientia civilis multum prodesse potest civitatibus. 56.

58. Ejus magna est facultas in foro & consilio. ibid. Quomodo civitatum prima constitutio illi debeatur? 58. Ad movendos hominum animos plurimum valet. 59. Non tamen est apta regendæ civitati, nisi adsit civilis prudentia. ibid. Ina admodum est utilis Politico pragmatico. 296.

Emanuelis Regis Lusitaniz ætus enarravit Osorius. 334.

Εμπνεσία qualis cognitio dicatur? 121.

Εμπνεσία ἀπιστολική. 121.

Empirica scientia plerisque videtur Politica. 100. Hac solâ imbuti fuerunt illi, qui olim inter Græcos & Romanos prudentiæ dotibus inclaruerunt. 101.

Quonam signo hoc prebet Aristoteles? ibid. Aliam prudentiâ præter hanc professi quinam fuerint. 102. Illa non est potissima rerum civilium ars. 105. Peritia ex historijs enata non est empirica scientia. ibid.

Digitized by Google Empi-

Empirici quinam perperam audiant? 105. 106. Quo prudentiores sunt eò magis monitis atque scitis Politicis abundant. 112.

Empiricum nomen quænam Medicorum schola affectaverit? 106.

Enenckelij annotata ad Thucydem. 335.

*Ενδοξον quid? 123.

Casp. Ens. 308.

Entis consideratio quomodo pertineat ad Metaphysicam? 84.

Circa Entia versantur etiam negotia civilia. 135. Illorum affectiones plurimum faciunt ad omnia civilia. 136.

Enthymema oratorium non semper vim habet *ἡ ἀδ εἰξενος πολιτικῆς*.

340. Enthymemata vulgo sed perperam appellantur syllogismi imperfecti. 233.

Enthymematibus exempla & apologetas reſe poſthabuit Aristoteles. 301.

Enunciatio universalis fit ex singularibus experimentis. 190. 232

Epaminondæ non defuit magister. 115.

Epicuri erronea sententia de iustitiæ natura. 16. Ejus affectu in voluptate & otio vitæ felicitatem posuerunt. 182. 183.

Επιεικείας definitio. 142. Per illam leges interdum quadam moderatione egent. 144.

Επιστήμη qualis sit cognitio? 121. 122.

Επιστήμη κατὰ μέγεθος ἢ κατ' ἕκαστον. 121.

Epistolæ Politicæ. 336. 337. conf. 372.

Epistolæ Ciceronis ad Familiares & Atticum sunt bonam partem *καλιπράγματος*. 336.

Epitome rerum Germanicarum. 331.

Erasmi Epistolæ. 337.

Errorum copia nascitur si in ipsa principia impingatur. 188.

Eruditio ipsa multos ad res gerendas ineptos videtur reddere. 103. An ad illam parandam in republica omnes civium filij institui debeant? 210. 211.

Eruditio aliena sæpe animum avocet à republica. 116.

Erycij Puteani Infubrica historia. 331.

Essentia rei uniusmodi est. 189.

Ethica ab Aristotele est accensita Politicæ. 93. 94. 181. Illam respondere doctrinæ Medicorum de sanitate & ægritudine, minus recte Averroës docuit. 95. 96.

In Ethicis agitur de summa hominis felicitate simpliciter. 95. 96. In Ethicis nullam demonstrationem reperiri quidam docent. 123. Illa versatur circa aternas leges vivendi quas ipsa met natura præscribit. 141.

Quæ in Ethicis de ijs quæ ad felicitatem vitæ humanæ pertinent demonstrata sunt, non oportet ignorare eum qui velie demonstrare τὰ πολιτικά. 199.

Ethica Aristotelis ad Nicomachum

chum est opus maxime ἀνεργατικόν. 157. 158. Studiose habituum mentis naturam omnem exponit. 158. Quare ibi firmæ demonstrationes frequenter exulent? 129. Liber ille est lacunis deformatus, partibus suis disiectus, mutilus & lacerus. 160. 163.

Ethicus definit quid juris sit naturalis universi humani generis. 97. Ille omnia examinat ad felicitatem quæ homini convenit quatenus est homo. ibid.

Ethicæ sunt prudentes qui sibi recte sapiunt. 178.

Ευβουλία. 123.

Eudoxi Cnidij περίοδοι τῆς γῆς. 306.

Eumenes à celeritate ingenij laudatus. 259.

Euphrates philosophus. 185.

Ευφραίας quinam dicendi? 252.

Euripidis dictum de jure violando. 13. Ejus Tragediæ. 340.

Eustratius coactus fuit artes quasdam μαθητικάς agnoscere. 155.

Exercitio & arte ingenij vires plurimum possunt promoveri. 251. 259.

Exercitij magna vis est ad intendendam φιλοσοφίαν. 262.

Ἐξίς quomodo sit memoria? 103. 367.

Exotericum scriptum est Rhetorica Aristotelis. 157. Vt & Magna Moralia. 161.

Exoticarum linguarum studium utile etiam est Politico pragmatico. 296.

Experientia quid sit? 103. An solâ il-

lâ omnis peritia civilis comparatur? 99. 100. 108. Qui hac valent ijs vulgo respublica committitur. 100. Quosdam, qui hac sunt instructi, optimè reipublicæ consulerè, experimento constat. ibid. Quænam sit rerum singularium? 103. De illa quædam sapientum dicta explicata. 103. 104. Hæret duntaxat in singularibus. 105. Vnum hominem omnium eorum, quæ in quavis reipublicæ specie eveniunt, experientiam habere, impossibile est. ibid. Illâ nititur collectio ex historijs. 106. Illam non desiderant Mathematica. 107. Quando illi nimium tribuatur? 107. 108. Periculosa quænam sit? 109. De illa Aristotelis quædam dicta explicata. 110. Ad quodnam objectum cognoscendum illâ opus sit? 111. Illa de omnibus rebus haberi nequit. ibid. Illâ solâ instructus quid valeat? ibid. Illâ solâ non sunt instructi qui res præclarè in republica gerunt. 113. Singularium experientia quâ ratione ex singularibus possit extrui? 186. Omnis de Experientia doctrina ubi propriè sit agitanda? ibid. De illa Galeni dictum. 187. Quomodo plena rei alicujus Experientia possit haberi? 180. Illa ad omnium causarum cujuslibet rei notitiam potest facere. ibid. Per illam primò habetur quid res sit, secundariò quid non sit. ibid. Illa sensibus comparatur. ibid. Primò & per se

- entitatem rerum percipit. 189.
 Non simpliciter omnium singularium de civilibus rebus potest haberi experientia. 291. Nullius futuri est accepta experientia. ibid. Propria cujuscumque experientia angustis terminis comprehenditur. ibid. Latius est protensa illa quae ex historijs acquiritur. ibid. Experientia civilium negotiorum magnam copiam principiorum Politicorum in demonstrandi usum subministrat. 199. Earum quae hac innotescunt singularium rerum civilium narratio, seorsim commode institui potest. 217. Circa ea quae per hanc accipiuntur, versatur omnis Politica Philosophia. 275.
- Experiri** uni homini pauca contingit. 108.
- Experimentum** unicum quomodo materiam praebere possit Politicæ conclusioni? 304.
- Experimenta** quando confuse capiuntur, oritur deceptio. 187. Ex experimentis singularibus faciendi aliquod commune assertum, requiritur in Philosophiæ civilis auditore. 251. Ex experimentis communibus philosophari est hominis gnavi & laboriosum. 254. Cum experimentis comparanda est propositio quorumvis certitudo. 345.
- Experimentalis inductionis** utilitas. 193.
- Experimentalis peritia** singularium omnis generis civilium rerum, praemittenda est civilis Philosophiæ studijs. 255.
- Experimentalis Artis peritiâ** debet esse instructus Philosophiæ civilis cultor. 255.
- Exportanda & importanda** sunt argumentum civilis deliberationis. 178. 242.
- Externa aliarum rerum publicarum** quare sint pernoscenda? 239. seq.
- Externæ reipublicæ alicujus notitia** plena non requiritur. 240.

F.

- Fabius** excitari se adfirmavit illustrium virorum conspectis imaginibus. 262.
- Fabri** fratres laudati. 31.
- Fabricius** in vita Ciceronis indicavit, quo ordine debeant collocari Epistolæ Ciceronis. 337.
- Fabularis historia** quænam? 299.
- Facius** Neapolitanæ historiæ scriptor. 331.
- Facultas agendi** divina omnium est potentissima. 205.
- Facultas Spirituum** ad nutum Summi Numinis est composita. 205.
- Facultas & voluntas** in quibus sint attendendæ? 204. 206. 213. 235. 236. Illarum diversitas. 204. Requiritur in homine ad agendum. 368. conf. 136.
- Facultas agendi** in homine quadamtenus necessitati absolutæ obnoxia est. 369. Quænam ad illam pertineant? 204.

- Falſiloquium aliquod quinam ab omni culpa abſolverint? 20. Hoc nemo injuria eſt adficiendus. *ibid.*
- Fama bona conciliat animos hominum, & ad uſus noſtros adjungit. 13. Illâ in omni vita nihil eſt utilius. *ibid.*
- Fatum magnam ſæpe mobilitatem rebus civilibus inducit. 137.
- Felicitas extra civilem vitam homini etiam obtingere poteſt? 82. 90. 95. Quod ad illam juvat, ſimpliciter utile eſt. 182.
- Felicitas humana à ſocietate civili non niſi per accidens dependet. 95. Illa non in virtutis habitu, ſed in actibus poſita eſt. 201. In quantum illi civilis ſocietas proſit, diſpiciendum eſt Morali Prudentiæ. 182. De ſumma hominis felicitate in Ethicis ſimpliciter agitur. 95.
- Felicitas vera tantum bonis artibus comparatur. 270. Per quosnam illam reſpublica aliqua poſſit accipere? 274.
- Felicitatis humanæ hodie intereſt tenere prudentiam rectè gerendæ civilis vitæ. 183.
- Felicitatem ſuam in quonam civitates collocent, eſt attendendum. 243
- Felicitatem vitæ in voluptate & otio poſuerunt Epicuri aſſectæ. 182: 183. Illam non licet adſequi reipublicæ adminiſtratione. 183.
- Felicitatem hominis naturalem non niſi in civitate obtineri poſſe, docuit Ariſtoteles. 81. 181. 183.
- Felvingeri Diſſertationes Politicæ laudatæ. 347.
- Ferronius Gallicarum rerum ſcriptor. 333.
- Fiſta nulla hiſtoria idonea eſt, ut præbeat univerſalia Prudentiæ Civilis principia. 187.
- Fiſtæ nonnullæ hiſtoriæ perquam elegantes. 299. Non ſunt idoneæ, ut exinde promi poſſit firma aliqua Politica ratiocinatio. 301.
- Fiſtionem in ſermonibus nemo ante Auguſtinum promiſcue reprehendit. 20.
- Fides Hiſtorici nonnunquam vacillat. 187.
- Fides quæ nititur alieno teſtimonio, interdum non niſi veriſimilis eſt. 234.
- Fides juvenibus paratæ cognitionis nititur potiſſimum auctoritate doctentium. 278.
- Fiducia ſui nimia ſæpe corrumpit æcria ingenia. 238.
- Finalis cauſa. *vid. Cauſa finalis.*
- Finis in civilibus quotuplex? 134. Internus cum cauſa formali quadamtenus idem eſt. *ibid.* Quisnam ſit finis omnium negotiorum civilium? *ibid.* Vno tantum modo poteſt obtineri. *ibid.* Neceſſitatem quaſi imponit. *ibid.* Externum finem ſpectat forma inſtar medij. 134. Quodnam illi obtinendo ſit aptiſſimum medium? 140. Illi potiſſimum eſſentiam ſuam operatio quæq; debet. 167. Internus finis ineptus eſt

- Ad principium exhibendum.** 211
Finis gratia quâ maxime est quælibet forma. 212. De fine conveni-
 ente & naturali actionum huma-
 narum, ubi consultet Aristote-
 les? 208.
Fines intermedij multiplices. 202.
 Horum unus solet esse propter al-
 terum. ibid.
**Fines quomodo ponantur in consul-
 tationibus?** 208.
**Finium alij sunt universales, alij par-
 ticulares.** 202.
**Finium externorum constitutionû
 civilium ultimus, debet esse sco-
 pus cujuslibet reipublicæ.** 202.
**Flagitia dominationis sub quo præ-
 textu exerceantur? 10. Vbi ha-
 beant locum?** 13.
**Flagitiorum vafri artifices Politici
 immeritò audiunt.** 17.
**Florentiæ Cancellarij munus Leo-
 nardo Aretino fuit commissum.**
 45. Illam morosis cautelis in sum-
 mum discrimen adduxit Ioh. Vi-
 gorius Ictus. 35.
Florentinæ historiæ scriptores. 311.
Florus laudatus. 328. Ad illum Ob-
 servationes Politicæ Zevcotij &
 Bœcleri. 336.
**Fœdera eâ quâ par erat sanctimoniâ,
 rarò servare dicuntur Politici.** 18.
 Interdum illa justissimis de causis
 rescinduntur. 21.
**Fœminæ minus certam vim animi
 consultatricem esse, ait Aristote-
 les.** 276.
Folietæ Genuensem rempublicam
- descripsit. 308. 338.
**Forensia negotia quæ privatim deci-
 duntur, statum reipublicæ levissi-
 mē omnium attingunt.** 29.
**Fori prudentia ad quænam nihil ad-
 jumenti adferat?** 34.
Fori incommoda sunt Icti litigiosi.
 35.
**Foro & Curiz plurimi simul consu-
 lere possunt.** 36. 44.
**Forma quælibet per sese est ob solum
 finem proximûm.** 211. Illa quam
 maximè est finis gratiâ. 212. Nulla
 non dependet à certa quadam ef-
 fectrice causa. 212. Illa spectat fi-
 nem externum instar medij. 134.
**Forma regiminis in civitate est con-
 sideranda.** 244.
Formalis causa. vid. Causa formalis.
**Formulæ agendi arcane à quibus
 sint excogitatæ?** 173.
Forstnerus laudatus. 335. Ejus notæ
 in Tacitum. 335. 346. Ejus Epi-
 stolæ. 337.
**Fortuna ad primum contingentium
 ordinem propriè pertinet.** 133.
 134. Illâ vitam regi dixit Theo-
 phrastus. 123. Hujus sententia re-
 fellitur. 130.
Foxius Platonis commentator. 349.
Frachetta. 346.
**Fraudulenti homines semper erunt
 in mundo.** 16. Tales semper ab o-
 ptimis Civilis Prudentiæ magistris
 sunt damnati. ibid.
**Fraudum vias quomodo Politicus
 calleat?** 17.
**Fraudibus suis alios circumvenire
 Politi-**

<p>Politici in laude prudentiæ col- locare dicuntur. 18.</p> <p>Freinsheimius illustravit Tacitum, Curtium & Iustianum. 336.</p> <p>Fricius Polonus. 363.</p> <p>Frisiorum rempublicam descripsit Vbbo Emmius. 308.</p> <p>Frisicarum rerum scriptores. 332.</p> <p>Frontini Stratagemata. 219. 323. Ad artem bellicam faciunt. 323.</p> <p>Fulgosus. 324.</p> <p>Fundamenta cultus divini quare Po- lito pragmatico sint discenda? 295.</p> <p>Futuri nullius accepta est experien- tia. 191.</p> <p>Futura quomodo intelligamus? 237.</p> <p>Illarum prænotio quomodo Poli- tico homini maximè fiat propria? <i>ibid.</i></p> <p>Illorum divinatio quibusdã deficientibus haberi num pos- sit? 237. Illorum prænoscenti vis prudentis acuminis est signum. 238.</p> <p>Futurotorum eventuum prædictio quo- modo à prudente & causarum ci- vilium gnaro viro, possit institui? 237.</p> <p>Futurarum rerum datur prudens quædam divinatio. 138.</p>	<p>partem priorem aperuisse, solum est dogma Hobbesij. 363.</p> <p>Gallicarum rerum scriptores 322. 333.</p> <p>Gallorum rempublicam quinam de- scripserint? 308.</p> <p>Galliz quidam Rex quare filium li- teras discere prohibuerit? 118.</p> <p>Quomodo tamen ipse agnoverit ad comparandam prudentiam magnum ex literis adjumentum? 119.</p> <p>Gallieno carminum pangendorum facultas potius impedimento fuit quàm commodo. 116.</p> <p>Gariglianus Platonis commenta- tor. 349.</p> <p>Garmerus laudatus. 358. Latine de- dit Septalium de Ratione Status. <i>ibid.</i></p> <p>Geldricarum rerum scriptor Ponta- nus. 332.</p> <p>Γερσαλοζικὰ Magnatum didicisse, sum- mè est utile Politico pragmatico. 296.</p> <p>Generalis prudentia quanam? 177.</p> <p>Gentilis iudicium de Machiavelli dis- sertationibus ad Livium. 335.</p> <p>Genue à prætorio munere prohibe- tur omnis doctor Juris. 43.</p> <p>Genuensis reipublicæ scriptores. 308. 331.</p> <p>Geographica didicisse Politico pra- gmatico summè fuerit utile. 296.</p> <p>Geographi reipublicas etiam descri- bere solent. 306. Vt & ingenia va- riorum populorum. 322.</p> <p>Geometria qua ratione dicatur sci- entiæ</p>
--	---

G.

Galenus quo nomine perstrinxerit
Chrysippum Stoicum? 126. Ejus
aliquid dictum ad civilem doctri-
nam applicatum. 146. Ejus dictum
de Experientia. 187.

Galileum Naturalis Philosophiæ

entia? 162. Circa quænam versetur? *ibid.*
 Geometra quantitatem continuam contemplatur. 162. In problematibus suis enodandis solius speculationis & scientiæ gratia liberrimè versatur. 163.
 Geometricæ demonstrationes pleræque sunt cathgoricæ. 141.
 Germanicum Imperium est singularis quædam respublica. 361. Ab illius notitia quidam scriptores Politicam philosophiam non potuerunt discernere. *ibid.*
 Germanicarum rerum scriptores. 330. 331.
 Germanicarum rerum peritia an mereatur nomen Politices? 60. in illis occupati doctrinam suam Politices nomine quasi venundant. *ibid.*
 Gesnerus Latine vertit Procli commentarium in Politicem Platonis. 349.
 Glauco nobilis adolescens Atticus patriæ reipublicæ regimen ineptè affectabat. 245. Cum illo Socratis colloquium. 246. seqq. Illius exemplo multi juvenum & seniorum insaniunt. 246.
 Gloriæ vana cupido animum à veri & scientiæ civilium rerum studio solet reddere diversum. 253.
 Gloria potest esse calcar ad laborem gnauo civilium rerum curatori. 262.
 Gnavus & industrius debet esse philosophiæ civilis æmulator omnis. 253.

Gorgias rhetorum antiquissimus. 33. Ejus inanis ostentatio. 54.
 Gorgias Leontin⁹ Sophista. 47. Quid de sua doctrinâ professus fuerit? *ibid.* Illi mercedem dedit Proxenus Bæotius. 366.
 Goveanus de Iure Accrescendi Grammaticè est commentatus. 32.
 Græci Historici. 325. 326.
 Græcas respublicas potiores illustravit Vbbo Emmius. 308.
 Græcorum Philosophi reipublicæ gerendæ minus sunt apti habiti. 102.
 Græcas literas non didicisse, laudisibi duxit C. Marius. 103.
 Grammaticorum nomen non est absque omni ratione. 32. In quonam à pragmaticis nonnullis per convitium torqueri soleat? *ibid.*
 Grammaticis antiquis quænam Grammaticæ species *isovind* sit dicta? 31.
 Grammatices peritia Hadriano Cæsari impedimento potius fuit quàm commodo. 116. In Grammaticis multæ regulæ incertæ per peritiores artifices sunt firmæ redditæ. 142.
 Γραμματῶν quinam Iudæis dicantur. 24.
 Gramondus Gallicarum rerum scriptor laudatus. 333.
 Gregorij xv Papæ Monita. 340.
 Grotius fuit felicissimus Taciti æmulator. 332. Descripsit bellum Belgicum. *ibid.* Ejus Epistolæ Politicæ hætenus sunt ineditæ. 337.
 Multum laboravit in Stobæi sen-

- tentijs poetiſicis Latine vertendis. 342.
- Gruterus edidit Publium Syrum Mimum 342. Ejus diſſertationes ad Tacitum. 335. 346.
- Guagninus rerum Polonicarum ſcriptor. 334.
- Gualandi liber de Civili facultate. 358.
- Guazzi liber de Civili converſatione. 271.
- Guicciardinus Italicè ſcripſit. 330. Ejus interpres Cælius Secundus Curio. ibid. Ejus Hypomneſes 342.
- Guillimannus Helveticarum rerum ſcriptor. 332.
- Γυμναſιον*. 91. 320. Hæc in bene conſtituta domo nequaquam meretur laudem. 91. Inter arcana dominatus relata eſt ab Ariſtotele. 320.
- ## H.
- Habitus quinque mentis noſtræ. 151. Vbi de illis Ariſtoteles accuratio rem inſtituat doctrinam? 152. De ijs aliquot errores exempti. ibid.
- Habitus mentis omnis quomodo poſſit conſiderari? 177. Quinam mentis habitus prudentiâ audiât? 174-175. Diverſi mentis habitus circa unum idemque objectum occupantur. 161.
- Hadrianus ad judicia conſilij Ictorum eſt uſus. 42. Illi Grammatices & Sophiſtices peritia impedimento potius fuit quam modo. 116.
- Hamburgeniſum rerum binos libros edidit P. Lambecius. 332.
- Hamilcar & Hannibal Pœni à celeſtitate ingenij laudati. 259. Res magnas geſſerunt adhuc adoleſcentibus. ibid.
- Hannõnis opuſcuſa. 306.
- Harvæum humani corporis ſcientiam primum detexiſſe, eſt ſtultum dogma Hobbeſij. 363.
- Hebræorum ſacram rempublicam quinam deſcripſerint? 309.
- Hebræorum leges. 313. Hæ ſolæ ipſo Deo legiſlatore ſunt conditæ. ibid.
- Heidenſtenus rerum Polonicarum ſcriptor. 334.
- Heinſius publicavit Paraphraſin Græcam Nicomachiorum Ariſtotelis, cujus auctor vulgo creditur Andronicus Rhodius. 179-370.
- Helvetiorum rempublicam deſcripſit Simlerus. 308.
- Helveticas res deſcripſit Guillimannus. 332.
- Henoticiæ factionis ſocij Politicos in Gallia Atheos vocarunt. 6. Sed factum id eſt per graviffimam calumniam. 7.
- Henricus VII Angliæ Rex fuit perquam cautus & felix. 333. 334. Ejus hiftoriam deſcripſit Verulamius. 333.
- Heraclides Ponticus ſui zvi reſpublicas plures deſcripſit. 305.
- Heriles & liberæ reſpublicæ unum genus verè *αναμιμνῶν* participant. 68. A recto quidem abeunt, non tamen

tamen omnem civilis societatis conditionem exuunt. 69. Sunt quidem civitates, sed non primi ordinis. 68. 71.

Herilibus rebus publicis quibuslibet, & maxime ejusmodi monarchijs, idonea instituta depromi possunt ex legibus Justinianeis. 314.

Herili dominatui parens populus non omnis infimam servitutem servit. 69.

Herili in imperio omni non primò sed secundariò salutis civium est habenda ratio. 320.

Herodianus. 327. Hunc illustravit Bœclerus. 336.

Herodotus rectè conscriptæ historiæ parens. 325. Est idoneus Politicorum magister. *ibid.*

Hieronymus Romanus Hispanicè universi orbis præstantissimas republicas descripsit. 307.

Hippocrates quare ad artem Medicam noluerit admittere homines perversæ indolis? 277.

Hippocratici opusculi *περὶ ἐπιδημιολογίας* & ex parte τῶν παθημάτων quodnam sit argumentum? 266.

Hispanicarum rerum scriptores. 308. 330. 334.

Historia rarius narrat universaliora ex multis experimentis collecta. 104. Illa plus experimentorum civilium exhibet quàm usus ipse. 105. Magis prædesse potest ad extruendam communem artem quàm usus ipse. *ibid.* Quid cum primis præstet? 191. Quando plerumque

sit suspecta? 187. Quænam sit dicenda φιλοσοφία ἐκ παθημάτων 323. Ejus lectio ad parandam Civilem Prudentiam à multis commendatur. 280. Ejus varia differentia. 298. Quomodo apud Sextum Empiricū dividatur? 299. In Historijs nonnunquam historici fides vacillat. 187. Ab Historia res singulares quæque non possunt narrari. 191. Ex Historia rudiore etiam aliquid documenti Politici peti potest. 303. Quis in Historia legenda frustra perdat tempus? 112. Ex Historijs enata peritia non est empirica habenda. 105. Ex sola Historiarū lectione observare quid cuique statui republicæ utile sit & noxium, est difficile. 293.

Historia vera civilium rerum unicè est vivus quasi fons prudentiæ Politicæ. 301. Ejus tres differentiæ. 302. Illa maximè est utilis prudentiæ Politicæ comparandæ, quæ *επιδημιολογία* aliquā integrè narrat. *ibid.*

Historia civilium eventuum propriam contemplationem meretur. 217. Quare rarius cum tractatione apodictica possit permisceri? *ibid.*

Historia quæ civitatis alicujus res omnes exactè tradit, est præferenda alijs quæ circa unum aliquod tantum occupatur. 303.

Historia pacis actuum ad prudentiam Politicam plus conducit, quàm illa quæ res belli persequitur. 303.

- Historia *Ædiorum* alteri, quæ tantum in
 attingit, præferenda est. 303.
- Historia rerum publicarum quomodo
 scientiam Politicam parare sit
 idonea? 304.
- Historia ficta non idonea est, ut præ-
 beat universalia prudentiæ civilis
 principia. 187.
- Historia paululum melioris notæ
 Sophistarum ævo apud Græcos
 nulla fuit. 280.
- Historia confusa docere minime est
 apta. 305.
- Historia animalium Aristotelis, &
 Historia stirpium Theophrasti
 sunt rarissimi exempli. 104.
- Historiam simplicem ad civilem pruden-
 tiam parandam juventuti con-
 venire existimavit Vossius. 281.
- Historiæ sacræ Veteris Testamenti
 ad rerum publicarum salutem præ-
 omnibus sunt utiles. 324.
- Historiæ diffusiores seorsim extra
 Philosophicum demonstrandi
 campum recitari debent. 228. Qui-
 bus propositionibus historiæ com-
 modius possint jungi? *ibid.* seq.
- Historiæ quare præ legum collecti-
 one aptiores sint ad docendum u-
 tilia & noxia? 283.
- Historiæ omnis generis rerum publi-
 carum peti debent ex quampluri-
 mis libris. 284.
- Historiæ quæ insertas habent præ-
 claras de civilibus rebus disserta-
 tiones, sunt perquam utiles. 305.
- Historiæ fictæ repertiuntur perquam
 elegantes. 299. Non sunt idoneæ
 ut exinde promi possit firmas ali-
 qua ratiocinatio politica. 301.
- Historiæ rerum naturalium sunt
 principia Naturalis Philosophiæ
 255.
- Historiæ rerum naturalium confusæ
 haud sine fructu Philosophiæ Na-
 turalis leguntur. 305.
- Historiarum quænam collectiones
 faciant ad Politicam Philosophi-
 am? 219.
- Historiarum lectionem præter usum
 aliqui ad comparandam pruden-
 tiam unice commendant. 100. Ex
 illarum lectione major copia sin-
 gularium potest parari. 186.
- Historias paucas Politico suo opre-
 inspersit Aristoteles. 218.
- Historica legum cognitio. 30. 31.
- Historici fides in historijs nonnun-
 quam vacillat. 187.
- Historicum errantem posse corrige-
 re superat vires judicij juvenilis.
 285.
- Historicorum singuli raro ultra unâ
 regni formam excurrunt. 287.
- Historicorum præstantium plerique
 de rebus quas narrant iudicium
 sibi sumunt. 284. Illorum vix quis-
 quam invenitur, qui in assignan-
 dis eventuum causis non multum
 subinde aberret. *ibid.*
- Historicis monumentis vix alia præ-
 ter singularia narrantur. 104. 298.
- Hobbesij Elementa Philosophica de
 Cive. 363. Ejus absurda & insana
 quædam dogmata. *ibid.*
- Hodeporicorum cura fuit ingenia
 vario-

variorum populorum describere. D

322.

Hænonij scripta Politica. 362. In quonam doctrinæ suæ fundamentum posuerit? *ibid.*

Hæschelius quosnam libros ediderit? 155. 324.

Hollandorum curâ prodierunt descriptiones optimæ omnium ævi nostri illustrium rerumpublicarum. 308.

Homeri Ilias est Politici generis signum Poeticum. 299. Græcis prudentiæ æmulatoribus summo semper in precio fuit. 300.

Homiletici mores in omni vita quodammodo sunt componendi ad cuiusque loci innoxiam consuetudinem. 268. Nonnulli eorum magis, nonnulli minus in hoc aut illo Politico requiruntur. 271.

Homo ut in civitate, vivat naturâ non est constitutum. 82. Naturâ non fertur nisi ad id quod ad suam felicitatem pertinet. *ibid.* Ejus naturalem felicitatem non nisi in civitate obtineri posse, docuit Aristoteles. 81. Ejus beatitudo consistit in virtutum exercitio. 95.

Homo agrestis morosus & difficilis ad res gerendas minus est aptus. 2. Interdum tamen magna ex parte reipublicæ potest prodesse. *Ibid.*

Homini commodum non est solitarium vivere. 95. Illi quamvis in longa ætate pauca contingit experiri. 108.

Hominem naturâ animal *καταμύθη*

esse, infirmiter probavit Aristoteles. 83. 95.

Homines naturâ in varios animi adfectus sunt propensi. 136. Raro illi utuntur arbitrii sui libertate. 137. Plerumque sequuntur quo vergit naturalis inclinatio. *Ibid.* Circa illos regendos præcipuè versatur omnis curatio civilis. 200.

Homines callidi & ad fraudem acuti sunt fuerunt & semper erunt in mundo. 16. Tales à consortio virorum bonorum semper sunt exclusi *ibid.*

Hominum primorum vita qualis fuerit? 82. Per domos fuit instituta. *ibid.*

Hominum voluntas quomodo variis modis se habeat, meretur singularem considerationem. 219. Hujus considerationis usus per omnes deliberationes Politicas se diffundit. *ibid. seq.*

Hominum mores & adfectus novisse ad negotia Politica tractanda imprimè conducit. 343.

Homonymorum non una est scientia. 67.

Honestum quid dicatur? 12. De hoc Stoicorum erronea sententia refutatur. *ibid.* Verè Honestum accipit Politicus à Morali Philosopho. 96.

Honesti naturam plurima non participant, quæ tamen ad vitam sunt necessaria. 12. Honesti vim quinam enervent? 15. Quidquid ab Honesti limitibus discedit non debet

- debet simpliciter commendari à ve-
ro Politico. 17. Quædã ab Honesto
& recto multũ abeunt, quæ tamen
omni ex parte non sunt injusta. 18.
19. De Honesto elegans Tullij di-
ctum. 19.
Honesti maximo sæpe sunt usui in
rebus publicis violenter & per vim
exortis. 13. Illa turpibus sunt præ-
ferenda. 14. Honesta quomodo pro
sine ac scopo habeant utilitatem?
ibid.
Honorius ingratus est usus versione
Latinã Caspari Ens. 308. Ejus The-
saurus Politicus. 338.
Hopperus. 318. Ejus operis de Vera
Jurisprudencia pars prima agit
et cetera. 365.
Hornejus laudatus. 94.
Hortensius bellum Caroli V cum
Smalcaldicis fœderatis doctè nar-
ravit. 331.
Hostis sine injuria lædi potest. 20.
Quid in illum Politico liceat. ibid.
Hotomannus. 35. Ejus AntiTribonia-
nus laudatus. 32.
Humana felicitas à civili societate
non nisi per accidens dependet.
95. Illam citra hanc licet adsequi.
Ibid.
Humana cognitionis multiplex va-
rietas. 99.
Humanistarum nomen non est abs-
que omni ratione. 32. In quos-
nam à Pragmaticis Ictis torqueri
solcat? ibid.
Hungaricarum rerum scriptores.
334.
- Hypocrisis non juvat ad prudenti-
am. 50. Eam primum secundum
& tertium oratoris auxilium cen-
suit Demosthenes. ibid.
Hypomneses Francisci Guicciardi-
ni. 342.
Hypotheticè saltim quædam certa
notitia potest accipi. 138.
Hypotheticam notitiam pleraque
civilia habent. 169.
Hypotheticæ probationes in Poli-
ticiis & Artibus sunt frequentis-
simæ. 141.
- I.
- Iacobi, Scotiæ Regis βασιλεὺς δὲ ἑστίν.
340.
Iannottus descripsit rempublicam
Venetam. 308.
Iason præclarus dux Thessalorum. 13.
364. Ejus dictum. 23.
Iavolenus Priscus quisnam fuerit? 35.
Icon animorum Barclaij. 322.
Idoneitas & ineptitudo eorum, circa
quæ aliquid est agendum, quo-
modo firmiter definiti & demon-
strari possit? 213.
Ilias Homeri. 299. Olim prudentiæ
æmulatoribus Græcis summo sem-
per in precio fuit. 300.
Imaginibus illustrium virorum con-
spectis excitari sese ad operas ad-
firmarunt P. Scipio & Q. Fabius.
262.
Imperans nihil debet negligere quæ
ad civitatem liberorum hominum
instituendam servandamque per-
tinent. 70. 71. Debet accuratissi-
mè

- mè peritus esse eorum circa quæ
versatur in republica. 148. seq.
222. Qualis prudentia illi sit pro-
pria? 149.
- Imperantium emolumentum in qui-
busdam civitatibus spectatur. 67.
- Eorum conditio populi conditi-
one sæpe multo est melior. 69. In
illorum commodum nonnullis
populis maximè venit laboran-
dum. ibid. Doctrina de illorum
potestate ad quem locum perti-
neat? 225.
- Importanda & Exportanda sunt pars
civilis deliberationis. 178. 224.
- Improbritatem omnibus Politicis
pragmaticis quinam exprobrent?
266.
- Incertarum rerum non datur certa
veritas, scientia, aut demonstra-
tio. 131.
- Inclinatio animorum occulta quæ-
dam est ad varij generis studia.
260.
- Incultior interdum reipublicæ ma-
gna ex parte potest prodesse. 2. 3.
- Indigentia nostra hodierna quibus
sit adscribenda? 82.
- Indigentia naturali quomodo pos-
sit succurri? 82.
- Indirectæ demonstrationes quando
à Politico sint adhibendæ? 193.
- Indolem & instituta populi nosse de-
bet, qui de æquitate & usu legum
vult judicare. 37.
- Induciarum Belgicarum scriptores.
332.
- Inductionis experimentalis utili-
tas. 197.
- Inductione ut plurimum opus est ad
formandam universalem notio-
nem ex multis singularibus expe-
rimentis. 104. Inductione quo-
modo nihil de toto genere possit
adferri aut negari? 191. Hac per se
de rebus civilibus propositiones
omni ex parte universales confici
non possunt. ibid.
- Inductiones quotuplices? 192.
- Industrius & grævus debet esse qui-
libet Philosophiæ civilis æmulator.
253.
- Industria singularis adhibenda est ad
communia præcepta ex omnium
temporum gentiumq; rebus con-
denda. 254.
- Industria singulari opus est ad paran-
dam prudentiam. 262.
- Inertium pœnæ quænam sint? 262.
- Infinite materia Rhetori non est de-
neganda. 53.
- Infinite numero sunt res singulares
& individua. 60.
- Infinite humani intellectus viribus
non potest comprehendi. 60.
- Ingenium in accuratioris Philoso-
phiæ auditore requisivit Aristote-
les. 251. Illud plurimum potest a-
cuere Logica ars, præsertim illa
quæ circa demonstrationem occu-
patur. 259.
- Ingenium versatile Alcibiadis. 4.
- Ingenij vividâ & erectâ vi opus est in
negotijs civilibus versaturo. 256.
- In quibus illa consistat? ibid.
- Ingenij celeritate quinam emine-
ant?

ant? 113. Ingenij ruditas quomodo
 saepe obstat liberis? 114.
 Ingenij & iudicij par acumen non est
 in omnibus. 149.
 Ingenij quaedam singulares dotes ad-
 ferendæ sunt ad Philosophiam ci-
 vilem discendam. 251.
 Ingenii vires exercitio & arte possunt
 plurimum promoveri. 252.
 Ingenij felicitas ex parte semper de-
 betur naturæ beneficio. 253.
 Ingenio apto nisi quis fuerit instru-
 ctus non potest pervenire ad api-
 cem Civilis Prudentiæ. 229.
 Ingenio vasto nonnulli sunt præditi.
 260. Tali fuit Salomon & Cicero.
 260. 261.
 Ingenia actia quibus de causis Li-
 psius improbet? 257. Quænam illa
 sæpenumero corrumpant? 258.
 Ingeniû populi novisse ad plenam ci-
 vitatis singularis cognitionem spe-
 ctat. 322.
 Inhonestum non est verè utile repu-
 blicæ justæ. 12.
 Inhonestis consilijs amor non com-
 paratur. 14.
 Iniqua aliquid quidnam habeat? 23.
 Injustitiam Deus acriter punit. 12.
 Propter illam transfert regna de
 gente in gentem. ibid. De illa So-
 cratis apud Platonem querela. 16.
 Injustus animus omnibus Politicis
 summa cum injuria exprobra-
 tur. 23.
 Institutio domestica quomodo omni
 alij sit anteferenda? 290.
 Instrumentum quodlibet quomodo

optimè se habeat? 178.
 Instrumentalis efficiens causa quæ-
 nam? 203. Quænam quæstiones
 circa illam versentur? 207.
 Instrumentales doctrinæ quænam
 sint? 56.
 Instrumentaria ars Rhetoricæ. 59.
 Insuabrica historia Erycij Putea-
 ni. 331.
 Intellectus singulare nihil percipit.
 103. Quomodo ille possit confi-
 cere propositionem universalem?
 190. Non tam illius quam volun-
 tatis est amor discendi. 253.
 Intellectus practicus in universali-
 bus pariter & singularibus occu-
 patur. 168. 169.
 Intermedij fines sunt perquam mul-
 tiplices & diversi. 202. Vnus ho-
 rum est quasi medium obtinendi
 alterius. ibid.
 Interna seu domestica civitatis ali-
 cujus singularis non debent igno-
 rari. 239. Longè maximè illa &
 primò ad notitiam & prudentiam
 particularem pertinent. 240.
 Interna causa finalis quomodo i-
 dem quid sit cum formali? 202.
 Internus finis ineptus est ad princi-
 pium exhibendum. 211.
 Inveniendi ea quæ pertinent ad ne-
 gotia civilia promptitudo requi-
 ritur in Politico practico. 256.
 257. Quare requiratur? 258.
 Inurbanus & intratabilis quomodo
 magis quis reddi possit. 272.
 Ioasi Regis Israëlis Consiliarius fuit
 Iojada Pontifex. 279.
 Iohan-

Iohannes Magnus rerum Succicarum scriptor. 334.
 Iosephus ubi nam legum Hebræarum Politicam prudentiam ostendere sit conatus? 313. Ejus Commentarius de Bello Iudaico .328.
 Iovius fuit venali calamo. 331.
 Iphicrati declamationum domestica certamina aliquam maculam inusserunt. 116.
 Iracundiæ præcipitis non debet esse, qui ad judicia vult animum appellere. 271. In iracundiam celeres sunt juvenes. 276.
 Irnerius. 311. 316.
 Isocratis Orationes pleræque sunt deliberativi ordinis. 339. Ejus nonnulla ad Nicoclem & Demonicum continent merè Politica. 342.
 Ἰσοπέδῃ Grammaticæ species. 31.
 Ἰσοπέδῃ ῥητορικῇ. 281.
 Istvanfius rerum Hungaricarum scriptor. 334.
 Italiæ Principatus descripsit Iohannes de Laët. 308.
 Iudæis quinam sint τοιοῦθ' ἄστυλοι, ῥητορικῆς & τοικίης. 24.
 Iudex debet scire leges in republica latas de divinis humanisque rebus. 40. Ad iudicis animum perturbandum facientia in foro bene constitutæ reipublicæ non sunt ferenda. 51. Iis pessimè quondam locus fuit datus Athenis & Romæ. ibid.
 Iudicem litium forensium quænam prudentia absolvat? 34. Eam in partes suas trahendi intēdit Rhetor. 40.

Iudicandi vis eximia requiritur in Civilis Philosophiæ auditore. 251. Eadem requiritur in Politico pragmatico. ibid.
 Iudicia sunt pars administrationis publicæ civitatum. 34. Sunt etiam pars civilis deliberationis. 178. Quis illis cum dignitate non possit præesse? 37. Pleræque reipublicæ dnm sunt pacatæ magnam partem in judicijs solent versari. 44. Iudicia & consilia curiæ uni interdum possunt committi. ibid. Omnium eorum quæ ad iudicia pertinent Rhetor debet esse gnarus. 48. In judicijs oratore non est opus. 54. Quare laboraverint iudicia? ibid. Ægyptiorum iudicia Rhetores non admiserunt. ibid. Ob id laudata à Diodoro Siculo. ibid.
 Iudiciorum ratio quo loco tradenda sit in doctrina Politica? 227. Illorum quænam in civitate sit ordinatio est attendendum. 244. Quid ab eo requiratur qui ad iudicia animum vult appellere? 271.
 Iudicijs minus sunt idonei qui perpetuâ advocacy sunt usi. 365.
 Iudicij potior est vis quàm inventionis. 357.
 Iudicio quantum assequimur tantum scimus. 356.
 Iudiciaria prudentia. 34. Est pars integræ prudentiæ quæ reipublicam administrat. ibid. Civilis prudentia illa simpliciter non est vocanda. ibid.

- Italia Procilla mater L. Agricola** quid in filio educando observaverit? 116. 261.
- Iulij Cæsaris commentarij militari-** bus consilij multum profunt. 330.
- Innius.** 346.
- Iura unius civitatis tantum callens** non plus quam uni illi civitati regendæ est idoneus. 28.
- Iura quædam civilia Romana ex al-** terius æterni juris fonte etiam proflexerunt. 21.
- Iure civili omnem in integrum resti-** tutionem nisi non temere probari potest. 21.
- Iure gentium, divino & naturali do-** minium aliquod privatum in mancipium est permiffum. 10.
- Iuris scientiam aliquam dari non im-** merito à nonnullis asseritur. 171.
- Iuris peritia habita aliquando Civi-** lis prudentia. 23. Qualis illa vulgò à plurimis seculis dicta fuerit? 24.
- Quando sit minus operosa & diffi-** cilis? *ibid.* Quare in immensi m- saepe adolescat? *ibid.* Quidnam e- jus limites excedere credatur? 27.
- Quantum illa habeat adfinitatis** cum vera Civili prudentia, in uni- versum non potest pronuciari. 28. Multum tamen illa ab hac dif- ferr. 29. Quænam juris peritia sit pene ipsissima Civilis pruden- tia? 38. Quænam juris peritiæ no- mine idem, reapse plurimum sint diversæ? 28.
- Iuris peritia illa quæ destituitur no-** titia rationis & æquitatis utilita-
- tiisque legum, à civili prudentiâ multum abest. 36. Non est species quædam prudentiæ. *ibid.* Non est ars aut scientia. *ibid.* De illa Za- batellæ & Thijessatum. *ibid.* Quo- modo hæc Historica cognitio dici possit? *ibid.* Quænam adminicula ad illam consequendam requiran- tur? 31. Quomodo natura ejus pe- ritæ maximè sit conspicua? *ibid.* Hac peritiâ instruci quales sine habendi? *ibid.* Eâ ad dijudican- das hominum actiones uti pruden- tiæ non levis est. 32. Non omni ex parte absolvitur illa solius juris peritiâ. *ibid.*
- Iuris peritia & prudentia non legum** unius aut alterius civitatis scien- tia dicenda videtur. 27.
- Iuris naturalis peritia pertinet ad** Moralem Philosophiam. 97. 296.
- Ad multa illius præcepta cives nul-** lis præmijs invitantur. 97.
- Iuris publici vel privati notitia** quamvis accurata cum plurimo- rum ignorantia conjungi potest. 241.
- Iuris publici & privati peritia quæ-** nam sit pars peritiæ singularum ci- vitarum? 242.
- Iuris positivi natura.** 317.
- Iuris actiones quamdiu callide sunt** celatæ, in illis plebs rudis Roma- na magnum sapientiæ mysterium latitare credidit. 172.
- Iuris forensis peritum esse, & idone-** um esse respondere de factis ho- minum

minum secundum jura, quare sint
 diversa? 26.
 Iuris forensis privati cognitio remo-
 ritus abest à Civili Prudentia. 29. E-
 jus consultissimus interdum ad vi-
 tam prudenter instituendam pla-
 nè est ineptus. 34.
 Iuris singularis prudentia potiori ex
 parte fuit ex Civili Moraliq̃ue Phi-
 losophia. 38. Non omnino tamen
 idem est cum illa. ibid. Est ad sin-
 gularem quandam rempublicam
 restricta. ibid.
 Iuris prudens quisnam, Politices co-
 gnitione debeat esse instructus? 37.
 Vere Iurisprudens in legum æqui-
 tatem & usum debet animadver-
 tere. ibid.
 Iuris prudentes qui vulgò audiunt in
 quibus tantum non toti sint occu-
 pati? 38. Prætextu forensis scien-
 tiæ primum in republica locum
 sibi vindicant. 39.
 Iurisprudencia. 75. Ad illam perti-
 nere omne legum negotium, ali-
 qui adferunt. ibid.
 Iuris Romani Doctores primo fuere
 loco in rerumpublicarum Europæ
 plebique. 316. 317. Quid nonnulli
 eorum de legibus Iulianianis in
 vulgus deprædicent? 319.
 Iuris potest quis esse peritus, necta-
 men potest esse idoneus ad causas
 agendas. 26.
 Iurisconsulti. 23. Illis olim Politices
 scientia est attributa. ibid. Illis so-
 lis vel potissimum aliquamdiu rei-
 publicæ curatio fuit commissa. 24.

ICTi vocabulum à varijs variè
 accipitur. ibid. Quinam Romæ
 ita fuerint dicti? ibid. Plerique
 ad jus privatum animam appule-
 runt, qui tamen nihilominus di-
 cti sunt ICTi. 25. Quidam per
 convitium à pragmaticis Gram-
 matici & Humanistæ dicuntur. 32.
 ICTi cujusdam ridicula petitio. 35.
 Quando cœptum in Italia ICTos
 adhiberi ad judicia? 41. Florenti-
 bus Romanorum rebus nullus
 ICTus ad gravia quæque negotia
 ascendit. 42. Quomodo non-
 nulli eorum sub Cæsaribus ad ma-
 jora ascenderint? ibid. Hadria-
 nus Imperator ad judicia eorum
 consilij est usus. ibid. Idem fecit
 Antoninus Pius ejusque successor
 Marcus. ibid. Alexander Severus
 collegium ex illis instituit. ibid.
 Quomodo ICTi in Germania ad
 reip. negotia sint tracti? 43. Nus-
 quam est creditum, solos illos con-
 silij de republica dandis esse ido-
 neos. ibid. Quando de illis à judi-
 cijs removendis in Germania sit
 actum? ibid. Alibi per legem la-
 tam à Senatu excluduntur. ibid.
 Genæ à prætorio munere prohi-
 bentur. ibid. Illis non absque o-
 mni ratione in multis locis reip.
 cura fuit commissa. ibid. Circa
 quæ ipsorum professio versetur?
 ibid. Quare illi hætenus meritò
 præ alijs ad consilia sint admissi?
 44. Occuparunt eam Rhetori-
 ces partem quæ causas & contro-
 versias

versas in fore tractat. 49. Illi I Cti qui causas agunt, plus sapienter rhororicis auxilijs quam suæ jurisperitiæ. 58. I Cti arcanas notas aut formulas agendi excogitarunt. 173.

I Cti Romani legum peritiã Philosophiã titulo jactantes, quid per illam intellexerint? 84. De illis præclara Vlpiani verba. ibid. seq. Vlpiano auctore veram & non simulatam Philosophiam se profiteri gloriantur. 274. Hi rebus publicis sunt longe utilissimi. ibid. Ab horum ordine plurimum distant Leguleji. ibid.

I Cti litigiosi sunt fori incommoda. 35. Litibus perinde atque hirudines cruore saginantur. ibid. In beata republica ne quidem sunt tollerandi. 36.

Juris privati unius aut alterius civitatis gnarus, omnis privati juris simpliciter non est gnarus. 29.

Iura omnia privata nihil mutare *εὐ τῶν πολιτῶν*, falsum est. 79. Eorum diversitas. ibid.

Ius publicum. 24. In I Ctorum ordine quidam Ciceronis ævo circa illud fuerunt occupati. 25. Illius peritissimus fuit Attejus Capito. ibid. Ejus vix semel in Institutionibus Romani juris mentionem facit Tribonianus. ibid. Pauca quæ ad illud pertinent Pandectis & Codici sunt inserta. ibid. Ad illud pertinentia negotia majoris in republica sunt usus. 29.

Ius publicum suæ civitatis saltem no-

vise non sufficit ad consilia velutius civitatis. 29.

Ius publicum & privatum civitatis alicujus novisse tantundem esse, atque novisse ea quæ ad civitatem illam attinent, nonnulli falso existimant. 241.

Ius privatum. 24. Quinam ad illud animû appulerint? 25. Quæ ad hoc pertinent in grande volumin diffudit Tribonianus. ibid. Illud expediti non potest absque prudentia civili. 29. Integræ civilis artis non nisi partem attingit. ibid. Ejus utilitas & æquitas ex quibus fontibus sit haurienda? 38. Ejus rationes tantum tenens longius abest ab ambitu civilis prudentiæ. ibid.

Ius omne unius alicujus civitatis novisse non sufficit ad consilia vel unius istius civitatis. 29.

Ius cujuslibet civitatis quomodo sciatur? 26.

Ius ad factum applicare. 26. De Iure Accrescendi quinam grammaticè sint commentati? 32.

Ius civile cujuslibet civitatis quotuplex? 24.

Ius civile κατ' ἐξοχὴν vocatur Romanum. 25. Quinam ejus habeantur periti? ibid. Quomodo ejus peritia se possit habere? 26.

Ius civile Romanum callentes quomodo Romæ sint dicti? 24. Ejus finis. 24. 25.

Ius Romanum κατ' ἐξοχὴν vocatur Ius civile. 24. Triboniani curâ à Iustitia-

- niano est digestum. *ibid.* Ejus multa pars in florentibus rebus publicis non accipit locum 25. 31. Illud qui callent juris civilis periti habentur. 25. seq. Ab illius peritis passim rebus publicis optime consuli usus docet. 39. Illius juris scientiam divinarum humanarumq; rerum notitiam falso definiit Vlpianus. *Ibid.* Qui præter illius peritiam nihil ulterioris prudentiæ sibi comparaverunt, infeliciter arduis negotijs admoventur. 41. Illius juris studium est amplissimum. *ibid.*
- Ius privatum Romanum ex quibus sit collectum? 318. Nonnulla illius juris promiscuè ubivis possunt recipi. 319.
- Ius Iustinianicum. 313. 314. In illo enucleando & interpretando tantum non infiniti occupatifuerunt. 315. Illud nullo discrimine censet originarios novosque cives. 319.
- Ius Canonicum Pontificium. 320. In Politicum usum est diligenter volvendum. 321. Reapse est civilis argumenti, plenumq; dominandi artium. *ibid.* Admittit frequentes ad Curiam appellationes. *ibid.* Qui ejus arcana prodiderit quare vix inveniatur? *ibid.*
- Ius formularium nemo bonus aut intelligens nõ ridet & explodit. 173
- Iustinianus Cæsar curâ Triboniani jus Romanum digessit. 25. Ejus indulgentia in mulieres & servos in quem finem fuerit instituta? 320.
- Ejus bella quinam descripserint? 327.
- Iustinianus Venetæ, historiæ scriptor. 331.
- Iustinum ediderunt Freinsheimius & Berneggerus. 336.
- Iustitia quomodo à Thrasymacho apud Platonem definiatur? 15. De illius natura non rectè sensit Epicurus apud Laërtium. 16. Ejus diversum exercitium ratione finis. 167. Eam domi esse colendam persuasum fere est. 269.
- Iustitia & fides saltim erga suos in omni rectore rerum publicarum exigitur. 270.
- Iustitiâ omni planè exulante nec latronum societas vel tantillum duraverit. 270.
- Iustum quid sit invita, qua ratione intelligatur? 32. Tale est quodcum legibus consentit. *ibid.* Ejus amans debet esse qui ad judicia vult animum appellere. 271.
- Iuvenili ætati ad prudens omni ex parte regimen obstat adfectuum animi nondum satis temperata violentia. 276.
- Iuvenis judicij vires excedit historicum errantem posse corrigere. 285.
- Iuvenis quomodo sit aptus Politicæ auditor? 274. Ille est rerum civilium inexpertus. 275. Nondum solet esse satis compositis ad virtutem moribus. *ibid.* Politicam pragmaticam plenè non potest exercere. *ibid.* Bonam opinionem

- nem parare sibi potest. 278. Quomodo utiliter possit admitti ad Philosophicas additiones? *ibid.* Ille non scientiâ exactâ sed opinione duntaxat instruitur. 285. Supra illius captum est rationes legum excogitare. *ibid.*
- Iuvenis potens simul & ambitiosus, aut rerum novarum cupidus, indoneus est in republica bona discendis vitiosarum rerum publicaribus. 276.
- Iuvenis pragmaticæ Politices studiosus peregrinationis iustum fructum rarissimè capit. 293.
- Iuvenes plerique nimis creduli sunt & ad sperandum nimium faciles. 275. Qualibus illi sint moribus? 276. In illis esse τὸ βυλωπιὸν ἀπαιτεῖ ait Aristoteles. *ibid.* In multis bene constitutis civitatibus à muneribus reip. potioribus capessendis arcentur. *ibid.*
- Iuvenibus τὸ πολυπραγμοσύνη in doctis à multis commendatur lætio historia. 280.
- Iuventus plerumq; non valet facultate ex singularibus eventis universalem scientiam condendi. 282. Non valet iudicio rectè gesta à pravis & reip. noxijs facinoribus discernendi. *ibid.* Non est educanda apud exteros. 294. Ejus profectus in Politicis, Medicina & Naturali Philosophia, quorsum tendant? 278.
- Ilem Prudentiam per Historiam improbat. 281. Contra illum disputavit G. I. Vossius. *ibid.* Ejus Systema Politicum. 362.
- Kirchneri Disputationes Politicæ. 347.
- Kobierziccus Polonicarum rerum scriptor. 334.

L.

- Labor viris convenit, ex sententia Marii apud Salustium. 3. Ejus tolerantiam in accuratæ Philosophiæ auditore requisivit Aristoteles. 251. Quænam ad illum possint esse calcaria Politico practico? 262.
- Laborum avida indole debet esse omnis, qui rempublicam aliquando vult capessere. 261.
- Laborandi facultate opus etiam est Civilis Philosophiæ æmulatori. 254.
- Lacedæmoniorum reipublicæ scriptores antiqui. 305.
- Laconicam rempublicam minus feliciter descripsit N. Cragius. 308.
- Laërtius. *vid. Diogenes Laërtius.*
- Laët quænam respublicas descripserit? 308.
- Lambecius Hamburgensium rerum scriptor. 332.
- Lamberti Schafnaburgensis historia rerum Germanicarum. 330.
- Lambinus Aristotelis interpres. 283. 287.
- Langueti Epistolarum. 337.
- Lausij Declamationes. 340.
- Lati-

K.
 Keckermannus viam discendi Civi-

Latini Historici. 328. seqq.
Latronum societates omni planè justitia exulante durare non potest. 270.

Leges civitatis non tantum non semper observare, sed & frequenter mutare, vulgò dicuntur Politici. 18. Legum quale fundamentum habuerint optimi legislatores? 7. Leges communis omnium societatis quinam subvertant? 15. Leges mutare licet. 21. 29. 132. Quanam & quomodo sint mutandæ? 21. Earum temerariam & facilem quamvis mutationem Politicus non laudabit. ibid. Illæ ad rempublicam sunt componendæ. ibid. Legum sibi repugnantium dissidia. ibid. Quomodo quis Legibus tanquam principiis uratur? 26. Rationes Legum cum earum sensu intelligere est dignum titulo Iuris peritiæ. 27. Scientia quâ tenemus, quanam Leges omnium rei. speciei convenient, quanam sint ferendæ, quanam abrogandæ, juris peritiæ & prudentiæ est dicenda. ibid. Legibus non omnia sunt definita quorum usus est in republica. 28. Præter & contra Leges in rebus publicis multa committuntur. ibid. Multa Politico sunt agenda ad quæ à Legibus nullum peti potest subsidium. 29. Ad LL. abrogationem latarum legum cognitio non nisi parum confert. ibid. Quare Legum minus gnari interdum antecellant ijs qui illarum sunt o-

mnium peritissimi? ibid. Legum historica cognitio. 30. Leges scire quid sit? 31. iuxta LL. sibi vel aliis cavere prudentiæ est eximia. 32. Ad LL. cum causis componendas quanam requirantur? ibid. Leges ipsas discendi quare revera sit artis? 33. Quanam accurate sint discenda si Leges ad factum sint applicandæ? 33. Ad Leges civiles exigendæ veniunt causæ. ibid. Necessarium est tenere modum illas interpretandi & veram sententiam earum investigandi. ibid. Ad hoc ut sis ~~peritus~~ LL. civilium notitia necessaria est. ibid. Legum originem earumque ferendarum occasionem non semper licet adsequi. 36. Illarum æquitas & utilitas ab homine prudente facile dignoscitur. ibid. Quomodo in rationem Legum latarum sit inquirendum? ibid. In LL. usum & æquitatem verè juris prudens animadvertit. 37. Legum singularium notitia cujusnam sit Civilis prudentiæ? ibid. Leges publicæ privatis multum antecellunt. 38. Illarum usum ignorans longius abest ab ambitu Civilis prudentiæ; ibid. Multa ad rei. gubernationem pertinent quæ LL. certis definiti nequeunt. ibid. Leges de divinis humanisque rebus in rep. bene constituta feruntur. 40. Circa Leges cum civilium gentium & naturæ occupatur Ictorum propria professio. 43. Quid Legibus sit consentaneum in consi-

liis venit attendendum. 44. Omne
 Legum negotium nonnulli ad ju-
 risprudentiam volunt pertinere.
 75. Leges speciatim magis defini-
 unt quid in republica sit agen-
 dum & omittendum. *ibid.* Leges
 privatæ ex nonnullorum senten-
 tia nihil faciunt ad regimen civi-
 tatum. *ibid.* Hæ etiam pertinent
 ad civitatis essentiam. 79. Leges
 usum publicum spectantes rebus ip-
 sâs debent attemperari. 132. Leges
 in certiores regulas sæpe possunt
 contrahi atque fit vulgò. 141. De
 eo quod Legibus non omnes ca-
 sus possint comprehendi, dicta a-
 liquot Ictorum. 142. Quædam Le-
 ges moderatione per *omnino* in-
 terdam opus habent. 144. Legum
 scientia quænam sit vera? 171. Le-
 ges nihil aliud sunt quam propo-
 sitiones *de rebus* de ijs quæ agenda
 & omittenda sunt. 175. Ut illæ ipso
 usu observentur operam dare
 debet Politicus. *ibid.* De illis in
 singulis rebus publicis frequentes
 deliberationes instituuntur. 178.
 242. Legibus multa vinciri neque-
 unt. 179. Legum peritiam, quo co-
 gnomento dignam iudicant Icti
 Romani? 184. Earum ferendarum
 ratio quo loco in Civili prudentia
 sit tradenda? 227. In quavis repu-
 blica plurima sunt magni momen-
 ti, quæ ex LL. nequeunt accipi.
 245. Ex LL. discere quidem est
 quemadmodum se in republica in-
 multis habere debeat, non ap-

tem quomodo se habeat. *ibid.* Te-
 pore mutationum rerum publi-
 earum Leges in speciem manent,
 res tamen prorsus est inversa. 241.
 242. Locus de LL. omni temp. ple-
 nè curaturo cognita summè est
 necessarius. 250. Leges multarum
 rerum publ. singularium Sophistæ
 olim discipulis suis proposuerunt.
 280. LL. variarum collectio an ad
 parandam civilem prudentiam
 sufficiat? 283. 285. Inter Leges ra-
 tiones rerum vix solent addi. 285.
 LL. peritia ejus reip. cui quis vult
 præesse, acquirenda est Politico
 pragmatico. 296. Leges complu-
 rium civitatum addiscere cum pri-
 mis est utile ad prudentiam Politi-
 cam parandam. 310. Legum feren-
 darum cura inter præcipua munia
 ejus qui temp. administrat, ab om-
 nibus est habita. 366. Leges ali-
 quæ civiles uti condantur, quarum
 maxima pars non sit merè positi-
 va, simpliciter est impossibile. 318.
 Legum politicam *reip.* instituire
 est opus omnibus numeris abso-
 lutæ civilis prudentiæ, & reip. si-
 ngularis peritiæ. 315.

Leges Hebræorum non tantum sunt
 æquæ, sed etiam ad felicitatem
 civilem perquam idoneæ, & pru-
 dentissimè latæ. 313. Illis nullæ al-
 liæ LL. magis sunt divinæ. 312. 313.
 Illarum Politicam prudentiam
 qui ostenderit nemo est inventus.
 319. Quicirca illas fuerunt occupa-

- ti quomodo apud Iudæos sint vocati? 24.
- Leges Romanæ olim fuerunt obscuræ & intellectu difficiles. 32. Ob illarum cognitionem Sempronius sapiens est vocatus. 172. Ex ijs Metaphysicarum & Physicarum aliquot propositionum collectionem instituit M. Gribaldus. 196. Illæ sunt omnium numerosissimæ, amplissimæ & maximæ famæ. 313. Non tantum ob usum forensem, sed & prudentiæ legislatoriæ causâ diligentem cum primis lætionem merentur. 314. Ex illis pluri- ma instituta promi possunt idonea quam maximè herilibus monarchijs. *ibid.* Omnium illarum arcadam sapientiam sine quibus nemo possit assequi? 315. Quænam de illarum infinito precio & in rebus publicis utilitate à nonnullis juris Romani doctoribus imprudenter jactitentur? 315. Illas ita perfectas esse ut nec addi ijs quidquam nec demi possit, ne ipsi quidem Romani fuerunt professi. 317.
- Leges Iustinianæas universas nulla respublica admittit. 316.
- Legis latæ æquitatem pernoscere à multis creditur Iurisperitæ limites excedere. 27. Legis sententia quomodo perspiciatur? 37. Legis cuiusque latæ ratio ferè ignota. 312.
- Legislatoria quare Politica sit dic- ta. 79. Hanc Philosophiæ cog- nomento indubiè dignam judi- carunt I Cti Romani. 184.
- Leguleji à vero Iurisprudentum ordi- ne plurimum distant. 374.
- Leo Allatius. 327.
- Leonardo Aretino Florentiæ magnū Cancellarii munus est concredi- tum. 45. Ejus Historia Florentina. 331.
- Leonclavius Xenophontis interpre- 246.
- Lex suprema salus publica. 16.
- Lex est anima reipublicæ. 296. Om- nis Lex lata quamvis iniqua Vi- ppiano fuit pro amissa. 40. Sine Le- ge loqui non debere, vulgò sed perperam à Iustiniano I Ctis injun- ctum creditur. *ibid.*
- Libanij Sophistæ Orationes. 339.
- Liberis quid obstat quò minus pru- dentia à parentibus in eos derive- tur? 114.
- Libertate arbitrij homines rarò u- tuntur. 137.
- Linguarum studium sectantes sunt Philologi. 31.
- Linguarum exoticarum, quarum in vita civili usus esse solet, studium, Politico pragmatico perquæ est utile. 296.
- Lipsius. 327. Ejus sententia de Moni- tis Politicis. 112. Quare ille ingenia acria improbet? 257. Ejus Monita & Exempla Politica. 324. Ejus pau- cæ Epistolæ Politicæ. 337. Ejus Po- litica quibusnam nævis laboret? 331. 352.
- Literarum intemperantia. 116.
- Literas discere, quare quidam Rex

Galliz filio prohibuerit? 118.
 Literis non imbuti multi in republica malè sunt versati. 119.
 Literis bonis quando suus splendor redierit? 330.
 Litigandi libido apud quosdam in mores abit. 35. Eà infecti difficiles sunt in reip. negotijs servandaque concordia. ibid. Talis in rep. Florentina fuit Iohannes Victorius I Ctus. ibid.
 Livius persecutus est res populi Romani à prima usque origine. 328.
 Ad illum Dissertationes Machiavelli. 335.
 Loccenius rerum Suecicarum scriptor. 334. Ejus Dissertationes. 372. conf. 346.
 Logica plurimum potest acere ingenium. 359. Ejus ingens facultas. 352.
 Logicus quando officio suo satisfecerit? 175.
 Longinquitate solà idoneum sapientiz magisterium non est metiendum. 290.
 Lubinski rerum Polonicarum scriptor. 334.
 Lucani poëma. 299. 300.
 Lucrum ab alijs præceptum si quis in rem suam vertat, non fit injuria alteri populo. 22. De hac re scitum Tullii dictum. ibid.
 Lucri vana cupido animum à veri & scientiz civilium rerum studio follet reddere diversum. 253.
 Ludovici IX Monita. 340.
 Lusitaniz Regis Emanuelis actus e-

narravit Oforius. 334.
 Luxuriz nostræ primorum hominum vita fuit ignara. 82. Illi ex-plendæ nulla regio & civitas par est. 83.
 Lycurgus religionem habuit legum suarum fundamentum. 7.

M.

Machiavellus Politicorum antesignanus creditur. 6. Illo magistro doctrina de Ratione Status cœpisse existimatur. ibid. In ejus scriptis ne atheismus quidem commendatur, 7. Ejus occultus defensor Scioppius. ibid. conf. 364. Christianz fidei eo quo par est animo non fuit additus. 7. 325. Eos qui scelere ad principatum sunt evecti non nisi semel savitiã vult defungi. 14. Ante illum nemo est repertus qui malas artes tanquam leges prudentiz scriptis tradere sustinuerit, 16. Vni illi Politici aut Prudentis nomen tribuere à ratione est alienissimum. ibid. Cæsari Borgiaz fuit à consilijs. ibid. Hunc suis artibus pessum dedit. ibid. Reipublicæ suæ pessimè consuluit. 102. Ejus Historia Florentina. 331. Ejus Dissertationes ad Livium. 335. 346. Ejus Princeps. 351.
 Magisterium sapientiz idoneum solà longinquitate non est metiendum. 290.
 Magister cujuslibet doctrinz idoneus quisnam? 287.
 Magister Politicus qui ore docet præ-

- P**referendus est. 289.
Magistri quibusnam non defuerint? 117. Illis interdum non sunt usi qui rempublicam probè administrant. 113. Illi alibi atque alibi sunt sectandi. 290. Quales sint adhibendi ad Civilem prudentiam comparandam? 286. 287. 288. 289. Magistri morti etiam sunt audiendi. 289. Magistri vivi in actu rerum diu versati cum primis valent ad intelligenda cujuslibet reipublice singularia. 292.
Magistratuū creatio est actus civilis. 201. Num hæc in statu verè Aristocratico solâ sorte fieri debeat? 212. Illorum constituendorum ratio que loco tradi debeat in doctrina Politica? 227. Quænam illorum in civitate sit ordinatio, & quomodo se habeant qui illis funguntur, est attendendum. 244.
Magna Moralia Aristotelis scriptum est exotericum. 164.
Magni Mogoris rempublicam descripsit Iohannes de Laër. 208.
Mala nonnunquam tolerare dicuntur Politici. 18. Possunt illa tolerari, & quomodo? 20.
Malas artes tenere iisque oblatâ occasione non uti, magis est virtutis. 276.
Malvezij varia opuscula. 347.
Mancipiorum ritu non habetur omnibus subjectus populus. 69.
Mantuanæ historiæ scriptor. 331.
Manuelis Palzologi Monita. 340.
Marcus Imperator ne à Philosophia quidem & habitu & nomine obstinuit. 118. De illo relatio Capitolini. 119.
Marettus. 346.
Mariana res Hispanicas universas à prima memoria tradidit. 334.
Marius licet sordidus & incultis moribus, reipublicæ tamen Romæ multum commodi attulit. 3. Laudi sibi duxit Græcas literas non didicisse. 103. Laudatus & reprehensus. 118.
Marnixius. 346.
Marsilij Patavini Pacis Defensor. 351.
Massiliensium reipublicæ descriptio Strabonis laudata. 306.
Materia infinita Rhetori non est deneganda. 53.
Materia civitatis ex quibus constat? 224. Ad illam etiam pertinent res vitæ civili necessariæ. *ibid.*
Materiæ respectu varia in republica necessariò oriuntur. 135. Circa materiam singularem nulla scientia vel ars versatur. 60. 66. Circa certam materiam nulla non forma versatur. 212.
Materialis causa. *Vid. Causa materialis.*
Mathematici Aristotele posteriores quidnam ἀνάλογον appellaverint? 197. Potiora suarum demonstrationum axiomata & hypothèses initio conjunctim solent præmittere. 220. 344. Ab illis Aristoteles ἀναλογίας vocem est mutuatus. 198.
Mathematica usum & experientiam minimè desiderant. 107. In illis qui-

quidam Philosophi demonstrationes negant reperiri. 126. Illa sola ab hominibus sciri, dictu est absurdum. 146.

Mathematica problemata multa sunt incerta aut planè ignota. 147.

Mathematicæ demonstrationes perpetuam habent veritatem. 141.

Mathematicæ propositiones ad quæ Politicorum principiorum classem pertineant? 196.

Mathematicæ scientiæ versantur circa ea quæ simplice & absolutâ polent necessitate. 169. Illæ præ aliis laudem demonstrationum obtinent. 194.

Marimonium. 91. Multa de eo sciscit Politice. ibid.

Matthæi Gribaldi lapsus. 196.

Matthæus Gallicarum rerum scriptor. 333. De admistis illius historiæ dissertationibus judicium. ibid.

Maurocenus Venetæ historiæ scriptor. 331.

Maximiliani I tempore bonis literis suus iterum splendor redijt. 330.

Mazonius laudatus. 94. 126.

Medica Ars. 37. In illa de singulis ægrotis non agitur. ibid. Simpliciter illa agit de morbis rectè dignoscendis & curandis. 61. Quid ad eam pertineat? 62. Illius est venenorum naturam omnem pernovisse. 72. Ejus propriè non est doctrina de sanitate & morbis. 95. In ejus laude est hæc sententia quod in morbis est dignoscere. 138. Illam multi viri præclari scientiæ cognoscere

mine appellarunt. 164. Ab illa sanitas efficitur. 173. Quare ad illam Hippocrates noluerit admittere homines perversæ indolis? 277.

Medicinam usu addiscentibus contingit ut experimenta faciant per mortes hominum. 109.

Medicus quomodo teneat venena? 17. 72. Ejus & Politici comparatio. 17. Ejus decipulis ægrotus recuperatâ valetudine solet gaudere. 21. Ille judicaturus de statu ægroti debet tenere Medicam Artem & ægroti constitutionem. 37. Ille sanandi rationem ab Arte Medica accipit. 61. Ad singularium notitiam debet adjungere aliquid artis universalioris. 65. Non est idoneus omnibus sanandis si tantum teneat exactissimam sanandi rationem. 72. Non semper propositam habet omnibus numeris perfectam sanitatem. 73. 74. Debet tenere universam sanitatis morborumq; rationem. 74. Quando peritissimis Medicis cura tutè committatur? 148. Quomodo Medici objectum sit corpus humanum? 161. Ille Medicarum rerum historiam sibi vindicat. 365. Medicorum doctrina negotia reipublicæ non nisi leviter attingit. 43. 44.

Medicorum schola ab Acrone Argentino instituta nomen Empiricum iniquè adfectavit. 106.

Medium aptissimum obtinendo fini quodnam? 140.

- Melanchthonis Epistolæ.** 337.
- Mendacium omne damnavit S. Augustinus.** 20. **Quale mendacium Deus odio habeat?** 21. **Quidnam illud habeat additum quando in S. literis prohibetur?** *ibid.*
- Mendax verbum odio habet iustus.** 18.
- Meno Theſſalus.** 364.
- Menochius rempublicam Hebræam descripsit.** 309.
- Mentis noſtræ quinque ſunt habitus.** 151.
- Mentis habitus diverſi circa unum idemque objectum occupantur.** 161. **Quisnam mentis habitus prudentia audiat?** 174. 175. **Omnis mentis habitus quomodo poſſit conſiderari?** 177.
- Mentiri ſic ſatis frequenter vulgò dicuntur Politici.** 18.
- Memoria deſinitur.** 100. **Illâ & uſu Civilem Prudentiam parari quidam exiſtimant.** *ibid.* **Quomodo illa naſcatur?** 103. **Propriè eſt** *ἔξι τῶν φανταſμάτων.* *ibid. conf.* 367.
- Memoria uniùs rei ſæpius iterata dicitur experientia.** 103.
- Memoriâ comprehendendi omnia vis requiritur à Philoſophiâ Civilis auditore.** 251. **Vt & à Politico pragmatico.** 256. 257.
- Metaphyſica ſola contemplatur τὰ δὲ & ſpecies ejus & ſpecierum ſpecies.** 84. **Quid ei tribuerit Anton. Bernh. Mirandulanus?** *ibid.* **In Metaphyſicis quidam Philoſophi negant demonſtrationes re-**
- periri.** 126. **In Metaphyſicis contingentia rerum univerſim conſideratur à mente noſtra tanquam aliquid perpetuum.** 162.
- Metaphyſica Ariſtotelis eſt ſcriptum acroamaticum.** 157.
- Metaphyſicæ propoſitiones ad quam Politicorum principiorum claſſem pertineant?** 196.
- Metaphyſicus quomodo agat de Ente & omnibus ejus ſpeciebus?** 84.
- Metus populum in officio continet.** 14. **Eſt malus cuſtos diurnitatis.** *ibid.* **Comparatur turpibus & injuſtis conſilijs.** *ibid.* **Solo metu pœnæ ab injuria abſtinendum eſſe docuit Epicurus.** 16.
- Meuſius in Atticis rebus publicis multum laboravit.** 309. **Politico uſui ſuo Areopagitico & Solone ſe commodum præſtitit.** *ibid.* **Ejus Hiſtoria Induciarum.** 332. **Eſt ſcriptor rerum Danicarum.** 334.
- Militaris ars in omnem partem multum poteſt.** 59. **Quando rei publicæ ſit noxia?** *ibid.* **Hanc quidam ſub nomine Politicæ comprehendunt.** 62. **Non unicè pertinet ad civilem ſocietatem.** 86. **Hac Politica utitur tanquam miniſtrâ.** *ibid.*
- Militarium rerum narrationes non ſunt verè Politicæ.** 299.
- Miniſtri primarij eorum qui ſummam poteſtatem exercent quomodo ſe habeant, eſt attendendum.** 244.
- Miniſterij Cardinalium Richelij &**

- Mazarini scriptoris error. 333.
 Minos apud Græcos religionem habuit suatum legum fundamentum. 7.
 Mirandulanus quid tribuerit Metaphysicæ? 84.
Mitridates & multum morosi ad res civiles aut Politica negotia sunt inepti. 271.
 Mnemonica ars. 252.
 Mobilitas reipublicæ. 21. De hac duo Ciceronis dicta. *ibid.*
 Mobilitatem rebus civilibus sæpe inducit providentia divina. 137.
 Moderata maximo sunt usui in rebus publicis violenter exortis. 13.
 Præferenda sunt turpibus. *ibid.*
 Mopides antiquus Lacedæmoniorum reipublicæ scriptor. 305.
 Monarchia herilis reapse fuit Romanorum Cæsarum imperium. 314.
 Monita Politica sæpè nullo magistro inter ipsum rerum usum discuntur. 112.
 Monita Politica Lipsij. 324.
 Monita nonnullorum Regum & Paparum. 340.
 Montanus laudatus. 164.
 Montecatinus laudatus, 309. Est commentator Platonis. 349.
 Monumenta prisca ad præterita alicujus reipublicæ discenda, omni studio sunt paranda & consulenda. 241. Monumenta scripta omnium generis de negotijs reip. alicujus singularis Politico pragmatico sunt colligenda & volen-
- da. 291. seq.
 Moralis Philosophia à Civili tanquam specie diversa debet seungi. 95. Illa objecti nobilitate Politicam antecellit. 171. Illa est discenda Politico pragmatico. 296.
 Ad illam pertinet peritia juris naturalis. *ibid.*
 Moralia intelligi possunt citra civilium rerum notitiam. 95.
 Moralis virtus viri Politici num eadem sit quæ viri boni? 267.
 Morales virtutes non eodem modo in quovis Politico homine habere se debent. 271. Earum etiam sedes est voluntas. 253.
 Moralis doctrina ab Aristotele est accensita Politicæ. 93.
 Moralis prudètia simpliciter ignorari nequit absque felicitatis dispendio. 183. An illà Politica præstet? 180. seq. Ejus officium. 182. Quomodo hac inferior sit Politica? 183.
 Moralem civilemque omnem certitudinem oppugnavit Sextus Empiricus. 131. 132.
 Moratus promiscuè quilibet rempublicam non potest curare. 265.
 Morbi omnes communes civitatibus & speciebus singulis, illorumque causæ Politico veniunt indicandæ. 77.
 Morborum rationem debet tenere Medicus. 74. Illorum doctrina propriè non pertinet ad Artem Medicam. 95. Eorum essentia & affectiones ex quibus locis demon-

- Creantur?** 140.
Mores alicujus populi tenens de illius legum æquitate & usu potest judicare. 37.
Mores hominum novisse ad Politica negotia tractanda apprimè conducit. 343.
Mores debent convenientes esse operi quod agendum est. 268.
Mores Politici cujuslibet hominis diversos esse oportet. 268.
Mores peregrini in quantū nocent reipublicæ? 294.
Mores quos veræ virtutes perficiunt pro varietate rerum publicarum non possunt non esse multum diversi. 268.
Mores probi in quibusnam rebus publicis à quoquam verò Politico requirantur? 279.
Mores homiletici in omni vita quodammodo sunt componendi ad cujusque loci innoxiam consuetudinem. 268. Nonnulli eorum magis, nonnulli minus in Politico hoc aut illo postulantur. 271.
Mores quales ad civilem conversationem postulantur non necessum est insint Philosophiam sectaturis. 272.
Mores ineptos qui omnibus sine discrimine doctis objiciunt, iniquissimè calumniauntur. 273.
Mori Vtopia. 300.
Moribus varijs huc illuc trahimur. 31. De varijs hominum moribus ubi Aristoteles egerit? *ibid.* **Moribus suis singuli vivunt.** 137. **Moribus idoneis præditum esse oportet illum, qui opus aliquod inter homines est effecturus.** 265.
Morosus homo ad res gerendas minus est aptus. 2.
Morum elegantiorum peritia nomine virtutis & prudentiæ non est indigna. 2. Non debet in Politico homine desiderari. *ibid.* Non tamen meretur Politicæ artis laudem & cognomentum. *ibid.*
Morum cultura quidnam spectet? 3.
Morum perversitas quibus sæpè obstat? 114.
Morum inclinationem præsefert ipsa corporis species. 136. 137.
Mosaicos codices plurimi eruditè illustrarunt. 313.
Motus animi. 51. De illis ab Aristotele est egregiè actum. *ibid.*
Motum corporum naturalium considerat Physicus. 162.
Mulierum communionem statuit Plato. 348. In mulieres indulgentia Justiniani. 320. Illis munditiæ conveniunt ex sententia Marii apud Salustium. 3.
Multitudo circumstantiarum Politica pleraque reddit incertiora. 141. 142. 144. Hæc actionum humanarum naturam immutat. 141.
Munia nonnulla reipublicæ sine injuria geri possunt. 269.
Münsterus nec pauca nec contemnenda de varijs rebus publicis Cosmographiæ suæ inseruit. 307.
MUSICA æternæ vitæ Deus abscondit. 19.

Mutare leges quomodo liceat? 21.
 Mutationem legum facilem & temerariam Politicus non laudabit. 21.

N.

Narrationes aliquot singulares raro certum aliquod adjuvamentum adferunt Politicæ Philosophiæ. 218.
 In Politicæ Philosophiæ tractatione non nisi exempli loco merentur adferri. ibid.

Narrationes ejusdem rei sapius repetitæ turbant tractationem apodicticam. 218.

Narrationes rerû singularium prolixiores in tractatione *ἁπλοῦς* tolerari non possunt. 218.

Natura facit *ἁπλοῦς* *iv.* 44. Illa nobis indubiè bene prospexit, 109. Illa haud parum valet in *φιλομαθία*, 253. Quæ illi sunt consentanea accipit Politicus à Morali Philosopho. 96. A causis intra illius limites constitutis non omnia profiscuntur quæ in vita civili hominibus eveniunt. 134. Ejus eximia in nonnullis benignitas. 255. 256. Ejus beneficio ex parte debetur ingenij felicitas. 252. 258. Cum illa expostulavit Themistocles. 109.

Naturam actionum humanarum immutat multitudo circumstantiarum. 141.

Naturâ non est constitutum ut homo in civitate degat. 82. Naturâ homines in varios animi adfectus sunt propensi. 136. Naturâ inter homines discordiam institutam

esse improbè asseruit Hobbes. 363.
 Naturalis Philosophia quænam sit integra & perfecta? 66. Quomodo optimè procedat? ibid. Ejus propria est doctrina de sanitate & morbis. 95. Ejus principia. 255. De illa stolidam quædam Hobbesij dogmata. 363.

Naturales res sunt circa quas versantur negotia civilia. 135. Illarum contemplatione quidam omnem Philosophiam definiunt. 182. Illarum quatuor sunt causæ. 201. Illarum historiam sibi vindicat Physicus. 365. Illarum historiæ confusæ non sine Naturalis Philosophiæ fructu leguntur. 305.

Naturales res singulares quâ ratione sint fluxæ & incertæ? 131.

Naturales opes necessariæ sunt ad vitam. 12.

Naturalis indigentia quomodo possit succurri? 82.

Naturalem felicitatem hominis non nisi in civitate obtineri posse docuit Aristoteles. 81.

Naturale jus in optima republica locum invenire asseruit Aristoteles. 128. Ejus scita sunt quæ differuntur ab Aristotele integro Nicomachiorum opere. 127. Omnem illius notitiam à Philosophis hodie desiderari, ineptum est docere. ibid. Ejus peritia ad Philosophiam Moralem pertinet. 296.

Naturalia quædam jura agnovit Aristoteles, & ubi illa sit persecutus? 128.

Naudæi Bibliographia Politica. vid.
Bibliographia Politica Naudæi.
Neapolitanæ historiæ scriptores. 331.
Necessitas est multiplex negotiorum
 civiliū ex hypothesi considerato-
 rum. 134. **Quædam** oritur ab effi-
 ciente causa circa effectum. 135.
Quænam obtineat in humanis ne-
 gotiis? 231. **Necessitatem** quan-
 dam accipiunt negotia civilia ab
 objectis. 135.
Necessitas materialis quænam? 135.
Necessitas νομοθετικῆ ab actionibus ci-
 vilibus non est aliena. 136. **Illam** et-
 iam patiuntur quæ ad artes perti-
 nent. *ibid.* **Illam** habent pleraque
 negotia civilia. 169.
Necessitas categorica quomodo
 competat rebus civilibus? 138.
Necessitati absolutæ obnoxia est in
 homine facultas agendi. 369.
Necessaria quædam sunt absolute,
 quædam ex hypothesi. 133. **Necessa-**
ria quænam sint ad finem? 134.
Negantes enunciationes plures ex
 collectione singularium consistunt.
 189.
Negligere vel minimum eorum quæ
 ad rem pertinent Philosophaturō
 circa rem aliquam vitio est ver-
 tendum. 221.
Negotia humana sunt contingentia.
 162. **Quomodo** de illis possit habe-
 ri scientia? *ibid.*
Nepos. 4. 16. 139. 258. **Illum** illu-
 stravit Bœclerus. 336.
Neronis consiliarij in primo qua-
 tuennio. 279.

Neugebauerus rerum Polonicarum
 scriptor. 334.
Nicetas Choniates. 327.
Nicephorus Gregoras. 327.
Nicolai collectanea de moribus gen-
 tium. 311. **Quisnam** ille videatur
 fuisse? *ibid.*
Nihemij rerum Pontificiarum histo-
 ria. 330.
Nobilitatis nullam rationem habet
 jus Iustinianæum. 319. 320.
Νομοθεσία. 178. **Quid** ad illam perti-
 neat. *ibid.* **De illa** agit prima pars
 operis Hopperi de Vera Iurispru-
 dentia. 365.
Νομοθεσιακαὶ δε νομικαὶ quinā fuerint
 apud Iudæos? 24.
Νομοθετικῆ qualis Aristoteli? 79.
Νομοθετικῆ prudentia qualis? 178. **Illā**
 hæret in universalibus. 179. **Quo-**
modo sit pars Politices? 180.
Νομοθετικῶν vitio quid sæpè oriatur?
 142.
Noribergensis respublica inter Ger-
 manicas eminet, 307. **De illa** li-
 brum non spernendum edidit
 Conradus Protucius Celtes. *ibid.*
Notitia quædam certa saltim hypo-
 theticè potest accipi. 138. **Notiti-**
am certam eorum quæ rarò con-
 tingunt polliceri, gravis est error.
 146.
Notitia juris quotuplex? 27.
Notitia legum qualis debeat esse? 27.
Notitia utriusq; imperij Pancirolli.
 322.
Novarum rerum cupidus juvenis in-
 respublica bona est inidoneus dis-
 scen-

scendis vitiosarum rerumpubli-
carum artibus. 276.
Novellæ Græcorum Cæsarum. 313.
Numa apud Romanos religionem
habuit legum suarum fundamen-
tum. 7.
Numinis divini rectam colendi rati-
onem, in quantum naturaliterno-
ta est, Ethicus præscribit. 96.
Nunnesius Hispanus laudatus. 126.

O.

Observationes Politicæ Zeyecotij.
336.
Ochlocratiz. 14.
Octavianus Augustus adolescens ma-
gno commodo fuit reipublicæ &
res magnas gessit. 107. 277. 279.
Octavianus Ferrarius laudatus. 129.
Odyssea Homeri. 299.
Oeconomica omnis Politicæ portio
non est censenda. 87. 88. Nun-
quam ab Aristotele disertis verbis
dicta est pars Politicæ. 88. Ejus est
tractare de felici domus statu,
quis ille sit, quibusq; medijs com-
paretur. 91.
Oeconomicus liber Aristotelis, num
ejus sit, merito dubitatur. 88. E-
jus secundo libro etiam agitur de
variis modis extorquendi pecuni-
am. 219. 323.
Oeconomicus non tam laborare de-
bet ut divitias acquirat, quam ut
acquisitas rectè disponat & usur-
pet. 89. Quidnam ejus sit propri-
um à Politico distinctum, juxta A-
ristotelem difficile est. ibid.

Olaus Magnus. 334.
Ericus Olai. 334.
Oligarchiæ. 14. Harum & Democra-
tiarum altera alteri multum præ-
stat. 73. Harum optima non sem-
per locum invenit. ibid.
Olythiacæ Orationes Demosthe-
nis. 339.
Onuphrius Pontificæ historiæ scri-
ptor. 331.
Operatio quæque fini potissimum
suam essentiam debet. 167. Eadem
operatio quodammodo potest
esse *volnois & negêr*. ibid.
Opes omnes cum naturales tum ar-
tificiales necessariæ sunt ad vitam
humanam. 12. Honesti tamen na-
turam non participant. ibid. Illas
reipublicæ ergo profundere quo-
modo nil vitij habeat? 22. Illæ sunt
reipublicæ instrumenta agenda-
rum rerum. 92. Sine illis respu-
blica non potest esse salva. ibid.
Illæ possunt esse pro calcaribus
gnavo civilium rerum curatorii.
262.
Opinio. 122. Quando in plenam sci-
entiam soleat abire? 286. Illâ dun-
taxat instruitur juvenis. 285.
Opinio rudis & incerta agendarum
rerum non satis est si adsit in im-
perantibus. 148.
Opinio bona de rebus gerendis suffi-
cit si adsit penes subditos. 149.
Hanc juvenis sibi parare potest.
278.
Opiniones bonas Socrates compa-
rat Dædali statuis. 150.

- Optima respublica præstat omnibus alijs. 217. Illius rarum est institutum quod non & in reliquis formis quadamtenus veniat attendendum. *ibid.* Illa non nisi viros merè bonos admittit ad gubernaculum. 270. Quomodo de illa agat Plato? 348. Ejus varix appellationes. *ibid.*
- Optima religio ut in republica quàm maximè foveatur, publicè interest. 296.
- Optimum quod est non semper est convenientissimum. 72.
- Opus aliquod efficere cupiens singularia ad illud efficiendum requisita sensu & experientia debet habere cognita. 111.
- Opuscula consultatoria. 338.
- Orationis tessellatæ & comptæ artificium nihil juvat prudentiam. 50.
- Oratione disertâ animos in assensum flectere qui possunt in consiliis multum alijs antecellunt. 48.
- Orationes quomodo audiant *πολιτικῶν λόγων?* 53.
- Orationes Politicæ. 339.
- Oratoria facultas quando Politicæ speciem adsumserit? 46. Eam Sophistæ sunt professi. *ibid.* Ejus magna vis. 48. Illa & Politica quomodo inter se differant? 49.
- Oratoria exercitia in ludicrum aliquod pulveris scholastici cesserunt. 48.
- Oratorias apodicticas dialecticas & sophisticas propositiones quidam non norunt distinguere. 126.
- Oratoriis argumentis solent uti multi Politicæ magistri & scriptores. 122. 125.
- Oratorio sermonis cultu non opus est ad prudentem sententiam docendam. 50.
- Oratorium in usum quædam diligenter collegit Aristoteles. 107.
- Oratorium enthymema non semper habet vim *ἡθοῦς ἐκείνου πολιτικῆς.* 340.
- Oratoris & Philosophi discrimen. 26. Quænam hodie amplius ab illo exspectari non possint? 48. Illi unice propositum est persuadere. 49. 175. 236. Non solum tenui sermonis formâ uti debet. 50. Quomodo ille quæstionem finitam rectè expedire possit? 53. Quomodo ad res civiles propriè accedat? *ibid.* Illo in judiciis non est opus. 54. Vbi Oratoribus est commissum vim artis suæ exferere, judicia multum laboraverunt. *ibid.* Ab Oratore civitates primum constitutas esse Crasus affirmavit. 57.
- Orbis universus luxuriæ splendæ par non est. 83.
- Ordo in docendo est observandus. 215. Sine hoc nihil plene discitur vel docetur. 305.
- Ordinis *διδασκαλικῆς* propositum quodnam? 228.
- Organicæ disciplinæ partes quænam sint habendæ? 255.
- Organo saltim communi omnis Philosophiæ debet esse instructus idoneus

neus Philosophiæ Civilis cultor. 255.
 Orichovius rerum Polonicarum scriptor. 334.
 Originarij cives ut bene se habeant curandum est. 319. Illos & cives novos nullo discrimine cenfet Ius Iustinianicum. ibid.
 Ομοίαν libros quinam conscripserint? 217.
 Oforius Regis Emanuelis actus enarravit. 334.
 Ostensivæ demonstrationi propositum est, conclusionem certò veram elicere. 196.
 Ostensivis demonstrationibus potius uti debet Politicus. 194.
 Oves commodiusculè vivere nequeunt sine opilionis cura. 69.

P.

Pacis & belli arbitrij ratio quo loco sit tradenda in Politica doctrina? 227.
 Pacis æquum historia ad prudentiam Politicam plus conducit, quàm quæ res bellicas persequitur. 303.
 Pallavicinus notatus. 331.
 Pallio & barbâ tenus olim quidam erant Philosophi. 274.
 Pancirolli Notitia utriusq; Imperij. 312.
 Pandectis pauca sunt inserta quæ sunt juris publici. 25.
 Panegyrici sermones. 338. Quis eorum sit fructus? ibid.
 Παντοκράτωρ καὶ ἡγεμὼν S. Basilij. 21.
 Παντοκράτωρ si sint rectores rerum publicarum quæ solis bonis artibus

non possunt regi. laudem merentur. 270.
 Parabolæ non sunt idoneæ ut præbeant Civilis Prudentiæ universalia principia. 187.
 Παρεκβάσις quid Aristoteli? 67. Non omnis παρέκβασις recti naturam perdit. 69.
 Parentium virtus est δόξα ἀληθής. 150.
 Parisij Anglicanarum rerum historia. 330.
 Paroemia quid? 343.
 Partium numerum quâ ratione quædam impleant? 87.
 Paruta hypotheses Politicas tractat. 346. Scripsit Italicè. ibid.
 Pasocrates. 125.
 Patres aliquod falsiloquiû ab omni culpa absolverunt. 20. Illi omnem ambigui significatus sermonem in vitio ponendum, non crediderunt. ibid.
 Patricius. 129. 154. Ejus opus de Republica. 359. De hoc Naudæi judicium. ibid.
 Pauli IH Papæ Monita. 340.
 Paupertas manet pro pœna inertibus civilium rerum curatoribus. 262.
 Pax est argumentum civilis deliberationis. 178. 242.
 Pecunia est scopus χρηματιστικῆς. 88.
 Πίεξ σφαλέρη. 109.
 Peirescius. 324.
 Percipiendi omnia vis requiritur in Philosophiæ Civilis auditore. 251.
 Peregrinando sapientiam sibi non comparavit Vlysses, sed eam domo attulit. 289.

Peregrinationis justum fructum juvenis pragmaticæ Politicæ studiosus rarissimè capit. 293. De peregrinationibus dictum Philonis improbatur. *ibid.* Quid Attico adolescenti, cui peregrinationes non profuerant, responderit Socrates? *ibid.*

Peregrini mores nocent reipublicæ. 294.

Perfectius inter ea quæ diversi sunt gradus primo loco est proponendum. 216.

Periander Corinthi tyrannidem exerceat. 120.

Pericli non defuit magister. 119. Illi declamationû domestica certamina aliquam maculam inusserunt. 116.

Periculum inevitabile quomodo per Politicum à civitate sit avertendû? 22.

Peritia morum elegantiorum & cultioris vitæ Prudentiæ nomine non est indigna. 2. Non debet in civili homine desiderari. *ibid.* Non meretur Politicæ artis laudem & cognomentum. *ibid.* Non valet ad regendam, instituendam, corrigendam & conservandam rempublicam. *ibid.*

Peritia juris Civilis prudentia est habita. 23. Quandoq; est minus operosa & difficilis. 24. Alibi in immensum adolescit. *ibid.*

Peritia civilium rerum quomodo non à solo usu proficiscatur? 113.

Peritia civilium rerum accurata re-

quiritur in imperantibus. 148.

Rudior earum peritia obtemperantibus sufficit. *ibid.*

Peritia rerum quæ ratiocinatione comparatur non uno modo se habet. 121.

Peritia accurata ad res probe gerendas requiritur. 149. Exquisita civilium rerum peritia in rep. est admodum utilis & necessaria. 149.

Peritiæ non levis est dignoscere ea quæ extra potestatem nostram sunt collocata, ab ijs, quæ in viribus nostris sita sunt. 157.

Peritiã regendæ reipublicæ usu addiscere, hæcenus aliquamdiu obtinuit. 44.

Persarum rempublicam descripsit Ioh. de Laët. 308. Quæ ad ejs statû faciunt congestit Briffonius. 309.

Perseus Lacedæmonicæ reipublicæ scriptor. 305.

Persona aliqua solummodo in universum ferè est civilium effectuum causa principalis. 205. 206. Quid personæ nomine veniat? 203.

Personæ primariò faciunt ad societatem civilem. 195. Illæ sunt objectum circa quod civiles actus occupantur. 206. Complures personæ sunt nostra instrumenta in civili vita. 205. Illarum qualitates cum corporis tum animæ sunt attendendæ. 244. Illarû ut & rerum usus est in civili vita. 198. 199. In illis attendenda est facultas & voluntas. 204. 206. 213. 235. 236. Ad illas etiam pertinent quæ collectione

sione factâ intelligenda sunt. 235.
 Persuadere Oratori unicè est propo-
 situm. 49. 122. 236. Quomodo in-
 terdum aliquam sententiam per-
 suadere possis? 49.
 Persuasoria argumenta à verò sæpe
 multùm sunt aliena. 52. Ad exa-
 ctam Civilem Prudentiam compa-
 randam sunt inidonea. ibid.
ἄριστα sunt principia Astronomi-
 ces. 255.
 Phidiaz signum. 73.
 Philephi de republica libri. 357. 358.
 Philippi II Hispaniarum Regis Mo-
 nita. 340.
 Philippicæ orationes Demosthenis.
 339.
 Philo in variis opusculis I.L. Hebræ-
 arum Politicam prudentiam o-
 stendere est conatus. 313.
 Philologi sunt qui antiquitatum lin-
 guarumque studium sectantur.
 31. Eorum doctrina ad reipublicæ
 negotia nihil facit. 44.
φιλομαθία debet ineffe illi qui accu-
 ratam prudentiam Politicam sibi
 vult comparare. 253.
φιλομαθίαι diversi sunt. 253.
φιλοποία partim est naturæ benefi-
 cium, partim etiam exercitio ac-
 quiritur. 262. Ad eam intenden-
 dam magna est vis exercitij. ibid.
φιλότιμος debet esse Civilis Philoso-
 phiæ æmulator omnis. 253.
 PHILOSOPHIA non est quarumlibet
 rerum, vel qualibet scientia.
 183. Illa est earum rerum quarum
 cognitio animum hominis beati-

orem reddit. ibid. An ejus nomen
 mereatur Civilis Prudentia. 182.
 seqq. Ad ejus accuratas auditio-
 nes quosnam admiserit Aristote-
 les? 251. In omni Philosophia
 quidam nullâ adhibitâ industriâ
 stupendos faciunt progressus. ibid.
 Quænam in accuratioris Philoso-
 phiæ auditore exigantur? ibid.
 Hujus inidoneus auditor quisnam
 sit? ibid. Philosophiam omnem
 naturalium rerum contemplati-
 one quidam definiverunt. 182. In
 Philosophiæ organica doctrina de
 experientia propriè est agitandû.
 186. Philosophiæ omnis commu-
 ni organo debet esse instructus
 idoneus Philosophiæ Civilis cul-
 tor. 255. Philosophiam sectaturis
 non necessum est ut insint mores,
 quales ad civilem conversatio-
 nem postulantur. 272. Philoso-
 phiæ habitu & nomine non absti-
 nuit Marcus Imperator. 118.
 Philosophia Naturalis quænam sit
 integra & perfecta? 66. Quo-
 modo optimè procedat? ibid.
 Ejus propria est doctrina de mor-
 bis & sanitate. 95. Quænam ejus
 sint principia? 255.
 Philosophia Moralis objecti nobili-
 tate Politicam antecellit. 171. Ad-
 discenda est Politico pragmatico.
 296. Ad illam pertinet peritia ju-
 ris naturalis. ibid.
 Philosophia Civilis perfectam noti-
 tiam à quatuor causis arcessit. 243.
 Ejus ut & Moralis veræ & non fu-
 cate

- eate Philosophiæ est, intelligere quid communi societati & cuilibet reip. expediat. 37. Illa subtilitate & amplitudine non temerè quiquam alij cedit. 251. Ad illam sunt adferendæ singulares quædam ingenij dotes. ibid. Ejus accurata cognitio diffusior est, nec leviter comparari potest. 253. In illa addiscenda quomodo quis omnium optimè proficere possit? 281. Ejus principia quænam? 255. Non omnis qui ad illâ idoneus est, is etiam aptus est ad negotia expedienda. 272. Ad illam plene accipiendam non est idoneus adolefcens. 274. Illam foris & potissimum in remotis regionibus esse quærendam, nonnulli censent. 289.
- Philosophia Politica** omnis versatur circa ea quæ per experientiam accipiuntur. 275. An universam illam debeat præcognoscere quilibet qui ad Politicam *παιδείαν* adspirat. 26. Ejus æmulator an à singularium rerum peritia pergere debeat ad scientiam Civilem Philosophicam? 280. Qui ad illam adfectat gradum debet in ipsa pueritia addiscere, ea quæ illi instituto possunt esse utilia. 290. Ejus singulares aliquot narrationes rarò adjuvmentum certum adferunt. 218.
- Philosophi & Oratoris discrimen.** 26.
- Philosophandum quomodo sit paucis?** 116.
- Philosophaturo** circa rem aliquam vitio est vertendum, si vel minimum negligat eorum quæ ad rem pertinent. 221.
- Philosophum** etiam summa cum laude quis agere potest, etiamsi sit indole austerâ, morosâ, & subagresti. 272.
- Philosophi** aliquod falsiloquium ab omni culpa absolverunt. 20. Illorum doctrina non nisi leviter reipublicæ negotiâ attingit. 43. 44. Quando sint urbe Româ pulsî. 103. Illi apud Græcos rexerunt rempublicam, aut illius regendæ rationem alijs tradiderunt. 184. Illorum nomen amplissimâ eruditione apud Græcos meriti, rempublicam tamen felicissimè rexerunt. 117. 273. Quid illis Prudentiæ nomine veniat? 175. Quomodo nostri Philosophi de demonstratione differant? 126. Philosophi olim quidam erant barbâ & pallio tenus. 274.
- Philosophi Græcorum** reipublicæ gerendæ minus apti sunt habiti. 102.
- Philosophus Politicus** potest esse vir bonus, quantumvis Politicarum artium, etiam vitiosarum, sit peritissimus. 272. Philosophi Politici, etiâ optimi & prudentissimi, quare interdum manum gerendæ reipublicæ non admoveant? ibid.
- Philosophicas** ad auditiones juvenis utiliter potest admitti. 278.
- Philostratus** scripsit librum de vitis Sophi-

- Sophistarum.** 366.
ῥητορας. 98. 99.
Physicæ considerationis sunt corpora naturalia. 84.
Physicæ propositiones ad quam principiorum Politicorum classem pertineant? 196. In **Physicis plurima tantum verisimilia occurrunt.** 147.
Physicæ suas esse demonstrationes, vulgo est visū τὰ ἐξ ὁξωρ. 214. *conf.* 126.
Physicæ probationes quare rarius fallant? 141.
Physicus naturalium rerum historiam sibi vindicat. 365. Ille agit de omni motu naturalium corporum. 162. **Quomodo corpus humanum ejus sit objectum?** 161.
Physiognomonica non est vana doctrina. 137. **Quodnam ejus sit fundamentum?** *ibid.*
Pisacius rerum Polonicarum scriptor. 334.
Piccartus laudatus. 94. 126. 346.
Piccolomineus laudatus. 94.
Pietatem tanquam inutilem non spernunt veri Politici. 7. Ab hac non debet alienus esse servus. 70. **In hujus exercitio posita vita quiete negotiosa multum est præferenda.** 116.
Pigna Atestinæ historiæ scriptor. 331.
Pithæi fratres laudati. 31.
Pittacus principatū apud Mitylenæos decennium integrum administravit. 120.
Platina historiæ Pontificiæ scriptor. 331.
Plato unius optimæ reipublicæ cu-
ram suscepit. 68. **Reipublicæ manum non admovit.** 102. 272. Ab illa tamen non omnino fuit alienus. 117. **Dioni Siculo fuit à consiliis.** *ibid.* Ille abusus est voce **Artis.** 174. **Ejus celebrata quædam sententia.** 184. 273. **Ejus Dialogi.** 347. **Ejus dialogi, qui Theages inscribitur, qualis sit scopus?** 277. **Ejus opera de Republica & Legibus.** 348. **In opere de Republica agit de optima republica.** *ibid.* **Illud laborat monstrosam doctrinam de communione mulierum.** *ibid.* **Quid agatur in opere ejus de Legibus?** 348. 349. **Vtrumque hoc ejus opus commentatores idoneos penè nullos reperit.** 349. **In utrumque opus manu ductio Sleidani.** *ibid.* **In ejus librum primum de Legibus commentarius Pletthonis.** 349.
Plinij Epistolæ. 336.
Plinij Junioris Panegyricus. 339.
Plutarchi Vitæ Parallelæ. 328. **Ejus Politici argumenti opuscula.** 350.
Poëta modum & leges suæ orationis non accipit à Rhétore. 50.
Pelousis omnis versatur circa γένεσις. 165. **Exstructio domus magis est ποίησις quam saltatio.** 167.
Ποικιλον instrumentum est radius textorius. 166.
πέλαος vocabulum significat etiam urbem. 357. **Æquè latè patet atque vox πολιτείας.** *ibid.*
Policraticus Johannis Sarisberien-
sis. 347.
Πολιτ.

Πολιτικῆς potissimam civitatis essenti-
am constituit. 77. Non tamen sola
illa omnem civilis societatis na-
turam absolvit. ibid. In hac om-
nia jura privata nihil mutare,
falsum est. 79. Illa dat formā civili
societati, & civitati quasi pro ani-
ma est. 225. Ejus definitio. 244.

POLITICA qualis sit ex vulgi sen-
tentia? 2. Quanam acceptione
illa sit talis peritia, quæ præ utili-
tate reipublicæ Deum religio-
nemq; omnem aspernatur? 6. Illa
est ars regendi civitatem. 6. 7. 28.
Politicæ vocabulum antiquissi-
mis temporibus fuit receptum. 7.
Ejus scientia solis Ictis aliquam-
diu fuit attributa. 23. Quali ejus
cognitione Iurisprudens instru-
ctus esse debeat? 37. Quando Rhe-
torica ejus speciem adsumserit?
46. Illa & Oratoria longissimo in-
tervallo distant. 49. Illa omnia
agit adminiculo certæ & non fal-
sacis rationis. ibid. Absq; illā nul-
la respublica potest institui & gu-
bernari. 54. Illa reipubl. per se est
summè necessaria & salutaris. 55.
Politices titulo doctrinam suam
venundant, qui in rebus Germa-
nicis occupantur. 60. Illa in com-
muni circa civitatem ejusq; spe-
cies omnes tota est occupata. 61.
Non singulares quasq; respubli-
cas illustrandas sumit. ibid. Il-
lam nonnulli quamvis prudenti-
am esse existimant. 62. Ejus sub-
jectum est Civitas seu Respublica.

64. Illa quæ circa singularem
republicam versatur apud Græ-
cos maximè audit *πολιτικῆς*. ibid.
Ejus nomen non convenit pru-
dentia singularium negotiorum
alicujus civitatis. 65. Magis hoc nō-
mē meretur illa quæ omnia civita-
tis perfectius habet cognita. ibid.
Quanam sit perfecta? 66. Vera
Politica est, quæ non in singulari
aliqua republica detinerur, sed in
universū occupatur circa plures.
ibid. Talis etiam sceleratis consi-
lijs non nisi raro dederit locum.
72. Quanam Politica sit omnibus
numeris absoluta? 74. Ad ejus
munus tantum pertinere com-
munia quæq; civitatis, nonnul-
li adserunt. 75. Hoc tamen est fal-
sum. 79. Quanam intra Politicæ
disciplinæ terminos veniant in-
cludenda, & quanam ab ea sint
removenda? 76. Ejus princeps est
officium *πολιτικῆς* cognoscere. 77.
Reliqua civitatis principia causas
& differentias debet explicare.
ibid. Quidnam Politicæ doctrinæ
sit expediendum? ibid. Quomo-
do sit omnium scientiarum & ar-
tium quasi architectonica & prin-
ceps? 78. 98. 182. Politicæ do-
ctrinæ quomodo quædam conve-
niant? 80. Ad ejus doctrinam
non pertinent quæ singulis socie-
tatibus & vitæ generibus propria
sunt. 83. seqq. Non omnis pru-
dentia simpliciter illi est accen-
senda. 85. 86. Quomodo illa usurpet.

cōmūnis prudentiæ præcepta? *ibid.* Debet in usum adsciscere
 omnigenæ prudentiæ munera. 86. Illa dirigit militiã in usum civita-
 tis, attamen illam artem non facit
 suam. *ibid.* Ejus circa domestica
 societatis negotia officium. 90. 91.
 Ejus non est agere de ratione in-
 stituendæ domus quâ talis. 91.
 Multa illa sciscit de matrimonio.
ibid. Ejus officium circa artes
ἡγεμονικῶν. 92. Ejus administra
 est *ἡγεμονικῶν*. 93. Illi ab Aristotele
 est accensita Ethica. 93. 94. 181. Eam
 respondere doctrinæ docenti mo-
 dum sanitatis, vel tuendæ, vel in
 integrum restituendæ, minus rectè
 docuit Averroës. 95. In illa agi-
 tur de adminiculis, quæ ad obti-
 nendum summum bonum ex ci-
 vilitatis administratione & possunt
 & debent proficisci. *ibid.* Illa ple-
 riq; viderur esse scientia empi-
 rica. 100. Hujus scientiã qui sese
 jactant pessimè interdum rebus-
 publicis consulunt. 102. Hanc non
 omnis doctus est edoctus. 116. Ejus
 accuratissima cognitio neminem
 ad res gerendas inidoneum facit.
 117. Ejus laudatissimi quiq; ma-
 gistri ad sua probanda solent uti
 vel nullis, vel non nisi oratoriis syl-
 logismis. 122. In Politicis nullam
 demonstrationem reperiri, qui-
 dam docent. 123. Politicæ doctri-
 næ à plerisq; nostris Philosophis
 vis demonstrationum detrahitur.
 126. Politica minus frequentes

habet categoricas probationes
 atque Ethice. 141. Illa versatur
 circa ea negotia quæ ab hominum
 arbitrio magis dependent. *ibid.*
 A quibus scientiis illa demon-
 strationes categoricas mutuo
 accipiat? *ibid.* An illa scientia
 mereatur appellari? 169. seqq. Est
 accuratior quædam scientia, non
 tamen est pari cum Mathematicis
 aliisq; theoreticis dignitate. 170.
 Illam scientiam appellavit Aristo-
 teles. *ibid.* Non unice *τὴν ἀρετὴν*
 spectat, sed etiam habet aliquod
στρωτηρικόν. *ibid.* Eam Sapientiæ ap-
 pellatione indignam esse demon-
 strat Aristoteles. 171. Illam obje-
 cti nobilitate Philosophia Mora-
 lis antecellit. *ibid.* Illa longissimo
 intervallo formulariam sapientiæ
 simulationem exsuperat. 173. An
 illa sit Ars? *ibid.* Illa quidem edit
 operationes civiles, sed non efficit
 tanquam opus à sese distinctum.
 174. Quomodo illa Artem imi-
 tetur? *ibid.* An sit Prudentia? *ibid.*
 seqq. Politicæ universalioris do-
 ctrinæ quodnam sit germen? 176.
 Illa est pars aliqua integri corpo-
 ris prudentiæ. 177. 178. Illa agit
 de solis negotiis civilis societatis.
 177. Quænam sit Legislatoria di-
 cta? 179. An præstet Morali pru-
 dentiæ? 180. seq. Non est simpli-
 citer *κλειωτάτη ἢ μάλιστα ἀρχικὴ*
τοικῶν. 182. Est Philosophiæ pars
 non simpliciter, sed ex eventu. 183.
 Quâ parte illa Morali prudentiã

- fit inferior? *ibid.* Illi suas esse demonstrationes vulgò est visum *περὶ δεξ.* 214. Illi singulares aliquot narrationes rarò certum adjuvmentum adferunt. 218. Quisnam ejus potissimus fit actus? 236. Quomodo juvenis non sit idoneus Politicus auditor? 274. Illi unicè ancillatur *ισοδικὸν πειρηματικά.* 281. Ejus studiosum parum juverint epistolæ antiquæ Græcorum. 336. Politica scientia ad singularia se non dimittit. 52. Quomodo illam parere sit idonea Historia rerum-publicarum? 304. Politica prudentia constat solis veris demonstrationibus 307. Ejus nomen turpis vasrities mentitur. 17. Politica Monita qualiâ? 112. 340. Politica doctrina universalis quotuplex? 263. In quacûnq; doctrina Politica definitiones vocum præ omnibus alijs debent esse cognitæ. 217. Politica Pragmatica. 290. Ad hanc qui adfectat gradum ex re est ut in pueritia sensim discat quæ illi instituto possunt esse utilia. *ibid.* Politica negotia quare multùm varient? 195. Ad illa *μικρὰ δεξιῶν* & morosi sunt inepti. 271. Politica pleraq; quomodo sint incertiora? 141. 142. 144. De quibus rebus in Politicis omninò sit agendum? 178 In Politicis quæ sunt demonstrata in alijs quæstionibus Politicis principiorù vicem præbent. 199. Ex quibus principijs pleraq; demonstrationes in Politicis confiant? *ibid.* Πολιτικὴν prudentia qualis? 178. Politicæ sententiæ. 62. Quælibet sine discrimine non conveniunt Politicis demonstrationibus. 77. Politicæ sententiæ falsissimæ quomodo possint enasci? 283. Politicæ consultationes per demonstrationes sunt instituendæ. 344. Politicæ pleraq; tractationes ordinis *διδακταλικῆ* illam speciem exigunt, quæ vulgò analytica audit. 221. Politicæ tractationi quomodo materiam præbere possit unicum experimentum? 304. Politicam legû *κρίσιν* instituere quale sit opus? 315. Politicarum Bibliothecarum conditorum error. 62. Politicarum propositionum diversitas. 144. Politicarum demonstrationù principia. 194. Quænam propositiones inter illa non possint numerari? *ibid.* Quodnam sit eorum idoneum principium? 195. Quomodo illa debeant esse necessariò vera? 196. Quod illa domestica sint & certò vera, debet nobis esse notum. 197. Illis sine discrimine non conveniunt quælibet sententiæ Politicæ. *ibid.* Quomodo illa debeant præcognosci? 198. Sine illis demonstrationes Politicæ cõfieri nequeunt. 220. Separatim illa sunt exhibenda à Politico. *ibid.* Politici argumenti quidnam? 80.

Politici viri moralis virtus utrum eadem sit quæ viri boni? 267.
 Πολιτικὸν δέκατον aliud φῶσαι aliud νόμον constitui docet Aristoteles. 127.
 Politicum Aristotelis opus. 353. Est scriptum acroamaticum. 129. Illi deest doctrina de optima republica. 127. Ejus operis liber tertius vitio ævi perquam mendosus est redditus. 126.
 Πολιτικὸν ἑρῶνον cathedram suam vocarunt Rhetores Athenienses. 365.
 366. conf. 46.
 Politicorum communiū præceptorum fides ab usu mirificè confirmatur. 107.
POLITICVS est ex vulgi sententia qui morum urbanitate & cultu præ reliquis valet. 2. Ejus officium in quonam maximè occupetur? ibid. Politicus non est sed politus, elegans, civilis & urbanus. 3. Nec ille qui novit blandiri & asfentari omnibus. ibid. Nec ille qui in omnes formas se commutat commodi privati causâ. ibid. Ejus officium ex mente Senecæ. 5. Ejus tetra quædam & horribilis acceptio. 5. 6. Quanam acceptio-
 ne ille sit ἀδύο? ibid. Politici vocabulum antiquissimis temporibus fuit receptum. 7. Hoc nomine indignus est qui religionis curâ non accuratè & piè in bona civitate censef observandam. ibid. Quinâ maximè nomen Politici commereantur? 15. Verus Politicus pro scopo consiliorum habebit Rati-

onem Status. 16. Salutem publicam supremam legem judicabit. ibid. Ille justis rebus publicis nihil commendabit quod sit turpe aut inhonestum. 17. Fraudum & scelerum vias exactè callet. ibid. Non tamen illas laudat in numero bonarum artium prætextu Rationis Status, aut publici emolumentii. ibid. Quare ab ijs abstinendum jubeat? ibid. Quomodo novisse debeat quantum omne genus scelerum valeat ad republicas labefactandas? Ibid. & 72. Quid illi in hostem liceat? 20. Quomodo sophismatibus & simulachris imperij uti debeat? ibid. Ille temerariam & facillem quamvis LL. mutationem non laudabit. ibid. Quomodo inevitabile periculum à civitate avertere debeat? 22. Quisnam sit Politicus? 28. Quinam minus propriè hoc nomen promereantur? ibid. Qui verus est Politicus non aptus est omnibus omnino rebus publicis administrandis. ibid. Ille tenet in univèrsum omnium rerum publicarum naturam. ibid. Illi plurima maximi momenti in deliberationem veniunt ad quæ à LL. nullum subsidium peti potest. 29. Ab illo in quantū est talis, illa quæ demonstrativi sunt generis, solent negligi. 53. Univèrsali scientia civili imbutus singularibus rebus publicis manum admovet. 61. Ejus est cuilibet formæ reipublicæ

blicæ posse manum admovere. 73. Necessum est ut teneat omnium rerum publicarum naturam, differentiam & vim. *ibid.* Reipublicæ salutem non potest curare nisi norit omnia quæ ad emolumentum civitatis opitulantur. 75. Ejus potissimum est *περὶ τῆς πολιτείας* agere aut quamlibet civitatem regendi rationem præscribere. *ibid.* Illum de nonnullis rebus æconomicis Aristoteles agere jubet. 89. Ejus non est præscribere omnia quæ ad artes pertinent. 90. Necessum non est ut teneat artes *χηματισκὰς*. 92. Ejus officium circa honesta & religionem. 96. Ejus & Ethici discrimen. 97. Ille omnia examinat ad felicitatem societatis civilis. *ibid.* Illi incumbit virtutis habere curam. *ibid.* Ille non condit leges tanquam verum aliquod opus. 175. Ille quàm maximè dat operam ut LL. usu ipso observentur. *ibid.* Ejus etiam est expendere quem usum civili societati præstent ea quæ in Moralibus discuntur. 182. Quando ille adhibeat demonstrationes indirectas? 193. Ostensivis demonstrationibus potius uti debet. 194. Illi magnam copiam principiorum experientia civilium negotiorum in demonstrandi usum subministrat. 199. Ille versatur circa actus civiles. 201. Quibus de causis principia demonstrationum Politicarum plenè & separatim debeat exhibere?

220. Non ille adeo sollicitus est de persuadendo, quàm de bene consulendo. 236. Illum decet nihil eorum temerè ignorare quæ in republica, quam curandum suscepit, olim etiam acciderunt. *ibid.* Quomodo illi maximè propria fiat futurorum prædictio? 237. Quænam in illo requirantur? 251. 252. 253. 254. 255. Verum Politicum omnem oportere etiam esse virum bonum, nonnulli de plano quasi pronunciant. 266. Politicum & virum bonum quenquam simul esse posse, quidam negant. *ibid.* In quoquam verè Politico quàm maximè postulantur mores probi. 270. Ad Politicum pertinet scire quemadmodum in republ. administratio per varios magistratus instituat? 322. 323.

Politicus Pragmaticus. 256. Quænam in illo requirantur? *ibid.* seq. Ille ad imperantiũ ordinè pertinet. 267. Qualis in docendo alijs, qui rerũ actui non sunt admoti, sit præferendus? 288. Illi est addiscenda prudentia universalis & notissima singularium. 291. Pragmatico futuro proficuum est quam citò admoverti rebus gerendis. 294. Quinam Politicis pragmaticis omnibus non obscure improbitatem exprobrent? 269. De illis valet dictum Senecæ. 292. 293.

Politici quo tempore in Gallia sint Athei vocati? 6. Perperam audiunt illi qui ad Rationem Status

omnia.

omnia exigunt. 9. Illorum antesignanus existimatur esse Machiavellus. 6. Quidam illorum per calumniam *ad 10 mō* sunt accusati. 7. Quorundam vehemens reprehensor fuit Becanus. 8. Quid juxta hunc à quibusdam illorum disputari solet? *ibid.* Soli aliquamdiu ICTi Politici sunt habiti. 23. Horum cognomen Sophistæ olim vulgò impetraverunt. 49. Illi immeritò audiunt flagitiorum vafri artifices. 17. Quid Politicis vulgò exprobratur? 17. 18. Iniquè illi accusantur quod nonnunquam contractus & foedera rescindi velint. 21. Omnibus illis summa cum injuria animus injustus exprobratur. 23. Politici veri pietatem & religionem ceu inutilem non spernunt & floccifaciunt. 7. Talibus per injuriam turpes artes adscribuntur. 17. Politici quidam scriptores faciunt officium, adhibitis ad docendum demonstrationibus. 125. Polonicarum rerum scriptores. 334. Polonorum rempublicam descripsit Cromerus. 308. Polyani Stratagemata. 209. 323. Ad artem bellicam faciunt. 323. Polybius laudatus. 303. 326. In ejus opere historico diffusiora reperuntur, quibus Romanam rempublicam illustravit. 306. Quonam vitio laboret? 325. Stylo ille minus est comptus. 326. Historiæ suæ miscuit præclaras dissertatio-

nes. *ibid.* Ejus operis minima pars integra superest. *ibid.* Hunc æmulatus esse videtur Dionysius Halicarnassensis. *ibid.* Ad illum notæ Casauboni. 335. Polydorus Virgilius Anglicanæ historiæ scriptor. 333. Πολυδωρος *quonam*? 178. Pompejus literaturæ non fuit rudis. 118. Illi non defuit magister. 115. Pontanus historiæ Neapolitanæ scriptor. 331. Alius scriptor rerum Geldricarum. 332. ut Danicarum. 334. Pontificiæ historiæ Scriptores. 330. 331. Populus herili dominatui parens — non omnis infimam servitutem servit. 69. Quid illi imperans aliquis debeat procurare? 70. Populum aliquem integrum servire, non tamen vilitate mancipij, ab æquo non discedit. 10. Illum duo in officio continent. 14. Ejus amor non comparatur turpibus consilijs. *ibid.* Romano suave fuit Augusti imperium. *ibid.* Quibus rebus illi non fiat injuria? 20. Nonnullorum populorum salutis unicè interest aliorum imperio contineri. 69. Porphyrogenetus Princeps literatus in usum Politicum ex multis historicis fecit colligi quasi flores unum in corpus. 323. 324. Conscriptit vitam Basilij Macedonis sui avi. 327. 328. Ejus liber de administrando imperio. 340.

- Positivi juris natura.** 317.
**Possévinus Mantuanæ hîstorîæ scrip-
tor.** 331.
**Postellus rempublicam Atticam e-
gregiè descripsit.** 308.
**Potentia potest esse pro calcari ad
laborem gnavo civilium rerum
curatori.** 262.
**Præceptorum civilium vim usu Ita-
licum confirmare plurimum juvat.**
294.
**Præcipitancia sæpe corrumpit acria
ingenia.** 258.
**Prædictiones quænam ad testimo-
nia possint referri?** 237.
Præsentia quomodo cognoscamus?
237.
**Præterita non solent trahi in delibe-
rationem.** 236. Illa tamen nosse
non parum facit ad delibera-
tionem. *ibid.* Illa etiam decet nosse
verum Politicum. *ibid.* **Quid sit
agendum ad præterita discenda,
quæ ad quamvis rempublicam
pertinent.** 241.
**Præteriti status cognitio admodum
utilis est ad absolutam singularis
alicujus reipublicæ peritiam.** 240.
**Prætorium munus Ictis Genus de-
negatur.** 43.
Pragmatica prudentia civilis. 293. An
ad illam quis domi an foris apud
exteros sit instituendus? *ibid.*
**Pragmaticorum hominum bona
pars quibus vitij laboret?** 287.
**Πραγματῶν ἀξιμάρε & diligere illos o-
portet, qui ad reip. negotia ali-
quando debent admoveari.** 260.
- Πραγματῶν instrumentum est supellex
domestica.** 166.
Πραγματῶν & νομοθετικῶν differentia. 164. E-
arum proprium: 165.
**Praxis non producit aliquod ἔργον sed
seipso est contenta.** 165. Illam non
semper propter seipsam esse pro-
nunciat Aristoteles. 156. Illa non
habet se uno modo. 222. Ad civi-
lem praxin satis est omnia ad uni-
versalem prudentiam pertinentia
tenere: 228. Ad praxin Politicam
exquisitè exercendam non est ido-
neus adolescens. 274.
**Principia notiora esse debere ipsâ-
met conclusione ostendit Ari-
stoteles.** 197. **Qualibus princi-
pijs demonstratio quævis potis-
simum constare debeat?** 200.
**Principia sciendi communissima fa-
cillima sunt perceptu.** 192.
Principia propria exigit ἀποδείξεις.
199. Principiorum magnam co-
piam Politico in usum demon-
strandi subministrat experientia
civilium negotiorum. 199. Prin-
cipiorum vim in Politicis disqui-
sitionibus habent petita ex Meta-
physicis & Physicis. 198. 199.
Principia Politica quotuplicia? 195.
**Principia apodictica primaria quo-
modo & à quo fine rectè possint
accipi?** 211.
**Principia demonstrationum ab ipsis
causis rerum civilium debent esse
petita.** 200.
**Principia demonstrationum Politi-
carum.** 194-344. **De illis oportet
solli-**

- Sollicitum esse qui Politicam scientiam per demonstrationes affectat.** *ibid.* Debent illa necessariò esse vera. 196. Quomodo debeant præcognosci? 198. Illa non suppetentibus demonstrationibus sola sufficiunt. 220.
- Principia demonstrationi verè idonea quando desunt, unde peti possint?** 214.
- Principia omnium demonstrationum Philosophiæ Civilis quænam?** 255.
- Principia Astronomicæ sunt quæ quibusvis.** 255.
- Principia Naturalis Philosophiæ sunt historiæ & observationes naturalium rerum.** 255.
- Principia religionis quare etiam Politico pragmatico sint discenda?** 295.
- Principalis efficiens causa quænam?** 203. Quænam quæstiones circa illam versentur? 207.
- Principalis causa civilium effectuum in universum solummodo est persona aliqua.** 205. 206.
- Privatæ vitæ historia ad prudentiam Politicam parandam nihil facit.** 299.
- Privatum Jus Romanum ex quibus sit collectum?** 318. Nonnulla illius juris promiscuè ubivis posse recipi, experientia docet. 319.
- Probabiles collectiones quomodo reddi queant demonstrationibus affines?** 224.
- Probationibus omnibus quænam sint præmittendæ?** 215.
- Problemata Geometrica nullus Aristotelis sectator ad artem retulit.** 162. Quomodo de effectione eorum non nisi in abstracto agatur? *ibid.* In illis solius speculationis & scientiæ gratia Geometra libentissimè versatur. 163.
- Problemata Mathematica multa sunt incerta aut planè ignota.** 147.
- Problematum opus vulgò sed perperam Aristoteli tribuitur.** 26.
- Procli commentarius in Platonis Politicam.** 349.
- Procopius bella Justiniani descripsit.** 327. Ejus *Avudon.* *ibid.*
- Περαιδία Civili Philosophiæ propria est pernoscenda.** 254. seq. Ad *περαιδίας* alicujus doctrinæ quid pertineat? 263. 264.
- Περαιδιὰ quædam sunt necessaria ad prudentiam Politicam singularem parandam.** 262.
- Propositionum quarumvis certitudo cum experimentis est comparanda.** 345.
- Propositionum locupletissimum thesaurum in Rhetoricis in unum collegit Aristoteles.** 220.
- Propositiones multæ singulares æmulantur naturam universalium.** 232. Quomodo ex illis fiant singulares collectiones? *ibid.* seq.
- Propria quid?** 194. Illa pertinent ad quamvis scientiam. 75.
- Propria rerum possessio quomodo non excludat omnem communionem?** 22.
- Protagoras Sophista.** 46. Ejus doctrina

Arina. ibid.
Providentia quædam divina singularis magnam mobilitatem rebus civilibus sæpè inducit. 17. Ple-
 rumq; illa laxat frænum hominum arbitrio. ibid.
Providentia divina occulto ductu commoda rerumpublicarum gubernat. 324.
Proxenus Lacedæmonicæ reipublicæ scriptor. 305.
Proxenus Bœotius Gorgiæ Leontini consuetudine fuit usus. 366.
Prudentia. 30. Ejus titulum quænam peritia juris non mereatur? ibid.
 Prudentiæ est eximæ juxta LL. sibi aut alijs cavere. 32. Prudentia Aquilij Icti & Ælij Sexti. ibid.
 Prudentia foro & curiæ simul consulendæ plurimi valent. 36. Quæ ratione illi remp. gubernent? ibid.
 Prudentiæ est tenere, num quod lege est constitutum utile sit civitati. ibid.
 Prudentiæ interest non falli, sed id quod verum est assequi. 56. Illi atq; dispositionis planè est inutilis. ibid.
 Potest comparari absq; omni sermonis usu & ab homine muto. ibid.
 Prudentiam quamvis Politicam esse, multi existimant. 62. Prudentia omni non debet destitui servus. 70.
 Prudentiæ est instituere civitatē. 77.
 Prudentia simpliciter omnis cur Politicæ non sit accensenda? 85.
 Unversalior prudentia non est domestica uni civili scientiæ. ibid.
 Hujus præcepta quomodo in ci-

vilem usum possint transferri? ibid.
 Specialior quævis prudentia ad Politicam propriè non pertinet. 85. 86. Omnigenæ prudentiæ munera debet in usum suum adsciscere Politica. 86. Ad Prudentiam parandam quidam præter usum historiarū lectionem commendant. 100. Prudentia quæ solo usu nititur non est par vel uni alicui civitati rectè gubernandæ. 108. 110. Prudentia usu parta quam ætate perfectionis laudem possit adsequi? 208. seq. Ab annis non est expectanda. 109.
 Quænam Prudentia ad regimen reipubl. omnium sit commodissima? ibid.
 Prudentiam pleriq; collocant in communium civilium præceptorum notitia. 112. Ab illa laudati non omnes nullâ doctrinâ fuerunt instituti. 114. Prudentiam suam cautiore quiq; nolunt ab eventu æstimari. 124. Prudentiæ particularis ope scita civilia pleraq; sunt corrigenda. 144. Prudentiæ definitio. 154. 155. Prudentiæ vocabulo ab omni retro memoria quænam cognitio fuerit insignita? 156. Prudentiâ in solis singularibus versari, est inaudita doctrina. 132. Illam circa etiâ universalia occupari ipse Aristoteles asserit. 158. 159. Prudentia non est eorum quæ ad objectum ejus non pertinent. 161. Quomodo detur Prudentia eorum quæ ab hominibus aguntur. 163. Illa & Ars quomodo

unum idemque operentur? 167. Ejus verbosa simulatio qualis sit sapientia? 173. Illa omnium rectissime audit accurata rerum civilium cognitio. 174. seq. Quisnam mentis habitus Prudentia audiat? 175. Quanam Philosophis ita nuncupetur? *ibid.* Prudentiæ titulo non est fraudanda illa quæ in singularibus hæret. 176. Prudentiam reapse nunquam reperiri, absurdum est dictum. *ibid.* Ejus quædam species est Politica. 177. 178. Prudentiæ titulus quomodo minus conveniat Politicæ quàm Ethicæ? 178. Prudentia civilium negotiorum quotuplex? *ibid.* Prudentiam rectè gerendæ civilis vitæ tenere, interest felicitatis humanæ. 173. Hæc fermè sola in V. T. codice Sapientia solet dici. 184. Ad prudentiam comparandam opus est singulari industriâ. 262. Prudentiam non posse doceri, ex quo principio persuadere voluerit Crito Socraticus? 288. Illa interdum singulari beneficio datur. 295.

Prudentia Politica à prudentia juris unius alteriusque civitatis est multum diversa. 28. Ejus vivus quasi fons est vera rerum civilium historia. 301.

Prudentia judiciaria. 34. Cujus prudentiæ hæc sit portio? *ibid.* Illa réverà est minima pars Civilis Prudentiæ. *ibid.* Illius etiam consultiſſimus interdum ad vitam.

Prudenter instituendam esse incipit. *ibid.* Illa Rhetoricâ non comprehenditur. 58. 59.

Prudentia generalis quanam? 177.

Prudentia universalis singularium actuum humanorum quidnam profundamento habeat? 231. Prudentiam civilem universalem quæ à singularibus incipit, discendi ratio haud convenit juventuti. 285.

Prudentia certa & immota unicè nititur certis & immotis principijs. 301.

Prudentia fenum in proverbium abiit. 276.

Prudentia specialis quanam? 177. Talis non potest haberi sine integre civitatis notitia. 239.

Prudentia singularis rerum civilium quanam? 229. 263. Quomodo ab universali prudentia sit distincta? 229.

Prudentiæ communis regulas nosse non satis est ad consilium dandum. III.

Prudentiæ experimentalis addiscendæ ratio rempubl. sæpe in discrimen adducit. 109.

Prudens qualis sit? 30. Prudentes quinam dicantur? 33. 176. Quisnam tales sint ex communi hominum usu? 178. Qui tales maximè creduntur inter sese dissident. 124. 132. Prudentum cognomentum quinam olim meruerint? 32. Illorum magnus aliquis numerus non temerè solet falli. 345.

Publi-

- Publica salus est suprema lex. 16. 21.
 Quidquid hæc etiam exigit si o-
 mittatur, est iniquum. 19.
 Publicæ res quotuplices sint? 299.
 Publici emolumentum prætextu verus
 Politicus non laudat in numero
 bonarum artium fraudum & sce-
 lerum vias. 17.
 Publico usu constat legum iustitia. 21.
 Publico eommodo unusquisq; civi-
 um se & sua obstrinxit. 22.
 Publicum Ius. *vid. Ius publicum.*
 Publij Syri Mimi versiculi. 348. Il-
 los edidit Gruterus. *ibid.*
 Puellæ apud Hebræos nubere debue-
 runt contribulosus. 91.
 Punici belli scriptores in quonam
 peccaverint? 283.
 Pythagoræ institutum de regendæ
 reip. disciplina ultimò tradenda
 rejicitur. 278
 Pythagorica fragmenta 68. Quando
 & à quo sint collecta? 342. 347.

Q.

- Quæstio ferè omnis Politica est de
 causis vel omnibus vel singulis.
 208. 221. Quæstionibus annu-
 manda est consultatio. 208.
 Quæstionis ventilatio per *m. iudicæ*
 munit viam ad veri scientiam. 52.
 Quæstionem finitam quomodo re-
 cte expedire possit Orator? 53.
 Qualitates corporis & animæ in
 personis sunt attendendæ. 244.
 Quantitas corporum naturalium
 quomodo intelligi possit? 84.

Quantitas continua est objectum
 Geometræ. 162. Illa in solis penè
 mutabilibus corporibus actu re-
 peritur. *ibid.*

R.

- Raconius Gallus laudatus. 126.
 Ratio omnium eorum quæ à majo-
 ribus constituta sunt, reddi ne-
 quit. 36.
 Ratio cuiusq; latæ legis ferè est igno-
 ta. 312.
 Ratiocinatio procedit à speciebus
 ad genera, & contra. 121. Vbi illi
 sit locus? 106. Ratiocinationes
 maximè genuinæ & frequentissi-
 mæ à causa finali potissimum pro-
 cedunt in Politicis. 140.
 RATIO STATUS. 6. Ejus vò-
 cis usus post Machiavelli ætatem
 est exortus. *ibid.* Ad illam à qui-
 busdam Politicis omnia dirigun-
 tur. 9. Est insolens locutio & ex
 Italico translata. *ibid.* In ea defi-
 nienda multum est dissensionis in-
 ter eruditos. *ibid.* Longè à vina-
 tiva vocabulorum discedunt qui
 illam prudentiâ aut peritiâ defi-
 niunt. *ibid.* Iniquè accipitur de
 re ab honesti limitibus abeunte.
ibid. Vis & origo ejus apud Italos
 qualis? 10. Quomodo Latine o-
 ptimè exprimitur? *ibid.* Quid-
 quid usus reip. alicujus exigit, id
 Ratio Status postulare dicitur.
ibid. Quid sit ad illam dirigere
 consilia? *ibid.* Illa respectu re-
 rum publ. est varia. 10. 11. Non o-
 mnis

- annis dominantium Ratio Status est injusta.** 10. **Ratione Status metienda esse omnia civilium aequum momenta, non omni ex parte meretur reprehensionem.** 14. **Ad illam omnia exigentes an præ alijs sint Politici?** 15. **Illam pro scopo consiliorum habebit verus Politicus.** 16. **Illius prætextu verus Politicus non laudat vias scelerum & fraudum.** 17. **Quibusdam rebus publicis vera felicitas est pro Ratione Status.** 270. **Hæc in quibusdam rebus publ. non est honesta.** 272. 273. **De Ratione Status liber Septalij.** 358.
- Ratio herilis Status tanquam cynosura consiliorum ad dominatum in subdito populo servandum, est observanda.** 11.
- Rationes legum latarum quomodo sint inquirendæ?** 36.
- Rationes privati solum juris tenens longius abest ab ambitu Civilis Prudentiæ.** 38.
- Ravennatensis historiæ scriptor.** 331.
- Rectè agendi voluntas in rerum civilium maximè gnaris interdum desideratur.** 119.
- Rectores rerum publicarum quidnam præsentent?** 17. 18.
- Regendi rationem à nemine eorum qui in republ. versantur esse traditam, falsum est.** 114.
- Regimen Augusti & Tiberij diversum.** 14.
- Regio nulla luxuriæ explendæ par est.** 83.
- Regnandi scelera ubi inveniant locum?** 13.
- Reidantus belli Belgici scriptor.** 332.
- Relectiones Politicæ Arnisæi.** 307. 356. **De illis iudicium.** 361.
- Religio.** 7. **Ejus in republica necessitas.** *ibid.* **Eam optimi legislatores apud Iudæos Barbaros & Græcos suarum LL fundamentum habuerunt.** *ibid.* **Hanc non floccifaciunt veri Politici.** *ibid.* **Illam spernentes semper fuerunt nonnulli.** 16. **Tales autè cum sententijs suis semper sunt damnati, & ex consortio virorum bonorù à plerisq; exclusi.** *ibid.* **Circa eam officium Politici.** 66. **Ejus vera atq; accurata principia discere, utile est Politico pragmatico.** 295. 296.
- Religio optima ut in republica quàm maximè foveatur, publicè interest.** 296.
- Res aliæ sunt singulares, aliæ universales.** 121. **Res eadem quâ ratione sint contingentes & perpetuæ?** 161. **Res animatæ & inanimatæ secundariò pertinent ad civilem societatem.** 195. **Rerum propria possessio quomodo non excludat omnem communionem?** 22. **Rerum & personarum usus est in civili vita.** 198. 199. **Rei nomine quid veniat?** 203. **Res nunquam est effectrix principalis causa.** 205. **Rerum propriè dictarum diversitas.** *ibid.* **Quznam res præter personas secundariò quadamtenus sint objectum civilium aequum?** 206.

Rei alicujus æque perfecta cognitio non semper postulatur. 220. Ad rem aliquam non eadem semper faciunt. 221. Ad res etiam pertinent quæ collectione quadam factâ intelligenda sunt. 235. In rebus nihil ferè præter facultatem attendendum venit. *ibid.* seq.

RESPUBLICA. 10. Ejus natura multiplex. *ibid.* Respublica omnium spectans commodum potest esse verè injusta, & quomodo? 11. Rerum publicarum singulæ species suis scorsim principijs & remedijs nituntur. *ibid.* In rerum publ. injustitiam Deus acriter animadvertit. 12. Respublicæ per vim insitutz 13. Hæ non solis bonis artibus defenduntur. *ibid.* Hæ naturam justarum rerum publicarum sibi comparaverunt. *ibid.* In rebus publ. violenter & per injuriam exortis honesta & moderata maximo sunt usui. *ibid.* Respublicæ usu omnia momenta civilium actuum metienda esse, non omni ex parte reprehensionem meretur. 14. Ex reipubl. emolumento omnè honesti vim suspendentes, an præ alijs sint Politici? 15. Quinam rebus publ. justè partis maximè noceant? *ibid.* Quæ ad reipubl. labefactandas possunt facere debet nosse Politicus. 17. Rerum publicarum rectores optimi à malis artibus non abstinere vulgò dicuntur. *ibid.* seq. Rempublicam suam vicinorum damno locuple-

care dicuntur Politici. 18. Respublica nulla fere absq; quibusdam facinoribus institui sive teneri potest. 18. 19. Ad reip. leges sunt componendæ. 21. Reipubl. causâ sanguinem & opes profundere quomodo nil vitij habeat? 23. Reip. curatio solis aliquamdiu ICtis fuit commissa. 23. In rebus publ. florentibus multa juris Romani locum non accipiunt. 25. Rebus publicis omnibus administrandis aptus est verus Politicus. 28. In rebus publicis multa præter & contra leges committuntur. *ib.* In illis negotia ad jus publicum pertinentia majoris sunt usus & momenti. 29. Quænam negotia statum reip. omnium levissimè attingant? *ibid.* Quænam in republ. in deliberationem veniant? 34. Quinam ad reipubl. difficillima negotia fiant ineptiores? 35. Quando illius salus periclitetur? 37. LL. publicæ statum & salutem omnem reip. continent. 38. Ad reip. gubernationem multa pertinent quæ LL. certis definiri nequeunt. *ibid.* Rebus publ. passim terrarum à Romani juris peritis optimè consuli, usus docet. 39. Reip. cura multis in locis ICtis non abs omni ratione fuit commissa. 43. Reip. negotiorum eximiam partem ICtorû professio sibi vindicat. *ibid.* Reip. regendæ peritiam per usum addiscendi mos, hætenus aliquamdiu obtinuit. 44. In rebus publ.

publ. permultis belli tempora sunt omnium rarissima. *ibid.* Dum pacata est resp. magnam partem in judicijs solet versari. *ibid.* Virro deserto facile carere non potest. 45. In quonam maximè sit occupata omnis reip. curatio. 48. Resp. absque Politica gubernari non potest. 54. Hæc illi per se summè est necessaria & salutaris. 55. Remp. gerendi scientia per entymemata oratoria non potest accipi. 56. Illius diversa acceptio. 64. De illa, uberius aliquid potest cognosci, quàm de singulari aliqua civitate. 65. Resp. omnes non conveniunt in uno quodam communi genere *συνημιμ.* 67. Earum diversus finis. *ibid.* 267. 268. Rerumpubl. nonnullarum prava natura. 67. Liberae societates civiles maximè propriè sunt & dicuntur respublicæ. 68. Nulla respubl. potest per mera scelera vel ad breve tempus conservari. 71. Quænam rerump. censu non debeant excludi? *ibid.* Omnium rerump. naturam differentiam & vim omnem necessum est ut teneat Politicus. 73. Resp. omnes à summo genere usque ad species infimas novisse, est omnibus numeris absoluta Politica. 74. Quid in respubl. agendum aut omittendum sit, magis speciatim definiunt LL. 75. Ad reip. conservationem quid iudice Aristotele pertineat? 91. In quem usum illa opes desideret? 92. Sine qui-

bus non possit esse salva? *ibid.* In quamam republ. vir bonus præstet bonum civem? 96. Quibus illa vulgò committatur? 100. Resp. gerendæ minus apti sunt habiti Philosophi Græcorum. 102. Illi manum non admovent Aristoteles & Socrates. *ibid.* Resp. multis casibus est obnoxia. 108. Ejus interdum interest ut usitata mutantur. *ibid.* 111. Illam sæpe in discrimen adducit prudentiæ experimentalis addiscendæ ratio. 109. Quænam prudentia ad illius regimen sit omnium commodissima? *ibid.* Qui illam probè administrant, quibusnam præter usum & experientiam valeant? 113. Resp. gerendæ scientiam non omnis doctus est edoctus. 116. Ab illa sæpe animum avocat aliena eruditio. *ibid.* Illam nemo sine Politica ex dignitate administrare potest. 117. Illam felicissimè rexerunt quidam amplissimâ eruditione apud Græcos Philosophorum nomen meriti. 117. 273. Quare nonnulli ab illa manum abstinerint? *ibid.* In republ. multi malè sunt versati nullis licet literis imbuti. 119. Rerumpubl. diversa instituta omnia non ex errore promanant. 132. In eadem republ. LL. identidem sunt mutandæ. *ibid.* Reip. perturbatio quomodo oriatur? 135. In illa varia necessariò aguntur pro diversitate materiæ, citæ quam negotia civilia occupantur. 136.

Quomodo de omnium rerumpu-
 blicarum salute & interitu certi
 quid possit intelligi? 132. Omnis
 tractatio de rectè constituendis &
 conservandis rebuspubl. per cau-
 sam finalem maximè instituitur.
 140. Nullum reip. utilè præceptum
 ex raris eventis potest extrui. 146.
 An reip. gerendæ necessaria & uti-
 lis sit accurata rerum civilium co-
 gnitio? 147. 164. In rep. probè ad-
 ministranda necessariò requirun-
 tur stabiles & fixæ bonæ senten-
 tiæ. 151. Resp. perperam tale cre-
 ditur opus quale est sanitas. 174.
 In singulis rebuspubl. frequentes
 deliberationes instituuntur de
 LL. ferendis. 178. In administra-
 tione reip. quare felicitatem vi-
 tæ non liceat adsequi? 183. Reip.
 regendæ rationem Philosophi apud
 Græcos tradiderunt. 184. In
 rep. multa vel agi vel omitti oportet.
 195. Reip. cujuslibet scopus
 ultimus semper est inter fines ex-
 ternos omnium actuum civilium.
 202. Quot resp. descriperit Ari-
 stoteles? 218. Quid in tractatione
 de republ. exponi debeat? 224.
 Reip. vox est una earum quæ
 dicuntur. 225. Qua de causa
 Aristoteles non nisi *ὡς ἐν τύπῳ* de
 rep. in genere disserat? ibid. Do-
 ctрина de rerump. ortu, interitu,
 conservatione & corruptione quo
 loco in Politica prudentia sit tra-
 denda? 227. Reip. integræ regen-
 dæ curationem quidam adgredi-

untur ignari singulorum, sine qui-
 bus civitas curanda commodè re-
 gi non potest. 238. Reip. alicujus
 externa quare plenè sint perno-
 scenda? 239. In quavis rep. quam-
 plurima sunt magni momenti, quæ
 ex LL. sive publicis sive privatis
 nequeunt accipi. 241. Rempubl.
 plene curaturo locus de LL. sum-
 mè est cognitu necessarius. 250.
 Resp. verè beatæ quænam sint ex
 sententia Platonis? 284. 273. Remp.
 quilibet promiscuè moratus non
 potest curare. 265. Resp. aliquæ
 à vera felicitate aberrant & solis
 bonis artibus non possunt regi.
 268. 272. 273. In rebuspubl. non
 optimis sanctissimi etiam viri
 magnis dignitatibus sunt perfun-
 di. 269. Rebuspubl. illis quibus
 vera felicitas civilis est cordi, vera
 felicitas etiam est pro Ratione
 Status. 270. A rep. aversionem
 qui sine discrimine doctis omni-
 bus objiciunt, iniquissimè calu-
 mniantur. 273. Per quosnam resp.
 veram felicitatem possit adsequi?
 274. Reip. regendæ disciplinam
 ultimam auditoribus suis tradi-
 dit Pythagoras. 278. Rerump.
 multarum singularium leges So-
 phistæ olim discipulis suis propo-
 suerunt. 280. Rerump. omnis ge-
 neris historię ex quamplurimis
 libris debent peti. 284. Rerump.
 discrimina multiplicia, omnis ge-
 neris mutationes & conservatio-
 nes, quâ ratione à juvene etiam

possint addisci? 286. Ad reip. a-
 licujus singularia intelligenda fa-
 ciunt magistri partim muti, par-
 tim vivi. 291. Reip. nocent mo-
 res peregrini. 294. In republ.
 ut religio optima quàm maxi-
 mè foveatur, publicè interest. 296.
 Reip. anima Lex est. ibid. Re-
 rump. per orbem præcipuarum
 statum didicisse, Politico prag-
 matico summè est utile. ibid. Reip.
 rectè consulturus necessarium est
 ut & possit hoc agere, & simul ve-
 lit. 256. Reip. gerendæ amor qui-
 dam singularis poscitur in Politi-
 co Practico. 259. Reip. negotijs
 admovendis quid sit cavendum?
 260. Reip. dies & noctes sunt im-
 pendendæ à Politico Practico. 261.
 Reip. prudentis administratoris
 est, non suam duntaxat, sed etiam
 omnes resp. quibuscum suæ ali-
 quid commercij intercedit, accu-
 ratè cognoscere. 265. Rerump.
 variarum scriptores. 305. 306. 307.
 308. 309. Rerump. commoda oc-
 culto ductu regnat providentia
 divina. 324. 325.
 Respublica herilis ex sese & semper
 non est iniqua. 11. Media quibus
 debet conservari, iniquitate non
 debent laborare. ibid.
 Respublica justa. 12. Illi nihil est uti-
 le quod est turpe & inhonestum.
 ibid. Respublicæ justæ nihil ad sui
 salutem exigunt, quod ab honesto
 dissentit. 16.

Respublica optima, 68. Illius curam

susceperunt Plato & Tullius. ibid.
 Illius non una est ratio. 73. Omni-
 bus numeris optima hætenus non
 est reperta. ibid. Ejus cognitio
 minus in vita est utilis. ibid. Illi
 primò competit reipublicæ no-
 men. 227. Illius rarum est institu-
 tum, quod non etiam in reliquis
 formis quadamtenus veniat at-
 tendendum. ibid. Illa non nisi
 viros merè bonos ad gubernacu-
 lum admittit. 270.

Respublicæ singulares. 254. In qua-
 rumvis illarum mores, instituta
 disciplinam & actus inquirere, non
 est operæ perfunctoria. ibid. Reip.
 singularis plena notitia excludit
 ignorantiam omnium eorum quorum
 in rep. illa usus est. 241. Qui inte-
 gram rep. singularem curan-
 dam suscipit, necessum est ut inte-
 gram teneat. 265. Resp. singulares
 numero sunt infinitæ. 297.

Respublica externa. 240. Illius ple-
 na notitia non requiritur. ibid.

Respublicas corruptas nemo admi-
 nistraverit qui omninò est im-
 probus. 270. Illas & improbas à
 probis & laudandis, non potest re-
 ctè discernere juvenis. 275.

Respublicas liberas unum genus ve-
 re *arantur* non participare, haud
 negatur. 68.

Restitutio omnis in integrum Iure
 Civili non nititur. 21. Inter quos,
 & quomodo quædam in integrum
 restitutio sit constituta? ibid.

RHETORICA quando Politicæ spe-

ciem adsumferit? 46. Eam Sophista sunt professi. *ibid.* Quid illa doceat? 48. 59. Qualem illius partem Icti occupaverint? 48. Ejus omnia in quonam versentur? 49. Non docet rectè deliberandi, nec judicandi de controversijs forensibus rationem. *ibid.* Auxilia certæ & non fallacis rationis illa non suppeditat. 49. 50. Illa præludium aliquod Civili Prudentiæ præstare apta est. 52. Quomodo differat à Civili Prudentiâ? *ibid.* Ejus est circa definitas quæstiones versari. *ibid.* Quomodo vocetur *ῥητορικὴ τῶν πολιτικῶν ἀγορῶν*? 53. Ob quam rem illa in rep. sit necessaria? 54. Utiles est reip. non nisi ex accidente. 55. Illa reip. magnum sæpè damnum dare solet. *ibid.* Ejus vis se porrigit ad omnem Politici materiam. 55. Non est scientia regendi rempublicam. *ibid.* In quonam ejus facultas sit sita? *ibid.* Suppeditat rationem inveniendi omne illud quod ad persuadendum faciat. 56. 57. Ejus opus est oratio. 155. 174. Illa est ars instrumentaria. 59.

Rhetorica Aristotelis est scriptum exotericum. 157. Ejus operis libro secundo de varijs hominum moribus disseritur. 51. In Rhetoricis Aristoteles locupletissimum thesaurum propositionum in unum collegit. 220. Illud opus Theodeti est inscriptum. 343. Hominum adfectuum & morum per nudas

propositiones incomparabile speculum exhibet. 343. 344.

Rhetoricis auxilijs Ictus causas agens sæpe plus debet, quàm suæ Iurisperitiæ. 58.

Rhetor gnarus esse debet omnium eorum quæ ad judicia pertinent. 48. Quando officio suo satisfecerit? 49. 175. Nolle debet quid pro actore in judicio possit verosimiliter in medium adferri. *ibid.* Illius non est definire quænam dictio conveniat vero Civilis Prudentiæ magistro. 50. Ab illo Poëta non accipit modum & leges suæ orationis. *ibid.* Illi perperam omnis sermonis cura adscribitur. *ibid.* Ex quibus sententijs suas argumentationes soleat instituire? 54. Quodnam ejus sit officium? *ibid.* Hujus argumentis non potest parari certa civitatis regendæ, deliberationis instituendæ, aut judicandi scientia. 57. Illi primò & per se persuasio est proposita. 122.

Rhetores urbe Româ sunt pulsî. 103. Horum argumentis sunt usi qui homines palantes in unum primi conduxerunt. 58. Illorum antiquissimus fuit Gorgias. 53. Illos Ægyptiorum judicia non admiserunt. 54. Absque illis judicia fuerunt florentissima. *ibid.*

Rhetores Athenienses cathedram suam vocârunt *ῥητορικὴν κατῆδραν*. 365. 366.

Rhoo Austriaca descripsit. 332.

Richterî Aphorismi Politici. 324.

Romæ quinquam Consulti & Periti juris

- ris audiverint? 24.
Romana respublica eruditorum
 complurium calamos occupavit.
 309. Illius exordia illustranda sus-
 cepit Dionysius Halicarnassensis.
 326. Illius status ex Regio mutavit
 in Aristocratium. 188.
Romanam legem nosse si usum ami-
 serit, historica notitia est. 31.
Romanæ Leges olim fuerunt obscu-
 ræ & difficiles. 32.
Romani quare Sempronium sapien-
 tem appellaverint? 172. Illorum
 præcipuus scopus fuit in exten-
 dendo imperio. 210.
Romani prudentes de LL. suis non
 sunt professi illas esse ita perfectas
 ut non demi illis quidquam vel
 addi possit. 317. Illi non existima-
 runt jus suum omnibus civitati-
 bus, omnibusque rerump. formis
 esse aptum. 318.
Romanorum imperium Cæsareum
 reapse fuit herilis Monarchia.
 314.
Romanum jus privatum ex quibus
 sit collectum? 318.
Rubeus Ravennatensis historix scri-
 ptor. 331.

S.

- Saavedræ** Symbola Politica. 346.
Sacus reip. Lacedæmonicæ scriptor.
 305.
Salomon adolescens magno com-
 modo fuit reipublicæ. 108. 277. In
 illo nulla Philosophiæ pars fuit
 desiderata. 117. Qualem sapien-

- tiam sibi à Deo expetierit? 184.
Fuit ingenio admodum vasto. 269.
 Illi sapere fuit datum divinâ ex-
 tra naturæ ordinem liberalitate.
 278. Ejus exemplo constare potest,
 prudentiam interdum singulari
 divino beneficio dari. 295. Ejus
 opusculum aphoristicum multa
 continet merè πολιτικά. 342.
Saltatio respicit corporis ευεξίαν. 167.
Salus publica est suprema lex. 16. 21.
 Quidquid illa etiam exigat, si o-
 mittatur, iniquum est. 19. Illa mu-
 tationem LL. interdum exigit. 21.
 Quando periclitetur? 37. Est o-
 mnium in universum negotiorum
 civilium finis. 134. Illam pro sco-
 po actuum habere, est ad Rationem
 Status consilia dirigere. 10.
Salutem reip. quomodo nullus Po-
 liticus curare possit? 75.
Sallustius. 3. 103. Quid ille docere
 sit idoneus? 328. 329.
Sanctissimi etiam viri magnis digni-
 tatibus sunt perfundi in rebusp.
 non optimis. 269.
Sanguinem & opes reip. ergo pro-
 fundere, quomodo nil vitij habe-
 at? 22.
Sanitas efficitur ab Arte Medica. 173.
 Sanitatem omnibus numeris per-
 fectam non semper propositam
 habet Medicus. 73. Hujus & mor-
 borum universam rationem de-
 bet tenere Medicus. 74.
Sanfovinus Italicè universi orbis res-
 publicas descripsit. 307.
Sapiens occupatur in eo quod est
 præ-

praestantissimum. 171. Quinam in
 S. Codice Sapientes audiunt? 184.
 Sapientia non est omnium illarum
 rerum quarum est scientia aut in-
 tellectus. 152. Illam ex scientia &
 intellectu quasi componi, docuit
 Aristoteles. ibid. Sapientiae appella-
 tione indignam esse Politicam,
 Aristoteles demonstrat. 171. Rem
 civilium cognitio cur non
 mereatur Sapientia appellari? ibid.
 Sapientiae vox quomodo à quam
 multis accipiatur? ibid. Qualis
 Sapientia sit verbosa prudentiae si-
 mulatio? 173. Qualis Sapientia fu-
 erit, quam sibi à Deo expetit Salo-
 mon? 184. Sapientiae idoneum
 magisterium solà longinquitate
 non est metiendum. 290.
 Sardi liber de gentium moribus. 311.
 Sarisberiensis Policraticus. 347.
 Sartor vestimentum cuilibet aptum
 non potest conficere. 72.
 Saxonis Selandici Danicarum rerum
 historia. 330.
 Scelera regnandi ubi habeant lo-
 cum? 13. Quasnam scelerum vias
 Politicus callere debeat? 17. Quo-
 modo ad scelera possit conniveri?
 20. Per mera scelera resp. nulla
 vel ad brevè tempus potest con-
 servari. 71.
 Sceptici docuerunt nihil certò sci-
 ri. 131. Summa Scepticarum ine-
 ptiarum quasnam? 132.
 Scherbius laudatus. 52. 126. 129. 346.
 Schola Medicorum ab Acrone Agri-
 gentino instituta iniquè nomen

Empiricum affectavit. 106.
 Schoockius Belgium foederatum de-
 scripsit. 308. Achazorum & Vejen-
 tum historiam exhibuit. 309.
SCIENTIA. 30. Nulla Scientia est
 sine certa ejus quod scitur appro-
 batione. ibid. Scientia temp. re-
 gendi non accipitur per enthymemata
 oratoria. 56. Scientiae certae
 parandae, certae debent esse ar-
 gumenta. 57. Scientia nulla versatur
 circa materiam singularem. 60.
 Non est necessum ut illa se ad
 singula individua dimittat. ibid.
 Nullam scientiam reperiri, dictum
 est absurdum. 61. Scientiae omnes
 aliquid commodi largiuntur vitæ
 civili & reip. 63. 78. Aliæ Scien-
 tiae integrum aliquod genus comple-
 ctuntur, aliæ non nisi particu-
 lam quasi abscindunt. 66. Quas-
 nam ad unam Scientiam pertine-
 neant? 68. Scientiarum omnium
 quasi architectonica & princeps
 est Politica. 78. 181. Ad Scientiam
 quamvis pertinent quæ sunt pro-
 pria. 75. Præcipuum cujuslibet
 Scientiae officium. 76. Quasnam ad
 unam Scientiam pertineant? 84.
 Scientiarum exordia quomodo
 sint universales notiones? 104.
 Scientiâ omninò opus est ad re-
 gendam aliquam rempublicam.
 111. Certa Scientia non datur re-
 rum incertarum. 131. Nullam Sci-
 entiam certam alicujus rei inveni-
 ri, docuerunt Sceptici. 132. Scien-
 tiae major aliqua necessitas atque
 certi-

cēritudo non est, quā rei ipſius quæ ſcitur. 133. Scientiæ communia axiomata Politicus ſolet facere propria. 138. Scientiæ nomen quomodo extendatur? 146. Scientiæ quibusnam comparet Socrates? 150. In Scientijs potiſſimus locus generalibus, proximus ſpecialibus, iſſimus particulariſſimis debetur. 189. Ad omnis generis civilium rerum ſcientiam plurimum conducit experimentalis induſio. 193. Scientia plena cujſlibet rei in omnium illius cauſarum cognitione eſt conſtituta. 200. Ad Scientiam ex ſingularibus comparandam quid requiratur? 282. Qualem Scientiæ definitionem attulerit Ariſtoteles? 154. Scientia effectiva quænam? ibid. Scientia non eſt niſi eorum quæ eodem modo ſe habent, vel omnino vel plerumque. 162. Quomodo etiam de rebus contingentibus ſcientia poſſit cōparari? ibid. Quomodo Scientia detur eorum quæ ab hominibus aguntur. 163. Scientiæ cognomento à nonnullis eſt appellata Ars Medica. 164. An Politica mereatur appellari Scientia? 169. 170. Scientia non patitur objecti incertitudinem. 170. Scientiam Juris aut LL. dari, non immerito à nonnullis aſſeritur. 171. Scientias contemplativas artis voce etiam Plato comprehendit. 174. Scientiam partim conſtituit, partim parit univerſaliū co-

gnitio. 189. Scientia certa quomodo poſſit acquiri? 213. Scientiam ipſam non ſtatim plenè quis aſſequi poteſt, qui progreſſus in diſcendo poteſt facere. 277. 278. Scientiam eò faciliuſeſt acquirere, quò plura ſunt experimenta. 304. Scientia negotiorum civilium in quatuor cauſarum accuratā notitiā eſt collocata. 207.

Scientiæ civili non eſt domeſtica univverſalior prudentia. 85.

Scientiam Politicam quomodo parere ſit idonea historia rerum publicarum? 304.

Sciendi Principia communiffima facillima ſunt perceptu. 192.

Scioppius eſt occultus deſenſor Machiavelli. 7. conf. 364. Ejus Infamia Famiani. 332.

Scipio Africanus adoleſcens magno commodo fuit reipublicæ. 108. 277. 279. Illi non deſuit magiſter. 115. Ille Cyrum Xenophontis nunquam è manibus depoſuit. 300.

P. Scipio adfirmavit ſe ad operas excitari illuſtrium virorum conſpectis imāginibus. 262.

Scire quotupliciter aliquid certo poſſimus, de rebus ſingularibus in dubitationem Politicam venire ſolitis? 230.

Scopus ſummus conſiliorum eſt Ratio Status. 16.

Scopus omni civitati propoſitus eſt beatavita 226.

Scopus civitatis omnis eſt attenden-

dendus. 243.
 Scopus cuilibet reip. ultimus debet esse inter fines externos omnium constitutionum civilium. 202. Hic solet esse varius. ibid.
 Scopus præcipuus Romanorum fuit in extendendo imperio. 210.
 Scopus particularis cujuslibet operis quomodo rectè se habeat? 210.
 Ex quibus cognoscatur utrum sit possibilis & utilis? ibid. Ab illo quod sit alienum in accurata tractatione nihil est adferendum. 221.
 Scopum justum nunquam nisi injustis auxilijs obtineri posse, alienum est à vero. 11.
 Scoticarum rerum scriptor est Buchananus. 334.
 Scribentium quamvis omnium culpa ipsi doctrinæ non est imputanda. 125. 126.
 Scripta optima quæque & maxime utilia novisse, multum valet in omni doctrina ad eruditionem acquirendam. 298.
 Scylacis opusculum. 306.
 Seldenus remp. Hebræam descripsit. 272. *conf.* 309.
 Sempronius quare à Romanis Sapiens sit vocatus? 172. Quare post illum nemo doctorum dignè cognomen sit nactus? ibid.
 Seneca præclarum de civilitate morum dictum. 2. 271. Ejus querela de literarum intemperantia. 148.
 Ejus aliud aliquod dictum. 292. 293. Ejus Epistolæ. 372. *conf.* 336.
 Seneca Tragedia. 340.

Senibus egrediendum est à vita eo tempore quo sapientia in rem transferenda videbatur. 109. Illis nullâ sapientiæ parte inferiores fuerunt quidam juvenes. 277.
 Sensuum objectum est aliquod reale. 188. Illis experientia comparatur. ibid.
 Sententiæ Politicæ quænam à multis appellentur? 62. Quælibet sine discrimine non conveniunt Politicis demonstrationibus. 197.
 Sententiæ stabiles bonæ & fixæ requiruntur in republica probè administranda. 351.
 Sententiæ ex optimis prudentiæ magistris petitiæ quomodo sint aptæ consociendæ demonstrationi? 125. Quando illæ acquirant vim verisimilitudinis? ibid. Quomodo illis multi Politicæ magistri utantur? 125. 126.
 Sententias sapientum aureas de omni vita, cum primis civili, memoriæ mandare debet in pueritia, qui ad Philosophiam, sive ad pragmaticam Politicam, adfectat gradum. 291. Quænam inter eas omnium sint facillimæ? ibid.
 Senum prudentia in proverbium abiit. 276.
 Septalius laudatus. 11. Ejus error de Ratione Status herilis refutatur. ibid. Ejus librum de Ratione Status Latine dedit Garmerus. 388.
 Sepulveda est interpres Metaphysicorum Alexandri Aphrodisiensis. 154.

Sermonis omnis cura Rhetori
perperam adscribitur. 50. Ser-
monem ambigui significatus o-
mnem in vitio ponendum, non
crediderunt S. Patres. 20. Ser-
mone suspenso nemo injuriâ est
adficiendus. ibid.
Sermones Fideles Verulamij. 346.
Servi salutem dominorum tuerite-
nentur. 22. In illos indulgentia Iu-
stiniani. 320. Illorum salus com-
modorum domini gratiâ est cu-
randa. 70.
Servus debet amare dominum ejus-
que iram metuere. 70. A quibus
debeat esse instructus? ibid. Ex ser-
vili societate non leve percipit e-
molumentum. ibid. Illum de vi-
ctu securum reddit omnium per-
fectissima subjectio. 69.
Servitia sunt instrumenta civilis so-
cietatis. 205.
Servitutis multi sunt gradus. 69.
Sextus Empiricus Moralem Civilem-
que certitudinem omnem oppu-
gnavit. 131. 132.
Siberus Epistolas Ciceronis ad Fa-
miliares edidit, justo temporis or-
dine observato. 337.
Sidonij Sapientes. 184.
Sidonij Apollinaris Epistolæ. 336.
Significatio vocabulorum nititur
solo hominum usu. 156.
Sigonius Bononiensis reipublicæ i-
maginem exhibuit. 307. Rempubli-
cam Atticam egregie descripsit.
308. ut & rempublicam Hebræo-
rum & Romanorum. 309.

Simanca Hispanus notatus. 367.
Simlerus Helvetiorum rempubli-
cam descripsit. 308.
Simulatio Politicorum. 18.
Simulatum non est diuturnum, ex
mente Ciceronis. 12.
Simulatis actionibus nemo injuriâ
est adficiendus. 20.
Singulares res sunt numero infinitæ.
60. Illarum omni ex parte incer-
tarum species & genera certa da-
ri non possunt. 131. Singulares quæ-
que res non possunt ab historia
narrari. 191. Illarum interdum ve-
ra datur demonstratio. 234. Illa-
rum nihil scit universalis rerum ci-
viliū prudentia. 229. An ab illa-
rum peritia Philosophiæ civilis æ-
mulator pergere debeat ad scien-
tiam civilem Philosophicam? 280.
Singulares actus humanos pro fun-
damento quasi habet prudentia
universalis singulorum humano-
rum actuum. 231.
Singulares propositiones multæ i-
mitantur naturam universalium.
232. Quomodo ex illis fiant singu-
lares collectiones? 232. 233.
Singulares aliquot narrationes raro
certum adferunt adjumentum Po-
liticæ Philosophiæ. 218.
Singulares respublicæ, si præteritas
præsentis & futuras species, nu-
mero sunt infinitæ. 297.
Singulari unicâ re semel observatâ,
intellectus potest conficere pro-
positionem universalem. 190.
Singulari doctrinæ Politicæ univer-
salior

salior est quasi pro elemento sive aliqua *οερασι δειξ.* 263.

SINGULARIA quid sint? 103. Singularia plerumq; historicis monumentis narrantur. 104. Singularia alicujus operis quisnā debeat habere cognita? 111. In solis singularibus prudentiam & artem versari inusitata nonneminis est doctrina. 152. Sine illorum notitia ars utens esse nequit. 168. Prudentia ad illa etiam se demittit. 175. In illis tamen non occupatur rerum civilium *ειρεσικατιη* peritia. *ibid.* Eorum numerus est infinitus. 176. Illorum multitudinem & certitudinem ex usu actuum civilium tardè licet addiscere. 186. Illorum major copia ex diligenti optimarum historiarum civilium cognitione potest parari. *ibid.* Quomodo ex illis prudentia quædam universalis exstrui possit? *ibid.* Ex iis universalia fabricare non est leve. 189. Quomodo ex iis universalia disci possint? 189. Ex ijs factâ collectione non affirmativæ duntaxat, sed & negativæ consunt enunciationes. 189. Illa si sint diversa, propositiones fiunt particulares. 190. Collectio quæ ex illis fit, per inductionem instituitur. *ibid.* Omnium singularium de rebus civilibus non simpliciter potest haberi experientia. 191. Singularia in dubitationem Politicam venire solita quotuplicia sint? 230. Quotupliciter de his aliquid sciri possit?

ibid. Quomodo de illis aliquid demonstrari possit? 234. Illorum notitia addiscenda est Politico pragmatico. 291. Singularium cognitio certa quæ ex singularibus oritur, dicitur propriè *ειρηνηα*. 121. Quomodo ex singularibus ortæ sint certæ regulæ civilium negotiorum? 139. Singularium notitia ipsi scientiæ est superflua. 60. Modus quo singularia quæque, sive præteriti, sive præsentis, sive futuri tēporis, possunt addisci, præcognitus esse oportet illi, qui animum ad reip. negotia admoturus est. 263. Ad singularia reip. faciunt magistri partim muti, partim vivi. 291. Ex singularibus proficiendi artem nemo scripto tradidit. 282.

Singularia negotia civilia suam habent certitudinem. 139.

Singularium omnis generis civilium rerum peritia experimentalis præmittenda est Philosophiæ Civilis studijs. 255.

Singularibus ex eventis civilium rerum communia præcepta possunt construi. 106. Ex singularibus eventis usu perceptis quisnam communia præcepta condere possit? 112.

Singularibus ex experimentis colligendi aliquod assertū commune, in auditore Philosophiæ Civilis requiritur. 251.

Singularis conclusio non conficitur ex utraque præmissa verè universalis.

falsi: 232.
 ngulorum sine quibus civitas curanda commodè regi non potest, signari, multi regendæ reip. integræ curationem aggrediuntur. 238.
 racidis liber. 342.
 eidani commentarij. 331. Ejus manductio in lectionem Platonis operum de Republica & Legibus. 349.
 mithus Anglorum rempublicam descripsit. 308.
 cietas Civilis. *vid. Civilis societas:*
 cietas quomodo sit inter eos qui non ex æquo participant societatis bona? 69.
 cietas hominum liberorum est civitas. 67.
 cietas domestica in quonam partium sit numero? 87. Non simpliciter illa desiderat divitias. 88.
 Illi extra civilem vitam felicitatem obtingere non posse, non est verum. 90. An illa in civitate, an extra hanc sit, multum refert. 224.
 cietas Servilis. 70. Ex illa servus non leve, accipit emolumentum. *ibid.*
 cietas latronum. *Vid. Latronum societas.*
 cietales omnes sinu suo comprehendit civitas. 74. Societatibus singulis quæ sunt propria, non pertinent omnino ad doctrinam Politicam. 83.
 cietales humanæ non sunt partes civilis vitæ ex naturæ instituto. 84. Illarum nonnullæ creduntur

intendum esse civitates & respubliçæ, nec tamen sunt. 223.
 Socrates Sophistarum inscitiam in arenam quasi & lucem produxit. 46. Ejus de injustitia querela. 16. Reip. manum non admovit. 102. Illius ævo reip. gerendæ minus apti sunt habiti Græcorum Philosophi. *ibid.* Themistoclem nullâ doctrinâ fuisse institutum negat. 114. Quibusnam ille bonas opiniones & sententias comparet? 150. Quare Theagem in disciplinam admittere noluerit? 276. Ejus cum Glaucone colloquium. 246. seqq. Quonam consilio Glauconem à regimine reip. sit dehortatus? 259. Quid responderit adolescenti Attico cui peregrinationes non profuerant? 293. 294.
 Solon tyrannidi Pisistrati fuit infestus, & Atheniensis Legislator optimus. 120. Quando ille reip. Atticæ manum admoverit? 273.
 Solon Meursii. 309.
 Sophismata culpâ vacant. 20. Quomodo Politicus ijs uti debeat? *ibid.*
 Sophistæ Rhetoricam sunt professi. 46. Quinam superbo hoc titulo Socraticâ ætate præ alijs excelluerint? *ibid.* Illorum inscitiam Socrates in arenam & lucem produxit. *ibid.* Illi Politices scientiam præ alijs venditarunt. 47. 281. Reprehensi sunt ab Aristotele. 47. Olim vulgò cognomentum Politicorum impetraverunt. 49. Civilis

In Prudentia fuerunt imperitissimi. 281. 357. Illi multarum rerum publ. singularium leges discipulis proposuerunt. 280. 283. 310.
 Quid Aristoteles illis objecerit? 283.
 Sophisticas, apodicticas, dialecticas & oratorias propositiones quidam non norunt distinguere. 126.
 Sophisticas peritia Hadriano Cæsari impedimento potius, quam commodo fuit. 216.
 Sophoclis Tragedia. 340.
 Soranzij opusculum. 338.
 Sorte num fieri debeat creatio magistratum in statu verè Aristocratico? 212.
 Speciales prudentia quænam? 177.
 Illæ planè sunt diversæ à Politica, ipso suo objecto. ibid.
 Speusippi libellus *περὶ τοῦ μὲν*. 217.
 Sphærus Laedæmonicæ reipublicæ scriptor. 305.
 Spiritus quomodo faciant ad civilia opera? 206.
 Spirituales & mundi desertores qui cupiunt audire, omnibus Politicis pragmaticis improbitatem expröbrant. 266.
 Spirituum bonorum voluntas & facultas ad nutum summi Numinis sunt compositæ. 205.
 Starovolscius. 346.
 Status reip. Romanæ mutavit ex regio in aristocraticum. 188.
 Status publici constitutio est ipsa civitatis forma. 302.
 Statui iusto nihil verè conducit

quod non etiam sit honestum. 18.
 Statuta de ICTis à iudiciis & senatu removendis sunt iniqua & rectæ rationi adversa. 43.
 Stirpium historia Theophrasti est rarissimi exempli. 104.
 Stobæus recitat quædam ex Theophrasto desumpta, de variis legibus emtionum & venditionum. 311.
 Fragmenta Pythagorea collegit. 342. Ejus collectanea moralia. ibid.
 Stoicorum de honesto & utili sententia erronea refutatur. 12.
 Strabo operi suo Geographico haud paucas rerum publicarum descriptiones inseruit. 306. Ejus prudens reip. Massiliensium descriptio. ibid. Quot annis post illum nulla alicujus reip. iusta descriptio sit tentata? ibid.
 Strada belli Belgici scriptor. 332.
 Stratagematum libelli Polyæni & Frontinij. 219. 23.
 Strozza supplementum Politicæ Aristotelis exhibuit. 357. De illo iudicium. ibid.
 Stultitiæ generosæ titulo derisa est iustitia. 15.
 Stultum fuerit rempublicam adleges semper componere. 21.
 Suasoriæ orationes historiis passim sunt insertæ. 339.
 Suavis historia Concilij Tridentini laudata. 331.
 Subjectio omnium perfectissima commodo suo non caret. 69. De visu servum securum reddit. ibid.

Substantiæ quarum in societate civili est usus, duplicis præcipue sunt ordinis. 203.

Suæcicarum rerum scriptores. 334.

Suetonium notis illustravit Bœclerus. 356. In ejus Jul. Cæsarem Observationes Zevetcotij. ibid.

Sulla literis Græcis & Latinis eruditus fuit. 368.

Summa potestas est Aristoteli *τὸ κτίσιον*. 202. Quam ejus in civitate sit ordinatio, est attendendū. 244. ut illi qui illam exercent, quomodo se habeant, est observandum. ibid.

Syllogismus est opus Dialecticæ. 174. Qualis ille dicatur demonstratio? 122.

Syllogismus *σχετικὸς* & *λογικὸς*. 222.

Syllogismi imperfecti vulgò sed perperâ enthymemata appellantur. 233.

Syllogismis oratoriis ad sua probanda solent uti quidam Politices magistri. 122.

Symbolum fidei Christianæ Apostolicum qui animo omni amplexantur, iniquè inter Atheos numerantur. 9.

Symbole Politica Saavedræ. 346.

Symmachi Epistolæ. 336.

Συλλογῶν, *Ἀνεκδοτῶν*, & *ἱστοριῶν* differentia. 257.

Synesij Encomium Calvitii. 343. Ejus Orationes. 372. *conf.* 39.

Συνομιλίαι & Simulachra imperii culpâ vacant. 70. Quomodo iis Politico sit utendum? ibid.

T

Tacitus laudatus. 329. Ejus de Tibe-

rio Cæsare dictum. 14. De illo Lipsij essatum. 329. Qui illum animum omnis prudentiæ fontem asstant, falluntur. ibid. Quid docere sit idoneus? ibid. Ad illum notæ nonnullorum. 335. Illius editores. 336.

Tacito Cæsari quid acclamaverit Senatus? 118.

Ἰστορία de quibus sit usurpatum ab Aristotele? 174.

Tercera universi orbis respublicas Hispanicè descripsit. 308.

Testimonio propriè dicto futura nõ datur intelligere. 237. Ad quænam testimonia prædictiones sint referendæ? ibid.

Thales non est versatus in republica. 120.

Theagem juvenem Atticum quare in disciplinam noluerit admittere Socrates? 276. Quomodo illum cum Socrate loquentem introducat Plato? 101.

Themistii orationes. 372. *conf.* 339.

Themistocles quare cum natura expostulaverit? 109. Quo ætatis æno sit mortuus? ibid. Illius singularem prudentiam ingenij nativis viribus potissimum attribuit Thucydides. 114. 115. 258. Futurorum fuit gnarus. 139. 238. 258. Illi somnium excussere trophæa Miltriadis. 262.

Theologorum doctrina quidnam ad recip. negotia faciat? 44.

Theologiæ studio ad divina cognoscenda nihil opus esse, ridiculè gloriatus est Accursius. 39.

- posse discernere ab iis, quæ intra naturæ sunt limites, certæ est peritiæ. 177. Quomodo id fieri possit? ibid. *De* quod in morbo est dignoscere, in Artis Medicæ lapide est positum, 138.
- Theophrastus Eresius maximè *γρηγορ* Aristotelis discipulus, & in Lyceo successor. 123. 310. Ejus historia stirpium est rarissimi exempli. 124. Nonnunquam ille ab Aristotele dissentit. 129. 130. Ejus dictum de fortuna explicatum, 130. Ejus in plantis labor qualis? 220. Quot illius Legum libri à Laërtio numerentur? 311.
- Theoreticum aliquid occurrit in Politica doctrina. 170.
- Theoria sola rerum civilium raro aliquem adficit. 169.
- Theramenes ob mutabilitatem ab alijs fuit laudatus, ab alijs exagitatus. 3. Vir bonus fuit, ibid?
- Thesauri statuum omnium auctor anonymus. 307. Ille à Gallico in Latinum sermonem est translatus. ibid.
- Theseus religionem habuit legum suarum fundamentum. 7. Illius ductu Athenienses in unam urbem commigrârunt. 356.
- Θεσμοφύλαξ* Cereris sacra à Græcis sunt appellata. 366.
- Theaurus ICTus. 365.
- Tholofanus. 314. De illo judicium. 359.
- Thomas Aquinas cicarus. 143. 144. 155. Non est auctor libri de regimine Principum. 397.
- Ejus discipulus Egidius Columna. ibid.
- Thuanus laudatus. 63. 33. Historico suo operi multa de varijs rebus publicis inseruit. 307. Vniuersi orbis negotia inusurato studio & fide narravit. 333. Quid ille de Bodino referat? 361.
- Thucydides. 115. Aemulatus est Herodorum. 325. Sententiis est densus & locuples. ibid. Illum debemus Xenophontæ. ibid. Ad illum notæ Enenckelij. 335.
- Tiberij & Augusti diversû regimen unius ejusdemque imperij. 14.
- Tilius Gallorum rempublicam descripsit. 308.
- Toleranti Hispanicarum rerum historia. 330.
- Tragediæ veterum. 340.
- Tranquillus. 329.
- Tribonianus in juris Romani institutionibus vix semel facit mentionem juris publici. 25. Illius juris etiam pauca Codici & Pandectis inseruit. ibid. Quæ ad jus privatum pertinent in grande volumen diffudit. ibid. Ejus curâ Iustinianus jus Romanum digessit. ibid. Ejus de cognitione legum sententia. 27.
- Tridentini Concilij historia Petri Suavis laudata. 331.
- Trogus Pompejus. 330.
- Turpe non est verè utile reipublicæ justæ. 12. Non debet commendari à Politico vero. 17. De illo dictum Ciceronis. 19.
- Turpia quænam videantur? Illis præferenda sunt honesta. 13. Ab illis

illis omni studio est abstinendum. 14.
 Turpe facinus nonnunquam aliquid emolumenti civitati prestare potest. 13. Quale illud sit emolumentum? ibid.
 Turpes artes per injuriam cunctis Politicis adscribuntur. 17.
 Turpibus consilijs metus, non vero amor populi comparatur. 14.
 Tyrannidi solæ malæ artes non conveniunt. 13. Tyrannidis administratio quæ regiam moderationem imitatur, longè securior est quàm quæ est violenta 14. Tyrannidis interest *γυναικονετία ἢ δόλον ἀνεστ.* 91. 320.
 Tyrannos quales esse velit Aristoteles? 270.
 Tyrrij sapientes. 184.

V.

Vasities turpis Politicæ prudentiæ nomen mentitur. 17.
 Valerij Maximi memorabilium collectione. 323. In Moralis Philosophiæ usum præcipuè sunt composita. ibid.
 Valestus. 324.
 Valetudine recuperatâ Medici decipulis ægrotus gaudere solet. 2.
 Vbbo Emmius Frisiorum rempublicam descripsit. 308. 332. Græcas potiores respublicas illustravit. 308.
 Vestigalia sunt pars civilis deliberationis. 178. 242.
 Vejentum historiam exhibuit Scho-

ockius. 309.
 Vellejus Paterculus. 328. Illum illustravit Boeclerus, 336.
 Venari commodè non licet in vitis canibus, 212.
 Venescia à Medendi arte sunt aliena. 67.
 Venenum quinam propinent in salutem? 15. Venena quomodo Medicus teneat? 17. 72.
 Venetam remp. quinam descripserint? 308.
 Venetæ historiæ scriptores. 311.
 Vera historia rerum civilium prudentiæ Politicæ est vivus quasi fons. 301.
 Verisimile quid? 100. 123 124. Verisimilia tantum non certa autè multa in Physicis occurrunt. 147.
 Veritas certa non datur rerum incertarum. 131. Veritatem prudenter sub aliqua dissimulatione occultare licet. 26.
 Versatile Alcibiadis ingenium. 4.
 Versutia procul abest à Civili Prudentia. 5. De illa quæ in Politico requiritur, dictum Senecæ. ibid. Summâ injuriâ illa Civilis Prudentiæ titulum est consecuta. 9.
 Verulamius. 353. Ejus liber de gestis Henrici VII. ibid. Ejus Sermones Fideles. 346. Vt & Atlantis Nova. 372. conf. 300.
 Vicini ædificium quando rectè diruatur? 27.
 Victorius Ictus morosis cautelis Florentiam in summum discrimen adduxit. 35. De illo Iovij narra-

narratio. *ibid.*
 Viennensis civitatis statum omnem
 prolixâ epistolâ descripsit Æneas
 Sylvius. 307.
 Viottus laudatus. 234. 368. *conf.* 126.
 Virgilij Æneis. 299.
 Vir bonus non potest interdum esse
 bonus civis. 96. Ejus & civis boni
 alia est virtus & perfectio. *ibid.*
 Vtriusque non semper idem est of-
 ficiū. 72. Viri boni & honesti
 officium ex mente Aristotelis. 5.
 Vir bonus quotupliciter quis esse
 possit? 266. Ille cum Christiano
 propemodum idem est. *ibid.* Vir-
 rum bonum & Politicum simul
 quenquam esse posse, quidam ne-
 gant. *ibid.* Vir exacte bonus quis
 sit? 268. Talis esse non potest in
 republica quæ solis bonis artibus
 non potest regi. *ibid.*
 Viris labor convenit ex sententia
 Marij apud Salustium. 3.
 VIRTUS. 12. Quis eam adsequa-
 tur? *ibid.* Nihil est in omni vita
 utilius quàm in hujus opinione
 esse. *ibid.* Quæ illi congruunt ma-
 ximè profunt rebus publicis justis:
 16. Virtutem licet exercere etiam
 extra civilem societatem viventī.
 31. 32. Virtutis omne omninò ne-
 gotium semper peragere non in-
 terest humanæ beatitudinis. 82. In
 virtutum exercitio consistit tota
 hominis beatitudo. 95. Illius cura
 incumbit Politico. 97. Non ubi-
 vis par virtuti locus conceditur.
 97. 98. Ejus studio nunquam quis

verè sit miser. 129. Non in illius
 habitu, sed in actibus posita est fe-
 licitas humanæ vitæ. 201. Virtu-
 tem doceri non posse, ex quo prin-
 cipiò persuadere velit Crito So-
 craticus? 288. Virtute non satis
 instructus facile improba & ini-
 qua rebus prætulerit. 275. Magnæ
 virtutis est tenere malas artes, iis-
 que oblatâ occasione non uti. 276.
 Virtus Moralis *vid.* *Moralis virtus.*
 Vita paucis indiget. 82. Ejus solâ
 spe continentur nonnunquam so-
 cietates civiles. 69. Vitam civium
 privatorum in usum reipublicæ
 exigere vulgò dicuntur Politici. 181.
 Ad vitæ humanæ bona omnia se
 extendit prudentia. 85. Vitæ hu-
 manæ & civitati quadamtenus u-
 nus, quadamtenus diversus finis est
 propositus. 96. Vitæ degendæ ne-
 gotiosa ratio non simpliciter est
 optima. 116. Quenam huic sit
 præferenda? *ibid.* Quando vita
 sit misera? 183.
 Vita primorum hominum qualis fu-
 erit? 82. Per domos duntaxat abs-
 que civitate fuit instituta. 87.
 Vita Civilis *vid.* *Civili vita.*
 Vita beata est scopus omni civitati
 propositus. 226.
 Vitæ æternæ *vid.* *Deus abscon-*
 dit. 19.
 Vitiorum ignoratio plus valet quàm
 virtutis cognitio. 276.
 Vlpianus quomodo scientiam juris
 falsò definiverit? 39. Ejus mens
 exponitur. 39. 40. Illum petunt
 iusta

- iusta spicula Lactantij. 40. Illi
 omnis lex lata quamvis iniqua fu-
 it pro amissi. ibid. Secutus est
 Celsus. 40. 41. Ejus præclara de
 Ictis verba. 184. seq. Fuit vir
 in forensi Romanorum prudentia
 magnus. 365. *conf.* 40.
- Vlysses** πολύτροπος & πολυμήτις dictus.
 3. Ejus exemplum quibusdam est
 pro omni ratione. 289. Sapien-
 tiam sibi peregrinando non com-
 paravit, sed eam domo attulit?
 ibid. Ingenij bonitate potius va-
 luit quam Philosophiâ. ibid.
- Vnio corporis & animæ.** 69.
- Vniversales quædam notiones quo-
 modo sint artium & scientiarum
 exordia?** 104.
- Vniversalem propositionem re sin-
 gulari observatâ intellectus potest
 conficere.** 190. **Vniversales pro-
 positiones quænam appellentur?**
 189.
- Vniversalia.** 60. **Quomodo eorum
 notitia singularem cognitionem
 complectatur?** 60. **Quomodo e-
 orum cognitio comparetur?** 121.
**Eorum nomine non genera tan-
 tum, sed & species usurpantur.** i-
 bid. **Quomodo illa à singularibus
 distent?** 131. **A quamam incertitu-
 dine illa sint libera?** ibid. **Vniver-
 salium τῶν ποιητῶν & τῶν πρακτῶν no-
 titia intimè includit Artem & Pru-
 dentiam.** 168. **Ars docens in solis
 universalibus occupatur.** ibid. **V-
 niversalia ex singularibus elicien-
 dacertò constare debent.** 186. **V-**
- niversalia ex singularibus confi-
 cere non leve quid est.** 189. **Quo-
 modo illa ex singularibus disci
 possint?** ibid. **Illorum cognitio
 partim constituit, partim parit
 scientiam,** ibid. **Illorum demon-
 strativa cognitio quibus proposi-
 tionibus nitatur?** 231. **Illorum na-
 turam imitantur multæ proposi-
 tiones singulares.** 232.
- Vniversalia pronunciata ex actibus
 civilium rerum singularibus sunt
 colligenda.** 298.
- Vniversalia Civilis Prudentiæ prin-
 cipia præbere non est idonea histo-
 ria ficta & apologi.** 187.
- Vniversalior doctrina Politica singu-
 lari est quasi pro elemento sive ali-
 qua περὶ παιδείας.** 263. **Quotuplex il-
 la sit?** ibid.
- Vniversaliori civilium rerum scien-
 tiæ est innitendum.** 65.
- Vniversalis civilium rerum cognitio
 verè empirica non est.** 105.
- Vniversalis rerum agendarû cogni-
 tio voluntatis assensum secum tra-
 hit.** 176.
- Vniversalis finis cujuslibet reipubli-
 cæ quisnam?** 202.
- Vniversalis de civilibus rebus enun-
 ciatio inductione haberi nequit.**
 191. **Quomodo ad talem omni ex-
 ceptione carentem perveniatur?**
 192. **Vniversalis enunciatio ori-
 tur perspectâ causâ.** 189 **Vniver-
 salem simpliciter enunciationem
 quomodo possimus formare?** 190.
- Vniversalium enunciationum ex
 sensu**

- sensu perceptis confectarum numerus est maximus. 192.
 Vniversalis prudentia quomodo ex singularibus extrui possit? 186.
 Vniversalis prudentia rerum civilium nihil scit rerum singularium. 229. Illa requiritur in Politico pragmatico. 291. Vniversalis prudentia singulorum humanorum actuum pro fundamento quasi habet singulares actus humanos. 231. Ratio universalem prudentiam discendi, quæ à singularibus incipit, haud convenit juventuti. 285.
 Vniversali aliquo prudente pronunciato nisi sis suffultus singularim consulere non licet. 229.
 Vocabulorum significatio nititur solo hominum usu. 156.
 Vocis recta significatio & verus usus semper est eruendus. 1.
 Vocum definitiones in Politica quacunque doctrina præ omnibus alijs debent esse cognitæ. 217. Vocum usurpandarum ambiguarum significationes definitione sunt liberandæ. 221.
 Voluntas rectè agendi interdum in rerum civilium maximè gnaris desideratur. 119. Voluntatis assensus in rerum universalium plenâ cognitione requiritur. 176.
 Voluntas haud parum à corporis & fortunæ ratione dependet. 204. In illam consuetudini penè est ali-quod imperium. ibid. Voluntas nulla inest rebus propriè dictis. 205. Voluntas & facultas in quibus sint attendendæ? 204. 206. 213. 235. 236. Illarum diversitas. 204. Requiritur in hominè ad agendum. 369. *conf.* 136. Voluntatis est amor discendi. 253. Est etiam sedes virtutum moralium. ibid. Ejus opus etiam est studium laborandi. 254.
 Voluntas divina circa res civiles humanas longe est potissima. 204. 205. Multò restrictior est Spirituum aliorum voluntas. 205.
 Voluntas hominum quomodo in unam partem flectatur? 136. Circa illam negotia civilia maximè versantur. 141. Quomodo illa variis modis sese habeat, meretur singularem considerationem. 219. Hujus considerationis usus per omnes deliberationes Politicas sese diffundit. ibid. seq.
 Voluptatum vana cupido animum à veri & scientiæ rerum civilium studio solet reddere diversum. 253. In Voluptate & otio vitæ felicitatem posuerunt Epicuri asectæ. 182. 183.
 Vossius laudatus. 281. Qua in re contra Keckermannum disputaverit? ibid. Ejus distinctio inter historiam simplicem & *ιστορικὴν πραγματικὴν*. ibid. Historiæ lectionis instructio, quam ille laudat, ad quem usum faciat? 282.
 Dion. Vossius interpres Reidani. 332.
 Urbani politici sunt, non Politici. 3.
 Vrsinus.

Vsu publico constat legum iustitia. 21.

Vsus definitio. 100. Illo regenda reip. peritiam addiscere aliquamdiu obtinuit. 44. Illo ut & memoriâ civilem prudentiam comparari, quidam existimant. 100. Illo instructos quosdam homines optime consulere reipublicæ, experimento constat. ibid. Illo solo omnem prudentiam civilem aliquis non potest comparare. 106. Illo solo nos certos fieri, falsum est. 107. Ab illo confirmatur Politicorum communium præceptorum fides. ibid. De illo Plinij & Ciceronis dicta. ibid. 294. In negotijs publicis versanti plurima veniunt agenda, quorum nullum hæcenus habuerat usum. 108. Quæ hoc solo nititur prudentia, non est par vel uni civitati rectè gubernanda. ibid. 110. Ex singularibus eventis usu perceptis quisnam communia quædã præcepta condere possit? 112. Illo solo non sunt instructi qui res in republ. præclare gerunt. 113. Vsu solo civilium rerum instructi rectè præfici possunt nonnullis negotiis. 114. Vsu præceptorum civilium vim statim confirmare, multum juvat. 294.

Vtile est quod cum legibus consentit. 132. De utili erronea Stoicorum sententia refutatur. 12. De illo sententia Euphemi Atheniensium

legari. 15. Vtile ab inutili per quamnam sit distinguendum? 140. Vtile simpliciter est, quod ad humanam felicitatem juvat. 128. Vtile ~~nam~~ est quod non nisi civitati prodest. ibid.

Vtilitas quomodo sit pro scopo & sine honesti? 14. 15. Illa est iusti prope mater & æqui. 15. Vtilitatis speciem multa nobis imponunt. 17. Vtilitas omnium in nonnullis civitatibus spectatur. 67. Vtilitas populi aut rectorum est reip. cuiusvis universalis finis. 202. Vtilitate jus definit Aristides in regimine reip. Atticæ. 364. Vtilitate omnia in externos metienda esse, ferè est persuasum. 269.

Vtilitas legum facile ab homine prudente dignoscitur. 36. 37. Vtilitas privati juris ex quibus fontibus sit haurienda? 38. Vtilius nihil est in omni vita, quàm in virtutis opinione esse. 12. Vtopia Thomæ Mori. 300. VVarsevicius interpretes Parutæ. 346. VVinsemius rerum Frisicarum scriptor. 332.

X.

Xenophon apud Atticam. 245. Illum rarissimi volvunt. 246. Ejus Cyropædia est historia ficta. 300. Illius opuscula de Atheniensium & Lacedæmoniorum republica. 306. Illi posteritas debet Thucydidem. 325. De illo iudicium. ibid. Illius l.

belli de Magisterio equitum, & de Proventibus seu rationibus redituum.	338.	Zaleucus apud Græcos religionem habuit legum suarum fundamentum. 7. Ille fuit Pythagoræ discipulus.	120.
Xiphiliniana excerpta è perditis Dionis Cassij libris.	327.	Zevcotij Observationes Politicæ ad Florum & Suetonij Iulium Cæsarem laudatæ.	336.
Z.		Zuccolus laudatus.	346.
Zabarella de omni juris scientia minus circumspèctè est locutus.	30.		

MENDORVM PRÆCIPVORVM CORRECTIO.

*Pag. 9. l. 2. plebeji, Ibid. l. 3. elegantes illi. Ibid. l. 28. inter quadringentos tyrannos. Pag. 7. l. 27. si qui ejus. Pag. 13. l. 18. ὡς ἀναγκάων. l. 29. tyrannidi. Pag. 17. l. 12. porro nihil. Pag. 18. l. 12. Fœdera. Pag. 21. l. 16 æterni. Pag. 22. l. 1. sententia. l. 22. in margine: cap. 2. n. 6. & 7. P. 23. l. 2. fall. vulgi. l. 7. ἀδικῶν. Pag. 29. l. 12. mints gnari ant. P. 40. l. 28. liquet. Et: Pag. 45. l. 9. sibi comparaverint. Pag. 46. l. 28. domesticis. P. 48. l. 3. de republica. P. 49. l. 21. act. & rēo possit. *ibid.* l. 27. sciscit quid. Pag. 52. l. 14. Rhetorice. l. 21. diff. Rhetor à. l. 23. si Rhetoris est. Pag. 55. l. 19. hominibus. Pag. 56. l. 16. Enthymemata. P. 60. l. 21. singularium. P. 62. l. 23. adferre. Pag. 64. l. 8. describ. plenns aliq. P. 65. l. penult. καδ'. P. 70. l. 1. in marg. Arist. P. 73. l. 21. form. altera. Pag. 75. l. 27. quæ ἡαὐτὸ. Pag. 78. in marg. l. 2. cap. 4. Pag. 79. l. 24. cap. tertio. Pag. 81. l. 27. sic. P. 93. l. 27. πολιτικῶν. Pag. 98. l. 20. ἡμῶν. l. 23. ἀπερὸν. P. 100. l. 1. quædam. l. 28. & seculorum. P. 101. l. 12. τῶν. l. 27. putemque. P. 102. l. 28. Aristion. l. ult. in marg. Mithridatico. P. 104. l. 30. ipsa. P. 109. l. 16. in marg. Hippocrates. P. 113. l. 5. singularium. P. 116. l. 7. degendæ. Pag. 117. l. 9. moxemur. P. 119. l. 14. Ph. sententia. P. 121. l. 3. ratiocinatione. l. 13. ratiocinationem. l. 25 & 27. καδ'. l. 29. appellare. P. 123. l. 22. fuisse. arguat illud. P. 124. l. penult. improbat. Pag. 127. l. 11. esse verum pos. P. 128. l. 19. inv. esse jus. P. 130. l. 23. certitudinem. Pag. 131. l. 9. neutrum. Pag. 134. l. 27. consc. & cans. P. 138. l. 1. in Art. P. 139. l. 23. καδ' Pag. 141. l. 29. nostris jud. Pag. 144. l. 21. & verosimiliter. P. 148. l. 19. enim falletur & fallit. P. 150. l. 1. parentium. P. 151. l. 20. turb. nos. P. 153. l. 27. Eudemiorum. P. 159. l. 100. δῖναται. P. 164. l. ult. ἐστὶν. Pag. 176. l. 1. tuendum. l. 18. Politicarum. Pag. 177. l. 28. propria.*

Pag. 180. l. 28. sit. P. 181. l. 11. ἀσχηματισμένη. P. 184. l. 12. Ægyptiorum. P. 200. l. 12?
adducere. P. 206. l. 18. eaque mob. P. 217. l. 24. adduximus. P. 223. l. 5. re-
peti. P. 230. l. 29. singularium. P. 244. l. 21. examinandum. P. 254. l. 2. ex-
structis. l. 6. singularium. p. 256. l. 9. fatis faciant manif. P. 257. l. 15. P. 258. l. 30.
P. 280. l. 26. P. 325. l. 24. & 29. P. 326. l. 1. Thucydides. P. 265. l. ult. desti. Pag.
272. l. 24. assuetud. sensim. P. 273. l. 4. Enimvero. Pag. 274. rectè. Pag. 277. l. 9.
περίγραμμα. l. 28. in marg. p. 259. Pag. 278. l. 9. prodire. P. 279. l. 19. in marg. v. 16.
p. 281. l. 17. cap. IV. P. 287. l. 4. in confesso. Pag. 288. l. 8. lectionem. P. 291. l. 22.
singularium. Pag. 292. l. 29. cari. P. 294. l. 9. oligarchicæ. P. 303. l. 28. peti. P. 304.
l. 25. nisi locum sec. P. 310. l. 25. & apparent adeo. P. 312. l. 20. singularium.
P. 319. l. 7. aliam. P. 326. l. 14. incredibile. l. 30. Cassius. P. 328. l. 2. stolidique.
Pag. 343. l. 18. futuræ. Pag. 355. l. 1. suffecerit. Pag. 357. l. 10. ἀπαίδευσις. Pag. 361.
l. 9. sua jam. Pag. 368. l. 22. l. 18. Cetera typhotetarum σχήματα cum in ipso libro,
tum in indice, leviora sunt; eaque B. L. facili operâ ipse emendabit.

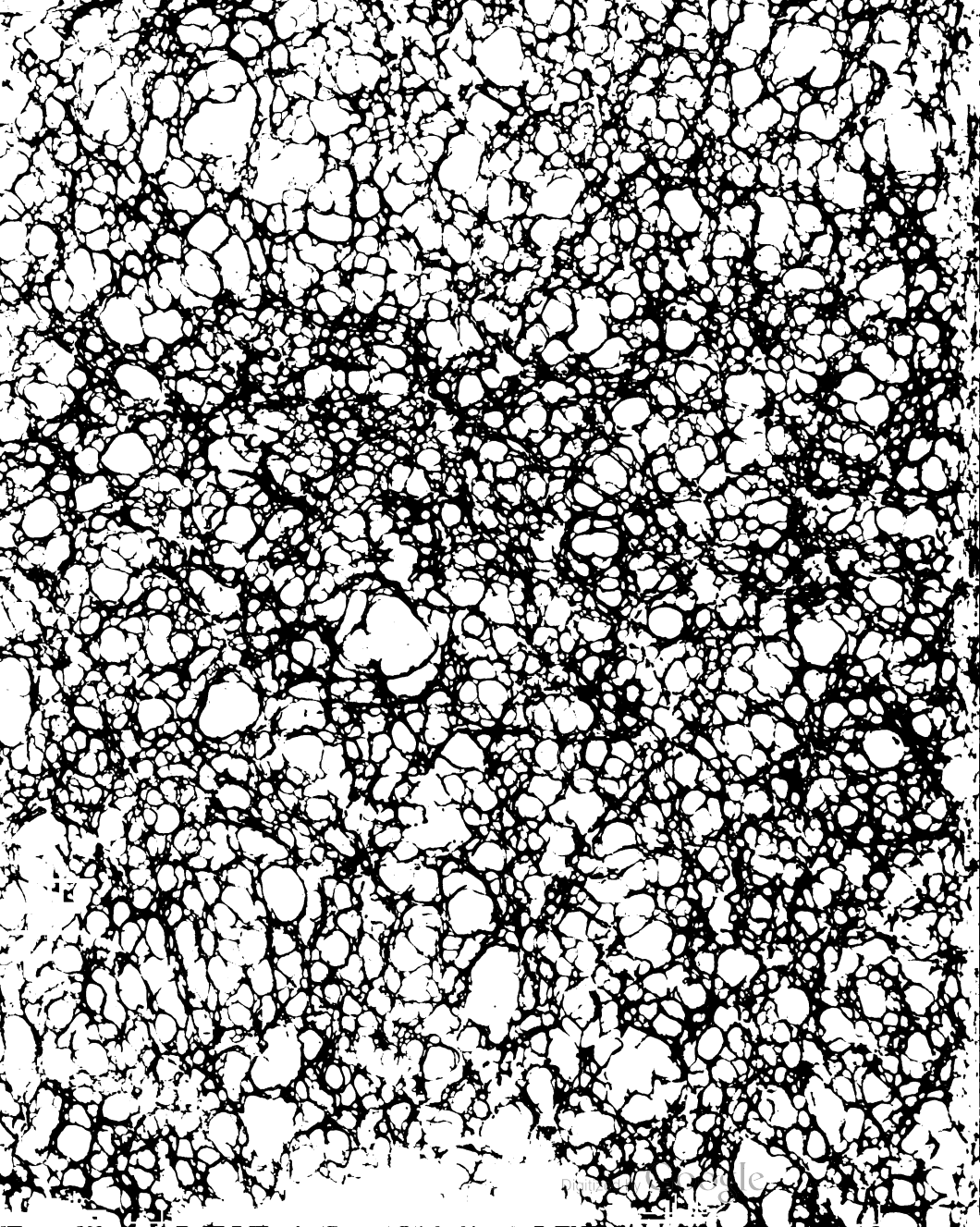
F I N I S.

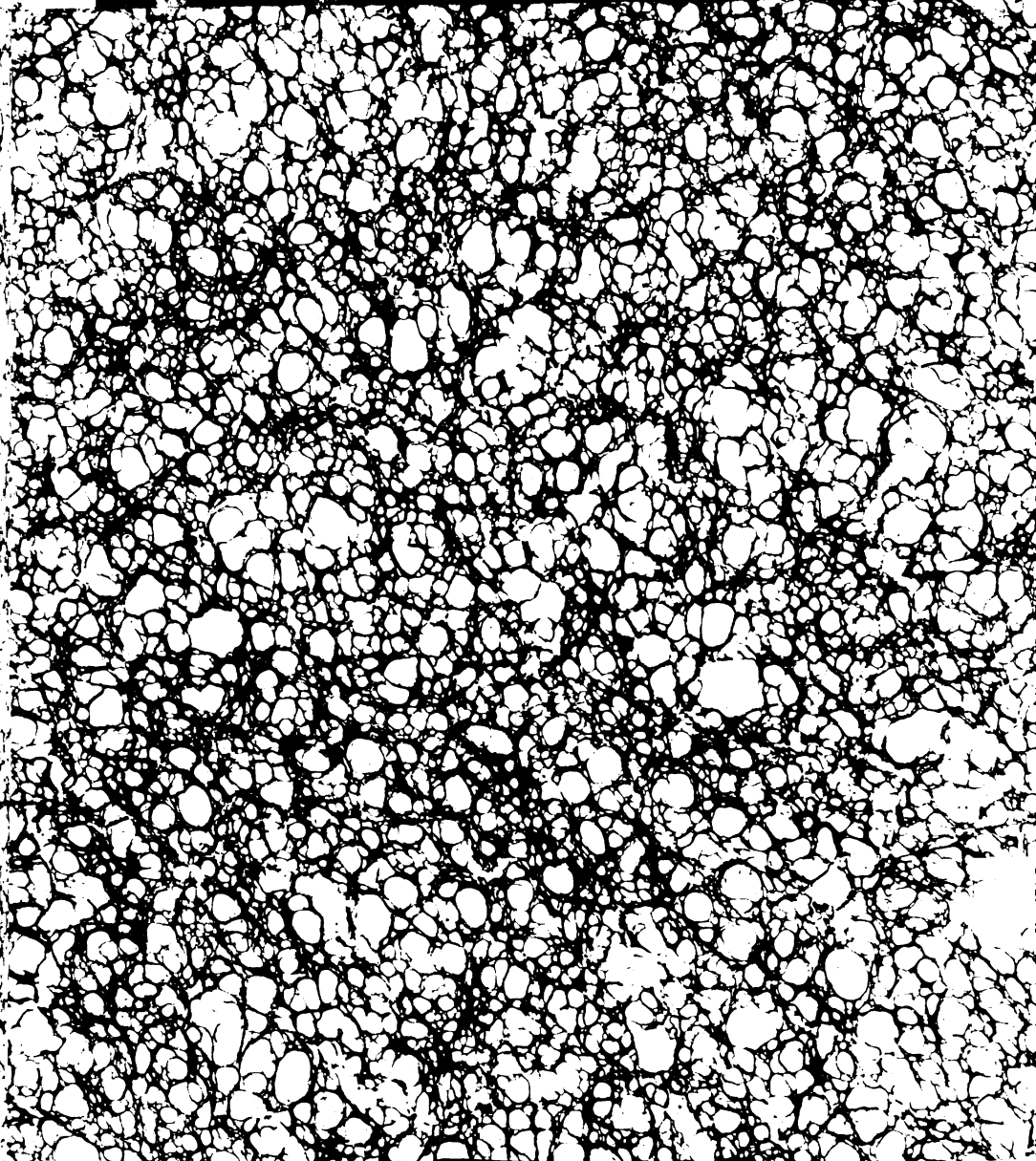

Österreichische Nationalbibliothek

+2221858204 ed by Google

St. Hollsteiner
k. k. Hof-Buchbinder
in
Aberystwyth, am Glac
N° 191 im rothenhaus

